

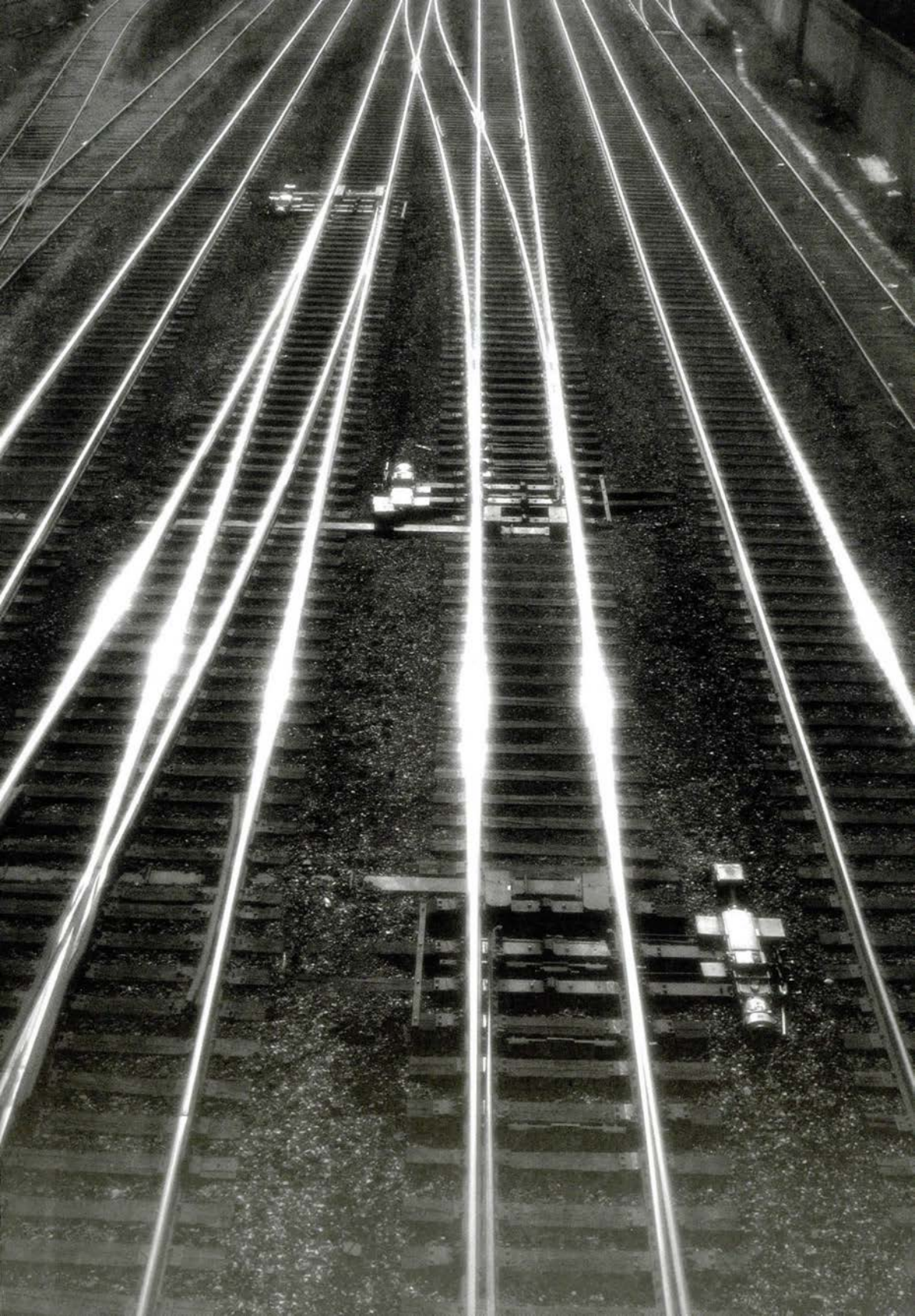
verejnost'

P R O T I N Á S I L I U

1989 – 1991

SVEDECTVÁ

A DOKUMENTY

NADÁCIA
MILANA
ŠIMEČKU

MILAN
ŠIMEČKA
FOUNDATION

verejnosť

P R O T I N Á S I L I U

1989 — 1991

**SVEDECTVÁ
A DOKUMENTY**

Obsah

7		Poznámka editorky
9	1. kapitola	13. december 1996
10		Úvod
13		Prehistória, zrod a rola aktéra novembra '89 – VPN (Soňa Szomolányi)
22		13. december 1996 – dopoludnie
44		13. december 1996 – popoludnie
79	2. kapitola	14. december 1996
80		14. december 1996 – dopoludnie
95		14. december 1996 – popoludnie
143	3. kapitola	22. február 1997
144		22. február 1997 – dopoludnie
169		22. február 1997 – popoludnie
233	4. kapitola	Prílohy
234		Životopisy účastníkov diskusie
253		Obrazová príloha
275		Chronologický prehľad udalostí v Československu od 17. (16.) novembra 1989 do parlamentných volieb 8. a 9. júna 1990
288		Chronologický prehľad udalostí v Československu od parlamentných volieb 1990 do rozpadu VPN a ZDS
306		Výber dobových dokumentov

Publikácia je záznamom z panelovej diskusie účastníkov novembra 1989 a zakladateľov hnutia VPN. Prvá časť diskusie sa konala v dňoch 13.–14. decembra 1996 v chate Pod lipou v Harmónii, druhá v priestoroch Zichyho paláca v Bratislave 22. februára 1997.

V priebehu prípravy stretnutia sme oslovili a pozvali podstatne väčšie množstvo osobností, ako sa napokon na oboch stretnutiach zúčastnilo. Časť z tých, ktorí prišli, mohla pre rozličné povinnosti zotrvať len niekoľko hodín, časť prišla len na jedno zo stretnutí. Stretnutie sa začínalo úvodným referátom Soni Szomolányi, nasledujúcu diskusiu moderoval redaktor rádia Slobodná Európa Štefan Hríb. Program bol pôvodne tematicky a chronologicky rozčlenený. Napriek snahe moderátora a organizátorov sa nepodarilo jednotlivé príspevky tematicky ani časovo limitovať. Nebolo možné, aby sa každý z prítomných vyjadril ku každej z diskutovaných tém, množstvo tém zostalo nedotknutých.

Pôvodne sme plánovali jedno stretnutie. Na záver stretnutia v Harmónii sa účastníci dohodli na potrebe diskusiu dokončiť. Aj po stretnutí v Bratislave niektorí opakovane navrhovali zorganizovať stretnutie, prípadne ďalšie stretnutia, pokúsiť sa zabezpečiť účasť osobností, ktoré zohrali v tom-ktorom momente významnú rolu a mohli by niektoré spomienky podstatným spôsobom doplniť, prípadne korigovať. Napokon sme však usúdili, že tém i osobností, ktoré by mali čo povedať, je bezpočet a rozhodli sme sa túto časť uzavrieť.

Diskusie bola prepísaná a každý z účastníkov mal možnosť svoje vstupy autorizovať s tým, že celý projekt bol realizovaný metódou Oral History, t. j. podmienkou bolo zachovanie autenticity hovoreného slova. Takmer všetci možnosť autorizácie využili. Text prešiel redakčnou úpravou. Sústredili sme sa najmä na opravu vecných údajov. Vynechané boli pasáže technického a organizačného charakteru, ktoré nesúviseli s vlastnou témou diskusie.

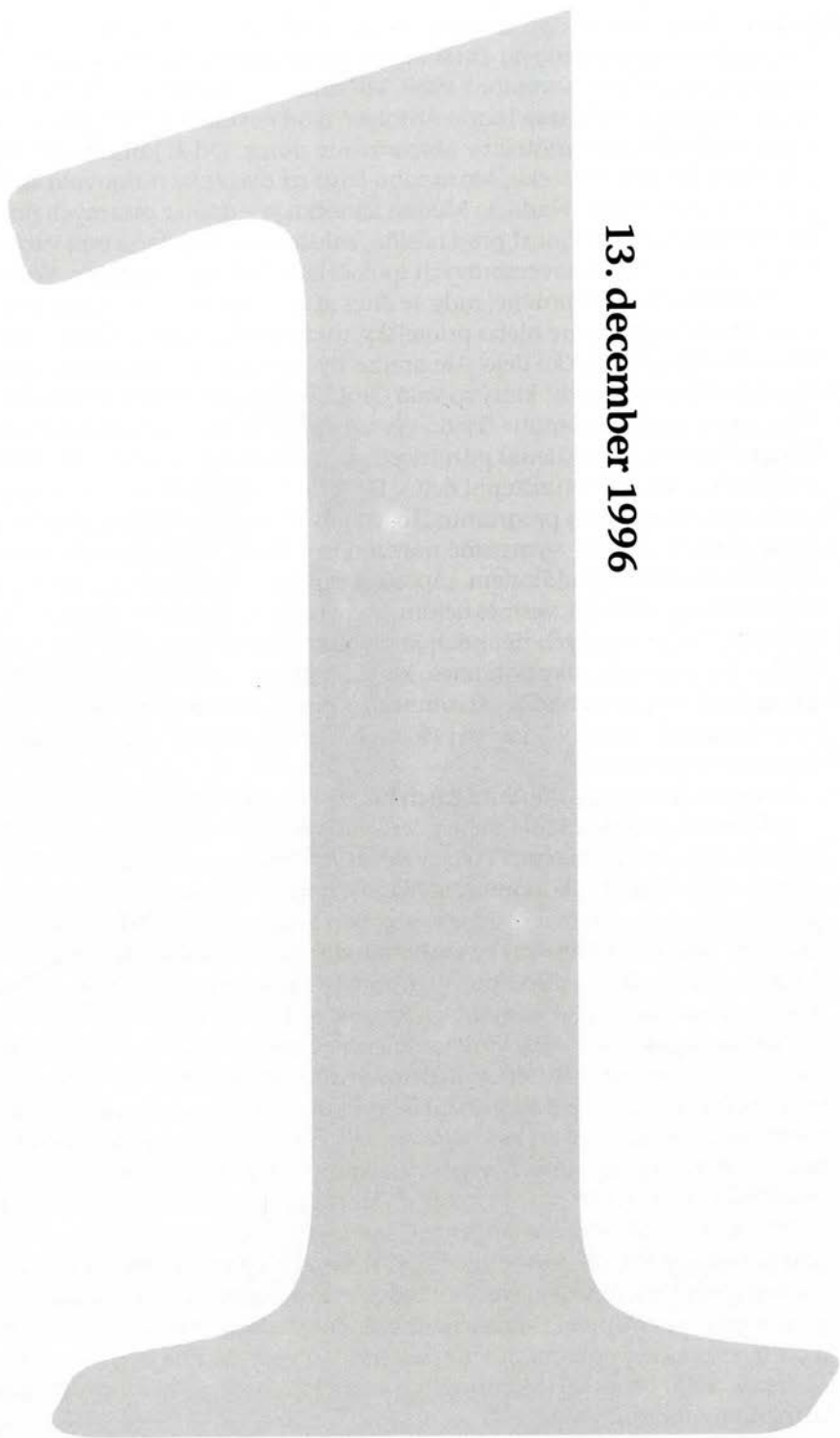
Publikácia je záznamom osobných svedectiev, prejavom osobných postojov a názorov prítomných. Pri prípadnom použití materiálu ako historického prameňa je nevyhnutné overiť fakty dobovými dokumentmi.

Prepis diskusií je doplnený chronologickým prehľadom udalostí v Československu od novembra 1989 do apríla 1991, kedy Republikový snem VPN potvrdil rozdelenie hnutia, a výberom dobových dokumentov, ktoré pre publikáciu zostavila Mária Mistríková.

Vďaka patrí všetkým, ktorí si našli čas, prišli a spolu s bývalými kolegami sa vrátili k fascinujúcemu obdobiu novembra 1989. Ďakujeme Nadácii Heinricha Bölla, ktorá bola iniciátorom a spoluorganizátorom projektu. Ďakujeme všetkým, ktorí pomohli tejto publikácii vzniknúť.

Ingrid Antalová

13. december 1996

Ingrid Antalová: Vážené dámy, vážení páni, dovoľte mi, aby som vás v mene Nadácie Milana Šimečku privítala na dnešnom stretnutí zakladateľov hnutia Verejnosc' proti násiliu a účastníkov novembra 1989. Väčšina z vás ma pozná, keby ma náhodou niekto nepoznal, volám sa Ingrid Antalová a od novembra 1989 som sa pohybovala na všetkých sekretariátoch v Mozartovom dome. Od 1. januára 1993 pracujem v Nadácii Milana Šimečku, ktorá toho času už dva roky fungovala spolu s nami v Mozartovom dome. Nadácia Milana Šimečku je jednou z priamych pokračovateľov aktivít hnutia Verejnosc' proti násiliu, založená ľuďmi, ktorí boli v tom čase kľúčovými osobnosťami novembrových spoločensko-politických zmien. Väčšina z nich, a tiež väčšina členov správnej rady, je dnes aj tu. Väčšina z vás s nami prichádza do kontaktu či už pracovne alebo priateľsky, takže je vám známe čo sa pod hlavičkou Nadácie Milana Šimečku deje. Ale predsa by som pár slovami chcela spomenúť jeden z našich programov, ktorý sa volá Oral History, do ktorého sme si dovolili zaradiť aj toto diskusné stretnutie či jeho výstup. Program je pokusom o naplnenie výzvy Milana Šimečku k obráteniu pozornosti na malé dejiny, k úcte k životnému osudu každého človeka, k poľudšteniu dejín. Dovoľte mi citáť z Kruhovej obrany, ktorý je akýmsi mottom celého programu: „To, čo nás spojuje přes propasti času, jsou malé dějiny lidského života, vymezené narozením a smrtí. Vždyť i v nich dochází k převratným historickým událostem, zápasům, agresím a převratům, obětem a zradám, vítězstvím a porážkám, vesměs dějům, které se tak velkolepě vyjímají v dějepisných knihách. Jenže v malých dějinách je nevysvětlujeme jako důsledky umělých abstrakcí, ale jako následky pohnutek, které odedávna doprovázejí lidský život, lásky a nenávisť, víry a beznaděje, skromnosti a pýchy, ctižádosti a slabosti, všeho toho, co se velkolepě vyjímá v lidských příbězích, které se nám dochovaly a které si znovu a znovu vypravujeme.“

Program sa doteraz skladal z troch hlavných projektov:

Prvým bol projekt „Malé dejiny česko-slovenských vzťahov“. Projekt bol pokusom o zachytenie problému česko-slovenských vzťahov ako súčasť individuálneho prežívania — postojov konania, zachytenie potenciálu, prípadne tradícií, stereotypov a legend o existencii česko-slovenských vzťahov, ich možnej podoby. V rámci projektu sme získali nahrávky rozhovorov s 300 respondentmi z celého územia Českej a Slovenskej republiky. Výstupom je sada šiestich publikácií, ktorá bola distribuovaná do siete regionálnych knižníc a stredných škôl.

Ďalším projektom je projekt „Perzekúcie na Slovensku po roku 1948“, ktorý je realizovaný v spolupráci s Historickým ústavom SAV a jeho cieľom je objasniť mechanizmus, formy a prejavy perzekúcií, ku ktorým dochádzalo na Slovensku po nastolení totalitného režimu v roku 1948. Výskum sa sústreďuje na celú škálu perzekúcií z dôvodov politických, sociálnych a náboženských. Časť získaného materiálu je súčasťou zborníka z konferencie „V tieni totality“, ktorú zorganizoval riešiteľský tím projektu.

Posledným najväčším je projekt „Osudy tých, ktorí prežili holokaust“. S odbornou garanciou Yalskej univerzity v USA zhromažďujeme spomienky tých, ktorí holokaust prežili, utečencov a svedkov žijúcich na Slovensku, vrátane osudov Židov po holokauste v povojnovej slovenskej spoločnosti. Snažíme sa využívať svedectvá a ďalší zozbieraný dokumentačný materiál na vzdelávanie a výchovu k ľudskosti, k rasovej a náboženskej tolerancii. Neustále hľadáme cesty na využitie tohto unikátneho materiálu.

Už dávno sme plánovali zaradiť do programu tiež projekt dokumentácie spomienok lídrov hnutia Verejnosť proti násiliu. Okrem občasných konkrétnych nápadov, akým bol projekt Fedora Gála a Pala Friča, to vždy zostalo v rovine debát, z ktorých, bohužiaľ, nikdy nič nevzišlo. To je dôvod, prečo sme ponuku Nadácie Heinricha Bölla a pána Milana Horáčka pripraviť takéto stretnutie, ktoré by bolo pokračovaním ich stretnutia v Prahe roku 1994, napriek šibeničnému času na prípravu, veľmi vrelo privítali. Dúfam, že toto stretnutie bude impulzom k tomu, aby sme sa konečne dohodli a začali na tejto téme pracovať.

Program stretnutia, ak sa nedohodneme na zmenách, bude vyzerať tak, ako je uvedené na pozvánkach. Moderátorom stretnutia bude Štefan Hríb z Rádia Slobodná Európa, ktorého, myslím, všetci poznáte. Tak ako stretnutie v Čechách, o ktorom vám povie pán Horáček, by sme chceli pripraviť výstup v písomnej forme. Celé sedenie, to, čo sa tu bude diať, bude zaznamenávané na audiokazety. Materiál bude uchovaný v archíve Nadácie Milana Šimečku. Nahrávky budú prepísané, do publikácie sa však použijú výhradne vami autorizované texty.

Na záver mi dovoľte, aby som poďakovala Nadácii Heinricha Bölla, že nám umožnila toto stretnutie zorganizovať. Zároveň by som rada poďakovala Petrovi Zajacovi, ktorý bol akýmsi ideovým vodcom celého tohto stretnutia a taktiež mojej kolegyni Daniele Kuhnovej, ktorá stretnutie pripravovala, ale, bohužiaľ, je v nemocnici. A teraz by som odovzdala slovo pánovi Horáčkovi.

Milan Horáček: Dobré ráno vespolek. Já už jsem zde spal a na jedné straně jsem spal dobře a na druhé straně ne moc dobře. Trošku lituji, že zde nemohu zůstat, protože musím dnes zase odletět do Berlína. Mám v Berlíně další zasedání, které je důležité, protože se tam budou rozdělovat peníze a ty budeme potřebovat na příští práci. Také jsem vás chtěl pozdravit v tom smyslu, že my jsme tento projekt začali s ideou zaznamenat věci spojené s listopadem 1989. Já jako člověk, který z velké části prožil v Praze události listopadu 1989, jsem se najednou začal po třech, čtyřech letech v Praze setkávat s tím, že to, co jsem četl v novinách nebo mi vyprávěli lidé o této době, se rozcházelo s tím, co já jsem zažil. Tak jsem si říkal, že bude důležité, abychom dění spojené s listopadem 1989 zaznamenali, a abychom se s lidmi, kteří se listopadového dění účastnili a dnes je vykládají jinak, pohádali, což je mezi kamarády někdy nutné. A tak jsme začali tuto ideu rozvíjet a v podstatě jako první přišel Petr Pithart, kterého zde omlouvám, protože má v senátu první sezení, s tím, že by bylo rozumné se obrátit na mladé historiky, kteří by se nestranně této problematice věnovali, prostudovali různé materiály, navštívili archivy a pod. A potom by začali dělat rozhovory s lidmi, kteří se listopadu 1989 aktivně zúčastnili, ale s tím, že by se nebáli zeptat i na věci, na něž by se kamarádi mezi sebou nezeptali. Takže Václav Kofroň z Národního filmového archivu, Jiří Suk z Ústavu pro soudobé dějiny, Martin Nodl z Filozofické fakulty a Pavel Zeman z Národního filmového archivu začali tuto práci a když bylo nashromážděno dostatek materiálu, tak jsme se dohodli, že uspořádáme setkání, které bude jakousi první reflexí listopadových událostí a to proběhlo právě před dvěma lety, 10. a 11. prosince 1994, v divadle Kolowrat v Praze. A my jsme potom zjistili, že dříve či později musíme udělat takové setkání i v Bratislavě. Takže dnes a zítra jsme, nebo vlastně jste tady a já doufám, že to, co se zde bude reflektovat, přinese zase něco k objasnění toho,

co nás možná zčásti i dnes zatěžuje. A také chci říci, že to, co se dnes na Slovensku děje, nás, tedy hlavně mne, a já nechci nikoho urazit, dost zatěžuje. A byl bych proto rád, kdyby se to dalo nějakým způsobem změnit, i když nevím jakým. Já už jsem se pokoušel dělat řadu věcí, spoluzaložil jsem, jak část z vás ví, Stranu zelených v Německu, byl jsem ve Frankfurtu v městském parlamentu, byl jsem poslancem v německém Bundestagu a pod. Ale nyní už jsem překročil dokonce padesátku, takže já už revolucí moc neudělám, a zřejmě zde také nebudeme dělat nějaké velké revoluce, ale měli bychom o tom možná přemýšlet, a pro tuto reflexi vám přeji do dnešního a zítřejšího dne dobrou pohodu. Děkuji.

Prehistória, zrod a rola aktéra novembra '89 — VPN

Soňa Szomolányi

Svoj príspevok som prezentovala slovami, že to nebude spomínanie veterána (pretože na to ste tu vy) a keďže mi nie je natoľko daný historiografický prístup, ale skôr filozoficko-historický pohľad, nemusíte mať obavy z toho, že budem detailne popisovať vaše konkrétne činy či prečiny. To nechám na vás — tu sediacich aktérov novembra '89. Zameriam sa viac na prehistóriu, na to, čo novembru '89 predchádzalo. Okrem iného aj preto, že čím mám od toho bodu zvratu väčší odstup, tým zreteľnejšie si uvedomujem vplyv nedávnej, prednovembrovej, ale aj tej staršej, predkomunistickej minulosti na postnovembrový vývin na Slovensku.

Tento bod zvratu sa zvykne v publicistike nazývať revolúciou a často je mu priradený prívlastok „nežná“. Bez toho, aby som zachádzala do terminologickej analýzy, len zdôrazním, že november 1989 sa stal začiatkom systémovej zmeny, bol začiatkom prechodu od pôvodného nedemokratického režimu. Normatívne zvoleným cieľom tohto prechodu je demokratický režim. Ja v tejto súvislosti uvádzam cudzí termín „tranzícia“, ale zdôrazňujem — v hodnotovo neutrálnom význame. To znamená, že to nemusí byť vždy prechod k demokracii, ale je to jednoducho prechod od autoritárskeho režimu k nejakému inému, ktorý bude v lepšom prípade demokratický. V horšom prípade môže vzniknúť autoritársky systém iného typu. Ale to nie je špecifikum Slovenska. Krajín, v ktorých tranzícia k demokracii začala, je oveľa viac ako tých, v ktorých aj úspešne skončila. Uvažujúc o týchto zmenách si kladiem otázku, čo je vlastne v tomto nenormálnom období zrýchleného vývinu, akým tranzícia všade vo svete bola, univerzálne a čo je špecifické, v tomto prípade slovenské. Inak povedané, čo je normálne a čo je patologické v porovnaní s priebehmi tranzícií v iných krajinách.

Retrospektívny pohľad je vždy poznačený prítomnou dobou. Chcela by som zdôrazniť predovšetkým fakt, že na Slovensku, v rámci Československa, podobne ako v jeho druhej časti, ale na rozdiel od stredoeurópskych susedov, chýbala fáza liberalizácie komunistického režimu. Teda to obdobie, v ktorom dochádzalo k otváraní autoritárskeho režimu z vôle vládcov samotných, nie v dôsledku nejakej cielavedomej opozičnej aktivity. Otváranie politického systému na Slovensku sa začalo až v novembri 1989 a významným aktérom liberalizácie tu bolo hnutie Verejnosť proti násiliu. Bola to VPN, ktorá otvorila pôvodný systém vlády jednej strany aj pre ďalších politických aktérov: KDĽ, SDĽ, SNS a nakoniec aj pre HZDS a napokon aj pre DÚ.

Tak ako na Slovensku za starého režimu nedošlo k otváraní posttotalitného režimu z vôle vládcov, tak súčasní držiteľia moci ohrozujú demokraciu uzatváraním už raz liberalizovaného politického systému. Je táto slučka náhodná, alebo je to výsledok prirodzeného evolučného vývoja?

Nebudem na túto otázku hľadať vyčerpávajúcu odpoveď. Dovolím si však tvrdiť, že práve toto opätovné uzatváranie, tak ako predtým chýbajúca fáza liberalizácie

predchádzajúceho systému, je špecifikum Slovenska v rámci strednej Európy. Kto sa neuspokojí len s monitorovaním momentálneho priebehu, ale kladie si otázku, prečo sa Slovensko odlišuje od svojich stredoeurópskych susedov práve týmto spôsobom, musí sa vrátiť do obdobia pred novembrom 1989. Do obdobia nazvaného „predtranzičné“, do predhistórie. Na otázku, prečo sa politický vývin na Slovensku začal aj po odštartovaní transformácie výraznejšie odlišovať predovšetkým od českej cesty, možno vo všeobecnosti odpovedať, že to bolo na základe historickej skúsenosti. Nie som fatalista, ani stúpenec teórie závislosti na prejdenej ceste, t. j. deterministického názoru, že to, kam sa dostaneme, závisí od toho, odkiaľ vychádzame. Myslím si, že to, kam sa dostaneme závisí aj od toho, ktorým smerom sa dnes obrátíme. História však rozhodne prispieva k pochopeniu prítomnosti.

Historicky bolo Slovensko donedávna len menšou časťou širšieho politického celku. Najprv Uhorska, potom doplnkom takzvaných historických českých zemí. V tomto historicky a geopoliticky vymedzenom rámci malo Slovensko status periférie a dokonca dvojitej periférie — ako súčasť Uhorska, ktoré celé bolo perifériou v porovnaní so západnejšími časťami Rakúsko-uhorskej monarchie.

Takéhoto dedičstva sa nie je možné náhle zbaviť iba tým, že sa na danom teritóriu, hoci geograficky v strede Európy, vytvorí samostatný štát. Slovensko je podľa historika Ľ. Liptáka „západom východu a najvýchodnejšou časťou západu“. V tejto skutočnosti časť vládnucej elity vidí akúsi komparatívnu výhodu, argument pre presadzovanie zahraničnopolitickej koncepcie, že Slovensko má byť mostom medzi dvoma časťami Európy. Faktom je, že Slovensko je lokalizované v priestore pretínajúcich sa siločiar dvoch kultúrnych supersystémov, ktoré v nerovnakej miere ovplyvňovali jednotlivé stránky vývinu jeho spoločenstva. Duchovne je Slovensko svojimi kresťanskými tradíciami spojené so západoeurópskym okruhom. V rovine politickéj kultúry sú však silnejšie vplyvy toho druhého okruhu, t. j. tradícií byzantizmu. Tento fakt, prirodzene, poznačil aj spôsob formovania a kvalitu politických elít, ktoré nastupovali po novembri 1989. Posledné desaťročia formoval tieto elity dominantne vplyv východnej politickej kultúry v sovietskom štýle. Je síce pravda, že ten istý vplyv sa presadzoval aj v ostatných krajinách štvorky, a predsa sú tam dnes pri moci iné elity. Vzťahuje sa to aj na Maďarsko a Poľsko, hoci tam vládnu koalíciu tvoria postkomunistické, ľavicovo orientované strany. Sú to však politické subjekty iného charakteru ako postkomunistické elity na Slovensku. Teda príčiny modifikovaného dopadu starého systému komunistickej moci spočívajú podľa mňa predovšetkým v tom, že Poľsko i Maďarsko neboli v 80-tych rokoch už také uzavreté a že pri presnejšom určení povahy režimov v týchto krajinách možno konštatovať významné rozdiely. V Poľsku to bol už režim autoritársky, v Maďarsku zrelý posttotalitný, na rozdiel od zamrznutého posttotalitného režimu bývalého Československa. Na Slovensku sa tento typ viac približoval menej rozvinutému, ranému posttotalitnému režimu Bulharska.

Komunistická moc bola v spomínaných krajinách flexibilnejšia a pragmatickejšia. Jej reformátori sa usilovali o pohyb smerom k trhovej ekonomike, aj keď mala prívlastok „socialistická“. Vládnuca elita tam už pred rokom 1989 pochádzala z lepšie vzdelaných vrstiev. Zbavovala sa tým pôvodného komplexu menejcennosti a sama pripustila postupnú liberalizáciu starého režimu.

Tak sa teda v týchto krajinách elity, ako aj spoločnosť začali otvárať navonok. Nakonca aj komunistická elita sa otvárala kontaktom s kontraelitou. Opozícia už bola

najmä v Poľsku, ale aj v Maďarsku polooficiálne tolerovaná. Najmä intelektuálom. Ale aj významný počet mladých ľudí mohol študovať na západných univerzitách. To sú aj mladí politici v Maďarsku, tí, ktorí potom vytvorili Fidesz. Regruovali sa práve z ľudí, ktorí za podpory krajských nadácií študovali v USA alebo v Západnej Európe. Krajské spolky amerických či kanadských Slovákov sa venovali ideí samostatnej štátnosti Slovenska a nie podpore jeho duchovného otvárania sa svetu. V porovnaní s takto liberalizovaným režimom, zaznamenávame na Slovensku fázový posun, pretože podobné otváranie sa svetu a kontakty kontraelity s komunistickou mocou sa tu začali až po novembri 1989. V Maďarsku už v decembri 1988, teda presne pätnásť mesiacov pred tým, čo sa nazýva „zakladajúce voľby“, mali vytvorených všetkých šesť politických strán, ktoré sa dostali do parlamentu. V čase, keď na Slovensku ešte nikto neuvažoval ani o vytvorení nejakej politickej strany.

Dokonca ešte aj po novembri 1989 trvalo občianskemu hnutiu VPN niekoľko mesiacov, kým bolo rozhodnuté, že pôjde do volieb a potom trvalo ešte omnoho dlhšie, kým sa VPN transformovala na politickú stranu. Ale to už prekračujem obdobie ďaleko za horizont, ktorý tu máme vymedzený.

Takže v porovnaní s takýmto liberalizovaným režimom starého komunistického systému, ako to bolo v Poľsku a v Maďarsku, zaznamenávame na Slovensku skutočne v čase novembra 1989 jemne povedané viacročný fázový posun, alebo jednoducho — zaostávanie. Otváranie sa svetu a kontakty kontraelity s komunistickou mocou sa začali až v dobe zvratu, v dobe kolapsu komunistických elít v novembri 1989. Je na mieste pýtať sa, ako vyzerá porovnanie s Českou republikou, pretože išlo o jeden a ten istý systém. Liberalizácia vlastne neprebíhala ani tam. Chcela by som spomenúť predovšetkým rozdielny priebeh normalizačného obdobia a jeho dôsledky na vývin po roku 1989. Stručne. Represie na Slovensku boli miernejšie ako v Čechách. Stranícke čistky nezasiahli slovenskú kultúrnu intelektuálnu obec v takom veľkom rozsahu, a to aj preto, že reformný proces tu nemal takú veľkú podporu a nad požiadavkou demokratizácie dominovala požiadavka federalizácie. Okrem toho aj tradičné sebazáchovné presadenie sa takzvaného rodinného modelu viedlo na Slovensku k vyhýbaniu sa priamej konfrontácii s mocným štátom. Táto národno-ochranárska filozofia prežitia, znesiteľnejšie politické postihy nestraníkov aj reformných komunistov vytvárali iný charakter normalizačného obdobia na Slovensku. Faktom je, že aj na Slovensku boli niektoré exemplárne postihy. Ale čo sa týka kvantitatívneho aspektu, zďaleka to nedosahovalo dôsledky čistiek v Čechách. Toto vysvetľuje potom aj fakt, že kým v Čechách bolo vyše tisíc signatárov Charty 77, z toho niekoľko stoviek aktivistov, na Slovensku to bolo necelých desať známych kultúrnych osobností, čo bol podstatný rozdiel. Prichádzam k záverečnému tvrdeniu, ktoré, myslím, vysvetľuje aj veľa z ponovembrového vývinu až po vývin súčasný. Opozícia na Slovensku bola voči komunistickému režimu spomedzi krajín strednej Európy najslabšia a najmenej viditeľná. Navyše to bola opozícia v porovnaní s početnosťou českého disentu, z ktorého sa po novembri regrutovali príslušníci novej elity, značne fragmentovaná. Na Slovensku to boli iba nepočítateľné skupinky nekonformných jednotlivcov, pre označenie ktorých sme kedysi uviedli pojem ostrovny pozitívnej deviácie. Takže možno povedať, že táto systémová zmena, ktorá sa nazýva revolučná, a myslím, že možno použiť adjektívum revolučný v tom najširšom význame tohto pojmu, teda táto zmena prišla na Slovensko skôr, než sa tieto ostrovy, navyše relatívne izolované voči sebe navzájom, i smerom

k českému, poľskému a maďarskému disentu, stihli poprepájať a vytvoriť nejakú spoločnú politickú platformu opozície voči komunistickej moci. K prekonaniu izolovanosti predstaviteľov týchto nekonformných komunít, konkrétne komunít umelcov, ľudí z akademickej sféry — najmä z oblasti sociálnych vied, ochranárov, katolíckych aktivít — dochádzalo vlastne až v čase novembrových udalostí. Je otázne, čo by sa stalo, ak by nás táto zmena nezaskočila, alebo sa pripravovala skôr, či by sa do toho zápasu a stretu so starým režimom nebola postavila aj tá skupina vnútri komunistickej strany, ktorú nazývam „perestrojkovou“ generáciou dnešnej SDL. Keďže títo, počnúc Petrom Weissom, myslím, sa veľmi dôsledne riadili inštrukciou Viliama Plevzu, ktorú som osobne mala možnosť počuť ešte v septembri, keď reagoval na list nás sociológov, ktorým sme intervenovali v mene bratislavskej päťky a v súvislosti s tým mi osobne povedal: „To bola taká hlúposť vystrkovať hlavy zo zákopov, keď lietali posledné guľky.“ Myslím, že Weiss, Kanis a celá ich skupina sa riadila presne týmto — „nevystrekovať hlavu zo zákopov“. A keď potom zistili, že tentokrát to prekalkulovali, boli veľmi zaskočení. Takže je možné si v duchu nejakého myšlienkového experimentu predstaviť, že ak by ku kolapsu komunistickej moci prišlo už v rámci samostatného Slovenska, tak by sa mohol realizovať model Bulharska, kde komunistická elita v rámci strany urobila akúsi preventívnu reformu a mala celý prechod pod kontrolou. Ne-komunistické a antikomunistické sily sa v tom čase vôbec nedostali k slovu. V podstate možno povedať, že ak sa niekto pripravoval na prevzatie moci na Slovensku, tak to boli predovšetkým dve skupiny komunistov. Jednou z nich bola táto mladšia generácia, ktorá očakávala, že vlna perestrojky ich vynesie k moci, stačí len vystihnúť či vyčkať ten správny moment.

Preto je zábavné, prepáčte tento neakademický termín, čítať spomienky Jozefa Mi-gaša, ktorý sa sťažuje, že takzvaná staršia generácia bola tak zakopaná vo svojich pozíciách, že nepripustila mladšiu generáciu k moci. Je dosť dôkazov na to, že v skutočnosti tá mladšia generácia trčala vo svojich zákopoch a nepokúšala sa vytvoriť nejakú vplyvnejšiu reformnú skupinu v rámci strany, ako to bolo v prípade Maďarska a Poľska. Nechcem tu zachádzať do vysvetľovania, prečo sa tak stalo, len si myslím, že dnešnej SDL by prospelo, keby si retrospektívne urobila kritickú analýzu toho prednovembrového vyčkávania.

Druhou skupinou bola generácia reformných komunistov z roku 1968, teda skupina ľudí rôzne postihnutá čistkami v období normalizácie, združených okolo ľavicovej Obrody, s jej socialistickou víziou tretej cesty. Väčšina z nich vlastne pasívne čakala na okraji politického diania na moment, kedy sa dočkajú historickej spravodlivosti kompenzácie za roky odstavenia zo spoločenského života. V dôsledku svojho vyradenia zo spoločenského života, nedostatočnej konfrontácie s inými komunitami nekonformne zmýšľajúcich ľudí si utvárali akési uzavreté spolky, dalo by sa povedať čitateľské spolky, kde si čítali svoje vlastné materiály a ani sa neodvážili distribuovať ich do širšej komunity. Takže táto generácia „šesťdesiatosmičkárov“ zostala vo väčšine svojou politickou víziou na úrovni ideí „socializmu s ľudskou tvárou“, ideí reformovateľnosti socializmu. Boli to však, a to treba povedať, ich tváre, ktoré už v prvých voľbách, preskočím v chronológii o kúsok ďalej, vyvolali dôveru v kontinuitu vývinu a bol to ich politický jazyk, ktorý sa lepšie prihovárал úrovni spoločenského vedomia slovenskej populácie. Takže to, že VPN v roku 1990 vyhrala voľby, nebolo vďaka jej programu, ktorý bol profilovaný liberálne demokraticky, ale predovšetkým v dôsled-

ku ilúzie a presvedčenia, že vývin pôjde smerom k nejakému „socializmu s ľudskou tvárou“. Nie veľmi početná skupina liberálnych intelektuálov v podstate reprezentovala len tenkú vrstvu spoločnosti, a akú tenkú, to sme sa dozvedeli až veľmi neskoro po Novembri. V novembri táto málo početná skupina artikulovala záujmy spoločnosti ako celku a jej najväčší význam vidím v tom, že zohrala hlavnú rolu pri otváraní politického priestoru pre pluralitu. Čiže ona začala liberalizáciu politického systému, a tým vytvorila predpoklady pre formovanie normálnej pluralitnej politickej scény. Vlastne sa stala aj obeťou svojej vlastnej aktivity, a tým, že otvorila scénu pre iných aktérov, si istým spôsobom vytvorila tvrdých rivalov a utrpela neskôr porážku. Ale to nie je špecifikum Slovenska, ale veľmi častý osud aktérov prvej fázy premeny režimu, a tiež výsledok slobodnej súťaže elit vo voľbách.

Zakladatelia VPN a jej lídri zväčša pochádzali z tých ostrovčekov pozitívnych deviácií, ktoré som spomínala, t. j. z ochranárskeho prostredia, z radov sociálnych vedcov, katolíckeho disentu, katolíckych aktivistov a umelcov, predovšetkým výtvarníkov, ktorí boli úplne na začiatku celého spontánne sa organizujúceho pohybu. Táto skupina ľudí splnila rolu malej veličiny tým, že pri svojej nepočetnosti skutočne akcelerovala sociálne-politický vývin. Ich odchod z politickej scény, ktorú otvorili aj pre svojich oponentov, je dôkazom, že neskôr došlo k prirodzenému posunu od politiky étosu k politike záujmov. Toľko k prehistórii.

A teraz k samotnému novembru 1989. Keď Nadácia Milana Šimečku organizovala v rámci svojich demokratických seminárov diskusiu na tému november '89, pomenovala som to, čo sa stalo, pojmom „nežný kolaps“. V niektorých to vyvolalo predstavu, že popieram systémovú zmenu, ku ktorej došlo v novembri 1989. Nie. Len by som chcela presnejšie pomenovať to, čo sa udialo a nenadužovať slovo „revolúcia“ napriek tomu, že sa toto označenie v bežnom a publicistickom jazyku všeobecne ujalo. Navyše v prípade československého prechodu aj s adjektívom „nežná“ či „zamatová“, ktoré má vyjadrovať nenásilnosť prechodu od starého režimu. Vo všeobecnosti sa však v odborných analýzach zahraničných, ale i domácich termín revolúcia v tejto súvislosti používa zriedka, obyčajne keď sa tým vyjadruje, ako boli udalosti vnímané na úrovni spoločenského vedomia. Jednoznačne sa hovorí o kolapse komunistického režimu a nakoniec ešte presnejšie o implózii skupiny vládnucej komunistickej elity. To ale neznamená popieranie faktu, že týmto spôsobom sa začala zmena, ktorá má systémový charakter. Pojem revolúcie má, samozrejme, mnoho významov. Niektorí ho rezervujú skutočne iba násilnej a totálnej zmene systému, ktorá spôsobí nielen rozdelenie moci v spoločnosti, ale i zásadné zmeny v jej štruktúre. Nebudem sa tu dlhšie zaoberať terminologickou analýzou, len by som chcela vysvetliť, prečo som nazvala tento kolaps nežným. Súvisí práve s rolou aktérov, teda s rolou VPN. Totiž aj kolaps môže mať rôzny charakter. Okrem kolapsu existujú prirodzene aj iné typy tranzícií. Možno ich identifikovať v transformujúcich sa krajinách východnej Európy. Revolúcia je len jedným typom prechodu k systémovej zmene, rezervuje sa iba pre označenie násilného prechodu. Niektorí tento termín používajú pre označenie rumunskej tranzície. Prípady poľského, maďarského, ale aj československého spôsobu prechodu a v rámci toho aj slovenského, sa charakterizujú aj ako negociovaný prechod. Prechod na základe vyjednávania a dohody medzi novými elitami a starými postkomunistickými. Rozdiely medzi jednotlivými prípadmi tejto negociovanej tranzície sú v tom, či silnejšou skupinou pri tomto

vyjednávani bola stará alebo nová elita, alebo to boli skupiny s viac-menej vyváženou, rovnakou vyjednávacou pozíciou. V prípade Československa sa analytici zhodujú, že išlo o negociáciu medzi dvoma skupinami elít, kde tá nastupujúca, nová, vychádzajúca z opozície k starému režimu, mala lepšiu, silnejšiu vyjednávaciu pozíciu vďaka účasti masového aktéra. Boli to spontánne zhromaždenia státisícov na námestiach. Preto to nebol ten čistý prípad paktu medzi elitami ako v Španielsku. K rokovaniu dvoch skupín elít prišlo až pod tlakom masových zhromaždení v Prahe a v Bratislave a tento tlak dodával predstaviteľom OF a VPN silnejšiu pozíciu pri rokovaniach s predstaviteľmi starej komunistickej elity.

Preto pomenovanie toho, čo sa udialo v novembri 1989 na Slovensku, slovami „nezný kolaps“, teda nenásilný pád komunistickej moci, rozhodne nie je dehonestujúce. Naopak, ten kolaps bol „nezný“ práve zásluhou tých, ktorí doslova aj obrazne moderovali dianie, ktoré sa spontánne začalo formovať na uliciach Bratislavy. Už v prvých dňoch, t. j. 20. novembra, kedy skutočne spontánne, živelné sa zoskupujúce hlúčky ľudí doslova hľadali nejakého vodcu. Iné možné typy prechodu existovali nielen teoreticky. Ten v Rumunsku si vyslúžil označenie „revolučný“ pre krv a násilie v uliciach. Iný typ prebehol v Bulharsku. Nebol síce násilný, ale zostal pod kontrolou starej komunistickej elity, ktorá preventívne urobila zmeny na úrovni najvyššieho vedenia, zbavila sa exemplárne Živkova a udržala si svoju moc viac-menej až do nedávna.

Dodnes si myslím, že spôsob, akým boli moderované mítingy na Námestí SNP, bol obdivuhodný a patrí k tým svetlejšim momentom našej nedávnej histórie. Je to zásluha vedúcich predstaviteľov VPN, ktorí boli obrazne i doslova moderátormi toho, čo sa dialo na Námestí SNP a v uliciach. Fakt, že prispeli k nenásilnému kolapsu, považujem doteraz za pozitívum, a to aj v protiklade s tými, ktorí si myslia, že nejaké tie obeť revolúcie by silnejšie mobilizovali verejnosť. Je to otázne a empirická skúsenosť iných krajín, teda skúsenosť tranzícií v iných častiach sveta, či už v Latinskej Amerike, ale predovšetkým v južnej Európe je, že najúspešnejšie tranzície od autoritárskeho režimu boli tie, ktoré prebehli na základe paktu, dohody medzi umiernenými krídlami starej a novej elity. V historickom prehľade sa ako najmenej úspešné z dlhodobejšieho hľadiska ukázali tie, ktoré prebehli násilnou cestou.

Dovoľte mi ešte jedno zovšeobecnenie. Tvrdí sa, že spôsob prechodu, to, či je násilný, alebo je jeho základom vyjednávanie medzi elitami, resp. vyjednávací pozícia jednotlivých skupín, podmieňuje úspešnosť demokratizácie. To je aj základným faktorom formovania nového režimu, typu, ktorý sa presadí. Preto má význam rozlišovať, akým spôsobom sa spúšťa táto zmena, kto sú jej aktéri a kto ju má ďalej pod kontrolou. Či je to dohoda elít, alebo ide o vnútenie zmeny zhora, či tým rozhodujúcim bol tlak masových protestov. Ako som už spomínala, empirická skúsenosť je taká, že demokracie pretrvávajú tam, kde rozhodujúcu úlohu v tranzícii zohrali silné elity, ktoré dokázali prijať pri vyjednávaní stratégiu kompromisu. Ak teda zdôrazňujem termín kolaps, tak je to preto, aby som čelila akejsi sebaidealizácii o podiele VPN na zvrhnutí starej komunistickej moci, ale aj neoprávnenému podceneniu významu jej historickej roly na strane politických odporcov.

Ako som zdôraznila už v úvode, na Slovensku absentovala cieľavedomá, zámerná aktivita, smerujúca k zvrhnutiu politického systému, preto ťažko možno hovoriť o niečom inom ako o kolapse, a to možno aj z toho dôvodu, že ak máme zachovať objektívitu našej analýzy, je žiaduce zohľadniť aj významnosť externého faktoru, ktorý

zmeny v stredovýchodnej Európe odštartoval. Dovoľte mi jedno odbočenie. Niektorí analytici tvrdia, že začiatok zmien vo východnej Európe možno datovať rokom 1983 a za hlavnú príčinu považujú udalosť, ktorú nazývajú revolúciou v technológii vojenskej výroby, kde sa vlastne v dôsledku Schlesingerovej koncepcie obmedzenej jadrovej vojny aj vnútri sovietskej militaristickej elity prvýkrát vyslovila otázka, či nie je žiaduce vycúvať z východnej Európy. To sa považuje za začiatok sporov vnútri sovietskej mocenskej aj vojenskej elity, a ich dôsledkom bolo nakoniec aj odštartovanie perestrojky. Pri akýchkoľvek úvahách či o „revolúcii“ v roku 1989, alebo o kolapse starého komunistického režimu nemožno ignorovať rozhodujúci vplyv externého faktora — zmeny zahraničnej politiky Moskvy.

Na Slovensku, a to aj v porovnaní s Českou republikou, nebola nijaká systémová koncepcia premien. Tie sa rodili na pochode. Neboli jasné priority. Veľa sa diskutovalo o tom, či a v čom intelektuáli zlyhali. Nie veľmi produktívne sa to rozpitvávalo aj vnútri samotného intelektuálneho spoločenstva. Taktiež zámerne, účelovo sa názor o zlyhaní intelektuálov šíril a reprodukoval zvonka, jeho politickými oponentmi. Čo, prirodzene, v tradične skôr antiintelektuálny naladenej verejnej mienke, našlo rýchlo odozvu.

Je zaujímavé pripomenúť, že dnešná generácia dvadsaťdvaročných, a to aj študentov, si predstavu o tom, čo sa udialo v novembri 1989, robí na základe rôznych historiek a stereotypov, reprodukujúcich názor o tzv. zlyhaní intelektuálneho vedenia VPN. Robila som si anketu u študentov a bola som skutočne nemilo prekvapená, z čoho všetkého si už dnešní študenti vytvárajú obraz o Novembri — len sedem rokov po... Preto knižky nedávno vydané vydavateľstvom Kalligram, politické eseje Petra Zajaca a spomienky Františka Mikloška sú veľmi dôležitým príspevkom aj k tomu, aby mladšia generácia mala zdroje, z ktorých sa dozvie aj niečo iné, ako napríklad zo spomienok Juraja Mihalíka, na ktoré sa niektorí študenti odvolávali ako na dôveryhodný zdroj.

Ak podľa mňa možno o nejakom špecifickom zlyhaní intelektuálov hovoriť, tak — a vzťahujem to aj na seba — predovšetkým v tej sfére, ktorá je intelektuálom imanentná — vo sfére poznania a analýzy. Neboli sme dostatočne poznatkovo pripravení na to, čo prišlo. To znamená, že sme nepoznali ani to, čo sa už o takýchto prechodoch, o takýchto tranzíciách od autoritárskeho režimu napísalo, poznalo a analyzovalo vo svete. Je to aj dôsledok toho, že vlastne väčšina aktivít, ktoré predchádzali novembri 1989, bola spojená s ostrovčkami pozitívnej deviácie, bola skôr disentom na úrovni reflexie než na úrovni akcie, ako to, myslím, výstižne, v súvislosti s českou situáciou, charakterizoval Petr Pithart. Dodám, že predovšetkým kritickej reflexie toho systému, ktorý už dožíval, ale nie úvahy, čo robiť po jeho páde. Keď sme sa prvýkrát — aj viacerí tu sediaci: Budaj, Bútora, Gál, spolu s inými aktérmi postnovembrového vývoja — zišli diskutovať na tému „Čo robiť?“ bolo už 18. novembra 1989 a o tom, čo sa udialo deň predtým v Prahe, sme sa dozvedeli z RFE v polovici našej debaty. Udalosti nás jednoducho svojím rýchlym spádom predbehli.

Preto ani nesúhlasím s názorom, že sociálna veda nemala čo ponúknuť aktérom postkomunistických premien, pretože k takémuto zvratu od socializmu ku kapitalizmu dochádza prvýkrát v histórii. To je síce pravda, najmä v prípade ekonomickej transformácie, ale politická veda, ako aj jej oblasť nazývaná, niekedy i pejoratívne, tranzitológia, má už mnoho poznatkov o rôznych starších i nedávnych prechodoch od nedemokratických režimov — o tých úspešných i o tých, ktoré sa skončili v iných

nedemokratických režimoch. Nechcem tvrdiť, že by priebeh postnovembrových zmien bol pre nás priaznivejší, pretože si nerobím ilúzie o moci poznania v konfrontácii s politickou mocou. Ale možno by sme si nerobili ilúzie napríklad o tom, že sa zaobídeme bez formovania politickej strany, že ukážeme nový model politiky, opierajúci sa o silu sociálnych a občianskych hnutí. Chcem len zdôrazniť, že aj neznalosť bola brzdou pri transformovaní VPN zo širokospektrálneho hnutia na politickú stranu. Trvalo to na Slovensku dlhšie než v Čechách a aj výsledok štiepenia pôvodného VPN bol iný ako pri štiepení OF. Neznalosť intelektuálom vytykať možno. Nie však to, že sa medzi intelektuálmi nenašiel vodca s vôľou k moci, či málo tých, čo chceli robiť politiku profesionálne.

Dôsledky štiepenia VPN poznačili aj súčasný systém politických strán, jeho štruktúrovanosť. Je značne vzdialený od systému, v ktorom dominujú strany programového typu, ako sa k tomu približujú naši stredo európski susedia. Na Slovensku ešte dominujú plebiscitné hnutia charizmatického a klientelistického typu, akými sú strany súčasnej vládnej koalície.

Na záver by som svoje chápanie „nežného kolapsu“ chcela ilustrovať názorom, ktorý sa objavil spolu s mnohými inými pri siedmom výročí novembra v diskusii televízie Markíza. Diskutovali tam o novembri 1989 Milan Čič a Vladimír Mečiar. Paradoxné je, že práve Milan Čič nazval to, čo sa udialo revolúciou, aj keď dodal, že revolúciou pokojnou. Milan Čič a jeho politická dráha je zosobnením, ilustráciou toho, že prevládol skôr evolučný typ zmeny. Nebola to revolučná zmena aj preto, že revolúcie fakticky likvidujú staré elity — niekedy i fyzicky — prechod kolapsom nahrádza staré elity novými, ale staré neničí, a prechod paktom nepretrhuje ani kontinuitu elít. Práve tá kontinuita elít indikuje, že v prípade špecifickej tranzície na Slovensku boli silne prítomné elementy paktu. Bola to systémová zmena legalistického typu na základe ústavných a parlamentom podporených rozhodnutí, keď sa Milan Čič z roly ministra poslednej komunistickej vlády stal premiérom prvej postnovembrovej vlády národného porozumenia, ktorá bola skutočne obdobou takých vlád, aké vznikali v krajinách, kde od autoritárskeho režimu odchádzali na základe paktu. Napríklad v Španielsku. V Španielsku bol prvým premiérom postfrankistickej vlády človek, ktorý bol členom frankistického hnutia a pripisujú sa mu veľké zásluhy na úspešnosti tejto transakcie. Dnes je ten istý Milan Čič predsedom Ústavného súdu SR, a nech si už myslíme čokoľvek o jeho osobnom profile, inštitúcia, na čele ktorej dnes stojí, je v nepriaznivých podmienkach jedným z garantov demokratizácie na Slovensku.

Ešte mám pripravených veľa poznámok, ale myslím, že na úvod našej diskusie by to stačilo. Chcela by som však položiť niekoľko konkrétnych otázok, ktoré mi vyplynuli z uvažovania nad tým, čo sa stalo. Prvá otázka sa týka jedného z kľúčových problémov každej tranzície od autoritárskeho režimu a je to problém vysporiadania sa s minulosťou, v tomto prípade s komunistickou minulosťou. Pýtam sa, skutočne nebolo možné, v súlade s existujúcim právom, odsúdiť aspoň časť, teda tých najviac zodpovedných politikov za zločiny komunistického režimu? Zovšeobecnenie skúseností z tranzícií z iných krajín znie, že najlepší spôsob vysporiadania sa s minulosťou je vtedy, keď to nepostihne príliš veľa, ani príliš málo ľudí, a ak sa realizuje čo najskôr po prebratí moci. Iste, nie je to veľmi konkrétne. Vysporiadanie musí byť nejak zosobnené, nesmie však postihnúť masu. Jednoducho práve preto, že na Slovensku bolo vyše štyristopäťdesiat tisíc členov komunistickej strany, nebolo možné ani žiaduce sankcio-

novat' všetkých. Ak k tomu prirátame členov rodiny, dotklo by sa to takmer polovice dospeljej populácie.

K druhej otázke, od ktorej sa odvíjajú ďalšie, ktoré často kladú aj študenti politológie, ma vyprovokovala Brigita Schmögnerová vo svojej nedávnej úvahe „Sedem rokov po“ v SME. Tvrdí, že to bolo hnutie VPN, ktoré vyťahlo Vladimíra Mečiara do čela nacionalisticko-populistických síl, ktoré ovládli a doteraz ovládajú politickú scénu Slovenska. Pýtam sa, pretože sú tu prítomní aktéri jednotlivých štádií zrodu fenoménu Vladimír Mečiar, ako to naozaj bolo?

Tretia otázka sa týka už spomínaného Milana Čiča. Minulú noc, keď som po prezentácii kníh čítala knižku spomienok Ferka Miklošku, keďže som si ešte overovala niektoré fakty, znovu mi napadla staro-nová otázka, prečo nebol Milan Čič navrhnutý na premiéra po voľbách v roku 1990? Ako si možno viacerí pamätajú, nebohý Milan Šimečka navrhol práve Milana Čiča. Vo vedení VPN však tento návrh nenašiel žiadnu podporu. Faktom je, že premiérom federálnej vlády sa stal Marián Čalfa, ktorého predchádzajúca politická dráha nebola podstatne odlišná.

Ďalšou je otázka, s ktorou som sa často stretávala na odborných konferenciách v zahraničí, najmä keď sa diskutovalo o rozpade Československa. Zahraniční analytici často konštatovali, že jedným z významných faktorov rozpadu Československa bola absencia vplyvnej federálnej politickej strany. Pýtam sa, či bolo vôbec reálne, aby sa vytvorilo iba jedno hnutie, napríklad iba hnutie Občianske fórum a nie aj samostatný subjekt na Slovensku, akým sa stalo hnutie s vlastným názvom VPN? Bolo celoplošne možné uplatniť to, čo v Košiciach, ktoré sa prihlásili k Občianskemu fóru? Tých otázok by, samozrejme, mohlo byť podstatne viac. Skončila by som a s veľkým záujmom budem teraz počúvať vás, ako budete spomínať na konkrétne udalosti z obdobia, keď sa to všetko začalo. Ďakujem za pozornosť.

13. december 1996 — dopoludnie

Štefan Hríb: Akademické úvodné slovo máme za sebou, a napriek otázkam, ktoré tu Soňa (Szomolányi) formulovala, by sme asi mali ísť trochu chronologicky. Začneme Umeleckou besedou. Uvediem to jedným zážitkom. Nedávno, keď Demokratická únia robila stretnutie s novinármi, tak som sa tam rozprával s Jánom Budajom a prišiel za mnou jeden taký starý pán a povedal: „Tak toto je ten dezinformátor.“ Horkosť v ňom vyvolalo to, že keď sme robili program o 17. novembri u nás v rádiu Slobodná Európa, ja som tam povedal, že hneď na druhý deň, teda v sobotu, sa Štúdio S pripojilo k štrajku českých divadiel. Vychádzal som z platne (Nežná revolúcia, dokumenty, ktoré hovoria, Opus 1990 — pozn. redakcie), ktorá hlasom Laca Snopka hovorila to isté. Bol niekto z prítomných v Štúdiu S a môže k tomu niečo povedať?

Martin Porubjak: Bolo to trochu inak. 18. novembra, to bolo v sobotu, bola v Štúdiu S premiéra maďarskej hry Pomoc. Premiéra sa začínala o pol ôsmej s miernym oneskorením, lebo najprv sme sa pozerali na Zeit im Bild, kde boli záznamy zo 17. novembra z Prahy. Keď sa premiéra začala, tak ja som sa neusadil do hľadiska, ale telefonoval som do Semaforu. Zo Semaforu nám do telefónu nadiktoval Dateľ Novotný prevolanie študentov DAMU. Ja som si to rukou napísal, potom som to prepísal na stroji a keď bola prestávka, tak sme sa stretli, teda herci, režisér Nvota, ja a rozhodli sme sa, že to prečítame. To bola sobota, opakujem, 18. novembra. Že predstavenie neprerušíme, lebo v ten deň sa už v Prahe v niektorých divadlách aj prestávalo hrať, ale že už premiéru dokončíme, a keď bude záverečný potlesk, tak to prečítame. Z istého, povedal by som aj alibizmu alebo presnejšie: spoločnej zodpovednosti a snahy prezentovať to kolektívne, som dokonca ten text rozdelil na toľko častí, koľko bolo účinkujúcich, plus režisér, plus ja a chceli sme prečítať každú jednu časť. Mala to skončiť pani Kolníková, zhodou okolností, ktorá hrala v tej premiére, ale potom ktosi povedal, že by bolo dobre o tom informovať Štúdio S. My sme tam boli všetci externisti. A vlastne jediným interným zamestnancom Štúdia S bol vtedy umelecký šéf, nie ešte riaditeľ, a to bol Milan Lasica. Milan Lasica na premiére prítomný nebol, pretože bol v televízii a mal nejaké ampexovanie alebo točenie nejakej inscenácie, v ktorej hral ako herec. Tak sme do televízie telefonovali počas druhej časti predstavenia a Milana (Lasicu) sme informovali o tom, čo sa stalo, že tu je taká rezolúcia DAMU, ktorú by sme chceli prečítať, ktorú máme zo Semaforu nadiktovanú a tak ďalej, ale že predsa len ho chceme informovať, lebo on je vlastne zodpovedný za to, čo sa tam deje a bude zodpovedný z titulu svojej funkcie za to, keď to urobíme. Milan (Lasica) tým bol v tej chvíli zaskočený a cez telefón sa jednoducho nevedel odhodlať k nejakému definitívnemu rozhodnutiu a požiadal nás, aby sme teda počkali, kým on príde a že potom by sa k tomu vyjadril. Ale pretože bol oblečený v kostýme, nalíčený a ten ampex trval do jedenástej večer alebo dokedy, tak nebolo vôbec možné, aby prišiel v priebehu druhej časti predstavenia, aby to mohol nejakým spôsobom odobriť, takže nakoniec sme uznali, že keď je on jediný zodpovedný a nestihol k tomu vysloviť požehnanie, tak to neurobíme. Potom sa Milan (Lasica) po tej jedenástej vrátil. Samozrejme, že v nás

bola frustrácia, že sme to neurobili a ja si pamätám na svoj osobný pocit, že to bolo vlastne zbabelé, že sme to mali urobiť a keď sme to neurobili z akýchsi ohľadov voči jeho osobe, tak ľudsky to bolo pochopiteľné, ale z hľadiska tej chvíle sa mi zdalo, že to nebolo asi to najčestnejšie riešenie. Milan (Lasica) sa medzitým vrátil, tajomník Štúdia S už telefonoval aj riaditeľovi Slovkoncertu, pod ktorý Štúdio S vtedy patrilo a riaditeľom Slovkoncertu bol muž, ktorý sa volal Ladislav Ondriš mladší, a to bol ten muž, ktorý vypoľ Baezovej mikrofón, keď bol Havel na koncerte a Baezová tam s Hoffmanom vystúpila. A Milan (Lasica) prišiel a ja som už bol vtedy z toho taký roztrpčený, že medzi nami vznikla taká nie príjemná debata, bola odo mňa skôr emotívne zafarbená. Prišiel aj ten Ondriš a bol tam ešte ekonomický námestník Brocko a Milan Lasica. Sadli si do riaditeľskej miestnosti a zavolali ma tam, aby som si išiel k nim sadnúť. Ja som už v tej chvíli bol z toho taký roztrpčený, že som odmietol. Nechcelo sa mi tam s tým Ondrišom sedieť, sa vám priznám. A našťvaný som aj odišiel domov a nezúčastnil som sa ani popremiérového popíjania. Keď som prišiel domov o dvanástej som si pustil rádio, Slobodnú Európu a tam už hlásili o smrti Martina Šmída na Národnej tŕidě v Prahe. A tak som zdvihol telefón a zavolať Milanovi Lasicovi do Štúdia S a veľmi rozhorčeným hlasom som povedal, že teraz už bola aj táto obeť na živote a my sme sa zachovali tak, ako sme sa zachovali a že to je naozaj ostuda. Vtedy sa aj Milan (Lasica) akosi zarazil, vzala ho táto informácia a povedal: „No, naozaj, to akosi mení situáciu.“ Ale fakticky sa už nedalo nič urobiť. Na druhý deň, v nedeľu sa v Štúdiu S nehralo. Ale v tú nedeľu mi telefonoval, myslím, Marián Labuda, že mám prísť k Maťovi Hubovi. Tam bol Milan Kňazko a tam sme prijali Stanovisko bratislavských divadelníkov, ktoré som sformuloval na Hubovom klavíri. A ty (Milan Kňazko) si ma ešte veľmi naháňal, nech to rýchlo urobíme a prijmeme. Bolo nás tam asi osem, desať. Bol tam Huba, bol tam Strnisko, bol si tam ty (Milan Kňazko), bol som tam ja, bol tam Milan Lasica, bola tam aj Magda Vášáryová. Julo (Satinský) tam nebol, ale jeho sme podpísali, on bol niekde mimo. To bola nedeľa 19. A ty si to naháňal preto, lebo si býval za rohom a mal si mať o tretej alebo o pol tretej telefonát Kalinovej. A už si to chcel Kalinovej do Slobodnej Európy prečítať. Aj sa to stalo, podpísali sme to všetci. Tam ešte išlo o to, že sme vedeli aj o ďalších, ktorí by to iste podpísali. Ale telefonicky sme ich nedokázali zastihnúť a nechceli sme nikoho podpísať, kto aspoň telefonicky nevyšloviť súhlas, aby sa potom nestalo to, že dodatočne niekto povie, že tam bol podpísaný, ale vlastne o tom nevedel. Tento text sa potom čítal v divadlách. Tam sme dostali aj telefonickú správu, že bude Umelecká beseda. Od Hubu sme odišli spoločne do Umeleckej besedy, kde sme všetci podpísali známe vyhlásenie. To bola nedeľa. Vtedy sa v Štúdiu S nehralo, ale hralo sa na Malej scéne SND a v Astorke, vtedy sa to divadlo ešte volalo Štúdio Novej scény. Na Malej scéne to vtedy prečítal Martin Huba, to bolo to, čo sme napísali v tom Hubovom byte a v Astorke to prečítal Marián Labuda s tým, že situácia na Novej scéne bola iná. Tam sa hovorilo o tom, že to prostredie je dosť prefízlované, že tam sú možno na všetko pripravení. Na Malej scéne sme sa stretli už viacerí, lebo na „veľkej“ (DPOH) sa v tú nedeľu nehralo. Kým sme sa stretli na Malej scéne, už sa telefonicky rozšírilo medzi ostatných členov divadla, že sa pripravuje aktuálne stanovisko a večer sa má prečítať. Takže tam prišli nielen tí herci, ktorí v ten večer účinkovali. Tam sa hrala vtedy juhoslovanská hra Zberné stredisko a prišli tam aj herci, ktorí nehrali v tom

predstavení, ale chceli byť pri tom. Už v šatni sme sa stretli hodinu pred predstavením. Oboznámili sme ostatných s tým, čo sa tam bude čítať. Na javisko sme prišli všetci v civile a Martin Huža to prečítal. Vyzval publikum k nejakej diskusii. Publikum bolo natoľko zaskočené, že k nijakej diskusii neprišlo. Ešte sme vyhlásili, že kto chce peniaze za lístky, že im tie peniaze vrátime. Ale ľudia boli natoľko veľkorysí, že nikto tie peniaze za vstupné nechcel. Celé to trvalo snáď desať minút a ľudia sa rozišli. Ale tí ľudia, ktorí sa tam stretli, účinkujúci i tí, ktorí do toho divadla prišli, lebo sa dozvedeli, že sa niečo deje, tak vlastne občiansky sa objavili na javisku a svojou prítomnosťou podporili to, čo sa tam prečítalo. Aj to dokonca podpísali, na Malej scéne. V Štúdiu Novej scény, v dnešnej Astorke bola situácia iná. V ten večer sa hral Moliérov Tartuffe. Tí herci, ktorí boli zasvätení do situácie, hrali pred technikou a pred ostatnými kolegami, ktorými si neboli istí, istú komédiu. Normálne sa prezliekli do kostýmov, naličili sa. Labuda mal v tom historickom kostýme, ktorý mal na sebe, schované prehlásenie napísané na stroji. A dokonca mal v tom kostýme baterku, pretože počítal aj s tým, že im tam možno technika vypne aj elektrický prúd. Čo sme my v Národnom divadle nepredpokladali, ani sme sa takto nezabezpečili. Huža baterku nemal. Takže keby vypli prúd, tak by nastal problém. No ale tento problém nenastal. Labuda s ostatnými vyšli na javisko, ako keby mali začať hrať a potom to Labuda prečítal. V Štúdiu Novej scény sa hralo o pol ôsmej. My sme hrali o siedmej. Viem, že podaktor z vás boli na Malej scéne, iní z vás boli v Astorke. Viem, že vtedy sa v Štúdiu S nehralo, ešte stále tam bol ten váhavý postoj a Milan (Lasica) sa vyjadril, že počkáme, čo spraví Národné divadlo a potom sa pripojí aj Štúdio S. Tam bolo predstavenie až v pondelok — Süskindov Kontrabas. A potom, už v pondelok, sa Štúdio S, samozrejme, tiež pridalo. Ostatné divadlá v pondelok nehrali. Čo sa týka Novej scény tiež nie, lebo aj tí mali v pondelok voľný deň. Jedine Štúdio S v pondelok hralo. Takže v pondelok v Štúdiu S už bolo divadlo doslova nabité. Tam už vznikla aj búrlivá diskusia. A v utorok už navštívili stranícki predstavitelia Národné divadlo. Boli na aktíve, myslím, v utorok. O tom sa dosť publikovalo. Prišiel tam vtedy Šlapka, minister Koyš, riaditeľ odboru kultúry Kot a boli tam všetci členovia činohry. V Divadle Pavla Országha Hviezdoslava, na tom aktíve už veľmi revolučne vystúpil aj Milan Kňažko a súdruhovia, samozrejme, sa to snažili takým žoviálnym spôsobom zľahčiť a na akejsi kamarátskej báze s hercami, s ktorými si tykali, to trošku bagatelizovať a tvrdili, že prečo by sme mali nehrať, že to je nezmysel a že to je len taká skupinka, ktorá je nespokojná. Ja si pamätám, to je len taká kuriózna historka, že mali prísť na ten aktív o desiatej. Nás si vtedajší šéf Slezáček ešte pozval do svojej pracovne, myslím, o hodinu skôr. Bol tam Milan Lasica, bol som tam ja, ľudia, ktorí sme tam teoreticky nemali čo robiť, lebo sme neboli zamestnanci toho divadla. A Šlapka prišiel o niečo skôr. Neprišiel na desiatu, ale prišiel, čo ja viem, o pol desiatej. Takže prekvapil aj Slezáčka, lebo vošiel do jeho pracovne a našiel tam Lasicu a mňa, ale potom nám zdržanlivo podal ruku a bol nám predstavený. Ja som ho osobne vôbec nepoznal. Hneď začal žoviálne rozprávať, že tam prišiel riešiť túto situáciu, ktorá sa teraz zdá byť napätá, ale však to sú len také nejaké detské choroby. Díval sa cez Gorkého ulicu, lebo okno Slezáčkovej pracovne viedlo presne cez Gorkého ulicu, na náprotivnú budovu, na budovu banky. A tam bolo zreteľne vidieť do okien pracovníkov banky, a tá administratíva bola väčšinou feminizovaná. A on sa tak pozrel cez to okno a hovo-

ří: „To tu máte výborný výhled, to keď vám tam trtkajú tie baby na tých stoloch, to výborne vidíte.“ Týmto žoviálnym slovníkom sa snažil vytvoriť takzvanú susedskú gašparovičovskú atmosféru. Ale potom, keď sme zasadli s celým súborom v zasadačke na 4. poschodí a za predsedníckym stolom sedeli riaditeľ SND Petrovický, šéf činohry Pietor, minister Koyš, Šlapka a Kot a súbor oproti nim, tam už nastala zásadná debata. Šlapka sa to síce stále snažil zľahčovať, ale Koyš sa už vyhráždal, vysvetľoval nám, či si uvedomujeme, že podľa takých a takých zákonov, ak dôjde k zhromaždeniu v divadle, ktoré nie je povolené, tak je to trestný čin. Že divadlo je na to, aby sa tam hrali divadelné kusy. A keď tam prídu nejakí ľudia a začnú debatovať s hercami, alebo dokonca s hosťami, ktorí sa na tom javisku ocitnú, tak sa dopúšťame prekročenia takých a takých paragrafov. Nepovolené zhromaždenie. Ak sa tam niečo stane, niekomu príde zle, niekoho ušľapu, tak to bude mať proste následky, aj trestnoprávne. Pre riaditeľa to má trestnoprávne následky okamžite, pretože takéto niečo nemá povoľovať, a je to v rozpore s činnosťou tej inštitúcie atď. A najperfídnejšie sa vyjadroval Kot, ktorý mal mimochodom veľmi dobrý prejav, musím to uznať, ktorý sa k nám začal správať s istou dávkou rešpektu. A hovoril, že my predstavujeme určitú elitu obyvateľstva alebo národa, to slovo národ sa vtedy ešte snád' nepoužívalo, a že vlastne by nám mohlo byť z histórie jasné, že pri všetkých takýchto spoločenských pohyboch, ak sa akási elita postaví na čelo „ulice“, tak ju nakoniec ulica zmietne. A citoval zo Shakespeareových diel, čo ovládal, niekoľko veľmi trefných citátov. Že v podstate tým, že sa my zaangažujeme a že my pôjdeme na tú ulicu, tak budeme aj tak tými prvými obeťami. A že vlastne pre nás je nedôstojné, aby sme sa s tou masou a s tou luzou spájali. A tak nás varoval z „historického nadhľadu“. Myslím, že by s ním pani Szomolányi bola vtedy súhlasila. No ale akosi ani tento argument nezaúčinkoval. Vystúpenia jednotlivých členov súboru, musím povedať, boli skvelé. Pretože všetci od najmladších po najstarších, až po pána Zvaríka boli skvelí. No ja to už skončím. Nechcem byť tak úplne podrobný, ale skončilo to tým, že bolo jasné, že súbor jednoznačne na tie ich argumenty nenaletí, či už historické a intelektuálne argumenty Kotove, alebo na to Koyšovo chrapúnstvo, alebo na tie žoviálnosti Šlapku, ktorý tam stále tykal aj Milanovi Kňazkovi, aj Labudovi, a stále opakoval, že spolu chodia hrať futbal, tak čo teraz blbneme, to všetko nezabralo. Nasledovala pauza a počas nej zistili, že v súbore nenašli oporu. Ja som ešte upozornil riaditeľa Petrovického, že zrejme mu prikážu, aby zavrel divadlo a nedopustil tie zhromaždenia v divadlách a že nech každopádne od nich vyžaduje písomný pokyn, a nie nejaký ústny. No ale on na to zrejme silu nemal a príkaz k zavretiu divadla dal, hoci dostal len ústny pokyn. Jeden deň boli potom budovy SND zavreté, zhromaždenia s divákmi, ktorí prišli do divadla, i so zvedavcami-občanmi sa uskutočnili na schodoch pred Malou scénou, aj pred operou a pred Divadlom P. O. Hviezdoslava. A potom riaditeľ Hrubant, riaditeľ opery, proste proti vôli riaditeľa otvoril operu a odvtedy to už na javiskách prebiehalo tak, ako to prebiehalo. Čiže Štúdio S sa fakticky pripojilo až po ostatných, pretože v nedeľu nehralo a pripojilo sa až v pondelok. Ale v tú sobotu, to, bohužiaľ, prebehlo tak, ako to prebehlo. Štúdio S mohlo byť prvé, ale nebolo.

Milan Kňazko: Veľa z toho, čo som chcel povedať, povedal Maroš Porubjak. Hádám len na dokreslenie situácie. Ja som bol 18., v sobotu, v Prahe. Tam bolo predstave-

nie v Smetanovej sieni, takzvaný herecký koncert. Raz do roka boli dve predstavenia hereckých monológov, ktoré už neviem presne, kto organizoval a pozývali tam skrátka asi osem až desať hercov. Predstavenie bolo o štvrtej a o ôsmej večer. Medzitým, o druhej v Realistickom divadle, zasadali riaditelia divadiel. A tí sa asi o štvrtej dopracovali k záveru, že divadlá budú štrajkovať. My sme o štvrtej začali to predstavenie a o pol piatej tam prišiel, ak si dobre spomínam, Křižan, a myslím, že Kratina. Predstavenie sme prerušili. Tam vzniklo tiež také prehlásenie, krátke, prečo sme to prerušili a predniesol ho pán Lukavský. Z Národného divadla tam bol ešte Romančík. A to bolo, myslím si, vôbec prvé predstavenie, ktoré bolo zrušené v Československu. Pretože divadlá začínali večer a toto zhodou okolností o štvrtej. Potom sme išli na nejaký rockový koncert, oproti Letnej, oproti tomu tenisovému štadiónu, kúsok ďalej za mostom. A potom sa postupne pridali všetky divadlá. Ja som večer telefonoval z činoheráku do Národného divadla. Žiaľ, už bolo asi o päť minút sedem, o siedmej mali začať hrať. Nakoniec som dostal Jožu Vajdu k telefónu a presviedčal som ho, aby nehrali. Vyzeralo to asi veľmi čudne, lebo to išiel povedať ostatným, znovu sa vrátil k telefónu a povedal mi čosi také, že niektorí povedali, že Křažko sa v tej Prahe zbláznil. Tak ja som presviedčal ešte Jožu (Vajdu), aby on nehral, že bez neho to predstavenie nepôjde. Povedal, že uvidí, ale nakoniec sa to predstavenie hralo. Ten priebeh v Prahe nemusím asi opisovať, to určite majú kolegovia v Prahe veľmi presne zmapované. Viem, že sme boli v tom Realistickom divadle asi do tretej, do štvrtej do rána. Ráno sme išli autom do Bratislavy a potom to už nadväzuje na to, čo hovoril Maroš Porubjak s tým, že na tej Malej scéne sa naozaj zišlo veľa ľudí a rozhodovalo sa o dôležitej veci, či divadlá majú štrajkovať, alebo nemajú štrajkovať. Nielen, či hrať to jedno predstavenie, samozrejme. A nebola to jednoduchá diskusia, pretože boli aj také hlasy, že „ešte počkajme, uvidíme“. Boli také hlasy, ktoré silou mocou chceli hrať a zapár takých aj zostalo. Ale strašne málo. Ja som narátal asi troch, menovať ich nebudem, ktorým sme nakoniec povedali, že „ak vy chcete, tak hrajte“. Čo, samozrejme, technicky nebolo možné. Potom bol utorok. K tomu by som doložil len toľko, že ja som v podstate diskutoval už dosť otvorene, pretože som asi mesiac predtým vrátil titul Zaslúžilého umelca aj s príslušným otvoreným listom atď. Takže som bol už v tom čase na ministerstve kultúry, povedal by som prefláknutý a jasný.

Neviem, či sa môžeme vyjadrovať aj k iným veciam, alebo len k tým prvým dňom. Asi to využijem, len veľmi stručne. Chcel by som povedať, že tá analýza situácie je, myslím si, v zásade veľmi dobrá, čo povedala pani Szomolányi. Možno by som ju doplnil práve z týchto procesne dôležitých okolností, že štrajk divadiel, nielen preto, že som pôvodne z divadla, ale myslím, že bol v tom období nesmierne dôležitý. Po prvé, bol to prvý štrajk, veľmi reálny štrajk. Po druhé, otvoril brány divadiel pre diskusiu, pretože na námestiach prebiehala diskusia len metódami námestia, v istých sloganoch, vyhláseniach, prehláseniach. Ale v tých divadlách prebiehala diskusia desaťtisícov, možno státisícov ľudí po celom Československu. Treba povedať, že vzápätí sme z Národného divadla volali do všetkých divadiel na Slovensku a divadlá sa postupne pridávali do štrajku, brány divadiel sa otvorili pre diskusiu, kde sa konečne mohlo povedať, čo ďalej. To nebolo celkom dobre možné na námestiach, a predsa len tie hľadiská poskytovali veľký priestor pre to, aby si väčšia skupina ľudí akosi vzájomne vytvárala spoločný názor. Takže to považujem v tej si-

tuácii za kľúčové. Kým policajti behali po uliciach, napríklad v Prahe, tak divadlá boli už v ten večer plné. Davy ľudí sa stiahli práve do divadiel. A ešte aj z jedného hľadiska to bolo dôležité, že hovorilo mnoho známych tvárí. Ľudia, ktorí mali istý kredit, ja neviem, pán Chudík. Ľudia, ktorí boli všeobecne známi, čo je predsa len málo výtvarníkov alebo aj iných umelcov tak ako práve hercov. Takže, myslím si, že do veľkej miery ovplyvnili dianie na Slovensku, aj následne potom tým, že chodili do tovární a potom celý ten vlak prišiel na východné Slovensko atď. Takže to by som ešte chcel podčiarknuť. Pokiaľ ide o problémy rozdelenia Slovenska, o tom nebudem polemizovať, ja to tak necítim.

Ladislav Szigeti: Aké ste mali už v ten deň kontakty s Košicami? Mali ste vôbec nejaké?

Milan Kňažko: Telefonovali sme. Ľudia z Košíc, Martina, zo Zvolena prišli do Bratislavy, boli na VŠMU, boli u mňa v byte a veľmi sme spolu komunikovali.

Martin Porubjak: Veľmi rýchle prišli aj do Národného divadla na náš aktív. Snáď už v utorok, alebo v stredu. Viem, že z každého divadla tam bol niekto. Z Košíc chodil Rašev napríklad každý druhý deň do Bratislavy.

Milan Kňažko: Rašev, Landl z Martina a tak ďalej, a tak ďalej. Ešte by som ale chcel v tomto kontexte. Ja som sa teda vrátil z divadla tak nejak pred obedom v nedeľu 19. Potom sme boli u Maťa Hubu. Potom v tom divadle a paralelne s tým, samozrejme, bol pohyb študentov. Existovali prehlásenia DAMU, to bolo vôbec prvé, potom Realistické divadlo, potom Smetanovo divadlo. V nedeľu večer sa potom na Hviezdoslavovom námestí zhromaždilo šesť, osem tisíc študentov. Ja som sa zastavil pri tej soche Hviezdoslava a oboznámil som ich s tým, čo sa deje v Prahe, čo sa dialo v Umeleckej besede, čo sa dialo v divadle atď. Hádám k tomuto, týmto prvým dňom všetko, len podporujúc to, čo povedal Maroš (Porubjak). Rád by som sa ešte k tým ostatným veciam vyjadril, možno to bude iná téma. Ďakujem.

Ladislav Snopko: Ja by som sa ešte vrátil k tej otázke hodnovernosti alebo nehodnovernosti prvého dokumentu z novembra 1989, platne, ktorú sme vydali v Opuse. Chcem povedať, že tú platňu pripravoval tím ľudí. Bol tam Ľubo Feldek, bol tam Martin Šimečka, Miloš Žiak, Štefan Šebesta, právnik, ktorý mal dosť výrazné poznámky.

S tým Štúdiom S. Ja som listoval v knižke „Semafor ve stávce“ a tam je jedna pasáž, len neviem presne či je v tom duchu čo vpravil aj Martin (Porubjak). Tam sa spomína aj Brocko, ktorý vraj telefonoval do Semaforu. Chcem však ešte k tej téme, ktorá hovorí o období pred Novembrom pripomenúť jednu vec. Otázku, ktorú by sme mohli začať diskutovať aj s Milošom Žiakom, aj s Jánom Budajom, možno s Maňom Hubom a s ďalšími a nadväzujem na to, čo predniesla Soňa Szomolányi, kde chcem potvrdiť, že iniciatíva straníckych alebo perestrojkových aktivít bola aj na Slovensku. Aj na Slovensku bola reálna a November ju v čomsi predbehol. Od februára 1989 bola snaha ľudí okolo Viliama Plevzu spojiť sa akýmkoľvek spôsobom s ostatnou časťou opozície na Slovensku. Realizoval ju vlastne Boris Zala, ktorý cez Miloša Žiaka oslovoval mňa a Jána Budaja v snahe prepojiť všetky časti a zis-

tiť, čo sa vlastne v krajine deje. Veľké širokospektrálne stretnutie bolo plánované na 23. novembra u Jána Langoša. Tam už mali byť zúčastnení ľudia na jednej strane od Petra Weissa a na druhej strane až po Kusého, Šimečku, boli tam pozvaní ochranári, Maňo Huba a ďalší ľudia. Táto iniciatíva, samozrejme, po 17. novembri zanikla. Chcem potvrdiť, že áno, bola tu určitá koherentná opozičná snaha perestrojkových komunistov o akúsi zmenu, o výmenu pozícií.

František Mikloško: To stretnutie 23. novembra u Langoša sa udialo. Ale bolo to už smiešne. Boris Zala tam nakoniec zostal sedieť sám, Fedor (Gál) len prišiel a odišiel.

Lubomír Feldek: Nabralo to, ako vidno, orálny charakter, táto debata. Ale ako sa spieva v tej českej piesni: „Oral sem oral, ale málo.“ Ja som si to napísal. Takže Vás poprosím, aby ste mi prepáčili. Môžete ma zastaviť. V tej chvíli, keď poviete dosť, končím. Volá sa to Niekoľko spomienok na nežnú revolúciu.

Prvý bod sa volá Dva protichodné názory. O nežnej revolúcii na Slovensku sa občas vyslovujú dva protichodné názory. Sú pamätníci, ktorí už sedem rokov tvrdia, že slovenská nežná revolúcia bola rýchlejšia ako česká a dávala najmä počas prvého týždňa akceleráciu aj udalostiam v Prahe. O tri dni skôr ako v Prahe bol v Bratislave zrušený ústavný článok štyri, a teda najmä vďaka Bratislave sa udalosti vymkli spod kontroly bývalého systému. Druhý názor zas naopak hovorí, že na Slovensku nič nebolo. Slovenská nežná revolúcia vraj za českou zaostala, pretože na Slovensku nebol rozvinutý intelektuálny dissent, a preto tu ani nebol hlbší záujem o systémovú zmenu. Čosi majú obidva tieto protichodné názory spoločné. Obidva merajú slovenskú nežnú revolúciu priebehom nežnej revolúcie v Českej republike. Obidva tieto názory sa zaoberajú podozrením, že slovenská nežná revolúcia bola v porovnaní s Českou republikou akási menejcenná. Jeden z týchto názorov sa usiluje to podozrenie vyvrátiť a druhý ho potvrdzuje. A obidve tieto úsilia sú rovnako zbytočné. Slovensko malo svojbytný vývoj už dávno pred nežnou revolúciou, prečo by sa to neprejavilo aj na svojráznom priebehu nežnej revolúcie, ktorá preto nemusela byť ani lepšia, ani horšia ako jej sestra v Prahe. Jednoducho bola iná. Vo svojom príspevku sa teda nechystám nič dokazovať. Chcem porozprávať iba niekoľko osobných zážitkov. Ak sa náhodou predsa len tu a tam prichýlim k jednému z tých krajných názorov, bude to ten prvý.

Bod dva. Začiatok v Umeleckej besede. Ak preskočím predhistóriu, pre mňa osobne sa nežná revolúcia začala 19. novembra 1989 ráno, keď sme sa jedenásti zišli v byte Mira Cipára. To nie je náhoda, že v byte Mira Cipára. Mestská organizácia Zväzu slovenských výtvarných umelcov bola jedným z tých ostrovov pozitívnej deviácie. Miro Cipár bol vtedy zvolený proti vôli vrchnosti, ktorá kandidovala za predsedu niekoho celkom iného. Bola tam vzbura dávno pred Novembrom. Deviaty výtvarníci, z tých jedenástich boli deviaty výtvarníci, teda okrem Mira Cipára, Kompánek, Jankovič, Sikora, Longauer, Čarný, Fischer, Horváth, Lacko, jeden filmový režisér — Martin Hollý, no a jeden spisovateľ — ja. Boli sme pobúrení smrťou študenta Matematicko-fyzikálnej fakulty Karlovej univerzity Martina Šmída. Vtedy sme ešte netušili, že je to agent Žižčák. Ten sa zo Šmída vyklul až v priebehu dňa. Zoštylizovali sme teda plamenný protest proti pražským represáliám a jeho prečítaním sme poverili Ľuba Longauera. Usúdili sme, že má z nás všetkých najsilnejší

hlas. Potom sme obtelefonovali známych a zvolali sme na sedemnášť nula nula zhromaždenie do Umeleckej besedy. Známi obtelefonovali ďalších známych, tí ďalších. V Umeleckej besede sa o sedemnášť nula nula zišlo okolo päťsto ľudí. Po našom vyhlásení tam odznali ďalšie dve. Milan Kňažko prehovoril za divadelníkov, niekto ešte za študentov, za VŠMU, myslím Zuzka Mistríková to bola, neviem už presne kto. Celé zhromaždenie potom všetky tieto tri vyhlásenia podpísalo a zvolilo spomedzi seba koordinačný výbor, ktorý sa mal na tom istom mieste zísť na druhý deň o dvanášť nula nula s výnimkou študentov. Tí sa rozhodli ísť po vlastnej osi. Náš výbor sa tam skutočne na druhý deň o dvanášť nula nula zišiel, ale nebolo si kde sadnúť, a tak Milan Kňažko dostal nápad, aby sme prešli cez ulicu do bufetu Malej scény SND.

Pár slov o bufete. Dovoľte mi, kým prechádzame cez ulicu, povedať pár slov o tom bufete. Na Malej scéne SND sa práve vtedy uvádzala moja na molierovský námet napísaná hra Skúška. V réžii Petra Mikulíka mala premiéru 3. decembra 1988. Dej hry som situoval do prostredia divadelného bufetu. A bufet na javisku bol presnou kópiou bufetu Malej scény SND. Kópia bola dovedená do dôsledkov. Cez prestávku diváci mohli vyjsť na javisko a herec-bufetár ich normálne obslúžil. Z bufetu na scéne metal potom hlavný hrdina Alcest kruté pravdy do tvári svojich protihráčov, aj do hľadiska. A predsa na konci hry, keď nastal spoločenský zvrät, vyšiel na posmech. Včerajší mocní sa rýchlo prezliekli za revolucionárov, opäť sa chopili moci a definitívne ho umlčali. V tej chvíli, v úplnom závere hry zostupuje Alcest z javiska do hľadiska, cez hľadisko odchádza z javiskového bufetu do toho skutočného a hovorí verše:

„Ó, Bože, či si vieš predstaviť väčšiu krutosť?
Ak nie ja — kto už si zaslúži väčšiu ľútosť?
Tol'ko som bojoval vždy hop alebo trop —
a tvrdia o mne dnes, že nie som mizantrop!
Že málo žlčník môj z tej zalievanej kávy
sa búril — ostatní, keď cítili sa zdraví!
Držali hubu aj krok — a dnes idú vpred!
A ja som zaostal a ani v jednej z viet
nemôžem povedať už žiadnu pravdu svetu,
už všetko vedia zas!“

Celimena za ním zavolá: „Alcest, kam ideš?“ A Alcest dokončí: „Odchádzam do bufetu.“ Oront, jeho protihráč, za ním ešte vykrikuje: „To je jediná pravda, ktorú nám ešte vedel zvestovať! Že bufet nie je tu na javisku — ale tam, kde bol odjakživa.“ Bratislavčania chodili na toto predstavenie celý rok pred novembrom 1989 ako na návštevu do budúcnosti. Nuž a môjho Alcesta celý rok strhujúco hral práve Milan Kňažko. V novembri 1989 sa ukázalo, že odchod Milana Kňažku z javiskového do skutočného bufetu Malej scény SND nebol až taký porazenecký, ako to vyzeralo na prvý pohľad. V novembri 1989 sa zdalo, že pesimistické proroctvo mojej hry sa nenaplní. Veď do toho istého bufetu, do ktorého odchádzal na konci mojej hry, nám ten istý Milan Kňažko navrhol ísť aj 20. novembra 1989. Ale šli sme doňho z druhej strany a nešli sme tam sklamaní, ale plní nádejí. V tom bufete si hnutie, na čelo ktorého sme sa postavili, dalo v ten deň meno. Tak asi o dvanášť tridsať sme sa volali Verejnosť proti násiliu. Ja nepolemizujem s tým, že to meno vzniklo večer, ja

hovorím, kedy bolo spresnené a odhlasované. Kedy bolo prijaté. A Milan Kňažko vyšiel potom z bufetu na tribúnu v čiernej pletenej čiapke, ktorá, a to si diváci Skúšky určite pamätajú, patrila ku kostýmu môjho Alcesta.

Teraz o vyhlásení radových komunistov. V tom Alcestovom bufete sme si teda 20. novembra dali meno. Zvolili sme si tam aj lídra, stal sa ním Jano Budaj. Fedor Gál a Valér Mikula zabezpečili kontakt so študentským hnutím. Schválili sme program a skôr ako sme sa rozíšli, povedali sme si, kto kam pôjde. Keď prišiel rad na mňa, vybral som si dve inštitúcie: Zväz slovenských spisovateľov a vydavateľstvo Slovenský spisovateľ, v ktorom som v rokoch 1973—1986 pôsobil ako vedúci redaktor oddelenia pôvodnej a prekladovej poézie a vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ aj základnú organizáciu KSS. 21. novembra 1989 ráno som sa tam vybral na narychlo zvolanú schôdzu. Už doma som si pripravil text, ktorý som mienil ponúknuť schôdzujúcim na odhlasovanie. Stratil som však v to ráno na Hviezdoslavovom námestí asi dvadsať minút zaparkovávaním. Musel som to obísť okolo Univerzity a hotela Devín, možno aj dva razy. A keď som vošiel do zasadačky, zistil som, že schôdza sa už rozbehla a že schôdzujúci netušiac, že sa blížim s návrhom vyhlásenia vo vrecku, prerokovávali už iný text. Skoncipoval ho Jano Štrasser, ktorý bol vtedy podpredsedom ZO KSS pri vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Aby som nič neidealizoval, hoci išlo o text podstatne miernejší, ako bol môj, zo dvaja opatrnejší členovia základnej organizácie aj tomuto textu kládli odpor. Napokon sa ho s doplnkom o varovanie pred extrémistickými živlami podarilo odhlasovať. A ZO KSS Slovenský spisovateľ sa tak stala prvou, ak nie dokonca jedinou straníckou organizáciou, ktorej vyhlásenie odznelo z novembrovej tribúny. Keď som videl, ako ťažko sa rodilo to miernejšie vyhlásenie, ostrejší text, ktorý som si doma pripravil, som im už radšej ani neprečítal. Ostal mi vo vrecku, ale v ten istý deň popoludní na mítingu v Umeleckej besede som sa ho predsa len rozhodol z vrecka vytiahnuť a predniesť. Lenže za koho? Text bol napísaný v prvej osobe množného čísla. Bude smiešne, keď ho budem čítať iba za seba. Vedľa mňa stál v tej chvíli môj priateľ, maďarský spisovateľ, Lajos Grendel. Stihol som mu to dať ešte prečítať. „Je to tvrdé,“ povedal, vytiahol pero a pripodpísal sa. Ten text, cha, cha, nás dvoch, cha, cha, potom vstúpil do dejín ako Vyhlásenie radových komunistov. Pripomeniem z neho aspoň záverečnú vetu: „Ako radoví členovia strany pokladáme v tejto chvíli po represáliách 17. novembra 1989 v Prahe, nielen za svoje právo, ale aj za svoju povinnosť žiadať, aby sa KSČ očistila jediným možným spôsobom, a to tým, že sa dobrovoľne a ihneď vzdá svojho protiprávneho a iba násilím udržiavaného vedúceho postavenia v spoločnosti“. 21. novembra 1989, vo chvíli, keď som to vyhlásenie čítal po prvý raz, boli pod ním iba dva podpisy. Vzápätí sa však ukázalo, že Umelecká beseda je vlastne komunistov plná. Keď som zliezol zo stoličky, z ktorej sa rečnilo, so slzami v očiach ma objala jedna z prítomných dám a zašepkala mi do ucha: „Vyviedli ste nás zo slepej uličky.“ A pod mojím a Grendelovým menom sa začali hromadiť ďalšie podpisy. 22. novembra som toto vyhlásenie čítal znova, tentoraz už na námestí a zmienil som sa o ďalších podpisoch. Hoci som nemal v úmysle jednotlivito ich čítať, dav si to vynútil a niekoľko prvých signatárov som teda musel vymenovať. Niektorí, ktorých som vtedy vymenoval, si iste spomínajú, že čie meno som spomenul, ten dostal zvláštny aplauz z námestia, ako keby som oznamoval, že majiteľ mena práve prichádza z väzenia. Čoskoro boli podpisov stovky. V podjazde Mozartovho do-

mu stál mladý muž so stolíkom, zbierajúci autogramy tých, ktorí sa prišli podpísať osobne. Podpisovali sa však ľudia z celého Slovenska, aj v listoch, aj po telefóne. Čosi podobné ako 21. novembra, nie však už iba za radových komunistov, ale vôbec za ľudí prichádzajúcich do slovenskej nežnej revolúcie z legálnych štruktúr a supľujúcich na jej tribúne disidentov, ktorých na Slovensku bolo ako šafránu, som povedal aj v jednom televíznom vystúpení, niekedy okolo 25. novembra 1989: „Túto revolúciu neprišli na Slovensko urobiť nijakí anjeli, ktorí zostúpili z nebies, ale robia ju obyčajní ľudia, ktorí sa vzbúrili proti svojim vlastným chybám.“ Chcel som skrátka povedať, že na Slovensku z nedostatku anjelov musia niektoré anjelské skutky vykonať aj ľudia čertovsky obyčajní. Tu by som hádam pre začiatok skončil.

Ján Budaj: Je náročné pokračovať po tomto umeleckom diele. Ja by som polemizoval s úvodným prejavom, pretože sa mi zdá, že kým sa rozbehne diskusia, nemali by sme obísť tento názor mlčky. Ja si myslím, že pred novembrom 1989 existovali významné skupiny odporu. Že ten odpor mal politický charakter, hoci tak nebol deklarovaný a nebola založená strana. Však ako politický bol sankcionovaný, a bol tak aj vnímaný vtedajšími držiteľmi moci. Tieto skupiny formulovali svoje ciele. Boli to politické ciele. Aj dnes by sme ich ciele nazvali politickými, a vtedy mali desaťnásobne politický charakter. Spomeniem sviečkovú manifestáciu, ale aj iné aktivity tajnej cirkvi, obrovskú podpisovú akciu za obsadenie biskupských stolcov, ktorá mala práve na Slovensku veľmi veľa signatárov. Ale napokon aj ochranárske aktivity mali formulovaných niekoľko stoviek požiadaviek. Ochránárske materiály už od roku 1980, 1979, formulovali aktívnu politiku, ktorá presahovala rámec zelenej témy, dostávala sa do konfrontácií s orgánmi strany a polície, dosahovala dokonca čiastkové úspechy, ako bol napríklad Ondrejský cintorín a ďalšie akcie.

Druhá poznámka je k priebehu a k hodnoteniu fenoménu revolúcie. Ja si myslím, že Soňa (Szomolányi), to pochopiteľne videla zo svojho miesta. Jej sa, ako mnohým ďalším vedcom, ktorí neskôr pristupovali k otázkam hodnotenia vtedajšej spoločenskej situácie, nedostávalo osobných zážitkov a informácií, ktoré nestihli byť ani publikované. My sme nedávno ako autori Bratislavy/nahlas konštatovali, že ani toľko sme nedodali svojim niekdajším počínom úcty, aby sme ich druhýkrát vydali. Takže Bratislava/nahlas zostala len v samizdatovom vydaní, zatiaľ. Myslím teda, že tieto formulované aktivity existovali, existovalo dokonca prepájanie týchto skupín. Prepájanie sa dialo, samozrejme, väčšinou na neformálnej úrovni, ale spomeniem jednu zo spektakulárnych udalostí pred Novembrom, tesne pred Novembrom. To bolo podujatie Archa, ktoré poriadali tiež ochranári, ktoré bolo fakticky verejnou generálkou budúceho scenára tribún. Bol tam herec Marián Labuda, spieval Vláda Merta a prišiel s posolstvom z Prahy, kde hovoril o Havlovi, hovoril o vyhlásení „Několik vět“, absolútne bez náhubku. Bol tam dialóg s mocnými, pretože ochranári pozvali zodpovedných funkcionárov. Celá akcia sa volala „Bez bariér“, a netýkala sa len invalidov, ktorí sa tam prvýkrát zjavili na verejnej scéne. Zjavili sa tam myšlienky odbúrania bariér aj v najvšeobecnejšej politickej a spoločenskej rovine. Myslím si teda, že neabsentovali cieľavedomé skupiny, ale prepájanie týchto cieľavedomých skupín, ktoré formulovali politické ciele, bolo v začiatkoch. Dialo sa len cez osoby alebo cez prvé verejné udalosti, a dovtedy existovalo len v malom súkromnom prostredí, čo bolo ale primerané tej dobe. To nebola otázka neambi-

cióznosti prepájajúcich sa, ale otázka možností, aké vtedy boli. To sa týka výtvarníkov, to sa týka ich foriem prezentácie, ktoré boli zdanlivo minimalistické, častokrát obmedzené na určitý okruh, ale to nemení nič na tom, že boli prejavom rezistencie voči prevládajúcej kultúrnej politike a často aj voči prevládajúcej spoločensko-politickej klíme. Domnievam sa, že práve v Umeleckej besede sa 19. novembra spontánne sformovala jednotná, cieľavedomá politická skupina, ktorá vedela veľmi rýchle formovať svoje zámery. Vedela ich formovať práve preto, lebo každý reprezentant si do tej Umeleckej besedy priniesol dlhoročný zápas o zmenu klímy a o zmenu režimu. Na okraj poznámky pani Szomolányi o tom, že prišlo k evolučnému výsledku, a že pôvodné odhodlanie k principiálnym zmenám a k zrušeniu kontinuity režimu bolo onedlho z rôznych dôvodov zastavené a prichádzalo k takzvaným evolučným výsledkom poznamenávam, že ja osobne to považujem za krok dozadu.

A ešte jednu poznámku. To, čo prebiehalo v Umeleckej besede, a hlavne v divadlách, to malo jeden dôležitý aspekt. Bolo to prelomenie múru medzi vtedajším slovenským establišmentom, ktorý bol nespokojný so spoločenskou situáciou a disidentami. Často sa o jeho nespokojnosti vedelo, ale proste zostával v pozícii elity, ako to hovoril Martin Porubjak. Preto komunisti prišli do divadla s tým žoviálnym tónom, lebo predpokladali, že ako veľakrát v minulosti herci pochopia, že je lepšie zostať v dobrej polohe establišmentu, než sa pohádať s politickou mocou. Ale tentokrát kultúrna elita odmietla poslušnosť, a to bol veľký krok pre zviditeľnenie odporu na Slovensku. Myslím, že by sa bolo treba venovať počiatkom tvorby novej politiky na Slovensku. Že ním vôbec nie je november 1989, to predsa všetci vieme. Treba sa venovať napríklad aj 16. novembru, som rád, že takéto akcie na Slovensku medzi študentmi vznikli a že tu bol autentický pohyb za slobodou, že tí študenti, ale aj mnohé skupiny pred nimi, dokázali prejaviť vlastnú túžbu po slobode a vlastnú odvahu.

Ešte jedna poznámka. Ja som 18. november zhodou okolností prežil u Soni Szomolányi. Bol to zaujímavý moment, pretože prvýkrát sa stretli akýsi rebeli z komunistickej strany s disentom. Aj tam sa prelamoval múr. Ale zas treba priznať, že tento začiatok dialógu s takou skupinou, kde bol ešte Michal Ač a možno ešte niekto, už si nepamätám, z členov komunistickej strany a z druhej strany Soňa Čechová, ktorá to všetko zorganizovala, že toto prelamovanie neznamenal stretnutie s reprezentantmi reformátorov, pretože vlastne nereprezentovali žiadnu skupinu, ale bolo to len stretnutie s odvážnymi jednotlivcami, ktorí si kládli principiálne otázky a chceli o nich diskutovať. Myslím, že ten fenomén prepájania, naznačený Agnesom (Ladislavom Snopkom), môže mať aj druhú stranu mince. Ja som vnímal nielen pokusy o prepájanie v opozícii, ale vo vzduchu bola otázka kontaktov opozície s mocou. Nech mi to prepáči Miloš Žiak, ale v tej dobe mi to pripadalo veľmi divné organizovanie, najmä Borisa Zalu. Navyše on sa hlásil k marxistickému svestonázoru, a ešte dlho po revolúcii o sebe vyhlasoval, že je marxista. Jeho neustále pripomínanie, že bude prijatá ústava a že slovenská opozícia by sa mala k tomu vyjadriť, bolo pre mňa nezrozumiteľné. Pretože ja som videl predovšetkým porušovanie ľudských práv a porušovanie základných občianskych slobôd. A to, či si komunisti prijímú, vtedy sme to tak vnímali, ústavu A, B alebo C, to pre nás vtedy nebola téma. Ďakujem.

Rudolf Sikora: Začnem trošku netradične — reakciou na Soňu Szomolányi, ktorej prejav bol múdry a ucelený, až som zaľútil, že som nikdy nemal aspoň základy VÚML-u, lebo by som vedel aspoň niečo o revolúcii, ale beriem to tak, že ja som nevzdelanec.

Po druhé, to hlavné čo chcem povedať: niečo k začiatku VPN. Veľa ľudí — naši emigranti v cudzine alebo ľudia v Prahe — nevedeli pochopiť názov nášho hnutia. Stretol som sa dokonca s názorom, že VPN už svojím názvom delilo republiku — niektorí hovorili, že práve tam začala deľba našej bývalej Československej republiky. Je možné, že keby sa to všetko udialo o jeden deň neskôr, volali by sme sa Občianske fórum. Je fakt, že od začiatku som cítil na pražskej strane určitú nedôveru a termín Verejnosť proti násiliu ich znervózňoval — akoby nebolo jasné už od začiatku, kto sme.

Musím sa vrátiť na začiatok, do 19. novembra, pretože tak znela aj otázka: „Kto organizoval Umeleckú besedu?“ Som výtvarník — kto pozná moju tvorbu, vie, že najmä v minulosti som robil určité „vizuálne paralely“ s niektorými kozmologickými hypotézami — o osude nášho vesmíru akoby sa „rozhodlo“ v nepredstaviteľne krátkom časovom úseku — jedna lomeno desať na tridsiatu druhú sekundy — tu sa rozhodlo o vlastnostiach nášho vesmíru... Túto paralelu som si dovoľil spomenúť aj pri vzniku nášho hnutia — „vlastnosti“ hnutia, aspoň prvé týždne ovplyvnil jeho spontánny vznik...

V nedeľu 19. novembra ráno o šiestej som zapol rádio — Slobodná Európa vtedy nevysielala, počúval som teda Hlas Ameriky a tam hovorili podrobnejšie o udalostiach v Prahe. Hovorili o zabití Martina Šmída. To ma veľmi zmobilizovalo — vydržal som do siedmej a volal som Mirovi Cipárovi — za tú hodinu čakania som si uvedomil, že musíme urobiť vyhlásenie, ktoré by „otriaslo“ — nemali by to byť len jednotlivci, ale musí to byť cez oficiálnu inštitúciu. Nikdy som nebol členom Zväzu slovenských výtvarných umelcov — avšak za roky 1988–1989 sa „pohli ľady“ a na čelo mestskej organizácie sa dostal Cipár, v ktorého som mal ja i moji priatelia veľkú dôveru. Miro (Cipár) a ja sme potom telefónom zvolali ďalších priateľov — okolo deviatej sme sa v Cipárovom dome stretli jedenásti, prevažne výtvarníci. Pripravili sme dve vyhlásenia — v prvom sme odsúdili zásah proti študentom 17. novembra v Prahe. Druhé bolo ostrejšie, motivované zabitím M. Šmída. Vyhlásenia sme mali pripravené dve preto, lebo dopoludnia maďarský rozhlas spochybnil vraždu M. Šmída. Pamätám si, že jeden miernejší kolega povedal: „Prehlásenie dáme v pondelok na zväz a ľudia sa môžu podpisovať.“ Ale hneď sa nám zdalo nepredstaviteľné čakať do pondelka. Dohodli sme sa na okamžitom stretnutí ľudí, ktorí nemajú strach a zvolili sme výstavné priestory — na výstavu predsa môže prísť, kto chce. Najjednoduchším miestom na stretnutie sa nám zdala Umelecká beseda pri Dunaji. Začali sme volať telefonicky a prosili, aby oslovení volali ďalších — správa sa šírila priam geometrickým radom — o piatej popoludní bolo v Umeleckej besede okolo 500 ľudí, z ktorých sa 300 nebálo podpísať pod protestné vyhlásenie.

Keď sme sa „vyrečnili“, bolo krátko pred osemnástou hodinou, niekto z davu povedal: „Dobre, teraz sme sa zišli, rozídeme sa a zajtra bude všetko po starom.“ Vtedy niekto zakričal: „Zvoľme si nejaký výbor!“ Jano Budaj povedal, to sa pamätám presne, aby sme ľudí volili podľa profesií, aby bol nejaký kľúč. Tak sa zvolil výbor, nazval sa Koordinačný výbor, samozrejme nemenovaného hnutia. Po rozídení ľudí sa Koordinačný výbor stretol prvý raz v rohu Umeleckej besedy, kde sme si pove-

dali, že na druhý deň o dvanástej sa stretne tu, na tomto mieste. O pol deviatej sa stretli, neviem presne koľko ľudí, v byte Jána Langoša a toto hnutie pomenovali Verejnosť proti násiliu. Preto vždy tvrdím, že o osemnástej hodine, 19. novembra 1989 vznikol Koordinačný výbor nemenovaného hnutia, ktoré dostalo meno asi o pol deviatej až deviatej, teda dvadsaťjeden nula nula toho istého dňa. Na druhý deň o dvanástej Umelecká beseda nebola pripravená, vrátili sme sa do nej až o štrnástej hodine. Išli sme do bufetu Malej scény. Vedeli sme už, že v Prahe, v Činoherním klube sa v nedeľu večer o dvadsiatej druhej hodine stretlo asi dvesto ľudí združených okolo Václava Havla a založili Občianské fórum. Sám som na tento fakt reagoval tým, že som navrhol, aby sme sa volali tiež Občianske fórum — priam som kričal, že musíme byť jednotní od Čiernej nad Tisou až po Aš. Niektorí sa pridali, ale vzápätí sa to zamietlo s odôvodnením, že vznik Verejnosti proti násiliu sa rozšíril telefónom a faxom po celom Slovensku — zmena názvu začínajúceho hnutia by zbytočne zneisťovala verejnosť. Samozrejme, neskôr som bol rád, že názov VPN zostal. Už v ňom sa hovorí, že hnutie vzniklo spontánne z vôle pomerne veľkej časti verejnosti.

Prečo hovorím toto všetko tak podrobne. Vrátim sa na začiatok môjho vstupu. Naozaj často sa ma ľudia pýtali, najmä v Čechách, prečo sa voláme VPN a nie OF. A odpovedal som vždy rovnako, logicky. Pretože keď sa zakladalo VPN, OF ešte nebolo. Často som zažil úsmevné reakcie, pretože „šarže“ z Prahy si to nevedeli predstaviť.

Často mi napadalo, čo by sa stalo, keby nebolo stretnutie v Umeleckej besede. Pravdepodobne by hnutie vzniklo o pár hodín neskôr, volalo by sa ináč — hneď od začiatku by boli „pri tom“ ľudia, ktorí tam mali byť a ktorí z rozličných príčin neboli v Umeleckej besede a ktorí sa behom ďalších dní aj tak do hnutia, resp. do Koordinačného výboru, dostali. Aj keď musím povedať, že väčšina členov v neskorších týždňoch stále sa vyvíjajúceho Koordinačného výboru na tomto stretnutí bola. Možno by bolo od začiatku viac cieľavedomosti, menej emócií a z toho vyplývajúceho občasného chaosu. Ale to je len môj pocit — teraz, v tomto vstupe som vlastne chcel len upresniť jeden fakt: hnutie Verejnosť proti násiliu vzniklo medzi osemnástou a dvadsiatou prvou hodinou v nedeľu, 19. novembra 1989. Ďakujem.

Milan Křažko: Len dvoma vetami, lebo potom som prihlásený do normálnej diskusie. Existuje o vzniku názvu magnetofónová nahrávka. Mám taký pocit, že Vy, pán Hříb, ste ju púšťali v tej spomienke na November. Tá magnetofónová nahrávka je z Malej scény z bufetu, kde sa ten názov rodí na pokračovanie a to sa teda konalo toho 20. na obed. Dá sa to konfrontovať s tou nahrávkou, iba na to chcem upozorniť.

Rudolf Sikora: Bol som od začiatku pri tom. Povedal som verziu, ktorá je presná. Boli ešte rôzne detaily, ale to je nepodstatné. Mne ide o to, aby sme aspoň teraz jasne formulovali náš vznik. Aby sa nestali také chyby, že dátum vzniku VPN v prvej publikácii bol 22. november. Potom sa to muselo opravovať, lebo to pripravovali ľudia, ktorí pri tom od začiatku neboli. Ďalšiu chybu vidím v tom, že prvý týždeň (od 20. novembra do 25. novembra 1989) boli denne obrovské mítingy v Prahe. Z nášho hnutia na týchto tribúnach nikto neprehovoril, napriek tomu, že niektorí z VPN

do Prahy chodili. Keď sme si to uvedomili a pripravili „minivýpravu“ na sobotu 25. novembra, nevedeli sme, že míting na Letnej bol zo sedemnásť preložený na štrnástu hodinu, kvôli oslavám blahorečenia sv. Anežky, a tak sme opäť stratili šancu širšie prezentovať naše hnutie. Tieto posledné mítingy totiž prenášala celé dni Československá televízia.

Milan Šimečka: Za seba by som bol radšej, keby sme hovorili každý skôr technicky o tom, ako to bolo.

Na margo Verejnosti proti násiliu. Názov vznikol, Jano Budaj by si to mal tiež pamätať, naozaj u Jána Langoša. Večer, v nedeľu, sme išli z Umeleckej besedy s Janom Langošom a Janom Budajom k Janovi Langošovi na byt. Aj s Olegom Pastierom. Tam sa zrodil názov Verejnosť proti násiliu. Pýtali sme sa: „Čo teraz ďalej? To čo sa teraz rodí, by malo mať aj nejaký názov!“ Prišli sme k tomuto názvu a potom sa na Malej scéne o ňom ešte diskutovalo.

Ešte jeden technický detail. Podľa mňa by mal každý povedať, ako sa vôbec dostal do VPN. Ja poviem len za seba, veľmi stručne. Miloš Žiak prišiel za mnou v nedeľu poobede, ako často chodieval. Povedal, že mu telefonoval, už neviem teraz kto, Andrej Ferko, že sa niečo bude diať v Umeleckej besede. Išli sme tam a cestou sme sa zastavili u Jana Budaja. Jano (Budaj) mal tiež odkaz, myslím od Andreja Ferku alebo od koho. Išli sme do Umeleckej besedy a ja som sa dostal do Koordinačného výboru vlastne tak, že mi už po Umeleckej besede, keď sme sa rozchádzali, Peter Zajac povedal, aby som zajtra prišiel o dvanásť takisto do Umeleckej besedy. Takže ja som nebol v tom rohu. Ja by som nebol prišiel, keby mi to Peter Zajac nebol povedal.

Martin Nodl: Ja mám jednu poznámku. Ještě je dôležitý presne identifikovať to počátečné obdobie. Uvedu jeden príklad, ktorý sa stal v Praze. 19. listopadu, v nedeľu večer, kedy vzniklo Občanské fórum, v Činoherním klube bylo zveřejněno Prohlášení Občanského fóra. A úplně, když to Prohlášení vznikalo a psalo se, tak tedy v první verzi vypadalo to vo generální stávce. Když to Vladimír Hanzl zjistil, okamžitě pár kousků, pár papírů, kde tá generální stávka nebyla uveřejněná stáhnul a věci se snažil uvést na pravou míru. Jenže ten první text, který vlastně nebyl platný a který vzniknul někdy v hektické atmosféře, se díky přepisu dostal k Otáhalovi. Jestli se mýlim, tak mne Jirko (Suk) oprav. Byl publikován v Bíle knize, která vyšla na jaře roku 1990 a Milan Otáhal potom usoudil, že Občanské fórum v počátcích své existence nebylo tak radikální jako studenti a věci se potom rozběhly. A rozběhl se tady jeden interpretační proud, který nabral poměrně na velké intenzitě a objevila se i řada vážně seriózně míněných textů, dokonce publikovaných i v některých seriózních institucích, které potom, samozřejmě, věci už interpretovali jinak a zavádějícím způsobem. Toto uvádím, tato konkrétní věc se stala. Je to nesmírně důležité, přesně věci identifikovat. A potom, když už tady byla zmíněná neděle 19. listopadu, byla tady zmíněná Praha, tak jenom velmi stručně pro upřesnění. Co se dělo v Bratislavě a zrcadlovo co bylo v Praze. Tam se už odpoledne v nedeľi někdy od dvanácti do tří hodín u Václava Havla konala schůzka, kde je vypracováno to Prohlášení, jenž potom bylo 19. listopadu večer přečteno v divadle. Tady vzniká Občanské fórum. Pak je to prohlášené večer 19. listopadu a věci se rozběhly. To jenom pro doplnění.

František Mikloško: Ja len k tomu názvu. Ja som prišiel do VPN, teda do Koordinačného výboru VPN neskôr, ale pamätám si, že tam bola diskusia na tlak Košíc, aby sme to predsa nejakým spôsobom prispôbobi Občianskému fóru. Tam zavel, povedal by som, zjednotene názor, že tá Praha a Bratislava pôjdu nejakým spôsobom predsa len osobitne. A že treba to zdôrazniť aj tým, že to budú dve hnutia, ktoré budú partnersky spolupracovať. Čiže to nebola časová záležitosť, ale vychádzalo to z potreby dvoch motorov, aby každá, Praha i Bratislava, mali svoj motor.

Fedor Gál: Vyhovuje mi ten spôsob, ktorý navrhol Milan Šimečka. Za seba hovorím toto: Mne telefonoval Miloš Žiak. Ja som nemal telefón. Telefonoval mojej mame. Mal som tam syna. Syn prišiel domov a povedal, že mám byť o piatej v Umeleckej besede. Ešte žena hovorila, nech si zoberiem obnosenú vetrovku, keby náhodou niečo. Druhý fakt je ten, pamätám sa, že ja som sám zo svojej vôle išiel do toho rohu, kde sa mali zhromaždiť ľudia, ktorí vytvorili čosi ako prvý Koordinačný výbor. My sme potom navrhovali, koho ďalšieho prizvať. Pamätám sa, napríklad, že Joža Kučeráka som navrhol, pretože bol ekonóm, poznal som ho a dôveroval som mu.

Ale pretože si nepamätám spústu vecí, kladiem teraz dve otázky. Chcem vedieť, z ktorých úst vyšiel ten návrh, aby sme sa volali Verejnosť proti násiliu a rád by som vedel, ako sa zrodila prvá lídrovská postava Verejnosti proti násiliu, Ján Budaj.

László Szigeti: Faktická poznámka. Tá revolúcia pravdepodobne vznikla ozaj zdola. Maďarskí intelektuáli mali sedenie v Šali 18. novembra. A 18. novembra sme založili MNI, Maďarskú nezávislú iniciatívu. A keď už Fedor (Gál) hovoril o vetrovkách, tak dovoľte, aby som dodal, že my sme si vymenili v noci topánky s Lajosom Grendelom. A išiel som v Lajosových topánkach domov. To bola sobota. My sme si založili MNI, dali sme si to do Četky, do Reuteru, že v Československu sa založila Maďarská nezávislá iniciatíva. Mali sme dvoch hovorcov. Lajosa Grendela a Laciho Nagya. Druhý deň vznikla VPN-ka, ozaj sme nič nevedeli ešte o Občianskom fóre a v pondelok naša skupina MNI delegovala nás dvoch, Lajosa Grendela a Laca Szigetiho do VPN-ky. Zaujímam ma, položil som otázku aj Milanovi (Kňazkovi), že čo Košice, aké ste mali kontakty s Košicami? Totiž tá oponentúra prišla trochu neskôršie z Košíc, keď už bola VPN-ka. A oni založili prvé skupiny Občianskych fór. Alebo Občianske hnutie? Nevieam, ako sa to volalo v Košiciach.

Štefan Hríb: Kto vyslovil prvý VPN. Kto to bol?

Miloš Žiak: Na tom by ste bol Milan Šimečka, bol tam Oleg Pastier, bol som tam ja, bol tam Janko Langoš, bol tam Jano Budaj. A tam sa rôzne diskutovalo. Nakoniec Milan (Šimečka) varil čaj, a tak v kuchynke sa nejak stále motalo to násilie, násilie, násilie a potom v rámci tých piatich ľudí niekto do toho treskol verejnosť. Najprv bolo občania, potom to bolo alternované.

Milan Šimečka: Ja, ak dovoľíte, ja si to pamätám veľmi presne. Ale tým nechcem pre históriu dávať premisu. Samozrejme slovo násilie lietalo, hoci musím povedať, že som ho vyslovil prvý ja, lebo to bola pre mňa téma už dávnejšie. Aj pre Jána Buda-

ja, samozrejme. Ale Jano Budaj vyslovil slovo občania alebo verejnosť. Tieto dve témy boli, ktoré tam lietali, proste téma násilia a občanov alebo verejnosti. Slovo proti, tento konglomerát názvu vyslovil Jano Langoš, to si pamätám veľmi presne. Na ďalší deň sme išli do Malej scény a diskutovali sme o tom, čo sa bude diať. Ja som hovoril Janovi (Budajovi): „No dobre, ale teraz sa tam stretneme nejakí dvadsať piati ľudia, kde proste bude chaos. Mal by teda niekto ten rozhovor a tú komunikáciu riadiť.“ A Jano Budaj povedal: „Áno, to je pravda, navrhni, aby som to bol ja.“ A tak som to teda navrhol. Tým sa Jano (Budaj) stal pre ten okamih, možno že len pre ten okamih, niekto, kto bude moderovať, kto bude organizovať to samotné stretnutie. To je všetko.

Martin Porubjak: Môžem potvrdiť. Keď sme prišli na Malú scénu, začalo improvizovanie. Zložili sme si v tamojšom bufete z tých malých stolov väčší stôl a Jano (Budaj) si sadol do čela. Takže tým pádom to akosi aj automaticky vzniklo. A viem, že tam aj Jano (Budaj) ako prvý vyslovil názov Verejnosť proti násiliu. Odvolával sa na ten večer predtým u Langoša. Vznikla debata. Ja si pamätám, že sa mi to zdalo byť dlhé. Z troch slov atď. Ale v podstate sa to veľmi rýchlo prijalo, a aj sa to okamžite akceptovalo. Akceptovalo sa aj to, že Jano (Budaj) vedie tú diskusiu a že stojí na čele. Myslím, že sa o tom vôbec nehlasovalo. Bolo to proste obecne akceptované a už aj tým usadením Budaja do čela stola to bolo dané.

Ešte keď tu bola otázka, ktorú vyslovil Martin (Šimečka), že kto sa ako dostal do KV. Ja som bol v Umeleckej besede, kde som to podpísal, a bol som tam takmer do samého konca. Keď sme sa však my divadelníci dohodli, že treba vyhlásiť tú rezolúciu, že ju treba prečítať v divadlách, tak som o niečo skôr odišiel s Martinom Hubom na Malú scénu, aby sme to tam pripravili. Potom prišiel Milan Kňažko a povedal mi, že ma v Umeleckej besede navrhol ako druhého z brandže, teda z oblasti divadla a za člena Koordinačného výboru. Nebol som pri tom, keď som tam bol nominovaný a Milan (Kňažko) mi to oznámil asi o dvadsať minút neskôr.

Miloš Žiak: K Lacovi Szigetimu, práve odišiel. Táto téma Maďarov nie je samostatná téma. To je veľmi prepletené na Milana Šimečku a cez P.E.N. klub. Agnes (Ladislav Snopko) bol vlastne v úplne inej vetve. Ale pokiaľ išlo o toto spojenectvo Maďarov, a ako sa dostali do VPN, tak to je viacmenej výsledovateľné. Bolo stretnutie. Ja som sa v roku 1987 stretol s Milanom Šimečkom u Dominika Tatarku, skamarátili sme sa, s Ivanom Hoffmanom, s Olegom (Pastierom) sme sa začali stretávať. V roku 1988 niekto povedal, že sa treba stretnúť. Išli sme do Šale za Karcsim Tóthom, kde bolo prvé stretnutie. Tak tam bolo vôbec prvé stretnutie predstaviteľov slovenského niečoho a maďarského niečoho, čo vôbec neviem, čo vlastne bolo. Oni mali v tom čase napojenie na nejaký samizdat, ktorý vydávali v tom regióne po maďarsky. Oni už pravdupovediac mali svoje aktivity, mali podľa všetkého podporu zvonku. Potom bol P.E.N. klub český, do ktorého sme následne s Milanom Šimečkom vstúpili. Slovenský ešte vôbec nebol. Peter Zajac ma zastavil na ulici a povedal: „Ak nám to chlapi ukážite, tak si to odseriete.“ Lebo vtedy oni dávali dokopy aktivitu okolo slovenského P.E.N. klubu. Dobre, my sme vstúpili – Klimáček, Kolenič, Milan Šimečka, ja a, myslím, že aj otec, nie?

Milan Šimečka: Nevstúpili, Miloš, len sme sa prihlásili k tej aktivite.

Miloš Žiak: To bolo zhruba šesť ľudí. Na základe toho sme sa potom zúčastnili aj konštituovania maďarského P.E.N. klubu, ktorý bol ešte pred novembrom 1989 v Podunajských Biskupiciach. Tam sme boli spolu s Milanom (Šimečkom), a keď vznikla VPN, tak ja som bol s Milanom Šimečkom osobne za Lajosom (Grendelom) vo vydavateľstve Madách, kde pracoval. Madách sídlil v budove vydavateľstva Tataran, na treťom poschodí. Prosto, „spojme sa, nechodme oddelene, dajme sa dokopy“ a takto vlastne vzniklo celé to prepojenie VPN a chalanov z Maďarskej nezávislej iniciatívy. Oni deň predtým konštituovali MNI, vedeli už, kto má za nich vystupovať. Im už to bolo úplne zrejmé.

Ladislav Snopko: Ja ešte k predchádzajúcej téme. Nedotiahli sme ešte Jána Budaja. Aby sme boli konzekventní. Lebo ináč tu budeme týždeň. Ide o to, že v pôvodnom koordináčnom centre bolo viacero osobností, ktoré mohli byť lídrami. Ale v prvom rade hralo rolu to, kto z nich je verejne známy. Milan Kňažko už vstupoval do tohto diania od začiatku, preto sa stal jedným z tribúnov. Jano Budaj sa stal tribúnom. Keď si spomínate, bol míting na námestí, dnešnom Námestí slobody, vtedajšom Gottwaldáku, ktorý robili študenti. My sme ako VPN už začínali rozbiehať Námestia SNP. A pamätám sa, že náš prvý míting bol po tom študentskom. Študenti prešli z Námestia slobody na Námestie SNP. A Jano (Budaj) prišiel a povedal: „Čo ste ma tam nechali?“ mal v ruke tlampač a vravel: „Toto som mal v ruke, s týmto som musel hovoriť. Bol to šialený pocit hovoriť k toľkým ľuďom.“ Tam prvýkrát vystúpil verejne a ten tlampač mu už ostal v ruke. Symbolicky i reálne. Nie že by oň nestál. Takže je tu aj takáto nominácia tribúna VPN.

Ján Budaj: To je veľmi zaujímavá polemika. Hľadá sa odpoveď na otázku, ako vznikajú lídri revolúcie. Ako vzniká niekto, kto má možnosť ovplyvňovať veci, alebo kto má autoritu. Pokiaľ ide o to Milanovo (Šimečkove) svedectvo, v tej dobe nebola diskusia taká, ako ju nastolil Fedor Gál. Nebolo ešte ani VPN, neboli ani tribúny, nebolo ani to námestie, o ktorom hovorí Agnes (Ladislav Snopko). To bolo všetko neskôr. V čase, o ktorom hovoril Šimečka, bola pred nami situácia, kde bolo treba moderovať stretnutie a to bola situácia, o ktorej sme hovorili. Mňa by naopak zaujímalo, ako neskôr prišlo k návrhu, ktorý vzišiel z dielne Martina Bútoru a spol., ktorý bol takým nepísaným personalistom VPN. Myslím si, že práve z jeho dielne vznikla myšlienka na hovorcov tribún. Ešte stále to neboli žiadni lídri a ich rola bola len, že budú na tribúne hovoriť za skupinu. Preto sa aj volali hovorcovia, a to som bol ja s Kňažkom. Samozrejme, že to ešte neznamenalo ani pre neho, ani pre mňa žiadnu politickú funkciu, pretože ani hnutie VPN nebolo ešte politickým hnutím a bolo vlastne iba občianskym pohybotom.

Milan Šimečka: Ja len technicky. To sú iba detaily. Vtedy, to má Agnes (Ladislav Snopko) pravdu, keď Jano (Budaj) vystúpil prvýkrát pred študentmi na námestí, na vtedajšom Gottwaldáku. Bolo to v utorok večer. (21. novembra 1989 – pozn. redakcie.)

Milan Šimečka: Keď sme z Umeleckej besedy odchádzali, ja som mal auto. Zobral som Jana (Budaja) do auta, lebo sme vedeli, že študenti sú na Gottwaldáku. Všetci ostatní išli peši. Boli sme na tom Gottwaldáku jednoducho prví. Pretlačili sme sa cez ten dav študentov s tým, že „my sme z VPN“. Študenti strčili tú rúru Janovi (Budajovi) do ruky. Ja si ešte pamätám, že Jano (Budaj) to veľmi ani nechcel, lebo ani nevedel, čo má povedať. Postavil sa na taký múrik a tam proste povedal študentom, že „ahoj“. Oni sa pýtali: „Kto si?“ A Jano tak: „Budaj.“ A Jano (Budaj) bol v podstate prvý človek, ktorý z celého VPN prehovoril do megafónu alebo do nejakej tej plechovej trúby a stal sa hovorcom VPN na tribúnach.

Anton Popovič: Odznela tu nejaká analýza Soni Szomolányi, na ktorú z vás asi mnohí chceli nejakým spôsobom reagovať. Vyšli z toho aj nejaké otázky. Budem teda reagovať tak, ako som v tejto chvíli schopný. Snáď začnem mierne faktograficky. Volám sa Anton Popovič, a nie som priamy zakladateľ hnutia Verejnosť proti násiliu, ale som priamy účastník novembra 1989 od toho horúceho začiatku. Bol som vtedy študentom na VŠMU. V tom čase boli naše školy, VŠMU a DAMU, prepojené cez slovenských študentov, ktorí tam študovali a boli sme horúcou linkou od nich osobne informovaní. Je tam hrozne veľa detailov a budem sa snažiť povedať tie najkonštruktívnejšie veci, aby to moje rozprávanie malo nejaký zmysel. Čo si myslím, že bol jeden z najvýznamnejších počínov študentstva na Slovensku alebo v tej chvíli v Bratislave. Jednak to bola tá manifestácia, ktorú už spomenul Jano (Budaj; 16. novembra 1989 — pozn. redakcie), ktorá síce mala zastúpenie skôr zo študentov Filozofickej fakulty a končila takým miernym rozpustením pred ministerstvom školstva, kde žoviálnym vokabulárom, myslím, že to bol práve Gejza Šlapka, tam prehovoril do radov študentov. Nešlo tam o nejaký konkrétny program, ani neviem, že by z toho vyšlo nejaké vyhlásenie. Každopádne, vyhláseniami sme začali byť zavalovaní hneď od pondelka, t. j. 17., 18., 19. a 20. novembra. Výsledok toho nášho úplne hektického snaženia bola veľmi rýchla informovanosť všetkých vysokých škôl v Bratislave. Osobne som bol na jednom mítingu Právnickej fakulty UK, kde vtedajšie vedenie veľmi úspešným spôsobom kormidlovalo debatu smerom k problémom na internátoch, až, skutočne, sa tam začalo rozprávať o žiarovkách. Ja som vtedy vystúpil vo Večerníku, to bolo aj zaznamenané. Boli sme plní tých informácií a svedectiev z Prahy, tak sme zareagovali, teda ja konkrétne som zareagoval tým spôsobom, že som zvrátil celú tú diskusiu, kde som zožal strašný potlesk. A vzápätí vystúpil jeden študent, ktorý patril do toho takého SZM-áckeho krídla, ktorý ma označil, že to sú tí, ktorí nás zavliekajú niekam, kde nechceme ísť a on zožal obrovský potlesk. Čiže ten pohyb bol neujasnený, veľmi dramatický a dá sa o tom veľmi dlho hovoriť na základe konkrétnych svedectiev, čo je historicky zadokumentované ako počín vysokoškolákov. Dostali sme sa do veľmi rýchleho kontaktu s vedením školy, lebo sme vyhlasovali štrajk. Teda VŠMU bola určite prvá, dokonca vyhlásila krátko na to aj okupačný štrajk. Dostali sme sa do prvého kontaktu s vtedajšou slovenskou vládou. Mali sme tam, bolo tam asi sedemnásť alebo osemnásť predstaviteľov všetkých fakúlt, tých, ktoré sa teda zúčastnili tohto procesu. Hneď pri vchode, sme boli pod jasným tlakom ŠtB. Boli tam takí páni s prísnyimi tvármi. Hneď pri vchode, pri bráne si urobili zoznam prvý a potom nejaký nepochopiteľný zoznam druhý, ktorý mal slúžiť na to, aby sme si uve-

domili, že všetko tam majú podchytené, že kto sme, čo sme a odkiaľ pochádzame. Vtedy som pocítil prvýkrát to, čo mnohí z vás pociťovali možno aj väčšiu časť svojho života. Ja som bol od týchto vecí predtým uchránený, mňa sa to jednoducho pred 17. novembrom nedotklo. Boli tam také mená, že Ševc — šéf ÚV KSS pre vedu. Hrivnák tam bol, Gejza Šlapka, ako si spomínam. Všetci rektori a my. Informovali sme vládu SSR o tom, ako vidíme udalosti 17. novembra v Prahe a ohlásili sme prvé oficiálne zhromaždenie. Boli sme prerošovaní vstupmi Šlapku, ktorý sa snažil tiež žoviálne pôsobiť a hlavne sa tam predvádzali rektori a to bola neskôr aj ich politická smrť, pretože sme si ich veľmi dobre zapamätali, a tí rektori išli potom veľmi rýchlo preč. Okrem jedného. Jurkovič, rektor VŠMU, bol dosť inteligentný na to, aby sa vedel zorientovať vo vzniknutej situácii. Rektor Jurkovič bol pre nás cenný zdroj informácií. Neskôr mal jeden prejav, ktorý si veľmi dobre pamätám, že on nás chápe, že došlo k takým udalostiam, on chápe absolútne naše stanovisko a z toho hľadiska mu nevytvára nejakú bariéru, ale aby sme my rešpektovali jeho ako štátneho zamestnanca, ktorý je platený Slovenskou socialistickou republikou a ktorý má na zodpovednosti isté pochody ako rektor školy. Na vláde došlo k deba- te, chceli v nás vytvoriť strach z toho, že ak sa na demonštrácii niečo stane, že my za to budeme zodpovední. A my sme sa práve prišli oddišťancovať od prejavov násilia na tom prvom zhromaždení, že ide skutočne o protest, ktorý vychádza z realít, ktoré sa stali v Prahe. Pričom oni tvrdili, že nevedia o ničom, že by sa tam také niečo bolo stalo. Ale hovorím, teraz idem do detailov, s ktorými vás už nechcem ďalej zaťažovať.

Martin Bútor: Ešte raz. Vy ste prijali vyhlásenie a to bolo prečítané 22. novembra. Stretli ste sa s vládou potom, čo ste prijali toto vyhlásenie? Ja predpokladám, že áno.

Anton Popovič: Nie. Prvý oficiálny míting na Námestí SNP sme prišli avizovať na vládu Slovenskej republiky. Vláda nás prijala. Prijala, lebo cestičku urobili práve SZM-áci, s ktorými sme predtým rokovali. Jedného z nich si neskôr pamätám ako poslanca SDL. Naše delegácie, to boli asi predstavitelia sedemnástich alebo osemnástich fakúlt, neviem presne. Viem, že tam bol Miloš Lauko, ktorý mal slovo. Sve- to Bombík tam myslím nebol. Vaculík tam tiež nebol. Ani Pochylý, ani Zuzka Mistrí- ková. Boli tam zástupcovia fakúlt. Bol tam Miloš Lauko, ktorý mal hlavné slovo a bol dosť arogantný. To bol človek, z ktorého išiel nejaký taký druh arogancie, čo našu situáciu sťažovalo. Ja som prešiel do inej formy vysvetľovania, pretože oni po- tom na tú aroganciu pochopiteľne patrične reagovali. Im sa to veľmi hodilo. Ja som tam bol za hudobnú fakultu, Lauko za divadelnú. Za filozofickú fakultu neviem, kto tam bol, ale Sve to (Bombík) tam nebol.

Martin Bútor: Bolo to ráno alebo poobede?

Anton Popovič: K večeru.

Martin Bútor: Tak potom viem, kedy to bolo. Prvé stretnutie na Námestí SNP bolo až v stredu 22., čiže toto bolo v stredu 22. Kto vás prijímal?

Anton Popovič: Kto nás prijímal? Hrivnák ako predseda vlády. Murína si nepamätám. Murín tam asi nebol. Pamätám si dobre Ševca, pamätám si Šlapku a všetkých rektorov. Čo je snád' veľmi dôležité, študentské hnutie na Slovensku začalo vnímať VPN veľmi intenzívne fakticky od momentu, ako sa VPN nastáhovala do priestorov VŠMU. Keď sme robili filter rôznych vrstiev, distribuovali sme materiály smerom do toho centra, ktoré vytváralo dramaturgiu mítingov. A v čom ešte bola veľká dôležitosť študentského hnutia? V spolupráci s hercami sme sa dostali do situácie, kedy sme dostali text, ktorý oznamoval termín generálneho štrajku. Ale nikto sa nezaujímal o to, že či tá informačná cesta, či je vôbec možná, aby sa ľudia plnohodnotne dozvedeli, čo sa v tej Prahe stalo a o čo pri generálnom štrajku pôjde. A najmä neskôr, kto je to vlastne Havel. To bol pre nás ďalší problém. Dubček, Havel. Mali sme zabezpečiť generálny štrajk. Takže pre nás to znamenalo oboznámiť všetkých možných ľudí Slovenska, továrne, veľké celky o tom, čo sa vlastne deje. A to sme aj robili. To bola pre nás prioritá a tú sme aj vykonávali. Ja osobne som mal na starosti styk s robotníkmi. Iste i Jano Budaj si to bude pamätať.

Eugen Gindl: Kedy si začal cítiť, že revolúcia je vám odnímaná?

Anton Popovič: Ja to poviem takto. Možno, že tu zazneli veci, ktoré ešte nezazneli a častokrát si dávam otázku, či to vôbec niekedy povedať. Nám sa stalo fakticky v rámci študentského hnutia to, čo sa potom postupne stávalo vo VPN a čo sa nakoniec prenieslo na celú spoločnosť. Tie modelové situácie sme my už mali dopredu prežité. My sme mali prvú krízu niekedy v januári, pretože sme neboli schopní dostať sa do zmysluplného kontaktu so študentskou obcou v Prahe. My sme tam síce mali svojho človeka, Ľuboša Kadleca, ktorý však asi nebol osobnostne natoľko silný. Bol to študent bábkoherectva, ktorý možno nebol osobnostne natoľko priaznivý a nepodarilo sa mu zmysluplne nájsť nejaký kontakt so skupinou okolo Mejstříka. A všetky tie sedenia v Disku vytvárali skôr konfliktnú pôdu, na ktorej sa tie nacionalistické vášne začali javiť už v januári. Mohli sme byť prví SNS-áci, ktorí by povedali: „Tak tá Praha teraz na nás kašle a my to ideme robiť po svojom.“ Bolo to nejaké samozvané študentské lídrovstvo, lebo tam nikdy neprešli nejaké demokratické voľby, tieto mechanizmy neexistovali. Proste tam prišli nejakí ľudia, ktorí boli prví v čele a dostali sa na základe nejakého informačného poznania k lídrovstvu. Na nás vlastne bola otázka, že ako to máme ťahať ďalej, keď máme problémy nielen v Bratislave, pretože tam niektoré fakulty do posledných momentov nepochopili o čo sa jedná. Taká ekonomická fakulta, to bola jedna ťažká brzda. Volali sme ich hyeny. Sedenie každý deň o piatej bolo sedenie s hyenami. To boli ostatné vysoké školy. Mali sme veľmi dobré kontakty s chemicko-technologickou fakultou napríklad alebo fakulta elektrotechniky, ale právnická, to bola dramatická fakulta, ekonomická úplne katastrofálna. Mali sme obrovskú podporu obyvateľstva. Všade, kde sme chodili, sme cítili, že „študenti, vy nás podržíte“. Asi ste to pociťovali aj vy sami. Bola to možno moja osobná doktrína a spolu so mnou tam boli osobnosti, ktoré si pamätáte zo študentskej revolúcie. Snažili sme sa našu činnosť kormidlovať brázdou, ktorú ste orali vy. Tlmili sme konflikty, ktoré v študentskom hnutí boli a nevychádzali na verejnosť, lebo sme ich nejakým spôsobom zázračne držali pod kontrolou.

Všetku študentskú agilnosť sme presúvali na exekutívu. Proste vykonávať to, čo je potrebné. Naplniť generálny štrajk, čiže ideme do podnikov. Tie siete skutočne fungovali fantasticky, to sa ukázalo aj pri vlakovej pomoci do Rumunska. Keď išli tie vlaky, pardón, že to takto hovorím, tak z Prahy a z Brna prišli vlaky nahádzané vecami bez nejakého poriadku. My sme tam mali vlak, ktorý mal lieky, ktorý mal šatstvo, potraviny atď. Ja osobne s Ferom Šulkom som ešte vybavoval v mäso-kombináte tri mraziarenské vagóny. Niekedy sme sa dostávali do vľaku Jana Budaja a jeho téz, lebo som ho vnímal ako jednu veľmi dominantnú postavu VPN, dokonca aj v časoch, keď som mal dojem, že všetci ostatní s ním nesúhlasia. Neboli v tej chvíli schopní účinne nejakej opozície, pretože mali dojem, že to asi nemá v tej chvíli zmysel. Mám na to strašne veľa príkladov. Zúčastňoval som sa na sedeniach ministerských klubov, proste tých sedení bolo viac, kde som videl veci. A tam sa stala jedna vec, ktorú pokladám za dramatickú z hľadiska poklesu popularity VPN a následne tam vidím aj veci, ktoré už za mňa vyformulovala aj pani Soňa (Szomolányi). My sme boli v kontakte so štrajkovými výbormi. A v čase, keď už pre komunistov bolo jasné, že im nič nehrozí, že sa im nepôjde po krku, tak začali komunikovať so štrajkovými výbormi spôsobom že, „my vás veľmi radi budeme akceptovať, ale vy nie ste právny subjekt, my nemáme možnosť vás zdefinovať do zmien, môžete byť prípadne poradným výborom“. Bolo veľa takých prípadov, lebo sme skutočne združovali obrovské množstvo podnikov. Štrajkový výbor sa mal preniesť, mal sa stať vlastne tou VPN v podnikoch. Nie. Na základe „politického doporučenia“ VPN sa založili VPN-ky v podnikoch naproti štrajkovým výborom. A vtedy vznikol ten efekt, ktorý sa vlastne dostal k tomuto jednoduchému človeku. „Keď tento je vo VPN-ke, tento starý komunista, tento kariérista, tak fuj taká VPN-ka!“ Stratila sa tá základná sila, štrajkové výbory sa nestali VPN-kou v podniku, ale VPN v podniku vznikla úplne nezávisle od štrajkových výborov. A tam proste vliezli tí, ktorí už vedeli, ako sa veci majú. Bolo to celkom chybné politické rozhodnutie.

Rád by som sa na záver pokúsil dotknúť nejakých okolností, ktoré hovoria o tom, že VPN vytiahla Mečiar. Spomínam si na to, možno, že je to pohľad na svet ľudí, ktorí boli vo VPN združení. Jeden príklad za všetky, kedy som došiel do takého prvého malého konfliktu s Janom (Budajom) a takisto aj s tebou (Milan Kňažko). Ty si to asi nebudeš pamätať, lebo fakticky ku konfliktu nedošlo. Bolo sedenie v televízii, kde sa hovorilo o odkliatí televízie. Ty si vyšiel s teóriou kozmológie (Rudo Sikora) atď. V čase, keď my sme na písacích strojoch deň-noc prepisovali materiály a posielali sme ich v noci ľuďmi, kuriérmi všakovakými smermi, keď dostaneme priestor na to, aby sme mohli hovoriť o tom, čo sa deje a že sa má naplniť generálny štrajk, vy ste začali hovoriť o odkliatí televízie a o kozmologickom vesmírne. Ja som tam naschvál vybral takých troch robotníkov, ťahúňov, mimochodom Juraj Hrabko, teraz veľmi populárny novinár, tiež patril medzi tých, s ktorými som komunikoval, tak som tam doniesol ťahúňov, ktorí veľmi plamenne a jasne vedeli formulovať svoje záležitosti. Ale v diskusii tohto typu sa dostali jednoducho na šikmú pôdu. Lebo, viete, ako to je. Hodinu sa rozpráva jedným jazykom, jazykom intelektuálov. A keď sa jeden z nich snažil tie reality povedať takým slovníkom, akým ste hovorili vy, tak sa tak krkolomne vyjadril, že nikto nepochopil, o čom ten generálny štrajk vlastne má byť.

A tým chcem povedať, k čomu som sa chcel dostať, že vlastne pôda pre príchod Mečiar bola zabezpečená práve tým, ako prebiehala vlastná práca vo vnútri hnu-

tia. Zažil som takú situáciu, že Jano (Budaj) prišiel za mnou, že sú konzultačné hodiny, že nemá kto robiť, či nechcem prísť na konzultačné hodiny. V tej chvíli som mal pocit, že niečo asi ide nejakým zvláštnym spôsobom a to bolo vlastne prostredie pre príchod napríklad muža, ktorý povedal: „Takto to bude a hotovo.“ Bol to človek, ktorý, a to bol rozdiel medzi nami a ním, že kým my sme sa dostávali k cenným softwarom, ktoré budovali fakticky víziu demokratickej spoločnosti, on už prichádzal s konkrétnou razantnou exekutívou, už vedel, že ako a čo treba zrealizovať. Pretože, ako si spomínam, boli mnohé dôležité personálne posty, rovnako aj v Prahe, obsadzované tým, že ja ho poznám, to je dobrý chlapec a ja za neho ručím. V mnohých prípadoch to takto bolo.

Ešte v tejto chvíli úplne poslednú vec, ktorú si nechcem odpustiť. Mal som osobný rozhovor s Václavom Havlom v čase, keď sme boli vo veľkej kríze s pražskými koordinačnými výbormi, pretože tam bol jeden základný problém, ktorý sme riešili tri mesiace. A to bolo, či vzniknú dve samostatné organizácie alebo nie. Či vzniknú dve samostatné, ktoré budú mať nejaký spoločný koordinačný program, alebo vznikne jedna spoločná. Tak to bol program na tri mesiace. Siahodlhých rozhovorov a hľadania ciest a tak ďalej. Nakoniec, keď došlo ku konfliktu Praha – Bratislava, tak Košičania zámerné boli za to, čo povedala Praha, lebo Bratislava bola pre nich horšie zlo ako Praha.

Milan Horáček: Měli pravdu historicky?

Anton Popovič: Mali, pretože, pokiaľ ja viem, v tých priamych veciach už podliehalo veľa vecí pod Bratislavu. Košičania mali vždy spadené na Bratislavu alebo východniari, tak by som to povedal.

Posledná vec, ktorú chcem len podotknúť, bola moja osobná iniciatíva, debata, z ktorej bolo veľké sklamanie. Prišiel som za Václavom (Havlom) a hovoril som mu, že strašne by sme potrebovali mať pocit, že je aj slovenský prezident. No a pán Havel reagoval na to presne tak, ako na to reagovali všetci: „Nevím, proč. O co tu jde? Vždyť jsme jedna krajina,“ atď. Čiže tam jednoducho v krvi nekoloval enzým, ktorý by bol schopný spracovať našu potrebu, o ktorej sme my vedeli, že sa neskôr vyleje ako prúd von nejakým smerom. To stretnutie bolo v Kláštornej vinárni. Tesne po jeho zvolení. Ďakujem.

Fedor Gál: Mám jednu metodickú poznámku. Tá téma nás môže utopiť a budeme tu sedieť týždeň. Navrhujem, aby sme si vybrali päť kľúčových bodov zvratu alebo míľnikov existencie VPN a venovali sa im proste dôkladne. Pre mňa je tých päť bodov takýchto: Kandidátka VPN a lustrácie. Vznik kabinetu po voľbách. Mečiar a transformácia VPN na stranu. Inak sa obávam, že sa utopíme v nekonečnom mori spomienok, detailov, príbehov.

13. december 1996 – popoludnie

Štefan Hrfb: Asi nestihneme všetky tie tri témy. Je teda všeobecná dohoda, že téma Občianske fórum — VPN, ak by sme nestihli, by sa prebrala možno na nejakom ďalšom stretnutí, aby sa vyčerpali všetky námety VPN. To sú organizačné oznamy a teraz má po dlhých hodinách slovo Martin Bútorá.

Martin Bútorá: Vrátim sa na začiatok našej debaty, keď Milan Šimečka navrhol, aby sme trochu hovorili aj osobne, kde, kto, s kým, a prečo bol. Rád by som pripomenul stretnutie u Soni Szomolányi, ktoré bolo v sobotu 18. novembra 1989. Vraciam sa k nemu preto, lebo sa tam veľakrát spomínal jeden termín, ktorý sa neskôr ukázal ako kľúčový a ktorý hral úlohu pri všetkom tom, o čom sme doteraz hovorili. To znamená pri názve, pri charaktere tejto občianskej iniciatívy a neskôr politického hnutia a tiež pri výbere jej vedúcich protagonistov. To slovo bolo „verejnosť“. Na tom stretnutí okrem iných boli Fedor Gál so Sergejom Michaličom, Jano Budaj, Paľo Demeš, Laco Kováč, Zora Bútorová...

Fedor Gál: Marián Timoracký, Michal Áč, Teodor Münz, Imro Vašečka, Vlado Čech, Soňa Čechová...

Martin Bútorá: Čiže bol to jeden z tých okruhov, o ktorých sme hovorili. Iné také stretnutie sa konalo zhodou okolností ten istý víkend, o tom môže hovoriť Peter Zajac, s Milanom Šimečkom, išlo o návštevu u Ivana Kadlečíka, kde tiež došlo k prepojeniu istých okruhov, autorov samizdatovej literatúry a verejne vydávanej literatúry. Na tom našom stretnutí sa veľa hovorilo o tom, čo robiť, a to ešte predtým, ako sme sa dozvedeli o smrti toho študenta v Prahe. My sme si vtedy povedali, že naším cieľom musí byť vystúpiť zo súkromia do verejnosti. To bolo deklarované ako jeden z najbližších politických cieľov. Povedali sme si, že budeme usporadúvať niečo ako verejné alebo občianske fóra, kde sa pokúsime verejne diskutovať o veciach. Mám z toho zápis, výraz „občianske fórum“ sa tam vyskytuje niekoľkokrát. A potom, keď došla tá správa, tak sme sa dohodli, že na druhý deň prideme každý so sviečkou na námestie, že sa pokúsime obsadiť priestor Námestia SNP, nejako tam byť prítomní. To sme ešte nevedeli, že sa uskutoční stretnutie v Umeleckej besede. To je prvé, o čom som chcel hovoriť.

To druhé sa týka názvu Verejnosti proti násiliu. Miloš Žiak aj Milan Šimečka spomínali, že sa zrodil z diskusie oných piatich ľudí, ale faktom je, že na druhý deň sa ešte o tomto názve diskutovalo. Ten názov musel byť ešte prijatý ustanoveným Koordinačným výborom, oným grémiom, akýmsi rodiacim sa rozhodujúcim orgánom, ktorý vznikol deň predtým. Nazdávam sa, že to nebola len náhoda, keď sa ujal iný názov ako bolo Občianske fórum. Potreba zapojiť sa do zmysluplného vzdoru tu existovala dlhé roky. Pritom pocit či túžba zapojiť sa do niečoho vlastného, stvoriť niečo vlastné asi vyplývala aj zo slovenskej frustrácie, že v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa Slovensko do mnohých aktivít nezapojilo. Char- tu 77 iba málo ľudí počítavalo ako svoju vlastnú, domácu aktivitu, aj keď s ňou

mohli sympatizovať. Rôzne kresťanské iniciatívy prežívali ako svoje predovšetkým kresťania, aj keď sviečkovou demonštráciou a petíciou za náboženské a ďalšie slobody nepochybne došlo k určitému presahu. Pomerne široký ohlas mali rozmanité umelecké iniciatívy, ako Dotyky a spojenia, tam však išlo predovšetkým o nezávislé, necenzurované, nereglementované umenie, o alternatívnu umeleckú arénu, nie o nezávislú politiku, o politickú agendu. Pozoruhodný záber s nemalým presahom do verejnosti malo postupne sa rozvíjajúce ochranárske hnutie. Vcelku však na Slovensku akoby sa čakalo na niečo, čo si tunajší nesúhlasiaci s režimom budú môcť osvojiť ako vlastné vydanie, vlastnú artikuláciu, vlastné stelesnenie občianskeho protestu.

Nesúhlasím teda s Janom Budajom, podľa ktorého existovali významné skupiny politického odporu. Skôr sa prikláňam ku klasifikácii Soni Szomolányi. Pretože ak aj existovali skupiny, ktorých pôsobenie a zámery presahovali alebo presakovali do politiky, nedeklarovali svoje ciele primárne ako ciele politické. Bolo to značne fragmentarizované, partikularizované dianie, a keď to porovnáme s klasickým vymedzením politickej opozície, sily, ktorá ašpiruje na prebratie politickej moci alebo aspoň na účasť na moci, ako sa to črtalo už v roku 1988 a ako to bolo v roku 1989 v Maďarsku — tak o niečom takom sa na Slovensku hovoriť nedalo. Ochranárske hnutie bolo pestrofarebné, ale nie pestrofarebné politicky, nedalo sa hovoriť o rôznych politických prúdoch. V tejto súvislosti si veľmi rád pripomínam výskum, ktorý vtedy zorganizoval Peter Tatár, robila ho jedna z najaktívnejších základných ochranárskych organizácií, ZO šesť, patrila pod mestský výbor zväzu ochranárov, volal sa „Prieskum 111“. Zistilo sa v ňom, že vtedajšie ochranárstvo vykonávalo sto-jedenásť rozmanitých typov činností, od obyčajnej brigády a skrášľovania životného prostredia, až po odborné expertízy pracovníkov ústavov akadémie vied, neho- voriac o časopise, ktorý vtedy vychádzal. Sto-jedenásť tém, sto-jedenásť druhov činností znamená, že sa už dávno nejednalo iba o úzko zameranú zelenú iniciatívu, a už vôbec nie o nejaké fundamentalistické zoskupenie. Dôležité bolo, že to bolo hnutie, ktoré vari najviac bolo v styku s verejnosťou, s čo najširšou, najpestrejšou verejnosťou, hnutie, ktoré sa pravdepodobne najväčšmi priblížilo k utváraniu oných desiatok malých verejností. Lebo to slovo verejnosť, ten pojem občana, takého občana, ktorý sa stará o svoje prostredie, o svoje okolie, o svoju obec, teda o niečo, čo je nad ním — to bolo práve to, čo sa v rámci ochranárstva kultivovalo.

Tretou témou, o ktorej by som chcel hovoriť, je úloha katalyzátorov, tých prednovembrových i tých revolučných. Pokiaľ ide o ochranárov, medzi nimi boli aj ľudia, ktorí väčšmi mysleli na politickú stránku, vrátane využitia existujúcich dostupných štruktúr. Napríklad Vlado Ondruš vtedy uvažoval o tom, či by zväz ochranárov prírody a krajiny nemal vstúpiť do Národného frontu. V prospech takýchto úvah hovorilo napríklad zákonné nariadenie, ktoré zavádzalo mestské orgány, že so všetkými dôležitými rozhodnutiami musia súhlasiť jednotlivé zložky Národného frontu, čím by ochránári, keby v ňom boli, dostali do rúk zbraň na obhajobu a medializáciu svojich záujmov. Medzi ochránarmi boli ale aj mnohí takí, ktorí boli voči prípadnej politickej, resp. akciám, ktoré by sa dali vnímať politicky, konfrontačne, zdržanliví. Ochránárstvo bolo dosť silné po konceptorskej stránke, a keď sa ukázalo, že moc už nemá dostatok síl na to, aby napríklad autorov kolektívneho diela Bratislava/nahlas perzekvovala tak brutálne ako chartistov, zároveň však nie je

ochotná a schopná nadviazať skutočný dialóg, veci sa začali hýbať dopredu. Hoci sa slovenské ochranárstvo ako celok nedalo vnímať ako primárna politická aktivita, jedna okolnosť sa v kritických chvíľach ukázala ako nesmierne dôležitá: vybudované organizačné štruktúry.

Rodiace sa politické centrum malo k dispozícii niekoľko „kľúčov“. Naši priatelia, ktorí zorganizovali stretnutie v Umeleckej besede, mali kľúče od Umeleckej besedy, stáli na čele mestskej organizácie výtvarníkov. Ďalší mali, obrazne povedané, kľúče od divadiel, od divadelných scén. Študenti VŠMU nám ponúkli svoje priestory. A mali sme kľúče od SZOPK, kde sa vlastne vytvárala sieť, sekretariát, kde vznikalo organizačné podložie Verejnosti proti násiliu. Ochránari tak mohli urobiť preto, lebo už mali dobre fungujúce štruktúry, na úrovni mesta a v značnej miere i na celom Slovensku. Určite nie náhodou rozhovor s Milanom Kňazkom, jeden z tých, čo prelamovali isté tabu, vyšiel práve v ochranárskom časopise (v Ochrancovi prírody, spravodaji Mestského výboru Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny v Bratislave, č. 3–4/1989 – pozn. redakcie), kde už predtým, mimochodom, vyšiel krátky rozhovor s arcibiskupom Sokolom, ktorého sme vtedy s Jánom Budajom navštívili – to len na margo prepájania okruhov.

Ja som ako tých novembrových katalyzátorov veľmi silne vnímal študentov a ako osobnosť Milana Kňazka, v tom zmysle, ako sám spomínal, že pre niektorých sa „asi zbláznil“. Pretože tá doba veľmi potrebovala ľudí, ktorí z rôznych dôvodov dospeli k tomu, že takto sa to ďalej nedá, takto ďalej ísť nemôžeme – a ktorí dosť radikálne konali. To bolo ono vrátenie titulu „zaslúžilý umelec“, to bol jeho rozhovor v Ochrancovi prírody, to bol aj spôsob, akým Milan Kňazko vtedy dynamizoval priebeh udalostí. Pamätám si na prvé stretnutie Koordinačného výboru na Malej scéne, bolo to v pondelok 20. novembra dopoludnia, keď išlo o to, že študenti sa už doslova fyzicky pohli, vydávajú sa z Filozofickej fakulty za svojimi kolegami na VŠMU na Jiráskovu. Boli tam ľudia, ja som bol medzi nimi, ktorí sa obávali násilného zásahu, vystupovali opatrnejšie, trochu váhavo a Kňazko vtedy o študentoch povedal, že sú to dospelí ľudia, keď už sa to rozbehlo, tak sa to nedá zastaviť. Nemôžeme na úlohu takýchto katalyzátorov, ktorí radikalizovali dianie, zabúdať: to skutočne chcelo generáciu, ktorá nebude mať traumy z porážky v roku 1968 a bude si chcieť obhájiť svoje.

Ešte pár slov k tomu, čo hovoril Rudo Sikora. Prvé programové vyhlásenie Verejnosti proti násiliu pochádzalo z 20. novembra. To sa vtedy stalo tak, že piati z nás, Valér Mikula, Jano Budaj, Peter Zajac, Peter Tatár a ja, sme spolu s Alfrédom Zimmermanom odišli do budovy Filozofickej fakulty na Gondovej ulici, Bratislavčania vedia, že to je na skok od Umeleckej besedy, Agnes Snopko mi práve pripomína, že tam bol aj on, ja ho tam rád pridávam. Približne hodinu a pol sme koncipovali vyhlásenie. To bolo to prvé vyhlásenie, ktoré som potom o piatej prečítal v Umeleckej besede a ktoré Milan Kňazko večer čítal na Hviezdoslavovom námestí. Pamätám si na atmosféru, keď sme odtiaľ vychádzali. Tá budova bola úplne prázdna, nikto tam nebol, a my sme si neboli istí, či keď vyjdeme von, či nás nezavrú.

Peter Zajac: Lenže prečo sme si neboli istí? My sme to robili na piatom poschodí a zrazu niekto prišiel a povedal, že dolu sú tajní a my sme tie vyhlásenia začali žuť, vyplížili sme sa von a nikto tam nebol. Ale tí tajní tam určite niekde naozaj boli.

Martin Bútora: To ešte bola stále poloha medzi tým, či len sledujú alebo aj zasiahnu. To bolo na vážkach. Dovoľte teraz odcitovať prvú vetu z toho vyhlásenia: „Pobúrení násilným zakročením proti nedávnej pokojnej študentskej manifestácii v Prahe, sa stretli zástupcovia kultúrnej a vedeckej verejnosti a rozhodli sa utvoriť združenie Verejnosť proti násiliu.“ Takto to bolo po prvýkrát ohlásené. Vo vyhlásení boli tri kľúčové politické momenty. Tým prvým bol princíp dialógu. Ten druhý hovoril o tom, že sa tu otvára reálny priestor pre demokraciu a cestu za dôstojným životom, ktorú už nastúpili okolité krajiny. Vo vyhlásení zaznelo uvedomenie si toho zaostávania, ako aj prihlásenie sa k tomu, čo sa už inde dialo. Tretím bol princíp občana. To bola tá posledná veta: „Zoberme ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk.“ Toto sa čítalo na prvom zhromaždení na Hviezdoslavovom námestí, v pondelok. V utorok sa konal míting na Gottwaldovom námestí. Potom sme zistili, že všetko nám je už malé, musíme ísť inde. Lenže ísť na také veľké námestie, akým bolo Námestie SNP, to bolo značné politické riziko, nemali sme s tým skúsenosti, že ako sa to podarí zvládnuť, nešlo totiž o koncert, o umelecké vystúpenie, išlo o moderovanie politického pohybu. Išlo o to — a v tom bola celá dovtedajšia československá bieda — dostať a udržať na námestiach také zástupy ľudí, ktoré by policajti jednoducho neboli schopní utlčiť. To sa zatiaľ v Československu nepodarilo, ľudia sa stále báli. Myslím, že sme vedeli, čo za psychický zlom to bude, ak sa to podarí, ale zároveň aké je to riziko, ak by to nevyšlo.

Veci však išli rýchlo dopredu. V utorok v noci sa vrátil z Prahy Peter Zajac, odkiaľ okrem iného priniesol pozdrav od Bratislavy od Václava Havla, nahral ho na kazuetu, bol to pozdrav Verejnosti proti násiliu ako sesterskej organizácii Občianskeho fóra plus prihlásenie sa k demokratickej autentickej federácii, neskôr sa to čítalo na námestí na mítingu, treba povedať, že sme si toto posolstvo takpovediac vyžiadali, iniciatíva vzišla z našej, teda z Petrovej (Zajacovej) strany. Boli sme si od počiatku vedomí potreby spoločného postupu, čo je svojím spôsobom odpoveď na oba druhy výhrad voči VPN, jednak na výčitku, že prečo sme chceli byť za každú cenu originálni, samostatní, načo sme zakladali vlastnú organizáciu, prečo sme aj my neprijali názov OF — Občianske fórum, tak ako napríklad v Košiciach a podobne, jednak na kritiku, že sme „nedbali na národný prvok“. Pravda je taká, že sme pamätali na osud spoločného štátu, a zároveň sme si boli vedomí potreby rekonštrukcie federácie, pričom samostatnosť a autenticnosť Verejnosti proti násiliu iba vyjadrovala predstavu o partnerskejšom vzťahu, o novom spôsobe partnerstva v tomto štáte.

Chcel som ale hovoriť o niečom inom, o tom, čo bolo vtedy najdôležitejšie. Peter Zajac sa nočným vlakom vrátil z Prahy, nad ránom prišiel ku mne, oči mu svietili únavou i akýmsi zapáleným presvedčením a povedal: „Toto je Február. Teda presnejšie anti-Február.“ Že teda nejde o nejaké naťahovanie sa s mocou, o získanie drobných ústupkov, o potrestanie vinníkov za násilnosti spáchané 17. novembra, o výmenu niekoľkých funkcionárov. Že ide o zásadnú spoločenskú zmenu, o revolúciu sme vtedy tuším ešte nevraveli, ale o zmene režimu určite. Čo dovtedy nebolo celkom zreteľné, nehovoriac o tom, že nik nemohol zaručiť, ako to dopadne. Samozrejme, ak sa niečo také deje, tak môžu padať hlavy. To okrem iného znamenalo, že sme sa museli dohodnúť na postupe, čo urobiť, keby. V stredu 22. novembra dopoludnia sme sa stretli v priestoroch SZOPK, to bol ten deň, keď sa dav ľudí zhro-

maždil pred Justičným palácom a žiadal prepustiť Jána Čarnogurského, všetci, čo sme sa tam vtedy stretli, tu dnes sedia — Peter Zajac, Milan Kňažko, Jano Budaj, Fedor Gál a ja — dohodli sme sa, že týchto päť ľudí je zodpovedných za ďalší priebeh, za ďalšie kroky koordinačného výboru, za konceptorské i organizačné vedenie, povedali sme si aj, ako budeme postupovať, keby niekoho zavreli, táto téma poletovala vo vzduchu, neboli to len plané reči, moc síce vyzerala ochromená, nedal sa však vylúčiť násilný pokus o zvrät.

A teraz by som sa vrátil k výberu lídrov alebo protagonistov, k ich vlastnostiam. Jednu stránku toho, čo rozhodovalo, už popísal Milan Šimečka. Vždy sa bralo do úvahy niekoľko vecí. Vtedy na začiatku sme brali do úvahy schopnosť moderovať dialóg, schopnosť komunikovať so všetkými zložkami spoločnosti, záujmovými skupinami, ktoré postupne prichádzali na scénu. Išlo tiež o to, kto má schopnosť vystupovať na verejnosti, prípadne, kto je známa tvár, ďalej kto má konceptuálne schopnosti, vie kvalifikovane odpovedať aspoň na niektoré vynárajúce sa otázky politického charakteru, a napokon kto je politicky prijateľný. To okrem iného znamenalo, že sme nevdok dbali na to, bez toho, aby sme o tom veľa hovorili, aby sa čelným protagonistom nestal člen komunistickej strany, prípadne bývalý člen strany — vedome i podvedome, aspoň v tom vedúcom jadre, sme chceli byť nekomunistickou, protisystémovou alternatívou, nie obrodou či reformou socializmu, mali sme na mysli iný režim. Tušili sme jeho isté základné kontúry, ako demokracia, slobodné voľby, ostatné sa malo vyjasňovať a ustanovovať priebežne, s výraznou úlohou občana, občanov a ich združení. Od začiatku boli vo Verejnosti proti násiliu traja ľudia, každý z nich mal niektoré vlastnosti potenciálnych lídrov. Schopnosť analytickú a konceptorskú, ako aj schopnosť moderovať dialóg mal Fedor Gál, to sa neskôr ukázalo pri spôsobe, akým viedol ministerské kluby, to jeho známe „po prvé, po druhé, po tretie“, myslím, že z tohto hľadiska by sme si boli vedeli predstaviť Fedora ako predsedu slovenskej vlády, aj keď sa neskôr ukázalo, že by na to potreboval partnera s politickou trpezlivosťou a so systematickejším, prísnejším myslením, človeka typu Petra Zajaca. Známejšou tvárou spomedzi nás bol vtedy len Milan Kňažko, ktorý navyše vedel veľmi apelatívne, sugestívne a zároveň disciplinovane viesť veľké mítingy. Schopnosť pohybovať sa vo verejnosti už predtým preukázal Jano Budaj, osvedčil ju z rozmanitých podujatí, najmä z kontaktu s verejnosťou v rámci ochranárstva, z organizácie skupiny a publikácie Bratislava/nahlas, z časopisu Ochranca prírody, z rozmanitých, povedal by som, „malých verejností“, na ktorých sa podieľal. Myslím si, že ju mal aj Maňo Huba, možno keby tam bol býval väčšmi prítomný od začiatku, že by sa aj on výraznejšie dostal do popredia. Jano Čarnogurský to nemohol byť, lebo bol vo väzení. Taká bola realita: človek, ktorý sa ako jediný už predtým jasnejšie profiloval, to nemohol byť, jednoducho tam chýbal. Ale chcel som zdôrazniť niečo iné. Nezabúdajme, že my sme dvoch z týchto ľudí, Milana Kňažka a Jana Budaja, my sme ich spoločne vyprofilovali. Jano Budaj sa dostal do tejto roly aj preto, lebo to chcel. Pretože je to človek primárne politický, môže mať aj mnoho iných vlastností, ale táto sa určite vtedy prejavila. Skoro o všetkých nás ostatných som si nie istý, skôr pochybujem, že by sme sa boli chceli uplatniť ako politici, ani o Milanovi by som to vtedy nebol tvrdil. Pričom to slovo „chcieť“ používam ako nehodnotiaci výraz, neutrálny. Možno to povedať aj tak, že na takúto rolu ašpiroval, uchádzal sa o ňu, mal o ňu záujem. V tomto zmysle slova bol homo politicus. Oboch týchto vodcov sme potom aj vedome a cielene pre-

sadzovali, to je celkom prirodzené, museli sme mať najmä pre verejnosť, na ktorú sa udalosti rútili ohromujúcim tempom, museli sme mať svojich viditeľných reprezentantov, nejaké, dnes by sa povedalo, mediálne výrazné tváre. Texty, ktoré Milan Kňažko čítal na tribúne, sme samozrejme pripravovali spoločne, a takisto bolo jasné, že sme vysúvali do popredia Jana Budaja, ktorý najmä v začiatkoch stelesňoval nekompromisnú tvár hnutia, s patričnou tvrdosťou vo vyjednávaní. Spoločne sme sa podieľali na tom, aby títo ľudia boli v popredí, aby boli pripravení, podieľali sme sa na ich profilovaní ako politických vodcov, najmä v začiatkoch, keď išlo predovšetkým o revolučnú, nie o volenú legitimitu.

Nakoniec dovoľte, aby som sa dotkol toho neuveriteľne rýchleho prerodu ostrovov či vlastne už súostroví pozitívnych deviácií, ako sme v sociológii pomenúvali nezávislé aktivity a občianske iniciatívy, ich prerodu na hnutie, ktoré sa v danej chvíli jasne profilovalo politicky, kládlo si politické ciele – hlavným z nich v danom období bolo zlomiť komunistický monopol – a ktoré veľmi rýchlo pochopilo, že tu ide svojím spôsobom o všetko. Budem to demonštrovať na tom mítingu, kde prvýkrát vystúpil Dubček. Konal sa vo štvrtok 23. novembra na Námestí SNP, ako vždy o piatej popoludní, bol to druhý veľký míting na tomto hlavnom námestí. Pripomeňme si, čo ešte vtedy neexistovalo. Ešte nebolo na svete dvanásťbodové vyhlásenie VPN a slovenských vysokoškolákov, nedávno o ňom Ivan Mikloš napísal, že dodnes ostalo nenaplnené, je to vlastne politický program, ku ktorému sa možno prihlásiť, na jednotlivých bodoch ktorého možno dodnes ďalej pracovať. To ešte neexistovalo, zrodilo sa až v sobotu 25. novembra. Ešte sa nestretli delegácie predstaviteľov federálnej vlády a Občianskeho fóra, ešte spolu nerokovali Adamec s Havlom. Deň predtým mestský tajomník KSČ Štěpán, ešte vždy vo svojej funkcii, vystúpil na zhromaždení robotníkov v Prahe, v ČKD, myslím, a viedol dosť arogantné a spuné reči o tom, čo všetko nie je možné dopustiť. Teda v takomto ovzduší sa konal míting na Námestí SNP, o ktorom chcem hovoriť, lebo je výstižnou ilustráciou toho, ako sa pripravovali mítingy, toho, o čo sa vtedy Verejnosť proti násiliu usilovala. Politicky pri príprave tohto mítingu stálo v popredí osem kľúčových bodov. Tým prvým bol list arcibiskupa Sokola, ktorým metropolita Slovenska pripojil svoj hlas k demokratickému pohybu a pripomenul násilie spáchané bezpečnosťou na účastníkoch sviečkovej demonštrácie v marci 1988. Toto sa dovtedy verejne nepovedalo, tento prípad sa znovu otvoril ako neuzavretý, navyše, podporne mohol zapôsobiť aj náznam kontinuity, že tu existoval odpor proti svojvôli moci už pred rokom a pol a že podobne ako teraz v Prahe, aj vtedy v Bratislave moc brutálne zasiahla. Druhým bodom bolo oznámenie o oslobodení Jána Čarnogurského. To bolo okrem iného dôležité ako ukážka slabosti moci: deň predtým dopoludnia ne jeden z účastníkov mítingu stál pred Justičným palácom a spolu s inými požadoval jeho prepustenie, dnes, na druhý deň, už bol vonku, o dva dni neskôr už sám vystúpil na námestí. Ďalej vystúpil Vlado Ondruš, ktorý jednak odsúdil dnes už úplne smiešne a úboho pôsobiace, zato však po dlhé roky veľmi obávané „Poučenie z krízového vývoja“, oficiálne ešte stále platný normalizačný dokument, jednak apeloval na prebudenie komunistov, radových členov strany, zhruba v tom kontexte ako hovoril Ľubo Feldek. Štvrtým bol Juraj Záriš, bol to príhovor vysokoškolského učiteľa, ktorý kritizoval práve tú pokryteckú neutralitu študentov a pedagógov, niečo k tomu povedal Tono Popovič. Ďuro (Juraj Záriš) vyzval pedagógov, aby vystúpili z ulity, aby sa pridali. Piatym dôležitým momentom boli rozmanité listy z podnikov

a od robotníkov, ako aj pozdravy z iných končín Slovenska. Tie čítali najmä Milan Kňažko a Jano Budaj, mal to byť signál, že veci sa nehybu iba v Bratislave, že niečo sa deje aj inde a že pohyb vyvolaný Verejnou proti násiliu nie je len iniciatívou umelcov, umeleckej a kultúrnej obce, ale že ide o hnutie, ktoré podporujú aj robotníci. Svoj význam tiež malo, že táto podpora zo strany jednoduchých ľudí, podpora neintelektuálnej a nebratislavskej populácie bola tlmočená práve ústami dvoch lídrov, ktorí sami pochádzali z umeleckého a bratislavského prostredia. Ďalšou, siedmou témou, vlastne jednou z najdôležitejších, bol súboj o médiá, o vstup do médií. Zhodou okolností to bol deň, keď boj o médiá vrcholil, tak sme to vnímali a tak o tom ustavične Milan Kňažko hovoril. Kde len to bolo možné, stále a stále opakoval, že chceme prístup do televízie. Televízne štúdio bolo vtedy rovno oproti, tí ľudia sa po celý čas na nás pozerali, mali námestie s tribúnou a s dŕavmi ako na dlani. Vstup do televízie pritom požadoval človek, ktorý tam oddávna už akosi prirodzene patrila, ľudia boli zvyknutí vídať ho ako herca, inými slovami, pocit nenormálnosti toho, že dnes nesmie prehovoriť v televízii, sa len umocňoval. Zamestnanci televízie to podporovali, sledovali míting priamo z okna televíznej budovy, mali sme informácie o tom, že pohrozili štrajkom. Bolo nám jasné, že keď sa dostaneme na obrazovky, v tej chvíli sa vývoj podstatne posunie ďalej. Večer sa bariéra prelomila a do sveta sa rozleteli prvé správy, vrátane záberov z ôsmej, politicky najväčšej bomby, z vystúpenia Alexandra Dubčeka. Ten potom na druhý deň v piatok vystúpil aj v Prahe, a ako to už chodí, vo svete sa vie hlavne o jeho pražskom vystúpení. Faktom ale je, že deň predtým vystúpil pred zaplneným námestím tu v Bratislave. Myslím, že netreba veľmi rozvádzať, čo za politickú bombu to bolo, že sa pred očami davu na veľkom zhromaždení objavil Alexander Dubček, že vystúpil, že sa placho a ostýchavo, ale predsa, prihlásil k Verejnosti proti násiliu.

Peter Zajac: Chcem povedať pre tých, ktorí nepoznajú Martinov jazyk, že sme ho tam museli dovliecť.

Martin Bútor: To áno, ja sa len pokúšam sprehľadniť charakter politického moderovania, politického pôsobenia. Suma sumárum, tento míting mal preukázať, že Verejnou proti násiliu nespochybniteľným spôsobom koordinuje všetky významné politické zložky opozície. Chceli sme dať najavo vedeniu strany — tomu vedeniu, ktoré ešte deň predtým dopoludnia hovorilo so zástupcami študentov arogantným tónom, hovoril tu o tom Tono Popovič — že má proti sebe zjednotenú opozíciu, ktorá pevne a s prehľadom drží veci v rukách, ktorá politicky otvorila nielen rok 1968, ale v spojení s takto pripomenutou sviečkovou demonštráciou a s oslobodením Čarnogurského vlastne aj rok 1948, otvorila Február. Čiže, pokiaľ sa stranícka hierarchia nechcela uchýliť k vyslovenému teroru, musela začať vyjednávať o svojom ústupe zo scény. Samozrejme, keby sa boli bývali rozhodli pre násilný zásah, všetko by bolo bývalo prebehlo inak, a všetci sme mali v dobrej pamäti nielen námestie v Pekingu, ale aj to, ako tu bezpečáci v posledných rokoch bezostyšne bili ľudí. My sme len potrebovali dať dostatočne jasný signál, akú cenu bude treba zaplatiť za eventuálny násilný zásah.

Ešte osobnú poznámku. V takejto atmosfére som si rýchlo rukou napísal pár slov o tom odkliať. To pôvodne nebolo v pláne, ani som nemal nič pripravené. Iba som

na mieste pocítil, že by bolo hodno komentovať to, čo sa práve odohralo, s Alexandrom Dubčekom zostúpeným priamo z nebies, nebesá možno nie je ten vhodný výraz, povedzme skôr že z nebytia, to je ten správny termín, pretože ten človek tu oficiálne dvadsať rokov neexistoval, nebol, nielen politicky, ale aj ľudsky bol odsunutý do neexistencie. Pravdepodobne ľudia z mojej generácie, s mojou skúsenosťou to pociťovali silnejšie ako trebárs tí mladší, mali sme v roku 1968 dvadsať rokov, ostala v nás trauma z porážky. Takže sa mi videlo, že by bolo užitočné to nejakým spôsobom symbolicky pomenovať, označiť chvíľu toho odkliatia, toho vyšlobodenia sa z pazúrov strachu. Bola to improvizácia, ale tak sa vtedy veci rodili. Pravda, čo tak pekne znelo podvečer na plnom námestí, to už v noci vyzeralo trochu inak. Myslím, že niektorí z prítomných tam boli spolu so mnou, prechádzali sme tadiaľ neskoro večer, v noci, nikde nikoho, bolo dávno po mítingu, odrazu sa na námestí vynorila hliadka VB, a my štyria, čo sme tadiaľ kráčali, sme si v tej chvíli neboli celkom istí, či nás nezavrú, alebo či sa s nami niečo nestane, len pár hodín po tom, ako som ja rečnil na námestí o zbavení sa strachu.

To bolo vo štvrtok. V sobotu dvadsiateho piateho vznikol dvanásťbodový politický program, kde sa prejavil aj intelektuálny vklad našich maďarských priateľov, ktorí v chápaní politickej stránky diania boli o nejaký krôčik ďalej, zastupoval ich tam Laco Szigeti, ktorý samozrejme tlmočil aj myšlienky a predstavy ostatných. V tej chvíli už nebolo pochybností o tom, že na Slovensku existuje autentické politické hnutie s jednoznačnou demokratickou orientáciou, ktoré sa v čase mocenského vákuu vyprofilovalo ako kľúčová, rozhodujúca politická iniciatíva, že to už skutočne nie sú len tie ostrovčeky spreď roku 1989, a toto všetko sa odohralo v priebehu nedeľného týždňa.

Péter Hunčík: Chcel by som veľmi rýchlo reagovať skôr heslovite na to, čo Laci (Szigeti) povedal o tej maďarskej kauze. Tak prvá pripomienka, že kvalitatívny zvrat alebo kvalitatívna zmena v správaní maďarských intelektuálov nastala v roku 1988. K 70. výročiu vzniku ČSR sme vydali memorandum, kde prvýkrát v tomto memorande, ktoré podpísalo dvesto päťdesiat ľudí, boli už spoluvymenované nielen otázky menšinového, ale aj otázky všeobecného charakteru. To znamená, že sme volali po slobode tlače, prejavy, zákone spolčovania, občianskych, ľudských právach. To znamená, že prvýkrát sme pochopili globálne, že riešenie menšinovej problematiky sa nedá realizovať bez demokratizačných zmien celej československej spoločnosti. Táto partia, ktorá podpísala memorandum, z tejto partie potom na jar v roku 1989 vznikla skupina, ktorá založila maďarský P.E.N. klub v Bratislave. Medzitým prebehli aj rozhovory, pán profesor Kusý, pán Šimečka starší s Karcsim Tóthom sa niekoľkokrát neformálne stretli a na stretnutí P.E.N. klubu už boli Miloš Žiak a Šimečka mladší. Pamätám sa, že s Milošom (Žiakom) sme sa trochu aj pohádali, pretože on nás varoval, aby sme nepomenovali tento P.E.N. klub Magyar P.E.N. klub Pozsony, teda, aby sme tam nedali Pozsony, že to bude mať určité negatívne ohlasy. Tento P.E.N. klub sa potom správal tak, ako sa v disente všeobecne správali takéto maskovacie organizácie. Vôbec sme nevyvíjali činnosť typickú pre P.E.N. klub, ale proti zavretiu pána profesora (Miroslava Kusého), keď Havla ešte zavreli v roku 1989 na krátky čas sme protestovali, podpísali sme korporatívne dvadsiati traja či štyria „Několik vět“. Viem, že v Slobodnej Európe, v Hlase Ameri-

ky malo Nĕkolik vĕt obrovskŕy ohlas, teda ŕe dvadsiaty traja maĎarskŕi intelektuŕali na-
raz korporatŕivne podpŕisali, a tŕm sa pripojili k Charte 77. Na jeseŕ osemdesiateho de-
viateho roku sa Karcsi Tŕth ĕim Ďalej, tŕm viac snaŕil vytvorŕi vyslovene politickĕ
hnutie. On mal jednoznaĕne takŕ nŕzor, ŕe bez pevnĕho hnutia, bez ŕtrukturalizova-
nĕho hnutia sa nedŕ efektŕvne bojovať proti tejto moci. Pŕtĕdesiate narodeniny Lajo-
sa Tŕtha, uĕiteľa z gymnŕzia v ŕali, sa stali akoŕe kvŕzi takou prŕleŕitosťou. Vtedy sa
ziŕlo cca sto, sto dvadsať ŕuĕi. Celŕ deŕ sme rokovali, boli tam prednŕšky o stave
spoloĕnosti, analŕzy o menŕinovej situŕcii atĎ. Naozaj vtedy uŕ boli prejavy, ktorĕ
veľmi otvorene a zreteľne kritizovali vtedajŕi stav v ĕeskoslovensku. Karcsi Tŕth
vŕak ako sprŕvny konŕpiratĕr z tŕch sto, stodvadsať ŕuĕi uŕ deŕ predtŕm oslovil
tŕch dvadsať, dvadsať pŕt ŕuĕi, ktorŕ sa mali veĕer o desiatej stretnŕť na jeho byte
v ŕali a tŕto ŕudia, medzi nimi aj Laci Szigeti a Lajos Grendel, cirka do druhej roko-
vali a viedli veľmi dlhĕ debaty a diskusie o tom, akĕ politickĕ hnutie mŕ byť zalo-
ŕenĕ, akŕ to mŕ mať politickŕy charakter, akĕ mŕ mať tŕ iniciatŕva pomenovanie.
Veľmi dlho sme debatovali o tom, ŕe to bude liberŕlne orientovanĕ hnutie. A o vŕet-
kom sme sa dohodli bez toho, ŕe by sme vedeli, ĕo sa dialo v Prahe. To je prvŕ
pripomienka k tomu, ĕo Laci (Szigeti) povedal, lebo to sa dalo chŕpať aj tak, ŕe my
sme vedeli o tom, ĕo sa v Prahe deje. Absolŕtne sme nemali ŕiadne informŕcie. My
sme jednoznaĕne vtedy, keĎ sme sa rozchŕdzali v noci, a zvolili si tri dvojice ho-
vorcov, rŕtali s tŕm, ŕe Lajosa Grendela a Laciho Nagya na druhŕ deŕ zavrŕ a hneĎ
sme mali nŕhradnŕkov a eŕe nŕhradnŕkov tŕch nŕhradnŕkov. Naŕe predpoklady
boli takĕ, ŕe pred jŕnom, polovicou 1990 roku ŕiadne zmeny v ĕeskoslovensku ne-
nastanŕ a dovtedy sa treba vyprofilovať. Treba vybojovať politickĕ ŕtruktŕry, okres-
nĕ organizŕcie tohto hnutia a my sme oĕakŕvali politickĕ zmeny cirka na jŕn aŕ
december 1990. Samozrejme, ŕe sme boli veľmi prekvapenŕ, keĎ sme sa na druhŕ deŕ
dozvedeli ĕo sa stalo v Prahe. Nominovali sme Laca Szigetiho hneĎ do KC VPN, a tu
by som chcel hovoriť o druhej tĕme, ĕo ma troŕku mrzŕ.

Totiŕ to celĕ vyzeralo tak, ŕe naozaj ten slovensko-maĎarskŕy vzťah bol od zaĕiatku,
od zaloŕenia VPN aŕ minimŕlne do tŕch volieb roku 1990 bezproblĕmovŕ. Celkom
tak to nebolo. Ja neviem presne vŕetky detaily, totiŕ od 2. decembra som robil ŕĕfre-
daktora ĕasopisu s Gindlom, Verejnosti a Nap-u, ale musŕm konŕtatovať, ŕe urĕitĕ na-
pŕtie medzi reprezentantmi MNI a VPN bolo. Proti tomu svedĕi fakt, ŕe v januŕri
1990 aj vo Verejnosti, aj v Nap-e bola publikovaná historickŕa publikŕcia o slovensko-
maĎarskom vyrovnŕnŕ, by som mohol povedať, alebo o vŕziŕch slovensko-maĎar-
skĕho spoluŕitia. Toto svedĕi proti tomu, ŕe by tam bolo napŕtie, ale napŕtie bolo. Na-
pŕtie podľŕ mŕjho nŕzoru bolo zaprŕiĕnenĕ jednak tŕm, ŕe Laci Szigeti sa naozaj veľ-
mi, veľmi ŕikovne a veľmi rŕchle dostal veľmi, veľmi vysoko. My sme hovorili, ŕe sa
dostal do veľkej politiky a medzi Prahou a Bratislavou pendloval niekol'kokrŕt do tŕŕ-
ĕňa. My sme dostŕvali len veľmi ŕtrŕkovitĕ informŕcie o tom, ĕo sa deje v KC VPN. To
boli informŕcie typu: „Peter povedal Vŕclavovi, a Vŕclav Fedorovi, a Fedor povedal
tomuto atĎ,“ a bol z tohto urĕitŕ informaĕnŕy ŕum. Aj vĎaka tomu sa potom stalo
niekedy v marci to, ŕe vedľŕ Laca Szigetiho bol nominovanŕ do KC VPN aj Laci Nagy,
a aj ja, aby sme nejakŕm spŕsobom rieŕili tento ŕum. Druhŕm problĕmom vŕak bolo
to, ŕe podľŕ mŕjho nŕzoru, a podľŕ nŕŕho nŕzoru vtedy Jano Budaj maĎarskŕu menŕ-
novŕ otŕzku chŕpal doŕt jednostranne. On pochopil totiŕ, akĕ nebezpeĕie nosŕ tŕto
otŕzka alebo potencionalne, ĕo vŕetko mŕŕe znamenaať, ovŕsem to chŕpal podľŕ mŕj-

ho názoru jednostranne, to znamená, aké nebezpečenstvo môže vzniknúť zo strany Maďarov. Neustále sme boli podozrievaní, nielen Janom (Budajom), ale aj ostatnými, že existuje medzi nami nejaká dohoda s Durayom. A každý, kto bol vnútri v politike, vedel, akí sme boli vtedy obrovskí nepriatelia. Skoro sme boli vykázaní z maďarského národa. Ale napriek tomu panovala vo vnútri slovenských intelektuálov, aj vo vedení VPN taká myšlienka, že predsa len nejaká maďarská tajná hra musí medzi Spoluzitím a nami existovať a že to iba predstierame. A napokon to vyústilo v to, že sme boli obvinení práve Janom (Budajom), že okrem toho sme navyše podpísali tajnú dohodu s Martinom Bútorom, Fedorom Gálom, to znamená s bratislavskou špičkou KC VPN. Úprimne povediac, boli sme veľmi radi, keď sa Jano Budaj stal podpredsedom Slovenskej národnej rady a Fedor (Gál) sa stal predsedom KC VPN, lebo tá spolupráca medzi nami bola potom naozaj plynulejšia a lepšia. Jednoducho Fedor (Gál) chápal tú problematiku globálne, to znamená, že pochopil, že nacionalizmus, šovinizmus, antisemitizmus, xenofóbia nepotrebuje Maďara, Žida a to, to, to. Aj na Slovensku existuje aj bez Maďarov, bez Židov, bez Čechov, to znamená, že to nie je len jednostranná otázka nebezpečia zo strany Maďarov, ale jednoducho to môže vyústiť do takej problematiky, ktorá aj dodnes existuje a hrá dominantnú rolu na Slovensku. Túto otázku zdôrazňujem len preto, lebo na moje najväčšie prekvapenie, keď po roku 1994, keď sme sa prvýkrát v dobrom stretli s Milanom Kňazkom a Jánom Budajom na určitých koalíčných rozhovoroch medzi MOS a Demokratickou úniou, ešte raz nám bolo vyčítané, že už raz a navždy by sme mali otvoriť túto kauzu a povedať otvorene, akú tajnú dohodu sme podpísali s Fedorom Gálom. Chcel by som ešte raz zdôrazniť, keď to bola tajná dohoda, tak to bola maximálne dokonale urobená tajná dohoda. Neviem o tom ani ja. Ďakujem pekne, len toľko.

Miroslav Kusý: Niekoľko poznámok k prehistórii 19. a 20. novembra. Vrátim sa k Janovi Budajovi, k jeho hodnoteniu, že tu jestvovali významné hnutia odporu s politickými cieľmi. Súhlasím s Martinom Bútorom a Soňou Szomolányi, že zo striktné politologického hľadiska je definícia občiansko-politického odporu v politologickej literatúre jednoznačná. Pre Slovensko by bola táto definícia príliš úzka, nemožno ju tu uplatniť. Boli tu významné aktivity, ktoré zohrali svoju úlohu, ale nebolo to politické hnutie, hnutie s politickými prioritnými cieľmi. Samozrejme, postoj režimu znamenal, že akýkoľvek odpor bol okamžite spolitizovaný zo strany režimu. Režim tomu dával hneď nálepku „nepriatelia socializmu“. Všetko sa takýmto spôsobom zo strany režimu politizovalo. Jano Budaj sa iste pamätá na náš rozhovor o ochránárskom hnutí a jeho možnom prepojení s občianskymi iniciatívami. Bol to rozhovor aj s Milanom Šimečkom. Povedal: „Bol by som veľmi nerád, keby sa ochránárske hnutie spájalo s chartistickým hnutím a s inými občianskymi iniciatívami, pretože by to mohlo ochránárskym aktivitám v danom kontexte poškodiť.“ Znamenalo to, že komunisti by to zneužili a povedali by: „Pozrite sa, veď to je iba nejaká ich agentúra, ktorá sleduje politické ciele.“ Niet pochyb o tom, aký obrovský význam na Slovensku mala tajná cirkev, aký význam mala sviečková demonštrácia a aktivity z tejto strany. Ale Ferko Mikloško mi iste tiež potvrdí, keď sme na túto tému hovorili s ním a s biskupom Korcom, vtedy tajným biskupom, že ste povedali: „Nie. My nemáme na to mandát od našich veriacich. My máme mandát na to robiť naše púte, mandát bojovať za biskupské miesta, ale keby sme veriacich začali

zaťahovať do sféry politiky, tak by sa nám naľakali a odišli by aj od tých nábožen-
ských cieľov.“

K druhej otázke. Martin (Bútora) hovoril o Dubčekovom prvom vystúpení. Ja by som to trochu korigoval. Dubček vystúpil verejne skôr. Na námestí, pred masami v Bratislave. 14. novembra. 14. novembra je predsa záverečný deň procesu s bratislavskou pátkou. Tam sa každý deň zhromažďovali davy pred Justičným palácom. 14. som mal svoj obhajovací prejav pred porotou, a tam predsa boli tie zástupy, ktoré sme chodili informovať o tom, ako prebieha proces. Keď vyšiel Dubček, ktorý tam bol tiež, masy začali volať spontánne, aby niečo povedal. Vzali ho na ramená a on hovoril z ich ramien. Hovoril o politických právach, o slobodách, a teda na tému, ktorá súvisela s tým procesom. A to sú vlastne prvé verejné manifestácie, prvé verejné vystúpenia na námestí ešte pred 19. novembrom v Bratislave. Áno, potom bol proces s Čarnogurským, ktorý bol odložený o týždeň. Ale to už bolo v priebehu nežnej revolúcie.

Ešte jednu poznámku k Čičovi. Už sa tu hovorilo o kompromise, padali poznámky, že to bola chyba, že sme si s ním začali. Myslím, že sme ale vôbec nemali žiadnu inú možnosť. Že to bol nevyhnutný kompromis, ktorý sme museli urobiť. Aj v Prahe sa hľadali kontakty na Adamca, a keď to s Adamcom nevyšlo, tak sa išlo na Čalfu. Hľadal sa niekto ďalší, kto bude zo strany komunistov prístupnejší rokovať. To isté prebiehalo v Bratislave a Čič sa ukázal ako človek, s ktorým sa dá jednať. My sme predsa existenčne nevyhnutne potrebovali tento kontakt, aby nedošlo k masakru, aby nedošlo k vystrašeniu verchušky, že pozor, teraz sa bude lynčovať. Nie, my sme chceli pokojný priebeh revolúcie a k tomu sme tento kompromis potrebovali. Ľahko sa hovorí spätne, že však nič vám nehrozilo, už bol dole berlínsky múr. No ale aj v Rumunsku spanikárili a začali masakry. A my sme sa tým masakrám chceli vyhnúť, čiže s Čičom sa urobilo niečo na spôsob „gentleman agreement“ – „džentlmenská dohoda“, ktorú sme potrebovali my, možno my viac ako Čič. Iste, pre neho to bolo tiež výhodné. Ja nehovorím o osobnosti Čičovej, ale hovorím o tomto nevyhnutnom politickom kroku. My sme životne potrebovali niekoho ako Čič, človeka na pomerne vysokej mocenskej úrovni, aby s nami vstúpil do kontaktu, aby sme s ním spolupracovali, aby sme zabránili akejkoľvek panike zo strany vedenia. Ja som len potom dodatočne vyčítal vo VPN-ke nášmu vedeniu, že sme z našej strany vtedy celkom nedodržali džentlmenskú dohodu, keď sme ho už nepotrebovali. Že to nebolo férové. Že to bolo záväzné pre obidve strany a mali sme ju dodržiavať aj naďalej. Nejde len o osobu Čičovu, ale o politickú osobnosť, ktorá mala svoje politické, voličské zázemie a podľa toho, ako sme sa správali k Čičovi, aj to jeho zázemie reagovalo. Takže, keď sme Čiča svojím spôsobom odkopli, odkopli sme s ním aj celú túto veľmi silnú voličskú základňu.

Štefan Hrb: V čom tá dohoda nebola dodržaná?

Miroslav Kusý: My sme mu sľúbili predsedu ústavného súdu.

Martin Bútora: Bolo celkom jasné, že už len v dôsledku spomalenia vývoja na Slovensku počas prvej ponovembrovej vlády Milan Čič nebude kandidovať na premiéra. Keď bol pozvaný na kandidátku VPN vo voľbách, existovali alternatívy pre jeho ďalšie pô-

sobenie. Jednou z nich, reálnou, bolo, že bude predsedom Ústavnoprávneho výboru federálneho parlamentu. Nešlo o prísľub postu predsedu ústavného súdu.

František Mikloško: Ja si pamätám, že sme mu sľúbili predsedu ústavného súdu.

Miroslav Kusý: Nejde o konkrétne sľuby, ide o to, že sme ho vymanévrovali do pozície odstrčenej osoby. O toto mi išlo.

Milan Kňažko: Nebol ešte ústavný súd.

Miroslav Kusý: Nebol, samozrejme, to bol ešte len sľub do budúcnosti.

Peter Zajac: V oficiálnych rokovaníach medzi vedením VPN a Čičom nepadla nikdy zmienka o ničom inom len o tom, že ho VPN nebude kandidovať na funkciu predsedu vlády. Nechajme ešte Čiča Čičom, lebo k tomu sa ešte dostaneme, keď budeme hovoriť o januári, februári, o marci, lebo tam hral jednu z kľúčových rolí.

Milan Kňažko: Ak dovoľíte, ja by som sa teraz tiež trochu vyjadril k tomu, čo povedala Soňa (Szomolányi). K niektorým veciam by som mal pár poznámok. Aj z hľadiska tej tzv. prehistórie a zastúpenia Slovenska v tomto pohybe vôbec. Myslím si, možno ma budete podozrievať, že pretože som divadelník, tak stále odchádzam na túto divadelnú oblasť, ale tesne po okupácii v roku 1968 vzniklo Divadlo na korze. Nástupom normalizácie bolo toto divadlo pričlenené k Novej scéne. Hovorím o tom preto, že divadlá, teda niektoré divadlá, sa stali istými ostrovmi nie disentu, nie otvorenej vojny s režimom. To celkom dobre nebolo možné, ak chceli pokračovať, ale istými ostrovmi akejsi vnútornej slobody a prostredníctvom množstva inscenácií sa stávali miestom pre stretnutie a identifikáciu názorov, proste nejakého myšlienkového prepojenia s obyvateľstvom. Čiže konkrétne Divadlo na korze, teda to, čo z neho zostalo ďalej na NS, bol to Činoherní klub v Prahe, bolo to Divadlo na zábradlí, čiastočne Ypsilonka a Divadlo na provázku v Brne. Existoval tu akýsi svet, bola tu aj istá príbuznosť, povedal by som, priateľstvá režisérov, dramaturgov, konkrétne od nás Porubjak z tých, čo tu sme. Napr. aj Vlado Strnisko. V Prahe celá plejáda hercov, režisérov atď., kde tá väzba medzi Českou a Slovenskou republikou bola neobyčajne silná. Dokonca by som povedal, že možno aj spontánnejšia ako priamo medzi tým disentom. Ja to neviem posúdiť, ale viem, že to existovalo. A ja nepovažujem za náhodu, že Václav Havel je divadelný dramatik. Rovnako nie je náhoda, že to bola práve DAMU v Prahe, ktorá mala prvé vyhlásenie v Prahe, a vôbec ako prvá vysoká škola iniciovala tento pohyb študentov po masacre v Prahe. Nie náhodou sme sa my schádzali na Vysokej škole muzických umení v Bratislave. Čiže túto kontinuitu treba vnímať, ak hovorím o nejakej prehistórii alebo nejakom politickom uvedomení na Slovensku. Mohli by sme to dokumentovať množstvom zrušených inscenácií, ktoré už trebárs boli rozbehnuté, ako Clavicho, Goethe, paradoxne. Ale bol to aj Molière, bol to Shakespeare, bola to naša klasika, ruská klasika, ktorej myšlienky, povedal by som, politické myšlienky... Divadlo bolo svojím spôsobom politické, v tomto zmysle. Nie náhodou, povedzme, na tieto predstavenia chodil Jano Čarnogurský, ja som ho osobne pozýval. Čiže takto sa to dávalo dohromady. Nie je náho-

dou, že Nĕkolik vĕt bola najmasovejšia akcia Charty, ĉo sa tĕka podpisov. Potom uĹz bolo len logickĕ, keĹ hovorĕme o tom, ako kaĹdĕy z nĕs k tomu prišiel, Źe po podpise Nĕkolik vĕt, som si dovolil ešĹe podpĕsať vĕzvu za prepustenie politickĕch vĕzňov. Tam bol prĕve aj Miro Kusĕy, Ponickĕ, Āarnogurskĕy atĹ. A znovu sme sa stretli potom u Langoša 13. oktĕbra 1989, keĹ som sa s nĕm radil, ĉi mĕm, alebo nemĕm vrĕtiť titul Zaslĕžilĕho umelca, ĉo nebĕvalo zvykom dovtedy v Āeskoslovensku a ĉo sa, ako som neskĕr zistil, ešĹe vĕbec v Āeskoslovensku nestalo. Nehovorĕm o tom preto, aby som teraz dodatoĉne upozorňoval, akĕy to bol vĕnimoĉnĕy ĉin, ale to bola tieĹ jedna cesta. Neskĕr Āalfa hovoril, Źe si vtedy uvedomili, Źe sa tam asĕ nieĉo deje.

Rĕd by som povedal pĕr poznĕmok k tomu zaostĕvanĕu Slovenska. Mohli by sme hľadať rĕzne prĕĉiny od Byzancie cez zĕpadnĕ kultĕru, ale skĕsme si zhodnotiť aj inĕ veci. Revolĕcia v roku 1956 v MaĹarsku nevznikala pravdepodobne v Szegede, ale v BudapešĹi. Bolo by ĉudnĕ, keby v Poznani, alebo ja neviem, kde inde v Poľsku zaĉal vznikať akĕsi odboj voĉi šĹtĕnej moci. Ale obyĉajne je to vo Varšave. ŠĹtĕna moc bola koncentrovanĕ v Prahe. Jednoznaĉne sa o zĕsadnĕch veciach Āeskoslovenska rozhodovalo v Prahe. Bratislava a Slovensko bolo koncipovanĕ ako sĕĉasť šĹtĕtu a povedal by som, regiĕn tohto šĹtĕtu. I keĹ s istĕm kultĕrnĕm uvedomenĕm, Źe ide teda o nĕrod, ktorĕy ale nebol nejakĕm spĕsobom inštituĉiolizovanĕy. ĀiŹe navyšĕ si treba uvedomiť, Źe ĉasto sa to dialo s ambasĕdami spriatelennĕch demokratickĕch krajĕn, ktoré istĕm spĕsobom drĹali chrbĕt a vytvĕrali to premostenie do demokratickĕho zĕpadnĕho sveta. V Bratislave bolo šĕsť minikonzulatov a z toho iba jeden zĕpadnĕy, myslĕm rakĕsky, ak si dobre spomĕnam. Tĕm chcem povedať, Źe neexistovalo toto obrovskĕ zĕzemĕ. Ja som napríklad poznal mnoho Slovĕkov, ktorí boli v Prahe, ktorí tam Źili a ktorí sa, povedzme, intenzĕvne angaĹovali v tomto pohybe, ale došĹ ŹaĹko sa to robilo na Slovensku. Nemĕ to byť nejakĕm ospravedlnĕnĕm, ale adekvĕtne dĕleŹitosti Bratislavy a Slovenska vo vzĹahu ku šĹtĕtnĕmu ŕtvĕru sa pochopitelĕne tieto aktivity mohli rozvĕjať aj v Bratislave. A tu nachĕdzame ĉiastoĉne aj dĕvod, keĹ si kladiem otĕzku, Źe preĉo Košice a Praha. No preto, lebo ak sa v Košiciach malo nieĉo zĕsadnĕho vyriešiť, tak sa to nevyriešilo v Bratislave, ale v Prahe. Nota bene posilnenĕ v tom ĉase biľakovskou mafiou, ktorĕy tam dostal v tom ĉase celĕ nomenklatĕru z vĕchodneho Slovenska, dokonca pravdepodobne vrĕtane Āalfu. To by nĕm musel on povedať. A takĕch boli desiatky. On to budoval, bol to nesmierny talent na šĹtruktĕry. Takĕho by sme teraz potrebovali v našich politickĕch stranĕch, ale samozrejme, inak zameranĕho. On tam bol štyridsať rokov šĕfideolĕgom. A ešĹe okopĕva paradajky v tom istom dome, ktorĕy kĕpil za statoĉne zarobenĕ peniaze, za stošĕsťdesiat tisíc a my sme ho nedokĕzali ani len vystĕhovať a urobiť tam detskĕ škĕlku. To povaŹujem za katastrofu. ĀiŹe toľko by som povedal k tĕm Košiciam. To bol moŹno jeden z dĕvodov, preĉo. Mimochodom, ja som bol sĕĉasne ĉlenom Obĉianskeho fĕra a VPN, pretoŹe v ĉase mojej neprĕtomnosti, keĹ tu vznikala VPN, tak ma navrhli do Obĉianskeho fĕra v Prahe. Ale to sa vyriešilo za pĕr dnĕ. Vlastne my sme potom veľmi ŕzko spolupracovali.

EšĹe by som chcel upresniť k tomu, ĉo hovoril pĕn Bĕtora. K tej televĕzii. Televĕzia zaĉala šĹtrajkovať 24., v piatok. V ten veĉer bol prvĕ dialĕg. Prvĕ prenos, ktorĕy zohral podľĕ mĕjho nĕzoru došĹ kľĕĉovĕ ŕlohu z viacerĕch dĕvodov. Boli tam traja riaditelia superpodnikov, ako sĕ Źeleziarne, automobilka, Sloznaft, ĉiŹe troch megapodnikov na Slovensku. Tu z prĕtomnĕch tam bol Fedor Gĕl, ak si dobre spomĕ-

nam, Vlado Ondruš, Jano Budaj, nebohý Svetlo Bombík, Zuzka Mistríková, Lauko. A ešte za opozíciu tam bol Peter Weiss a Kuruc. Úplne prvý, kde ešte samozrejme Peter Weiss obhajoval socializmus. Škoda, že tu Vlado Ondruš nie je, povedal by: „No, samozrejme socializmus, ale iný.“ Takže to boli ešte tie časy, keď sme hovorili, že hádam by si nemyslel niekto, nikto predsa nechce privatizovať Slovnaft. A podobné nezmysly sme tam vtedy rozprávali. Oni to vtedy zmazali v televízii, ale tú nahrávku mám. Nejaký dobrodinec mi ju poslal. Tam prvýkrát odznelo, zhodou okolností som to tiež povedal ja, že žiadame zrušenie článku štyri. To bolo v piatok, 24. novembra, v nočných hodinách. Takže to bolo to, čím sme sa trochu prehrešili, povedal by som, proti postupu dohody, lebo sme tam asi nastúpili príliš tvrdo. Ale potom sa zrovnal krok. Takže tam neboli z toho žiadne problémy. Odišiel už pán Hunčík, škoda. Ale Peter Zajac si bude spomínať a tiež niektorí ďalší. My sme tam existovali ako bratské zoskupenia MNI a VPN. I keď ja som tam bol už len na taký štvrtinový úväzok, pretože som bol vlastne v Prahe u prezidenta Havla. A súčasne som bol na pol úväzku dekan na Divadelnej fakulte a na VPN som si viac-menej chodil pre poštu. Ale napriek tomu si spomínam, že vyšiel nejaký dokument, ja neviem, nejaké Programové ciele alebo čo. Vyšiel len v maďarčine. My sme sa dodatočne dozvedeli obsah, nesúhlasili sme s tým obsahom, kritizovali sme to a vtedy vzniká pre preštudovanie toho obsahu nejaká komisia. Spomínam si, že tam bol Peter Zajac, možno Miro Kusý, neviem, to si netrúfam tvrdiť a že sa mali stretnúť s MNI a nejak to zladíť. A keď už si hovoríme isté historické fakty, neberte to teraz, Lászlo (Szigeti), nejak protimaďarsky, ale napriek tomu, že sme s tým nesúhlasili, asi o tri týždne sa objavila delegácia MNI v Prahe a ja, keďže som bol v Prahe, tak som na toto stretnutie išiel. Ten istý dokument ste prezentovali prezidentovi Havlovi. Na túto roztržku alebo na toto nedorozumenie si spomínam, na iné nie. Ak hovoríme o tomto, tak bolo v celku dosť reálne. Tam ten šum, by som povedal, alebo tá nedohoda mala také podoby, ktoré myslím si, že bolo správne si vydiskutovať a že vlastne ten konflikt takto vznikol. Ja nechcem teraz samozrejme nejakým spôsobom do toho ináč zasahovať.

Pavel Zeman: Já jsem chtěl hovořit o třech věcech, ale o dvou se přede mnou zmínil pan Kňazko. První se týká vztahu Bratislavy a Košic. Z pohledu těch, kteří se v Praze zabývají otázkou vzniku OF a VPN, je tento problém spojen s pouhou informací o tom, že v Košicích vzniklo OF a po určité době se jeho vztah k bratislavské VPN nějakým způsobem vyřešil. Takže na toto jsem se chtěl zeptat. Potom jsem se chtěl zeptat na první bratislavský televizní dialog z pátku 24. listopadu 1989 za účasti VPN, který zde ale už pan Kňazko připomněl. Myslím, že toto byl významný krok, který se VPN povedl. V Praze byla televize nepřístupná poměrně dlouho. Pokud si vzpomínám dobře, tak první televizní šoty z dění na Václavském náměstí byly vysílány přerušovaně 23. listopadu 1989. V tomto měla Bratislava náskok před Prahou a domnívám se, že to je velmi důležitý fakt. A dále jsem se pak chtěl zeptat na třetí věc, ale nevím, zda už nazrál čas k tomu, abychom se posunuli dále. Chtěl jsem se zeptat na propuštění Jána Čarnogurského z vězení, jeho první návštěvu ve VPN a potom na to, jakým způsobem se později promítaly do vnitřní činnosti VPN množící se kontakty s pražským OF a odchod některých představitelů VPN do různých funkcí. A současně by mě i zajímaly otázky spojené s jednáním VPN se slovenskými úřady

a nástup VPN do slovenskej politiky, do slovenských úradů. Ale nevím, zda tím časově neposouvám diskusi o hodně dopředu.

Fedor Gál: Ale myslím, že ju môžeme kludne posunúť ďalej, môžeme sa vracat' k veciam.

Ján Budaj: Ja budem rád hovoriť aj na preskáčku, ale zatiaľ sa pohybujeme v období do voľby prezidenta a to mi pripadá zrozumiteľné. Ja by som sa ešte vrátil k tomu, že tu zaznela pre mňa celkom nová vec, a to že aj na Slovensku prichádzalo pred revolúciou k nejakému projektu „mostu“. Odporúčal by som aj toto vysvetliť, či niečo takého bolo. Pretože celých tých sedem rokov som sa stretal neustále s otázkou, či sme boli dohodnutí s režimom. Miloš Žiak, Boris Zala, ktorých si tiež spomenul v tom kontexte, oni boli vtedy niekde v akadémii, alebo niečo také...

Miloš Žiak: Vôbec nie, ja som bol vtedy bez zamestnania. Zala bol u profesora Šímu v nejakom výskumnom ústave. Od januára 1989 som bol na Ústave umeleckej kritiky a dokumentácie.

Ján Budaj: Ja som vnímal vaše názory tak, že onedlho aj tak skončíte a budem vám hľadať nejakú kotolňu. Niekedy ale nastával aj opačný jav, napríklad Agnes (Ladislav Snopko) napriek tomu, že bol proskribovaný ako spoluautor Bratislavy/nahlas, sa stal nejakú dobu pred novembrom riaditeľom Českého kultúrneho strediska.

A potom jedno vyjadrenie k tomu, nie je tu pán Hunčík, musím sa na Laciho (Szigetiho) obracať. Pre nás vo VPN pôsobilo mátuco vyjadrenie pána Duraya, my sme vás považovali za jednu partiu. My sme tú diferenciáciu...

Peter Zajac: Hovor o sebe.

Ján Budaj: Áno. Ja som vás považoval za jednu partiu, z diskusií, ktoré som počul, som nevidel žiadnu diferenciáciu. Jediný z nás, kto čítal v maďarčine a vedel preložiť vyjadrenia MNI alebo Duraya, bol pán Ladislav Kováč, minister školstva, ktorý prišiel s veľmi naliehavými požiadavkami, aby bolo rokovanie a vniesol do vtedy bezproblémovej situácie otázku programu MNI, uverejneného v maďarčine. My sme ho nepoznali. Ešte skôr, v januári prišiel za mnou federálny poslanec čerstvo kooptovaný za VPN Miklós Duray a oznámil vznik Spoluzitia, povedal mi o programe Spoluzitia a bol to program podobný tomu, ktorý neskôr publikovala MNI. Neskončilo to vtedy veľmi v pohode, pretože som to považoval, povedal by som, za zaskakujúce.

László Szigeti: Aj pre nás Jano, takže odišiel z MNI.

Ján Budaj: Mali sme strašne málo času rokovať aj medzi sebou, a nieto s vami, s MNI, kde boli vždy prekážky aj časového aj organizačného charakteru. Myslím, že to, čo tu Fero (Mikloško) poznamenal, taký pocit, že podme s kartami von, teda s požiadavkami maďarskej menšiny v slovenskej politike, bol namieste už na počiatku v roku 1990. Napríklad pán Hunčík, ktorý ma pred voľbami v jednom dialógu

prekvapil tým, že trval na termíne, že tunajšia menšina nie sú slovenskí Maďari, ale maďarskí Maďari. Napokon ale vývoj MNI, dnes pod názvom MOS pokročil, a dnes je to prvá strana, ktorá sa vzdala vízie územnej autonómie na etnickom princípe.

Fedor Gál: Existoval Klub nezávislej inteligencie, ktorý vznikol v 87., 88. roku. Združoval predstaviteľov vedy, kultúry v Čechách a na Slovensku. Iniciovali ho takí ľudia v Čechách, ako bol napríklad Vavroušek a ľudia okolo neho. Aby sa to nestratilo.

Druhá vec, Košice — Bratislava, Košice — Praha, košické Občianske fórum. Ja dnes tvrdím, aj z tých skúseností, ktoré som získal v teréne, že tam nebol absolútne žiadny zámer odlišiť sa, že tie Verejnosti proti násiliu v regiónoch a mestách vznikali veľmi spontánne, autonómne a boli vybavené rovnakým genotypom ako centrum. Rovnakým typom zmätku, rovnakou mentalitou lídrov, trošku vysunuté kamsi mimo na perifériu, neboli vo svetle médií, ale podľa mňa tam žiadny zámer odlišiť sa, byť iným zoskupením nebol.

Ku koopťáciám chcem povedať jednu jedinú dôležitú vec. Zdá sa mi, a opravila ma chlapci, ktorí tam so mnou sedeli, že už vtedy platilo, že musí nastúpiť určitá deľba kompetencií, právomocí, zodpovedností, rolí medzi ľuďmi, ktorí zostanú v politickom centre, medzi ľuďmi, ktorí pôjdu do zákonodárnych zborov, ktorí pôjdu do exekutívy. A že by nebolo dobre miešať človeka, ktorý súčasne pracuje na plné pecky v Koordinačnom centre VPN s niekým, kto má súčasne sedieť v Slovenskej národnej rade alebo vo vláde. Neskôr sa táto téza tak trošku premenila na potrebu zabrániť, aby sa kumulovala v nejakých rukách príliš veľká politická moc. Niektorí z nás zasadli na Ventúrskej a robili tam proste dvadsaťštyri hodín, iní zasadli inde a nechceli sme to miešať.

K Jánovi Čarnogurskému. Rovnako ako Miklós Duray zakladal Spoluzitie, tak on zakladal v lone VPN KDH. Ja to dnes nepovažujem za žiadnu deviáciu, ale je to proste fakt. Pamätám sa na tú chvíľu, keď Jano Čarnogurský sedel na Ventúrskej a my sme mu navrhli, aby šiel do federálnej vlády. Jano Čarnogurský povedal: „Pod jednou, jedinou podmienkou. Ak tam pôjdem ako Verejnosť proti násiliu.“ „Samozrejme, že tam ideš ako Verejnosť proti násiliu,“ prešlo pár týždňov a založil KDH. 11. februára.

K Pétrovmu Hunčíkovmu prejavu chcem povedať jednu vec. Tá tajná dohoda, o ktorej Jano Budaj tak rád a dlhodobo hovorí, je prvá koalíčná zmluva v ponovembrovom Československu medzi Verejnosťou proti násiliu a Maďarskou nezávislou iniciatívou. Dnes si považuje každé politické zoskupenie za prvoradú povinnosť, keď vstupuje do partnerstva s kýmkoľvek, aby toto partnerstvo bolo formalizované v podobe koalíčnej zmluvy. Tak taká prvá zmluva bola dohoda o tom, že po voľbách v roku 1990 maďarským partnerom patrí také zastúpenie v mocenských štruktúrach, aké si zaslúžia vzhľadom na svoje volebné zisky.

A chcem ešte povedať, že keď hovorím o začiatkoch Verejnosti proti násiliu, nezabudnime na to, že popri rýdzej politickej práci, už začiatkom decembra sme boli konfrontovaní aj s inými problémami, ktoré zatrasili štruktúrou VPN a neboli imanentne politickej povahy. Napríklad väzenský problém. Kto z vás sa ešte pamätá na to, že elita VPN, ak môžem použiť toto slovo, štrnásť dní, v najhektickejších a najdramatickejších politických časoch trávila dni a noci v dialógoch

v Leopoldove, Želiezovciach, v Ilave a neviem kde? A v televízii s Palom Pochylým. Nechceli s nikým iným diskutovať, iba s nami. Paralelne s väzenským problémom vypuklo čosi, čo sme nevedeli nijakým spôsobom ani zvládnuť, ani popísať, a to boli tie neuveriteľné personálne zmeny, ktoré sme vyvolali na podnikoch a v inštitúciách.

László Szigeti: Ja by som strašne rád navrhol to, čo už hovoril Fedor (Gál). Aby sme jednali o tých veciach, ktoré sa uskutočnili do 29. decembra. Lebo je tu toho, už len v tom maďarskom balíku, šialene veľa. Napríklad tie tajné dohody môžu byť podľa mňa len dve. Prvá dohoda je január, keď sme podpísali MNI a VPN (Vyhlásenie VPN a MNI — o spoložití národov, národných menšín a etnických skupín na Slovensku z 21. januára 1990 — pozn. redakcie) a druhá je to Programové vyhlásenie MNI, čo sa preložilo, alebo nepreložilo, neviem ako to bolo. Ale všetko čo sa odohrávalo v roku 1990 do 29. decembra 1989, je iba jedna jediná maďarská záležitosť. Hovoríš o tom, že Čarnogurský teda založil KDĽH. Áno, založil, ale vedeli sme o tom. A Duray založil, a nevedeli sme o tom. Ja som sa to dozvedel, ako člen KC VPN, z novín, že založil Együttélés a prečo. To je veľmi dôležitá vec. Kedy sa stal premiérom Čalfa? Desiateho. Vy ste v noci cestovali, Miro (Kusý), Čarnogurský a Duray do Prahy. Duray išiel z môjho bytu, kúpili ste mu oblek v Prahe. My sme tam sedeli, asi traja, štyria, že koho delegujeme do federálnej vlády. Mira Kusého, ktorý chudák nechcel, a ešte dodnes mám výčitky svedomia, že sme ho tam dali. Viem, čo prežíval. Jána Čarnogurského a Duraya. Dohoda bola s Prahou takáto. Ja som vám navrhoval, aby sme si založili ministerstvo ľudských práv alebo národnostné ministerstvo. Nebolo to vyjasnené, štruktúru som vám nakreslil, koľko ľudí by tam malo robiť. Schéma bola pripravená. Okolo 8., 9., neviem, či si pamätáte, v noci sme o tom jednali. Súhlasili ste s tým. Duray bol odštartovaný do Prahy, Havel s tým súhlasil, celá OF s tým súhlasila. Neskôr som zistil, kto to pobabral. Bol to Marián (Čalfa). On s tým nesúhlasil, to ti povie Jano Čarnogurský. Ty (Miroslav Kusý) si nebol vnútri, keď išli jednať s komunistami. Ja som hovoril Mariánovi (Čalfovi): „Pozri sa, ty si založil Együttélés.“ Totiž, prečo sme dali toho Duraya do Prahy? Presne sme ho poznali, od roku 1968, vždy sme sa pohádali. Bol kolektívny smer a individuálny. Laco Nagy už v rámci maďarských organizácií a Duray. Stále sme s ním bojovali. Vedeli sme jedno, že v tej politike bude. Vedeli sme aj to, že sa dostane do medzinárodných dimenzií, je politik, rodený politik a pravdepodobne sa ho dá sformovať, keď sa mu otvorí svet. Tá dohoda neplatila. Svetové agentúry zverejnili, že áno, v Československu bude ministerstvo národnostných vecí. S hrôzou som zistil u Čechov, od Pepina Vavrouška, snáď Zdeňka Jičínskeho, ktorý vedel niečo o Košickom vládnom programe. To bola, to je historická situácia. A Duray sa tak na nás urazil, nie iba na vás a na celé Československo, na nás Maďarov, že nám nezahlásil, že si založil Együttélés. To sú psychologické veci, nie iba politické. My sme ľudia, totiž. On sa šialene urazil, to sa odohralo z maďarského pohľadu. Dovtedy nič, však sme pracovali vynikajúco, hovorím, do 29. decembra. Jedna jediná vec, veľmi dôležitá z maďarského hľadiska. A to je vypustenie Duraya z federálnej vlády. To je všetko.

František Mikloško: Prvá technická. Na adresu našich priateľov z Čiech. Podľa mňa Čarnogurský bol prepustený už v dôsledku rozpadajúcej sa mocenskej štruktúry. Posledná veta je, že Čarnogurský povedal, že idem do federálnej vlády, ak s tým súhlasí koordinačný výbor.

Miloš Žiak: Tri vety ku Košiciam. Košice — Bratislava bol problém. Košice majú svoju dominanciu, dominantným sídlom v Košiciach je VSŽ, čo sa odrazilo aj vo VPN a to bol Stračár, po prvé. Po druhé, bolo Federálne ministerstvo hutníctva a energetiky iba v Prahe, na Slovensku nebolo. Mali výhrady proti Bratislave. Nie je pravda, že nemali žiadne výhrady voči Bratislave. Mali výhrady voči nacionálne orientovaným rečiam o nejakom národnom neviem čom. Chceli to vidieť unitárne a trvali na tom. A až do smrti to Marcel Strýko vždycky potvrdzoval.

Rudolf Sikora: Tiež ku Košiciam. Mal som s nimi kontakt a viem, že OF bolo založené v Košiciach preto, lebo mali veľa vysokoškolákov, ktorí študovali v Prahe a v tú noc z 19. na 20. novembra sa jednoducho dozvedeli o vzniku OF skôr ako o VPN. Keď som tam bol od 6. do 8. decembra, všade boli veľké znaky, na ktorých boli spoločné nápisy OF + VPN. Musím ešte poznamenať, že som sa vtedy v Košiciach veľmi dobre cítil — ako keby už v tých dvoch spojených hnutiach bola istá idea, ktorej sa Košice aj neskôr držali...

Milan Šimečka: K tým Košiciam. My sme tam boli s Rudom (Sikorom) spolu, myslím ako prví delegáti VPN. Vtedy tam mal ísť Jano Budaj s Kňazkom, ale nemohli. Boli sme tam s Rudom (Sikorom) a Lacom Nagyom. Tie Košice boli iné. Na letisku nás nevíтали okrem Petra Raševa žiadni umelci, ale Stračár s Ľuptákom. Košice, OF alebo VPN, bolo VSŽ, to neboli umelci ani intelektuáli.

Jozef Jankovič: K Durayovi. Duray nielenže išiel za VPN do parlamentu, ale hneď sa spojil s pánom Zoltánom Sidóm, ktorý bol členom parlamentu za komunistickú stranu ešte z minulého režimu. Prvý zákon, ktorý sa prejednával, bol návrh zákona o komárňanskej univerzite, bolo to absolútne nepripravené a skončilo to tou blamážou, ktorou to skončilo.

Lajos Grendel: Pretože Péter Hunčík povedal v podstate všetko, alebo veľmi veľa z toho, čo som chcel povedať, tak ja skutočne budem stručný a iba doplním to, o čom tu Péter (Hunčík) hovoril.

Najprv k tomu, čo povedal Martin Bútora, že niekedy sme my, Maďarská nezávislá iniciatíva boli o krok vpred. Tak to pravdepodobne bolo dôsledkom tej liberalizácie komunistického režimu, ktorú spomínala v úvodnom referáte pani Szomolányi. To znamená, že nielen hospodársky, ekonomický, ale aj kultúrny život, aj masmédiá, rozhlas, televízia od konca 70-tych rokov boli v Maďarsku natoľko voľné, že to samozrejme malo vplyv na maďarskú menšinu na Slovensku. Takže my sme boli, a hlavne potom, po máji 1988, keď Kádár padol a proces liberalizácie začal akcelerovať, tak my sme boli veľmi netrepezliví a možno najviac netrepezliví na Slovensku, lebo sme očakávali aj v Československu takýto proces. V Poľsku sa odohrával podobný proces, čakali sme, že aj v Československu sa dačo pohne. A pohlo sa to, hlavne v Prahe.

Druhá vec, prečo sme boli asi tak o krok dopredu. Naši mladší kolegovia z MNI, ako Károly Tóth, László Öllös, Eleonóra Sándorová, boli napojení už v 80-tych rokoch na maďarských liberálov, to znamená, že na tých ľuďoch, politikov, intelektuálov, ktorí dnes tvoria jadro Strany slobodných demokratov v Maďarsku. Teda na takzvanú demokratickú opozíciu v Maďarsku. Naviac od 1987 roku sme boli napojení, nie ako hnutie, skôr tiež individuálne, alebo ako taká kamarátska spoločnosť sedem-osem ľudí na českých liberálnych demokratov, hlavne na pánov Bohumila Doležala a Emanuela Mandlera. S pánom Doležalom, ktorý výborne hovorí maďarsky, naučil sa po maďarsky, nás nakontaktoval Csaba Kis z Budapešti v 1987 roku. Potom sme ho niekoľko razy stretli v Bratislave, aj v Prahe, u nich v byte.

Tretia vec. V roku 1989, do konca októbra bol rehabilitovaný Imre Nagy, bola rehabilitovaná maďarská revolúcia, rozpadla sa strana, štátostrana v októbri, teda rozštiepila sa na takzvanú socialistickú stranu a na stranu tých starých komunistov. Proste my sme boli veľmi netrpezliví a rozhodli sme sa, že keď sa tu nič nebude diať na Slovensku, tak my sami založíme nejaké hnutie alebo nejaké občianske hnutie. Takto vznikla Maďarská nezávislá iniciatíva z 18. na 19. novembra, a ako to Péter Hunčík povedal, boli to ľudia, ktorí založili takzvané maďarské P.E.N. centrum na Slovensku a tí Maďari, ktorí ešte v júli 1989 podpísali Nĕkolik vět. Je to číra náhoda, že sa to stalo z 18. na 19. novembra. Bolo to presne 19. novembra o nula hodín tridsaťpäť minút. Na to sa dobre pamätám a povedal som, že na to nikdy nezaбудnem. O pol jednej v noci sme sa dohodli, že sa budeme volať Maďarská nezávislá iniciatíva a išli sme spať. Potom sme sa ráno znova stretli, počúvali sme Slobodnú Európu a dozvedeli sme sa, že istý študent bol zabitý, takže okamžite sme aj vydali prvé vyhlásenie. S Lacom Nagyom sme to podpísali, my dvaja sme boli hovorcovia. Potom sme čakali, že nás zavrú, ale to sa nestalo. Poslali sme to do ČTK, do MTI, do Reuter, do AFP...

Prečo som hovoril v novembri asi dvakrát na tribúne v Bratislave. Pretože hlavný hovorca Laci Nagy bol v ten týždeň v Budapešti. A ja som ho ako taký hovorca minor zastupoval, keď on nebol prítomný. Takže to bola tiež náhoda, že som namiesto Laca Nagya 22. a 25. novembra vystúpil ja. Mne sa to vôbec nechcelo, strašne nemám rád takéto verejné vystupovanie. Nie preto, že by som sa bál, ale nie som na to.

Štefan Hríb: Na tom mítingu vystúpil nejaký zástupca Fideszu. Kto to vlastne vymyslel?

Lajos Grendel: To sme navrhli my. Bola tam z maďarského demokratického fóra nejaká sekcia mladých, ale neviem, ako sa volali. A potom ešte György Konrád vystúpil.

Ešte jeden bonbónik. Ako som bol sklamaný z mojich spisovateľských kolegov. 31. októbra sme založili, teda mali sme prvé zakladajúce zasadanie slovenského P.E.N. klubu. A tam, hádam Miloš (Žiak), ty si napísal protestné vyhlásenie proti chystajúcemu sa procesu bratislavskej pätky s tým, že to dáme odsúhlasiť a bude to vyhlásenie slovenského P.E.N. centra. Stalo sa to, že náš milý kolega, bývalý spisovateľ a súčasný minister Ivan Hudec vystúpil proti tomu veľmi ostro a nikdy nezaбудnem na tú jednu vetu, ktorá znela asi takto, že on by ešte aj za Miroslava Kusého a ďalších ten svoj podpis dal, ale za Čarnogurského to nedá, pretože Čarnogurský je človek, ktorý chce rozbiť našu spoločnú československú vlasť a je za samostatné Slovensko a on proti tomu protestuje.

Eugen Gindl: Lajos (Grendel) skončil bombónikom, ja ním začnem. Maďari mali styčného dôstojníka VPN Laca Szigetiho, pretože ten už 22. prišiel doobeda v takom zmätku u študentov za mnou a povedal: „Pán Gindl, chcete, aby Vaša slovenská revolúcia mala európsku dimenziu?“ A pokračoval: „My, Maďari, máme na to software, ovládame anglosaskú, teda anglickú, belgickú ústavu, aj švajčiarsku, poznáme aj právo anglické, o tom si môžeme podiskutovať a poučiť sa.“ Tu teraz strihnem a chcem sa vrátiť k tomu, k čomu sa už dávno chcem vyjadriť. Vypočuli sme si Sonin (Szomolányi) prejav a ja si myslím, že to bola veľmi dobrá štruktúra, ktorá dala mnoho podnetov, nad ktorými by sa bolo treba zamyslieť. A nielen podnetov, ale aj pomenovaní istých procesov. Ako prvý som si zapamätal, negociovaný priebeh revolúcie. Slovo negociovaný znamená v preklade dohodnutý alebo vyjednaný priebeh, hej? Teraz sa pýtam, čo to znamená? Ten negociovaný priebeh začal po 17. alebo aj pred ním?

Peter Zajac: Nie dohodnutý, ale dohadovaný, vyjednaný.

Eugen Gindl: Vyjednaný. Teraz v súvislosti s tým by som sa rád vrátil trošičku pred 17. O mnohých veciach, ktoré sa diali predtým, teda pred 17., vieme viacerí len z novín. Kocáb o niektorých veciach hovoril v rámci tej iniciatívy Mosty. Pýtam sa: Bol pendant iniciatívy Mosty aj na Slovensku? Ak bol, kto ho stelesňoval? Ja neviem o tom, že by to bola VPN, ani nijaké jej protoštruktúry. Ak teda hovoríme o negociovanom prechode, mali by sme si tieto veci vysvetliť. Od toho sa odvíja totiž mnoho vecí. Aj teda vierohodnosť legitimacy VPN, jej relatívna autonómnosť, i to, o čom mnohí hovoria, že to je dotatočne vnášaná mytológia, že tá VPN mala určitý predstih pred Prahou, i to, ako sa potom tvorili vlády. Kedy sa zrovnal krok s Prahou a v mene čoho? Čo bola tá základňa? Mohol by som pokračovať ďalej, mám tu ďalej poznámky, len myslím, že o tomto by bolo treba ešte stratiť pár slov. Dnes viem, že touto štruktúrou, ktorá bola v styku s Prahou, so skupinami, ktoré negociovali prípravu 17. novembra a ktoré mali dohodami s komunistami, či už za okrúhlymi alebo hranatými stolmi vyneociovať ďalší, podľa všetkého salámový, postupný prechod od komunistického režimu k dočasnej vláde „národného porozumenia“, teda touto skupinou na Slovensku bola podľa všetkého „Zalova“ skupina. Preto Zala potom, po vynorení sa VPN, čo určite nebolo vyneociované, zaujal k VPN taký nepriateľský postoj, pričom by sa oplatilo zistiť, či a ako prebehli jeho možné rokovania s niektorými predstaviteľmi KC VPN, napríklad s Janom Budajom, ktorý údajne Zalu vytesnil. Členom Zalovej skupiny bol, ako viem, aj Miloš Žiak, zaujímavé by bolo jeho vyjadrenie i vysvetlenie prečo on, Žiak, nakoniec pridriftoval do VPN a Zala nie.

Martin Bútorá: K negociovanému prechodu: na Slovensku sa takým spôsobom neodohral, pretože na opačnej strane, na strane komunistov neboli spočiatku k dispozícii nijakí partneri, zmenilo sa vedenie, nemal kto za nich vykonávať túto rolu, teda tak, aby bol vierohodný. K tomu treba dodať, že z tohto hľadiska sme ani my, ako predstavitelia VPN, neboli od začiatku tlačení k tomu, aby sme realisticky rozmýšľali o obsadení rôznych pozícií. Na analogickú situáciu v prípade Občianskeho fóra poukázal v minuloročnej diskusii v Scheinfelde Petr Pithart.

Soňa Szomolányi: Ja som pojem negociovaného typu tranzície nevymyslela, je to v politickej vede terminus technicus, len ho používam pre označenie spôsobu, akým to prebehlo u nás, presnejšie ešte v spoločnom Československu — na základe vyjednávania a dohody medzi novou, nastupujúcou elitou a starou, odchádzajúcou. To nemá nič spoločné s popieraním faktu, že v novembri odštartovaná zmena, vyústila do systémovej zmeny. Tejto zmene môže prirodzene predchádzať aj iný typ prechodu, t. j. revolučný.

Miloš Žiak: Len jednu poznámku. Faktom je, že Zala sa v tom čase uchádzal o takúto pozíciu, asi to cítil. Uchádzal sa o to, faktom je, že toto jeho uchádzanie ukončil na jednom stretnutí práve starý Milan Šimečka, kde bol aj Miro Kusý, kde bol aj Jano Langoš, kde bol aj Fero Mikloško, kde starý Milan (Šimečka) povedal, práve na adresu Zalu: „Nie s komunistami, už treba ísť proti komunistom.“ A od tej chvíle Boris (Zala) jednoducho odišiel. Odkiaľ on bol riadený, neviem, ja som to nikdy nedokázal vypátrať.

Mikuláš Huba: Začnem tým, že tie kritické štyri dni som riadením osudu nebol na Slovensku. Teda 18. až 21. novembra. Preto som doteraz ani moc nezasahoval, keďže som tie informácie mal viac-menej sprostredkované. To, čo poviem, by som skôr povedal k objasneniu tých protoštádií, o ktorých tu veľmi pekne hovoril Martin (Bútor) a čiastočne aj Jano Budaj a o ktorých sa odvážim tvrdiť, že viem — ako protagonista ochranárstva tých čias — dosť veľa. Dovolím si odcitovať pár slov, aby som vás uviedol do toho situačného rámca a do toho, ako ja vidím nielen rolu ochranárstva, ale aj akúsi čudesnú situáciu, v ktorej sa ochranárstvo v očiach celého radu veľmi protichodných spoločenských subjektov nachádzalo. Vďaka nezávislej altruistickej aktivite a ďalším skutočnostiam malo ochranárstvo už v rokoch pred revolúciou, najmä u rozhladenejšej a nezávislejšej časti spoločnosti veľmi dobrú povest'. Tešilo sa priazni menej závislých žurnalistov i osobností verejného života, nespokojných s totalitou a predvídajúcich nutnosť zmeny. Takmer unisono ho podporovali bratislavské intelektuálne kruhy. Vďaka aktivitám na záchranu kultúrneho dedičstva mala tichú podporu aj opätovne sa vynárajúcich národne orientovaných vrstiev spoločnosti, napr. prednovembrových miestnych odborov Maticy, znovazískavajúcich niekdajší spolkový charakter, zlikvidovaný počas normalizácie. Katolícky dissent oceňoval charitatívne črty ochranárstva a jeho orientáciu na morálne hodnoty. Dissent politický, ten komorný, pozostávajúci z niekoľkých signatárov Charty 77 a ich priateľov, sympatizoval s ochranárskou opozičnosťou. Sympatie ochranárov vyjadrovali aj takzvaní perestrojkoví komunisti a tí, čo boli postihnutí po roku 1968 našli v ochranárskej opozičnosti voči spoločným protivníkom určitú osobnú satisfakciu. Alternatívne a politicky mysliaci ľudia videli v ochranároch budúcu stranu zelených západného typu. Nezávislejší vedci možnú platformu na publikovanie svojich zatracovaných názorov. Sociológovia nazvali ochranárske spoločenstvo ostrovom pozitívnej deviácie. Nezanedbateľnú skupinu podporovateľov tvorili tisíce ľudí, to by som chcel podčiarknuť, ktorým ochranári pomohli, či už s opravou drevenice alebo so záchranou záhradiek, viníc, či celých starých dedín a štvrtí pred demoláciou. To sa, myslím, nikdy pri mapovaní prednovembrovej histórie nespomenulo, ale k tomu sa ešte vrátim, ak dovoľíte. Všetok potenciál podpory a sympa-

mentu či školského jadrového reaktora, ale aj a najmä okolo Dunaja boli výbušné a svojím spôsobom politicky, až medzinárodne-politicky nebezpečné. Tam dochádzalo aj k dosť nebezpečným medzinárodným kontaktom, najmä s Maďarmi a Rakúšanmi. Začiatkom roku 1988 vznikla napríklad petícia, o ktorej sa zasa málo hovorí. Desaťtisíc podpisov, aj keď väčšina z nich z Čiech, čo je asi symptomatické, za zastavenie Gabčíkova. Vyhlasovateľmi boli Dunajský kruh, rakúski ochranovia Dunaja a my, bratislavskí ochranári. Nemusím zdôrazňovať, aké bolo v roku 1988, keď sme boli šikanovaní za Bratislavu/nahlas, ošemetné spolupracovať paralelne s niekým z cudziny, na takejto ošemetnej téme. Tým chcem povedať, že tu nechýbala odvaha ani v tomto smere, ako skôr to bola trochu iná predstava o robení politiky, vysoko nadstranícka a nadčasová. Aj vďaka tomu, že sme boli viac-menej otvorení, sme cítili podporu zo strany najrôznejších jadierok vznikajúceho neskoršieho politického spektra, aj keď bola rôznymi spôsobmi motivovaná. Aj preto som si dovolil odcitovať tú výpoveď na úvod.

Dlho pred Novembrom sme sa poznali s ľuďmi, z ktorých sa neskôr stali politici. Slovensko-maďarské kruhy, s ktorými sme spolupracovali na Dunaji, zastupoval napr. Laco Nagy, ktorý nám prekladal rôzne listy, čo sme si vymieňali s Maďarmi, bol tam samozrejme Josef Vavroušek, ale aj taký Ferko Mikloško, Ján Čarnogurský či Peter Weiss a ďalšie zaujímavé tváre, s ktorými sme aspoň diskutovali, keď už nie spolupracovali. Spomínal som, že mnohí nás vnímali, a to bolo bežné už rok-dva pred Novembrom, ako zelených ako Stranu zelených. Hoci, napriek tomu, že napr. s Janom (Budajom) sme o tom diskutovali, nevideli sme dôvod vytvoriť ilegálnu stranu zelených. Keďže ochranástvo de facto, aspoň sme si to mysleli, aj v tomto smere plnilo istú svoju kvázipolitickú rolu. A nakoniec tá Strana zelených sa predsa stala vlastne prvou ponovembrovou politickou stranou. 30. novembra vznikla oficiálne na Slovensku Strana zelených. Možno MNI bola skôr, ale to explicitne nebola strana, i keď vlastne už bola politickým subjektom. Takže to je tiež taká kuriozita.

A ak vás to zaujíma, tak môžem povedať, ako ja vidím motívy toho vzniku. Napríklad Vlado Ondruš a ďalší sa vtedy hnevali, že je to začiatok štiepenia VPN-ky, hoci je to asi taká pravda, ako že vznik VPN bol štiepením ochranárskeho hnutia a rodiacej sa občianskej spoločnosti, ktorú reprezentovalo. Tá Strana zelených vznikla jednak preto, že nás už príliš veľa ľudí na Slovensku za tú Stranu zelených považovalo. A vlastne verejnosť i niektorí z nás predpokladali, že len čo padne režim, my sa vlastne prevtelíme do Strany zelených. Bola to teda čiastočne snaha vyhovieť týmto očakávaniam. Apelovali na nás, kvantum ľudí, že kedy to už konečne vytvoríme. Ešte možno dôležitejšie bolo obsadiť istú niku, ktorú sa v Prahe podarilo vyplniť istej eštebáckej skupine, ako viete, a oni vytvorili veľmi, veľmi pofidérnu a celé zelené hnutie kompromitujúcu takzvanú Stranu zelených. V snahe predísť takémuto vývoju na Slovensku sme ten určitý copyright alebo tú niku chceli obsadiť, bez ohľadu na to, či sa niečo bude robiť alebo nebude, aby nemohol už nikto vytvoriť nejakú pseudostranu zelených, na spôsob tej pražskej. Aj keď nakoniec pseudostrán zelených vzniklo neskôr niekoľko. To je poznámka aj k tomu Soninmu (Szomolányi) referátu.

Čo zase súvisí s politikou, aj keď nie s tou tzv. štandardnou, o ktorej sa tu hovorilo, tej iste ochranárstvo nezodpovedalo, to bola tvorba štruktúr. To už Jano (Bu-

daj), aj Martin (Bútora) naznačili. Bola to akási tvorba tieňových štruktúr. My sme vlastne tým, že sme boli polooficiálna organizácia, tak sme polovážne a polorecesisticky kopírovali mocenské štruktúry. Už začiatkom 80-tych rokov sme začali vydávať prílohy k zápisniciam. Dokonca Bratislava/nahlas je príloha k zápisnici. Tým sme takto krkolomne legalizovali naše samizdaty. V podstate to bola taká nevinná hra a na druhej strane nás to trochu učilo, vlastne sme boli nútení sa učiť, čo sú to oficiálne štruktúry. Na rôznych detailoch sme sa na jar 1989 týždne a týždne hádali napríklad o tom, ako má vyzerat' alternatívny návrh stanov SZOPK. To bola tiež zaujímavá škola — vytvorit' istú predstavu aspoň stanov jednej organizácie, ktorá by spĺňala všetky oficiálne požiadavky na oficiálne stanov a zároveň neobsahovala vedúcu úlohu strany, ale o to viac prvky samosprávnej demokracie. V apríli 1989 väčšina z vás asi bola na našej mestskej konferencii. Ja si myslím, že to bola taká generálka na nežnú revolúciu alebo na nežný kolaps, tá ochranárska aprílová konferencia. Prekrásna v tom, že tam odoznelo jedno vystúpenie brilantnejšie ako druhé. Boli to prejavy zrelých, opozičných, nezávislých osobností, ktoré sa správali ako v naprosto nezávislom svete, naprosto nerešpektujúc, že žijeme v nejakej totalite, v zamrzutej totalite, alebo ako to Soňa (Szomolányi) charakterizovala. To zase aj na margo toho, čo myslím Milan (Kňazko), hovoril, že divadlá boli podobným ostrovom nezávislého myslenia. Bez ohľadu na to, či sa deklarovali nejako politicky, či sa sami definovali ako nejaká politická opozícia alebo nie. Pre duchovné dozrievanie bola tá atmosféra, tá klíma prednovembrových divadiel nesmierne dôležitá. Podobne ako atmosféra v ochranárstve. Navyše možno ochranárstvo malo, a napokon podobne ako divadlo, ešte tú výhodu, že komunikovalo s takzvaným bežným človekom. Boli sme v úplne inej rovine vďaka tomu, že my sme chodili po Slovensku a poznali sme ľudí, teda veľmi dobre aj tých najjednoduchších ľudí, ich názory a postoje. Takže tam bola určitá spätná väzba, oni nás recipročne podporovali niekedy aj v nečakane prospešných situáciách, povedzme s tou Bratislavou/nahlas. My sme ich zase podporovali inak. Čiže sme neboli asi len iným ostrovom pozitívnej deviácie, ale asi akýmsi iným ostrovom nezávislosti, ostrovom nejakej nezištnej spolupráce, altruizmu a pod. Čo si zase myslím, že neskôr tvorilo dosť výraznú súčasť toho duchovného prostredia nežnej revolúcie. Možno v tom bola tá naša dokonca krajšia ako tá pražská, malebnejšia, ak to tak môžem nazvať, že nebola tak vyhrotene prepolitizovaná, že nešlo až tak o politickú rivalizáciu, prestíž alebo boj o moc, aspoň to nebolo tak cítiť. Možno ešte viac to ukázal ten generálny štrajk, ktorý bol evidentne predchnutý étosom nenásilia, tolerancie a podobne, ktorý, myslím si, že mal veľmi blízko k tomu, čo vládlo na pôde ochranárstva, k tej vôni človečiny.

Keď hovoríme o „mostoch“. O zjavných mostoch neviem, samozrejme, ale na druhej strane ľudia ako Plevza, čo tu odoznelo, ale napríklad aj Mináč, čo tu, myslím, neodznalo, a z tých mladších povedzme Weiss, tak tí vysielali veľmi ústretové signály a k dobru veľmi rozporuplnej osobnosti Mináča treba povedať, že aj v ošemetných časoch, v začiatkoch 80-tych rokov, v tomto mi Jano (Budaj) zrejme dá za pravdu, lebo sa iste pamätá, že v kauze Bratislavské cintoríny nás tiež podporil. Jeho podpis bol rozhodujúci, lebo tí zväčša ustráchaní ostatní akademici a národní umelci, keď videli, že je tam Mináč, tak podpísali. Všetci sa chceli podpísať na ten

istý papierik ako on. Miniaturizovali svoje podpisy. No a že nás podporoval neskôr, už v časoch perestrojky, tak to je už všeobecne známe. Čo tým sledoval, je na diskusiu, ale fakt to je a škoda by bolo to nespomenúť. A Weiss a spol. taktiež cez prekľady Tofflera a podobne, aj osobnými kontaktami sa snažili o nejaký most, ak to tak môžeme nazvať.

Mám tu ešte pár poznámok. Napríklad k tej právnej subjektivite v Novembri a tesne po. Tak zase sa o tom vlastne nikdy nehovorilo. V inej súvislosti naznačil otázku právnej subjektivity Tono Popovič. On skôr z opačnej strany, ako diskriminačný faktor, že akú máte právnu subjektivitu, s kým chcete rokovať, koho zastupujete? Ale my sme práve tú právnu subjektivitu, ktorú ochranárstvo malo, využili ako čosi unikátne v čase, keď vlastne nikto nezávislý nemal podobnú právnu subjektivitu. Nikto nemal pečiatku a žiadna tlačiareň nebola ochotná napriek tomu, že s nami sympatizovala, s nami ako s nežnou revolúciou, VPN-kou a pod. vytlačiť čokoľvek bez oficiálneho dokladu. A tam slúžila legitimita mestskej organizácie SZOPK v Bratislave ako čosi neoceniteľné a nenahraditeľné, že toto všetko sa chrlilo a fabrikovalo na základe týchto oficiálnych dokladov. Tiež to bol prejav nemalej politickej odvahy. To je pre túto chvíľu z mojej strany všetko.

Ján Budaj: Ochranárstvo s tými inštitúciami zohralo v samotnom priebehu revolúcie zhruba takú funkciu ako Československá strana socialistická v Prahe, ktorá poskytla techniku, balkón atď. Ale na rozdiel od tejto strany nebolo skompromitované a ja som veril, že dodá etický náboj v politickom kurze VPN.

Druhá veta. Nepolitická politika bola vtedy jediné, aj v Čechách, čo mohlo oslaviť široké vrstvy.

Tretia vec. Nezmiešavanie disentu a ochranárov nebolo samozrejme vecou môjho alebo Maňovho (Hubovho) rozhodnutia, ale bolo vecou osobných postojov a politického statusu tých dvoch sociálnych skupín. Treba povedať, že disent nebol na Slovensku hodnotený obyvateľstvom jednoznačne kladne, ani medzi ochranármi,

Posledná veta, pokiaľ išlo o môj vstup do orgánov rodiacej sa VPN, tak ja som bol delegovaný 21. alebo 22. na schôdzi SZOPK do týchto inštitúcií za bratislavské hnutie SZOPK.

Eugen Gindl: Chcem povedať, že SZOPK bola pre všetkých nás, ktorí sme sa toho zúčastňovali, najprv len voľne a potom Bratislavou/nahlas, platformou, kde sme prešli od priznerania sa ku konkrétnemu činu. Činu, za ktorý sme boli ochotní niesť aj zodpovednosť, aj dôsledky. To za prvé.

Za druhé, k Maňovi Hubovi chcem povedať, že akokoľvek ospravedlňuje vytvorenie Strany zelených, bolo to iste lákavé, tá strana mala začiatkom decembra 1989, ak sa dobre pamätám vyše 30-percentné preferencie. My, ktorí sme založili VPN, sme to považovali za vážne pustenie žilou, pretože sme zúfalo hľadali ľudí a tí, ktorých sme poznali a ku ktorým sme pociťovali dôveru, začali pôsobiť medzi zelenými. Myslím, že to bolo absolútne predčasné. Strany zelených sa vytvárajú vtedy, keď už nový systém vyzreje, vytvoria sa inštitúcie, pluralita, keď tá demokracia už funguje. Strany zelených bývajú skôr generátormi nových podnetov, ktoré veľké strany zdráhavo prijímajú.

Mikuláš Huba: Strašne málo ľudí prešlo práve z toho nášho mestského výboru do Strany zelených a gró prešlo na VPN-ku. Takže to by som ti trochu oponoval, to oslabenie v tomto zmysle nebolo až také. Aj preto, že zelení nechceli rivalizovať s VPN a viac-menej uznávali jej „vedúcu úlohu v spoločnosti“.

Eugen Gindl: Ale ty sám si podľahol vidine, mám to rovno od teba, že ak majú zelení také preferencie, potom by to stálo za pokus ovplyvniť ekologizáciu tvoriaceho sa systému, založiť stranu, ísť do volieb, zasadnúť v parlamente a odtiaľ presadzovať zelenú dimenziu tvoriaceho sa systému. Táto vízia tu bola, nebola nelegitímna, ale ako prudký pád zelených preferencií ukázal, politicky, vzhľadom na oslabenie hlavného subjektu revolúcie, nesprávna.

Mikuláš Huba: Ja som nebol v Strane zelených, aj keď som za ňu ako nezávislý kandidát na poslanca kandidoval a cítil som sa byť jej stúpencom a s jej prvým programom som sa viac-menej stotožňoval. Ale ako notorický nestraník sa necítim byť kompetentný túto, ani žiadnu inú, stranu reprezentovať a zdôvodňovať jej postoje, ktoré sa v prevažnej miere rodili mimo mňa a bez môjho hlasovacieho práva. Kvalifikovaná diskusia na túto tému by si vyžadovala prizvať Pala Šremera, Jura Mesíka alebo Kolomana Pronaya či niekoho ďalšieho.

František Mikloško: Dovoľte k tomu prvému úseku. Do VPN ma priviedol Jano Budaj, ktorý ma raz po manifestácii stretol asi náhodou, ale vo vyššej réžii a povedal, že ma už dlhšie hľadá a či by som neprišiel. A vtedy ma zobral do Koordinačného centra VPN, stal som sa členom, na Vysokej škole muzických umení. Chcem povedať, že tam som naozaj stretol jednu veľmi silnú, kompaktnú skupinu, ktorá v tom čase robila koordinačný výbor. Bol to pre mňa veľmi silný zážitok a ten pocit mi zostal.

Z druhej strany, hneď ten večer som zažil dva zážitky a tu chcem položiť prvý otáznik. Kde a či sa vo VPN museli robiť nejaké chyby? Ja som tam zažil dva zážitky ako nováčik, ktorý tam ticho sedel. Pamätám si, ako tam tichúčko zaklopal najprv a potom vstúpil do kinosály, kde sedela Zuzka Mistríková, nohy mala tak vyložené na tých sedadlách, tichúčko majster Lasica, ktorý prišiel niečo povedať a nejakým spôsobom ho nikto nemal záujem ani počúvať a veľmi rýchlo sme ho odtiaľ vypoklonkovali. A ešte jeden, teda pre mňa šokujúci zážitok, ako odtiaľ, myslím, že to bol Jano Budaj, ktorý vyhodil teda Ivana Hoffmana. Čo znamenalo strašný šok. Ja menujem síce Jána Budaja, ale zároveň podotýkam, že vlastne nikto z nás, teda včetně mňa, ktorý som tam síce bol len prvý deň, proti tomu neprotestoval, a teda kladiem otázku, či sa táto veľmi silná kompaktná skupina veľmi rýchlo nestala nejakou uzavretou elitou, ktorá nebola schopná do seba nikoho iného prijať. To kladiem ako otázku.

Druhé. Neskôr som zbadal, a preto vás strašne veľa ľudí nenávidí, nenávidia vás exkomunisti, nenávidia vás komunisti, a majú možno istú nedôveru voči vám aj kresťania, pretože v rozhodujúcom okamžiku, ktorý pomenoval tuná kozmológ Rudolf Sikora...

Rudolf Sikora: ... desať na tridsiatu druhú.

František Mikloško: Teda v tej jednej tridsaťdvojitine ste vstúpili a riskovali život, ale stúpili ste na barikády a strhli ste so sebou celú silu námestia. V tej chvíli ste odstavili všetkých exkomunistov na čele s Dubčekom, ktorí sa na tento okamih pripravovali dvadsať rokov. V tej chvíli ste odstavili Weissovcov a všetkých. To vám nikdy nezabudnú. A odstavili ste aj Milanov Ferkovcov a všetkých. Zostali mimo, lebo za nami stálo naozaj námestie. V tomto je nejaká moja sympatia voči VPN. Ale pamätám si na jeden malý moment, keď sa Jano Čarnogurský vrátil z väzenia. To bol už iste môj problém. Koordinačný výbor VPN nemal veľkú vôľu ho prijať. Viem, že som to musel trochu presadzovať, aby tam ten Jano (Čarnogurský) bol, že teda bez toho to nejde. Čiže bola tam už istá možno aj rezervovanosť voči tejto osobe, ktorá istotne mala veľkú politickú budúcnosť a veľký politický kapitál. Pamätám sa, že KV ho tam nechcel prijať. To je k tomu, jednak ku genialite VPN, jednak k nasadnutiu na istý vlak, ktorý, pýtam sa potom, či sa v istých chvíľach nestal aj osudový, pretože ak hovoríme o tom, že každá revolúcia by mala nájsť nejaký kompromis, tak povedzme si úprimne, a to bol najväčší paradox VPN-ky, že vedenie VPN bolo v zásade antikomunistické, skutočne antikomunistické. Hlasy VPN robili možno aj komunisti, ako Dubček, Čalfa, Čič, Mečiar a podobní, a teda vlastne vo svojej podstate to vedenie VPN nedokázalo vytvoriť nejaký... V podstate nedokázalo vytvoriť, aj ten Čič bol stále v podstate v ponížujúcej roli človeka, ktorý čakal, či ho oslovíme a čakal, či mu dáme niečo a spočítali vám to presne toho 21. apríla 1991, kedy všetci odišli k Mečiarovi. Ja si myslím, že tam bol aj tento citový náboj, že vám to spočítali a potom sme ostali teda, to jadro VPN.

A chcem poukázať na jeden moment, podľa mňa veľmi originálny, ktorý nie je celkom docenený. Peter Zajac už pozná ten príbeh. Asi v roku 1963 sa na Slovensku, ako to už býva zvykom, veľmi silne hovorilo o tom, že bude koniec sveta. A v tom čase zasadal v Mýte pod Ďumbierom miestny výbor komunistickej strany. Odrazu nastala neveriteľná rana. Na to predseda miestnej organizácie KS vbehol pod stôl a začal kričať: „Panebože, ja som neni komunista, ja sa len tak robím.“ Potom sa ukázalo, že to vybuchol nejaký čajník. Vo vedľajšej miestnosti varili čaj. Podľa mňa sa toto isté stalo. Večer pred generálnym štrajkom zasadal Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska a prijal uznesenie, v ktorom žiada, aby bol z ústavy vyňatý článok štyri o vedúcej úlohe komunistickej strany. To je nepochopiteľná vec. Prosťe zrazu zatriaslo tými námestiami a všetci slovenskí komunisti zakričali: „Panebože, my sme neni až takí komunisti, my sa len tak robíme!“ Ja si myslím, že to aj posunulo veci. Ústredný výbor prijal uznesenie, ktorým žiadal zrušiť seba samého. Čiže to je vec, to sú tu takéto slovenské premeny, ako Ľubo Feldek raz povedal, že Slovensko sa v rozhodujúcich chvíľach správa nepredvídateľne a to ho v dejinách zachraňuje. To ho v dejinách zachráni.

Martin Porubjak: Ja ešte k tomu uzavretiu koordinačného výboru. Pamätám si, že ešte v tej kinosále, o ktorej hovoril aj Ferko (Mikloško), ešte na VŠMU bolo jasné, že je to veľmi úzky okruh ľudí, práce je veľa a nestíhame. Každý z nás mal navrhnúť dvoch ľudí, ktorých mal KV kooptovať. Ja som vtedy navrhol Zemku a Vlada Strnisku. Jeden sa viac zapojil, to bol Milan Zemko, zostal, Strnisko tam bol dvakrát a potom z toho vypadol. A iste aj ďalší. To si spomínate, že tam bola pomerne skoro snaha sa otvoriť, nezavrieť, rozšíriť KV a tak ďalej.

Milan Šimečka: Ja mám pocit, že to máš Martin (Porubjak) pravdu, ale na druhej strane si pamätám práve na prípad Ivana Hoffmana a nebol jediný. To je téma, o ktorej by sme mali možno hovoriť viac.

Druhá vec. Ja mám pocit, že Jána Čarnogurského, na rozdiel od teba Ferko (Mikloško), vlastne málokto naozaj poznal. Teba sme poznali všetci alebo teba poznal každý. Jana Čarnogurského prakticky nie. Jano Čarnogurský bol naozaj orientovaný inam a ľudia, ktorí tu sedia, ho fakticky osobne nepoznali. A Jano Budaj, myslím, s Jánom Čarnogurským nejako zvlášť ani dobre nevychádzali v tých posledných dvoch rokoch. Tam to už krívalo. Traja disidenti, ktorí na Slovensku boli, to bol Čarnogurský, Miro Kusý a môj otec. Ani jeden v podstate nebol v tých prvých dňoch priamo v tom centre diania a ani sa nezdalo...

Miroslav Kusý: On už v disente neskrýval, že chce založiť Kresťanskú demokratickú stranu, čiže on sa týmto svojím profilom z VPN-ky trochu vychyľoval.

Milan Šimečka: Druhá veta. V čase, keď vznikal Koordinačný výbor VPN, on bol predsa v kriminále a nemohol tam byť akceptovaný. Deň, kedy vyšiel z kriminálu, bol na námestí a večer hneď cestoval do Prahy, hneď sa hlásil u Havla, pretože on chcel hneď vstúpiť do veľkej politiky. Nikdy sa tou tendenciou neskrýval.

Tretia veta. Havel predsa len bol v rozpakoch a hovoril: „No dobre, ale ty tu musíš byť za niekoho. Teda ty tu budeš zastupovať VPN.“ Čarnogurský toto poverenie prijal a dodatočne sa nám ospravedlňoval: „Nehnevajte sa, ja viem, že vy ste ma tým nepoverili, ale Havel to spôsobil.“

Miroslav Kusý: Až dodatočne sme to akceptovali.

František Mikloško: Jedna faktická. My sme sedeli už na VPN-ke, už na prvom poschodí, keď zvonil dole telefón, že Čarnogurského volá Havel. Havel povedal Čarnogurskému, že mu dáva pätnásť minút na rozmyslenie, či prijme post podpredsedu federálnej vlády. A on (Ján Čarnogurský) nám povedal: „Nechám to na vaše rozhodnutie.“ Nešiel poza chrbát.

Miroslav Kusý: Moment, ale hovoríte už o inej situácii.

Ján Budaj: Ja som chcel práve poprieť akýkoľvek dešpekt koordinačného výboru voči Janovi Čarnogurskému. Neexistoval. A bol to delegovaný politik VPN-ky, ktorý mal sto-percentnú podporu. Ja som vedel, že založí KDĽ. Raz som ho vyzval, aby ho nezakladal pred voľbami. Dnes je modrá koalícia a možno to nasvedčuje, že spolupráca liberálov a kresťanských demokratov mala väčší význam a že prišlo priskoro k rivalizácii.

Pokiaľ ide o Ivana Hoffmana, ja si nespomínam, že by bol predmetom akéhokoľvek odháňania, to je nezmysel. Ivan Hoffman prišiel raz na Jiráskovú ulicu. Kládol mi otázku, či si myslím, že by mal vstúpiť do politiky. Ja som mu povedal, že si myslím, že nie. Mal som na to dôvody.

Štefan Hríb: K tomu moja osobná poznámka. Ja Ivana trochu poznám. On osobne má pocit, že bol vyhnaný.

Milan Kňažko: Ja len isté upresnenie, k Jánovi Čarnogurskému. Je pravdou, že skutočne širšia verejnosť absolútne netušila, kto je Čarnogurský. My sme ho postupne prezentovali. Na námestí sme hovorili, že Ján Čarnogurský sedí vo väzení atď. Ja by som odporúčal, mimochodom je množstvo nahrávok, žijeme v takej dobe, že všetko je zaznamenávané. Mnoho týchto vecí by sa upresnilo priamo nahrávkami a videokazetami. Jána Čarnogurského sme vo štvrtok vytiahli z väzenia, naprosto zeleného. A my všetci, ak si spomínate, sme to robili s istými emóciami. Sme boli vlastne posadnutí, istým spôsobom, dotiahnuť tú vec dokonca. Jano (Čarnogurský) prišiel s absolútne chladnou hlavou. Keď sme sa dohadovali o funkciách v Prahe, vo federálnej vláde, tak každý sa toho istým spôsobom bál a považoval to za čosi nepredstaviteľné, že by išiel do vlády napríklad za ministra zahraničných vecí, prezidenta alebo tak. A Jano (Čarnogurský): „Samozrejme, prečo nie.“ A bol absolútne chladný a vecný a už tam začal zakladať, len to potvrdzujem, KDĽ.

Soňa Szomolányi: Ja jednu vetu. Ferkovi (Mikloškovi) na potvrdenie. Skutočne boli to práve bývalí exkomunisti a tak ďalej, „šesťdesiatosmičkári“, ktorí získali pred voľbami pre VPN podporu. Pretože Ferko Mikloško bol pred voľbami v máji 1990 vo výskume v sympatiách a preferenciách v tom poradí prvý nekomunistický politik a bol na deviatom mieste. Čiže prvých osem v tom rebríčku sympatií boli všetko nejakým spôsobom bývalí členovia komunistickej strany.

Martin Bútora: Nejaké názorové odlišnosti medzi VPN, Jánom Čarnogurským a KDĽ predsa len boli. Okrem iného to bola dilema prílišnej uzavretosti versus prílišnej otvorenosti. To je dilema, ktorá sa často vyskytuje pri uzatváraní koalícií, jedna strana je voči druhej rezervovaná, podozrievavá. Mám obavu, že v časti vedenia VPN panovalo takéto podozrenie voči Maďarom. Zároveň si však myslím, že komunikáciu s našimi maďarskými partnermi sme predsa len nejakým spôsobom zvládli.

Pokiaľ ide o zelených, pôvodná, takpovediac „predpolitická“ sila ochranárov sa ukázala v politike ako slabá stránka tejto zložky demokratickej revolúcie. Pokladám za dosť nešťastné to, ako dopadla komunikácia medzi VPN a celým ochranárstvom, pretože to bola polarizácia, fragmentarizácia, partikularizácia základného demokratického pohybu. A navyše, zelení počas svojho účinkovania v politike, bohužiaľ, vyprodukovali osobnosti a postoje, ktoré problematizovali prodemokratický vývoj Slovenska v roku 1991 a 1992.

Ladislav Snopko: Dve vety. K Janovi Čarnogurskému len toľko; bolo to stretnutie prílišnej inkoharentnosti, nie otvorenosti, ale inkoharentnosti, nesústreďenosti a nescielavedomosti VPN s prílišnou cieľavedomosťou Čarnogurského, ktorý presne vedel, čo chce. Všetko to však bolo po obojstrannej dohode. My sme vedeli, čo chce a umožnili sme mu to.

Druhá veta. Zážitok z chodby na VŠMU, kde som stretol Ivana Hoffmana. Pýtal som sa ho, čo tu robí? Vraví: „Jano Budaj ma pozval, čakám ho.“ O hodinu som ho stretol, povedal: „Čakám.“ O dve hodiny odchádzal a povedal: „Kašlem na vás.“

Rudolf Sikora: Krátko. Naozaj sme sa uzatvárali. Pociťoval som to aj ja ako člen VPN a Koordinačného výboru VPN – nemal som tú „výzbroj“ ako mali literáti, sociológ-

govia, psychologovia atď. My výtvarníci máme možno iné videnie — málokedy sme to mohli využiť. Často sme sa vo výbore na niečom cez deň dohodli a na druhý deň som sa dozvedel, že nejaká menšia skupina urobila v noci niečo, o čom sme ostatní nevedeli. Cítili sme sa zbytoční, a tak sme odchádzali.

Druhá pripomienka. Koncom novembra 1989 sa v počítačoch objavili skoro dva milióny ľudí, ktorí sa masovo — celé podniky, inštitúcie, továrne — hlásili k VPN. Ako výbuch supernovy. Bol som však v niekoľkých podnikoch a v niektorých zápasili medzi sebou aj dve, tri VPN-ky. A na prvý pohľad som cítil veľký rozdiel medzi ich cieľmi a našimi ideami v centre. Mal som z toho rozdielu podvedomý strach.

Miloš Žiak: Ja by som sa predsa len vrátil k tomu Jánovi Čarnogurskému dvoma vetami.

Prvá veta. Aby som pripomenul, v tom období aspoň teda z mojej strany bola veľká ostražitosť, lebo práve v lete pri zakladaní P.E.N. klubu som sa ho verejne zastal, aby ho prepustili z väzenia. Ako Žid som sa stal predmetom množstva útokov zo strany viacerých členov obce, ktorí mi vyčítali: „Nezabúdajte, Jano Čarnogurský, Paľo Čarnogurský, na to netreba zabúdať.“ Proste istá averzia tam bola. To je moja skúsenosť už spreď novembra. Nebol som až tak odhodlaný ho v prvej chvíli milovať a nepoznal som ho.

Druhá vec. Paľo Čarnogurský skutočne v krátkom čase začal obiehať univerzity a otváral otázku Tisa a Slovenského štátu, čo padlo veľmi zaťažko nielen mne. Tak som to iba pripomenul, ako to bolo v lete. Teraz vieme jeho kvality oceniť, ale takáto bola situácia. Treba si to pripustiť.

Jozef Jankovič: Ja si myslím, že základná chyba bola, že koordinačný výbor podľa príkladu Prahy trval na tom, že zostaneme hnutie a nebudeme sa organizovať ako strana.

A po druhé: Koordinačný výbor VPN sa rozhodol, že nepôjde do praktickej politiky a my sme museli zachraňovať poslancecké miesta, lebo nebolo možné nájsť poslancov do Prahy na kooptáciu na štyri mesiace.

Fedor Gál: Ale to nie je pravda. Zoberme si zostavu prvého Koordinačného výboru VPN a povedzme si, ktorí išli do tej vlády, ktorí išli do parlamentu a ktorí zostali sedieť na Jiráskovej. Jednoducho preto, že fyzicky to nebolo inak možné. To je prvá vec, čo chcem povedať.

Ivan Hoffman je trošku iná kauza. Takých bolo viac. Ostane im to nadosmrti túna kdesi, že odniekiaľ ich niekto vykopol. Ale tam bol ešte opačný proces. Proste túna si tisíce ľudí myslelo, že revolúcia sa odohráva v jednej konkrétnej kancelárii, a keď v tej jednej kancelárii nebudú sedieť, že sa nezúčastnili revolúcie. A my sme tam sedeli niekedy päťdesiati, niekedy šesťdesiati, niekedy som nemal kde nohu natiahnuť, proste, aby ste vedeli, o čom tá kancelária bola, čomu sa hovorilo Koordinačné centrum VPN.

Ľubomír Feldek: K tomu, čo hovoril Ferko Mikloško, o 26. novembri, keď ÚV KSS k veľkému úžasu navrhol zrušenie článku štyri. Na to nadväzuje táto historka. Ktosi ukoristil, myslím Agnes (Ladislav Snopko), Pravdu, v noci priamo od rotačky. Ešte

s teplou Pravdou sme boli vyslaní do Prahy. Vyrazili sme v noci z 26. na 27. novembra z domu Milana Kňažka. Traja: Peter Kresánek, Vlado Ondruš a ja. Do Prahy sme niesli tento čerstvý výtláčok orgánu ÚV KSS ako dôkaz o priebehu nežnej revolúcie na Slovensku. Odovzdávali sme to Václavovi Havlovi a to je môj taký najabsurdnejší zážitok z celej revolúcie, že Václav Havel tam v tom Činohernom klube stojí, číta čerstvú Pravdu, resp. obťah prvej strany, ktorý sme ukoristili s jednodenným predstihom a potom hovorí: „Slováci jsou dál.“ Skutočne, až o tri dni zrušilo Federálne zhromaždenie článok 4. Takže 27. novembra boli Slováci „dál“.

Ladislav Snopko: K historke o zrušení vedúcej úlohy strany na Slovensku. Večer sme boli s Fedorom Gálom na VŠMU, kde nás pozvali k riešeniu robotníckych problémov a zdržali sme sa tam až do pol piatej rána, kedy prišli čerstvé výtláčky Smeny a Pravdy. Vtedy, bola ožehavá téma zrušenia vedúcej úlohy strany. Jano Budaj vyhlásil z námestia, že VPN na tom trvá. Vtedy na VŠMU som bezmyšlienkovite zobral tie noviny, strčil som si ich do vrecka vetrovky a čakal som na Fedora (Gála). Pripojil sa ku mne nejaký neznámy človek, ktorý mi začal vykladať, nech ho okamžite prijmem medzi nás, pretože má pripravenú revolúciu zdola cez uličné výbory komunistickej strany. Tušil som, že to je nejaká pasca, alebo niečo nekalé, ale Fedor (Gál) nechodil, a teda som si myslel, že ma zdržiava, že sa s Fedorom (Gálom) niečo deje. Začal som ho hľadať. Ale našťastie Fedor (Gál) bol iba na záchode. Nasadli sme do auta a išli sme k Milanovi Kňažkovi, kde sme prišli a ja som tak voľne pohodil noviny na stôl. Jano Budaj si v nich začal čítať a vtedy sa zrazu zdola ozval nejaký zvonec a videl som, že Milan (Kňažko) tam dole rokuje s nejakým človekom, ktorý mu čosi vykladá. Pozrel som sa z okna a bol to ten istý človek, ktorý mi na VŠMU vykladal, ako treba robiť revolúciu cez základné uličné výbory KSS. On nevedel, kam s Fedorom (Gálom) ideme, takže bolo podozrivé, keď prešiel na to isté miesto. Jano (Budaj) začal vedľa v izbe jasať a čítal o zrušení vedúcej úlohy strany, ktorú oznamovala Pravda. Takže delegácia, ktorú sme my pripravovali na cestu do Prahy a ktorá mala presvedčiť Občianske fórum, že treba zrušiť vedúcu úlohu strany hneď, a nie až ako ďalší, možno budúcoročný krok v roku 1990, mala argument, s ktorým potom išla do Prahy a udialo sa to, čo potom popísal Ľubo (Feldek).

Štefan Hrbf: V poradí je Peter Zajac a navrhujem, aby sme teraz definitívne prestali s osobnými historkami, spomienkami, aby sa už hovorilo iba o vývine, čo sa dialo ďalej. Zostavovanie vlád, federálnej, slovenskej... Každopádne má slovo Peter Zajac.

Peter Zajac: Ja by som sa chcel vrátiť predsa len k tomu, čo hovorila Soňa Szomolányi. Kto sa vlastne na Slovensku vôbec fakticky mohol uchádzať, ale to je zlé slovo, kto vôbec bol schopný akýchkoľvek aktivít. Proste kto bol akcieschopný. Komunisti samotní a predovšetkým tá mladšia generácia komunistov, ktorá počítala jednoznačne s tým, že prirodzenou cestou, poviem neslušne, vyhnutím tých starších súdruhov, sa dostane k moci a potom bude robiť takú gorbačovskú reformu. To bola jedna skupina. Druhá skupina boli komunisti z roku 1968, ktorí boli občanmi druhej, tretej, štvrtej kategórie, nejakým spôsobom v druhej polovici 80-tych rokov s Gorbačovom začali dúfať v ten husákovský model stránickej rehabilitácie zo 60-tych rokov,

bývalý minister spravodlivosti Čič a tú sme akceptovali. To bola iba otázka toho, či my akceptujeme vládu, ktorú niektorý z uchádzačov o premiérstvo predloží. Tretiu vládu, Čičovu, sme vlastne prijali a dneska už vidíme do toho trochu lepšie, ako sa vlastne tá vláda utvárala a kto koho ako oslovil, lebo tí ľudia, ktorí tam boli, už vlastne podali osobné svedectvá. Napríklad vtedajší minister financií Michal Kováč podal už osobné svedectvo o tom, ako bol oslovený. A bol oslovený jednoducho tak, že Hrivnák alebo Murín si pripravili nejakú vládu, my sme niektorých odmietli a niektorí boli prijateľní, tí prechádzali do ďalšej ponuky. Napríklad Chudík do dotiahol až do Čičovej vlády, a tak bol nominovaný nie nami, ale buď Murínom alebo Čičom, ale myslím, že Murínom. My sme ho iba odobrili alebo neodobrili. Keď videli, že istých ľudí nie sme ochotní odobrať, prichádzali s novou ponukou. Pýtali sa, čo by pre VPN asi bolo únosné. Bol by únosný Markuš ako vicepremiér? A jednoducho je reálny fakt, podľa osobného svedectva Michala Kováča, že keď oslovili Michala Kováča, tak on oslovil ďalej Markuša a my sme to schválili, lebo Markuš bol človek, ktorý bol pendantom ku Komárkovi, pripravoval program Slovenska do roku dvetisíc desať. Pre nás nebolo vtedy dôvodov, aby sme ho neakceptovali. Keď nám ponúkli Laca Kováča, no tak Laco Kováč bol človek, ktorý bol už verejne známym pred rokom 89 zo všetkých diskusií, tak sme ho pokladali za prijateľného. Takto to išlo.

Mikuláš Huba: Nominovali sme zdanlivo, ale podľa ústavy bol rozhodujúci Národný front či jeho predsedníctvo. Ja som sa v Ústrednom výbore Národného frontu ocitol celkom kurióznou náhodou, lebo týždeň pred Novembrom proti našej vôli SZOPK vstúpil do Národného frontu a mňa tam hneď po Novembri rýchlo dokopali až do predsedníctva, keďže som sa stal predsedom SZOPK. Tým pádom som zažil dve alebo tri kuriózne sedenia tohto orgánu, z ktorých vyplynulo, že tento — ústredný výbor deleguje svojich členov, kde veľmi silnú pozíciu začali mať malé pseudostrany Národného frontu, ktoré si chceli do významných funkcií presadiť čo najviac svojich ľudí a využiť skutočnosť, že sú relatívne málo skompromitovaní oproti komunistom. Takže toto bola jedna delegačná platforma a ja som zažil neuveriteľne zaujímavú prezentáciu navrhovaných členov novej vlády zo strany čerstvo dezinovaného premiéra Milana Čiča.

Referoval o tom, čo sa stalo s tými návrhmi z Národného frontu pri rokovaní o podobe novej vlády asi takto: „Toto vážení, bohužiaľ, toto meno neprešlo, toto tiež nie, no veľmi ma to mrzí. Toto tiež neprešlo, veľmi sme sa snažili, toto bolo nepriechodné meno.“ Každému bolo jasné, že vo VPN to nebolo priechodné, hoci nikdy nepadlo slovo VPN ani Jano Budaj. Čiže niektorí boli priechodní z tých návrhov, ktoré tam vznikli, ale väčšina nie. Potom prišiel Čič za mnou, to už je taká osobná kuriozita: „Pán Huba, veľmi vás prosím, vy ste s tým Jankom (Budajom) taký kamarát, presvedčte ho! Ako ja mám zajtra vyjsť pred verejnosť s takou nekompletnou vládou? Nech mi tých troch členov ešte schvália.“ Asi netušil, aký malý vplyv na Jana (Budaja) som v tom čase mal.

Milan Kňažko: Ja len kratúčko k tomu. Ja si myslím, že niektorých členov vlády sme predsa len vytypovali. Ja si spomínam dokonca, že sme prehovárali Laca Kováča, aby išiel, prehovárali sme Laca Chudíka, aby išiel do vlády. Ale existujú o tom

to presnejšie záznamy. Spomínam si však, že dve miesta ostali neobsadené a že Čičovi sme dali za úlohu, že sa urobí na tie miesta konkurz. Jedno z nich bolo ministerstvo vnútra. Potom tam priviezli, a to je už iná téma, tú osobu. K tomu sa dostaneme asi zajtra. Mali sme jeden kuriózný rozhovor. Z divadla na Vinohradoch nám telefonoval vtedy, myslím, Honzo Kačer. A dobre si bude na to pamätať Maroš Bútor. To bolo u nás doma, v byte. Vtedy nám Kačer navrhoval, že oni sa dohodli, že pôjdu za Gustom Husákom, vysvetlia mu vážnosť situácie, že to určite pochopí a že Komárek toho prezidenta vezme. Spomínaš si na to? A my sme hovorili: „Nie je situácia, aby sme mohli vážne odpovedať, sledujeme vašu správu, odpovieme vám v stanovenom čase.“ „Nerozumím ti? Co chceš mi tým?“ „Nie je správna situácia,“ toto som asi trikrát zopakoval nejakú takúto formuláciu. Ja sa len vraciam k tomu momentu, neviem teraz dátumovo, kedy to bolo, ale takáto verzia celkom vážne existovala, ako jedna z možností.

Peter Zajac: Postoj VPN spočíval v tom, že v jednej chvíli sme si povedali, že naša funkcia až do tých prvých slobodných volieb má byť kontrolná. To netreba zabúdať, to je fakt. To nás potom doviedlo k tomu, že sme zaujímali aj vo vzťahu k federálnej vláde, aj vo vzťahu k slovenskej vláde postoj kontrolóra. Proste kontrolného orgánu, ktorý mal, samozrejme, moc potvrdiť, či niekto bude minister, alebo nebude, ale sám o tom nerozhodoval. Dokonca ani v takých prípadoch ako bol Laco Kováč. My sme dostali ponuku, či by sme nechceli, aby bol Laco Kováč minister školstva, išli sme za ním a prehovárali sme ho. Ale návrh nepochádzal od nás. Ale to, že sme ostali v kontrolnej funkcii, nám potom spôsobilo neuveriteľné problémy v kauze Schuster alebo skôr Čič.

A large, light gray, stylized number '2' is centered on the page. The number has a thick, rounded top curve and a long, straight vertical stem that curves slightly at the bottom. The overall appearance is that of a modern, minimalist graphic design.

14. december 1996

14. december 1996 — dopoludnie

Milan Kňažko: Ujasnime si, ako to bolo s mojím členstvom v Občianskom fóre. Ja som z Prahy odišiel 18., teda 19. nadržanom. Okolo tretej, štvrtej. A Občianske fórum sa tvorilo 19. večer. Zisťujeme, že rovnako ako VPN. Mňa za mojej neprítomnosti v Prahe zvolili do Občianskeho fóra. Čiže takto sa vlastne stalo, že som bol aj členom Občianskeho fóra. Pretože deň predtým som bol v Prahe a po známych udalostiach, o ktorých som už hovoril, som skrátka bol vo veľmi úzkom kontakte s kolegami z Prahy. Rád by som, keď už teda mám čas, povedal krátku poznámku k tomu, že vznikajú mýty o tom, že všetko bolo dopredu dohodnuté a všetko to bola hra komunistickej strany a eštebákov a že vlastne tí, ktorí sa účastnili revolúcie, boli len akési trápne figúrky v rukách iných atď. Ja by som iba jedným detailom chcel podať svedectvo o tom, že v noci z 18. na 19. okolo jednej v noci sme rozprávali s Václavom Havlom o tom, že 10. decembra sa stretne na Palackého námestí, že sa tam očakáva možno dvadsať-tridsaťtisíc ľudí. Vašek (Havel) mi hovoril, aby som si pripravil nejaký taký prejav, a to bolo z 18. na 19. v noci. To znamená, že ani Václav (Havel) vtedy netušil, aký spád budú mať udalosti v Prahe alebo Bratislave. My sme sa dohadovali na 10. decembra a 10. decembra, ako viete, sme už prestrihli drôty v Bratislave a asi okolo sto-dvestotisíc ľudí sa zúčastnilo cesty do Hainburgu a na Devín a Kryl spieval uprostred na lodi na Dunaji. Čiže udalosti boli úplne iné, než sme si pôvodne vtedy mysleli, že budú.

K tomu zostavovaniu vlády. Teraz si nepamätám presne na dátum, keď sme vstúpili v tých svetoch do úradu vlády. Ak ma pamäť neklame, tak tam bol Hrivnák, Čič a možno Murín. A ten Murín, ako viete, sa znemožnil svojím prejavom, prišiel príliš neskoro na námestie a napriek tomu, že ja som prosil vtedy ten dav, aby ho nechali hovoriť, nenechali ho hovoriť. Akonáhle počuli tú komunistickú hantírku, tak jednoducho nemohol prehovoriť. A ja si aj dnes myslím, že keď prišiel ten Hrivnák s Čičom, oni nám toho Čiča možno aj tak troška ponúkli. Veď mohli prísť aj s niekým iným. A vtedy sa Hrivnák strašne chcel stať podpredsedom vlády. To už bolo potom, ako vznikla prvá vláda v Čechách, ktorá bola vzápätí odmietnutá. My sme nechceli, aby sa to opakovalo na Slovensku. Nielen kvôli tomu, ale vôbec sme s tým nemohli súhlasiť, aby Hrivnák v tej vláde figuroval. Asi na druhom-treťom stretnutí, ja z toho mám aj nejaké nahrávky, sme rokovali u Schustera, kde sme Hrivnákovi museli veľmi natvrdo povedať, lebo on hovoril: „...tak ja tam budem podpredsedom vlády.“ Museli sme mu povedať: „Vy tam v tej vláde vôbec nebudete, pán Hrivnák. A vládu zostaví Čič bez Vás.“ Čiže to boli rozhovory u Schustera, ktorý tu tiež zohral istú úlohu a nemožno ho z toho vynechať. Okrem pravidelného, každodenného pýtania sa: „Mám už odísť Janko, Milan, mám odísť? Ešte mám zostať?“ „Ešte ostaňte.“ Čiže vtedy, keby sme mu boli povedali, že má odísť, asi odíde. Ale my sme vlastne potrebovali preklenúť toto obdobie aj v Slovenskej národnej rade, veď sme tam nemali koho dať do predsedníctva, prosťe realizovať túto dohodu. Takže takto asi Čič, ktorý bol ponúknutý, ale bol to vlastne aj človek, ktorý sa vedel veľmi rýchlo prispôbiť, človek vzdelaný, kultivovaný, prežije ešte mnoho režimov na Slovensku.

Pokiaľ ide o Dubčeka, možno si spomínate na jeho prvé slová, keď som ho viedol na tribúnu. Hovorí: „Tuto, môj sused.“ My sme totiž susedia. A ja, keď som behával, ešte keď som robil jogging okolo, tak som poznal všetkých tých fízlov a všetky tie autá okolo neho, takže som s ním mal takýto kontakt a prehovárali sme ho, určite okrem mňa ešte aj mnohí iní, aby išiel na to námestie, aby vystúpil na tribúnu, pretože on sa tam veľmi nehmul. Čiže on vystúpil na tribúnu možno až vo štvrtok alebo piatok, určite nie hneď (štvrtok 23. novembra 1989 — pozn. redakcie).

A ešte sa v spomienkach trochu vrátim. Keď sa začala sobota, vy ste mali tu v Bratislave prvýkrát stretnutie v Besede (19. novembra 1989, nedeľa — pozn. redakcie), ja som bol vtedy v Prahe. V nedeľu už som bol v Besede, v pondelok tam bolo stretnutie, dohodli sme sa na utorok a v utorok sme sa už nezmestili do miestnosti. Ak si spomínate, blokovali sme premávku, a s tým tlampačom sme hovorili: „Ideme na Gotwaldák a v stredu si berieme Námestie SNP.“ Čiže takto sme sa presúvali, pretože už sme sa nezmestili do tých priestorov.

A už len jednu poznámku, čo som zabudol povedať predtým. Prečo je na Slovensku iný vývoj? Môžeme hovoriť o Byzancii, môžeme hovoriť o istom provincionalizme, ktorý z historického hľadiska, samozrejme, je celkom logický, ale nemôžeme vynechať jeden fenomén, a to je Mečiar. To znovu nepodceňme. To je možno smiešne, ale hovorím to s naprostou vážnosťou. To, čo je Mečiar, to nie je každodenný typ politika a človeka. Môžeme ho vystopovať v histórii. Aj lekári by k tomu mohli povedať svoje slovo z hľadiska histórie. Nemôžeme povedať, že to je tuctový človek. Človek s touto komunikatívnosťou, s touto diagnózou a s touto charizmou. Je smola, že je na Slovensku. Pre Európu je šťastie, že nie je vo Francúzsku alebo v Nemecku. Veľký vojvodca sa v tejto malej krajine skôr či neskôr naozaj stáva karikatúrou seba samého. Ja som to už dávnejšie hovoril, nie celkom len ako slogan, že je to kapor v akváriu. Sládek je určite talent, ale nie taký dobrý. Takže v Čechách neurobí veľké boom. Takže to som si považoval za potrebné pripomenúť a ešte naozaj len takú poznámočku k Ferkovi (Mikloškovi), keď už hovoríme o Janovi Čarnogurskom a VPN. Tak ty, keď si sa stal predsedom Slovenskej národnej rady, ty si už položartom hovoril, že si tam na prepojenie s KDĽ.

Miloš Žiak: Ja by som sa rád vrátil k Soni Szomolányi. Naozaj viackrát to tu zaznelo a myslím, že najzreteľnejšie to povedal Ferko Mikloško. Veľmi presne to vyjadril. Soňa (Szomolányi) ráta s akousi racionálnou kontinuitou tohto procesu. Faktom je, že akoby iracionálne do toho vbehla skupina ľudí, ktorí boli presne popísaní, ako vznikli. Udialo sa to situačne, vzniklo určité provizórium. Takže ja by som nevynechával z úvah o tranzícii tento malý prvok, ktorý je vlastne veľmi pozitívnym prvkom. Jednoducho je to možné urobiť aj v iných časoch v budúcich dejinách. Áno, boli v tom skupiny, ktoré mali svoje racionálne predstavy, ale až skupina, ktorá vznikla situačne ad hoc, in medias res, dokázala dať istú hybnosť celému pohybu, vytvorila určitý priestor. To, čo povedal Fero Mikloško, je pravda. Za to sa nám aj pomstili. Veľmi kruto, cynicky. Ale to neznamená, že to nebolo. To neznamená, že tá skupina nebola impulzom — i keď situačným — pre celý pohyb.

Soňa Szomolányi: Ja len k tomuto. Asi si ma nerozumel. Ja vôbec netvrdím, že to bolo racionálne, nejaké kontinuálne. Práve naopak. Každý prechod, a teda Slovensko

nie je v tomto špecifické... Celkom normálny prípad. Tranzícia je vždy vystavená nepredvídaným kontingenciám, náhodnostiam, teda nevypočítateľným udalostiam a nezamýšľaným dôsledkom. Mohli by sme vymenovať niekoľko nezamýšľaných dôsledkov novembra 1989. Tak ako to prebehlo na Slovensku. Aktéri sú vždy v takýchto prechodoch nútení robiť veľmi rýchle a často veľmi chaotické voľby. Ale to je vlastne normálne v takej akcelerujúcej dynamike.

Jozef Jankovič: Ja by som sa chcel vrátiť k textu pani Szomolányi, kde bolo mojím spôsobom povedané, že situácia v 70-tych a 80-tych rokoch bola u nás výhodnejšia alebo lepšia, menej ťaživá. Nie je to pravda. Tam si treba uvedomiť jednu skutočnosť, ktorú prakticky nikto v Čechách nereflektuje, ani na Slovensku. Zákazy zväzov sa udiali v roku 1972 iným spôsobom v Čechách, iným na Slovensku a mali teda aj iné dôsledky. Kým v Čechách boli zväzy zrušené a nové zväzy sa zakladali na zelenej lúke, to znamenalo, že výtvarníci v Čechách mali štyritisíc členov, nový zväz zakladalo dvesto českých výtvarníkov. Na Slovensku sa použila stranícka taktika, že z tisícpäťsto výtvarníkov bolo sedemdesiat výtvarníkov vylúčených na spôsob strany. To znamená, že tie dôsledky vylúčených slovenských umelcov boli ďaleko horšie ako v Čechách. Lebo tých tisícpäťsto, nechcem povedať kolaborantov, ktorí zostali vo zväze, lebo na Slovensku zostalo aj mnoho dobrých výtvarníkov vo zväze, ale množstvo zlých, malo čas a možnosť kontrolovať tých vylúčených a starať sa o to, aby nerobili paseku. Kdežto v Čechách tých dvesto výtvarníkov nemohlo nijakým spôsobom obsiahnuť a manipulovať štyritisíc bezprizorných. Takže už z toho plynie, že tu neboli ľahšie pomery. Podľa mňa tu boli ťažšie pomery.

Ešte druhú vec by som chcel povedať, ktorá bola rozdielna voči Čechám. My, aj keď sme sa nedefinovali priamo politicky, ale už od 1972 sme boli viac-menej výtvarne organizovaní, a keď sme v 1977 zhodou okolností urobili album sedemdesiatich siedmich slovenských a českých výtvarníkov, tak sme tu získali presne ten istý protitlak, ako keby sme boli urobili politickú činnosť. A prakticky za každú cestu do Čiech sme boli sankcionovaní a skončili sme na ŠtB. Vždy som si myslel, že to blbí Slováci v ŠtB nám bránia v styku s Čechmi. Až po zmene v 1989 som zistil, že oddelenie ŠtB, ktoré nás malo na starosti, bolo priamo riadené z Prahy a dostávalo informácie o našom pobyte v Prahe priamo z Prahy.

Lajos Grendel: K tomu, čo teraz pán Jankovič hovoril o tom, že či ten tlak tu bol menší. Ja by som tiež súhlasil s tým, že ten tlak tu bol rovnaký. Rozdiel bol asi v tom, že na Slovensku, tá kvalitná, teda po odbornej stránke fundovaná inteligencia, alebo jej veľmi veľká časť, bola konformistická a v Čechách nie. Iba v tom bol rozdiel, ja si myslím.

Rudolf Sikora: Musím pripomenúť, že u nás bol dlho minister kultúry spisovateľ. A ten na prvý pohľad svojim pomáhal. Často však za cenu kolaborácie, čo si niektorí ani neuvedomovali. Časť výtvarníkov mala konflikt aj priamo s ministrom. A aby som to povedal jednoducho: boli tu niektorí vynikajúci výtvarníci, ktorí nikdy v živote nemohli vrátiť titul zaslúžilého umelca, pretože bolo vylúčené, aby sa zaslúžilými umelcami stali. Ale aby som bol spravodlivý, toto platilo aj pre časť spisovateľov... Chvalabohu.

Martin Bútor: Svedectvo Jozefa Jankoviča je cenné, ale týka sa, myslím, hlavne výtvarníkov. Ono sa to celé dá povedať aj naopak. V Čechách odstavili tisíce ľudí, boli veľmi poškodení, profesionálne, ľudsky, občiansky, štyrom tisícom výtvarníkov zobrali ich zväz, stovky historikov vôbec nemohli normálne pracovať ako historici, mnohí robili manuálne, čističov okien, v metre, nemali čas a silu na prácu v odbore. Čiže na jednej strane tých vyslovene konformnejších výtvarníkov bolo povedzme iba dvesto, ale zároveň tisíce umelcov bolo odstavených, úplne vysunutých z bežného pracovného života. Pre Slovensko bol príznačný skôr onen známy rodinný model vybavovania si účtov, keď minister Válek dopoludnia oficiálne odvolá niekoho z funkcie či prepustí zo zamestnania a večer mu telefonuje domov a pýta sa ho: „Čo s tým budeme robiť?“ Čiže zaťahuje ho do spoluzodpovednosti, robí z obete spoluvinníka. Takto sa vždy všetko zahmlieva, stierajú sa jasné kontúry, hranice.

Jozef Jankovič: Tu si stále zamieňame jednu vec. Slovensko neexistuje len na slove a literátoch. Keďže literáti vždy fušovali do politiky, aj za Váľka, tak, samozrejme, že Válek, ako veľmi zdatný politik to používal. To veľmi dobre poznám. Ale ja, keď som dostal v roku 1983 Herderovú cenu, tak Válek rozhodol, že môj prípad môže vyriešiť jedine ŠtB a odmietol ma prijať.

A ešte by som chcel poukázať na Chartu. Argumentuje sa tým, že strašne málo ľudí na Slovensku podpísalo Chartu. Zaujímavé, že Charta nemala záujem a keď už začala mať záujem, tak to bolo tri mesiace potom, ako už bola Charta v behu, a keď už bežala anticharta prišiel Brikcius a pokúšal sa nás nahovoriť na Chartu. Logicky, že sme už neboli ochotní a schopní do toho vstúpiť. A ešte si uvedomte, že trebárs vo výtvarnom odbore v Čechách, Chartu podpísali traja, možno že piati, výtvarníci, pretože v našom odbore to znamenalo rovno likvidáciu odboru. Lebo my nemôžeme písať do šuflíka. My musíme robiť, potrebovali sme sa udržať ako živí ľudia.

Soňa Szomolányi: K pánovi Jankovičovi by som chcela povedať, že Slovensko má viac svetov, podstatne viac, než je iba svet výtvarníkov, má aj svet literátov. A ja si to svoje tvrdenie môžem dokázať empiricky. Zakladám na iných svetoch, ktoré boli podstatne dôležitejšie pre formovanie spoločnosti, ktorá tu je. Konkrétne v oblasti sociálnych vied, ktoré sú dôležité. Kým na Slovensku bolo vyškrtnutých, vylúčených, pozbavených možnosti robiť v spoločenskovedných ústavoch 35 %, v Prahe to bolo 75 %. Niekde sa úplne zlikvidovali a vymenili sa. Takže tie postihy boli skutočne podstatne výraznejšie v Prahe.

Milan Šimečka: Podľa mňa toto tvrdenie má opäť úzko výtvarnícke hľadisko. Stačí si jednoducho zrátať, na to sú čísla, počty ľudí, ktorí boli vo väzeniach a tých, ktorí boli vyhodení na ulice, do kotolní a za umývačov okien. To sú čísla, ktoré sa dajú veľmi ľahko zrátať. Je zbytočné o tom hovoriť, že na Slovensku bola situácia horšia ako v Čechách. To je prste absurdné tvrdenie.

Lubomír Feldek: Máme s Fedorom (Gálom) jeden spoločný zážitok. Boli sme 25. decembra v Leopoldove. A tam prišiel za nami jeden človek a hovorí: „Povedzte tým väzňom niečo také, jednu vetu im povedzte, oni vám neveria, povedzte im jednu vetu, aby vám uverili.“ Bola to taká pretlaková situácia a rýchlo som musel tú ve-

tu zhradávať v hlave a povedal som: „Naša osobná skúsenosť nie je od vašej až taká vzdialená, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Trebárs ja alebo Milan Kňažko sme synovia muklov. Ján Budaj sám sedel. A tu, Fedor Gál vedľa mňa, sa dokonca narodil vo väzení.“ Bola to dobre trafená veta — väzni sa zasmiali aj zatlieskali. Ale k veci: zrovnávať minulosť ČR a SR treba práve v tejto základnej — väzenskej situácii, popri ktorej sú zanedbateľné starosti, ktoré mal nejaký spisovateľ s nevydanou knihou alebo výtvarník so zveseným obrazom na výstave. V tejto základnej rovine je zjavný rozdiel medzi ČR a SR za normalizácie. Neboli tu intelektuáli ako Úhl, Batek a ďalší, odsúdení na mnohoročné tresty väzenia. Ale na druhej strane vôbec netreba podceňovať obeť, ktoré na ceste k demokracii prinieslo Slovensko — často však boli prinesené inokedy a inde ako v ČR. V porovnaní s Chartou má Slovensko manko — ale na druhej strane si stačí prečítať Mikloškovu knihu „Nebudete ich môcť rozvrátiť“, a čitateľ zistí, že keď sa zrátajú roky, ktoré odsedeli v socialistických väzeniach napríklad slovenskí katolíci, tak nám v súčte vychádzajú celé tisícročia. Takisto treba povedať, že dejiny sa nezačínajú 21. augustom 1968 — o čo ľahší mala na Slovensku priebeh normalizácia, o to ťažšie boli 50. roky.

Ján Budaj: Ja len dodám, že naozaj vrúblovanie českých čísel alebo iných čísel na slovenské pomery nemá vôbec žiadny zmysel. Úzka skupina prenasledovaných ľudí je na tom horšie než široká skupina a subjektívny pocit Joža Jankoviča úplne chápem. V Prahe, keď sme prišli, tak sme boli v pospolitosti, ktorá sa vzájomne chránila, ktorá mala vybudované zahraničné zázemie. Mala ekonomickú vzájomnú pomoc, no a tu bol človek skoro sám. A keď sme išli ďalej, na vidiek, tam ten človek bol úplný nešťastník a bol vystavený represii nielen režimu, ale aj bezprostredného ľudského okolia. Takže to je nemerateľné, že či je zlá taká basa alebo taká bitka, to je naozaj hypotetické. Napokon to, že ľudia tuná boli aktívni proti komunizmu, tak to ukazuje, že či už z jedných motívov alebo druhých, cítili ten istý ťah ako v Čechách. A to, že aj tam bola vtedy nepolitická politika bez štruktúrovaných politických strán, len pripomína ťarchu represii, ktorá sa odlišovala od situácie v Poľsku alebo Maďarsku. Veď sme poznali situáciu v Poľsku. Bola oveľa väčšia, umožňovala štruktúrovanie politických osobností, občianskych iniciatív.

Peter Zajac: Jedna troška dlhšia veta. Mne sa nezdá, že by bolo správne klásť si tú otázku ako nejaký československý problém. Mňa zaujíma niečo iné. Tá situácia v Českej republike, kde bolo pripravených oveľa viac ľudí vysotených po roku 1968 do slova zo zamestnaní niekde na perifériu spoločnosti, znamenala v roku 1989, že sa relatívne veľké množstvo ľudí vrátilo naspäť do občianskeho života. A to bola vlastne základňa OF. Či to bolo v médiách, či na vysokých školách, no prosté vo všetkých možných oblastiach života to bola záloha ľudí, ktorá vlastne mohla začať spoločenskú transformáciu. Na Slovensku jednoducho taká široká vrstva odborníkov, ľudí vo všetkých oblastiach, ktoré by mali za sebou túto životnú skúsenosť, nebola. Tá vrstva ľudí, ktorá bola schopná vôbec pochopiť a prijať transformačný proces, bola na Slovensku veľmi úzka, neuveriteľne úzka.

Miroslav Kusý: Poznámku k tomu, čo hovoril Peter (Zajac). Áno, tu tá korupcia na Slovensku bola omnoho výraznejšia a išlo o to, že kto jej je ochotný podľahnúť. Ja som

predsa dostal tiež ponuku od Válka, keď mi povedal: „Miro, neblbni, však máš pred sebou život. Napíš do novin, aby to bolo pre teba čo najbezbolestnejšie, že si sa mylil a že strana má pravdu. Napíš si to sám, aby si za tú formuláciu mohol prevziať zodpovednosť.“ Šlo o to, či tam napíšem, alebo nie.

Martin Bútor: Napokon tu máme príklad samotného Jozefa Jankoviča, keď nositeľ Herderovej ceny musel byť navrhnutý ako poslanec federálneho parlamentu. On sa tam netlačil, naopak, jeho bolo treba konskými reťazami priviazať a dovieŕ, aby tam išiel, aby ten post vzal. To je do očí bijúci príklad toho, ako neuveriteľne málo bolo takých ľudí.

Ešte poznámku k inej téme. O celkovom civilizačnom a sociálnom vzostupe Slovenska za normalizačných dvadsať rokov existujú dokumenty. Dochádzalo k nebyvalému vyrovnávaniu oboch častí štátu, v celom rade indikátorov, od povedzme priemernej mzdy až po podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva. Písali o tom sociológovia Pavel Machonin, Jiří Musil, ktorý hovorí, že Československo je unikátny prípad: v období, keď sa obe časti k sebe najväčšmi priblížili, došlo k rozdeleniu štátu. Okrem objektívnych údajov niečo napovie aj spôsob prežívania danej situácie. Pozoruhodným svedectvom zvonka je Magrisova kniha o Dunaji, kde putuje z miesta na miesto, a na Slovensku sa stretol s ľuďmi, z ktorých, aspoň on to tak vnímal, vyžaroval pocit sebedomia. Iste, boli to umelci a intelektuáli z oficiálnejších kruhov, napríklad ľudia okolo Mináča, ale to je jedno, on o iných nepíše, s inými sa nestretol, a z tých, s ktorými bol, nadobudol takýto dojem. Jednoducho pocit, akým ľudia na Slovensku, a to tak jednoduchší ľudia, ako aj veľká väčšina slovenských umeleckých, intelektuálnych, technokratických elít prežívala dobu, nebol katastrofický, zatiaľ čo v Čechách, aspoň čo sa intelektuálnej elity týka, sa čoraz viac šíril marasmus. My, čo tu sedíme, sme to mohli prežívať inak, o to hlbšie mohlo byť naše zúfalstvo, náš pocit zmarenia — ale to nebol prevažujúci pocit.

Štefan Hríb: Prihlásený je Peter Tatár. Téma by mala byť zostavenie vlád a voľba prezidenta. Dubček, Havel.

Peter Tatár: Vrátim sa k tomu, keď Soňa (Szomolányi) hovorila, že to bolo evolučné, ale predsa len tu boli ľudia, ktorí boli schopní sa toho zúčastniť a boli aj pripravení, viac alebo menej. Diskusia celkom jasne ukázala, že tá skupina bola veľmi heterogénna a tu sa ukázali aj rozpory povedzme osobné. Skutočne vo vnútri KC VPN dochádzalo aj k osobným rivalitám, najmä voči ľuďom, ktorí tam ešte neboli. Bol spomínaný prípad Ivana Hoffmana. Nebol to priamo Hubov prípad, ktorý vtedy nebol prítomný, ale dovnútra takéto osobné veci dochádzali. Navonok potom v tom vonkajšom politickom prejave, tam sa naopak VPN veľmi otvorila, ale to bolo aj zo strategických úvah. Boli pomenované aj rozpory, ktoré nezdediajú všetci rovnako. Či napríklad MNI mala nejaký tajný zámer, alebo nemala, lebo to bolo naprosto iracionálne pomenované, veľmi nepresne. Bolo by to treba pomenovať presne a potom by sa ukázalo, že racionálne tam boli len predsudky. To je môj názor. A takisto bola pomenovaná strata vzniknutá založením Strany zelených. Ja si myslím, že vo vnútri štruktúrovaného ochranárskeho hnutia, ktoré malo vlastne týždeň pred revolúciou svoj štandardný snem, kde sme my z Bratislavy dokázali

presvedčiť všetkých slovenských delegátov a do Ústredného výboru SZOPK na Slovensku, ktorý bol formálnou socialistickou štruktúrou, sa nedostal ani jediný z pôvodne navrhovaných kandidátov. Všetci boli noví. Ale keďže predsa len mal Ústredný výbor Komunistickej strany pripravenú koncovku, tak tá voľba predsedu sa diala kuloárne a Maňo Huba sa stal iba podpredsedom. 17. novembra večer sme sa my dvaja s Janom Budajom stretli u neho v byte, lebo sme riešili ochranársku otázku štruktúrotvornú, že kto má byť nový predseda Mestského výboru SZOPK v Bratislave. Presne 17., v piatok. Nevedeli sme ešte, čo sa deje v Prahe. Vedeli sme, že deň predtým prebehla demonštrácia bratislavských študentov, ktorá niesla aj jednu z takých typických ochranárskych aktivít, a to bol bratislavský reaktor. A Jano (Budaj) hovoril, že keď bude treba robiť, že keď je tá doba taká, že bude treba robiť politiku na tom poste, tak by chcel byť predsedom, keby bolo treba viesť takú pracovnú časť, tak nech som predseda ja. Keď bude treba pracovať v takom tempe ako doteraz. Čiže to potvrdzuje to, čo sa povedalo doteraz. Že boli ľudia, ktorí mali záujem vstupovať a takí, čo nemali záujem vstupovať do verejnej činnosti. Ja stále hovorím o tom úplnom začiatku, ako to spoločenstvo ľudí vznikalo. A keďže pochádzam z ochranárstva, tak som pomenoval ten vývoj a tú stratu, že sme sa všetci nenahrnuli do VPN-ky, že sme sa nezjednotili, že sme si navzájom nedali rovnaký priestor, ale bolo to tak. Jano Budaj mal aj takú predstavu, o ktorej sme spolu diskutovali, v podstate aj politickú, už mohol byť taký druhý týždeň po 17. novembri, že vznikne nejaká politická sila, vtedy sme ešte hovorili o teórii hnutia, ktorá by bola zeleno-kresťansko-spotrebiteľská, ak si to správne pamätám. To spotrebiteľstvo je niečo medzi občiansko-lavicovým neviem čím. Ale tieto tri kategórie vtedy Budaj spomínal. Mne to bolo prirodzené, lebo vtedy medzi ochranármi bolo tých stojednásť aktivít a to kresťanstvo bolo cítiť. To bolo jednoducho prirodzenou súčasťou. A bola predstava nominovaného lídra, že to bude jednotná politická sila, ktorá bude ale vnútorne diferencovaná. Bude pokrývať všetko.

Ešte chcem spomenúť personálne spomienky. Hovoril o tom najviac Martin Bútor, že ktorí boli tí piati ľudia, ktorí v deň prvej veľkej demonštrácie, to bola streda, 22. novembra na Námestí SNP, ktorá bola vopred ohlásená, ktorá bola veľmi masívna a bola veľmi úspešná, ktorí boli akoby ustanovení samopohybom za politických reprezentantov VPN. Technicky to bolo urobené tak, že v podstate v pondelok, 20. novembra, potom, čo sa skončila rozprava v bufete, si Jano (Budaj) sadol do čela stola, bol nominovaný. Zišli sme sa potom len ochranári, lebo okamžite v pondelok sme zvolali ochranárov pre VPN, teda tých, čo by nás mali zastupovať v KC VPN. Myslím, že tam bol Budaj, Ondruš, Filková, ja a ešte neviem kto bol piaty, alebo sme boli len štyria? Neviem. A utvoril sa sekretariát pre VPN. A VPN fungovala v tom nepoužiteľnom priestore, v pondelok, utorok a v stredu doobeda, kde teda boli davy až po ulicu, nedalo sa tam fungovať. Potom sa VPN odsťahovala do VŠMU, kde bolo do 1. decembra. Vtedy sa otvorili brány VÚML-u (Domu politickej výchovy — pozn. redakcie) a prešli sme do Mozartovho domu. To sme vybavili 29. novembra na vláde. Bola to jedna z požiadaviek VPN. „Dajte nám tú budovu, VÚML už nebudete potrebovať.“ Ale treba povedať, že tá ochranárska kancelária fungovala ešte potom pre VPN viac ako mesiac. Stále tam boli telefonáty, ľudia, petície, rozmnožovalo sa tam. Dnes už oveľa známejšia ako vtedy, Elena Kárová, mala v tom istom dvore ateliér a poskytla priestor. Rozmnožovali sme atď. Tým, že

sme boli zrazu na dvoch miestach a že ochranári všetci boli do toho zapojení, tam bolo stošesťdesiat ľudí, z toho asi štyridsať veľmi aktívnych, tak zrazu začala vznikáť z rôznych dôvodov Strana zelených. Napr. jeden zo zakladateľov zelených, Milan Škodný, je dnes typický predstaviteľ HZDS. Za tých sedem rokov sa to proste zatriedilo.

A k tej petícii ľudí. Tá sa prejavila tak, napríklad Martin Bútora to spomínal, ja to chcem spomenúť ešte raz. Peter Zajac bol 21. novembra v Prahe, hovoril s Václavom Havlom, a mne utkveli také dve základné témy. Jedna, o ktorej hovoril Martin Bútora, áno, toto nie je žiadne provokovanie komunistickej strany. To je náš postup pre porážku komunizmu, pre výmenu režimu, je to definitívne, je to február. Druhá tá téma, ktorú ale otvoril v revolúcii a vlastne v celom tom procese osobne Peter Zajac, je téma československých vzťahov. To treba zdôrazniť, pretože v rozhovore s Václavom Havlom sa spýtal: „A ako budeme riešiť československé vzťahy?“ Existuje kazeta, ktorú nahovoril Václav Havel pre námestie v Bratislave, ktorú sme ale nepúšťali, lebo technicky to nešlo. Ale bola prepísaná a prečítal to Milan Kňažko. Tá kazeta má dve časti. Jedna je poslanstvo k demokracii a druhá je poslanstvo o spoľutí dvoch republík, ktorá končí výrazom „autentická federace“. Čiže to bola Petrova (Zajacova) osobná misia, ale vlastne aj v mene VPN. 21. novembra.

A ešte jedna osobná spomienka na spôsob tvorby výstupov revolúcie. Oni sa tvorili kolektívne, ale tvorili sa v takom užšom kruhu. V noci z 26. na 27. novembra u Milana Kňažka, kde sa riešila otázka, že pražskí herci chceli, aby bratislavskí herci podporili ich víziu, kto má byť prezident. Ale potom sme začali riešiť aj také praktické otázky. To bola tá noc, keď Peter Kresánek viezol Feldeka a Ondruša do Prahy a Martin Bútora tam vyslovil takú svoju víziu, aby sa občania mohli pozrieť z druhej strany Dunaja na Devín, čiže otvoriť hranice. A toto zase veľmi vhodne bolo požiadavkou Jána Budaja, ktorý sa 29. novembra v Národnom divadle obrátil na vtedajšieho komunistického ministra vnútra a požiadal v mene VPN, aby pustil študentov na Deň ľudských práv. My sme vtedy ešte neplánovali dátum, ale tam nejak už ten čas išiel dosť rýchlo, takže Budaj použil dátum 10. decembra. V Deň ľudských práv sa to skutočne organizovalo. Takže, a teraz sa vrátim k tej strede 22. novembra, kedy sme sa pred obedom stretli ešte v tej starej kancelárii u ochranárov. Najprv sa stretli Bútora so Zajacom, ktorí bývajú na tom istom kopci. Potom prišli dolu a už mali pripravenú koncepciu. Navrhli, aby Fedor Gál, ktorý má dobrý hlas, vyhlásil, aby to vyhlásil na začiatok prvého mítingu, aby to malo štruktúru a rámec. „Po mojej jednej strane stojí Milan Kňažko, po mojej druhej strane stojí Ján Budaj a toto sú naši hovorcovia.“ Takže ja len chcem ilustrovať z vlastných pozorovaní spôsob tvorby toho, čo potom verejnosť zažívala ako hnutie VPN.

Ešte sa vrátim o jednu adresu ďalej a tam skončím. Prvá adresa bola Umelecká beseda, druhá bola ochranári, tretia adresa bola VŠMU. Tam bolo VPN-ke najlepšie, lebo tam skutočne, a to povedal Popovič presne, tú prácu smerom navonok robili študenti. Tí študenti dokonca zabezpečovali celoslovenskú štruktúru a my sme si to ani celkom neuvedomili. Obsadili sme vlastnú budovu oproti, to bola naša štvrtá adresa a tam sme sa zrazu mali začať starať o obsluhu dožadujúcej sa, zvedavej a rôznej inej verejnosti sami a tam sme stratili vlastne priestor pre vlastnú prácu tým, že veľmi málo ľudí ostalo za dverami. Väčšina ľudí sa venovala zúfalým ľuďom, ktorí boli uväznení, postihnutí, zobrali im pozemky, mali iné problémy,

chodili sa sťažovať. Ale prišli tam aj kverulanti. Prišli tam aj odborníci. Chodili nám radiť, či máme rozdeľovať, nerozdeľovať energetickú sieť v štáte, čo robiť s baňami a prichádzali tam odborári a kde-ko ďalší. Plus tam prichádzali VPN-ky, aby sme im vymenovali šéfov. A pretože tá skupina bola veľmi heterogénna, že sa nedohodla na systéme ako bude pracovať, a že ten systém sa tvoril veľmi ad hoc a naprosto chaoticky, že tí konceptori sme boli zaťažení skutočne politickou rovinou, naozaj nebolo možné, aby sme profesionálne organizovali nejakú prácu. Jeden robil to, druhý to, tretí to. Ten najkrajší čas, na ktorý určite nielen tí, čo boli v tej budove, ale aj ďalší spomínajú prevažne pozitívne, ten sme zanedbali. Toto je úplne posledné, čo chcem povedať. Systémovú úvahu a systémové kroky, či už by to mala byť taká tá štruktúra, ako už Budaj hovoril, tripartitná, všeobsiahla mocenská koncepcia, alebo nejaká presnejšie definovaná, jednoducho sme nevytvorili štruktúru.

Mikuláš Huba: Zdanlivý detail, ale spôsobujúci dosť veľké nedorozumenia. Asi dva týždne od presťahovania sa do Mozartovho domu (Jiráskova 16 — pozn. redakcie), bol sekretariát na Markušovej. Aj keď sa politika robila už vo VŠMU, oficiálne telefonické spojenie bolo na Markušovu. Ale my sme nemali prakticky žiadny kontakt s VŠMU, čo bol zrejme čiastočne zámer. Na to pozná odpoveď asi len Mária Filková. A toto vytváralo tiež isté napätie vo zvyškoch ochranárstva, sediacich na Markušovej, čo vyústilo aj v taký cholerický apel, ktorý sa ale netýkal podstaty, skôr len formy práce. Nás sa tam pýtali: „Čo robiť, kde Jana (Budaja) zastihnúť?“ Nevedeli sme, ako reagovať. Mali sme tam nepretržité telefonáty z celého Slovenska. Takže v tomto tiež bola taká, niekedy možno nezámerná, niekedy aj zámerná nekoordinovanosť, ktorá zbytočne vytvárala šum a zmatky.

Štefan Hríb: Ja opäť apelujem na zostavovanie vlád a voľbu prezidenta.

Peter Zajac: To, čo tu Peter Tatár hovoril, je svedectvo o jednom elementárnom probléme, ktorý mala VPN a ten spočíval v tom, že už od začiatku to bol konglomerát občianskeho združenia a politickej strany. A fakticky sa VPN od začiatku s týmto elementárnym problémom nevedela vysporiadať a ten problém jednoducho od vzniku až po zánik VPN existoval. S tým potom súviselo aj to, že budova na Jiráskovej ulici bola zahľtená právnymi službami, psychologickými službami, vegetariánskou reštauráciou, konzultačným strediskom, počítačovými ľuďmi, autoškolou, čajovňou, novinami atď. Bola to potrebná a neuveriteľne obetavá služba, doslova pomoc jednotlivým vrstvám obyvateľstva. Začali sa rinúť po vlnách. Najprv to boli väzni, potom to boli vyhodení zo zamestnania, potom tí, ktorí mali nejakú smolu v živote, ja neviem kto všetko. No to všetko fakticky tú politickú činnosť, ktorá sa vlastne mala stať jadrom do volieb v júni 1990, tá občiansko-združenská činnosť do neuveriteľnej miery zahľtila. Ja to vnímam dnes ako veľké hrdinstvo, ako osobné hrdinstvo, áno, ale politicky nás to vtedy na dlhý čas, na dva týždne vlastne vyblokovalo.

Ján Budaj: Mám pocit, že všetci hovoríme hlavne o sebe a prípadne o nejakých osobách. Samozrejme, že je to na mieste, lebo VPN mala jeden problém a to bol problém legitimacy jednotlivých osobností aj v centre, ale aj osobností, ktoré sme niekam

posielali alebo kooptovali. Keďže to nebola politická strana. V danej chvíli nebola a nemohla vzniknúť za noc. Legitimita jednotlivcov spočívala na osobnej známosti. My sme dokonca dali pokyn do štruktúr VPN, a to isté robilo aj Občianske fórum. Delegujte na princípe osobného poznania. My sme nemali kádrové materiály, my sme nemali možnosť ľudí spoznať inak. A najmä v tom virváre. Z toho aj vznikla myšlienka: „Zavolaj dvoch ľudí, alebo niekoľko ľudí zo svojho okolia, za ktorých ty môžeš ručiť, aby sme sa takto rozšírili.“ Problém s Ivanom Hoffmanom vysvetlím, keď budeme rozoberať marec 1990. V každom prípade problém legitimacy v revolučnej politike bol už politický problém. V Čechách nebolo márne, že prebehli celé vlny podpisových akcií a že odklätie establišmentu bolo oveľa ďalej. Tí ľudia popodpisovali Niekolík včera a s plným sebavedomím vstúpili do Špalíčka a povedali: „Áno, ja som vlastne na vašej strane, som tu.“ Na Slovensku bolo množstvo schopných ľudí, ktorí to nestihli urobiť. Možno do VPN aj chceli prísť, ale stále nevedeli, či nebudú obvinení za kolaboráciu s režimom a za členstvo v strane. Nevedeli sme vyslať nejaký jednoznačný signál a ani fyzicky sme to nezvládli. Nemali sme také technické podmienky, aby sme prijímali desiatky ľudí a robili s nimi rozhovory. Pokiaľ sme to aj robili, stretali sme v tej zvláštnej dobe veľa čudných ľudí.

Pre spiestenie poviem aj ja dve perličky. Jedna absolútne autentická dievčina, krásna, prišla a povedala, že je Panna Mária. Stála tam tri dni, chcela hovoriť so mnou alebo s Milanom (Kňazkom). Potom zmizla. Inokedy prišiel policajt, ktorý mal prípad vraždy. Zahnal nás do tej malej miestnosti, že má hrozne dôležitú vec. V Petržalke zavraždili dievča, študentku. Vy ste proti násiliu. Vyšetrite to.

Ale vrátim sa k vážnym témam. Pri rozširovaní hnutia VPN bol problémom vzťah ku kontinuite režimu. My sme mali vtedy otvorený, nejasný vzťah k problému kontinuity režimu. Či budeme napríklad voči českej opatrnosti k rozbitiu tej kontinuity vlašni, alebo budeme radikálni a budeme ju odmietat'. Nakoniec sme uzavreli, že atmosféra na Slovensku je radikálnejšia a vlastne sme tlačili na českú stranu, aby tej kontinuity bolo čo najmenej. Z toho aj vyplýval pomerne rezervovaný vzťah k Čičovi alebo k Čalfovi, videl som ich ako kompromisné riešenia, nie ako výborné premostenie, ktoré vytvorí záruku nášho úspechu, ale ako nebezpečné premostenie, ktoré tvorí riziko neúspechu. Nevyriešená otázka kontinuity režimu sa premietala v osobách, aj v zákonoch. Pretože viete, že nebol rozpustený parlament, viete, že také rozhodnutia, či bude volebné obdobie dvojročné alebo štvorročné vznikali vo veľmi zvláštnych podmienkach. Ďalší problém tej doby bol problém „nepolitickej politiky“. Razila ho väčšina z nás, razil ho Václav Havel veľmi rezolútne. Bol to nezmysel, s prepáčením. Martin Bútora tu vyzdvihol Jozefa Jankoviča, že musí na jeho poctu povedať, že ani za svet nechcel ísť za poslanca. To je absurdné, samozrejme, z pohľadu politických záujmov VPN. Z pohľadu osobnej nezávislosti Jozefovej, samozrejme, že on nepotreboval a bolo to preňho len príťažou, ale predsa sme prevzali, táto skupinka, nazvem to umelcov, ochranárov, intelektuálov, politickú zodpovednosť. Občania si nemysleli, že my si podávame zodpovednosť ako horúci zemiak, džugáme sa a hovoríme: „Nejdeš tam ty?“ Oni si mysleli, že sme dospeli ľudia, ktorí vedia, o čo nám ide a ktorí hádam nenechajú komunistov, aby pomaličky obsadzovali pozície, ktoré nevládzeme obsadiť my. Takže otázka nepolitickej politiky sa nám vypomstila viac než v Čechách. V Čechách táto línia rýchlo skončila a treba povedať, že tam nastal v tejto otázke zaujímavý obrat. Dostal

som sa do polemiky s Václavom Klausom, ten odporúčal v novembri 89 oddialiť revolúciu tak o pol roka. Zakladať Občianske fóra a diskutovať medzi ľuďmi a potom uvidíme, chcel zastaviť námestia. Ja som to rezolútne odmietol, pretože som cítil, že Slováci nie sú spôsobilí teraz „odložiť“ revolúciu, začať diskutovať o politike a o pol roka sa k nej vrátiť. My sme mali šancu len ísť ďalej a v tej chvíli som ich presvedčil, že treba ísť ďalej. Z tohto hľadiska vyznieval aj jeden ranný telefonát z tých dní, kedy som im oznámil, niekedy nad ránom, po našej diskusii, že my na Slovensku sme spôsobilí povaliť komunistickú moc. Nie s ňou kurizovať. A navrhli sme im, že ideme do zostavenia exekutívy. Oni o tom rokovali, odmietli túto koncepciu a presadzovali koncepciu „výsadbárov“. My sme to na čas akceptovali. Vlado Ondruš bol tým výsadbárom, aj dnes sa niektorí nad tým usmievajú. A domnievam sa, že sme v tom prípade mali pravdu a že sme nemali ustúpiť.

Spomeniem už len dva problémy. Jeden, ktorý som bolestivo cítil a to bola otázka disciplíny a osobného rozhodnutia preberať zodpovednosť. Keď ochabli prvé dni, kedy všetko bolo krásne a nádejné a prišli dni každodennej politickej práce. Kríza, ktorá sa už v decembri zakladala týmito osobnými postojmi, v januári priniesla nepríjemné ovocie a obdobie medzi januárom a marcom je obrovskou defenzívou VPN. Vtedy vzniklo heslo „Totalita VPN“ a médiá vyrazili do protiútok. Všade vznikali dve VPN-ky. Pretože oni si uvedomili, že sa to dá, že to prejde.

Druhá vec. Už v novembri alebo v decembri vznikol problém politických vzťahov Slovákov a Čechov. Tento vzťah nebol celkom jasný. My sme v Bratislave žili zavaleňím kontaktom s verejnosťou, kontaktom s krvopotne sa rodiacimi občianskymi bunkami VPN a vlastne zavaleňím sami sebou. V Čechách sa ale už začala robiť politika. A ako dosvedčuje aj knižka, ktorú vydala Nadácia Henricha Bölla, tak od prvých dní sa česko-slovenský politický vzťah vnímal ako problém moci. Podľa tohto svedectva, zdá sa, tam prvok mocenského myslenia vniesol Marián Čalfa. Človek, ktorý rozumel moci, rozumel politike a ako jeden z autorov trojjedinej ústavy, ktorá sa tesne pred novembrom 1989 prijala, vnímal veľmi intenzívne vzťah Čechov ku Slovákom a stal sa motorom takzvanej „tajnej dohody“ medzi Čalfom a Havlom, riešenia voľby prezidenta, teda Václava Havla. Problém budúcich, nových politických vzťahov Čechov a Slovákov sa nás týkal, ale informácií o názoroch OF sme mali pomerne málo. Možno Peter Zajac alebo Fedor Gál mali viac kontaktov. Ja mám pocit, že som bol mimo konzultácií v tejto veci. Ale myslím si, že mocenský zápas už začal bežať, dokonca začal bežať aj prostriedkami z ministerstva vnútra. Naše nešťastné rozhodnutie o troch strážcoch ministerstva vnútra, ktoré potom nestrážil ani jeden, by malo byť ešte vecou diskusie.

Milan Šimečka: Veľmi krátko. Jano (Budaj) vytvoril zaujímavý mýtus, s ktorým by bolo treba asi polemizovať. Obmedzím sa na dve poznámky.

Jedna je, že na jednej strane, Jano (Budaj), vytváraš predstavu, že Slovensko bolo radikálnejšie, VPN bola radikálnejšia než Občianske fórum. Upozorňujem na to, že po prvé: nech je to akokoľvek, to, za čo sme my boli zodpovední ako VPN, dopadlo oveľa úbohejšie než Česi a federál, a slovenská vláda bola oveľa väčším kompromisom než federálna vláda. To po prvé. Tá naša zodpovednosť tam jednoducho je, bez ohľadu na to, či hovoríš, že nás nahovorili Česi alebo nie. Nemali sme sa nechať nahovoriť, keď už.

Po druhé: radikalita VPN, která je podla mňa mýtus, do značnej miery spočíva v tom, že my sme neniesli zodpovednosť za osud štátu. My sme boli, v tomto mal Kňazko obrovskú pravdu, my sme boli provincia, boli sme regiónom. Ten federál a Praha rozhodovala o celej republike, my sme si tú radikalitu mohli dovoliť na jej úkor. Upozorňujem na to len preto, lebo ten mýtus sa mi jednoducho nepáči, myslím, že by sme mali byť kritickejší voči sebe samým.

Fedor Gál: Toto je presne to, čo sa nemalo stať. My by sme mali položiť na stôl fakty a nie mýtické interpretácie. Vnímať dnes VPN týmto spôsobom je holý nezmysel. VPN v decembri 1989, v januári 1990, v marci 1990, v auguste 1990, to bol iný organizmus, iný fenomén, iné zoskupenie ľudí. Na začiatku mala VPN dvojakú misiu a žiadnu inú. Žiadna politická strana. Misia VPN na začiatku bola ústavná zmena na politického systému, ústavná zmena režimu, bez faciek a bez mŕtvych a zabezpečiť slobodné voľby. Nič iného VPN nemala na triku. Vo chvíli, keď sa začala formovať predvolebná situácia, VPN sa rozhodla, že pôjde do volieb, v tej chvíli sa stala aj transformácia VPN. Začala si budovať svoje okresné, regionálne štruktúry, svoju kanceláriu, svoje zdroje financií, začala sa správať ako politická strana. Ja vás chcem upozorniť, že už v januári 1990 v novinách Verejnosť vyšiel článok jedného predstaviteľa Koordinačného výboru VPN, ktorý konštatoval fakt, ktorý každý sociológ pozná už päťdesiat rokov. Že občianske hnutia tohto typu prechádzajú odjakživa životnou dráhou, ktorá spočíva v tom, že keď naplnia svoju misiu, v našom prípade slobodné voľby a ústavnú zmenu režimu, rozpadajú sa na tri veci: na nezávislé inštitúcie: Archu, Kultúrny život, ja neviem čo. Na nezávislé partikulárne sociálne hnutia a na štandardné politické strany. Transformácia VPN na štandardnú politickú stranu začala asi vstupom do politickej hry. Legitimita každého z nás v tých počiatočných fázach nebola legitimita demokratického rozhodnutia nejakého publika. Preboha, kto sa hlási a kto vstupuje demokratickou voľbou do prvej línie alebo na barikády? My sme sa tam proste nanominovali nedemokraticky a sami. V tom bola naša legitimita. Opakujem znova, že naša diskusia musí byť uchovaním a prezentáciou faktov. Pretože, keď začneme generovať mýty, tak sa z toho nikto proste nevyšomári.

Pavel Zeman: Chtěl bych něco říci k týdnu od 3. do 10. prosince 1989 a týká se to samozřejmě toho, co zde zaznělo. Je pravda, že VPN měla před 3. prosincem 1989 podmínky k postupu OF s tím, že OF mělo vystupovat důrazněji proti Adamcově vládě. Je pravda, že do 3. prosince 1989 převládal ve vedení OF vůči této vládě postoj, pro který používá Petr Pithart termín kukačí vejce nebo předsunuté hlídky apod. Ale již 3. prosince 1989 sklídila Adamcova zrekonstruovaná vláda bouři nevole a ve vedení OF proběhla v noci z 5. na 6. prosince 1989 vážná diskuse, v níž Václav Havel prosadil proti nejužšímu vedení OF, že nyní je již potřeba tvrději vystupovat proti federální vládě. A zde se situace změnila a do 10. prosince 1989 se OF důrazněji angažovalo v otázce nového obsazení federální vlády. Samozřejmě, že tomuto napomohla i řada kroků z druhé strany a nakonec i samotná Adamcova demise ze 7. prosince 1989. K tomu, jak přistupovali zástupci VPN k otázce vstupu do vládních funkcí, budu citovat materiál, který máme k dispozici. Jde o záznamy diskusí z vedení OF ze 3. až 10. prosince 1989. Dovolím si citovat deset řádek zachycujících

slova Jána Čarnogurského pronesená v nejužším kruhu vedení OF za účasti Václava Havla i některých dalších představitelů VPN: „U slovenské vlády byl zvolen takový model, že Vlado Ondruš bude naším dozorem ve vládě s tím, že VPN tam nebude delegovat více svých lidí. Ale bude se vyjadřovat ke všemu s podmínkou, že tam mají být nezkompromitovaní lidé, odborně a morálně způsobilí. Dezignovaný předseda slovenské vlády Čič a předseda Slovenské národní rady pan Schuster akceptovali tento požadavek, že se dnes v osmnáct hodin setkají s naší delegací s tím, že jí bude předložen celý seznam všech členů budoucí slovenské vlády, ke kterým se tato delegace má vyslovit a říci ano nebo ne. Svoje vlastní lidi tam nemáme ze dvou důvodů: jednak jsme v té rychlosti nebyli schopni dezignovat vhodné lidi a druhá věc je, že tím si ponecháváme jistý distanc od této vlády a svobodu zaujímání stanoviska pro další období.“ Toto mimo jiné připomínám proto, že události se odvíjely velmi rychle, Vy jste byli v tomto prostředí a museli jste rychle tyto problémy řešit. Ale z materiálů, které jsou k dispozici, je změna chování samotného OF ve vztahu k otázce obsazování vládních funkcí identifikovatelná. Vystupování VPN působilo na jedné straně radikálně a to vystupováním na veřejnosti. Na druhé straně je tady ovšem problém samotného přístupu VPN k uvolněným funkcím a potom otázka jejího silnějšího, masivnějšího nástupu do uvolněného prostoru, který se od 3. prosince 1989 vytvářel a vytvořil. A zde je z mého pohledu výsledný obraz sestavený z materiálů, které jsou k dispozici, trochu jiný.

Martin Nodl: Já mám jenom krátkou poznámku. Samozřejmě, že je tady řečeno moc věcí na základě nějaké faktické informace, s kterými nesouhlasíme. Ale my nechceme zasahovat do interpretací, kterou před chvílí předvedl pan Budaj, protože chceme, aby jste hovořili Vy sami k problémům, které se zde probírají. A ne aby Vám prostě někdo předkládal z naší strany interpretace, byť jsou, dejme tomu, faktičtější, jako to nyní udělal Pavel Zeman.

Jarmila Poláková: Vyřizuji Vám od Vladimíra Hanzela, že Vás všechny moc pozdravuje a je mu moc líto, že tady nemůže být. Jak já zde vše poslouchám, tak se domnívám, že právě jeho přítomnost by byla zajímavá v tom, že by určitě reflektoval to, co se dělo v OF, co se týkalo vztahu OF a VPN a jak OF reflektovalo dění na Slovensku. Společně bychom ale snad mohli o těchto problémech mluvit snad příště na dalším setkání, které sliboval pan Horáček, a to na širším setkání bývalých představitelů OF a VPN.

Nyní bych trochu reagovala na některé diskusní příspěvky. Trochu se vrátím dozadu a budu mluvit poněkud obecněji. Jak na mě tyto příspěvky působily, jako na člověka, který nebyl ani ve VPN ani v OF, a který celé listopadové dění prožíval jako jeden z řadových občanů Prahy, jež měl jen trochu víc informací o dění v OF. Úplně na začátku bych připomněla první příspěvek pana Kňazka, který zde hodnotil divadelní sféru od sedmdesátých let až do roku 1989. Já si myslím, že divadelníci jsou předurčení k působení na diváka tím, že skvěle artikulují, dovedou říkat myšlenky velkých dramatiků a přesvědčit diváka, že na scéně je skutečně např. Hamlet. To znamená, že když jsou dějiny v pohybu, tak mají herci velkou výhodu, neboť je lidé znají ze scény a díky tomu se jimi nechají přesvědčit, že je třeba udělat ty a ty věci pro dobro dané situace. S přihlédnutím k tomu, jak jste zde hodno-

tili určité události před 17. listopadem 1989 a hovořili o tom kdo byl vlastně první, zda byla založena jako první VPN nebo OF, si myslím, že prostě společnost nazrála k tomu, že se všechny události děly najednou. Že bylo úplně normální, že se jeden večer zakládalo OF a jeden večer se zakládala VPN. A bylo to strašně dobře, protože jde o dva svébytné národy, které mají svoji historii, své intelektuály. A je dobře, že se založily dvě organizace, neboť je byla potřeba ve stejné době založit, a je jedno, že se jmenovaly různě. Měsíc před událostmi spojenými se 17. listopadem 1989 došlo k ekologické katastrofě v Teplicích a lidé tam šli do ulic. A potom ti lidé říkali, my jsme byli aktivní již před 17. listopadem 1989 a na nás se zapomnělo. To souvisí s tím, čím se zabývám v rámci sociologie, totiž s problémem jak média ztvárňují skutečný svět a jestli skutečný svět vypadá tak, jak jej ztvárňují média. Média vždy sídlí v Praze a Bratislavě, jen v hlavních městech, a tam také působí novináři, kteří spouštějí informační vlnu, jež se potom dostává k lidem. No a to, co se dělo v Teplicích, vědělo vlastně strašně málo lidí v republice. Dále zde pan Kňazko také říkal, že Několik vět podepsala spousta divadelníků, a proto se k petici přidala velká řada dalších lidí. Ale ještě předtím proběhla petice za propuštění Václava Havla z vězení a tu podepsala také spousta lidí. Prostě událostí se dělo pořád víc a víc a v roce 1989 se události tak nahušťovaly, až to bouchlo 17. listopadu 1989. Na 10. prosince 1989 v Den lidských práv připravoval Václav Havel a Charta 77 velký veřejný mítink s kulturním programem, kdy by vystupovali herci apod. Ale tím, že přišel 17. listopad, se vše zrušilo. Všechny tyto události byly důležité, protože tím dění narůstalo a proto také mohlo nakonec dojít k většímu společenskému pohybu, ale nikdo vlastně nemohl odhadnout, ve který den k tomu dojde. Také bych ještě trochu reagovala na to, co zde bylo řečeno o OF a jeho bázlivosti i o tom, proč se stal předsedou federální vlády Marián Čalfa apod. Já jsem vnímala přechod z opozice do struktur a tím i převzetí řízení státu jako strašně těžkou věc. A lidé ve vedení OF se snažili zachovat kontinuitu v tom, že věděli, že je zapotřebí určitý druh úředníků, kteří ví, jak daný úřad vést, aby se stát nerozpadl. Aby nenastal chaos a všichni lidé by pak byli nespokojení a pobili by se mezi sebou. Proto je lepší mít tyto úředníky v úřadech, úředníky, které si já sám do těchto úřadů dosadím, neboť oni sami se do nich neprotlačí. A po volbách je pak propustím. Já si myslím, že to byla určitá zodpovědnost, kterou na sebe OF přebralo. Že ti, kteří byli dvacet let v opozici, si netroufli stát se najednou předsedy vlád a ministry. A byla to i určitá taktika, jak postupně přebírat moc a nenahrnout se do úřadů s tím, že je budu řídit a ve skutečnosti je řídit nebudu, protože to neumím. A pak jsem se Vás chtěla ještě zeptat na Ivana Hoffmana. Já jsem měla dojem z různých vyprávění z Bratislavy, že se Ivan Hoffman podílel na mítinzích, které byly organizovány v Bratislavě na Náměstí SNP a nyní jsem se dozvěděla, že byl vlastně stranou.

Odpověď: Podieľal sa s gitarou, zložil hymnu.

Jarmila Poláková: Jako organizátor ne. Děkuji. Ještě jsem se chtěla zeptat na to, jak pan Zajac hovořil o prvních pěti členech OF. Já si myslím, že těchto členů nebylo pět, ale že to byla určitá širší skupina lidí, jejichž jména jsou snad i někde zaznamenána.

Pavel Zeman: Osmnáct.

Peter Zajac: Milan Kňažko tu už vysvetlil, že vlastne on nebol priamo v Prahe, ale že v Prahe ho nejakým spôsobom pokladali za člena, už keď bol v Bratislave. Ja si ho v mysli nesiem ako jedného z piatich zakladajúcich členov OF. Ja si to tak pamätám, možno je to z mojej strany omyl.

Druhá drobná poznámka. My sme mali jeden veľmi elementárny problém, ktorý sa vyskytol v tej chvíli, keď sa začala formovať federálna vláda. Tam sme išli v našich úvahách veľmi rýchle ďalej za Adamcovu vládu. Žiadali sme proste odvolanie Adamcovej vlády. Ale je reálny fakt, že na samotnom formovaní federálnej vlády sa VPN nejako masívne nepodieľala, skôr s nami OF konzultovalo svoje návrhy. Milan Šimečka tam sedel, Jano Langoš tam sedel. My sme boli vlastne prvýkrát istým spôsobom zaskočení situáciou vtedy, keď ten prirodzený graduálny proces prešiel ponad našu predstavu o kontrolnej funkcii VPN a OF. To bolo prvýkrát pri federálnej vláde a druhýkrát pri voľbe prezidenta Havla. Realita.

Ján Budaj: Ja som tu povedal svoju charakteristiku dvoch problémov, o ktorých som myslel, že by sme mali diskutovať. Ja som ju nechcel uzatvárať, ale pripomenúť, že toto boli reálne politické problémy, s ktorými som sa vtedy potýkal. Pokiaľ ide o údajné vytváranie mýtov, nebudem komentovať Fedorov (Gálov) spôsob diskusie a prirovnaní. Fakt je, že rekonštrukcia vlády na Slovensku prebehla 9. decembra. Česká strana nevníkala tento problém tak aktuálne a rekonštrukciu českej vlády „zabudlo“ OF na február. Federálna vláda sa rekonštruovala, ako viete 10. Pokiaľ ide o termín 3. decembra, v spomienkovej knihe (Nadace Heinricha Bölla: Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989/90. Praha 1995 – pozn. redakcie) uvádzate svedectvá, že táto polemika okolo Adamca, naše rozporné názory na to, že či ísť „metodou předsunutých hlídek“, ako to nazývalo Občianske fórum, odzneli 7. decembra. Nad ránom alebo o pol druhej v noci medzi mnou a Pithartom. Konkrétne tu uvádzate, že odmietol vytvorenie vlády Občianskeho fóra. A že ešte v ten deň Občianske fórum opakovalo ponuku Adamcovi, aby zostal premiérom. Toto bol postup, ktorý sme vo VPN nezdíeľali.

14. december 1996 – popoludnie

Martin Porubjak: Pre mňa boli dve také veci, a to nielen pre mňa, ale aj pre ostatných ľudí, problematické, na ktoré sme reagovali veľmi hekticky a v tom si myslím, že vlastne už v zárodku, to znamená koncom novembra, začiatkom decembra vidieť predsa len rozdielnu situáciu v Čechách a na Slovensku. V tom jednom prípade to malo svoje, by som povedal, svoje vecné dôvody, v tom druhom to bolo objektívne, a to bola práve voľba prezidenta a generálny štrajk. Spomínam si, že keď sme prijali správu o vyhlásení generálneho štrajku, ktorý sa mal uskutočniť o niekoľko dní, v pondelok, 27., tak sa nám zdalo, že je snáď príliš unáhlené vyhlásiť generálny štrajk s takým krátkym predstihom a pritom s pevným dátumom a viem, že viacerí sme vtedy vyslovovali obavu, že sa to ako generálny štrajk nepodarí zorganizovať, teda pravdepodobne v nijakom prípade do toho 27. Som presvedčený, že by sa to nepodarilo, nebyť prielomu v médiách, ktorý našťastie na Slovensku nastal skôr ako v Čechách. A ten potom spôsobil, že ľudia videli, že inde to dokázali a povedali si: dokážeme to aj my v Prievidzi, v Žiline, v Liptovskom Mikuláši. Ale bolo to veľmi riskantné. Nebyť toho prielomu v televízii. Myslím, že naše obavy vyhlásiť štrajk k tomu dátumu, v ktorom by sa nebolo bývalo náhodou podarilo ho zrealizovať, že to mohlo veľmi negatívne ovplyvniť celý vývoj. Média, najmä oslobodená televízia to, samozrejme, pozitívne ovplyvnili a akcelerovali. To sme sa prvýkrát, by som povedal, trochu pomýlili, možno my sme boli opatrnejší ako česká strana. Tam by ma u českých historikov zaujímalo, ako to bolo, lebo som počul niekoľko interpretácií toho, ako sa stanovil ten dátum a že vlastne to bola náhoda a tiež že to vyhlásili nejakí študenti, ktorí sa s nikým neporadili. A takisto vládli v Čechách ako v Občianskom fóre veľké pochybnosti o tom, že či to bolo správne v takejto rýchlosti a s takým presným dátumom vyhlásiť.

A druhá kauza bola nominácia prezidenta Václava Havla na funkciu prezidenta. Spomínam si, že to v nás vyvolalo rovnako obavy až takmer zdesenie, lebo sme si hovorili, že na Slovensku získať podporu pre Václava Havla, o ktorom deväťdesiat percent alebo ešte viac percent obyvateľstva nevedelo, kto to je, že získať pre toho človeka slovenskú verejnosť bude veľmi problematické. Nota bene, kedy teda tu bol Dubček, ako všeobecne známy človek a Slováč, čo na Slovensku hralo, samozrejme, svoju rolu. Vtedy sa objavili prvé nápisy: „Havel zradil Dubčeka.“ Čiže istá skupina politickej opozície očividne komunistickej proveniencie sa to snažila využiť a vycítila, že to je téma, ktorá sa využiť dá. A už na báze toho národného argumentovania. A pamätám si, že aj taký skúsený politik, akým bol Šimečka starší, bol vtedy dost vydesený a prečítal nám na Jiráskovej list, ktorý písal Václavovi Havlovi, kde ho asi na dvoch stranách veľmi emotívne, ale aj logicky varoval, nech neprijíma túto kandidatúru a že jeho rola je rola nezávislého intelektuála na Hradečku, ale nie na Hrade atď. A vlastne sme tomu listu vyslovili podporu a Milan Šimečka ho odoslal. Potom nasledovali ešte nejaké telefonáty a napokon sme sa predsa len rozhodli, že do toho rizika ideme. Teda do podpory Václava Havla. Ale inak v tom prvom štádiu tam bola takmer jednoznačná, možno nie osobná, ale takticky považovaná za správnu, podpora Dubčeka. A to sú, myslím, dve kardinálne

veci, kde už v tom samotnom zárodku bolo vidieť, že situácia v Čechách a na Slovensku je iná. U tej jednej, samozrejme, zohrala svoju rolu aj národnosť Václava Havla a národnosť Dubčeka. A tá druhá, tam by som rád mal odpoveď od historikov.

Ján Budaj: Mohol by Martin (Porubjak) spresniť tieto veci? Ja som sa o tom Milanom (Šimečkovom) liste dozvedel niekedy v marci, ale nebol som pri tom. Aký orgán VPN vtedy uvažoval o kandidatúre Dubčeka?

Martin Porubjak: Proste sedeli sme tam, kde sme vždy sedeli, na koordinačnom výbore na Jiráskovej ulici (teraz Ventúrskej — pozn. redakcie), bolo nás tam pätnásť, dvadsať, ja neviem presne, Fedor (Gál) tuná kýve hlavou, čiže iste tam bol, ja som doteraz bol presvedčený, že si tam bol i ty (Ján Budaj). Ja si ale pamätám presne Milana Šimečku, v akom bol duševnom rozporení a dosť bol nervóznym z tej situácie, ako nám emotívne, zaangažovane prečítal ten list a ako sme my vyslovili súhlas s tým listom, lebo sme si uvedomovali riziko situácie. Tam nešlo o to, že mnohým z nás bol Havel ako politik bližší. Čo reprezentoval Dubček a čo reprezentoval Havel, boli dva veľmi odlišné koncepty politiky, ľudskej skúsenosti atď. Ale vtedy sme naozaj mali obavy, že to môže prinajmenšom silne rozdeliť Československo.

Milan Šimečka: Ak dovoľíte len krátku poznámku. Ja som vedel o tom liste a tiež sa o tom hovorilo. Otec napísal ten list z iného dôvodu. On ho napísal, pretože celá jeho minulosť s Václavom Havlom mu hovorila, že by nemal ísť do politiky, do tej oficiálnej politiky. To bolo jeho hlboké presvedčenie. Keď napísal ten list Václavovi Havlovi, večer mu ešte telefonoval, ale Václav sa už rozhodol. A otec vrazil: „No, už keď si sa rozhodol, už je to jedno.“ Ten list sme vnímali ako nejaký pokus Václava prehovoriť, ale už bolo neskoro. To bol jeho osobný list. Potom, asi deň nato sme sa vlastne museli s touto situáciou vyrovnávať.

Peter Tatár: Ja som sa o liste dozvedel dodatočne a ja som vnímal voľbu prezidenta nie ani tak, ako to povedal Martin (Porubjak), ale skôr naopak. Že Havel je kandidát a VPN riešila otázku, ako sa vysporiadať s nomináciou Dubčeka, ktorá prišla z inej strany, nie z VPN. Verejne vystúpil s nomináciou Dubčeka Igor Cibula za Stranu demokratickeho socializmu. To bol jej vrcholný verejný politický počin. Za tou značkou sa skrýval okrem iného Mečiar, Svěchota a kopa ďalších ľudí, o čom je aj dostatok verejných dokladov. VPN sa zaoberala skôr nájdením podpory pre Havla, zjednodušene povedané.

K tomu, čo sa Jano Budaj pýtal, že ktorý orgán. To patrí k tomu popisu práce VPN, že tam nebol žiadny systém, žiadna štruktúra, že to boli osobnostné zhľuky ľudí. Bolo jasné, že máme navzájom istú dôveru, že tam sú isté authority a to sa prejavilo, povedzme, aj pri tom zostavovaní vlád, ak to môžem potom popísať pri tomto bode.

Ján Budaj: Ide o to, že to neboli zhľuky, ale boli vymenovaní členovia koordinačného výboru a že sa neprijímali žiadne rozhodnutia, keď nebola prítomná majorita koordinačného výboru.

Martin Bútor: Chcem povedať, že dokumenty, ktoré vyšli ako rozhodnutia Koordinačného výboru VPN, boli naozaj dokumentami tohto orgánu a ani raz sa nestalo, že by tento orgán vyslovil podporu inému kandidátovi na prezidenta ako Václavovi Havlovi. Problém spočíval skôr v tom, že akonáhle sa Václav Havel rozhodol, pred VPN stála nielen otázka, ako túto kandidatúru podporiť, ale aj ako napomôcť privilegiovanému postaveniu Alexandra Dubčeka na politickej scéne. To bol jeden z kľúčových problémov. Pokiaľ ide o list Václavovi od Milana Šimečku seniora, naozaj ho napísal ako osobný list, nie ako snahu zvrátiť Havlovo politické rozhodnutie. Napísal ho ako niekto, kto s ním prežil uplynulých dvadsať rokov a mal jednoducho inú predstavu o jeho politickej role, o jeho osude, pravdepodobne si viac cenil jeho pozíciu kritického intelektuála európskeho formátu. Tak či onak, po vyjasnení Havlovej kandidatúry nasledovali zložité vyjednávania, určite si spomínate, v jednom štádiu týchto vyjednaní Alexander Dubček prišiel osobne na Jiráskovu do sídla VPN, kam inak nechodieval, v psychicky dosť otrasenej kondícii. Zrejme to nebola preňho ľahká situácia, úlohu sprostredkovateľov zohrali vtedy práve Milan Šimečka starší spolu s Jurajom Špitzerom a vlastne išlo o to, aby sa podarilo vytvoriť politické duo, ak to tak smiem pomenovať — Havel prezident, Dubček predseda federálneho parlamentu, aby teda Dubček, po zmierení sa s tým, že Havlova kandidatúra sa stala akceptovanou konštantou, prijal pripravovanú funkciu vo FZ.

Ján Budaj: Možnože pre celý kontext treba ešte vysvetliť aj to, že Alexander Dubček veľmi emotívne prežíval tento problém a s odstupom času si myslím, že nešlo v tejto chvíli o nejakú túžbu po funkcii, ale bola to jeho trauma, Dubček versus Husák. On cítil v postupoch, ktoré realizovala VPN nenaplnenie „histórie“. Cítil, že Gustáv Husák sa aktívne bráni tomu, aby sa dostal na jeho miesto Slováka, aby sa dostal na jeho miesto Dubček. Toto hralo do karát Adamcovi, ktorý začal spolu s Čalfom rozvíjať koncepciu — Slováka premiérom federálnym a Čech prezidentom. Adamcovi išlo o seba samého a sám sa núkal. A dokonca tak bol v istých okamihoch na Letnej predstavený Občianskym fórom. Takže ešte k tomu Dubčekovi treba dopovedať, že mal podozrenie, či nejde o nejakú dohodu za jeho chrbtom, ktorá by zabránila naplneniu historickej „satisfakcie“, keby on vystriedal normalizátora Gustáva Husáka.

Milan Kňazko: Prepáčte, ak možno zopakujem niečo, čo už bolo povedané. Spomínam si ale, že k týmto rozhovorom, najmä k dohode medzi Občianskym fórom a VPN prišlo v Špalíčku v Prahe, kde sme boli viacerí z nás prítomní a dokonca pred niekoľkými rokmi, teraz neviem, či v roku 1992, či 1993, sa objavil v českej tlači, neviem teraz, v ktorých novinách, možno to bolo v Práve, možno to bolo vo viacerých novinách, prepis magnetofónového záznamu. Chcel by som len potvrdiť, že ten záznam je viac-menej autentický, pokiaľ som mal možnosti si to pozrieť, možno nie je úplný. Čiže to je situácia, pokiaľ ide o dohodu medzi nami. Tam bolo rozhodujúce, myslím, už to niekto povedal, že u Václava Havla bola záruka, že istý kontakt s bývalým Sovietskym zväzom a Ruskom jednoducho neprichádza do úvahy. Myslím si, že to dominantne prevážilo. Robili sa v tom čase také, nazval by som to, intenzívne prieskumy verejnej mienky, že minister sociálnych vecí napríklad išiel do ČKD a tam zorganizoval miniprieskum verejnej mienky. A z toho vychádzalo, že Dubček

vtedy získal v podstate najviac percent, ale ešte nepadlo rozhodnutie. Potom bol Černík, myslím, a mnoho iných a Václav Havel sa prakticky v tom čase neobjavoval, alebo len minimálne objavoval v akomsi hodnotení, pretože, akokoľvek to dnes znie paradoxne, samozrejme, tak v tom čase bol Václav Havel verejnosti, širokej verejnosti prakticky neznámy človek. My sme s ním potom absolvovali takú cestu po východnom Slovensku, do VSŽ, do Prešova, do športovej haly atď. a robila sa veľká reklamná kampaň. Bol som takisto pri niektorých stretnutiach s Dubčekom, ktorý sa cítil veľmi ukrivdený. Veľmi poškodený, pretože z istého hľadiska, si myslím aj osobne mal pravdu, že po tých rokoch, a po tom aké mal on vtedy medzinárodné renomé, najmä cez socialistickú internacionálu, sa vcelku oprávnené domnieval, že by mohol pomôcť preniesť Československo do tých prvých slobodných volieb. Takto to aj vtedy definoval a bol z toho viac ako deprimovaný, pretože bol až veľmi smutný a neubránil sa slzám, treba povedať. Bol z toho psychicky veľmi, veľmi dotknutý. Zatiaľ všetko.

Martin Bútora: Priznám sa, že keď som vtedy na KC VPN na Jiráskovej videl tie Dubčekove slzy, spomenul som si na rok 1968 a len sa mi potvrdila správnosť nášho rozhodnutia.

Miroslav Kusý: Bol som svedkom prvého stretnutia Havel a Dubček. Požiadali ma, aby som pritom bol, lebo oni sa navzájom poznali iba oficiálne, ale do priameho styku neprišli. Pokiaľ ma pamäť neklame, tak to bolo ešte v Laterne magike. Hneď keď Havel prijal nomináciu na prezidenta, ale Dubček o tom ešte nevedel. Teda Dubček tam prichádza s tým, že ponúka svoje služby republike, že je ochotný prevziať prezidentskú funkciu a bolo to také vzájomné sa oŕukávanie. Havel hovoril Dubčekovi: „No, viete, pán Dubček, vy by ste boli možno oveľa viacej potrebný na Slovensku. Bolo by dobré, keby ste sa tam usilovali o nejaké primerané postavenie.“ Bol to rozpačitý rozhovor a v jednej fáze sa Dubček zdvihol a povedal: „Tak ja tu vlastne nemám čo robiť!“ A odchádzal von tou chodbou, kde bolo plno novinárov, reportérov, blesky tam cvakali. Prešiel tou chodbou a ja hovorím Havlovi: „Vašku, to nie je možné, my predsa nemôžeme nechať Dubčeka takto odísť. To je vylúčené, uvedom si, čo sa teraz deje.“ Tak Havel vtedy vybehol, celou tou dlhou chodbou prebehol a zavolať: „Pane Dubčeku, vráťte se, vždyť jsme ještě neskončili.“ Zaviedol ho naspäť a šli spolu. A potom odišli spolu na ten užší výbor, ktorý vedľa zasadal, tam už ja som neparticipoval, odkiaľ vyšla dohoda, že Dubček prijme post predsedu parlamentu a súhlasil s tým, že Havel prijíma kandidatúru na prezidenta. Toto bola momentálna situácia, samozrejme, Dubček sa s tým ešte dlho vyrovnával.

Fedor Gál: Ja to vybavím dvoma vetami. Tá základná rozhodovacia situácia znela, či osoba prezidenta má byť návrat k roku 1968 alebo začiatok niečoho nového.

Druhá vec, ktorú som chcel povedať, je, že Dubček nebol pripravený na to, že bude mať protikandidáta. Vo chvíli, keď Havel oznámil svoju kandidatúru, Dubček rezignoval, to je druhá vec. Rezignoval vnútorne.

A tretia vec, ja sa hlásim k tomu, čo povedal Martin (Bútora). Keď sme dvadsiati piati členovia Koordinačného centra VPN videli ako potencionálny líder Slovenska

roní slzy, pretože má protikandidáta, tak zo mňa proste odišla vôľa vidieť takého človeka na čele toho pohybu na Slovensku.

Martin Porubjak: Neviem, ako to prebehlo na tom melantrichovskom balkóne s Tigrídom. Ale viem, že Dubček, napriek svojmu československému zmýšľaniu, mal dosť výhrad a možno aj negatívnych skúseností s českou politickou scénou. Mám taký jeden drobný zážitok, ktorý to zrejme aj potvrdzuje. V čase, keď ešte nebolo jasné, na začiatku roku 1992, za koho pôjde Dubček vo voľbách, tak som ho navštívil vo Federálnom zhromaždení. To bolo ešte predtým, kým ho Mečiar niekoľko hodín nechal čakať. O tom niečo vie snáď Milan Kňažko. To bolo pred voľbami v roku 1992.

Milan Kňažko Aj tam sme už?

Martin Porubjak: Nie, ja som v januári, februári, pardon. Ja som hovoril o nedôvere v československých vzťahoch, ktoré zrejme Dubček vnímal kriticky. A chcem len povedať, že keď som za ním bol, to mohlo byť niekedy v januári, februári 1992, kvôli voľbám a mal som ho vlastne aj ovplyvniť, teda chcel som ho ovplyvniť, aby nešiel do volieb ako kandidát HZDS. To bola vtedy Mečiarova aféra tých vytrhnutých stránok, Tisovej vily atď. Dubček si ma vtedy vypočul, naznačil mi, že to všetko ešte nie je jasné a že snáď to s tým HZDS nie je také jasné, že by s nimi do volieb išiel, nevyľučoval to. Zároveň celú tú záležitosť s Mečiarovou minulosťou, snáď s nejakou aktívnou rolou spolupracovníka ŠtB obrátil, že či to nie je intriga nejakých českých kruhov, ktorá sa snaží Mečiara týmto spôsobom na Slovensku diskriminovať. Bola to Dubčekova fixná idea, ktorú nevedel nijako doložiť, hoci existovali dôkazy, tie vytrhnuté stránky existovali a potom to nájdenie v registri, to by Langoš vedel povedať, aký systém tam existoval, ako Mečiarovo meno našli v tej kartotéke. Ale Dubček bol vtedy až stihomamským spôsobom presvedčený, že to je snáď česká intriga voči Mečiarovi a paradoxne to Mečiara v jeho očiach v tej chvíli vlastne dvihlo. A spomínam to len preto, aby som doplnil obraz o vzťahu, ktorý u Dubčeka existoval.

Milan Kňažko: Ja som chcel teraz kvôli Dubčekovi, ktorý sa už nemôže brániť, aby neostala na neho spomienka ako na rumádzgajúce chlapčisko. Slúži mu ku cti, len to chcem povedať, že v tom čase išiel vlastnou cestou a viem, že sa vykonával na neho obrovský tlak, aby vtedy kandidoval za HZDS a odmietol to. Možno vedel viac než mnohí z nás, nakoniec bol to jeden z ľudí, ktorí Mečiara objavili a priťahli, takže asi vedel viac. A možno, že ten vtip, čo sa hovorí, že kedy naposledy videli Mečiara v montérkach, vtedy, keď opravoval Dubčekovi auto, že možno na tom niečo bude.

László Szigeti: Iba kvôli faktom. Išli sme spolu VPN-MNI. Pre MNI bolo jasné, že naším kandidátom je Václav Havel. Ja som tam bol tiež, keď sa Dubček rozplakal. Mali sme tie isté pocity a ja si pamätám, ako som vysvetlil Dubčekovi, že my na kandidátku MNI nedáme takých ľudí, ako Dobos, Szabó Rezső atď., ktorí sa zúčastnili reforiem v roku 1968. Jasná vec, že budeme s nimi spolupracovať, ale tú kontinuitu v žiadnom prípade nechceme. Iba toľko.

Eugen Gindl: Ja len chcem pripomenúť, že práve v súvislosti s Dubčekom a postojom VPN k Dubčekovi sa prvýkrát objavilo obvinenie VPN z toho, že nekoná slovensky. Objavilo sa to dokonca na Jiráskovej ulici na tých plotoch atď. V tom čase som stretol na ulici Igora Cibulu, zakladateľa Strany demokratického socializmu, a keďže sa vedelo, že túto kampaň „Dubček na Hrad“ táto strana rozducháva, spýtal som sa ho, či sa nebojí vyvolávať džina nacionalizmu z fľaše. Cibula povedal: „To je politika, alebo presnejšie, takto sa robí politika.“

Fedor Gál: V tom istom čase, keď Eugen (Gindl) hovorí, že sa na tých plotoch objavilo, tak na tých istých plotoch a v tom istom čase sa objavilo, že Židia vo VPN sú a dvojbodka a bolo tam asi osem mien. Len to dávam do kontextu, že to nebolo len o Dubčekovi a len o slovenských záujmoch.

Ján Budaj: Ja myslím, že to bolo trochu neskôr, Fedor (Gál), to bolo o mesiac neskôr.

K veci Dubčeka. Ja myslím, že tu hral rolu ešte jeden faktor pri zvažovaní Dubčkovej kandidatúry na Slovensku, a to bol fenomén Obrody, zvláštnej organizácie, ktorá navštívila koordinačný výbor, prihlásila sa k tomu, že viedla akýsi dialóg s mocou pred novembrom 1989, ale nešpecifikovala ho. Dodnes neviem presne, aký bol, či mal nejaké ovocie. Už vtedy to bol pán Laluha, ale k obrodárom sa hlásil aj Alexander Dubček. Boli to jeho najbližší priatelia a mám pocit, že jednou z tragédií Alexandra Dubčeka je, že po roku 1968 ho to jeho bežné prostredie opustilo a zostali mu kontakty so skupinou ľudí, ktorú my sme mohli vnímať v lepšom prípade s miernym podozrievaním. Či už to boli bývalí spravodajskí dôstojníci alebo osobnosti, ktoré akoby čakali na funkciu a na výťah, ktorý by ich do tých funkcií vyniesol. Ten výťah mal názov Alexander Dubček. Pre moju generáciu títo ľudia nepôsobili dojmom, že boli aktívni proti režimu. Autority sme videli skôr v ochranárstve, medzi katolíkmi, medzi umelcami, medzi výtvarníkmi, ktorí ten hlas dvíhali. Ale neznámi ľudia z Obrody, ktorí sa zrazu vynorili spoza Dubčekovho chrbta, nám nič nehovorili.

Ďalšiu poznámku som chcel povedať k problému prezidenta, ako sa riešil už potom v praktickej politike. Bohužiaľ, zostalo mi to vtedy utajené, až práve aktivita tejto nadácie, ktorá spoluorganizuje naše stretnutie, odhalila, ako sa diskutovalo o Havlovej kandidatúre v Prahe. A že práve moment Havlovej kandidatúry bol svojím spôsobom zlomový. Už tu ktosi poznamenal, že prvý vytvoril možnosť falošného príbehu. Na druhej strane práve nekandidatúra Dubčeka nebola zvládnutá. Začal vznikať falošný výklad, ktorého sa chopili schopní propagandisti vtedajšej komunistickej strany, ktorí sedeli v novinách a už v januári tu bola bájka o novej totalite VPN. Raz sa prihlásil niekto, že sa dobíjal na Jiráskovu a neboli sme tam. Inokedy sme neuspokojili požiadavky ukrivdeného atď. Tehlička k tehličke a budoval sa falošný mýtus. Toto bol bratislavský problém. V Prahe to bolo inak, hoci si netrúfam hovoriť zasvätené, pretože jednou z chýb vtedajšej spolupráce OF a VPN bolo, že oni vnímali VPN ako naozaj vzdialenú sestričku a nehovorili o svojich problémoch. Práve preto sme boli bokom od dôležitých diskusií, na ktoré si českí aktéri revolúcie dobre pamätajú. Nebola to len akási nechut' nás pozvať, ale fyzicky nás bolo málo, preto sme neskôr urobili inštitút pozorovateľa, tzv. informátora v Prahe. Pochopili sme, že tam sa tiež veci dejú každú hodinu a nevládku nás informovať, aj keby

akokoľvek chceli. V novinách sme zisťovali, že sa menia rozhodnutia, alebo že sa robia rozhodnutia bez nás, napríklad nápad urobiť Adamca prezidentom určite nevznikol po konzultácii s KV VPN. Čo sme však nevedeli, trúfam si povedať, že nikto, je to, že sa prvýkrát odštartovali politické obchody zákulisného typu. Nechcem teraz moralizovať, ani posudzovať hodnotu politických obchodov, ale akoby tým jedna doba skončila a začala iná. Petr Pithart to veľmi zvýrazňuje, nazýva to kšeftami. Podozrieva potom politiku revolúcie, že išla na ďalšie kšefty, raz so Schusterom, raz s Pitrom. Ja by som k tomu dodal, že s generálom Lorencom sa urobila dohoda, aby zostal na ministerstve vnútra v roli poradcu a potom mu dokonca boli sľubované ďalšie funkcie. Proste politika istej konfrontácie, dajme tomu nežnej, sa zrazu zmenila na politiku neverejných dohôd. Nielenže sa už nekládla otázka, ktorú tu nastolil Laci Szigeti, že či má byť kontinuita s rokom 1968, ale zrazu už bola možná kontinuita aj s predstaviteľmi normalizácie. Boli s nimi tajné dohody a bola s nimi účinná spolupráca. Tá spolupráca začala u Havla v pláne Mariána Čalfu, ktorý predložil prezidentovi medzi štyrmi očami a o ktorom potom Václav Havel informoval svoj najbližší okruh, nie však nás, že VPN nie je také silné, aby udržalo kandidatúru Havla. Proti bol Šimečka, otvorene vystúpila Soňa Čechová. Vo viacerých novinách nás kritizovali osobnosti, ktoré sa rátali k disidentom, a boli zviazaní s rokom 1968. Ako viete, komunistickí poslanci vyšli potom s návrhom na priamu voľbu prezidenta a to sme ako demokrati mohli len veľmi ťažko odmietajúť. V tejto situácii sa Havel zrejme rozhodol, pokladajúc VPN za slabú oporu, prijať manipuláciu, ktorú mu ponúkal Čalfa. Ponúkal, že bude, či už zastrašovaním alebo prehováraním manipulovať vtedajšími poslancami. Táto operácia vyšla a poslanci jednomyseľne odhlasovali Václava Havla za prezidenta. Vtedy, netušiac nič o týchto dohodách, som napísal fejtón, v ktorom som vyjadroval pocit obavy a znechutenia. Prezident bol zvolený, ale vo mne zostával pocit, že niekde nastali akési politické postupy, ktorým prestávam rozumieť a ktoré sa odchyľujú od pôvodnej línie, ako som jej ja rozumel. Až po rokoch sme sa dozvedeli, že prišlo k prvej ponovembrovej zákulisnej dohode. Ako som už povedal, nechcem to tuná hodnotiť z hľadiska politickej etiky, ale obava zo slabosti a intelektuálna pochybovačnosť Václava Havla o svojej vlastnej pozícii ho aj v budúcnosti priviedla k niektorým politickým rozhodnutiam, ktoré poznačili dobu a poznačili aj vzťah Slovákov a Čechov. Toto bol prvý prejav obavy zo slabosti revolúcie, a zvlášť slabosti slovenskej VPN a myslím si, že práve preto je voľba prezidenta čímsi symbolická. Na Slovensku a v Čechách sa začalo inak.

Miroslav Kusý: Ešte raz k Dubčekovi v tomto kontexte. Myslím, Jano (Budaj), že nemáš celkom pravdu, ak hovoríš, že Dubček už v tejto dobe je vo vleku...

Ján Budaj: To som netvrdil. Hovoril som, že ja jeho chrbtom prechádzali títo ľudia, za jeho chrbtom sa vynorili.

Miroslav Kusý: To vieš, tie prvé dni nebolo celkom jasné, o čo vlastne ide, kam táto revolúcia smeruje. Vtedy ešte Dubček, v prvých dňoch, hovorí o roku 1968, ale veľmi rýchle pochopil, že rok 1968 je skončená kapitola. Tým sa líšil od týchto obrodárov, ktorí ešte stále mali nejakú ilúziu o nadväzovaní na rok 1968. Podľa môjho názoru

Dubček už v dobe, keď sa jedná o prezidentskú kandidatúru, pochopil, že to je uzavretá kapitola, že tu začína nejaký nový proces. Tým sa vlastne rozchádzal s obrodármi. Podobne ako neprijal kandidatúru HZDS, tak rovnako aj obrodári sa stali pre neho ľuďmi, ktorí síce mali uňho hlas, ktorí za ním chodili, ale neboli už jeho, takpovediac, poradcami. Tak sa mi to aspoň zdá.

Martin Bútora: Jano (Budaj), prepáč, ja neviem, odkiaľ to máš, o čom si teraz hovoril, myslím, že to je dosť vážne, bolo by dobre, keby si dokumentoval, odkiaľ pochádza to, čo si označil za akýsi tajný plán a manipuláciu poslancov vtedajšieho parlamentu zo strany Čalfu, so skrytou rolou Václava Havla v pozadí. Pretože ja to vidím inak a trochu ma znepokojuje, cítim za tým závan sprisahaneckých teórií. Totiž to bolo podľa mňa normálne politické vyjednanie, pričom pred voľbou prezidenta sa uskutočnila kooptácia poslancov do federálneho parlamentu. Boli sme tam prítomní, myslím s Petrom Zajacom, s Jánom Langošom a tuším aj s tebou (Ján Budaj). To bolo normálne vyjednanie, samozrejme, že mohol byť nátlak v pozadí, že sa mohli používať rôzne argumenty, pretože to bol politický súboj, boj o moc, ale to nemôže prekryť základný kontext politického vyjednanie. Vtedy to stretnutie v Prahe viedol Jičínský, išlo o to, akým spôsobom, a to bolo celkom transparentné, za akých podmienok sú komunistickí poslanci ochotní hlasovať za Václava Havla, ako procedurálne riešiť jednotlivé úkony preberania moci. To bola podľa mňa riadna politická dohoda, v dôsledku ktorej sa Václav Havel stal prezidentom. Na tom nebolo nič tajuplného, nič z pozadia riadeného, nijaké sprisahanie. Sedeli tam zástupcovia všetkých existujúcich politických strán vtedajšieho Federálneho zhromaždenia, niektorí sa cítili dosť dôležití, boli tam ďalej zástupcovia ostatných politických síl, teda samozrejme aj OF a VPN, všetci od začiatku do konca vedeli, čo je v tejto chvíli v hre, čo môžu dostať za to, že budú hlasovať za Havla, určite, že tomuto stretnutiu predchádzali zrážky, ktoré tam už nebolo vidno, kde sa uplatňovali rôzne zbrane, rôzne tromfy, ale ja to vcelku nevnímam ako niečo skryté a manipulačné.

Štefan Hríb: Poslední k tejto téme budú kolegovia z Prahy.

Martin Nodl: Já chci vlastně podpořit to, o čem zde vyprávěl Ján Budaj. Měl totiž pravdu, neboť to o čem vyprávěl zná z publikace zaznamenávající průběh semináře v Kolowratském paláci v prosinci 1995 o OF, kde o tomtéž hovoří Petr Pithart. My jsme se o této schůzce dozvěděli právě od Petra Pitharta. K ní existuje dokonce záznam ex post, neboť schůzka samotná se nenahrávala, z bytu Josky Skalníka, kde Václav Havel o schůzce vyprávěl asi šesti lidem a zde také bylo uvaleno na přítomné takové v úvozovkách informační embargo, neboť nesměli o této schůzce nikde hovořit. Ze Slováků věděl o ní jen Ján Čarnogurský a zda měl či neměl o této schůzce informovat někoho na Slovensku, to nevím. My jsme také hovořili s Mariánem Čalfou, který nakonec úplně přesně potvrdil to, co říkal Petr Pithart.

Martin Bútora: Ja tú knižku poznám, to máte na mysli len to, čo bolo v tej knižke?

Ján Budaj: Ja som nič iné nehovoril.

László Szigeti: Ale ozaj tam boli dve cesty. Jedna je tá, že sme jednali s Havlom a s Pražákmi. Boli sme tam a na tých postupoch sme sa dohodli a z tohto materiálu sme sa dozvedeli, že sa uskutočnilo aj iné stretnutie. Je to v hre, neviem, prečo to bolo utajené. Teda, to ozaj neviem, ale aj jedna, aj druhá cesta smerovali tam. Teraz mi napadla jedna vec. Bol pri tom Milan (Kňazko), ja a ty (Ján Budaj). A to, že tie informácie neprišli čisto a jasne z Prahy, bol tam istý šum. To nás znervožovalo, je to celkom logické. Jano (Budaj) to prežíval dosť ťažko. Iste si pamätáš Milan (Kňazko), aj ja som to prežíval dosť ťažko. Nás štyroch pozval Havel. Keď sme sa vrátili z katedrály na obed či večeru, na tú prvú prezidentskú a dali nás na ten roh, na koniec stola. Tam sme sedeli traja. Iba metaforicky hovorím, ako to vyzeralo. Oproti nemu sedel Dubček. To sú veľmi dôležité veci. A ešte jedna psychologická vec. Keď sme v úvodzovkách obsadili Hrad, bol to historický deň, 29. decembra. Párkrát sa Václav Havel opýtal Jana Budaja, on vždy išiel na tých veľkých chodbách tridsať alebo štyridsať metrov pred nami. Vašek Havel sa opýtal: „Nevíš čo je s Janem?“ Proste ten psychologický stav. Predsa politiku robia ľudia. Ono to bolo na Janovi (Budajovi) vidieť a Jano bol vtedy šéfom vo VPN-ke a bolo veľmi dôležité ako sa zachová na týchto akciách. Totiž reprezentoval hnutie, ktoré viedlo republiku. Z psychologického hľadiska to chápem, dnes už tomu stavu rozumiem. To je aj kritika smerom k Václavovi Havlovi, ale aj on bol ako prezident začiatočník. Jedno je isté, bol tam taký dlhý stôl a my sme traja zo Slovenska sedeli na rohu, ak si pamätáte.

Štefan Hríb: V tejto chvíli posledná technická poznámka, Ján Budaj.

Ján Budaj: Ja nebudem teda už argumentovať, lebo autori tejto publikácie moje vyjadrenie potvrdili. Keby som bol vedel, že Čalfa ponúkol Václavovi Havlovi, ako bude na jednotlivých „poslancích pracovať“, „některé budem přesvědčovat, jiné zstrašovat, další budu možná tak trochu vydírat“, tak by som povedal, že toto nie je politika, s ktorou sme my prišli. Ja som videl iba jedno. Že sa zmenil ústavný zákon a voľba prezidenta bola aklamačná. Chápal som síce dôvody, ale považoval som to za nedemokratické a svojím spôsobom nás to ponižovalo. To boli moje výhrady vtedy aj k metóde.

Peter Zajac: Teba to ponižovalo.

Ján Budaj: Ponižovalo to víťazov revolúcie, boli aj iné alternatívy, mohol sa ten postup riešiť inak. Tento postup, ktorý vymyslel Marián Čalfa, s nami nebol konzultovaný a jeho dôsledky neboli veľmi výhodné ani pre Václava Havla. Jeho renomé sa uvádzalo čalfovským receptom.

Milan Šimečka: Ale to nebola pravda. O tomto nebola nikde ani zmienka, v žiadnych novinách. Na druhej strane sa nikto nezamýšľal nad tým, ako sa stal Václav Havel prezidentom. Celý svet to zobral proste ako fakt, na to, že to bol parlament, na to každý hneď zabudol.

Martin Porubjak: A že to odkývali komunisti, to práve svedčilo o nich, a nie o ňom.

László Szigeti: Je isté, že to nemohlo byť v klasickom slova zmysle demokratické. Však išlo o premenu. Odhlasovali ho komunisti, my sme ich donútili, je to prirodzené. A práve preto som nakreslil ten obraz, ten Janov (Budajov) stav, že vždy išiel pred nami. Boli sme tam asi dvadsať, tridsať, štyridsať metrov dopredu. Niečo ho trápilo. A teraz vysvetliť, že čo? Mal isté pochybnosti, a preto mi to vadilo, lebo zastupoval ozaj KC VPN, a tí chlapci a ja sme trochu vnímali voľbu prezidenta, že to je v poriadku. Ináč sme tieto skutočnosti nepoznali, to je logické. Ináč sa to nedalo robiť.

Martin Bútor: Podľa mňa akákoľvek dodatočne osvetlená kauza tejto ponuky zo strany Mariána Čalfa nemôže prekryť fakt, že zvolenie Václava Havla malo ústavný priebeh, bol to normálny politický krok, úkon, kde sa pochopiteľne uplatňoval aj nátlak. Inak povedané, Čalfa politicky pôsobil, pracoval. My si môžeme hovoriť o tom, či sa nám takýto štýl politickej práce páči alebo nie, môžeme sa dodatočne dozvedieť o sprievodných udalostiach, o detailoch, o ktorých sa predtým nevedelo, ale vo chvíli, keď sa spustí takéto vyjednávanie, zahrňuje aj prostriedky politického nátlaku, obsahuje v sebe potenciálne ovplyvňovanie, zastrašovanie, taktiku, všetko čo nakoniec napomôže politickej dohode dosiahnutej v ešte stále revolučnej situácii. Takže mne ten dokument svedčí skôr o tom, že sa Marián Čalfa ponúkal budúcomu prezidentovi ako človek, ako politik, ktorý disponuje možnosťami a schopnosťami takto politicky pracovať.

Štefan Hríb: Navrhujem tému VPN január, marec, ak ešte niekto chce k tomuto, má poslednú šancu.

Peter Tatár: Ja by som ešte chcel niečo povedať k decembru. K postaveniu slovenskej vlády. Ja som nie náhodou hovoril pred chvíľou o zhlukoch osobností, lebo naozaj KC VPN verejné dokumenty odhlasovalo, ale neodhlasovalo individuálne. Dodatočne prijalo taký úzus, že nebudeme my nominovať ľudí do vlády, ale prijmeme tú tézu, že tam bude jeden kontrolór a ostatných nám ponúkne dezignovaný Čič. A ďalšia...

Štefan Hríb: Jedna podotázka. Kolegyňa ju položila dnes ráno mne, súkromne. Prečo ste pri tom nerešpektovali návrh fóra ochranárov, že ten kontrolór má byť Huba a bol to nakoniec Ondruš, ak sa dá na to odpovedať.

Peter Tatár: Dá sa. Takže vlastne zo strany vlády to nebolo procedurálne kontinuálne preberané aj preto, že to bolo asi časovo nejak náročné, aj preto, že sa uskutočnilo niekoľko návštev. Kde chodil predovšetkým Jano Budaj a Vlado Ondruš na úrad vlády a mali predkladané návrhy od Čiča. Niektoré vedeli rozhodnúť už tam, s niektorými sa vrátili naspäť. Konzultovali to povedzme s Martinom Bútorom, možno s Petrom Zajacom, neviem s kým ešte a ostatní členovia koordinačného centra sa dozvedeli prípadne niektoré tie výbery alebo nominácie. Priebeh bol veľmi, veľmi rýchly. Nebol žiaden systém na ten výber. Členovia Koordinačného centra VPN mali rôzne úlohy, trebárs Milan Kňazko, ja a ďalší a ani sme sa nevedeli v tých pár dňoch zísť. Čiže aj to je dôsledok. Nebola tam žiadna hĺbková personálna profesionálna práca. Kto to je, čo to je. Tak potom aj tá vláda vyzerala. Čiže

po prvé sa prijala tá téza ex post a po druhé sa tá vláda zostavila tak, ako to začal včera Peter Zajac a prichádzali aj iné nominácie, nielen od Čiča. Prichádzali nominácie od rôznych štruktúr, ktoré vznikali v novembrových dňoch. Nominácia Laca Kováča čiastočne pochádzala aj od študentov, od študentského hnutia, ktoré si ho osvojilo, najmä na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského, kde on v tom čase operoval. Bola nominácia na Maňo Hubu ako ministra životného prostredia z fóra ochranárov, vznikali spontánne učiteľské fóra a ďalšie fóra, o čom sú doklady. My sme ako VPN, a v tomto prípade Budaj a Ondruš, nepodporili Hubovu nomináciu za člena vlády, ale ja osobne som nebol pri žiadnom z týchto rozhodnutí. A pritom Maňo Huba bol silná a verejne známa osobnosť, ktorá prichádzala do úvahy. Čiže toľko sa dá k tomu povedať. Dá sa položiť otázka, že kto to konkrétne navrhol a kto to konkrétne prijal. Toľko k vláde. Ešte pri tomto istom systéme práce, pretože sme boli veľmi rozptýlení a zaťažení rôznymi funkciami, sme nenastuďovali dostatočne podrobne ústavu. Tak, aby sme chápali systém práce v Slovenskej národnej rade. Preto sa napríklad kooptácie do Slovenskej národnej rady podarilo urobiť len do pléna, a nie do predsedníctva, čo sa potom prejavilo neskôr. Kooptácie začali v decembri.

Ján Budaj: Ja ešte k tomu Hubovi. Cítim povinnosť poznamenať, že tam bolo viacero faktorov, ktoré zrejme zohrali rolu. Predovšetkým pán Ondruš nebol navrhovaný ako minister životného prostredia. Žiadne také ministerstvo neexistovalo, samozrejme. Vzniklo neskôr, v marci 1990 a Ondruš bol podpredseda vlády s poslaním založiť ho.

Za druhé, Vlado Ondruš bol človek, ktorý pre nás zosobňoval typ, ktorý by mohol byť vnímaný ako náš úradník vo vláde. Nechcem sa dotknúť mojich kolegov, ale Vlado Ondruš má presvedčivé vystupovanie, ktoré sme oceňovali a oceňovala ho aj verejnosť. Tým nechcem povedať, že nemá aj vedomosti aj schopnosti, ale okrem toho mal aj túto schopnosť. To pri rozhodovaní hralo rolu. Ale myslím si, že podstatné je to, že pán Ondruš bol členom KV a my sme hovorili, že tam dáme jedného svojho pozorovateľa. Dôležité je aj to, že my sme nevnímali túto vládu ako vládu na dlho. V prvých dňoch, keď sa vláda zostavovala, sme neočakávali, že voľby budú stanovené až na leto. Hovorilo sa o oveľa skorších termínoch.

Za ďalšie. Ja som nepredpokladal, že tá vláda je stopercentne stabilná a že my ju nebudeme dopĺňať ani meniť, ani za okolností, že by sme s ňou neboli spokojní pred voľbami. Pretože som vedel, že ideme do volieb, a že ak tá vláda, na ktorej čele stál normalizačný komunista, nebude realizovať našu politiku, tak my budeme padať na hubu spolu s touto vládou a my sme si predsa vedeli predstaviť, že popri Ondrušovi tam pôjde aj Maňo Huba a pôjde tam, ja neviem Jožo Jankovič, pôjdu tam ďalší rásni ľudia. Obával som sa vážavosti vlády Milana Čiča, pretože tam boli komunisti, ktorí nevedeli, aká je ich politická budúcnosť a že či sa zajtra nebudú dokonca za niečo zodpovedať. Predpokladal som, že tú vážavosť prekonáme, ak to bude potrebné, aj predvolebnou zmenou vo vláde.

Peter Tatár: Len technická poznámka. To, aj to, čo ja hovorím, aj to, čo Jano Budaj hovorí, je určite poznačené dnešnou interpretáciou z roku 1996. To, čo si ja pamätám, bolo, že revolúcia vyvolávala v KC VPN aj sebavedomie, často eufóriu, ale niekedy

aj prepadnutie pocitu vlastnej dôležitosti nás niektorých jednotlivcov a nedocenili sme systémovo, že čo sa deje. Napríklad, ak my nominujeme Čiča a necháme tam Schustera, tak ostaneme naprosto za plotom niekde vonku v Mozartovom dome, čo sa presne aj stalo. A vtedy skutočne v decembri 1989, v januári už menej a vo februári už takmer nie, Mozartov dom stelesňoval tú revolučnú moc, ktorá ale nebola legitímna, nebola inštitucionalizovaná. Dalo sa jedným telefonátom alebo dobre urobenou návštevou, povedzme, zmeniť niekoho vo vláde alebo nominovať či nenominovať, dalo sa koptovať alebo nekoptovať, ale v januári to už nešlo. Čiže časť takéhoto nedotiahnutia nominácií do ústavných orgánov pochádza práve z nepochopenia mocenského systému. Ja si pamätám ten pocit, keď sme sami seba pomýlili. To treba povedať.

Martin Bútora: Len vetu k tomu, čo povedal Jano Budaj. V zásade s tým súhlasím, lenže pozor, vtedy sme ešte nevedeli, že VPN pôjde do volieb. Keď o tom hovoríme dnes, tak sa to zdá byť samozrejmé, ale vtedy sme to nevedeli.

Ján Budaj: Niektorí to spochybňovali, ale ja som o tom nepochyboval.

Martin Bútora: Počkaj, to ma zaujíma. V decembri 1989 pri zostavovaní slovenskej vlády — ty si vtedy mal predstavu, že VPN ako politické hnutie pôjde do volieb?

Ján Budaj: V decembri ešte celkom nie. Ale pozor, to sa veľmi prudko zo dňa na deň vyvíjalo. Ja si dovoľm zácitovať, ako pristupoval koordinačný výbor k zloženiu vlády, a to aj odpovedá na tvoje otázky. To bolo poznávanie zodpovednosti, ktorú na nás uvalila situácia. Tá zodpovednosť bola taká, že VPN sa stalo de facto vedúcou politickou silou spoločnosti. Už začiatkom decembra. Teda, citujem z nášho oficiálneho vyjadrenia: „Pokiaľ ide o zastúpenie VPN v novej vláde — súhlasili sme s účasťou jedného z členov KV VPN, inžiniera Vladimíra Ondruša, ktorý je vo vláde akademika Čiča podpredsedom povereným nadrezortnou problematikou životného prostredia. Považujeme ho zároveň za pozorovateľa, ktorý nám bude sprostredkovať priame informácie o situácii vo vláde Slovenska“. Možno sa niektorí teraz z vás usmievajú spolu so mnou, ako sme si to predstavovali. „V budúcnosti bude (VPN) spolu s celou slovenskou verejnosťou pozorne sledovať počínanie nového predsedu vlády a ministrov jeho vlády.“ (Vyjadrenie KV VPN k zloženiu vlády SSR. Verejnosť, 15. 12. 1989, s. 3 — pozn. redakcie.) Hľa, vztýčený prst. Áno, komunistickí ministri, aj Milan Čiča ho mohli cítiť nepríjemne, ale bol celkom prirodzený. Ja by som sa znovu vrátil k tomu, ako vznikla naša zlá januárová situácia. 7. decembra som navrhoval Občianskemu fóru, aby sme zostavili vlády a neposielali do vlád takzvaných pozorovateľov alebo predsunuté hliadky, ako to nazývali. Bolo to po dlhšej večernej diskusii. Petr Píthart to na druhý deň predložil na Občianske fórum a Občianske fórum jednoznačne odmietlo túto našu stratégiu. Ja som to akceptoval a výsledok akceptácie je práve toto zvláštne vyhlásenie, ktoré som tu prečítal a myslím si, že tým sme v decembri potichu založili januárový krízový stav. Česi v januári svoju niekdajšiu stratégiu prekonali, oni tú stratégiu neskôr odmietli. Zistili sme to až neskôr, z praktickej situácie.

Peter Zajac: Myslím, že to bolo naopak. My sme si veľmi presne v januári uvedomili, že naša stratégia, to znamená stratégia pozorovateľskej a kontrolárskej role až do slobodných volieb, ktoré sme predpokladali niekedy v marci 1990, sa už nepresadila, už je pasé. Uvedomili sme si to v januári a najneskôr sme si to uvedomili práve pri voľbe Petra Pitharta za predsedu českej vlády. To je veľmi významný dátum. Uvedomili sme si, že Petr Pithart bude veľmi dynamickým a razantným predstaviteľom Občianskeho fóra v českej vláde a my na Slovensku sa ocitneme v závese, ocitneme sa v situácii, že nebudeme jednoducho stačiť držať krok. To bol elementárny zážitok, ktorý sme mali. To je prvá vec.

Už v januári 1990 sme mali niekoľko vážnych a neriešiteľných problémov. Prvým z nich bolo VPN na pracoviskách. My sme nepokladali Milana Čiča za predstaviteľa VPN vo vláde. Pokladali sme ho za predsedu vlády, ktorý je pre VPN prijateľný. To je obrovský rozdiel. Pokladať niekoho za prijateľného a niekoho za vlastného predstaviteľa. Milan Čič bol v tom čase ešte stále členom Komunistickej strany Československa. Milan Čič bol pre nás človekom, ktorý bol ochotný spolupracovať s VPN.

Hlas: A chodil aj na sedenia KSS.

Peter Zajac: Áno, chodil, samozrejme. V tom nie je medzi nami nijaký rozpor. Ja to troška hovorím aj preto, že Miro Kusý sa pýta, prečo sme ho vlastne nekandidovali. Teraz je čas povedať, prečo sme vlastne s Milanom Čičom nemali taký vzťah, aby sme ho kandidovali vo voľbách za predsedu vlády do volieb. Po prvé, v kauze väzni zaujal postoj pštroša. Čič 23. decembra, a na to by si najlepšie spomenul Ján Čarnogurský, v kinosále v Mozartovom dome sľúbil, že v kauze väzňov bude aktívny a bude ten problém riešiť. 24. decembra, keď protesty väzňov vrcholili, sme ho s Janom Budajom hľadali, dokonca sme sa dobíjali do budovy vlády. Čiča jednoducho nebolo. O šiestej poľdaval do televízie vianočný pozdrav a zmizol. A my sme museli ísť s Janom Budajom a s predstaviteľmi väzňov do rozhlasu a televízie namiesto nesplneného Čičovho sľubu. Ľudia na Slovensku proste jedli svojich vianočných kaprov a my sme tým ľuďom rušili ich vianočnú atmosféru, pretože oni to vnímali tak, že Čič o šiestej večer povedal: „Vážení priatelia, a teraz v tejto vianočnej atmosfére sa budeme všetci milovať.“ A nato prišiel niekedy o desiatej do televízie Budaj a niekedy o jedenástej v rozhlase prišiel Zajac a povedal im: „Ale tuná sú nejakí väzni.“ To pre mňa zostane príznačným zážitkom, ale to je nielen nezabudnuteľný zážitok, to je aj politický fakt, že Čič, ktorý 23. decembra sľúbil, že sa bude v tejto veci angažovať, sa jednoducho zdekoval. To je prvá vec.

Ďalej. VPN malo obrovské problémy v podnikoch s výmenou vedúcich. Pretože tie výmeny, ktoré boli spočiatku veľmi spontánne, sa stali v určitej chvíli nekontrolovateľné. Tí ľudia jednoducho zistili, že akonáhle sa budú vydávať za VPN, majú šancu stať sa šéfmí. Preto sa vytvárali VPN jedna, dva, tri, lebo každý pochopil, že keď postavia dvoch, troch ďalších ľudí, môžu v konkurzoch kandidovať. My sme sa neuveriteľne úporne snažili presvedčiť Milana Čiča ako predsedu vlády, aby vláda ako výkonný orgán vypracovala nejaký systém pravidiel, ktorý by bol platný, všeobecne záväzný a ktorý by dal celému tomu neriadenému procesu nejaké regule. Nielen úzus, ako hovorí Laci Sziget, ale doslova pravidlá. Ja musím v tejto chvíli po-

vedieť, že ani Petr Pithart, ktorý vtedy už bol predsedom českej vlády, si potom nevedel poradiť s týmto problémom. My sme s tým problémom zápolili asi dva mesiace a nakoniec sme ho museli riešiť tak, že sme to jednoducho stopli a povedali sme, že do volebného obdobia musí VPN z podnikov von. Bolo to niekedy koncom marca, začiatkom apríla. Ja to chcem iba pripomenúť. Tento fenomén — ako problém VPN, lebo hovoríme už teraz o problémoch VPN, to bol druhý problém. Milan Čič pri tomto probléme zohral negatívnu rolu, pretože neurobil nič.

Vy ste tu už pripomenuli tretí problém s Milanom Čičom. Milan Čič bol členom komunistickej strany. My sme ho veľmi dôrazne vyzývali k tomu, aby pokiaľ chce spolupracovať s VPN, jednoducho opustil rady komunistickej strany. On opustil rady komunistickej strany až veľmi neskoro. Veľmi, veľmi neskoro, podobne ako Schuster. To je ďalší dôvod.

Ďalším dôvodom, prečo sme nemali nejako zvlášť pozitívny vzťah k Milanovi Čičovi ako ku predsedovi vlády, spočíval naozaj v tom, že v tej chvíli, a teraz sa vraciam oblúkom k tomu, čo som povedal na začiatku, že v tej chvíli, keď sa stal Petr Pithart ako predstaviteľ Občianskeho fóra predsedom českej vlády, sme si jednoducho uvedomovali, že Slovensko sa dostáva v dynamike celého pohybu do závesu. A to Slovensko znamenalo vtedy VPN.

László Szigeti: Peter (Zajac), ja si myslím, že treba rozdeliť dve veci. Peter (Tatár) hovoril o systéme a my hovoríme o mocenskej taktike a štruktúre. Ty (Peter Tatár) si hovoril, že sme nekooptovali ľudí do Predsedníctva Slovenskej národnej rady. Nedá sa kooptovať. My sme chceli ísť na základe ústavy. My sme kooptovali poslancov a poslanci majú sväté právo voliť predsedníctvo. Kooptovať do predsedníctva, to akoby som kooptoval prezidenta, to sa nedá. My sme išli na základe ústavnosti. To je, čo sa týka toho, čo je otázka systémovosti, čo je otázka mocenskej taktiky a štruktúry.

Druhá vec. Ozaj sme tam dali Vlada Ondruša s tou možnosťou, že tam môžeme posunúť ministrov. Stalo sa. V jednom prípade. Vymenili sme Chudíka za Snopku, ale nerobili sme to my, mali sme už na to parlament. Je to čistý systémový proces, ono to fungovalo. A k tomu, čo hovoril teraz Peter Zajac. Pamätám si ten deň, keď zvolili Petra Pitharta za predsedu českej vlády. Volal mi telefonicky, že jeho prvá cesta zajtra vedie do Bratislavy. Alebo druhý deň, alebo tretí deň, neviem. Aby som ho počkal v Brne. Ja som si prisadol do jeho auta. Nepoznal Čiča. Nepoznal Čiča a chcel, aby som ho charakterizoval. A vtedy som mu vravel, v čom všetkom nám Čič škodí. Ja si pamätám na ten hodinový rozhovor, dokonca si pamätám, že sme hovorili: „Choďte pomalšie.“ Jedno je isté. Keď Petr Pithart prišiel do Bratislavy, rozprávali sme o tom, aké spoločné vyhlásenie s Čičom vydať. Ja som hovoril Petrovi Pithartovi: „Nezabudni, ty nejednáš s KC VPN.“ Chcel nejaké demokratické vyhlásenie. „To je komunistická vláda, vláda starej moci. Súhlasili sme s nimi, máme tam jedného človeka.“ Bola tam istá nerovnováha partnerov.

A ešte k Čičovi. Nezabudnite, že sme začali pracovať na tom, že čo s Čičom. Ozaj sa musím priznať, že sme boli slabí, mysleli sme na Jozefa Kučeráka, na kopy iných ľudí. Ozaj sme boli slabí, nemali sme dostatočnú silu a politickú vôľu. Ale v tom systéme sme mali na to možnosť. Mali sme možnosť, mali sme parlament. Hocikeď by sme to boli odhlasovali. Dokonca ani Praha na to nemyslela. Ja nechcem

v žiadnom prípade kritizovať Prahu. Keď nám niečo nejde, to je zase psychologická vec, tak vyčítame Prahu, že nám nepomôžu. A keď nám pomôžu, tak im vyčítame, že nás nenechajú na pokoji, že si to vieme riešiť sami. Klasický menšinový postoj. My to s Lajosom (Grendelom) poznáme. A ide o toto. Nemali sme politickú vôľu, aby sme toho Čiča odstránili. A musím vám povedať, že porovnávajúc Čiča so Schusterom, mne aspoň osobne a pravdepodobne každému z nás, sa so Schusterom do istej doby veľmi dobre pracovalo. To je všetko.

Peter Tatár: Ja len k tým kooptáciám do SNR. Dosť veľkú časť tých nominácií som robil s Lacim Szigetim, a to bola prvá vlna v decembri 1989. O tých hovorím.

Hlasy: Nemohlo to byť. Koncom januára alebo začiatkom februára.

László Szigeti: Najprv som robil Federálne zhromaždenie. Ja viem, čo s nami robil Dubček a so mnou osobne. Keď presadzoval tých obrodárov. Dal mi päť mien. Zabdol som, aké mená. Vybrali sme si, to si pamätám, Kočtucha, Lалуha a boli tam nevýznamné mená, nedali sme ich do parlamentu.

Peter Tatár: Ja budem pokračovať. Hraško tam bol. My sme v decembri robili kooptácie spolu. Ja hovorím v decembri, a to boli kooptácie do Federálneho zhromaždenia. Tam bola objednávka, zrejme za tým bol Jičínský a prípadne Čalfa a ďalší, na počty od VPN a na posty od VPN. Na posty predsedov výborov. Napríklad Langoš bol od nás poslaný na post podpredsedu Snemovne ľudu. Priamo. My sme vedeli, samozrejme, že budú kooptovaní ako poslanci. Ale bola tu politická dohoda, pripravená v Prahe, že potom, čo zložia sľub, budú do týchto funkcií volení plénom. Ale my sme teda toho Jičínského nemali, ani ty, ani ja sme tými Jičínskými neboli a ani nikto tretí, štvrtý, piaty. A potom, keď sme už kooptovali v januári, tam som mal menší podiel na personálnych prípravách, lebo sme už pozvali k tým kooptáciám aj ľudí zo Slovenska. Boli tam ľudia z Košíc, z Banskej Bystrice, ktorí dodávali ľudí z regiónov, o ktorých sme my nemali osobnú evidenciu, tak išli cez nami overených krajských zástupcov a spolu s nimi sme dodávali mená do SNR. Tam sme nemali túto mocenskú štruktúru vopred jasnú. Ja som len chcel porovnať kooptácie, ktoré sme robili na objednávku Prahy a naše vlastné kooptácie, ktoré boli slabšie štruktúrované.

Martin Bútora: Moja technická poznámka bude kratšia. Laco Szigeti povedal, že sme mali možnosť dosiahnuť zmenu na poste predsedu vlády prostredníctvom parlamentu, národnej rady. To nie je celkom pravda. Tá možnosť existovala v ústavnom slova zmysle, lenže politicky sme po kooptáciách nemali taký vplyv. Nemali sme takú silnú pozíciu, taký silný vplyv v SNR, čo sa potom aj prejavilo, keď došlo k pokusu o zmenu.

László Szigeti: Že sme to nedotiahli v parlamente, to je už iná vec.

Milan Šimečka: Ja by som bol rád, keby sme sa začali venovať tomu konkrétnemu dátumu v SNR, čo tomu predchádzalo. Tie mesiace boli strašne nabité. Iba niekoľko poznámok. Jano (Budaj), po prvé mňa zaujalo, čo ty si 7. decembra v Prahe navrhoval.

Ján Budaj: V Bratislave.

Milan Šimečka: V Bratislave? Ja si nepamätám, že by sme niekedy hovorili, že by sme my išli do vlády. Pokiaľ viem, v tej dobe a dlho po nej, bola vždy tá situácia v koordinačnom centre taká, že my do vlády jednoducho nejdem. Navrhoval si to v našej prítomnosti?

Ján Budaj: Určite. Táto polemika vznikla po našich prvých návštevách na úrade vlády. Nevieam, či ty si bol, predpokladám, že si bol u Hrivnáka a potom neskôr pri rokovaniach s Čičom. Tu bolo celkom jasné, že Komunistická strana Slovenska ako prvá bola ochotná oznámiť, že nemá záujem o udržanie monopolu moci. To som vám hovoril pri tých návštevách ako svoj politický poznatok, že nie je problém urobiť vládu z nestráničkov, že nie je problém urobiť vlastnú vládu VPN. A táto väčšinová koncepcia bola diskutovaná. Bola diskutovaná v stovkách nočných hodín diskusií na VPN. Ale mám dojem, že v Prahe si nemysleli, že by na ich strane bola taká priechodnosť väčšinovej vlády OF. Pamätáte si z rokovaní s Adamcom, že komunistická strana kládla návrhom OF pevný odpor. Adamec najprv dával veľmi malý priestor nekomunistickým ministrom a bol ochotný hnať zápas do krízy a my sme prekonali túto krízu až generálnym štrajkom. Takže to bola situácia vo federálnej vláde. Ale na rozdiel od toho komunisti v Bratislave žili úplne iným pocitom, tam takýto priestor bol.

Milan Šimečka: Áno, viem o abstraktných diskusiách o prípadnom prevzatí moci. Samozrejme si ale pamätám, že po prvé sme vedeli, že sami nechceme. To bola pomerne jasná zhoda všetkých v KC. Keď o tom ty uvažuješ ako o reálnej možnosti, tá reálna možnosť tu jednoducho nebola, lebo my sme ju nechceli. Že vieš o akýchkoľvek abstraktných úvahách o tom, že by niečo takého mohlo byť a že nám Praha zabránila, lebo mala iný názor, nie je správny, lebo my sme to nechceli. Možno, že si to ty chcel, ale my sme to nechceli, to znamená, že nielen kvôli Prahe, ale kvôli nám samotným by to nebolo prešlo.

Ale ja sa teraz vlastne chcem iba zlomkovito vrátiť k tomu marcu. Chcem upozorniť na jedno. Situácia vo VPN začínala slabnúť, výrazne slabnúť v decembri, práve situáciou vo väzenstve. Nastal taký ten zvláštny model, v Čechách bol trochu podobný, ale pritom nebol tak zlý. Tak zle na tom v Čechách neboli. Podľa mňa už v januári fakticky KV VPN ako politický orgán poriadne nefungoval. Už v decembri, ale najmä teda už v januári. Je to už dnes komické, ale pamätám si veľmi dobre, že my sme väčšinu času trávili buď nočnými diskusiami alebo takými aktivitami, ako keď sme zakladali vydavateľstvo Archa. Venovali sme tomu s Martinom Bútorom, Petrom Zajacom a s Ľubom Feldekom, s mnohými inými hodiny a hodiny, namiesto toho, aby sme hovorili o tom, čo s krajinou. Venovali sme sa spisovateľskému zjazdu. Peter Zajac chodil vybavovať spisovateľské organizácie a rokovať so Zväzom spisovateľov. My sme s Ľubom Feldekom robili platňu. Dva týždne sme sedeli deň čo deň, robili sme platňu. A mnohí iní predpokladám, sa venovali kope iných vecí. Viem, že Peter (Zajac) sa staral o akadémiu. Jednoducho, fakticky neexistoval politický orgán, normálny politický orgán, ktorý by rozhodoval o osude krajiny alebo by mal vedomie rozhodovania o tejto krajine. To poradie dôležitosti

vo VPN už vtedy bolo úplne chaotické a neexistovala hierarchia podstatných priorít, ktoré treba riešiť. Vtedy som to vnímal ako jednoznačne Janovu (Budajovu) vinu, ktorý na seba preberal množstvo týchto rozhodovaní bez toho, aby my sme už potom aj vedeli, ako a prečo rozhoduje. Ja si napríklad skoro nepamätám žiadne rokovania s vládou, okrem ministerských klubov. Vôbec som nevedel, akým spôsobom a kde sa rokuje. Ale teraz, už s odstupom času musím povedať, že to zďaleka už nevnímam ako Janovu (Budajovu) vinu, alebo len Janovu vinu, ale vinu nás všetkých, proste preto, lebo nám bolo jednoducho všetkým oveľa pohodlnejšie nechať Jana proste bez toho, aby sme sa do toho museli montovať. Pre mňa bolo jednoduššie robiť nejakú platňu. Hovorím to teraz kriticky na našu adresu. Tým ale nechcem povedať, že Jano (Budaj) je bez viny. V každom prípade si ale myslím, že tá situácia v marci mala svoje predchádzajúce obdobie, keď sme si uvedomili, ako Peter (Zajac) hovorí dnes tak čisto, keď sme si uvedomili, že sa situácia zmenila, lebo Pithart sa stal predsedom českej vlády. Mám dojem, že sme jednoducho nestíhali jednotlivé politické kroky, ktoré sa diali v tejto krajine, nestíhali sme ich vnímať a reagovať na ne hneď. Vnímali sme ich oneskorene aj preto, lebo sme sa venovali tisícom iných vecí. Preto až vlastne niekedy vo februári sme sedeli a odrazu nám prišlo na um, že po prvé Jano (Budaj) nám vo VPN začal mnohým vadiť ako autokratická postava. Proste sme odrazu chytili paniku, že nevieme, čo sa deje a začalo sa nám zdať, že sa nám to rúca pod rukami. Jedným z východísk bolo, že, a to sa spojilo proste podľa mňa ako ideálny model, že Jano (Budaj) pôjde do SNR za predsedu Slovenskej národnej rady, čím vyriešime problém vzťahov k vláde a zároveň tým pádom sa uvoľní miesto v KC VPN pre Fedora Gála. Ako ideálny, povedal by som ako ideálna rošáda, v ktorej sa zvládne kritická situácia, ktorá podľa mňa už v tom februári, ako sme to všetci cítili, vo VPN bola. Teraz to hovorím veľmi zjednodušene, ale len chcem povedať, že sme reagovali predovšetkým neskor, predovšetkým nesmierne chaoticky a bez skutočného porozumenia vecí.

László Szigeti: Prosím ťa, nehovor vždy v množnom čísle.

Milan Šimečka: Dobré Laco, ja viem, že ty si bol neustále na Hrade, ja viem.

László Szigeti: Nie, ide o Pitharta napríklad, ja sa pamätám s Petrom (Zajacom) sme hneď pochopili, o čo ide.

Milan Šimečka: Áno, môžeme to dať do jednotného čísla. Ja viem o tom, že som to tak vnímal.

Jozef Jankovič: Ja by som chcel potvrdiť tieto slová. VPN nemala ťah na bránku a nešla po podstatných veciach. Napríklad situácia na ministerstve kultúry. Chudík bol minister, poradcami boli Ladislav Snopko a Kerlík. Minister nebol schopný urobiť jediné samostatné rozhodnutie. A pritom sa všetky organizácie sypali atď. Tak nakoniec sme presvedčili Agnesa (Ladislava Snopka), že by mal kandidovať a že by sa mali pokúsiť proste vymeniť pána Chudíka. Nič proti nemu ako umelcovi, ale ako manažér, to bola katastrofa. A jedine tam sa urobila výmena. Ale aj Agnes (Ladislav Snopko) musím povedať, sa vždy nechal stiahnuť do svojich starých stereoty-

pov, ako napríklad organizovať platňu alebo niečo podobného. A nerobil rozhodnutia, ktoré bolo treba robiť ako minister, nie ako už bývalý dobrý a zdatný manažér.

Eugen Gindl: Nechcem opakovať to, čo hovoril Milan (Šimečka). Len jednou vetou, že aj mne to pripadalo, že to jadro VPN sa naraz niekde roztratilo. Odišli aj do parlamentov, aj do Prahy atď. Na tú politickú prácu, ktorej bolo čoraz viac i na tú prácu, v ktorej bolo treba čeliť záplavám ľudí zdola, nebolo jednoducho síl, no a v tejto atmosfére sa aj pripravoval prvý snem VPN. Ten by sme nemali obísť, pretože tento snem sa konal v Bratislave, kde mala VPN prvýkrát možnosť postaviť sa pred svojich vlastných ľudí, ktorí medzitým už vykonávali, často bez našich inštrukcií, spontánne a z vlastnej iniciatívy veľmi ťažkú čiernu robotu. A mnohí veľmi dobre. Mnohých z nich sme aj poznali. Stáli pred bránami VPN, Popovič o tom veľmi dobre včera hovoril. Títo ľudia málokedy prenikli do ďalších štruktúr, nekooptovali sme ich, hoci sa mnohí ponúkali atď. Pokladáme to, ja to pokladám, za jednu z veľkých chýb, rovnako tiež to, že sme neboli v stave osloviť tie manažmenty podnikov, ktoré sa tiež ponúkali. Čiže tento snem končil podľa mňa katastrofálne. Pretože to bol snem nie mobilizačný, ale demobilizačný. Tí ľudia prišli a chceli počuť: „Tak, vykonali sme prvú etapu práce, toto sú línie pre ďalšie obdobie, ideme do volieb, chceme ich vyhrať, chceme vládnuť a vy budete vládnuť s nami.“ Stal sa pravý opak: dozvedeli sa, že do volieb nepôjdeme, že našou úlohou je iba pripraviť slobodné voľby, vytvoriť slobodné, pluralitné podmienky, ale že my, KC VPN, sa chceme vrátiť k svojim povolaniam. To bola vyslovená demobilizácia. Články na prvej strane Verejnosti z pera vedúcich predstaviteľov to jednoznačne potvrdzujú. To treba tiež podrobnejšie analyzovať, pretože tie dokumenty sú na stole, no a po tomto sneme, bolo to v polovici februára, aby som dal korunku tomu, čo hovoril aj Peter Zajac, aj všetci predo mnou, Jano (Budaj) jedného dňa prišiel a povedal: „Češi sú pred nami v politickom vývoji najmenej o jeden mesiac. Majú svojho Pitharta, demokratického predsedu vlády, svoju Burešovú a my máme Čiča a Šustera. S tým treba niečo robiť.“ Po dva a pol hodinovom sedení sme sa rozhodli, bolo tam asi trinásť alebo štrnásť ľudí, čiže KC VPN bolo takmer kompletné, že urobíme všetko, aby sa Jano (Budaj) dostal do Slovenskej národnej rady, urobíme všetko, aby sa stal predsedom Slovenskej národnej rady a keď dobjeme tento post, vymeníme predsedu vlády.

Milan Kňažko: Ak dovoľíte, ja by som sa najskôr pokúsil o taký všeobecnejší pohľad, len by som pripomenul, z akého pohľadu som sa vtedy pozeral na celé toto dianie. Ako si možno pamätáte, Václav Havel ma vtedy oslovil, aby som nastúpil k nemu za poradcu na Hrad od 1. januára. Ja som to predostrel ako problém, respektíve ako otázku. Z ôsmich vtedy existujúcich poradcov v tvoriacej sa štruktúre v Prahe. To po prvé.

Po druhé by som rád povedal, že vtedy som chcel odísť z politického života. A dlhé hodiny to bol práve Jano Budaj, ktorý ma presviedčal a nakoniec presvedčil, aby som v politike zostal. Len krátku reminiscenciu. Nebyť toho, že ma vtedajšia moc vlastne nepustila, po podpísaní Několik vět a po tých rezolúciach, keby ma boli pustili na ten festival do Barcelony a do Madridu, asi by som ten titul nebol vrátil a vôbec by som nemal isté oprávnenie vystúpiť na tribúnu. Ale tam som sa našťval.

Tam som, vlastne, i keď v kontexte toho istého divadelného vývoja, o ktorom som hovoril, ale bola to predsa len moja osobná vzbura a moja osobná vec. Nikoho som vtedy do toho neťahal, s nikým som sa vtedy organizačne nespájaj, až na niektoré výnimky, čo som hovoril, že som sa s ľuďmi radil. Rád by som teda poznamenal aj z tohto postu, že tam sme urobili jednu zásadnú neodpustiteľnú chybu, ktorú by som pokojne nazval zlyhanie. V tom zmysle, že keď sme získali istý vplyv a politickú moc a my sme odmietli nastúpiť do funkcií s naivnou predstavou, ako to teraz čítal Jano (Budaj), že potom to budeme sledovať z Koordinačného centra VPN. No to je, prostredníctvom jedného človeka vo vláde pre životné prostredie, no to je skutočne úsmevné a ja si dovoľm tvrdiť, že vtedy sme mali tak obrovský vplyv, takú masovú podporu a de facto takú moc, že keby sme vtedy boli našli nejaký jednoduchý software na to, aby sa Biľak stal predsedom vlády, tak sa stane veľmi obľúbeným politikom. Keby sme navrhli igelit, tak bude veľmi obľúbený v tom čase. Až tak ďaleko si dovoľm tvrdiť, že situácia stála. Pretože to zbožštenie politikov v tom čase, tie ikony, ktoré sa vešali po stenách, u niektorých oprávnené a bolo na čo nadviazať, konkrétne napríklad Václav (Havel) a Dienstbier atď., ale aj iné príklady, Čič, Schuster, Čalfa atď.. Tí politici, ktorí nastúpili do funkcií, prevzali celú aureolu revolúcie, celú aureolu námestí, oslobodenia, odkliatia a iné majstrovské výrazy, ktoré v tom čase naozaj mali svoj hlboký zmysel. A takto sa stalo, že napr. konkrétne Čič, ktorý mal raz do týždňa pokojný príhovor k občanom Slovenskej republiky v televízii, raz do týždňa Schuster, po šiestich takých príhovoroch už hovoril „naša revolúcia“. A my v tom koordinačnom centre sme to sledovali a zisťovali, ako odrazu narastá osoba v tejto funkcii, a ako sa kamsi do absolútneho bezvýznamna vytráca VPN aj s celou jej aktivitou, ako rýchlo ľudia zabúdajú, ako rýchlo si zvykajú na nové tváre. Vtedy Čič patril k najobľúbenejším politikom, ak nebol vôbec najobľúbenejší. Čiže, chvalabohu, že v Prahe to rýchlo pochopili a povedzme aspoň, ja neviem Pithart, Burešová atď., že sa dostali do funkcií a to prosím platí, to čo teraz hovorím, aj ďalej do budúcnosti, aj keď o tom nebudeme hovoriť, tak z toho vyplýva pre mňa zovšeobecňujúce poznanie, že ak niekto získa moc, tak nemá právo potom neniesť istú zodpovednosť v nejakej funkcii. Pretože inak je lepšie, ak ju nezíska. To by som rád povedal ako niečo zovšeobecňujúce. Z Prahy som mal možnosť, ako jeden z poradcov, ja už som to povedal všelikde, ale pri tejto príležitosti to zopakujem. Bolo osem poradcov a každý bol na niečo: ekonomiku, právo, bezpečnosť, armádu. Ja som mal takú zvláštnu profesiu: Slovensko. Cítil som sa po krátkom čase ako odborník na Slovensko v takej nezávideniahodnej situácii a často som apeloval na Koordinačné centrum VPN, aby sme boli v neustálom kontakte, aby som mal nejaký tím odborníkov, ktorý by vyhľadával, pomenúval akútne problémy Slovenska, ktoré by som mohol nejakým spôsobom interpretovať na úrovni prezidenta republiky, ktorý by ich mohol ovplyvňovať, prípadne riešiť. Dlhé týždne to trvalo, až napokon jedného dňa, ale to už bolo možno v apríli, možno v marci, sa Fedor (Gál) nechal prehovoriť a povedal po prvé, po druhé, po tretie a menoval mi tím odborníkov. Ja už som mnohé mená zabudol, ale bol tam napríklad Dolgoš, bol tam Tirpák, Košťá, Augustín Marián Húska, Jablonický a možno si spomeniem na ďalšie a vyriešil to asi za pätnásť minút. Bolo tam asi dvanásť ľudí, niekde to budem mať v záznamoch. Čiže potom začala aká taká spolupráca, ale bezmocne som sa díval na to, ako sa VPN vytráca zo života. Keď som prišiel na deň z Prahy do Bra-

tislavy, z toho som bol pol dňa na fakulte ako dekan, na pol dňa som prišiel na VPN a tam sa bezcieľne potulovalo niekoľko už aj pre mňa neznámych tváří a niekoľko známych, tí známejší mali nejaké povinnosti niekde inde, takže z tohto pohľadu to pôsobilo naozaj dosť depresívne a samozrejme, dostal som sa aj do situácie, kde sa ma viackrát prezident vtedy opýtal, či je to môj názor, alebo je to názor Koordinačného centra VPN. No tak ja, samozrejme, aj keď som to nemal odobrené, tak som sa snažil presvedčať o veciach, o ktorých som bol presvedčený, že je to názor VPN, lebo istú legitimitu som od koordinačného centra mal, ale tá spolupráca bola tak nedokonalá, tak mizerná, že často sa objavovali úplne iné názory, ktoré pri náhodných stretnutiach, alebo aj pri organizovaných stretnutiach na inej úrovni, iní členovia VPN povedali. Čiže bola to situácia naozaj nezávideniahodná. A ako ja som tú situáciu poznal, ktorá sa mala odohrávať už v Slovenskej národnej rade, kde sa Jano (Budaj) mal stať predsedom, tak, čo ja o tom viem, bolo to, že Čič nespĺnil niektoré naše podmienky. To znamená, že sa mal urobiť konkurz na ministra vnútra, ešte nejakého ministra, možno dvoch dokonca, a to sa neodohralo, a že dôvod na to, aby sa Jano (Budaj) stal predsedom národnej rady, bola následná výmena Čiča. Môžem zodpovedne povedať, že na Schustera sa vtedy obrátil Dubček, ktorý povedal, aby neodchádzal z tohto postu, aby udržal stabilitu na Slovensku, ako to už býva a samozrejme Mečiar, už ako minister vnútra, ktorý dokonca zorganizoval celú tú KGB-ácku demonštráciu, kde kričali Budaj – Maďar a podobné veci.

Milan Šimečka: To zorganizoval Mečiar?

Milan Kňažko: Zorganizoval to Mečiar, pretože pri jednom rozhovore, absolútne netušiac, že ja by som chápal súvislosti, sa o tom rozprával s Čičom, kde mu Čič za to ďakoval a oni zrejme netušili, že by som ja mohol rozumieť, o čom sa asi oni rozprávajú. Ale spomínali aj Dubčeka a ešte pri viacerých príležitostiach by som povedal z tak silných indícií, ktoré sa viažu k tejto príhode, som pochopil, že to bolo zorganizované a podržané tak Dubčekom a bezprostredne zorganizované Mečiarom cez svojich Svěchtov a iných právnych poradcov z minulosti. Takže zatiaľ toľko.

Fedor Gál: Väzenia nám nadelil život a takýchto problémov bolo viac. Prvá transparentná prehra VPN, ktorá vzišla z vnútra VPN bol spôsob, akým Jano (Budaj) nastupoval na funkciu do parlamentu. Spôsob. O tomto spôsobe môžeme hovoriť strašne dlho, pretože o tomto niečo viem.

Druhá vec, ktorú chcem povedať je, že toto verejnosť na Slovensku vnímala ako našu prehru, ale paralelne bežalo čosi, čo bol vnútorný rozklad Koordinačného centra VPN, ktorý bol zase iba zviazaný s konkrétnou personálnou zodpovednosťou za ten chaos.

Tretia vec, ktorú chcem povedať je, že ja som sa teraz dozvedel od Milana (Šimečku), že ktosi chcel, aby bol Fedor (Gál) po Janovi (Budajovi) predsedom KC VPN. Ja som to nevedel. Ja si pamätám iba na jednu konkrétnu epizódu. Všetci sme si priali, aby Jano (Budaj) odišiel z baráku, aby sa dal ten barák do poriadku. Ale pamätám si na večer, keď sme sedeli asi dvanásť v tej klubovni vzadu a keď sme si na tabuľu namaľovali asi osem alebo desať mien a jedno z tých mien bolo Fedor Gál a z tých sa mal vybrať predseda Koordinačného centra VPN. Peter

(Zajac), Martin (Bútor), Juro Flamik, Fero Mikloško, Jano Langoš boli ste tam. A ten Gál hovoril: „Neberte toho Gála, je to Žid, má bradu, a nemá dvoje gate.“ Takto to bolo.

Ďalšia vec, ktorú chcem povedať. Náhodne sa dozvedám s odstupom rokov, že Mečiar už začiatkom roku 1990 cez rôznych fízlov zbieral kompromitujúce materiály na Schustera. Bohvie, načo ich potreboval, ale hovoril som s človekom, ktorý mal v rukách fotografie, ktoré si u kriminalistov v Košiciach dali vyvolávať Mečiarovi ľudia, ktorí prišli fotografovať jeho, neviem za čo postavený, barak. To je jedno. Že už vtedy vlastne Mečiar pracoval metódami, o ktorých sme nemali tušenia, že nimi pracuje.

A posledná poznámka k tomu snemu, o ktorom hovoril Eugen Gindl. Ja som si zapamätal z toho snemu jednu vec, lebo je zapamätateľná. Vidím pred sebou, ako sa dvíha tá masa ľudí, pretože dvíhaním a sadaním sa malo na tom sneme na Janov (Budajov) popud, alebo Zelenayov, alebo či odsúhlasiť, či komunisti môžu byť členmi koordináčnych výborov VPN na okresoch, podnikoch a neviem kde. To bol okamih, ktorý istým spôsobom mohol znamenať koniec VPN na tomto sneme. Keby ten snem tým chaotickým vstávaním a sadaním odsúhlasil, že komunisti tam nemôžu byť, tak by sme tam ostali v tom VPN asi dvanásti. Určite by sme nevyhrali voľby. Určite by sme nevyhrali voľby v roku 1990, Milan (Šimečka), a o to nám predsa išlo.

Milan Šimečka: No možno by to bolo aj dobre.

Milan Kňažko: Ja len k tomuto Fedor (Gál), že tam si zas povedal, že všetci sme boli uzročení s tým, že Jano (Budaj) má odísť. Ja nie. Možno tým, že som bol v Prahe, lebo aj som tým bol dosť prekvapený, ako sa veci vyvinuli v Bratislave. To som len chcel podotknúť, a ak by sme bližšie mali rozoberať Schustera, tak tam bolo trestné oznámenie, Böhm bol generálny prokurátor a boli dve cesty ako ho odstrániť, respektíve ako vymeniť Schustera. Jedna bola kriminalizácia za nejakých dvadsaťpäť tisíc, čo jeho sedemdesiatpäť či osemdesiatročný otec preinvestoval na svojom dome a druhá bola poslať ho do Kanady. S Böhmom, Václavom Havlom, s Dienstbierom sme v tom čase usúdili, že kriminalizácia vtedy neobyčajne populárneho človeka, ktorý nám napokon v tých prvých dňoch skutočne vychádzal absolútne v ústrety, by nebola najlepšou cestou, a tak bola Böhmovi táto žaloba odobratá. Uvoľnilo sa miesto v Kanade, Schuster bol vyslaný do Kanady a dodnes si myslím, že to bolo lepšie, ako keby sme ho vtedy boli za dvadsaťpäť tisíc posadili do basy. Bol to podľa môjho názoru nezmysel.

Hlas: To nebolo dvadsaťtisíc, išlo o ďaleko viac.

Milan Kňažko: Podrobne sme študovali spis, s ktorým tam Böhm mával v ruke na Hrade, takže... My sme, preboha, nepotrestali ľudí, ktorí do Československa zavolali okupantov, ako je napríklad Biľak atď. Ani len morálne. Ako som spomínal, doteraz býva v tej vile, ktorú si kúpil za stošesťdesiat tisíc. Čiže v tom čase tam posadiť Schustera mi prichodilo ako neobyčajná schválnosť. Aspoň desať kandidátov by si to bolo zaslúžilo pred ním, rozhodne.

Martin Bútor: Citujem z článku „Predstava o krajine“ v časopise Verejnosť, kde sa píše, že po prvom sneme a pred druhým snemom v Koordinačnom výbore VPN boli Peter Zajac, Martin Bútor, Ján Langoš, František Mikloško, Peter Tatár, Jozef Kučerák, myslím, že aj Laco Szigeti bol členom. Na druhom sneme vo februári bola zvolená dvadsaťjedenčlenná Slovenská rada VPN, ktorá Jana Budaja zvolila za predsedu Koordinačného centra VPN. Vtedy, podľa tohto dokumentu, členmi KV okrem iných boli Ján Budaj, Fedor Gál, Ján Langoš, Peter Zajac, Ernest Valko, v Slovenskej rade VPN sme boli viacerí. V tomto zmysle si ty, Milan (Kňazko), bol poradcom prezidenta Havla, ale nebol si členom KV. Stratégia bola myslím taká, aby sme ľuďom, ktorí sa dostali do parlamentu, do vlád, do funkcií, aby sme im umožnili pracovať na svojich postoch, aby sme neprekrývali prácu jednotlivých orgánov.

Milan Kňazko: V tom prípade sa ospravedlňujem, že som hovoril, že sme boli amatéri, boli ste amatéri.

Milan Šimečka: Ja sa musím opraviť. Moja pamäť asi spätne funguje subjektívne. Ja si pamätám, že ja som si veľmi želal, aby Jano (Budaj) prestal byť šéfom Koordinačného centra VPN už vo februári, lebo som mal proste pocit, že sa to rúti do katastrofy. Tým nechcem povedať, že Fedor (Gál) o tom vedel a ja si ani nepamätám, že by sme o tom hovorili. Ja som určite s Martinom Bútorom o tom hovoril, ale nehovorili sme o tom na politických poradách, nepripravovali sme tento spôsob výmeny. Iba ja som si také niečo želal a predstavoval som si Fedora (Gála) ako predsedu Koordinačného centra VPN. Dávam na pravú mieru, aby nevznikol pocit konplotu, že také niečo bolo pripravené.

Eugen Gindl: Ja sa na to tak nepamätám. Dobre si uvážme, čo hovoríme. Ak teda tam bola taká nálada, akože proti Budajovi, tak toto nemôžem potvrdiť. Tú náladu som si ja uvedomil až po verejnom napomenutí Budaja Milanom Šimečkom starším pred kompletným osadenstvom VPN, ale to bolo o vyše mesiaca neskoršie, možno sa zle pamätám. Budaja na čele VPN sme ešte vtedy všetci akceptovali. Pokladali sme ho dovtedy vzhľadom na štýl riešenia kľúčových situácií za veľmi dobrého šéfa hnutia. Ak sa po kolektívnom rozhodnutí začalo za kulisami splietať niečo proti nemu, hoci sme sa jednoducho dohodli, že ho presadíme za predsedu SNR, potom to bola buď absolútna politická chyba, alebo spôsob riešenia, ktorému dodnes nerozumiem. Za kolektívne rozhodnutie, za jeho presadenie, zodpovedajú predsa všetci. Neúspech Budaja v SNR bol fatálnym neúspechom VPN. Verejnosť i naši politickí protivníci pochopili, že VPN už nemá dosť politickej sily na to, aby v SNR presadila svoju politickú vôľu. Zajac mi nedávno povedal, že v čase, keď sa vstup Budaja na pôdu SNR pripravoval, skoro denne, i viackrát rokoval s niektorými predstaviteľmi VPN. O čom, v mene koho? Z parlamentu? Vedel už o Budajovom zväzku? Ciklamini sa v tom čase objavil v Bratislave s jasným antibudajovským poslaním. Rokoval v parlamente s kde-kým. Podľa mňa neúspech Budaja nemožno prištie iba jemou. Je to naša spoločná prehra. Najvyšší čas, aby sme ju osvetlili.

Ján Budaj: Prešli sme celý ten január veľmi rýchle. Nebudem zatiaľ komentovať veci okolo 1. marca, myslím, že sme si povedali, že hovoríme o vývoji do 1. marca. Chcel

som ale spomenúť iný vecný problém, ktorý poznačil našu prácu alebo niekoľko vecných problémov v prvých troch mesiacoch roku 1990. Konkrétne určité nezгоды v koncepcii, ako ju presadzovalo Občianske fórum, ako sme ju presadzovali my, alebo niekedy aj osobné rozpory, ktoré tu už naznačil Szigeti medzi mojimi politickými názormi a názormi Václava Havla, lebo problémy boli vtedy aj v konkrétnych vecných riešeníach. Až neskôr prišlo k ochladeniu vzťahov, čo je veľká škoda, keďže sme boli obaja revolučnými predsedami hnutí. Havel bol vtedy ešte predsedom Občianskeho fóra. Domnievam sa, že jeho vstup do politiky bol spočiatku naozaj začiatočnícky najmä pre jeho osobnú nerozhodnosť, či chce byť politikom a akým chce byť politikom. Prvým vecným rozporom bola naša diskusia o amnestii. Ja som považoval rozsah amnestií, aký Václav Havel chcel realizovať po svojom zvolení za prezidenta, za katastrofálny. Ja som si tiež v tom väzení trochu odsedel. Poznám, čo je kriminálny väzeň. Obával som sa dôsledkov tejto amnestie. Nakoniec mi Václav Havel sľúbil, že amnestiu v takom rozsahu nevyhlási. Naliehal som ešte ďalej, že ju nemôže vyhlásiť za niekoľko dní, že tá amnestia musí byť veľmi netradičná, pretože väzni nemajú kde pracovať, nemajú kde bývať a spoločnosť je rozjatrená. Sľúbil mi, že amnestia bude rozfázovaná na štyri týždne. Že väzni budú prepúšťaní po častiach. Žiaľ, zdá sa, že Havla vtedy niekto podrazil. Viem, že potom bol zodpovedný pracovník, ktorý umožnil amnestiu za deň, prepustený. Potom sa dokázalo, že amnestiu chceli akési sily politicky využiť. Na železničných staniaciach sa rozdával väzňom alkohol, aj na Slovensku, v Leopoldove. Otázka amnestie bolo naše prvé nedorozumenie. Stačilo vyhlásiť amnestiu na politické záležitosti. Tam nemusela byť amnestia na kriminálne trestné činy. Nebola zdôvodniteľná. Navyše, keď na Slovensku Havlovi dávali vizitku, že je kriminálnik. Človek na Slovensku nemal taký vzťah k disidentom, aký panoval v Českej republike.

Druhý rozpor bola jeho prvá návšteva v Bratislave. Snažil som sa ho presvedčiť, že si musí získavať Slovákov ako ich prezident. To isté tu spomenul, myslím, ten mladý študent. Vtedy mladý študent (Anton Popovič). Myslím si, že ste to cítili viacerí, že my sme predsa Havla podporovali ako prezidenta proti odporu „šesťdesiatosmičkárov“. To nebola situácia ako v Čechách. Havel tu mal vážneho slovenského protikandidáta. My sme potrebovali, aby si získal štátnickým vystupovaním a štátnickým prístupom meno štátnika, človeka, ktorý spája Českú a Slovenskú republiku. My sme mu ten titul štátnika vo všetkých našich vyjadreniach dávali. Ako tu listuje Martin Bútora vo Verejnosti, tam som zbadal len bokom oka titulok „Václav Havel – náš štátnik“. Takto sme ho chceli vidieť. Prosil som ho teda, aby prišiel bezprostredne po zvolení za prezidenta na Slovensko. Václav Havel mi poslal magnetofónovú kazetu, v náhlivosti sa to často takto robilo, na ktorej hovorí, že nemôže prísť na Slovensko, lebo má zaujímavý projekt, že navštívi obidve mestá nemeckých štátov, Bonn a Berlín a prednesie tam posolstvo, ktoré zrúca medzi nimi hranicu, a ktoré ich spojí. Ale že na Slovensko príde určite za pár dní. Nemusím vám hovoriť, že som bol z toho sklamaný. Proste signál, že prvá cesta Václava Havla nešla z Hradčan na Slovensko, ale do zahraničia, nebol pre mňa šťastným gestom. Václav Havel prišiel neskôr, už v tom okúzení z funkcie. Ja som ho prosil o maličkosti, napríklad, aby sa nenastahoval na Bôrik. Ja viem, že to dnes znie inak, ale v slovenskom kontexte bol vtedy Bôrik symbolom mocipánov. V Čechách bolo pre obyvateľstvo prijateľné, že niekto obsadí Hradčany, veď sú to ich Hradčany a bude

tam mať všetku tú pompéznosť, ktorá k Hradčanom patrí. Václav Havel ale nešiel na slovenské Hradčany, ale na jeden komunistický hotel, ktorý mal zlú povesť, o ktorom sme si mysleli, že je brlohom komunistických papalášov. Prišiel už tým svojím štýlom niekoľkých BMW-čok, ktoré sa rútia po cestách. Keď som mu hovoril: „Prosím ťa, aspoň cez obce musíš rešpektovať cítenie týchto ľudí.“ On mi na to odpovedal: „Lidi to majú rádi Jano. Ty to nevidíš správne.“ Možno niektorí ľudia to naozaj aj mali radi. Kto vie? Keď prišiel do Bratislavy, mali sme míting na námestí. Samozrejme, boli sme ochotní vyniesť ho na nebesia slovenského politického života, on však nepovedal ten štátnický prejav, ktorý sme čakali, ale robil si žarty z mojej čiapy. Čo však povedal a naznačil, bolo to, že bude mať slovenského viceprezidenta. Nevieť už teraz koľkokrát to zopakoval, isté je, že my sme vnímali Milana Kňažka nie ako člena poradného zboru. On sa „zábudlivo“ teraz zaradil do tej situácie, aká naozaj už vo februári bola. Ale v decembri tam Milan Kňažko nešiel ako poradca, ako bol Křížan a ako bol Vondra a ostatní, ktorých nechcem znižovať, ale boli naozaj v roli expertnej a Milan Kňažko bol v roli politickej. Václav Havel s nami o ňom hovoril ako o budúcom viceprezidentovi, avšak vraj sú tu prekážky ústavné atď. My sme všetci vedeli, že s ústavou sa niečo bude musieť robiť z viacerých dôvodov, takže sme to brali ako vec veľmi krátkeho vývoja. Jeho verejne vyslovený sľub o slovenskom viceprezidentovi sa buď nemal vyslovovať, alebo potom, keď sa vyslovil, tak potom sme nemali očakávať, že by to obyvateľstvo bralo ako úspech, keď sa viceprezidentom žiaden Slováč nestal.

Ďalší moment tých konfliktov bola naša triumfálna návšteva v Amerike. Bola to prvá návšteva zástupcov Čechov a Slováčkov po vyše štyridsiatich rokoch. S touto návštevou sa spájali mnohé politické nádeje a pokiaľ ide o mňa osobne, tak pre mňa sa s tým spájala nádej, že výraznejšie zviditeľníme slovenskú silu v ťahu za slobodou a demokraciou. Treba vysvetliť, že keď som v januári chodieval do Prahy, tak občania nepoznali väčšinu ľudí z koordinačného výboru. Poznali Kňažka, Budaja, možno ešte dvoch, troch. Nikto nevedel, že napríklad bol Hainburg, že my sme prví prešli cez železnú oponu, pretože federálna televízia to proste nedala. Nevedeli o dlhoročnom snažení výtvarníkov, umelcov, o kontinuite vzdoru, ktorá tu bola medzi ochranármi. Čosi vedeli o tajnej cirkvi zo Slobodky, ale slovenské občianske aktivity mali na Slobodke malú prezentáciu. Takže český občan, aj ten, ktorý počúval Slobodnú Európu a Hlas Ameriky, sa o nich nedozvedal, pretože to boli aktivity v takzvanej šedej zóne.

Návšteva Ameriky. Konflikt koncepcií pri tejto ceste sa vyostřil do tej miery, že som uvažoval, že sa z medzipristátia vrátim domov. Bol som rozčarovaný zo spôsobu výberu delegátov. My sme pravda do nej nezasiahli, ale predpokladal som, že v nej bude Alexander Dubček. Namiesto neho bol vybraný Marián Čalfa a minister Barčák, jediný slovenský minister, ktorý sa hrdó hlásil k tomu, že nikdy neodhodí knižku KSS. Tak aj dopadla ich prezentácia v Spojených štátoch. Samozrejme, že v Spojených štátoch mali bývalí normalizační komunisti také renomé, že sme ani nepomýšľali, aby sme sa s nimi chválili ako so slovenskou zložkou delegácie. Prečo som mal pocit, že je treba tú slovenskú zložku zvýrazňovať? Z jedného dôvodu. Aj Slováci aj Česi potrebovali pochopiť, že pri partnerskej federácii, ktorú Havel ohlasoval vo svojom novoročnom prezidentskom príhovore, máme dôvod považovať sa za partnerov. My sme boli pre českých politikov v Čechách krajina neznáma. Vác-

lav Havel osobne bol len niekoľkokrát na Slovensku. Primálo na to, aby spoznal Slovákov. Navyše často ho odviekli násilím a počas pobytu sa stretával len s exkluzívnymi skupinami ľudí. Potrebovali sme sa spoznať. Vnímanie Alexandra Dubčeka ako človeka, ktorý hovorí príliš dlho. „Jano, ja mu nerozumím, čo to vlastne říká,“ to bola rovina, ktorá nepatrí do politiky. Alexander Dubček bol pre nás historicky najslávnejší Slováč a bez ohľadu na to, že sme k nemu mali výhrady, pri zahraničnej návšteve Spojených štátov pre nás mohol urobiť strašne veľa, napokon aj pre celé vtedajšie Československo. Toto boli drobné konflikty, ktoré ukazovali, že Václav Havel podceňuje návrhy, ktoré mu dáva VPN. Napokon to začalo ústiť do konfliktu týkajúceho sa ústavy. Českí zástupcovia Občianskeho fóra prišli s iniciatívou zrušiť princíp ochrany pred majorizáciou vo FZ. A tam už nastal ostrý konflikt, ktorý sa odohral vo Vikárke, kde som musel protestovať proti politickému tlaku, aby som uznal, že proste zákaz majorizácie treba odstrániť. Zákaz majorizácie a celý tento problém, ktorý potom prišiel rokovať Vavroušek a myslím, že aj Petr Pithart do Bratislavy, je problém, ktorému by bolo treba venovať vážnosť. Teraz za tých pár sekúnd vymenujem problémy, ktorým som sa chcel venovať a kvôli časovému limitu to nie je možné.

Za prvé, v tom období sa zjavili prvé rozpory s MNI, ktorých sme sa letmo dotkli včera. Slabnúca VPN, doslova sebadeštruujúca sa VPN a problém MNI, lebo MNI vtedy žilo veľmi aktívne, práve vtedy tam ľudia sedeli a pracovali.

Za druhé. Už spomenutý problém zlyhávania práce vo VPN a odumierania VPN vo vnútri. Keď mal Fedor Gál pocit, že je tam strašný neporiadok, to bol neporiadok, ktorý už nevedelo zvládnuť torzo bývalých aktivistov. Milan Šimečka má zasa pocit, že sa tam hodne diskutovalo o akademických veciach. Áno, po šestnástej, sedemnástej hodine, keď niektorí diskutéri prichádzali. Iní tam ale boli od rána, od siedmej a pri poľnočných diskusiách vyplŕňovali dušu, ale, bohužiaľ, bol tam veľký časový rozptyl členov KV VPN.

(Moderátor už po niekoľkýkrát vyzýva Jána Budaja k ukončeniu vstupu.)

Neviem, prečo toto robíte. No ja mám pocit, že k takým vážnym výhradám, ktoré tu odzneli, by ste mi mali uznať právo reagovať. Takéto konferencie asi budú musieť, ak by sme chceli niečo zistiť, ešte pokračovať.

(Moderátor trvá na ukončení vstupu.)

Poradie priorit u ľudí VPN sa skutočne obrátilo. Obrátilo sa tak, že z ľudí, ktorí sa navonok predstavovali ako ľudia, ktorí sú odhodlaní slúžiť veci verejnej, prišli na VPN a povedali, dobre, ale ja zakladám vydavateľstvo, ja zakladám Kultúrny život, ja zakladám Fragment, ja mám sociologické centrum, ja robím na akadémii, tam som nesmierne potrebný, my diskutujeme so spisovateľmi, skutočne. Ja nepochybujem, že tí ľudia robili v týchto partikulárnych sférach, ale VPN malo vtedy len dve veľké veci, ktoré robilo: denník, to bola rozhodujúca vec, o ktorej úskaliach by sme tu mali hovoriť a aj hádam budeme a druhú vec malo praktickú politiku. Kooptovanie poslancov a získavanie verejnosti.

(Moderátor ukončil vstup.)

Dobre.

Fedor Gál: Dve krátke vety, metodické. Myslím si, že ak sa odtiaľto rozídeme a nenačítame prehlásenie členov prvého Koordinačného výboru VPN k súčasnej situácii,

tak sme premárnili šancu, ktorá sa nezopakuje. Trvám na tom, aby sme ten materiál spísali. A podpísali ho a zverejnili.

Druhá vec, ktorú chcem povedať: je tu jedna téma, ktorú považujem za kardinálnu. Nevieť si predstaviť, že by sme o nej nediskutovali, to je téma lustrácii v roku 1990. Kedy sa uvidíme v tomto zložení?

Martin Porubjak: Tak ja som považoval podobne ako Jano (Budaj) za kardinálnu chybu, že Václav Havel bol najprv v Nemecku, až potom na Slovensku, a navyše na tom Slovensku nemal nijaký zásadný prejav, len žartoval veľmi nevhodne o „kulichovi“ na Námestí SNP a nič viac nepovedal. Výborný štátnický prejav mal potom na Bradle na jar, ale to už bolo neskoro. Ale pýtam sa Milana (Kňazka), ktorý bol u Havla na Hrade od 1. januára, akým spôsobom to mohol, alebo nemohol ovplyvniť, alebo akým spôsobom vlastne k tomu vôbec mohlo dôjsť, že prvá Havlova návšteva nesmerovala do Bratislavy. To po prvé. A po druhé, že jeho návšteva Bratislavy bola tak katastrofálne nepripravená.

Milan Kňazko: Ja som myslel, že budeme hovoriť najmä o našej situácii na Slovensku, ale samozrejme, môžem sa k tomuto vyjadriť. Po prvé, tá návšteva do Nemecka sa odohrala, už 1. januára bol odchod z Prahy. Čiže skôr sa už ani nedalo a bola vopred predkonzultovaná zrejme i na úrovni ministra zahraničných vecí Dienstbiera atď. To, prečo nebol zásadný prejav v Bratislave, skutočne nechápem. Neustále na všetkých poradiach na Hrade, ktoré najprv boli každý deň, potom boli len tri-štyrikrát do týždňa, potom raz do týždňa, raz za dva týždne a potom len s niekým. Takáto bola postupnosť porád s pánom prezidentom. Niekoľkonásobne som ho vyzýval, aby prišiel na Slovensko. Od začiatku môjho nástupu, samozrejme. Odpoveď bola: „Nikto ma nepozval.“ „Ale teba v tvojom byte nikto nemusí pozvať do kúpeľne alebo do obývačky. Ty sa tu slobodne pohybuješ a na Slovensku sa to očakáva.“ Na mnohé odmietnutia som kategoricky postavil túto otázku práve tesne pred mójom, kedy sa malo ísť, myslím, do škandinávskych krajín, do Španielska. Ďalší veľký zahraničný zájazd. A ten sa potom zrušil na moje nesmierne kategorické naliehanie. Čiže musím pri tejto príležitosti povedať, že Václav Havel intelektuálne to-
muto problému rozumel, ale reálne v politickej praxi ho jednoducho neriešil. Ak problémom nazývame, samozrejme, jeho prezidentovanie aj na Slovensku. Ja som sa k tomu viackrát v minulosti vyjadril a už vôbec tomu nerozumeli ľudia, s ktorými sa naozaj radil, musím povedať. Zatiaľ toľko.

Martin Bútor: Otázka k Milanovi Kňazkovi. To, že nemal prezident tu v Bratislave prejav — o tom si ty vopred vedel? Bol si tam, alebo nebol si tam? Mal si možnosť to ovplyvniť? Pri rozhodovaní o ceste, o jej charaktere, o tom, čo bude obsahovať?

Milan Kňazko: Nie, to nebolo predmetom diskusie. Vôbec. Ako isto všetci viete, Havel si svoje prejavy zásadne písal sám a jednoducho v tom zhone po Nemecku, medzitým neviem, či nebola ešte iná návšteva, to by som sa musel pozrieť do diára, myslím, že to bolo 6. januára. (Václav Havel ako prezident ČSSR prvýkrát navštívil Slovensko — Bratislavu 12. 1. 1990 — pozn. redakcie). Bezprostredne po Nemecku som jednoducho nepredpokladal, že to bude také nezáväzné, improvizované žartovanie

na námestí a možno aj niekoľko vážnych slov, ja to nechcem, samozrejme, úplne zhadzovať, ale nebol tam zásadný prejav, určite nie.

Peter Tatár: Ešte január, marec. Keď sa zostavila slovenská vláda, zostali tam tri voľné miesta, tak ako bol Čič istou analógiou Čalfu, aj keď nie totožnou. Požiadavky na doobsadzovanie troch voľných miest boli analógiou doobsadzovania miest vlád v Prahe. Povedalo sa napríklad, že minister vnútra má byť nevojak a nestraník, to isté sa povedalo aj na Federálne ministerstvo obrany a vnútra. Tiež bolo chvíľu neobsadené. Bolo tam ministerstvo zdravotníctva a myslím, že stavebníctva. Ale tým, že bol nominovaný len Vladimír Ondruš a tá vláda nebola naša, tak samozrejme Mečiar navrhol niekto z okolia Dubčeka teda aj s visačkou Dubčekovou. V podstate to bola práca Milana Čiča, že ho do tej vlády dostal. Pretože sa ako právnici asi odniekadiaľ poznali. Hovoril mi to Milan Žitný, že telefonistky v Nemšovej, kde Mečiar pracoval, zistili, že Čič už ako predseda vlády každý deň volal pána doktora, aby sa dostal do Bratislavy. Medzitým VPN zakladala svoje štruktúry. Prvý snem bol urobený tak, že z každého okresu mal prísť jeden autobus ľudí. Práve toľko okresov krátko autobus naplnilo 1 500 miestnu halu v Dome odborov. Tak vznikol ten prvý snem. To bol takýto odhad, kto má prísť a oni si mali sami vybrať koho pošlú. My sme ale neriešili systémovo problémy na podnikoch. V Mozartovom dome sa asi päťkrát zišla taká skupina verejných poradcov na výzvu, že poďte, poraďte, čo s tým robiť. A nakoniec sme s Imrom Vašečkom dali dokopy nejaký materiál, ktorý vlastne VPN-ky na podnikoch preorientovával na odbory. Tento materiál nebol nikdy verejne rozoslaný. Podpísal som ho ja, pretože to nebola dohoda KC VPN, nebolo možné sa zísť a urobiť to. Jano Budaj potom, keď som chcel získať jeho osobný súhlas, povedal, že sa to posielat nebude a dali sme to do zberu. Odvtedy sme sa systematicky signálmi VPN smerom von nezaoberali. Dovtedy sme vydávali veľmi jasné inštrukcie, ako sa majú ľudia schádzať, o čom majú rokovať, akú metodiku majú použiť, potom už sme to nevydali. Bola tu už poznámka, že vláda Milana Čiča, zámerne nepokračovala v tomto vývoji v teréne na podnikoch a sám som bol nominovaný do komisie, ktorú tam organizoval nejaký sociológ na vláde ako poradca, že čo s VPN na podnikoch. A tam sa na úrovni vlády stanovil dátum 15. apríl, dokedy musia všetky tie samonominácie, vyslovovania nedôvery a personálne výmeny na podnikoch zaniknúť. Stanovisko VPN, že to má byť z hľadiska kvalifikácie, bezúhonnej minulosti som zastával jediný na úrade vlády, pretože tá komisia bola zostavená tak, že VPN tam mala len jedného zástupcu a tí všetci ostatní nechali vyhasnúť túto spontánnu aktivitu zospodu a po 15. išli už iba konkurzy. Niektoré tie konkurzy boli regulérne, ale odvtedy sme tú našu vlastnú silu odspodu stratili. Medzitým ale bežala jedna iná aktivita. To bola aktivita samotnej vlády, Mečiar, ktorý na ministerstve vnútra začal robiť to, že po prvé urobil rošádu vedúcich okresov, policajných, tak, že nikoho nevyhodil, ale len povymieňal. Po druhé, vytvoril si teóriu, do praxe zaviedol rozhodnutie, pretože vládol národným výborom, vtedy ešte samosprávy neboli, že kooptácie do národných výborov budú robené formou okrúhlych stolov na úrovni obcí, okresov a krajov a že lídrom tých kooptácií a zvolávateľom je VPN. To povedal Mečiar. Ja som bol účastný toho rozhovoru na Národnom fronte, kde si pozval všetkých hostí ako „verejnosť“, tam toto povedal a tam to prešlo. V podstate vyslal z ministerstva vnútra

na všetky tie národné výbory podľa harmonogramov svojich vlastných zástupcov, ktorí kontrolovali a riadili tieto okrúhle stoly, ktoré mali byť, dneska to už hovorím v úvodzovkách, pod hlavičkou VPN, ale v skutočnosti tam tá VPN nebola dominantná. VPN pri týchto kooptáciach nebola z dvoch dôvodov pripravená. Po prvé nedostala veľmi jasnú inštrukciú a po druhé ešte okrem tých ľudí, ktorí boli buď zo štrajkových výborov alebo boli z druhej, tretej, štvrtej vlny kariéristov, to sú tí VPN dva, VPN tri, VPN štyri, nemala personálne zázemie a odborníkov v podnikoch, ktorých by do tých funkcií dala. Takže dosť často tam zostávali, samozrejme, tí istí so súhlasom VPN. Ale už sa to bralo, že je to čisté. Na tomto pozadí sa odohrávali snemy VPN. Keď sme uvažovali, že komunistická strana má zjazdy, tak my musíme mať niečo iné, takže snemy. Takto sme menili vokabulár. K tomu vokabuláru patrí ešte jedno. Nočný rozhovor medzi Budajom, Szigetim a mnou, začiatkom decembra, keď sme sa dohodli my traja, že to budeme nazývať národné menšiny a nie národnostné, čo nám vtedy bolo vytýkané. Ale vrátim sa do januára. A teda ten snem sa zaoberal otázkou komunisti — nekomunisti vo VPN. Nevedeli sme už na tom sneme vyriešiť otázku podnikov a v podstate tento snem založil len takú základnú štruktúru. Druhý snem bol následne, dosť krátko na to, tam už boli tie nominácie prísnejšie. Ten snem bol menej početný, bol pracovný, zvolil už veľmi konkrétne orgány.

A posledné, čo chcem povedať, to je komentár k tým personálnym napätiam, ktoré boli v KC VPN. Včera sme hovorili o tom, že sa dnu v tých úplných počiatkoch nedostávali ľudia. Spomínali sme Hoffmana, spomínali sme Hubu. Boli tam určite ďalšie mená. Často to boli len osobné napätia, alebo taká prestíž. Vtedy sme nedocenili, že tých ľudí vlastne stratíme. Včera sme hovorili, že sme vlastne stratili ochranárov do Strany zelených. Ja som tu hovoril ten prípad, že sme neurobili sedenie o podnikoch, ROH a odboroch, že sme možno stratili tempo a prestali sme týmto smerom pracovať. Mňa to tiež prestalo baviť potom sa tomu venovať, keď som dostal zákaz rozoslať to, čo sme pripravili. A zhodou okolností tým, že nebol systém, tak sme ani nikdy túto otázku neriešili a určite nebolo nikoho cieľom biť sa alebo proti Budajovi a určite ani Budajovým cieľom nebolo oslabiť vlastné VPN tým, že vlastne z vlastnej povahy alebo zhody okolností niekoho odstrihne, alebo neodstrihne. Ale následky sú tu.

Peter Zajac: Ja by som sa vrátil k politickým prioritám. Pre mňa politickou prioritou číslo jedna bola otázka, ktorá sa na prvom sneme VPN riešila, ale o ktorej sme tu nehovorili vôbec, to bola otázka, či má byť VPN politickým hnutím, alebo nie. Na tom prvom sneme sa rozhodlo, že VPN politickým hnutím bude. To bolo rozhodnutie absolútne kľúčové. Dovtedy bolo to, čo sme robili, dosť ťažko odlišiteľné od občianskych aktivít. Proste sa to miešalo jedno s druhým. Občianske aktivity s politickými aktivitami. Po januárovom sneme VPN každý niesol nielen občiansku zodpovednosť, ale aj politickú zodpovednosť, a to aj v zmysle volieb. Prvýkrát sa na sneme VPN v januári volili orgány a rozhodovalo sa o lídroch a to sa už potom opakovalo. Tí lídri niesli potom nielen osobnú zodpovednosť, ale aj politickú zodpovednosť.

Ja som v tomto dnešnom ani včerajšom rozhovore ani u jedného z nás necítil otázku, ktorú by si mal každý klásť: Aká je moja osobná politická zodpovednosť za to, čo sa tu dialo? Ja si tú otázku kladiem stále.

Druhý problém, o ktorom sme začali hovoriť včera, a dnes, kedy sme o ňom mali hovoriť, sa vôbec neotvoril, je otázka, ako sa Vladimír Mečiar stal ministrom vnútra. To bol v istom zmysle kľúčový okamih v dejinách ponovembrového Slovenska.

Tretí bol problém maďarských menšín, ktorý sme včera načali, dnes sme sa k nemu vôbec nevrátili.

Po prvú k Vladimírovi Mečiarovi. V podstate po decembri 1989 ostali vo vláde Slovenskej republiky dva neobsadené posty. Bol to post ministra vnútra a bol to post ministra zdravotníctva. My, v rámci našich zvyklostí, zvyklostí, ktoré sme si preniesli do politiky z občianskych hnutí, sme sa rozhodli, že budú na tieto dve miesta vypísané konkurzy. Prebehol konkurz na miesto ministra vnútra SR a prebehol konkurz na miesto ministra zdravotníctva. Keď sa na to pozerám z dnešného hľadiska, a to hovorím aj sám za seba, teda za svoju politickú zodpovednosť, je pre mňa nepochopiteľné, ako možno obsadzovať miesto ministra vnútra konkurzom. Ale urobili sme to. Urobili sme to. Na miesto ministra vnútra bolo viacero kandidátov. Ja si pamätám minimálne dvoch, a to bol Vladimír Mečiar a pán Laštovka, možno boli aj ďalší, už neviem. Ten konkurz prebehol. Jednoznačne vyhral Vladimír Mečiar, ktorý prišiel na konkurz tak, ako to opakoval viackrát Vlado Ondruš. Vyhral to jednoducho preto, lebo prišiel verbálne pripravený. Dnes o tom vieme viac. Z iných osobných svedectiev. Vtedy sme to nevedeli. Nevedel to nikto z nás. My sme iba vnímali jeho pripravenosť. Vlado Ondruš ako podpredseda vlády povedal: „Tam je jeden človek, ktorý všetkých predčil neuveriteľným spôsobom, ktorý vedel všetko.“ To hovorím iba ako elementárny fakt.

László Szigeti: Ale neviem, kto posúdil ten materiál, ja nie.

Peter Zajac: Ja iba hovorím o elementárnych faktoch. Posudzoval ho Vlado Ondruš, ktorý bol podpredseda vlády za VPN. Ktorý prišiel na VPN a povedal, že tento človek vynikal nad všetkými. Bol najlepšie pripravený, vedel na všetko odpovedať, vedel odpovedať na tie otázky, na ktoré nevedel odpovedať nikto iný. To treba povedať, pretože nejakým spôsobom to troška aj súvisí s budúcou kariérou Vladimíra Mečiara. V konkurznej komisii bol určite predseda vlády, určite tam bol Vlado Ondruš ako podpredseda vlády a iste tam boli aj nejakí ďalší ľudia. Dnes vieme to, že Čič telefonoval do Nemšovej. Dnes vieme aj to, že Krajčí ako Dubčekov trenčiansky dôverník inštruoval Vladimíra Mečiara, čo to sú národné výbory, akým spôsobom fungujú atď. Vieme aj to, že Mečiar sa angažoval v Cibulovej Strane demokratického socializmu. Vtedy sme to nevedeli. Ja to hovorím kvôli tomu, že vtedy sme to nevedeli. Pre nás bol Vladimír Mečiar vlastne iba ehom Vladimíra Ondruša. To hovorím veľmi kriticky aj voči našim rozhodnutiam. To je prvá vec, ktorú som chcel povedať.

Druhá vec, ktorá sa týka Vladimíra Mečiara, spočíva v tom, že my sme v tom čase, keď sa rozhodovalo o tom, či bude VPN politickým hnutím a rozhodovalo sa o tom, či pôjde do volieb, lebo to bolo to politické rozhodnutie, založili ministerský klub. Vladimír Mečiar bol členom toho ministerského klubu a v rámci neho sa správal ako absolútny VPN-kár. To treba tiež povedať. Proste on tam chodil, on tam prezentoval stanoviská, ktoré boli stanoviskami VPN, on nám rozprával o svojich aktivitách, vťahoval nás do svojich aktivít, vťahoval nás do výmen na národných výboch, vťahoval nás do rozhodnutí o ŠtB. My sme do vnútra tých rozhodnutí nevide-

li. A znova to opakujem, my sme sa o vnútre tých rozhodnutí dozvedeli až zo správy Františka Javorského. Bezpečnostného výboru SNR. To znamená, kedy to bolo? Koncom roku 1991. Z tej správy Františka Javorského jednoznačne vyplýva, že Vladimír Mečiar ako minister vnútra nerobil tú politiku, ktorú nám prezentoval, to znamená, odstraňovanie eštebákov zo všetkých štruktúr štátnej správy, ale že robil iba šibovanie jednotlivých ľudí, to znamená, že jedného eštebáka presunul z jedného okresu na druhý, čím po prvé, tí eštebáci ostali v štruktúrach a po druhé, boli mu zaviazaní. Pretože mu boli vďační za to, že ich nevyhodil, ale len preložil. Jednoducho, Vladimír Mečiar nás podviedol a my sme sa podviesť nechali. To je druhá poznámka, ktorú chcem povedať k Vladimírovi Mečiarovi.

Tretia poznámka sa týka toho, že ten, kto sa v roku 1990 stretával s Vladimírom Mečiarom, tieto veci mohol, ale nemusel vedieť. Ale ten, kto poznal správu Františka Javorského z konca roku 1991, nesie zodpovednosť za to, ako sa správal po zverejnení tejto správy v Slovenskej národnej rade. To chcem povedať, pretože veľmi často sa stierajú postoje zo začiatku roku 1990, s postojmi povedzme z konca roku 1991.

László Szigeti: Kto mohol čítať túto správu?

Peter Zajac: Každý, kto bol v politike, poznal správu Františka Javorského. Ja tú správu tiež poznám, tá správa je autentická, je veľmi vecná a je neuveriteľne jasná. To je moja tretia poznámka.

Ešte jednu drobnú poznámku k Vladimírovi Mečiarovi. Tá poznámka sa týka v podstate lustrácií pred voľbami a po voľbách 1990. Po prvé, chcem tu podať osobné svedectvo. Ja osobne som nevedel nič o tom, ako vyzerajú lustračné materiály. Nevedel som o tom až do jednej chvíle, a tá chvíľa nastala koncom mája 1990, keď mi zhodou okolností Václav Havel zatelefonoval domov a povedal mi, že už má v rukách lustračné materiály v rámci oficiálnych lustrácií pred voľbami a povedal mi, že tam v tých lustračných materiáloch sa nachádza aj lustrácia Jána Budaja a čo sa s tým dá robiť. Chcel, aby som zohnal Jána Budaja a Jána Langoša. To bolo prvýkrát, čo som sa o tom probléme dozvedel. Ja som sa proste rozbehol o pol noci za Janom Langošom. Rozbehol som sa za Janom Budajom. To bolo týždeň pred voľbami. Vtedy som sa prvý raz dopyčul, že s lustráciami Jana Budaja by mohlo byť niečo v neporiadku. To je prvá vec.

Druhá vec. V rámci toho, že sa pre mňa problém lustrácií objavil koncom mája, bolo pre mňa neuveriteľne zarážajúce, že sa v tom istom čase objavil Vladimír Mečiar na pavlačí VPN na Jiráskovej a prišiel s tým, že on má v rukách lustračné materiály, okrem iného aj na Jána Budaja, ktoré nám ponúkol. My sme ich odmietli, a teraz hovorím, naozaj my, pretože nás tam bolo viacero, sme ich odmietli s tým, že treba počkať na výsledok reálnych lustrácií, ktoré sa konajú na ministerstve vnútra v Prahe. To je ďalšie moje osobné svedectvo.

Teraz by som sa chcel vrátiť troška k maďarskému problému. Neexistovala žiadna tajná dohoda medzi VPN a MNI. Jediná dohoda, ktorá existovala, bola dohoda o koalícnej spolupráci, a to vďaka prezieravosti MNI, ktorí boli vtedy tým politickým subjektom, ktorý vnášal do celého politizovania na Slovensku istú elementárnu politickú kultúru. Ja to musím dnes takto povedať. Naši priatelia z MNI chceli mať to, čo dovtedy fungovalo len ako osobné dohovory, to chceli mať proste

na papieri a bolo to pochopiteľné, zrozumiteľné a ja si myslím, že to bolo rozumné. Vtedy vznikla dohoda medzi VPN a MNI, v ktorej nebolo nič iné iba to, akým spôsobom, v akom pomere budú členovia MNI umiestnení na kandidátke VPN a ako sa budú po voľbách distribuovať rozhodnutia o ďalších funkciách. To znamená jednoducho rozhodnutia o tom, že ak získame vládnu moc, MNI v tom bude hrať primeranú rolu. Tá dohoda bola naprosto korektná. Otázku nejakého tajného programu MNI podľa mojej vedomosti vniesol do celého problému minister školstva Ladislav Kováč v januári 1990 na základe stretnutia s vedením MNI, kde mu členovia MNI predniesli niekoľko svojich predstáv o súčasnej situácii. Laco Kováč prosťe získal dojem, že MNI chce oddeliť južnú časť Slovenska od Československa, pretože pod Žitným ostrovom sú bohaté zásoby pitnej vody. Ja sa odvolávam teraz na osobné svedectvo Martina Bútoru, že sme sa s Ladislavom Kováčom na túto tému rozprávali mnohokrát, mnohokrát v období od februára minimálne do volieb 1990, kde sme ho upozorňovali na to, že to jednoducho nezodpovedá skutočnosti. Nikdy sa o tom nedal presvedčiť. Nikdy sa nedal o tom presvedčiť a v priebehu volebnej kampane tento problém dokonca medializoval. Medializoval ho nevhodne, v neprospech VPN, v neprospech MNI.

Tretí problém, ktorý sa tam podľa mňa vynoril, je otázka Milana Čiča. Ja môžem povedať len svoje osobné svedectvo. Milan Čič nebol ako predseda vlády kandidátom VPN. Bol predsedom vlády so súhlasom VPN. Vzťah k Milanovi Čičovi v období december 1989 až marec 1990 bol veľmi kontroverzný. Celý proces odstúpenia Rudolfa Schustera mal smerovať k odvolaniu Milana Čiča z funkcie predsedu vlády. Jednoducho preto, že my sme pokladali činnosť Milana Čiča na čele slovenskej vlády v porovnaní s činnosťou českej vlády pod vedením Petra Pitharta za nedostatočnú. Pokladali sme ju za spomaľovanie celého procesu. To bol pre mňa kľúčový moment. To neboli osobné dôvody, prečo sa mal odvolať, ale to, že prosťe všetko spomaľoval, všetko brzdil. Keď sa nám nepodarilo odvolať Schustera z postu funkcie predsedu SNR a teda ani Milana Čiča z funkcie predsedu vlády, zmenili sme správanie. Pretože sme vedeli, že ideme do volieb a naša popularita klesala, mali sme deväť percent, zmenili sme taktiku aj voči Čičovi, aj voči ďalším ľuďom. A jednoducho, a to treba povedať, a to je aj moja politická zodpovednosť, sme pribrali na kandidátku VPN ľudí z komunistického alebo obrodárskeho prostredia. To bol Čalfa, Čič, Dubček a mnohí ďalší.

Posledné svedectvo. Dodnes počúvam argument, ktorý vytiahol Vladimír Mečiar v kríze medzi VPN a vznikajúcim HZDS v marci 1991, a to argument o tzv. nelegálnosti špičkových štruktúr VPN v tom zmysle, že neprešli voľbami, že neprešli ústavnými činnosťami. Pokladám to dodnes za naprostý nezmysel. To boli legálne orgány VPN, to boli legálne orgány politickej strany. Neexistuje na svete politik, ktorý by sa nezodpovedal svojej politickej strane za to, čo robí. Vladimír Mečiar sa musel zodpovedať svojmu politickému hnutiu. Jeden z problémov medzi ním a VPN spočíval v tom, že odmietal túto zodpovednosť. A dovoľm si povedať, že dodnes odmieta. Jedna otázka je, že prečo niektorí z VPN nešli do volieb, to sa týka mňa, to sa týka Fedora Gála, to sa týka Jura Flamika, Martina Bútoru, Ľuba Feldeka, Milana Šimečku, to je jeden problém, ale ten problém nie je totožný s otázkou legitimity rozhodnutí vedenia VPN až do volieb roku 1992. Všetky tie rozhodnutia boli naprosto legitímne. To je všetko.

Ján Budaj: Prosím vás, k údajnému konkurzu. Nebuďme takí flagelantskí. My sme to nikdy nebrali ako žiaden konkurz, bol to normálny hearing. Ale taký, ktorý sme mali dozorovať zrejme prísnejšie a nielen cez jedného člena KV VPN. Verejne sa prezentovalo a môžete si to nájsť v novinách, že budeme žiadať, aby na tieto dva ešte neobsadené ministerské posty kandidát predložil svoju víziu, lebo vnútro a zdravotníctvo považuje VPN v tejto dobe za významné posty, kde chceme, aby sa už teraz pred voľbami začali riešiť vecné problémy. Takto to bolo prezentované, a nie ako konkurzné riadenie.

Pokiaľ ide o dohodu, ktorej si sa, Peter (Zajac), dotkol, predbiehajúc teda veci, lebo tá dohoda bola záležitosťou, bola myslím podpísaná až po 1. marci, vznikla tam otázka, kto a prečo podpísal túto dohodu. Pre mňa táto otázka vznikla v momente...

Peter Zajac: Ktorú dohodu myslíš?

Ján Budaj: Dohodu s MNI. To je vecná poznámka. Kto a prečo podpísal túto dohodu? Táto otázka vznikla pri rokovaní republikovej rady po voľbách, keď MNI prišla s požiadavkou na plnenie dohody. Ani ja, ani členovia republikovej rady sme o tom, že s nimi Fedor Gál podpísal koaličnú dohodu, nevedeli. K aspektom, ktoré znepokojovali členov republikovej rady, patrilo to, že Fedor Gál sa zaviazal k tomu, že peniaze budú delené podľa počtu obyvateľstva a nie podľa volebných výsledkov. Takže MNI mala prisúdený podiel prostriedkov za voľby, ktorý nezodpovedal volebným výsledkom, nie je pravda to, čo včera Fedor (Gál) prezentoval, že to zodpovedalo volebným výsledkom. Nie. A za druhé je tu celkom oprávnené znepokojenie, prečo sa podpísal taký závažný akt bez vedomia orgánov VPN. VPN musela dosť ťažko obhajovať, že má na kandidátke poslancov MNI. Dobré viete, že Slovenská národná strana po 1. marci tvrdo nastupovala. Nikto by nemal výhrady proti podpísaniu nejakej dohody, ale prečo legitímne orgány a vtedy legitímny predseda VPN o tom nemal vedieť. To je všetko.

Peter Zajac: Ešte raz. Tá dohoda bola úplne legitímna. Obsahovala pomerné delenie prostriedkov podľa počtov poslancov. Bola regulérne podpísaná a verejne prístupná. Napokon je aj dnes k dispozícii a každý, kto si ju dnes pozrie, môže vidieť, aké komické boli vtedajšie úvahy, a to aj Janove Budajove o jej akomsi utajovaní. Nebolo čo utajovať. Ale vtedy to pomáhalo vytvárať vnútri VPN aj na verejnosti protimodarské nálady. Tam je zrod jedného javu, ktorý sa medzitým rozrástol do masových rozmerov.

Milan Kňažko: No ja len skutočne veľmi stručne. Peter (Zajac), ty si trochu pocestoval v čase. To, čo si hovoril, bolo v roku 1991, samozrejme, súvisí, alebo nesúvisí to s tým, čo sa odohrávalo do marca, pokiaľ ide o Mečiara. Pokiaľ ide o vecnosť správy pána Javorského. Vecnosť sa vyznačuje tým, že operuje faktami. Fakty zvyčajne bývajú podložené. Ak tieto fakty boli vecne podložené, tak je namieste si odpovedať na otázku, prečo orgány činné v trestnom konaní a prokuratúra nekonali? Boli ste vtedy vo vláde, mali ste vtedy väčšinu v parlamente! Ale to by bol iný seminár a absolútne s tým nesúhlasím, že táto správa bola rozhodujúcim dokumentom a poznaním toho, čoho sa Mečiar dopustil a nedopustil. Ale tieto vyjadrenia majú

so svedectvom len toľko spoločné, že to hovoríš ako súkromná osoba ako svoj názor, svoj pocit. Pretože v týchto sférach sa, bohužiaľ, odohráva aj Javorského správa.

Milan Šimečka: Peter (Zajac) spomenul, že Mečiar prišiel dolu na VPN a ponúkal nám materiály na Jána Budaja, jeho lustračné materiály, respektíve vám, lebo ja som vtedy pri tom nebol. Potom sme boli, neviem či v ten deň alebo deň na to, s Jánom Langošom a Fedorom Gálom za Mečiarom. Nanominovali sme sa k nemu, pokiaľ viem. Chceli sme vedieť, o čo ide. Mečiar naopak povedal, že tie lustračné materiály nemá, lebo sme ich chceli vidieť a že ich má na strednom Slovensku neznámy človek, nejaký jeho priateľ, kde na chate nemá telefón. A potom, keď sme odišli, v tej chvíli mi bolo jasné, že Mečiar s nami hrá špinavú hru. Odvtedy pre mňa Mečiar skončil. To bol koniec mája alebo začiatok júna. V ten deň išiel Jano Langoš za Janom Budajom, asi dva dni alebo tri dni pred voľbami.

Ján Budaj: Jednu technickú otázku. Stretli ste sa vtedy u Vladimíra Mečiara zoči-voči s Viliamom Ciklaminim? Lebo tam vtedy bol, v kancelárii Vladimíra Mečiara.

Milan Šimečka: Nie. On tie materiály pravdepodobne mal, mal ich v trezore doma, to je jasné. Vtedy sme to už vedeli, minimálne mne to bolo jasné.

Fedor Gál: Javorského správa. Peter (Zajac) má pravdu. Lenže treba povedať, že aj pred Javorského správou existovali svedectvá, ktoré boli dostatočne vierohodné. Boli to svedectvá, ktoré napr. vychádzali z košickej expozitúry FBIS (Federálnej bezpečnostnej a informačnej služby), boli to svedectvá Joža Kučeráka, Košťu, Vlada Ondruša, ľudí, ktorí s Mečiarom pracovali a tie svedectvá podali a podali ich verejne. Kto chcel vidieť, musel vidieť v tom čase.

Druhá vec, ktorú chcem povedať k lustráciám. Ja nechcem ísť do technických detailov v tejto chvíli. VPN sa rozhodlo naprosto legálnym a legitímnym spôsobom, že jeho kandidáti budú lustrovaní. Odhlasovali sme to. Kandidáti VPN, ktorí boli s týmto rozhodnutím oboznámení, podpísali vlastnou rukou prehlásenie, že v prípade pozitívnej lustrácie odstúpia z kandidátky. Jeden z nich odstúpil štyri sekundy pred vypršaním termínu ukončenia volieb. To bol Jano Budaj. Táto kauza je kauzou, o ktorej môžeme hovoriť nabudúce tri dni. Ale toto som chcel povedať. My sme stáli pred rozhodnutím, či v prípade Jána Budaja urobíme výnimku a ja som naozaj nevidel dôvod prečo. Prečo jeden za to, že stál na tribúnach, sa nemá vzťahovať k tomu lustračnému zákonu ako ostatní, ktorí vlastne odišli z tej kandidátky, pretože za a) sme si to odsúhlasili a za b) sami podpísali prehlásenie, že v prípade pozitívnej lustrácie odídu.

Peter Zajac: Len poznámka — neexistoval vtedy lustračný zákon. A k Milanovi Kňazkovi — správa Javorského nie je vecou názorov, ale faktov. Rovnako ako to, že Ján Langoš ako minister vnútra odovzdal celú vec generálnemu prokurátorovi. Lenže ten sa volal Ivan Gašparovič.

Rudolf Sikora: O neprelustrovaní Jána Budaja som sa dozvedel z rádia. Bol som už mimo VPN — ako prostý občan som plakal — miesto radosti z vyhratých volieb som

začal tušiť začiatok konca VPN. Nechápeť veľa doteraz. Jano (Budaj), urobila sa tribúna, Ty si čosi za asistencie Mečiara verejne priznal — potom som ti hovoril, že jedine on mohol mať záujem na tvojej likvidácii. Samozrejme, sám som chcel vedieť: bol Budaj prelustrovaný alebo nebol? Sám som bránil Jana (Budaja) verejne, na stránkach Národnej obrody. Neskôr, o rok či dva som hľadal s českými priateľmi v dostupných materiáloch — noviny, diskety — práve jeho meno — nebolo tam. Bol, alebo nebol Jano (Budaj) pozitívne lustrovaný? Bol, alebo nebol agent? Lebo vy tu hovoríte, že bol, ale ja som jeho meno nikde nenašiel. Alebo bol z tých materiálov vymazaný? Kým a prečo?

Martin Bútora: Apeluje sa tu na osobné svedectvá. Mňa osobne sa celá záležitosť s Janom Budajom dotkla aj preto, lebo sme spolu niečo prežili. To bolo ešte pred Novembrom, zažili sme spoločne takú epizódu, na niekoľko hodín v noci nás zadržala bezpečnosť, bolo to nepríjemné, vzali nám nejaké materiály, hrozila domová prehliadka. Jano Budaj sa vtedy v mojich očiach správal obdivuhodne, odvážne, veľmi presne a tvrdo. Pýtal som sa potom, ako to bolo možné, že sme sa o Janovom zázname museli dozvedieť zvonka? Ako je možné, že Petrovi Zajacovi to musel za telefonovať až Václav Havel? Mne v tých hodinách, keď to vyšlo najavo, telefonoval Jolyon Naegele z Hlasu Ameriky, pýtal sa ma, či je to naozaj pravda, že pán Budaj, ktorý je na kandidátke VPN, má lustračný záznam. Ako je možné, že ja som bol v úzkych pred týmto novinárom — čo som mu mal vysvetľovať, že proste ja, že my vo vedení VPN o tom jednoducho nič nevieme? My sme potom s tebou, Jano, ako si iste spomenieš, opakovane viedli dlhé diskusie, kde si nám postupne začal o tom všeličo hovoriť, poodhalil si nám, čo sme dovtedy nevedeli. Ja sa teda k tomuto vraciam a kladiem si otázku, prečo sme o tom nevedeli skôr?

Ján Budaj: Udalosti, ktoré sme začali preberať od januára, februára a rozpory, ktoré nastali aj medzi mnou a Fedorom (Gálom), boli často systémového charakteru. Jeho pohľad na VPN ako zanikajúcu organizáciu, môj pohľad na VPN ako na organizáciu, ktorá má ísť do volieb, názory na prácu na pracoviskách VPN atď., potom kríza so Schusterom a okolnosti okolo toho. Ja tvrdím, že preniknutie Obrody do ministerstva vnútra v Prahe, lebo si uvedomme, že vzápätí, keď tento konkurz vyniesol Mečiara, tak 22. januára sa stal Viliam Ciklamini federálnym námestníkom vnútra. A ako dokazujú svedectvá, od toho dňa začal lustrovať nelegálne. Zhŕňať materiály. Začínala sa úplne iná éra ponovembrovej politiky. Toto všetko by chcelo veľký časový rozsah, kde by som opísal kontexty lustrácií v slovenskej politike, môj príbeh, ak ho treba k tomu dopovedať. Na priamu otázku by bolo ale najlepšie hovoriť priamo. Preto ešte raz ti potvrdzujem, Martin (Bútora), ani som netušil, že by som za jednorázový trik so štátnou bezpečnosťou, akých som urobil stovky, ktorý mal podobu fiktívneho záväzku na zdrap papiera, že tento trik by bol vedený ako spolupráca so štátnou bezpečnosťou, lebo nikdy som so štátnou bezpečnosťou ani na jednej veci nespolupracoval, jediná informáciu som im nedal. Oni ma viedli v evidencii dva roky. Protiprávne. Neskôršie svedectvá, ktoré mal Ján Langoš k dispozícii, to ukazujú. Mal k dispozícii spis ŠtB, v ktorom je napísané, že som vyvíjal protištátnu činnosť, ale v ktorom pracovník štátnej bezpečnosti tvrdí, že bolo získaných, neopisuje ako, ale že bolo získaných šesť nejakých správ v priebehu tých

dvoch rokov. Potom bol predvolaný na výsluch a podal dve výpovede, v ktorých jednoznačne potvrdil, že neboli žiadne správy. To je záležitosť, na ktorú ste sa vy už nepýtali a neboli ste na ňu zrejme zvedaví. Lustrácie proste obrátili list, vy ste sa po lustráciách na dlhé mesiace zahrabali do boja s jednou osobou. Jeden snem striedal druhý, boli okolo toho ťažké situácie, ale aj dosť hmlisté politické situácie, ktoré pomáhali nejakej inej sile. Tá sila sa prihlásila a dnes vedie Slovensko. Takže na priamu otázku som ti dal priamu odpoveď, takto to bolo s mojou znalosťou toho, že či som ja agent a či som vedený v nejakých záznamoch. To za prvé.

Za druhé. Pri tom súhlase, že budú lustrácie, nás Sacher varoval, že materiály sú neisté. Varoval aj Prahu, myslím tým OF, že materiály môžu byť jednak manipulované, jednak sú rozkradnuté, neúplné zväzky atď. a my sme všetkým, ktorých sme takto zaviazali, sľúbili, že najprv každý bude materiály vidieť. Že sa nemôže stať, že by sme niekoho vylustrovali na základe... Viete ako sa lustrovalo. Na základe počítačového zoznamu, kde som mimochodom, podľa viacerých zdrojov, zrejme ani nebol. Tak sa dostali na zoznam vylustrovaných ľudia, ktorí nikdy nespolupracovali so Štátnou bezpečnosťou, ale ktorí boli vytypovaní za spolupracovníkov. Podľa tohto zoznamu tam mal byť Václav Havel, samozrejme. Ďalej by bolo potrebné hovoriť o tom, prečo potom politiku VPN robili ľudia, ktorí neboli len nevinní kandidáti na spoluprácu Štátnej bezpečnosti, ale boli vylustrovaní ako agenti. To znamená, že lustračná aféra alebo lustračný konflikt, z môjho pohľadu bol minimálne politickou pascou. Bolo veľmi ťažko vysvetliteľné aj pre vás, či VPN teda viedol agent Štátnej bezpečnosti, alebo či ste hodili cez palubu človeka, ktorý je len obvinený z prípadnej spolupráce so Štátnou bezpečnosťou. Nik z vás nemal záujem, aby sa to vyšetrilo, nechali ste ma hájiť sa pred Ciklaminim, ty Martin (Bútora) si mi poradil, nech si zoberiem niekde právnik. Viliam Ciklamin vtedy dobre spolupracoval so svojimi ľuďmi, splnil svoju úlohu a som presvedčený, že išlo, už teraz aj na základe svedectiev, ktoré mi neskôr povedal Milan Kňažko, od prvých mesiacov januára o dohodu, do ktorej bol nepriamo zapletený, bohužiaľ, aj Alexander Dubček, ktorý už vo februári o tomto materiáli vraj vedel. Či o tom vedel Václav Havel, či mu to Schuster povedal ako argument pre svoje politické prežitie? Možno preto prebiehalo hlasovanie 1. marca tak, ako prebiehalo, niekto začal kalkulovať s pascou, do ktorej VPN mohla spadnúť a ktorá sa chystala skôr, než boli prvé voľby.

Milan Kňažko: Dve poznámky. Ešte sa musím vrátiť k tomu, pretože Fedor (Gál) povedal, že má pravdu Peter Zajac. Po prvé, toto obdobie sem nepatrí. A nezaslúži si toto obdobie len nejaké politické vyhlásenie bez toho, aby sme sa mu vecne venovali. Nie je to dnešný deň. Ale ak si, Fedor, myslíš, že mal pravdu, tak si odpovedzte na otázku, prečo ste nekonali? Ak tá správa je vecná, dokázateľná. Celkom inde by Mečiar dnes sedel, to je prvá vec.

Po druhé, vrátim sa k lustráciám, pretože to považujem za veľmi dôležité a rád by som tu vychádzal z toho, ako reagoval Rudo Sikora. Pozrite si výsledky volieb v tom čase. Zrátajte si ľudí, ktorí mali viac ako stotisíc preferencií, a to sú ľudia, ktorí rozhodli o tom, že VPN sa z tých deviatich percent preferencií dostalo na dvadsaťsedem, či tak nejak. A rozhodli o víťazstve VPN. Medzi tými piatimi-siedmi mi ľuďmi bol Ján Budaj ako jedna z dominánt. To po prvé.

Ján Budaj: Na dvadsaťdeväť.

Milan Kňažko: Po druhé, chcel by som vidieť dôkaz. Len to, že niekto niekomu povedal, že ten povedal tomu, ten priniesol správu odtiaľ, to bolo pre mňa málo. Ostro som vtedy voči tomu vystúpil, veľmi som sa vtedy dokonca pohádal s Milanom Šimečkom starším, až ma to potom mrzelo, že som už nemal čas ospravedlniť sa za istý tón reči. Mal som skrátka voliť iný. Skrátka, bol som vtedy proti tomu, bol som proti tomu z týchto dôvodov.

A ešte po tretie. V tých časoch, v novembri, ak si dobre spomeniete, a to bol aj dôvod, prečo nás nakoniec bolo málo, sme nemali kádre, bolo desať až štrnásť dní na to, aby sme zistili, kto je kto. Vtedy mala odvaha cenu. Potom sme sa rozrástli ako partizáni po povstaní, po piatich rokoch nás bolo strašne veľa a už bol odvážny každý. A vtedy sa Jano (Budaj) prejavil tak, ako sa prejavil. Bohužiaľ, mali sme vtedy mať možnosť nazrieť do tých materiálov, aby sme sa o tom presvedčili.

Martin Bútora: Jano (Budaj), začal si odpovedať na moju otázku, skončil si pri Mečiarovi. Splietol si niekoľko vecí dokopy. Vraciam sa k tomu. Mali sme s tebou niekoľko stretnutí po tom, keď to vyšlo najavo. Postupne si nám povedal to, čo si nám dovtedy nepovedal. Minimálne napríklad o tej afére s pasom. Povedal si o niektorých svojich postupoch, o tom, čo dnes nazývaš triky voči ŠtB, o ktorých sme my predtým nevedeli. My môžeme diskutovať o našej politickej zodpovednosti, keď sme sa rozhodli, že budeme postupovať tak, ako sme postupovali, ale ja sa znova vraciam k svojej otázke, pretože to mi svojím spôsobom odhaľuje krízu dôvery vo vnútri VPN, že sme totiž nič o tom nepočuli od teba. Prepáč, ale dokonca ani tí, ktorí sme s tebou mali spoločné zážitky s ŠtB, sme sa o tom nič nedozvedeli.

Ján Budaj: O týchto ilegálnych cestách vedeli v podstate traja ľudia, z toho dvaja žili v zahraničí, ktorí mi aj pomohli. Jeden žije už naspäť na Slovensku. A nech sa nikto neurazí, viete, ale ja som bol nie kávičkový disident, ja som robil aktívnu protikomunistickú činnosť. Možno, že som nemal takú mieru dôvery a nehovoril som o niektorých veciach, o ktorých som bol presvedčený, že keď sa prezradia, že ma za ne rovno lupnú do basy.

Martin Bútora: V Koordinačnom výbore VPN sme o tom dosť diskutovali, niečo z toho je uverejnené aj vo Verejnosti. Veľmi dlho sme váhali. Dobré si pamätáme, Šimečka starší bol proti lustráciám, ja som bol proti, Peter Zajac bol proti. Postupne sa ale okolnosti vyvinuli tak, že sa prijalo iné rozhodnutie. Malo to svoj vývoj. Ale vo chvíli, keď sa takéto rozhodnutie prijalo, tak ty, ako nespochybniteľná vedúca postava hnutia, potvrdená legitimitou volieb — ja si to teraz sám pre seba dávam dohromady — ty si nepovažoval za potrebné minimálne predísť možným nedorozumeniam? Nepovažoval si za potrebné dať nám na známosť fakty, o ktorých sme nič nevedeli?

Ján Budaj: Martin, netušil som, že som evidovaný v týchto zväzkoch, ktoré sa išli lustrovať. Tak ti to hovorím, ako vtedy.

Martin Bútora: Boli sme na tom stretnutí.

Ján Budaj: O ŠtB sme nevedeli prakticky nič. Aká je evidencia, čo ktorý úkon znamená. Tí ľudia, ktorí tam vyšli ako dôverníci, ani netušili, že vôbec boli dôverníkmi. Ved' hovor z úrovne vtedajšieho poznania, čo sme my vedeli vtedy o ŠtB, o jej kartotékach!? Odvtedy sa o tom popisali knihy. Všetci sme „odborníci“ na to, čo znamenalo byť agentom, kandidátom, držiteľom bytu a ja neviem čo. Nevedel som o tom nič. Ty si so mnou zažil jeden príbeh so Štátnou bezpečnosťou a videl si, že ja nie som legalista, že ak môžem, oklamem Štátnu bezpečnosť. Pred ich nosom som materiály vytiahol z našej tašky, keď sa dvadsať sekúnd nepozerali. Samozrejme, bolo to chabé, ale pred súdom by nám to bolo helflo. Nevytiahli z našej tašky tie materiály. Našli ich pod mojím stolom a samozrejme, že na mňa kričali, ako som si to vôbec mohol dovoliť, priamo na ŠtB podhadzovať materiály, vyšetrovali nás do neskorých nočných hodín, robili strach, brali nám odtlačky. Proste, každý sme mali svoj spôsob zápasu s vtedajšou mocou. Ty si bol pre mňa človek, ktorého som len spoznával. My sme sa nepoznali dvadsať rokov, ako som poznal tých ľudí, o ktorých som sa opieral pri ilegálnej ceste. Dnes o sebe vieme oveľa viac, ale vtedy to tak nebolo. Ešte raz odpovedám. Kritériá, čo sú to vlastne lustrácie, čo sa to tam bude hľadať, kto bol agent ŠtB boli nejasné. Ani v kútiku duše som si nemohol myslieť, že ja by som mohol byť vedený ako agent ŠtB. To je všetko.

Martin Porubjak: Ja mám len otázku. Pretože Jano (Budaj) povedal, že po jeho odchode a po tejto kauze viedli VPN ľudia, ktorí boli agenti. Nech povie mená, lebo by ma to naozaj zaujímalo. Takéto paušálne obvinenie sa vlastne týka aj mňa. Preto tú otázku kladiem.

Ján Budaj: Nepovedal som, že či vo VPN, hoci i tam boli. Povedal som, že v politike VPN fungovali ľudia, na ktorých spadalo toto obvinenie, pre ktoré ste mňa vystavili verejnemu hanobeniu. Týchto ľudí VPN zakrylo. Aj tých, ktorí boli v KDH, v OF atď.

Martin Porubjak: Povedal si agenti. To si veľmi dobre pamätám. V slovenskej vláde, keď sa prerokovával lustračný zákon, tak všetci ministri boli za — až na jedného. Dnes môžem povedať, Čarnogorskému som to povedal nedávno, že ja som sa zdržal hlasovania a práve aj na základe tvojho (Janovho Budajovho) prípadu a iných. Bola v tom návrhu lustračného zákona, čo Havel potom zmenil, bola tam kategória dôverníka a kandidáta na spolupracovníka a vedel som, že tam môže byť hocikto, mimo svojej vôle, a preto som za ten zákon ako jediný člen slovenskej vlády nehlasoval. Ale keď povieš, že agenti, tak to je iné, ako teraz hovoríš. Povedal si agenti.

Ján Budaj: Ja ti neprotirečím. Ja ti (Martinovi Porubjakovi) netvrdím, že viedli VPN, hovorím, že boli vo funkciách, na ktoré sa neskôr vzťahoval lustračný zákon. Boli medzi elitou VPN, ale aj KDH, v parlamente, a aj vo vláde vtedy vedenej Vladimírom Mečiarom. Boli ľudia, ktorí boli lustrovateľní.

Peter Zajac: Hovor osobne, menovite.

Fedor Gál: Tie lustrácie prebehli v niekoľkých vlnách, ako sa tam ten archív vyplácal na ministerstve vnútra. Ukázalo sa, že v druhej, tretej a štvrtej vlne museli

odísť z parlamentu niektorí poslanci za VPN. Jednoducho preto, a tým odpovedám Marošovi (Porubjakovi), že v tej prvej lustrácii sa vzhľadom na charakter archívu ministerstva vnútra neocitli. Nevieť, či je potrebné menovať tých ľudí. Nie je to potrebné.

Hlas: Nie je to potrebné, lebo tí odišli.

Ján Budaj: O vypiplávaní archívu mám svoj názor. Aj niečo o tom dokonca viem, ale opakujem, nech sa páči, môžeme si pohovoriť o lustráciách ako o téme. Ale nie za päť minút.

Peter Tatár: Mám len jeden odkaz a tri poznámky. Dal by sa rozšíriť tento autentický rozhovor o Langošove poznatky, ale nie je tu, takže nemôže odpovedať na tieto poznámky, ale o veci má nejakú vedomosť.

Druhá vec je, my sme mali vedomosť, v tom užšom vedení VPN, o podpise Jána Budaja na spolupracujúcom materiáli ŠtB, ale nemali sme teda vedomosť o obsahu tých spisov.

Tretia vec. Jano Budaj nám vtedy hovoril, v tých postupných diskusiách, že on zabudol na to, že taký podpis vykonal, a preto nám to nepovedal, lebo tiež sme si kládli vtedy medzi sebou túto otázku, že ako je to možné.

A štvrtá vec je to, čo Jano (Budaj) nazval bojom proti jeho osobe. V skutočnosti sa podľa mojich vedomostí stal pravý opak, a to z dvoch dôvodov, dvoch faktov. Mnohí členovia vedenia VPN vystúpili v televízii na osobnú a politickú obranu Jána Budaja. Určite Mikloško, Zajac a neviem koľkí ďalší. Videli sme niekoľko podobných svedectiev na tlačovkách atď., aj písomných a ja som to osobne vnímal tak, že to vôbec nebolo žiadne hodenie cez palubu, ale naopak, pravý opak bol pravdou. Po druhé, ja som cítil akýsi boj, ale to bol boj Jána Budaja proti VPN, nechcem to veľmi schematizovať, v tom zmysle, že navodil tézu, že bol hodený cez palubu a on si to musí s tým VPN kvôli svojej osobe prinavrátiť naspäť, lebo je nevinný. To sú moje poznatky z tých čias. Napokon to bol zárodok rozpadu VPN. Rozdelenie VPN urobili Ján Budaj a Vladimír Mečiar. Budaj spočiatku bez zámeru vyniesť hore Mečiara v tom lete 1990 a na takto vzniknutú Trnavskú iniciatívu plynule nadviazal Mečiar, ktorý si podmanil viacerých členov vlády a stiahol za sebou časť poslancov v SNR aj vo FZ ČSFR. Dvojica Budaj – Mečiar sa stretla ešte pri zakladaní HZDS a napokon pri zostavovaní kandidátok do volieb 1992 za HZDS, kam Budaja navrhovali niektoré okresy, ale Budaj sa napokon nestal kandidátom Vladimíra Mečiara, a preto prešiel ako nezávislý k Strane zelených na Slovensku. Peter Sabo, dovtedajší predseda SZS, mi rozprával, že po skúsenostiach zo vstupu Jána Budaja na kandidátku SZS vytriezvel z politického idealizmu, dal nám vo VPN vo viacerých veciach dodatočne za pravdu a politiku opustil.

Milan Šimečka: Nikto z nás nepochyboval o tom, že si bol protikomunistický, a že si s ŠtB nespolupracoval v tom zmysle, ako to robili mnohí iní. Márne sa pýtam iba na jedno. Ty si podpísal nejaký papier. Hovoril si za akých okolností si ho podpísal a to sa až tak ľahko nezabúda, aby si mohol dnes povedať, že to bola maličkosť alebo že to bol zdrap papiera, ktorý medzi tisíckami alebo stovkami aktov a trikov s ŠtB len

tak zapadol. Okrem iného ten problém lustrácií bol politický problém. Ty si v tomto prípade dosť ťažko mohol byť akceptovateľný. A to nebolo v tej chvíli mienené osobne, naozaj nie. Ale ty si to osobne vzal a zahájil si, ako Peter (Tatár) hovorí, boj proti VPN a za svoju osobu. A nemáš pravdu, že sme ťa hodili cez palubu týmto spôsobom, ako hovoríš, že ti Fedor (Gál) poradil nejakého právnicka. Ponúkali sme ti dvojročnú stáž, kdekoľvek v zahraničí, ako riešenie momentálnej situácie. Na to si, dúfam, spomínaš. Boli by sme určite pre teba všetko toto vybavili a urobili, lebo sme si mysleli, že vtedy by to bolo čestné riešenie situácie. Po dvoch rokoch by si sa vrátil do politiky za oveľa lepších okolností ako dnes. A okrem toho ešte jednu malú poznámku. Ten zdrap papiera. Ja som nikdy nemal možnosť spýtať sa, ale pokiaľ viem, tak si ho podpísal na konkrétnych ľuďoch. Na Gaba Levického a na Tomáša Petřivého. A to nie je až taký zdrap papiera. Znovu opakujem, že nepochybujem o tom, že si to mohol považovať za trik so štátnou bezpečnosťou, ale zas až taká maličkosť to tiež nebola, aby sa na ňu dalo zabudnúť a povedať, že jednoducho si nemal ani len tieň podozrenia, že by si sa na takom zozname mohol ocitnúť. Téma tej otázky je v tom, že aj keby si ty sám o sebe bol presvedčený, že na zozname nie si, situácia pred voľbami bola podľa mňa natoľko vážna, že si sa minimálne mohol s niekým poradiť o tom, či taká možnosť existuje. Minimálne toto považujem za dosť významnú politickú chybu. Len toľko, aby si nehádzal všetko na tých, ktorí sa potom postavili po voľbách proti tebe a ty si akoby bol obeťou toho. Stále mám pocit, že sa staviaš do role obeť.

Peter Zajac: Ja mám dve poznámky. Jedna poznámka sa týka toho, prečo som prekročil ten časový horizont v súvislosti s Vladimírom Mečiarom až do roku 1991. Urobil som to z jednoduchého dôvodu. Chcel som povedať, iba jednu jedinou vec. Že to, čo sme nevedeli až do správy bezpečnostného výboru SNR, a teda až do jesene 1991, bola rola Vladimíra Mečiara ako ministra vnútra. Nevedeli sme to. Tá Javorského správa je naprosto vecná. Je to dokonca veľmi zdržanlivá správa vzhľadom k tomu, čo všetci dnes o Vladimírovi Mečiarovi vieme.

A už iba drobná poznámka. Ja rozumiem osobnej frustrácii ohľadne lustrácií, ktorá je osobnou frustráciou všetkých nás, čo tu sedíme. Ja jej rozumiem, zdieľam ju, ale napriek tomu musím povedať, že ma zaujíma politický rozmer celého problému. A dovoľm si povedať svoj osobný názor, že ten politický rozmer celého problému spočíva v jednoduchom elementárnom fakte. Začalo sa to už vo februári, najneskôr vo februári 1990, keď Ciklamini prišiel na VPN, konkrétne za mnou, a povedal mi, že Jano Budaj s Jánom Langošom chcú urobiť čierny puč, za čo som ho vysmial. Oni už vtedy v podstate zbierali materiály proti Jánovi Budajovi, proti Jánovi Langošovi, proti každému. Zbierali proste materiály na antikomunistov. Ciklamini a celá tá partia okolo Obrody medzi nich nepatrili, oni mali z antikomunistov strach, cítili v nich reálne ohrozenie svojich mocenských pozícií. Cítili ju oprávnené. Oni sa tých mocenských pozícií domáhali, oni ich získali, majú ich dodnes a ja dnes vnímam celú tú politickú situáciu od februára 1990 až podnes ako situáciu v réžii týchto ľudí. Dubček, to dnes vieme, mal tie materiály v rukách, Čičich mal zrejme v rukách, Svěchota ich mal v rukách, Ciklamini ich mal v rukách a oni s nimi pracovali tak, ako chceli. Vytiahli to, čo chceli, kedy to chceli, a to nás sprevádza až dodnes. V tom cítim politický problém.

Ján Budaj: Myslím si, že celá lustračná mašinéria bola spustená z politických dôvodov. Lustračná mašinéria nesmerovala k nastoleniu spravodlivosti alebo k potrestaniu nejakých vinníkov. Je veľká škoda, že o tejto téme hovoríme s tým, že sme ustrihli tie tri mesiace, v ktorých rástla polemika a v ktorých sa rozvíjal aj český a slovenský problém vzťahov a v ktorých sa rozvíjali obavy ako dopadnú voľby. Lustračné postupy a lustračné materiály sa nechystali využívať iba ľudia z Obrody. Pracoval s nimi aj Václav Havel alebo jeho blízke prostredie a použili ich politicky, pred voľbami. Išiel dokonca tak ďaleko, že vo volebnom tichu, čo by dnes bolo škandalózne, zasiahol cez televíziu do volebných výsledkov, obávajúť sa zlých volebných výsledkov. Teda lustračné materiály boli na výsosť politickou zbraňou. Preto sa nikdy nešlo zisťovať o čo skutočne ide. Aj vy všetci, ktorí ste boli na druhej strane, ste v tej chvíli tvrdili, že to zisťovanie, kto naozaj spolupracoval s ŠtB, je druhá vec. Áno, bola to druhá vec. Niektorí ľudia sa nikdy nelustrovali, u iných zasa nebola vôľa hľadať pravdu. V čase môjho „lustrovania“ nebol lustračný zákon. Pri samotnej lustrácii neboli dodržané pravidlá, ktoré boli sľubované všetkým, čo kandidovali. Že budú mať možnosť sa obhajovať, že budú mať možnosť nazrieť do papierov a že nikto nebude nespravodlivo znevážený. Treba si uvedomiť, že pre ľudí, ako som bol ja a ďalší ľudia, ktorí boli postihnutí, za celé tie roky bol jediný majetok osobná česť, za ktorý sme vymieňali všetko. Kariéru, prácu, sebarealizáciu, všetko. Vy ste týchto ľudí zverejnili a znevážili. Moje odstúpenie v poslednej chvíli nebolo motivované vytváraným tlakom. Vytvárala ho len úzka skupina, pretože celá Republiková rada VPN okrem vás troch či štyroch sa postavila za mňa. A postavili sa za mňa snemy VPN. Bolo to motivované zhnusením nad tým všetkým intrigovaním a solidaritou s nevinne obvinenými ľuďmi, ktorých som aj ja nahováral, aby išli na kandidátku, pretože to boli osobnosti, ktoré nám v tých nízkych percentách mohli pomôcť. Pre mňa konečným argumentom bolo, že nebudem výnimkou. Ale rátal som so všetkými ubezpečeniami, ako sa vec bude vyšetřovať, ako sa zistí, čo sa vlastne stalo. Nikdy sa nič nevyšetrovalo. Spelo sa k lustračnému zákonu, ktorý bol protiústavný, ale zabezpečoval legitimitu lustračného procesu, ktorý prebehol v lete 1990. Všetci traja muži, ktorí mali byť pod ním podpísaní, pod neho spadali. Nielen Dubček, ktorí to odmietol podpísať, ale aj Marián Čalfa a Václav Havel. Po roku sa tento neústavný zákon čiastočne naprával a dal sa do súladu aspoň čiastočne s takou ústavou, aká existovala, ale zostal v rozpore s ľudskými právami, pretože nie je tam dosť možností na to, aby sa jednotlivец mohol brániť. Je to diskriminačný zákon. Celých sedem rokov som bojoval za to, aby bola možnosť súdu, ktorý nepovie len to, či som v registri alebo nie som, ale ktorý vynesie rozsudok aj nad tým, či niekto spolupracoval a robil nejaké špinavosti alebo, nerobil. Zatiaľ márne.

Lajos Grendel: To som chcel iba povedať, že ja teraz šesť rokov potom považujem lustrácie za politickú chybu. Politickú chybu preto, lebo je to veľmi rozporný princíp, v ktorom je vnútorný rozpor. Totiž tu skutočne boli vylustrovaní ľudia, takzvaní agenti, ako neviem tých tridsaťpäť alebo koľko na našej listine a pritom na našej kandidátke boli bývalé nomenkláturne stranické kádre, ktoré boli oveľa užšie prepojené s ŠtB.

Ľubomír Feldek: Peter Zajac hovorí, že ho na veci zaujíma najmä politický rozmer — ja musím povedať, že ma zaujíma najmä ten nepolitický. Ja som si v tej chvíli, keď došlo k lustráciám v KC VPN, uvedomil, že proste som nepolitický človek, pre ktorého je hierarchia hodnôt úplne iná. Lustráciami kandidátov VPN v predvečer volieb neprešiel môj najlepší kamarát Vladimír Kompánek, o ktorého bezúhonnosti som bol absolútne presvedčený a uvedomil som si, že kamarátstvo je pre mňa vyššou hodnotou ako politický princíp.

Preto som v Koordinačnom výbore VPN hlasoval proti nálezu lustračnej komisie. Rovnako vtedy v KV VPN hlasoval proti nemu Milan Kňažko. Vo vedľajšej miestnosti hlasovalo proti tomuto nálezu dvadsať členov Slovenskej rady VPN, ktorá práve zasadala. Dohromady nás teda proti tomuto nálezu hlasovalo dvadsaťdva.

To nijako neznamená, že by som bol proti lustračnému zákonu. Naopak. Myslím si, že v princípe je lustračný zákon správny, je to dôležitý kľúč, aby mal občan pod kontrolou ľudí, ktorí idú do politiky.

Druhá vec je, či bol postup lustračnej komisie v tej chvíli správny. Bol som presvedčený, že nie. Že nie je správne, ak hlasujeme bianko. Mali sme k dispozícii len zoznam mien, nič sme sa nedozvedeli o nejakej konkrétnej vine našich kolegov — a vysvetľovalo sa to časovou tiesňou. Preto som hlasoval proti.

A ešte jedna maličkosť. Ako čas plynul, dozvedali sme sa postupne nové veci. Jedna z tých nových vecí bola, že predstaviteľov VPN lustroval vtedy, tesne pred voľbami 1990, námestník Federálneho ministerstva vnútra Viliam Ciklamini. Vyplývalo to z toho, ako sám pán Ciklamini pri vysvetľovaní prípadu Jana Budaja vystupoval v tlači. Pamätám si takmer doslova, ako napísal v Pravde, že postupoval tak, ako postupoval, preto „že mu ležala na srdci krištáľová čistota ľudí, ktorí vstupujú do demokratickej politickej reprezentácie“.

Neskôr som sa s menom Ciklamini stretol ešte raz — ako čitateľ Frolíkovej knihy, ktorá sa volá, ak sa nemýlim, „Agent spomína“. Tam sa hovorí, že nejaký kapitán Cidlinský — vlastným menom Ciklamini — pôsobil v Afrike a bol špecialistom na politické zmeny v afrických štátoch alebo čímsi podobným. Nevie, či ide o človeka totožného s tým, ktorý lustroval VPN. Ak áno, potom by bolo možné povedať, že predvolebné lustrácie predstaviteľov VPN robil odborník.

Milan Kňažko: Mnoho vecí tu bolo povedaných, takže sa k tomu nebudem vraci, ale chcem len, bohužiaľ, skleróza si nevyberá, neviem ako sa volal ten poslanec, či funkcionár vo Federálnom zhromaždení, ktorý sa zúčastnil volieb, zostal vo funkcii a súdne sa obhajoval. Nejaká strana to bola. Dokonca si myslím, že celkom úspešne, že ten súd vyhral a zostal vo vysokej politike. Takže chcem tým len trošku zrelativizovať, alebo zobjektivizovať tú situáciu, kde my sme takým striktným spôsobom a v mojom prípade, pretože na to nebolo času, veľmi rýchlo rozhodli o Janovi Budajovi. A navyše ešte chcem povedať, že je to vcelku logické a motív je jasný. Mená, ako bol Budaj a Kňažko po revolúcii... Bolo potrebné znížiť tú váhu. Takže ja sa nečudujem, že niekomu mohlo záležať na tom, že práve Budaj bol takýmto spôsobom spochybnený. A ako som sa neskôr dozvedel, Mečiar to potom rozdával ako karty v žolíku, tie lustračné materiály, ale to už bolo príliš neskoro. Dneska to domýšľam skrátka v iných súvislostiach na základe konkrétnych faktov, ktoré medzitým vykonal. Ani nie tak dôkazov z nejakých materiálov, lebo tie, bohužiaľ, zrejme nie sú.

Jozef Jankovič: Nevieľm, ako často ste boli vyšetřovaní. Ja som taktiež nebol v politike. V dobe normalizácie som robil normálnu kultúru a bol som vyšetřovaný často, hlavne za styky s Čechmi a Maďarmi. A nikdy som si nebol istý, či ma nedobehli. Pretože to nie je také jednoduché, tam strávite niekoľko desiatok hodín a sú na vás dvaja. Takže do poslednej chvíľe som si tiež nebol istý, že či ma niekde nedobehli. Vždycky som obdivoval ľudí, ktorí boli presvedčení, že to zvládli perfektne. To boli profesionáli. Z môjho hľadiska bola jeho (Jánova Budajova) osobná chyba v tom, že svoje pochybnosti zatlačil tak ďaleko, že to nepovedal dopredu a z hľadiska VPN-ky to bola politická chyba, že na túto hru jednoducho naskočila. Ja som bol v parlamente, pýtal som sa Laluhu, ktorý tam tiež bol, aký chlap je Ciklamini. Povedal, že to je výborný chlap. Takže nutne boli už v našich kruhoch.

Ešte vám poviem pikošku. Vyšetřoval nás major Piskora, alias Janský, ktorý si mňa a Ruda Sikoru po revolúcii, 2. decembra v noci zavolaľ. Zavolaľ si nás na úniu, lebo on tam bol zamestnaný u výtvarníkov, a upozornil nás na skartáciu a na majora Ciklaminiho. A údajne, keď sa v 1988 roku robila sviečková akcia, tak bol jeden z tých, ktorý ju mal na starosti ako agent ŠtB.

Eugen Gindl: Ja už iba poznámku. Viacerí viete, že už dávno predtým, ako sa Ciklamini objavil vo februári v Bratislave, sa stala takáto vec. Prišli za mnou dvaja ľudia z „kukurice“, to bola Vysoká škola vojenská, dnes ministerstvo obrany, kde ma upozornili na to, že sa tam pravidelne schádzajú vysokí dôstojníci armády a bezpečnosti. Medzi nimi tam bol Andrejčák, Tuchyňa atď., mnohí potom boli v ďalšej z Mečiarových vlád, ako sa ukázalo a zakladajú fascikle v podstate na všetkých z nás. Súčasťou tej informácie bolo aj to, že v súvislosti s Budajom je tam čosi s pasom. Prišiel som s tým na VPN, sadli sme si a pripomínam, koho sme poslali urobiť poriadok. Poslali sme ministra vnútra Mečiara, kvôľi kontrole sme mu dali Böhma, a ja som navrhol ešte kvôľi hľbkovej kontrole Olega Pastiera, ktorý bol disident. Táto trojica odišla teda do „kukurice“. Medzitým sa ale v aute stalo z nepochopiteľných dôvodov čosi, že táto dvojica povedala Pastierovi: „Vieš, my dvaja to lepšie vybavíme, ty choď na pivo.“ Po dvoch hodinách sa vynorili z „kukurice“, už vtedy sa Mečiar s Pastierom nestretol, ale Böhm mu povedal: „Neboj sa, Vlado to už zariadi.“ Takže pripomínam, to bolo koncom januára. Čiže fakt, že oni tam proti nám kuli pikle, že pripravovali na nás kompromitujúce materiály, informátori hovorili o mne, Budajovi ale aj o ďalších, svedčia o tom, že sa začala tvoriť veľká opozičná kryha na ľavicovej platforme, okrajovo ju spomenul aj Peter Zajac, ktorá vznikla zo strachu pred údajnou čiernou totalitou, ako sa to pracovne nazývalo, ale noviny to takto prezentovali. A tá čierna totalita, to boli v očiach ľavice ľudia z KDH plus Langoš a Budaj a k tejto ľavicovej kryhe patrili dnes skoro všetci aktéri súčasnej politickej scény. Do tohto zoskupenia pod diskretným „rukovoditeľstvom“ Čiča patrila väčšina dnešných „esdeelákov“, skupina demokratických novinárov, spoluzakladateľov Národnej obrody, Ladislav Mňačko, Peter Karvaš a celý rad ďalších intelektuálov, ľudia okolo Čiča, medzi ktorých určite patrili aj Mečiar, spústa novinárov, vysokí dôstojníci armády, polícia, ba i bývalej ŠtB a tí všetci sa pekne prejavili v záverečnom dejstve aféry okolo fúzie Verejnosti s pripravovanou Národnou obrodou. Ukázalo sa, že s touto skupinou do istej miery spolupracoval aj Milan Šimečka senior, ktorý v spore, ktorý nebol sporom, pretože Ve-

rejnosť nenavrhol fúziu Obrode, ale naopak Obroda Verejnosti a o tom svedčí i dokument, ktorý sme podpísali, sa postavil na zinscenovanom zhromaždení, ktoré malo byť pracovným, ale premenilo sa na svojrázny tribunál proti VPN ako sile, ktorá chce zabrániť pluralite v médiách jednoznačne na stranu obrodárov, t. j. ľudí okolo pripraveného denníka Obroda. V diskusii sa vyjadril naprosto jasne a odsúdil fúziu ako nedemokratický počin VPN. Zdá sa však, že už o dva týždne pochopil, kto sa skrýva za „blokom proti čiernej totalite“ a on sám, veľmi vecne a energicky presvedčil vedenie VPN o tom, že ak chce napriek mizerným preferenciám koncom apríla vyhrať voľby, musí na kandidátkach akceptovať nielen Čalfu, ale aj Dubčeka a Čiča. Urobil tak podľa môjho názoru preto, lebo pochopil, že spomínaný „lavicový blok“ je pre demokraciu na Slovensku oveľa nebezpečnejší ako propagandisticky nafúknutá „čierna totalita“. Apropos, podľa viacerých svedectiev Mečiar v roku 1991, potom ako Milan Žitný zverejnil článok o puči, viackrát v spoločnosti vyhlásil, že puč v úvodzovkách pripravoval, ale už rok predtým. Nazdávam sa, že toto, čo vravím, má reálny podklad. Jeden z tých, čo bol vtedy na opačnej strane, Juraj Vereš, mi nedávno v súkromnom rozhovore dal úplne zapravdu. Jednoducho celú kauzu vyprovokovali, aby nás mohli obviňovať z totalitných metód. Pričom obrodári boli iba najviditeľnejšou časťou ľadovca. V pozadí stál, samozrejme, Čič.

László Szigeti: Je isté, že z hľadiska demokratických princípov zatiahnuť do procesu budovania nového štátu systém takej inštitúcie, ktorá bola inštitúciou zla, manipulácie, inštitúcie, vytvorenej na to, aby sa zlikvidovala ľudská duša a sloboda, túto inštitúciu spustiť do novej demokratickej štruktúry je nepremyslená filozofia. Hovoriť o tom, že čo sa odohralo vo VPN-ke, má význam z jedného dôvodu. To znamená, že som nesúhlasil s lustračným zákonom a vôbec s filozofiou lustrácie. Vôbec s lustráciou, ani so zákonom. Tá inštitúcia je neviditeľná. Je si pamätám začiatok januára, keď sme sedeli s Michnikom a Konrádom v kaviarni Slávia. A o tom píše Konrád, že to je šialene nebezpečné, šialene nebezpečné tento mechanizmus uplatniť v tom procese, ktorý sa odohráva v strednej Európe. Prečo sa transformoval v nás duch Dostojevského, Kafku a, bohužiaľ, Woody Allena? Preto, lebo čo sa týka osoby Jána Budaja, boli tu nesmierne hlboké emotívne priateľské vzťahy s týmito ľuďmi, ktorí pracovali v KC VPN. To je jedna dimenzia. A druhá, že Jano (Budaj) a každý z nás, nevedeli sme sa naučiť a vtedy sme to vôbec nevedeli, ako rozdeliť osobné ja od politického ja. To je veľmi dôležité. Vy právom očakávate od Jana (Budaj), to je veľmi citlivá otázka, to je téma pre Dostojevského, prečo vás neinformoval, že podpísal nejaký papier. Každý sme iný. Každý inak prežívame to priateľstvo, aj tie vzťahy. Lebo cítim tú neviditeľnú otázku na Jana (Budaja): „Prečo si ma neinformoval, však si bol mojím kamarátom?“ Druhá otázka je politické ja. Jano (Budaj) mal vedieť, aj ja a každý z nás, že keď sme sa stali dôležitými osobami tej najvyššej politiky, a hlavne, keď už sme hovorili o lustráciách, že sme mali informovať verejnosť, alebo to nejakým spôsobom naznačiť aspoň kamarátom. Ale nikomu nič nevyčítam, každý sme iný. A bola tam tá skutočnosť, že ten zákon nie je iba o tom, že sa presadila myšlienka očistiť spoločnosť cez lustračný zákon, čo bol absolútny nezmysel. Nechcem sa tým zaoberať, o tomto by sme mohli dlho hovoriť. To je téma na desať románov. Tisíc románov.

VPN-MNI je pre mňa pseudoprotibém. Ja som ozaj sedel s Lacom Kováčom. Laco Nagy, Laco Öllös. Pravdepodobne ma Laco Kováč nepochopil, to, že ma verejne označil za piatu kolóniu vo VPN. Mne to ozaj nevadí, bol to lapsus, to je v poriadku. A prvá vec, a to je snáď najdôležitejšie z môjho hľadiska. Osobné svedectvá a politické priority. Ja sa pamätám na to, čo hovoril Milan Šimečka. Dlho do noci sme sedeli a hovorili, čo je to politický systém, parlament, ústava, vláda. Mám o tom zápis, že to, čo sa odohralo na Slovensku, to je iná historická vec, schizofrenický stav Slovákov voči Čechom. Je tu klasická veta, citujem: „Čič bol istou analógiou Čalfu.“ To je ten problém. Však koľkokrát sme hovorili o tom aj v rámci VPN. Ja si to pamätám, lebo trošku som to mal na starosti. Bratislava sa chcela dohodnúť s Prahou, ale cez federálnu vládu a nie cez českú vládu. A keď vidíme štruktúru federácie, tak je logické, že my sme už mali vládu Čalfovu, to bola federálna vláda. Ale, bohužiaľ, nakoľko to už funguje štyridsať rokov, dokonca neviem, od 1968 bezpodmienečne, že Bratislava, slovenská politika mala pocit, že sa vyrovná s tou českou politikou iba vtedy, keď jej partnerom bude federálna vláda. A práve preto sa rozhodlo tak, že Čalfa komunista. Áno, aj u nás bol Čič komunista. Budoval sa tento proces. A nastal tam skrat, to je chyba aj českej strany, že nás neinformovali. Mňa ako blesk z čistého neba zasiahla tá Pithartova vláda.

Peter Zajac: Lustračný zákon bol novelizovaný v roku 1992. Po novelizácii Ústavným súdom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky spĺňa všetky náležitosti, ktoré sa týkajú základných ľudských práv. To hovorím len vecne. V konečnom dôsledku neprekráčoval ľudské práva. To je prvá poznámka.

Druhá poznámka. Na základe dnešných vedomostí, ktoré mám, ja osobne pokladám za pravdepodobnosť hraničiacu s istotou, aby som použil klasický výrok žurnalistov, že problém lustrateľnosti ľudí bol na Slovensku od začiatku problémom, ktorý sa politicky zneužíval, a že to nebola VPN, ktorá to politicky zneužívala. To bola partia okolo Vladimíra Mečiara, ktorá tento problém politicky zneužívala. Ja osobne môžem iba zopakovať to, čo som vtedy povedal verejne, že som bol presvedčený a dodnes som presvedčený, že Ján Budaj osobne neurobil nič také, že by zradil nejakého kamaráta alebo čo, ale jednoducho politicky bol zraniteľný. Politicky bol zraniteľný a politicky bol vydierateľný tými ľuďmi, ktorí o tom vedeli od začiatku. Nie VPN, ale Ciklamínim, Dubčekom, Mečiarom a týmito ľuďmi. Dnes vieme, že to použili presne v tej chvíli, keď to potrebovali použiť, že vlastne vystavili do neuveriteľne zlej situácie celú VPN. Pokladám tento problém za dosť kľúčový z hľadiska ďalšieho vývoja politiky VPN v tom zmysle, že tam sa niekde lámal chlieb vo VPN. To je druhá vec.

Tretia vec. Keď dnes pozerám so sedemročným odstupom na všetky postkomunistické krajiny, ktoré sa potýkali s problémom lustrácií, pri všetkých veciach, ktoré o tom vieme, dnes neexistuje nikto, nikto na svete, kto by si trúfol povedať suverénne, že lustračný zákon bol skvelý. Každý z nás mal neuveriteľné vnútorné pochybnosti. Ja som ich mal od začiatku. Ja iba pre zaujímavosť poviem, že prvé vyhlásenie proti lustráciám za VPN, ešte predtým, než vznikli kandidátky, podpísal Jano Langoš, Peter Zajac, Roman Zelenay. Môžeme sa pobaviť, ale je to tak. Dnes so sedemročnou skúsenosťou si dovoľm vysloviť svoj osobný názor, že rozdiel medzi tými krajinami, kde lustračný zákon existoval a tými, kde neexistoval, spočíval aj v tom, že tam, kde existoval, nech bol akokoľvek zlý, tam, kde fungoval, kde sa

dodržoval, sa veci riešili dôslednejšie ako tam, kde existoval, ale sa nedodržoval, alebo prípadne neexistoval vôbec. To je moja osobná skúsenosť, o ktorej som hovoril zhodou okolností s Petrom Pithartom asi pred dvoma mesiacmi a osobne mi to potvrdil.

Ján Budaj: Zneužitie dokumentov rôzneho druhu chystal Vladimír Mečiar. My dnes vieme, že mal vykradnutý archív komunistickej strany. Vieme cez koho, človekom, ktorého potom zobral na ministerstvo vnútra. Nedávno použil archívne materiály z týchto zväzkov proti Michalovi Kováčovi. Takýchto materiálov, zväzkov, existuje viacero systémov. To, že bude použitý práve tento systém pohľadu na hodnotenie zodpovednosti jednotlivcov v totalite, to bol projekt Občianskeho fóra. To musíme proste priznať. Nebola to akcia ani Obrody, ani Čiča, ani Mečiara. Tí traja možno boli poriadne prekvapení, do čoho sme sa pustili. A ja by som chcel povedať, že proces lustrácií takto pripravený Občianskym fórom sa stal nástrojom v zápase za prvé s politickým konkurentom na českej politickej scéne, o tom svedčí detailne aféra Bartončík a stal sa súčasťou zápasu slovenskej a českej politiky v boji s prípadnými separatistami. Na to môžem uviesť takisto dôvody a dôkazy. To znamená, nebola to len záležitosť Obrodárov, vôbec nie. Napokon ich vlastne federál skoro odstavil od používania týchto archívov. Ciklamini bol síce po voľbách opäť zamestnaný Jánom Langošom, ale už ho nevpustili k archívu. V každom prípade išlo o záležitosť pochybnej morálnej a politickej orientácie vtedajšieho vedenia Občianskeho fóra, ktoré sa rozhodlo takéto nástroje použiť už v prvých voľbách.

Peter Tatár: Teraz sú tu roviny politické, faktografické, osobné a možno ďalšie. Nechcem korigovať a nechcem vchádzať s Jánom Budajom do konfliktu. On spomenul, že VPN zverejnila mená tých, ktorí boli vylustrovaní. VPN nezverejnila žiadne mená. Ale Jano Budaj bol špičkový kandidát a dôvod jeho odchodu z kandidátky nebolo možné inak vysvetliť. Zhodou okolností to bolo tak, že kandidoval vo Východoslovenskom kraji na štvrtom mieste, čo sme vtedy nechápali, a neviem prečo sa Jano (Budaj) takto rozhodol, že nebude kandidovať niekde na prvom mieste.

Lajos Grendel: Ja len dve vety. Preto považujem lustrácie a lustračný zákon za politickú chybu, lebo pozrite sa, kde sú tí bývalí ŠtB-áci, ktorých sme chceli vylustrovať a pozrite sa na to, kde sme my? Rozutekaní v rôznych politických stranách, v emigrácii v Prahe. Takže to, že to bola politická chyba, zákon, ktorý sa obrátil proti nám, ja si myslím, že to je bez debaty. Bez diskusie.

Fedor Gál: Naozaj nie je pravda, čo povedal Jano (Budaj), že sme zverejňovali výsledky lustrácií. Ďalej hovorím, že nie je pravdou, že pod lustračný zákon spadá Havel a Čalfa, pretože to by musel byť Čalfa platený funkcionár komunistickej strany a Havel agent alebo držiteľ konšpiračného bytu, a to nie je ani jeden, ani druhý.

Ďalej chcem povedať, že sme nerozhodovali o Janovi Budajovi, ale o tom, či lustrácie áno alebo nie a rozhodli sme, že áno. Posledná vec, ktorú chcem povedať, a to je strašne dôležité. Aj ten najkrajší charakter na svete, ak na neho existuje diskreditačný materiál, sa nemá pchať do politiky.

Martin Bútora: To je len otázka na overenie. Jano (Budaj), ty si hovoril o tom, že Václav Havel osobne zasiahol do volebnej kampane už v čase ticha. Ja sa chcem českých kolegov opýtať, či sa tak náhodou nestalo skôr ústami niektorého z jeho poradcov? Bol to priamo Václav Havel?

Odpoveď: Byl to Ruml a Křížan.

Martin Bútora: Takže pozor, Havel sám nevystúpil. Ja to spomínam preto, lebo človek si o tom, čo sa udeje, utvorí určitý obraz a do toho obrazu si potom všeličo dosadzuje. Ty si si teraz do svojho obrazu udalostí dosadil aj Václava Havla. Ja v mnohom súhlasím s tvou analýzou vtedajšej lustračnej politiky Občianskeho fóra, ale Havel sa v tom osobne priamo neangažoval. Dnes to vidím tak ako Peter Zajac: lepšia je nejaká norma než žiadna norma. To znamená, že lepší bol lustračný zákon v tej podobe, v akej sme ho mali po modifikovaní ústavným súdom. Iná vec je, že pred voľbami v roku 1990, keď sa na to pozerám dodatočne, sme lustrácie, podľa tých pravidiel ako sme ich robili, robiť nemali, považujem to za politickú chybu.

Ján Budaj: VPN zverejnila tých, ktorí stiahli svoju kandidatúru. Opravujem svoje vyjadrenie. Zverejnila tých, ktorí stiahli svoju kandidatúru. A spýtaj sa ich dnes, Peter (Tatár), či si myslia, že ich nezverejnila. Spýtaj sa každého jedného z nich.

Za druhé, Havel podpísal protiústavný lustračný zákon v dobe, keď by podľa tohto zákona nemal vykonávať ani funkciu drobného úradníka štátnej správy. A to nie je môj názor, to sú fakty.

Miroslav Kusý: Aký fakt. Povedz mi, aký fakt?

Ján Budaj: Václav Havel bol kandidát tajnej spolupráce a podľa lustračného zákona, ktorý podpísal, by nemal vykonávať ani funkciu úradníka štátnej správy. Tento stav pretrvával deväť alebo jedenásť mesiacov, kým prišlo k oprave lustračného zákona, k takzvanému zosúladieniu s ústavou, čo napomohlo k tomu, že kandidatúra tajnej spolupráce, sa už nevzťahovala pod lustračný zákon. To sú predsa známe skutočnosti. Václav Havel bol tesne pred voľbami nútený zverejniť túto okolnosť, aj vzhľadom na politický vývoj, ktorý proste nastal na ministerstve vnútra, kde pán Ruml odišiel tesne pred voľbami hádam na kandidátku ODS a nie na kandidátku Havlovi blízkeho OH. A pokiaľ ide o priznanie Mariána Čalfu, že či spolupracoval so Štátnou bezpečnosťou, to som sa dozvedel práve od kolegov z Prahy, ktorí mi spomenuli, že v neformálnom rozhovore sa na tom dobre bavil.

Martin Nodl: Říkal, že byl původně vylustrovaný, ale při dalším lustrování, když se vše zkoumalo znova, tak nevyšel jako vylustrovaný. Ale původně, podle toho co dostal do ruky, vylustrovaný byl, ale nakonec vylustrovaný nebyl. Prostě šlo o několik různých rovin.

Martin Bútora: Jano (Budaj), Václav Havel podpísal lustračný zákon a sám podal návrh na ústavný súd, ktorý presne v dikcii jeho návrhu rozhodol, aby zákon bol uvedený do súladu s ústavou.

Ján Budaj: Ale mohol ho nepodpísať tak ako Alexander Dubček.

Štefan Hríb: Posledná veta pre pána Jankoviča.

Jozef Jankovič: Ja len chcem poslednú vec, že sa veľmi čudujem, že VPN bola takto zaskočená vlastnými do chodu danými lustráciami. Však pán Ján Čarnogurský bol podpredseda vlády, pod ktorého patrilo aj vnútro, a predpokladám, že aj ŠtB. To sa muselo dať vyriešiť pomerne jednoducho, či nie?

Štefan Hríb: Koniec.

22. febrúar 1997

22. február 1997 — dopoludnie

Štefan Hríb: Dnes by sme mali prebrať tieto témy: odvolávanie Rudolfa Schustera z funkcie predsedu SNR a procesy s tým súvisiace, voľby 1990, zvolenie Vladimíra Mečiara za predsedu vlády, jazykový zákon, kompetenčný zákon, rozpad Verejnosti proti násiliu.

Kamil Procházka: Dovoľte mi, aby som sa mohol vyjadriť k tomu, čo bolo povedané, a to preto, že nie každý mohol do Harmónie prísť a stráviť dva dni v debatách. Ale mali sme možnosť prečítať si, čo bolo povedané, a myslím, že veľa bolo nepovedaného. Z toho vyplýva môj návrh, aby sa poskytla nejaká možnosť ešte všetkým tým, ktorí tam z nejakých dôvodov neboli, a mohli sa vyjadriť.

Ja by som rád povedal, že vôbec som v tých materiáloch nepostrehol niečo... My dvaja s pani Filkovou sme jediná manželská dvojica, ktorá v hnutí fungovala, teda sme tam robili takým spôsobom, že si môžete predstaviť, čo to asi znamenalo v našej rodine a inde, ale tiež nám to poskytovalo dar štyroch očí namiesto dvoch. Čiže, ak teraz niečo poviem, tak vlastne hovorím za nás dvoch. Veľmi mi chýbala jedna vec. Na viacerých miestach v tom materiáli sa berie to, že Verejnosť proti násiliu fungovala, akoby to šlo akosi samo. Dokonca Peter Tatár sa vyjadril, že 1. novembra sme prišli do Mozartovho domu, ktorý nám dala vláda. Nie je to tak, je to totiž úplne inak. Myslím si, že keby Mária Filková neexistovala v hnutí, tak by sme pravdepodobne oveľa dlhšie sedeli na chodbe u študentov, alebo by sme mali v lepšom prípade dvojizbový byt na treťom poschodí na vtedajšej Nálepckovej ulici, čo nám ponúkal vtedajší primátor Barták. Fakt je ten, aj ja som bol pri tom rokovaní, že niekoľko dní pred 1. decembrom sme sedeli v nedeli u Bartáka a žiadali dôstojné sídlo pre VPN. Po dlhších debatách, kde sme dostávali rozličné smiešne návrhy, jej zásluhou padla požiadavka na dom bývalého VUML-u. Vzhľadom na to, že VUML končí, tak to aj realisticky bolo možné a nakoniec sa tí ľudia k tomu nechali pritlačiť. Ale nebolo to také samozrejmé a vláda s tým nemala vôbec nič spoločného. Potom za to, že ten dom vôbec fungoval, existoval, že boli urobené základné technické predpoklady, treba poďakovať Márii (Filkovej). A neviem prečo Anton Popovič minule povedal jednu vetu, že: „Tá nešťastnica Mária urazila pol Slovenska,“ keď ste sami vedeli, aká tam bola hektická situácia, že bolo treba zabezpečiť aspoň nejaký základný chod tej organizácie, nehovoriac už o štatútoch a iných podmienkach, telefónoch a takýchto veciach. Ale boli situácie, keď bolo treba veľmi tvrdo rozhodovať, a keby tam nebola bývala Mária (Filková), tak je tam oveľa väčší chaos, ako tam bol. To chcem povedať ako prvú vec.

Druhá vec. Veľmi ma zaujalo, že viacerí rečníkov konštatovalo, že sme mali malý kontakt so Slovenskom, malý kontakt s verejnosťou. Musím vám povedať, že nikto si akoby nevšimol, že na Verejnosti proti násiliu existovalo tlačové oddelenie, ktoré fungovalo od samotného začiatku. Veľmi skoro sme spustili naše týždenné, tuším stredňajšie brífingy. Musím vám povedať, že ja osobne, keďže som to mal na starosti, tak som mal obrovskú prácu, aby som tam každého z vás pred tých novinárov dostal. Toto akosi nebolo v hnutí zvykom a sami viete, že čo znamenajú médiá, čo

znamenajú novinári. Teda bola tu jedna dosť veľká prekážka, ktorá asi vyplývala z nepochopenia situácie alebo z pováh jednotlivých protagonistov. Ďalšia vec, čo ma veľmi zarazila, nikto si vôbec nevšimol, že skoro trištvrte roka vychádzal týždenník Telefax, ktorý bol určený pre hnutie ako také. Opätovne som mal obrovské problémy dostať do Telefaxu veci, ktoré sa týkali našich ľudí, nášho hnutia, našich priaznivcov. Možno vás zaujme, že sme si nechali matematicky spracovať čo najkratšiu spojnicu okresných miest a po tej spojnici, ktorá mala asi tisíc sedemsto kilometrov sa týždenne Telefax rozvážal na všetky okresné výbory. Táto možnosť bola, bohužiaľ, veľmi málo využitá. Možno aj tu treba vidieť korene toho, že sme behom času to hnutie stratili.

A do tretice ešte jeden postreh. Dole sme potom otvorili také konzultačné stre-disko, možno si na to pamätáte, v istom čase tam chodilo obrovské množstvo ľudí. Mali sme kontaktné listy, kde sa zapisovali problémy. Oni nás vtedy videli ako svoju záchranu, svoju nádej. Opätovne musím povedať, že sa mi, bohužiaľ, len výni-močne podarilo tam dostať Ferka Mikloška a ešte niekoho, inak to robili všetko nadšenci, ktorí boli o dve-tri poschodia nižšie ako tí protagonisti, za ktorými tam vlastne ľudia začali chodiť. Takže v tom vidím jeden z dôvodov, prečo ten kontakt s verejnosťou prestal byť.

Inak chcem poďakovať všetkým, pretože ja mám úctu ku každému, kto sa zúčast-nil, najmä v tých prvých mesiacoch, napokon nikto nevedel, ako to skončí, a ja si vážim každého osobnú odvahu. Je mi len ľúto, že sa tá verejnosť stratila a je mi ľú-to, že tam vznikli nenávisti, o ktorých neviem, kde mohli byť zakódované. To je všet-ko, ďakujem, že ste ma vypočuli.

Vladimír Ondruš: Považujem za dôležité, aby sa niektoré veci osvetlili, najmä uda-losti, pri ktorých som bol. Ako napr. pri konkurze na ministra vnútra. Nielen preto, že sa spája s mojou osobou a denne sa stretávam s ľuďmi, ktorí sa ma pýtajú, ako som tam toho Mečiara dovliekol a Leško to zase napísal v ďalšej knihe. Príchod Me-čiara k moci sa naozaj spája s jeho neuveriteľnou účasťou a víťazstvom v konkurze na ministra vnútra v januári 1990. Spôsob jeho postupu nahor nebol však vôbec v tom čase výnimočný. V decembri 1989 sme sa pri okrúhlym stole dohodli na po-diele členov vlády za komunistov a za nekomunistov. K nekomunistom sa počítali členovia ostatných strán Národného frontu a VPN. A práve tieto pochybné strany Národného frontu a ich nomenklatúrni zástupcovia sa mimoriadne dravo pokúšali obsadiť funkcie vo vláde. Ak si pamätáte, dokonca jedna delegácia odcestovala do Prahy, a tam sa pokúšali dostať do federálnej vlády, hoci ich nikto rokovaním nepo-veril. Na Slovensku to bolo podobné. A práve preto, aby sme odrazili tento ich nátlak a zdôraznili nestranný výber kandidátov na funkciu ministra vnútra a zdravotníctva, na funkciu ministra zdravotníctva mali ochranári osobitný záujem, navrhli sme kon-kurz, čím sa myslelo objektívne posúdenie kandidátov a nie iba stranícka nominácia. Odkiaľ mohla VPN čerpať svojich kandidátov? Všetci chceli konečne robiť svoju prácu bez obmedzení. Samozrejme, že kandidátov ponúkali aj iné zoskupenia osôb. Určite aj Dubček a obrodári ponúkali kandidátov na KV VPN i priamo predsedovi vlády. Vláda bola menovaná 12. decembra 1989 a traja ministri ešte chýbali. Minister

vnútra, minister zdravotníctva a minister — predseda výboru ľudovej kontroly. Dni, týždne sa míňali a vhodných kandidátov stále nebolo. Je známe, že niektorí sa ponúkali aj sami, napríklad Ciklamini, ten sa ponúkal na VPN i premiérovi. Ja osobne som ten kontakt sprostredkoval, lebo som ho stretol na sekretariáte predsedu vlády. Poznal som ho z minulosti ako svojho spolupracovníka z podniku a viete, ako to bolo, ako prišiel na VPN a ako sme ho vypoklonkovali. A ponúkali sa aj iní. Mne vtedy predseda vlády Čič hovoril, že mu domov telefonujú neuveriteľné množstvá ľudí. Rozhorčený mi hovoril, ako sa mu ponúkal istý profesor na funkciu ministra. Keď sa ho opýtal, aký chce rezort, tak mu ich vymenoval niekoľko. Aj vtedy boli takí ľudia. Samozrejme, že Čič bol nervózny, búrili sa väzni, eštbáci ničili dokumenty, minister vnútra chýbal, Schuster naliehal na doplnenie vlády, pretože 12. januára 1990 mala zasadať Slovenská národná rada. Nakoniec Čič navrhol, aby sme zavolali, teda Čič, Markuš a ja, ktorí sme zodpovedali za ministerstvo vnútra a boli sme poverení jeho riadením, aby sme zavolali známych kandidátov na pohovor a niekoho konečne vybrali. Kto prišiel? Prišiel Mečiar, prišiel Lastovka, prišli niekoľkí lekári pre ministerstvo zdravotníctva a niekoľkí kontrolóri pre tretí rezort VLK a spomedzi týchto nemastných-neslaných kandidátov sme mali niekoho vybrať. Samozrejme, že Mečiar vynikal. Prosím vás, však on nie je každodenný zjav. Aj z dnešného hľadiska. Samozrejme, že spomedzi týchto ľudí som Mečiara považoval za schopného a som ho doporučil. A keďže KV VPN bol v časovej tiesni a iní lepší kandidáti neboli, tak sme ho schválili. Ale vtedy nikto nepovažoval tieto funkcie za trvalé. Vtedy sme považovali za samozrejmé, že keď sa neosvedčí, tak ho vymeníme. Však výmeny sa odohrávali ako na bežiacom páse. A podobným spôsobom sa dostávali do vysokých funkcií desiatky ľudí. Ani mená mnohých z nich si už dnes nepamätáme. Prišli a po čase sa stratili alebo sa vynorili ako politickí protivníci. Kto si dnes ešte pamätá všetkých členov prvej vlády? Kto si pamätá dnes aj členov tých ďalších vlád? Kto si pamätá rôznych členov parlamentov? Však prosím vás, my sme presne takto dosadili do funkcie primátora Bratislavy napríklad Romana Hofbauera. Sedeli sme na VPN, na druhý deň sme potrebovali vymeniť Bartáka a nikoho sme nemohli nájsť. Mária (Filková) zrazu hovorí: „Vlado, máme kandidáta, pozri, prišiel Roman Hofbauer.“ Poznali sme ho z ochranárstva, navrhli sme ho, nominovali a vieme, ako to všetko dopadlo. Predsa my sme odporučili Gašparoviča za prokurátora. Markuša za člena vlády, Húsku, Dolgoša. Prosím vás, kto by dnes odporučil Bakšaya na federálne ministerstvo? Po čase vyšlo najavo, že bol stíhaný za pašovanie. A my sme ho nominovali za ministra zahraničného obchodu! Nominovali sme riaditeľov televízie, Kaliského, riaditeľa rozhlasu, za ktorého sa Rádiožurnál zmenil na Rádio Mečiar. Mne bol osobne vtedy doporučovaný do funkcie Šesták, len našťastie Dienstbier ho nechcel. Kooptovali a ponechali sme na kandidátkach do parlamentov také ozdoby, ako bol popradský kurič Michal Kováč, Soboňa, Matejka, Sečanský, Ivan Lupták, Prokeš atď. A preto ja ten problém príchodu Mečiara vidím ako zbytočne démonizovaný. Nie v jeho príchode je problém, v tom, ako sme ho vyberali, ale v tom, že sa ho Slovensko nedokázalo zbaviť. Že sme sa ho nedokázali zbaviť vo voľbách 1990, na jeseň 1990, na jar 1991, nakoniec ani doteraz.

Eugen Gindl: Len jediná vec, bolo to vnútro, kľúčový post.

Vladimír Ondruš: No dobre, ale to by sme sa museli vrátiť úplne k vzniku VPN. Však Soňa Szomolányi jasne povedala, že tu neboli zoskupenia, ktoré boli primárne politické. Kto bol jadrom VPN? Ochránári. VPN vznikla na báze organizačného ochránárskeho jadra. A preto sa stal úplne prirodzene aj Jano Budaj prvým lídrom. Jano Budaj bol vlastne politickým vodcom ochránárov. Maňo Huba ich vždy tlačil k primárnej ochránárskej tendencii a Jano Budaj tam robil politiku. Ochránári boli jediná legálna celoslovenská organizácia, ktorá prvá zrušila vedúcu úlohu strany. Začiatkom novembra bol celoslovenský zjazd, kde sme dosiahli, že neboli zvolení nomenklatúrni funkcionári, ale my sme tam zvolili ľudí, ktorých sme chceli. Ochránári vydávali jediný necenzúrovaný legálny časopis. A to robil Jano Budaj. A takisto vznikol vôbec názov VPN. U ochránárov v Arche bol pripravený jeden program, ktorý sa volal, myslím, Občania proti násiliu. Čiže úplne prirodzene, niekto z tvorcov tohto programu zrejme navrhol, aby sa aj nová organizácia volala VPN. Bez ochránárov by asi ťažko mohla organizačne VPN fungovať, len žiaľ, práve preto sa nikdy VPN nezbavila prístupu nevládných organizácií. A miesto toho, aby sme vytvorili jednu funkčnú politickú organizáciu, tak až do svojho zániku vlastne VPN zostala takým polohnutím. Preto sa aj do Mozartovho domu nastáhovali všetelijaké sociálne a psychologické služby a poskytovali sme tam duševnú útechu nešťastným ľuďom z celého Slovenska miesto toho, aby sme sa venovali politike, miesto toho, aby sme uchopili moc. Vláda, režim sa zrútili a my sme na to adekvátne nereagovali, lebo vlastne nemal kto. To by bolo asi k tomu začiatku.

Ja by som, samozrejme, ešte chcel hovoriť o vstupe Jána Budaja do parlamentu. Tu sa tiež hovorilo, že VPN sa dostala v januári, februári do rozkladu a že za to zodpovedal Jano Budaj. To je podľa môjho názoru absolútny omyl a nesprávne, pretože Jano Budaj, ako jeden z mála pochopil, že treba budovať politickú organizáciu, ktorá potrebuje profesionálov. A on sa začal dvadsaťštyri hodín denne politike venovať. Ja som bol v inej pozícii, lebo ja som bol v štátnej správe, bol som vo vláde. Ale od nás nikto o funkcie nemal záujem, nikto nechcel ísť do parlamentu, nikto nechcel ísť do vlády. Vedci chceli pracovať slobodne, umelci chceli konečne pracovať slobodne a nikto nechcel byť štátnym úradníkom. Nikto si neuvedomoval, že politiku musí robiť organizácia, ktorá musí mať štruktúry, musí mať ľudí a musí ich mať platených. To musia byť profesionáli. A to sme mohli dosiahnuť len tým, že by sa boli ľudia z VPN stali poslancami a členmi vlády. Čiže úplne samozrejme, v januári, februári, ako pribúdali účasné problémy, lebo my sme museli riadiť štát a nemal ho kto, tak nastal v KV VPN krízový stav. Uvedomili sme si, že sme zmeškali príležitosť. Bolševici zistili, že sa ich pozície vôbec neotriasli, začali sa stavať na zadné, a my sme neboli schopní riešiť problémy. Potom prišlo rozhodnutie obsadiť funkciu predsedu parlamentu. Lenže neúspech rozhodnutia ísť do parlamentu sa tu zase vykladá podľa konšpiratívnych a sprisahaneckých teórií. Základná chyba bola inde. Išlo o politické rozhodnutie, ktoré nebolo domyslené, pretože vtedy prebiehali kooptácie do Slovenskej národnej rady a tie neboli ukončené. Jano Budaj bol večer pred zasadnutím parlamentu na úrade vlády. U mňa v kancelárii sme sedeli a počítali, koľko poslancov je našich a koľko je tých pôvodných. Pôvodných bolo viac. Ja som mal z toho obavy a navrhol som, aby sa na tomto zasadnutí kooptovali ďalší poslanci, aby sme získali prevahu a nech sa voľba predsedu SNR uskutoční až na ďalšom zasadnutí. Lenže, samozrejme, Jano (Bu-

daj) už bol netrpezlivý, bolo by sa to odsunulo o jeden mesiac, trval na tom, že ide o dohodu od okrúhleho stola, že je to so Schusterom už dohovoréné a že všetko takto prebehne. Neprebehlo. Komunistickí poslanci, samozrejme, zistili, že sú v prevahе. Nevideli dôvod, prečo by mali ustupovať. Určite tam zohrali rolu aj materiály Ciklaminiho, o ktorých bol informovaný Schuster a Dubček, ale to nebolo podstatné. Podstatné bolo to, že keby sme boli mali prevahu, tak, samozrejme, vyhráme a oni by s týmito materiálmi neboli obstáli. A ja ani neverím tomu, že Čič bol do voľby zainteresovaný. Pretože si pamätám, že sme sedeli v parlamente a keď prebiehala voľba, tak Čič mi tak polo s otázkou hovorí, že po voľbe by mal ísť novému predsedovi asi v mene vlády zablahoželať. Že by mal vystúpiť. A ja mu hovorím: „Ak to prejde.“ A on sa na mňa prekvapene pozrel, pretože vôbec nechápal, že by sme boli takí babráci a že by sme to nemali isté. O chvíľu sa sčítali hlasy a nozaj to tak dopadlo. Takže ja by som ešte chcel zdôrazniť svoj názor, že tu nešlo o nejaké sprisahanie, o nejaké konšpirácie, že to vyplynulo skutočne zo základných politických chýb. Neboli sme pripravení na takú náhlu zmenu režimu, nebola vytvorená politická organizácia, nebol tu dostatok ľudí a z toho vyplynuli aj všetky chyby.

Takisto by som sa chcel vrátiť, to už nadväzuje na nomináciu Mečiara vo voľbách 1990, k postoju VPN voči Čičovi. To je totiž tiež jeden vážny problém, ktorý ja vidím trochu inak. Poverenie Mečiara funkciou predsedu vlády vo voľbách 1990 bolo dovŕšením chýb KV VPN, ktoré pramenili v prednovembrovom období, v politickej nepripravenosti. Logicky táto nominácia vyplynula z chybného rozhodnutia nekandidovať Čiča. Odmietli sme kandidovať Čiča, hoci lepšieho, vyhovujúceho kandidáta sme vôbec nemali pripraveného. A čo vlastne vyčítal KV VPN Čičovi v predchádzajúcom období? Predovšetkým nechotu spolupracovať, malú aktivitu, zaostávanie za Českou republikou. Ale v skutočnosti išlo o zaostávanie KV VPN, ktorý svoje nedostatky presúval na vládu. Najspornejším bodom medzi KV VPN a vládou bolo stanovenie postupu pre výmenu kádrov. VPN od Čiča, od vlády žiadala nemožné. Od vlády národného porozumenia, od úradnickej dočasnej vlády, ktorá bola zložená v rovnakom pomere z členov komunistickej strany a nekomunistov, za ktorých, ako som už hovoril, sa počítali aj členovia strán Národného frontu a jeden člen VPN, fakticky od úradnickej dočasnej vlády žiadal KV VPN v prípade výmeny kádrov stanovenie politického princípu, s ktorým si nevedela poradiť ani VPN, ani OF. Základná otázka znela: „Ako zázračne jednorázovo odstrániť staré štruktúry z pozícií? Kto má koho nahradiť vo vedúcich funkciách? Mali odísť všetci vedúci pracovníci, menovaní na základe predchádzajúcich kádrových poriadkov? Alebo len členovia KSČ, alebo tí odborne a mravne nespôsobilí? Kto mal týchto ľudí nahradiť a najmä, kto mal pracovníkov posudzovať?“ Kádrové oddelenia sa zrušili, výbory KSČ tiež, politické strany nejestvovali, personálne agentúry neboli. Mali to robiť odbory, štrajkové výbory, vláda alebo orgány VPN? Kde, ako mohla vláda čistiť aparát, keď na čele ministerstiev sedeli členovia komunistickej strany, na ministerstvách sa tým nič nezmenilo, na generálnych riaditeľstvách takisto nie, a samozrejme, potom ani na podnikových. A dokonca vám poviem, že Jožo Kučerák vtedy prišiel s návrhom, aby odstúpili všetci vedúci odborov a oddelení ministerstiev, aby fórum, ktoré tam vzniklo, presadilo túto svoju požiadavku. Ja sa priznám, že som mu vtedy hrozným spôsobom vynadal, a dodnes si nie som istý, kto mal pravdu. Či sa to naozaj malo robiť takto radikálne, ako on navrhoval, pre-

tože mnohí z tých ľudí boli naši podporovatelia. Alebo sme mali postupovať tak, ako sme postupovali? A nikto ešte dodnes nedal na to odpoveď, nikdy sme sa k tomu nevrátili. Prosím Vás, a kto mal robiť kádrovanie vo VPN? Všetci pozrime tiež reálne, kto tá VPN bola! To mal robiť Soboňa v Nových Zámkoch, ktorý bol na čele VPN? To mal robiť Matejka v Trnave alebo ten opitý kurič Michal Kováč v Poprade? Tí mali rozhodovať o kádrových výmenách. Všetci často tí ľudia po odbornej a ľudskej stránke tým predchádzajúcim riaditeľom nesiahali ani po členky. Tí najodvážnejší ľudia totiž neboli tí najmorálnejší. Časť funkcionárov VPN v ničom nezaostávala za bývalými normalizačnými vládcami. Práve od nich si vzali vzor na výkon moci a po vzniku HZDS ho mohli naplno uplatniť. Všetci čo iné robí dnes Matejka a ostatní? Pritom neboli jasné pravidlá, ako výmeny uskutočniť. A ľudia čakali od nás, že niekto vyhodí nomenklatúrnikov a zopár ľudí z KV VPN nemohlo osobne kádrovať ľudí po celom Slovensku! Aké východisko sme nakoniec našli? Obrátili sme sa na občanov, aby vyslovovali dôveru svojim vedúcim a sami rozhodovali o svojom osude. Lenže občanov nebolo, alebo ich bolo málo. O to viac sa vynorilo gaunerov a kariéristov, ktorí sa začali driapať do politických a hospodárskych funkcií. Všetci o tom dobre vieme, ako vznikali potom druhé alebo tretie VPN-ky. Pamätám si, ako za mnou na úrad vlády prišli z niektorého hotela. Tam bola jedna VPN-ka učtujúcich čašníkov, druhá VPN-ka tých ostatných a bojovali o koryto. A takých prípadov bolo plno. Nakoniec, čo sme vymysleli? Vymysleli sme, že privatizácia vyrieši problém výmeny kádrov a ponechali sme vo funkciách celú nomenklatúru, najmä v bankách, aby si oni sami mohli všetko sprivatizovať. A šírili sme naivnú predstavu, že súkromní vlastníci a privatizátori budú oporou demokracie a právneho štátu. Privatizácia vraj bude čarovným prútkom pre prirodzený výber najschopnejších a najmorálnejších vedúcich pracovníkov. To bol náš osobný názor. KV VPN chcel, aby vláda riešila tieto problémy, ku ktorým dodnes nemáme jasný postoj. Samozrejme, že predseda vlády Čič za nás nemohol tento problém vyriešiť a my sme nemali okrem vlády iný nástroj. Lebo jediným nástrojom mohla byť politická strana a dostatok zodpovedných ľudí. Pritom sme sa smrteľne báli krívd, že sa znova zopakuje to komunistické — keď sa rúbe les, lietajú triesky. A jediným riešením výmen vedúcich pracovníkov bolo prevzatie politickej moci do dôsledkov už v novembri. Obsadenie funkcií v parlamentoch, vládach, postupná výmena ľudí. Lenže to sme neurobili v novembri 1989 a nedokázali sme to urobiť ani neskôr. A z prostého dôvodu. Bolo nás málo, nepochopili sme priority v pravý čas a organizovaná politická sila sa ešte iba rodila. A preto boli námietky proti Čičovi neodôvodnené. Aj z hľadiska pohľadu na vývoj v Čechách. Osobne som bol pri tom, keď Čič telefonoval Pithartovi a žiadali sme stanovisko, ako v Čechách riešia problémy starých štruktúr. Nijako. Česká vláda sa vôbec nezaoberala problémami nejakého vládneho nariadenia, aby riešila tento problém. Na KV VPN nebol dostatok skúseností z riadenia chodu štátnej správy, a preto sa aj ľudia pozerali na vládu, akoby bola všemocná.

A chcel by som sa vrátiť ešte k jednému problému. Lebo ten spor sa neodohrával len na úrovni KV VPN a Čič. Všetci KV VPN mal vo vláde jedného člena, to som bol ja, a ten spor prebiehal aj medzi nami. KV VPN ma ustavične kritizoval. Dokonca to došlo tak ďaleko, že ma navštívila s výčitkami delegácia KV VPN, niekedy v apríli 1990 a dokonca po voľbách viacerí členovia KV VPN odmietali moju nomináciu na

funkciu ministra životného prostredia s tým, že som ju robil dovtedy zle. A v čom spočíval tento spor? Zase v tom, že v KV VPN vôbec nemali znalosti o štátnej správe. Ja som bol nominovaný do funkcie podpredsedu vlády, aby som pripravil rezort životného prostredia. Bol som z kruhov ochranárov, snažil som sa s ochranármi spolupracovať, ale rýchlo sme sa dostali do konfliktu. Napríklad, ochranári mi predložili v januári 1990 zoznam niekoľkých desiatok stavieb po celom Slovensku, od jadrovej elektrárne cez Vodné dielo Gabčíkovo až po panelové sídliská, ktoré som mal okamžite zastaviť. Samozrejme, že som to považoval za nerozumné, a pritom nezákonné, pretože všetky stavby boli podľa stavebného zákona schválené a ani vláda ich nemohla nariadením zastaviť. Bol oheň na streche.

Po druhé. Mal som legislatívne pripraviť zriadenie ministerstva životného prostredia. Ochránári mali predstavu, že to má byť akási mimoriadna komisia odborníkov, ktorá bude mať právomoci nad celou štátnou správou. Nejaký súd posledného odvolania. Ich predstava nezodpovedala ústave ani zákonom, a nemohol som ju realizovať. Konflikt bol otvorený.

Po tretie. Personálne veci. Hubu som zavolať na úrad vlády do funkcie poradcu, lebo som považoval za samozrejmé, že sa bude podieľať na príprave legislatívy, aj na personálnej príprave. O dva týždne mi nechal na stole lístok s odkazom: „Toto nie je práca pre mňa,“ a odišiel. Samozrejme, že tvoriví ľudia nechceli byť úradníkmi. Kto z týchto ľudí chcel byť úradníkom na ministerstve? Kto z KV VPN? Lenže, keď naši ľudia nešli do funkcií, tak som to nemohol inak riešiť, len s tými ľuďmi, ktorí tam boli. Zase sa to ochranárom nepáčilo, že sa opieram o bývalých úradníkov.

Ďalej, samozrejme, Vodné dielo Gabčíkovo. Ja som od začiatku zastával názor, že Vodné dielo treba dobudovať, ale znížiť ekologické škody na minimum. Ochránári trvali na radikálnom riešení, že výstavbu treba zastaviť, Vavroušek detto. A nakoniec, čo sa stalo? Vodné dielo sa dostavalo, stalo sa pomníkom nacionalizmu na Slovensku a my sme sa dostali do situácie, že nás osočovali, že sme protislovenskí. A pritom radikálny prístup ochranárov nie je vedecky dodnes zdôvodnený. Ďalej. Vavroušek chcel posilniť štátnu správu, chcel prevziať právomoci ochrany životného prostredia na federálnu úroveň. Samozrejme, že som protestoval, to bolo protiústavné a nakoniec to nebolo ani potrebné. Slovensko si mohlo, ako Česká republika, právomoci ponechať. Nechcem poukazovať na tieto spory, aby som ukázal na svoju jasnozrivosť. Ale ja som vtedy bol, aj svojou predchádzajúcou profesiou, aj vekom, lepšie pripravený na funkcie v štátnej správe a nakoniec som bol od decembra do nej vtiahnutý a členovia KV VPN sa to ešte iba učili.

Štefan Hríb: Tento príspevok považujem vo svojej dĺžke za netradičný. Dôvodom je, že pán Ondruš nebol na prvom stretnutí. Odteraz by som prosil, aby sme v jednotlivých príspevkoch neprešli celú históriu. Prihlásený je Ján Budaj, ale predtým má technickú poznámku pán Zemko.

Milan Zemko: Chcel by som povedať v súvislosti s tým, čo hovoril aj Vlado Ondruš, že v dôsledku nedostatočných finančných a ľudských zdrojov sa táto oral history opäť mení takpovediac na bratislavocentrické posedenie.

Vlado (Ondruš) uviedol mená ľudí, ktorí prišli z vidieka a ktorí pri všetkých možných výhradách boli za danej situácie naozaj takmer nezastupiteľní. Či to už bolo

na prelome rokov 1989/90 alebo pred voľbami roku 1990, boli ťahúňmi za vtedajšej situácie. To ako sa vyvinuli v nasledujúcich mesiacoch a počas celých dvoch rokov, to už je iná vec. Otázka teda znie: aká je dnes možnosť pozrieť sa na celý slovenský vidiek v tom čase? Možno by sa pri podrobnejšom pohľade ukázalo, že v istých situáciách jediný, kto sa v tom alebo onom zadriemanom slovenskom kúte mohol chopiť iniciatívy, bol práve opitý XY, pretože triezvy YZ jednoducho nebol k dispozícii, alebo nebol ochotný vziať na seba zodpovednosť.

Ján Budaj: Kým sa dostaneme k takzvanému odvolávaniu Schustera, tak musíme hovoriť o období, ktoré tomu predchádzalo a v ktorom boli zakódované všetky naše marcové problémy. Neodvolanie Schustera bolo jedným a menovanie novej vlády Mečiara, bolo druhým prejavom krízy komunikácie a politickej práce vo VPN.

Ktoré sú to problémy? Predovšetkým vzťah Občianskeho fóra k VPN. Aké boli príbehy termínu „viceprezident“, aké boli príbehy termínu „zákaz majorizácie vo Federálnom zhromaždení“? Čo sa dialo s peniazmi medzi Občianskym fórom a VPN? Kto bol reálny kontaktér VPN na Hrad? S akým poverením? Kedy, ako a cez koľko osôb vlastne komunikovalo VPN s Václavom Havlom? Ďalšou dôležitou témou tohto obdobia je vzťah VPN a OF k moci. Toho sa dotkol Vlado Ondruš. Aké boli naše kontakty s vládou Milana Čiča? Je pravdou Miro (Kusý), že ty si bol vlastne s Milanom Šimečkom akýmsi oficiálnym alebo neoficiálnym poradcom Milana Čiča?

Miroslav Kusý: Ja som sa to dozvedel až teraz.

Ján Budaj: Niektorí tvrdia, že ste sa mu snažili pomáhať a radiť. Aké boli kontakty VPN voči Čičovej vláde okrem tých, ktoré poznáme? Vzťah VPN k moci znamená aj problém ministerstva vnútra, v tom období. Mám na mysli federálne ministerstvo vnútra, kde nastúpila skupina okolo Ciklaminiho, ktorá sa vymkla spod kontroly ministra Sachera. Už tu ktosi poznamenal, že práve menovanie Mečiara bolo menovanie síce absolútne logické, ale aj on sa ako minister vnútra vymkol spod kontroly. To, čo Vlado Ondruš opísal o jeho „objavení“, sedí, až na to, že išlo o mocenský rezort, do ktorého prišiel človek, ktorý ho chcel zneužívať. Čo, samozrejme, nemohol vedieť ani Ondruš, ani nikto z nás, ale spätne vieme, že tam prichádzalo k zneužívaniu právomoci týchto nových verejných činiteľov. Ako fungovala skupina Obrody v Prahe a ako fungovala Obroda v Bratislave? Je pravda, že Vladimír Mečiar bol vlastne kandidátom Obrody? Alebo bol kandidátom Strany demokratického socializmu? Bol takto predstavený vtedajšiemu premiérovi Čičovi? Vzťah k moci sa týkal aj vzťahu k neformálnej moci VPN, ako sme ju uplatňovali. Prečo neprišlo nikdy k vecnej polemike o výkone predsedu vtedajšieho KV VPN? Prečo sa na základe archívu nediskutuje o práci KV VPN? Totiž skutočne sa od januára začalo prejavovať, že vzťah viacerých členov KV VPN k VPN nie je zodpovedný. Časť mojich kolegov z KV VPN sa proste začala venovať svojej osobnej kariére. To neboli len návraty naspäť na pracoviská, ale aj zabezpečenie projektu, či išlo o sociologickú agentúru, o Echo, o Fragment, o Kultúrny život, a mohol by som menovať ďalej a ďalej. Milan Šimečka spätne spomínajúc na to, hovorí, že v podstate sa nečuduje, že prichádzalo ku konfliktom, pretože výkon, aj fyzická prítomnosť členov KV VPN v januári, februári vyzerala veľmi zle a ja som im to zazlieval. Pochopi-

teľne. Ťažko sa vyrovnávala informačná hladina, keď niekto prišiel o štvrtrej poobe-
de vo výbornej nálade, pretože ľudia mu všade blahozelali, a niekto iný tam bol rá-
no od pol ôsmej. A to už súvisí, samozrejme, aj s tým, ako bola politicky priprave-
ná udalosť 1. marca 1990. O tejto udalosti sme sa v KV VPN dohodli, ale nebola
dostatočná vôľa ju aj skutočne pripraviť. Vlado Ondruš aspoň išiel spočítať nejaké
hlasy. Ale tam bolo treba robiť oveľa viac a nemohol všetko robiť práve ten, o kto-
rom sa dohodlo, že pôjde do funkcie. Ilustruje to situácia, keď v ten deň, kedy sa
malo ísť o tom rokovať na Predsedníctvo SNR, nebolo na VPN človeka, ktorý by išiel
rokovať a bol som nútený ísť sám. Pretože proste termín bol určený. Tento rozpor
medzi chápaním VPN ako voľného spolku versus reálna politika nás stál v tom ob-
dobí veľa. Áno, to poznačilo aj vzťah KV VPN k Milanovi Čičovi. Mnohá naša ner-
vozita vyplývala z našej vlastnej neschopnosti udávať tón. Milan Čič to od nás ča-
kal, pretože zhruba do decembra sme ten tón udávali. Ale v januári a februári som
mal pocit absolútneho odkrvenia a straty politickej vízie celej skupiny. Nastala po-
lemika, či ideme vôbec do volieb, či je tu politika vôbec namieste. Pretrvávalo seba-
definovanie ako takzvanej nepolitickej politiky, nevedeli sme sa rozhodnúť, aký je
náš vzťah k minulosti, z toho vyplývali aj polemiky nad tým, či je správne, keď sa
Milan Čič a Rudolf Schuster, dvaja špičkoví normalizační straníci stávajú najpopu-
lárnejšími predstaviteľmi revolúcie. A že to s Milanom Čičom a Schusterom nie je
také krištáľové, ako to Vlado Ondruš vidí, tak to si stačí prečítať knihu pána
Schustera, kde diskutujú práve oni dvaja o tom, ako umiestniť Lörenca, bývalého
šéfa ŠtB, do nejakej funkcie. Takže sme mali dvoch špičkových predstaviteľov, ku
ktorým sme si nevedeli nájsť vzťah aj preto, že nebolo jasné, aký je náš vzťah k mi-
nulosti a ku kontinuite moci. Ich pozície boli dôkazom personálnej kontinuity mo-
ci. To bol jeden z hlavných dôvodov, prečo Milan Čič, podľa môjho názoru, a rovna-
ko aj Marián Čalfa, nemali čo robiť po voľbách 1990 v najvyšších funkciách za hnu-
tie VPN.

Fedor Gál: Sociologická agentúra vznikla tak, že expert na volebné kampane zo Spo-
jených štátov, mladý chalan, ktorého meno som zabudol, nás požiadal, aby sme
zostavili malý analytický tím, ktorý by bol schopný podľa potreby veľmi husto vy-
konávať prieskumy verejnej mienky a poskytovať politickému centru VPN profesio-
nálne informácie. Toto malé analytické centrum vzniklo tak, že som požiadal a pre-
tiahol zo Slovenskej akadémie vied Paľa Friča, Zoru Bútorovú a Ivana Dianišku.
S mojou osobnou kariérou a ambíciami to nemalo nič spoločného. Tí ľudia opustili
svoje zamestnania a robili na KC VPN čosi, čo sa vtedy nazvalo Centrum sociálnych
analýz Koordinačného centra VPN.

Ak by sme hovorili teraz o Schusterovi, tak vám poviem, že ja môžem v tejto chví-
li položiť na stôl tri osobné svedectvá. Osobné svedectvo číslo jeden je spôsob, akým
sa v klubovni číslo 5 na Jiráskovej ulici pod vedením Jána Budaja vyrábal televízny
šot so Schusterom o jeho, povedal by som, jeho zlyhaní a vôli odovzdať VPN moc
v parlamente. Bolo to dosť hrozné. Jano Budaj proste potreboval alibi na svoje zly-
hanie. Moje osobné svedectvo číslo dva je, že v čase, keď kulminoval konflikt oko-
lo Schustera, v tom istom čase Vladimír Mečiar inicioval zbieranie denunciačných
materiálov na Schustera v Košiciach o jeho údajných hospodárskych alebo neviem
akých deliktoch, ktoré ho mali proste odovzdať. A moje osobné svedectvo číslo tri je

o tom, že keď zlyhala tá výmena Schustera za Jana Budaja, tak sa okamžite začala hľadať akási stratégia „príjemného“ Schusterovho odchodu z politiky do Kanady. Na tvorbe tejto stratégie participoval okrem nás napríklad aj Václav Havel.

Miloš Žiak: Ja súhlasím s Janom Budajom v tom, že naozaj mesiace január, február boli vlastne mesiacmi kryštalizácie a bolo by treba tomu venovať viac pozornosti, ešte než pristúpime k marcu a osobe Rudolfa Shustera.

Pokiaľ ide o osobné svedectvo. Faktom je, že vznikla v KV VPN veľmi komplikovaná situácia. Bola to situácia Jano Budaj versus zvyšok. Jano Budaj navodil interpretáciu, podľa ktorej sme ho my izolovali, respektíve my sme ho opustili. Ja si pamätám viacero výkrikov, aj s Milanom Šimečkom, keď sa Jano Budaj na mňa obrátil s prosbou: „Preboha, nenechávajte ma v tom samého.“ To je pravda. Takisto si pamätám, že Jano (Budaj) urobil veľa opatrení, aby nás vytesnil. Kooperácia s ním bola veľmi nízka, aj vďaka Janovej (Budajovej) povahe. A to by som naozaj rád spravil predmetom diskusie, či bol Jano Budaj naozaj postupne opúšťaný, ako to naznačuje, alebo mal jednoducho podiel na tom, že sa viac a viac uvoľňovali vzťahy v KV VPN a ľudia boli vytláčaní na okraj a Jano Budaj strhával všetko sám na seba. Nebol veľmi kooperatívny človek, to je fakt. To je ďalšie moje osobné svedectvo k tomuto obdobiu.

Do USA som odišiel 4. marca. Január, február som sa venoval práci na revitalizácii života židovskej obce napriek tomu, že sú z toho obviňovaní Peter Zajac a Fedor Gál v jednom z textov Mešťana, terajšieho riaditeľa Židovského múzea. Gál a Zajac nemali s presadzovaním záujmov židovskej obce nič spoločné. Ja som bol poverený od januára, februára pomáhať rekonštruovať židovskú obec a zúčastňoval som sa zakladania židovského fóra, kompletnej rekonštrukcie orgánov, bol som kooptovaný do prezídia obcí atď. To bola moja aktivita január—február. Vo februári som sa zrazil s Janom Budajom. Ten mi oznámil, po rôznych mojich verejných výrokoch na adresu komunistov, že to, čo robím, je príliš radikálne, pokiaľ ide o vzťah ku komunistom a po druhé mi povedal, že VPN sa bude transformovať, že sa bude vyvíjať smerom ku kresťansky orientovanému hnutiu. Ja som to chápal ako osobný útok na seba po tých dvoch mesiacoch, čo som pôsobil pri rekonštrukcii židovskej obce, ako signál pre seba odísť. Takto som to vyhodnotil a vystúpil som z KV VPN. Tesne pred svojím odchodom do USA som odtiaľ odišiel. Späť som sa vrátil, až keď mi na Miami telefonovali Fedor Gál a Milan Šimečka. Do USA som odišiel z poverenia židovskej obce. Na KV VPN som jasne povedal, že nebudem zastupovať záujmy KV VPN práve kvôli tomu, že tam nie sú vyjasnené vzťahy medzi ľuďmi a nie je jasné, ako sa to bude ďalej vyvíjať.

Vladimír Ondruš: Ja sa budem držať osobných svedectiev. Jano Budaj tu hovoril, že Mečiara sme vybrali konkurzom, pričom išlo o totálne kľúčový rezort. Nepozerajte sa na tie veci z dnešného hľadiska. Čo sme my vtedy o tom rezorte vedeli? Ja som bol poverený predsedom vlády, aby som uviedol do funkcie Mečiara, do funkcie ministra vnútra. Išiel som s ním na ministerstvo vnútra. Tam sedelo kolégium, ja neviem koľko, dvadsať-tridsať chlapov a keď som vstúpil do dverí, jeden z nich vyskočil, zareval: „Pozor, vztyk,“ a podal mi hlásenie. V živote mi nenapadlo, že na štátnom úrade je takáto vojenská disciplína, pretože vo svojej predchádzajúcej čin-

nosti som vždy prichádzal do styku len s civilno-správnym úsekom. Všetky sme vtedy o tom ministerstve nič nevedeli, my sme nič nevedeli o ŠtB, my sme nič nevedeli o riadení polície, my sme od toho boli ďaleko.

Druhá vec. Fedor (Gál) tu hovoril, zase sa tu démonizuje Mečiar, že už na jar 1990 Mečiar zbieral materiály na Schustera. Všetky to bola jeho povinnosť, prosím vás. Všetky my sme vtedy zbierali materiály aj na Colotku a iných. Všetky prebiehalo vyšetrovanie, ako zašantročili majetky. Čo zistil Mečiar na Schustera? Zistil, že keď si staval rodinný dom, tak tam prihlásil do výstavby aj svojho otca a vybral štátne príspevky na dve osoby. Vtedy to bolo tuším dvadsaťpäť tisíc, boli to veľké peniaze, bolo to protizákonné. Mečiar to zistil a s týmito materiálmi operoval. Dokonca mi hovoril, že osobne navštívil Schustera a požiadal ho, nech zloží funkciu, lebo on to inak zverejní. Schuster, samozrejme, to neurobil, hľadal záchranu. Ani my sme vtedy nezohrali tú najpozitívnejšiu rolu, aj my sme vtedy uprednostňovali rôzne mocenské a stranícke záujmy pred morálkou, pretože sme mali trvať na tom, že keď sa deliktu dopustil, tak mal z funkcie odísť. Ale nie, urobila sa s ním dohoda, pretože už bol populárny a sľúbilo sa mu miesto v Kanade. To bola skutočnosť.

László Szigeti: Aby sme zlepšili atmosféru. Je isté, že na Slovensku sa neodohrala celá situácia od roku 1989 tak, ako v okolitých krajinách, preto lebo tu nebol disent. Zelení neboli alternatívou, devianti v rámci komunistickej strany neboli alternatívou. Bolo by dobré, aby bol ten tón osobného svedectvá iný, aby sme si nevyčítali navzájom, čo sme urobili. Nikto nebol vďaka slovenskej histórii pripravený.

Martin Šimečka: Ak máme naozaj hovoriť o minulosti, tak našou povinnosťou je podľa mňa kvôli histórii, nielen kvôli sebe, byť úprimní. Ja chcem byť úprimný ako vládzem. A preto hovorím veci, pri ktorých ani ja nevyzerám najlepšie. Jano (Budaj), mám dojem, že všetky prejavy jednoducho svedčia len o tom, že ty chceš celú tú históriu spätne nahliadnuť tak, že všetci ostatní sú nejakým spôsobom vinní za to, čo sa stalo. Ty si v tom, samozrejme, vždy ten čistý. Toto ma nebaví, aby sme týmto spôsobom prezentovali svoje názory na minulosť a sami v tom hľadali pre seba ospravedlnenie. Čoho sa už dnes bojíme? Všetky všetko už je preč. Ja pokojne poviem, že pre mňa si bol naozaj jedným z problémov, vtedy v zime začiatkom roku 1990 okrem iného aj z dôvodu, ktorý si dnes jasne ukázal znovu. Vždy, keď sme o niečom išli diskutovať na VPN, vždy sa akosi zmenila téma. Vždy prišlo niečo nové a ja som bol vždy zaskočený spôsobom, akým sa na VPN jednalo o konkrétnej politickej veci, o tom, o čom sa malo vtedy rozhodovať. Vždy si do toho vnášal odrazu iné motívy. Dokonca aj vtedy, keď si sám prišiel s nejakým programom. Povedzme, že dnes si s programom neprišiel, prišiel s ním Peter Zajac a ty si ho zmenil. Chceš hovoriť o niečom úplne inom. Jeden z dôvodov, pre ktoré som aj ja vtedy pociťoval intenzívne nemožnosť vo VPN nejakým spôsobom vôbec aktívne pracovať, bolo aj to, že som nebol schopný nájsť normálnu logiku, ktorej by sme sa mali držať. To bol aj jeden z dôvodov, prečo ľudia, podľa mňa, odchádzali z tohto centra a prichádzali tam až večer, keď sa už väčšinou len voľne diskutovalo. Aj to, že robiť normálnu politickú prácu sa dá iba v prostredí, v ktorom všetci nejakým spôsobom súhlasia, že sú disciplinovaní aj voči sebe. Podľa mňa ty túto disciplínu neovládaš, disciplínu o dodržiavaní istých pravidiel

komunikácie. A to hovorím len preto znovu, aby som povedal, že ak nebudeme k sebe úprimní, ako to vyzeralo, ako to bolo a budeme sa iba ospravedlňovať, tak budeme mať ďalšie konferencie, ktoré nič nepovedia a takto to môžeme robiť ešte päť rokov.

Martin Bútor: Budem stručne reagovať na to, čo hovoril Jano Budaj. Za seba chcem povedať, že som nemal vtedy nijaké zamestnanie, takže som chodil do budovy pomerne často. Niekedy od rána do večera, častokrát v noci, keď iní veľmi nevládali. Podľa mňa — to je moja prvá poznámka — ten chaos, o ktorom Jano hovoríš, do značnej miery si spôsobil ty sám.

Po druhé, nie je pravda, že by neboli vecné polemiky. Boli rôzne polemiky v menších krúžkoch, vo väčších krúžkoch a bola jedna veľká niekoľkohodinová diskusia, odohrala sa vo veľkej zasadačke, kde sedelo okolo tridsať ľudí, týkala sa spôsobu práce VPN, podrobne sme diskutovali o tom, aká je naša zodpovednosť, čo v tejto situácii máme robiť. Bola to diskusia k štýlu práce, hľadali sa riešenia, bol to však spor nielen rôznych predstáv o organizačno-technickom zvládnutí VPN, ale aj spor rôznych vízií.

Tretia poznámka. Myslím si, že VPN nikdy nemalo koncept nepolitickej politiky v tom chápaní, ako sa vyskytoval v rámci Charty 77 alebo u Györga Konrada v Maďarsku. Nemyslím si, že došlo k strate vízií. Skôr je pravdou, že sa postupne vynárali rozmanité, konfliktné, proti sebe stojace vízie. A v tvojom prípade (Jána Budaja), aby som bol konkrétnejší, sa postupne stále viac tlačil do popredia národný prvok, čo sme my v danom kontexte vnímali nielen ako kritiku našej údajnej necitlivosti voči národným aspektom, ale aj ako program, ktorý, povedal by som, nebol blízky našej vízii Slovenska.

Ján Budaj: Ja si myslím, že toto obdobie január — február zrejme viacerí z prítomných hodnotia ako kľúčové, ale nechcú o ňom podrobnejšie hovoriť. Áno, v koordinačnom výbore boli ľudia, ktorí vnímali veci jedným, aj druhým spôsobom. Nie je pravda, čo hovoril Miloš Žiak, že by som bol osamelý vo svojom hodnotení práce niektorých členov KV VPN a vo vnímaní problémov. Prišlo zrejme k hľadaniu a objaveniu nových vlastných aspirácií. To by bolo v poriadku, keby nás okolnosti neboli tlačili práve opačne — nechať osobné kariéry a zobrať naplno svoju politickú zodpovednosť. Práve tí, ktorí boli členmi KV VPN a mali v rukách budúcnosť VPN. Ty (Miloš Žiak) si sa vzdal po určitom období, a tým si uvoľnil vlastne potencionálne miesto komusi, kto mohol ďalej pracovať. Pokiaľ sa iní nevzdali, no tak tá zodpovednosť proste zostala. K tým osobným hodnoteniam, ako kto vie komunikovať, k tomu by som sa vôbec nevyjadril. V týchto obvineniach sa odráža snaha vysvetliť vlastné zlyhanie obvinením druhého. Faktom je, že som bol fyzicky a psychicky vyčerpaný. V organizácii VPN bolo po revolúcii skutočne veľa chaosu. Vyčerpanie sa pre mňa stupňovalo, samozrejme, aj vnútornými nedorozumeniami. Je faktom, že, povedzme, keď Fedor (Gál) prichádzal do funkcie predsedu KV VPN začiatkom marca, tak bol oddychnutejší, ja som tú zmenu len uvítal. V tej dobe som už pracoval v národnej rade a okrem toho som mal dojem, že Fedor Gál si začal uvedomovať, že nie je možné robiť profesionálnu politiku neprofesionálne, mimovázkovým štýlom.

Peter Zajac: Dovoľte, aby som prešiel k samotnému problému Schuster. Ako ho ja vnímam. Ja si myslím, a v tom bola naša politická chyba, ale v tomto prípade si myslím, že najmä politická chyba Jána Budaja, že sme nedocenili reálne mocenské pomery v Slovenskej národnej rade, nedocenili sme to, že tie kooptácie, ktoré v Slovenskej národnej rade prebiehali a ktoré sa uzatvárali, lebo už ďalšie neboli možné z časového dôvodu, neprebehli tak, aby sme mali jednoducho v Slovenskej národnej rade väčšinu. Neprebehli najmä v sfére záujmových organizácií Národného frontu, čo boli komunisti cez rozličné dobrovoľné organizácie. Nevymenili sme ich a nepodarilo sa nám ich ani získať politicky. Ja myslím, že v tomto prípade zohral naozaj osobnú rolu aj Janov Budajov konflikt s jednou poslankyňou za NF, zabudol som ako sa tá dáma volá, ktorá bola potom najtvrdšou kritičkou Budajovho nástupu. Pri voľbe aj jej veľmi emotívna reč negatívne zapôsobila na jeho voľbu.

Ján Budaj: Janka Blažejová. Ale to nebol žiadny skutočný konflikt, iba zámienka.

Peter Zajac: Áno, samozrejme. Inými slovami povedané, politické rozhodnutie o tom, že má Jano Budaj nahradiť Schustera, bolo politickým rozhodnutím VPN. Nebolo to nejakým osobným Janovým Budajovým rozhodnutím. Bolo to politické rozhodnutie za účelom ďalšieho následného kroku, a to odvolanie Čiča. Boli dokonca kandidáti na funkciu predsedu vlády. Pamätám sa, že sme veľmi presviedčali Jozefa Kučeráka, aby túto funkciu prijal. Aj to patrí medzi osobné politické svedectvá. Ale ja si myslím, že problém toho odvolávania spočíval v tom, že sme ho politicky nezvládli, a v tomto pripisujem naozaj dosť značnú rolu Janovi Budajovi, pretože vychádzal z elementárneho faktu, že on bol so Schusterom osobne dohodnutý. Ustavične zdôrazňoval, že to je v poriadku, že Schuster odstúpi sám a že vlastne Schuster to ustavične opakuje, že je to pripravené, a bude to v poriadku. Podľa mňa Schuster urobil jednoduchý trik, a ja to pokladám za trik zo Schusterovej strany, nie za nejakú náhodu. Neodstúpil, ale povedal: „Áno, ja odovzdám svoje miesto Janovi Budajovi, ale ak ma odvoláte.“ A týmto krokom si Schuster v podstate, a ja som si istý, že politicky sa spolupodieľali na príprave tohto rozhodnutia komunisti, týmto spôsobom si Schuster, disciplinovanosťou komunistov, ale aj spoločenských zložiek, zabezpečil, že nebol odvolaný a, samozrejme, že Jano Budaj nebol, ani nemohol byť potom zvolený.

Kamil Procházka: Prepáčte, ale aj niektorí poslanci za VPN nehlasovali za Budaja.

Peter Zajac: Áno, iste. Aj to patrilo k tomu, že ani samotní poslanci za VPN nevedeli poriadne, o čo ide. Ak dovoľíte, ešte by som to dokončil. A v tejto situácii potom Janovi Budajovi neostávalo nič iné, iba sa rozhodnúť a rozhodnúť sa ad hoc na mieste, či prijme funkciu prvého podpredsedu alebo nie. Jano Budaj sa rozhodol podľa mňa správne, že tú funkciu prvého podpredsedu prijme. V tej chvíli sa ale zrútila celá konštrukcia odvolať Schustera, aby mohol byť odvolaný Čič z funkcie predsedu vlády a my, ako politické vedenie, sme jednoducho zmenili celú stratégiu. To musím povedať rovno. Zmenili sme celú stratégiu a skúsili sme dospieť s Čičom k nejakej dohode. Aj so Schusterom. Konsenzus so Schusterom spočíval v tom, že

sme sa dohodli, aby sme zamedzili ďalším konfliktom, pretože sa blížilo volebné obdobie, že Schuster bude vykonávať funkciu predsedu SNR do volieb a vybavili sme u Václava Havla, že bude po voľbách veľvyslancom v Kanade. Od tej chvíle, keď nebol Schuster prvýkrát odvolaný, sme vedeli, že už nikdy nebudeme mať do volieb väčšinu, nemôžeme jednoducho tú situáciu zmeniť a aranžovali sme to so Schusterom tak, aby tam zostal do volieb. Nevidím to teda tak, ako to vidí Schuster vo svojej knižke, že on ešte raz tú demisiu ponúkal. Stratégia s Čičom bola iná, bola založená na tom, že ak zloží legitímáciu KSS a začne kooperovať s VPN, bude kandidátom na poslanca na kandidátke VPN, ale s tým, že sme mu dopredu oznámili, že ho v prípade víťazných volieb nebudeme nominovať za predsedu vlády, s čím on súhlasil. A náš dôvod, prečo sme ho nechceli nominovať na funkciu predsedu vlády, spočíval v poznaní jeho vlastností. Oproti Petrovi Pithartovi bol veľmi pasívny. Musím povedať, že v tejto veci sa správal Čič naprosto korektne. Akonáhle k tej dohode medzi Čičom a VPN došlo, prijal svoju rolu, to znamená, že vedel, že nebude kandidátom na funkciu predsedu, správal sa korektne voči VPN a my sme sa správali korektne voči nemu. Ja by som iba ako perličku spomenul jednu drobnú udalosť, ktorá troška svedčí o činnosti pani Anny Nagyovej. Tesne pred voľbami si pani Anna Nagyová zavolala Fedora Gála a my, keďže sme hovorili, že nikto nemôže ísť rokovať sám, sme tam išli spolu s Martinom Bútorom a za neprítomnosti Čiča zoznámila pani Anna Nagyová Fedora Gála s nejakým človekom. Ak chce, porozpráva o tom on bližšie. Išlo v podstate o to, že ten dotýčny mal ponúknuť značné finančné čiastky, pokiaľ bude VPN kandidovať Milana Čiča za predsedu vlády Slovenska.

Fedor Gál: Nie Zajacovi, Bútorovi a Gálovi ponúkol tie značné finančné čiastky, ale povedal, že reprezentuje významné americké lobby a že Čič je zárukou toho, že tie prostriedky na Slovensko prídu. Hovoril mierne nalomenou slovenčinou. Meno neviem.

Ján Budaj: Všetky úspechy revolúcie boli výsledkom ústnej dohody s využitím tlaku ulice. Ktorákoľvek mohla byť porušená, to nebola otázka politickej naivity revolucionárov. Bol to jediný nástroj, ktorý sme mali. V ktorúkoľvek chvíľu sa mohlo stať, že režim, ktorý sme zatlačali, nám postaví hranicu. To už nebola otázka prehry alebo výhry, pretože my sme politicky zvíťazili. Bolo otázne, ako sa bývalé politické štruktúry budú dobrovoľne vypratávať zo scény a kedy sa to zastaví. To znamená, že so Schusterom som mal pripravenú realizáciu rozhodnutia KV VPN na základe osobných rozhovorov a dohôd. Inak to nemohlo ani byť. Predpokladal som, že aj vy ostatní urobíte niečo preto, aby sa predseda VPN stal predsedom SNR, keďže to bola naša oficiálna línia, prediskutovaná aj s Václavom Havlom. V kontexte už spomínanej pasivity mnohých členov KV VPN je marcové odvolávanie Schustera výrečné. Prakticky nebolo možné pripraviť tento dôležitý krok, pretože takmer nik necítil povinnosť plniť politické rozhodnutie. Nikto sa nestaral o to, že či bolo vôbec s našimi poslancami hovorené, či bolo hovorené s nezávislými, či to bolo pripravené mediálne,... Nikto sa o nič nestaral, lebo zvykom bolo, že to niekto zariadi a že to vždy vyšlo. Opakujem ešte raz, na predpoklade, že dohody budú dodržané niet čo zazlievať. Rudolf Schuster celý čas vyhlasoval, že bude rešpektovať revolučnú silu VPN, že

si uvedomuje, že ako človek nominovaný do funkcie komunistickou stranou je posledným politikom v špičkovej ústavnej funkcii, ktorý nevznikol na základe okrúhleho stola. To, že nezávislí mohli zohrať pri hlasovaní tú rolu, nebolo chybou VPN, pretože sa kompletne vyčerpal limit, ktorý nám dávali okrúhle stoly. Vymieňať sa dali len straníci KSS. Pokiaľ išlo o členov KSS, v deň, keď ja som nastupoval do národnej rady, boli všetky limity určené okrúhlym stolom vyčerpané, a to poslednými tromi kooptovanými, medzi ktorými som bol aj ja. So mnou myslím Boris Zala a Ferro Mikloško. Nemohli sme mať už viac poslancov. Rudolf Schuster odmietal našich kooptovaných poslancov menovať do predsedníctva, a vtedy predsedníctvo malo, ako viete, právomoci, ktoré mu umožňovali odvolať predsedu vlády. Proste komunisti sa na tento deň pripravili. Vonku bola zorganizovaná manifestácia, o ktorej na minulom stretnutí Milan Kňažko povedal, že ju spoluorganizoval alebo inicioval Vladimír Mečiar. Keď si pozriem späť fotky z tej manifestácie, už sú tam tváre ľudí, ktorí sa potom veľmi výrazne angažovali v Štúrovej spoločnosti, v SNS atď. Na balkóne bola prvá manifestácia ešte vtedy legálne nezaloženej SNS a porušenie dohôd odporúčal Rudolf Schuster, ako vyplýva aj z jeho knihy, a rovnako aj Milan Čič. Zo strany VPN tu bola zlá príprava, zlá reakcia na prehru.

László Szigeti: Schuster a Jano (Budaj). Jano (Budaj) ani pre mňa nebol kontraverznou osobou, ale šumy nastali aj medzi nami v dvoch veciach. Jedna je ten nešťastný program Maďarskej nezávislej iniciatívy. A druhá. Išiel si (Ján Budaj) jednať so Schusterom. Viackrát si s ním jednal a jednu vec si pamätám. Raz keď som bol v parlamente, tak ma zavolať do svojej kancelárie Schuster. Neviem, ako to tam píše v tej svojej knihe, ešte som ju nečítal a hovorí: „Pozrite sa, pán Szigeti, ja by som naozaj odstúpil,“ možno s viacerými ľuďmi takto jednal, o tom som ťa informoval, „ale mohli by ste sa dohodnúť aj vo VPN-ke, aj na Hrade, že by som rád išiel do Kanady.“

Základnými politickými chybami, pri ktorých som asistoval, boli politická dohoda s Národným frontom o počtoch výmeny poslancov, a to, že som pravdepodobne nebol dostatočne silný na to, aby som vás presvedčil, že v Českej republike sa vláda organizuje inak. O tom som hovoril minule. Ale to je zase tá slovenská choroba, že ste chceli vždy kopírovať federálnu vládu.

František Mikloško: Technická poznámka. Po prvé, pamätám si, že sa uvažovalo o tom, že Čič bude odvolaný a že miesto neho by mal ísť Jožko Kučerák. Pamätám si na šot v televízii, keď Jožka Kučeráka prijal Václav Havel, vedľa neho stála nejaká sekretárka, ktorá sa už tak usmievala, ako že už je všetko hotové. Z tých dôb sa datuje môj výrok, ktorý používam do dnešného dňa: „Jožko, nezabudni na nás, keď budeš tam hore.“

Martin Porubjak: Tam nebola televízia, Ferko!

František Mikloško: Bola, bola. To bol šot v televízii z prijatia Jožka Kučeráka na Pražskom hrade. Ale, pokiaľ sa ja pamätám, v rozhodujúcej chvíli, keď išiel Jano Budaj do parlamentu, nebola zhoda vo VPN, či má ísť kandidovať na predsedu SNR. Ja si pamätám, veď my sme boli tesne predtým v Amerike a v Kanade a tam už som v našej delegácii videl napätie a mal som pocit, že VPN-ka nemala jednotný názor.

Ja som sa ťa ešte, samozrejme, si to nemôžeš pamätať, ale som sa ťa (Jána Budaja) v jednom rozhovore počas letu pýtal: „Jano, máš to zrátané?“ Vtedy som to chápal tak nejako, že v rozhodujúcej chvíli VPN od toho akoby uskočila a že to bol do určitej miery tvoj ťah. Tam boli dve hlasovania. Odvolanie Schustera. Pri prvom sa hlasovalo ešte zdvihnutím ruky. Nehlasoval som za odvolanie Schustera. Nedostal som žiadne inštrukcie. A pri druhom som, samozrejme, hlasoval. Prvé hlasovanie bolo zle zrátané, hlasovalo sa druhýkrát, potom som si predsa povedal, že idem hlasovať za Jana Budaja.

Ďalšiu vec, čo by som chcel povedať, ja sa pamätám, že Schuster nechcel ísť do Kanady, chcel ísť do Nemecka, ale Kanada mu bola ponúknutá. Že Nemecko je obsadené, ale že môže dostať Kanadu. A v tomto zmysle si to pamätám, v tomto zmysle on naozaj uvažoval, aj sa už úplne sústredil na veľvyslanecké miesto a uvažoval aj o svojom predčasnom odchode zo SNR, pokiaľ by dostal tú Kanadu rýchlo. Mne povedal Zelenay, že na tej povestnej „päťke“ (jedna z miestností v Mozartovom dome — pozn. redakcie) sa už vtedy hovorilo, on mi tvrdil, že on to navrhol, o možnom kandidátovi na predsedu SNR, o mne. To bolo v období ešte pred voľbami 1990. Ja si pamätám, že už ako predseda SNR som sám viackrát telefonoval, už si nepamätám, či Dienstbierovi alebo komu, aby to Schusterovi vybavil, lebo sa to po skončení volebného obdobia veľmi preťahovalo. A nebolo to také samozrejme. A ešte som doniesol jeden list. Neviem, čo má znamenať. Dal mi ho jeden človek, bývalý vysoký funkcionár SNR. Janov (Budajov) moták, čo poslal Schusterovi. Ja mu ani nerozumiem, len to prečítam. „Pán Schuster, za týchto okolností vás prosíme, aby ste uvážili, do akej situácie dostanete mňa, osobu a celé hnutie, ak budete trvať, že máte byť odvolaný. Vyhovoval som našim požiadavkám, pokiaľ trváte na tom, že máte byť odvolaný, prosím vás, aby ste celú akciu dnes stiahol z programu, zostanem v roli poslanca. Uvážte svoj postoj.“ To je tvoj list, nerozumiem celkom obsahu. Ja som ho doniesol do archívu VPN. Bol by som rád, keby si ho vysvetlil.

Martin Bútorá: Chcem potvrdiť, že to bolo naozaj politické rozhodnutie VPN o tom, že sa má urobiť výmena na poste predsedu SNR a že kandidátom je Ján Budaj. Problémom sa stala realizácia tohto rozhodnutia, ktorá nebola náležite zabezpečená. Spomínam si na jedno stretnutie s našimi poslancami, kde bolo treba zdôvodniť, prečo sa toto rozhodnutie urobilo a ako sa má uskutočniť. A to už bola tá fáza, kedy, ako hovoril Ferko Mikloško, sa aj vo vedení rodili pochybnosti o tom, či je to dostatočne pripravené. Nakoniec, pochybnosti mal, myslím, aj sám Ján Budaj. Či neutrpíme blamáž — my ako VPN, Budaj ako líder VPN, proste garnitúra Novembra ako celok. Faktom je, že som bol v rozpakoch, keď sa ma Vlado Krivý a ďalší konkrétne pýtali, aká je stratégia, aké politické dohody sa v tomto bode dosiahli, ako je to pripravené, aký bude procedurálny postup, kedy, kto a za čo bude hlasovať atď.

Ján Budaj: Čo si povedal?

Martin Bútorá: Povedal som približne to, čo si hovoril ty: že to je naše politické rozhodnutie, vysvetlil som jeho dôvody, s tým, že to je osobne dohodnuté s predsedom SNR Schusterom, že teda ide o záležitosť ústnej politickej dohody medzi lídrom VPN a predsedom SNR, a že ich žiadame, aby hlasovali za odvolanie Schustera. To

bolo asi všetko, čo sa v tej chvíli dalo povedať. Nie že by poslanci neboli chápali potrebu uskutočniť zmeny, ísť rýchlejšie dopredu, bolo však cítiť nedostatočnú pripravenosť v procedurálnych otázkach, možno som nepôobil veľmi presvedčivo nielen v technických detailoch, ale aj pokiaľ ide o dôveryhodnosť tej osobnej dohody, sám som si nebol istý, či to naozaj prejde.

Z celkového politického hľadiska nešlo iba o dobiehanie vývoja v Čechách, išlo o pokračovanie v transformácii doma. Usilovali sa získať na post predsedu vlády Jozefa Kučera. Pamätám si na naše rozhovory v New Yorku počas prvej americkej návštevy prezidenta Havla vo februári 1990 a treba povedať, že Jožko Kučera vytrvalo odolával, odmietal o tejto funkcii uvažovať. Nebolo to jednoduché.

Pri tejto príležitosti by som sa pre potreby historikov chcel zmieniť ešte o jednom inom rozhovore, ktorý do istej miery dokumentuje uvažovanie vo vnútri VPN. Niekedy v tomto období sme totiž hovorili na túto tému s Jánom Čarnogurským, stretli sme sa v Carltone, okrem mňa tam boli myslím Peter Zajac a Fedor Gál a možno ešte niekto. Bola to skôr voľná politická konzultácia, nemalo to charakter ponuky ani politického vyjednávania, chceli sme vedieť, ako sa on na veci pozerá a pýtali sme sa ho, či by on, ako predseda KDĽ, aspiroval na funkciu predsedu slovenskej vlády, keby sa situácia tak vyvinula, či by mal o tento post záujem. Ján Čarnogurský vtedy záujem neprejavil.

Napokon, pokiaľ ide o pani Nagyovú, spomínané stretnutie sa odohralo za zvláštnych okolností. Pretože kým Fedor Gál sedel s oným bohatým Američanom v jednej miestnosti, v druhej miestnosti sedela pani Nagyová, Peter Zajac a ja a pani Nagyová sa nám usilovala vysvetliť, prečo istý človek v našom hnutí nie je dobrá voľba a vytýkala nám, že sme naňho priveľmi vsadili, pričom naopak, práve pán predseda Čič je dobrá voľba. A že ten človek, ona ho nemenovala, ale vidíte všetci, kam sa teraz pozerám, že mám na mysli Jána Budaja, že ten človek ide vraj od začiatku proti pánu Čičovi, a to je veľká chyba, my vo VPN robíme kardinálnu chybu, keď za ním tak stojíme a mali by sme si dobre rozmyslieť, či teda dáme priestor tomu človeku, alebo či radšej nechceme dať ešte jednu šancu terajšiemu pánu predsedovi. Inými slovami, lobbovala za svojho šéfa, aby sme ho ponechali ako predsedu vlády.

Eugen Gindl: Doporučujem, aby sme sa vrátili k príprave, priebehu a dôsledkom prvého snemu VPN, ktorý sa konal koncom januára 1990. Na sneme sa prejavilo čosi, čo novinári vzápätí pomenovali ako rozkol, či prinajlepšom existenciu dvoch prúdov vo VPN. Hneď na tlačovke, ktorá sa konala vzápätí po skončení snemu, túto otázku položili novinári Jánovi Budajovi a Fedorovi Gálovi, s ktorými som tam bol aj ja, a odpoveď, ktorú dostali, bola neurčitá, rozpačitá, rovnako, ako priebeh snemu a záverečného hlasovania o tom, či môžu byť členmi VPN bývalí komunisti s odloženými legitimáciami. Priebeh tohto snemu, jednotlivé referáty i vystúpenia by bolo treba analyzovať, pretože, podľa môjho názoru, dopad tohto snemu na delegátov a tým aj na širokú základňu VPN bol demobilizujúci.

Účastníci snemu chceli počuť jasné slovo: mali za sebou vyše dvoch mesiacov čiernej, nevďačnej roboty, priameho stretu so „starými štruktúrami“, oprávnené sa nazdávali, že VPN by si malo vytýčiť ambicióznejší cieľ, než iba pripraviť slobodné voľby. Chceli počuť, že VPN sa stane politickým subjektom a pôjde do volieb, aby si revolučnú legitimitu podopreli legitimitou vzišlou z volieb. Väčšina delegátov sne-

mu mala zdravý ťah, zdravý feeling, čo treba urobiť, ale vedenie, teda my, sme ich v tomto smere ani neinšpirovali, ani nepovzbudili. Teda ešte raz: bolo by treba analyzovať, s akou líniou sa pripravoval tento zjazd. Stačí si pozrieť úvodníky vo Verejnosti, napr. Fedor Gál: Vidina našej cesty. Aká to bola línia vzhľadom k členstvu bývalých komunistov, čo považujem za dôležité najmä vzhľadom na prevolanie Ľuba Feldeka ešte z revolučnej tribúny k radovým komunistom a napokon uznesenia snemu a ich plnenie. Toto všetko by bolo treba analyzovať a diskutovať o tom.

Vrátiť by sa bolo treba i k tomu, z čoho vzišiel, ako bol pripravený, ako bol zabezpečený pokus o prevzatie moci v parlamente. Pokiaľ sa pamätám, ani na zjazde, ani po zjazde sa o tomto ešte nehovorilo. Nezdarený pokus dostať Jána Budaja do funkcie predsedu SNR bol totiž fatálny najmä preto, lebo ukázal verejnosti, že VPN, tri a pol mesiaca po revolúcii nemá dost' politickej sily na to, aby presadila svoju politickú vôľu.

Ja si to pamätám takto: Budaj zvolal schôdzu KC VPN, kde povedal asi toto: „Prvé týždne po revolúcii sme boli pred Čechmi, teraz za nimi zaostávame. Oni majú na čele svojho parlamentu Burešovú, predsedom vlády je Pithart a my máme Schustera a Čiča.“ Všetci sme plán jednohlasne odsúhlasili, ale keď prišlo na lámanie chleba, ani mnohí z našich poslancov nevedeli, čo sa to vlastne robí. Vid' Krivý, Laučík, Mikloško...

František Mikloško: Niesol som v sebe ten rozpor, mal som pocit, že tam je. Rozhodoval som sa osobne.

Eugen Gindl: Kto mal teda na starosti informovanie poslancov, kto zabezpečoval politickú dohodu s predstaviteľmi jednotlivých klubov v parlamente? Martin Bútor tu hovoril, že on sa stretol s poslancami, prečo boli napriek tomu dezorientovaní? Pretože zasadanie neprebiehalo podľa scenára? Nedávno mi Zala hovoril, že on, ktorý bol v tom čase vedúcim sekretariátu SNR, pravidelne o tom, čo sa deje v SNR, informoval KC VPN, o všetkom, čoho bol svedkom, i o tom, čo sa len dopočul, išlo o štýl, spôsob a výsledky jednaní, ktoré robil Budaj s Majerom, Weissom, Schusterom a ďalšími. Zala si vraj dobre pamätá aj to, ako sa v parlamente objavil Ciklami. Bolo by dobré Zalovo svedectvo zahrnúť do tohto spomínania, ba obrátiť sa aj na ďalších účastníkov a zrekonštruovať tento parlamentný nezdar, lebo inakšie takéto nesúrodé spomínanie nemá veľkú hodnotu. Krátko po tom, ako Budaj nebol zvolený, stretol som sa v kuloároch parlamentu krátko so Schusterom a ten mi povedal: „Udiali sa tu dnes škaredé veci, ale ja budem VPN vždy podporovať.“

Peter Zajac: Ja som chcel povedať iba jednu vetu, chcel som potvrdiť svedectvo Martina Bútoru. Naozaj bolo stretnutie s poslaneckým klubom VPN na Jiráskovej, kde sme ich informovali o tom, že má dôjsť k tejto výmene, informovali sme ich o tom, že Jano Budaj sa má stať predsedom. Neboli tam všetci poslanci. Jano Budaj tam chvíľu bol, ale potom musel niekde odbehnúť. Takže tí, ktorí tam neboli, ako Fero (Mikloško) a možno aj ďalší, o tom nevedeli, ale tí, ktorí tam boli, vedeli, o čo ide, vedeli, akým spôsobom to má prebiehať. Vnútornej disciplíny v poslaneckom klube a vzájomnej informovanosti nestačili v tom čase na to, aby sa vytvorilo jednotné spoločné stanovisko.

Igor Cibula: Aby som narušil rytmus tejto diskusie, chcel by som uviesť dve vyjadrenia. Jedno v súvislosti s tým, čo tu nadhodil pán Ondruš, týka sa osoby Vladimíra Mečiara. Trochu by som sa dotkol aj niektorých aktivít Strany demokratického socializmu. Myslím si, že Miloš Žiak vo svojej knihe „Slovensko: od komunizmu kam?“ podrobne a verne vylíčil tieto aktivity, ale aj tak by som ho doplnil.

Najprv by som si dovolil osobnú poznámku: prvýkrát v živote sa stretávam s KC VPN v takomto globálnom zložení, pretože prakticky som komunikoval s niektorými predstaviteľmi VPN jednotlivo. Je to pozitívny signál v súčasnej slovenskej politickej situácii. Nechcel by som, aby toto bola politická debata, ale nemohol som si odpustiť, aby som túto poznámku nepovedal.

Keď som spomenul Vladimíra Mečiara, tak chcem zdôrazniť, že Mečiara som v tom čase poznal asi tak, ako som poznal Fedora Gála, s ktorým som sa zoznámil v Literárnom týždenníku — alebo ako Jána Budaja, s ktorým som sa tiež zoznámil v Literárnom týždenníku. Dokonca Eugena Gindla som poznal lepšie ako Mečiara. Nebudem však nejako detailne rozoberať tento vzťah. Chcem povedať, že pokiaľ ide o Mečiarov nástup do funkcie ministra vnútra, tak tu by bolo potrebné spomenúť mená, ako boli Alexander Dubček, Ján Uher, Ivan Laluha a Dr. Vladimír Krajčí z Trenčína. Možno povedať, že pri komunikácii týchto osôb došlo k tomu, že Mečiar bol nominovaný za ministra vnútra. Iniciáciu tejto komunikácie vyvolal Milan Čič tak, že oslovil Alexandra Dubčeka, aby navrhol kandidáta na post ministra vnútra. O tom viem, podrobnosti môžem hovoriť neskôr.

Pokiaľ ide o moje vzťahy s Vladimírom Mečiarom, tak s ním som sa stretol prakticky po dvadsiatich rokoch 17. decembra 1989 a nevedel som nič o tom, čím sa dovtedy Mečiar zaoberal, čím sa živil atď. My sme sa totiž poznali v rokoch 1967—1969, keď funkcionárčil v ČSM a potom vo Zväze pracujúcej mládeže Slovenska. V období pred novembrom 1989 som sa s ním naposledy stretol v roku 1969, keď pôsobil ako funkcionár Zväzu pracujúcej mládeže v centrále tejto mládežníckej organizácie na Pražskej ulici v Bratislave. Po novembri 1989 sa mi Mečiar prihlásil na výzvu, ktorú publikoval Literárny týždenník, že v sobotu 17. decembra 1989 bude aktív Strany demokratického socializmu v refektári kláštora Františkánov v Bratislave, kde v tom čase sídlila Matica slovenská. Zatelefonoval mi do Literárneho týždenníka, avšak ja som pri tom rozhovore nevedel, že ide o toho Vlada Mečiara, ktorého poznám. Ale dohodli sme sa, že sa stretneme v sobotu 17. decembra 1989 o siedmej pred budovou starého rozhlasu v Bratislave. Keď sme sa stretli, zašli sme na raňajky do reštaurácie Luxorka a tam ma hneď ohromil tým, že vybalil z aktovky hrubý spis: boli to nejaké zápisky, resp. kópia zápiskov Babinského z väzenia. Spomínam to preto, lebo som nedávno začal čítať knižku Františka Mikloška, kde sa tieto zápisky spomínajú. Bolo pre mňa prevapením, ako sa Vladimír Mečiar dopracoval k tomuto materiálu. Mne nepovedal legendu alebo verziu, ktorú povedal Júliusovi Strinkovi, ako to uvádza vo svojej knihe František Mikloško. Zrejme si myslel, že by som si jeho verziu overoval, a preto mi neprepradil zdroj, kde Babinského zápisky získal. Povedal mi, že mi nemôže preraďovať svoj zdroj, ale že originál Babinského zápiskov je uložený v jednej pražskej advokátskej kancelárii. Podľa Mečiara by sa mal dokument použiť na kompromitáciu komunistickej strany. Prekvapil ma samotný fakt, odkiaľ sa k takémuto materiálu Mečiar dopracoval.

Preskočím to, čo Miloš Žiak popísal v jeho spomínanej knižke o Strane demokratického socializmu, ako aj o Vladimírovi Mečiarovi. Vladimír Mečiar ma druhýkrát zaujal vtedy, keď som zistil, že nadviazal kontakty s predstaviteľmi KGB v Československu. V tom čase som však ešte nevedel, kto to sú títo predstavitelia. Až oveľa neskôr — a to v roku 1994 — som za určitých okolností zistil, že to bol generál Vladimír Voskobojnikov, ktorý bol posledným oficiálnym predstaviteľom KGB v Prahe. Inak, generál Voskobojnikov zastával v roku 1994 funkciu riaditeľa Správy strategického plánovania Služby zahraničnej rozviedky Ruska. Toľko je mi známe o Mečiarových kontaktoch s ruskou rozviedkou, teda presnejšie chcem povedať, čo mi bolo vtedy známe o týchto kontaktoch. Vedel som, že Vladimír Mečiar nejaké kontakty má, ale nevedel som presne, aké sú to kontakty, pretože mi to vlastne nikdy nepovedal. Dozvedel som sa o nich z iných prameňov a zdrojov. Uvádzam to preto, aby sa objasnili kontúry Mečiarových vzťahov na rôzne strany. Ďalší zaujímavý fakt si pamätám z obdobia, keď som navštívil Mečiara na ministerstve vnútra a čakal som na prijatie na jeho sekretariáte, vtedy tam prišiel plukovník Viliam Ciklamini, s ktorým som nemal z rôznych dôvodov dobré osobné vzťahy. Obaja sme boli z nášho náhodného stretnutia prekvapení. Plukovník Ciklamini mi povedal, že bude s Mečiarom len päť minút. Naozaj o päť minút vyšiel z Mečiarovej kancelárie a keď som vstúpil k Mečiarovi, ten už bol zahrúžený do nejakých materiálov. Ešte som nevedel, že sú to zväzky Štátnej bezpečnosti, lebo som vtedy ešte nevedel, ako takéto dokumenty vyzerajú. Tieto poznámky sa týkajú Vladimíra Mečiara a jeho relácie na ministerstvo vnútra. O Mečiarovi možno povedať, že na začiatku svojej politickej kariéry po novembri 1989 staval predovšetkým na určitom legitimovanom vzťahu k Alexandrovi Dubčekovi. Pretože však Mečiar nikdy nejaké dôverné osobné kontakty pred novembrom 1989 na Dubčeka nemal, staval na svojich vzťahoch v Trenčíne, kde vlastne začínal po novembri 1989 politickú kariéru. Toľko k osobe Vladimíra Mečiara.

Principiálnejšie by som chcel ozrejmiť niektoré pohnútky, teda základné motívy, ktoré súviseli s vytvorením Strany demokratického socializmu, s jej názvom, stratégiou a filozofiou. My sme sa už prakticky od roku 1987 zaoberali tým, aký bude u nás vývoj po páde komunistického systému. Zastávali sme názor, že ten jeden prúd nespokojných s komunistickým systémom, ktorý reprezentuje dissent, resp. na Slovensku tajná cirkev, na ktorú som mal napojenie predovšetkých cez Jána Čarnogurského, neosloví po páde režimu celú spoločnosť, pretože slovenská spoločnosť je inak štruktúrovaná ako česká spoločnosť atď. A predpokladali sme, že ľavicová mentalita významnej časti obyvateľstva sa nezmení tým, že padne komunistický režim. Vychádzali sme z toho, že bude potrebné vytvoriť sociálno-demokratickú stranu, pričom sme predpokladali, že táto strana by mohla vzniknúť asi takým technologickým procesom alebo podobne, ako neskôr vznikla z Komunistickej strany Slovenska Strana demokratickej ľavice. Pri zakladaní Strany demokratického socializmu sme pôvodne uvažovali a dokonca sme robili aj pokusy vytvoriť jednotnú sociálnu demokraciu. Narazili sme však na problém, že časť bývalých sociálnych demokratov, ktorí boli vylúčení po februári 1948 zo sociálnej demokracie, nechcela s nami komunikovať s odôvodnením, že sme rovnakí boľševici, ako boli tí, čo neskôr vytvorili SDĽ, a preto odmietali s nami komunikovať. Druhá časť zakladateľov Sociálnodemokratickej strany Slovenska, ktorú reprezentoval v tom čase Peter Paulička, videla vo funkcioná-

roch Strany demokratickeho socializmu akési ohrozenie vlastných pozícií v prípade nejakého spojenia s nami, čo nás v podstate nútilo k tomu, aby sme konali samostatne. Hneď v prvých dňoch po založení prípravného výboru Strany demokratickeho socializmu sme sa pokúšali o kontakt s vedením VPN. Ja osobne som to robil cez Ivana Štrpku a Sergeja Michaliča, ale nebol som v tom veľmi úspešný. Podarilo sa nám z našich informačných zdrojov získať informácie, ako sa na nás dívajú vo vedení VPN. Na základe týchto informácií sme situáciu vyhodnotili tak, že nemôžeme byť akceptovaní ako partneri vedenia VPN. Dokonca aj potom, keď už došlo k nejakým kontaktom, ani tieto kontakty neboli efektívne.

Dovoliť si vrátiť sa ešte k osobe Vladimíra Mečiara. Ešte stále nie je úplne objasnená jeho aktivita do novembra 1989. A to napriek tomu, že sme sa viacerí o to pokúšali. Sám som sa pokúšal zmapovať jeho biografiu od roku 1969 do roku 1989. Nepodarilo sa mi to, a viem, že viacerí sa o to pokúšali. Myslím, že tu môže byť určitý kľúč k tomu, aby sme pochopili jeho konanie a spoznali, či jeho postoje, najmä konanie vo funkcii ministra vnútra mali určité zázemie. Vo svojich úvahách na túto tému nemôžem byť konkrétny, lebo nemám žiadne konkrétne dôkazy na podloženie rozličných úvah, vyslovených v súvislosti s jeho pôsobením v tejto funkcii, nestaviam na indíciách, ani na sprostredkovaných svedkoch.

Ešte spomeniem jednu okolnosť, ktorá súvisí s činnosťou Strany demokratickeho socializmu, a síce to, že táto strana bola od počiatku v intímnom informačnom kontakte s premiérom Milanom Čičom a niektorými ďalšími ministrami Čičovej vlády, ktorí deklarovali svoj záujem, že by sa chceli politicky realizovať práve na platforme tejto strany. Len taká osobná poznámka. Vzhľadom na to, že aj dnes sú tu niektorí bývalí členovia komunistickej strany, tak ani my sme nepovažovali za handicap ten fakt, že ľudia, ako napr. Milan Čič prejavujú o nás záujem, ale realisticky sme hodnotili situáciu. Náš model vstupu na „top úroveň“ v politike vychádzal z toho, že VPN nám umožní na tejto politike participovať. Ale vedenie VPN nás konkrétnymi krokmi vytesňovalo z politiky, a tak sme zostali na okraji politiky. Sám som sa rozhodol pracovať vo federálnej spravodajskej službe, teda v rozviedke. Vlastne po prvýkrát hovorím verejne o tom, že to bol jeden z mojich kľúčových motívov, prečo som odišiel zo Strany demokratickeho socializmu. Samozrejme, že tento odchod z politickej strany bol legendovaný záujmom o moju budúcu žurnalistickú kariéru.

Jozef Kučerák: Ja mám len poznámky na základe osobných zážitkov so Schusterom, ako ex post. Na jeseň roku 1990 som zastupoval Mečiara vo výbore Svetového kongresu Slovákov a tam som deň strávil so Schusterom. A z rozhovoru, v ktorom sme sa rozprávali dlho o týchto veciach, som nadobudol určitý dojem, že pri odvolávaní v parlamente sa zachoval tak, ako by sa zachoval ktokoľvek iný. Proste sa cítil urazený, že má jednoduchým spôsobom odísť z parlamentu a parlament ani nezhodnotí to, čo urobil dobrého a to, čo urobil zlého. A on sa vždy cítil ako človek, ktorý vo svojej kariére plno dobrého urobil. Tým sa hodnotil, proste, že bol konštruktívny. Bola to zmes ješitnosti i ambícií a z toho dôvodu si to aj rozmyslel, napriek tomu, že tam bola predtým určitá dohoda. No a samozrejme, druhá vec bola tá, že vycítil, že bude mať v parlamente väčšinovú podporu a z toho dôvodu sa na to aj spoliehal. Tretia vec, ktorú mi povedal, bolo, že on to chápal viac ako osob-

nú iniciatívu Jána Budaja. Tak mi to on charakterizoval. Nevedel, aké je pozadie zo strany VPN. Tak to je len môj stručný poznatok k tomuto.

A ďalší poznatok je ten, že podľa svedectva jednej poslankyne, poslanci SNR, ktorí mali stretnutie asi deň predtým na Ventúrskej, sa cítili urazení, že sa im údajne povedalo, že majú hlasovať za odvolanie Schustera. Jednoducho sa im to dalo ako príkaz. A viete, poslanci, ktorí tam boli, prišli do zmenených spoločenských podmienok a chceli o niečom rozhodovať samostatne. A naraz sa cítili ponížení tým, že sa im dal príkaz, že majú hlasovať tak a tak. Miesto toho, aby sa o tom diskutovalo a vysvetľovalo, tak sa im dal tento stručný pokyn a z toho dôvodu, proste ako na protest, niektorí poslanci hlasovali proti odvolaniu Schustera. To je všetko.

František Mikloško: Ja poviem len jednu vetu. Ja totiž cítim jeden malý rozpor. Podľa mojich informácií sa mal Schuster vzdať. Tam nemalo byť vôbec hlasovanie o odvolaní. V poslednej chvíli nastala situácia, že Majer pristúpil k mikrofónu a povedal: „Dávam hlasovať o odvolaní.“ Čiže ja si myslím, že asi preto nebola žiadna kolektívna príprava na jeho odvolávanie, lebo sa počítalo, že sa vzdá. A ešte, aby som doplnil. V prvom hlasovaní som hlasoval proti odvolaniu, v druhom už za odvolanie. Aby som to presne popísal, mal som osobný pocit toho rozporu, ktorý tam bol, mal som pocit, že... Proste, bol to osobný rozpor, ktorého bolo toto výsledkom. Čiže neodvážil by som sa teraz obviňovať niekoho, že ma neinštruoval, možno že ma inštruoval, už sa nepamätám. Ale viem, že som niesol vlastne nejakú osobnú dilemu, že čo s tým.

Miroslav Kusý: Ja by som chcel podporiť to stanovisko k Čičovi, ktoré tu vyjadril Vlado Ondruš. Totiž, my sme prijali určitý španielsky model prechodu od totality k demokracii. Ten španielsky model sa vyznačoval nekrvavým prechodom cez dohody s ochotnými predstaviteľmi existujúcej moci. My sme do istého času tento model zachovávali a naše problémy sa začali výrazne prejavovať potom, keď sme od tohto modelu odišli a začali sme ho dosť neorganicky kombinovať s inými postupmi. Z neho vyplývala istá dohoda s tými predstaviteľmi moci, ktorí boli ochotní spolupracovať. Však aj v Prahe sa hľadalo, než sa našiel Čalfa. V Bratislave sme našli Čiča. Teraz nejde o osobné sympatie alebo antipatie, ale o to, že to bol politik, ktorý bol ochotný spolupracovať a ktorý mal šancu viesť moc k nekrvavému, pokojnému prechodu. Tu bolo treba dávať a aj sme dávali isté záruky, od ktorých sme vlastne potom odchádzali. My sa predsa nemôžeme čudovať, pohoršovať nad tým, že sa Čič alebo Schuster správali ako obratní politici v rámci priestoru, ktorý im dohoda poskytovala. Však to patrí k politikovi. Bez toho sa politika robiť nedá. Španielsky model šiel cestou získavania takýchto predstaviteľov starej moci, robili sa všetky opatrenia pre to, aby sa získali, a aby sa stali predstaviteľmi novej moci. Aby tu ten prechod bol plynulý. Toto už sme neboli ochotní dodržať. A aký bol reálny výsledok? Čiča sme stratili, on nestratil na svojich sympatiách, on nestratil na svojom postavení v očiach verejnosti, naopak, zostal populárnou osobnosťou. U Schustera prebehol podobný proces a vlastne zisk VPN-ky z toho nebol žiaden. My sme iba na základe takejto politiky šli radikálne dole. Myslím, že tu kdesi nastal zlom v našej politike, keď sme prestali hrať jednu hru a začali sme ju neorganicky spájať s inou hrou. Nedotiahli sme do konca španielsky model.

Miloš Žiak: Budaj a Zala sa stretli ešte pred novembrom 1989, niekedy v lete 1989. Obaja ašpirovali na to isté — stať sa vedúcou osobnosťou nadchádzajúceho pohybu. Čoskoro sa stali rivalmi. Stretli sa aj v KV VPN a Zala mal silný pocit, že ho vlastne Jano Budaj odtiaľ vytlačil.

2. alebo 3. marca som sa stretol so Zalom pred SNR, náhodou sme prechádzali pred starou Slovenskou národnou radou. Boris ma zastavil a povedal mi: „Videl si?“ „Čo?“ Že: „Budaj.“ Hovorím: „Áno, nepodarilo sa to.“ A on hovorí: „Vrátil som mu to.“ Presne si pamätám túto vetu a z toho vyvodzujem, že Zala naozaj robil v kancelárii SNR po odchode z KV VPN niečo cielene proti nám. Vôbec neviem, s akým pozadím, ale veľmi aktívne sa tam pohyboval a iste mal aj on svoje prsty v tejto kauze.

Milan Zemko: Chcel by som sa dotknúť situácie už po hlasovaní v SNR. Možno sa budeš, Janko (Budaj) pamätať, veľmi krátko nato bolo stretnutie v Mozartovom dome, v malej zasadačke. Bol tam aj nebohý Milan Šimečka. A dosť ostro si ťa vtedy podal práve za to, ako to celé v SNR prebehlo. On bol už vtedy kooptovaný za poslancu a z jeho slov som cítil dve veci. Jednak to, že ty si bol nielen uchádzač o funkciu predsedu Slovenskej národnej rady, ale že si súčasne bol aj hlavným reprezentantom VPN, čiže u teba sa koncentrovala povinnosť koordinovať poslancov za VPN s ostatnými poslancami a riadiť aj koordinačné centrum. To znamenalo, že ty si sa mal dostať na post predsedu za celú VPN-ku, čo sa nepodarilo. A v tých dosť trpkých slovách Šimečku seniora som vtedy cítil nielen to, že sa to celé zoralo, ale aj istú obavu, že ak by to malo takto pokračovať, ak by VPN-ka takto fungovala, ako to s ňou asi dopadne, keď sa takýto významný politický boj takto dosť trpkou, nechcem použiť silnejší výraz, prehral.

František Mikloško: Ja chcem len povedať, že po tom neúspešnom hlasovaní 1. marca som stál niekde na káve, keď ku mne prišiel Mečiar a hovorí: „Budaj to zle urobil, Budaj sa mal radiť so mnou, lebo ja by som to ináč urobil.“ Vedieť či bol Mečiar aktérom toho, že sa Schuster nevzdal, to by bolo pre mňa veľmi zaujímavé. Potom hral už naozaj s nami všetkými smiešnu, veľkú hru. Ale toto mi nikto nepotvrdil. Pýtal som sa na to Čiča, nepotvrdil mi to, pýtal som sa na to Schustera, nepotvrdil mi to. Či bol aj on v tom, kto nahovoril Schustera, aby sa nevzdal.

Milan Žitný: Ja mám doplnenie týchto dvoch príbehov, to znamená nástupu Vladimíra Mečiara do funkcie ministra vnútra a príbeh Rudolfa Schustera. Pán Cibula tu už vlastne dosť presne popísal príchod Vladimíra Mečiara do Bratislavy. Ja mám naňho jednu takú doplňujúcu otázku. Pamätáte si, aký deň bol 17. decembra?

Igor Cibula: Sobota.

Milan Žitný: Nedeľa. Hej, ja som to teraz pozeral v diári. 16. decembra, ako hovorí Miloš (Žiak), bol mimoriadny zjazd Komunistickej strany Slovenska. Na tomto mimoriadnom zjazde komunistickej strany sa objavil človek, ktorý nemal mandát delegáta z Košíc, volal sa Ján Demikát. V tom zmätku bol zapísaný na delegačnú listinu. Tieto moje rešerše sú podporené aj svedeckými výpoveďami. Hovorí Peter Weiss: „Prekvapujúce bolo, že toho neznámeho delegáta, niekto navrhol do

Ústrednej revíznej komisie.“ Weiss pokračuje: „Prekvapujúce bolo, že keď sa ešte na pôde zjazdu zišla táto komisia, niekto sa pýtal: ‚Musíme si zvoliť predsedu, je medzi nami právnik? Mal by to byť právnik.‘ Zdvihla sa iba jedna ruka.“ To bolo šestnásteho. Ešte na koniec zjazdu bola poverená komisia zmapovaním tých všetkých prehmatov, nelegálností v špičke ústredného výboru. Tým pádom bol Demikát poverený. Dostal k dispozícii aparát, techniku. Druhý deň prišiel Vladimír Mečiar na túto schôdzku do refektária Matice slovenskej so zväzkom, o ktorom tu pán Cibula hovoril. Neskôr, o pár rokov sa obaja nezávisle na sebe priznali, aj Demikát, aj Mečiar, že tento materiál dostal Mečiar od Demikáta. Svedkovia z Trenčína z VPN-ky, nebohý Vlado Sládek, Peter Slovák hovoria, že vtedy po zjazde prišiel do Trenčína človek, v tej chvíli nevedeli, kto to je, aj s istou Marcelou. Odviezli ho k Vladimírovi Mečiarovi. Ten človek mal so sebou veľký kufrík a tam sa rokovalo o nejakých materiáloch, a to materiáloch Babinský a Biela skala. Tie odovzdal Demikát Vladimírovi Mečiarovi a ten s tým na druhý deň prišiel do Bratislavy, kde si asi na dvadsať minút sadol s Julom Strinkom do auta s tým, že to potrebuje dostať do médií. Julo Strinka povedal: „Dobre, ja to tam vezmem,“ ale Vladimír Mečiar povedal: „Nie, ja tam s tým pôjdem.“ Ján Demikát odišiel zo štátnej bezpečnosti cca v roku 1983. Svojou pracovnou morálkou bol nepriateľný aj pre nich. Pracoval na ochrane železníc až do roku 1989. Vladimír Mečiar pracoval ako podnikový právnik v malom mestečku Nemšová. Dodnes sa nepodarilo nájsť ten spojovník medzi nimi dvoma, kto ich tak rýchlo dal dohromady.

Príbeh Rudolfa Schustera. Ja evidujem ešte jednu líniu a tá sa týka tak isto Vladimíra Mečiara. Niekedy v druhej polovici januára, možno ma predstaviteľia KV budú vedieť opraviť, sa z Košíc z miestnej VPN-ky, z jej prostredia, objavovali signály, že Rudolf Schuster sa v minulosti ako podpredseda Mestského národného výboru dopustil trestných činov pri výstavbe rodinného domu. Túto vec mal Vladimír Mečiar ako minister vnútra v doklade, respektíve v správe z Krajskej prokuratúry Košice koncom februára spracovanú k dispozícii. Tá správa hovorí presne o tom, v čom, v akých paragrafoch, v akom rozsahu, vyčíslené. Všetko, aj s podpisom prokurátorky, len s poznámkou, že tieto trestné činy boli v januári prezidentom Havlom amnestované. Na tom doklade, ktorý vlastním, mám ho v archíve, je rukou Vladimíra Mečiara hore napísané „Čimo“. Odovzdal ten doklad svojmu šéfovi inšpekcie a povedal: „Schuster bude sedieť, za toto bude sedieť.“ Čimo na tom mal pracovať, bolo to celé podivné, pretože kompetenčne mu to neprislúchalo, ako šéfovi inšpekcie, ale mal to realizovať. Keď Čimo isté kroky urobil a predložil ministrovi vnútra, ten mu nahnevane povedal: „Nedá sa to zrealizovať, je to vyššie politické rozhodnutie, Schuster pôjde do Kanady.“ A Čimo vraví: „Hovoril to s hroznou zlosťou.“ Bol vytočený a povedal tú vetu, ktorá sa potom objavovala aj na verejnosti: „Schuster do Kanady nepôjde, aj keby som ho mal skopať zo schodov lietadla.“ To je všetko.

Ján Budaj: Ja by som chcel reagovať na Mira Kusého. Je faktom, že v koordinačnom výbore existovali rozdielne názory na štýl politiky voči bývalým štruktúram a voči minulosti vôbec. Som rád, že to potvrdil. Naše názory sa rôznili, aj so Soňou Szomolányi. Obaja boli vtedy členmi akéhosi neformálneho politologického klubu, ktorý nemal síce rozhodovaciu právomoc, ale mal vplyv. Oni vo februári prišli s tézou, že

revolúcia sa skončila, čo malo znamenať, že revolučný postup znamenajúci odchod starých politických štruktúr treba zastaviť. Tento neformálny klub mal iný názor aj na výmenu Schustera. Ja som sa tiež domnieval, že by sa nemali stupňovať nejaké robespierrovské postupy, ale aj dnes si myslím, že sme sa mali usilovať dostať do čela slovenskej vlády predstaviteľov, u ktorých by sme si boli istí, že realizujú politiku VPN. Tamtí nám to sľubovali, ale fakticky to neplnili. Dokonca robili čosi úplne iné. Výmena komunistov získala súhlas v KV VPN.

Jedna zo základných tém je vnútro. Nie je tu ale nikto, kto bol z VPN za túto sféru zodpovedný. Som si istý, že na Federálnom ministerstve vnútra sa už na jar 1990 projektovali a chystali neuveriteľné veci. A mnohé z nich sa aj realizovali. Zväzky, to bola len jedna časť. Ukradnutie spisov z Bieleho domu, spisov KSS a KSČ, z ktorých bolo čerpané aj proti prezidentovi Michalovi Kováčovi, sa stalo ďalším zdrojom možného vydierania niektorých členov Obrody, čo zrejme realizoval Demikát.

Ešte raz sa vrátim k príprave zmien na čelných postoch v marci 1990. KV VPN začalo uvažovať o zmenách až potom, keď títo dvaja ľudia stratili dôveru prevažnej časti vtedajšieho vedenia VPN. Čím sme my boli pasívnejší, tým boli oni odvážnejší. Komunisti cítili, že za nami už nie je moc ulice. Veď napokon mítingy prestali, Praha si žila svoj život. Václav Havel neprikladal význam slovenskému zápasu a nebol nám vtedy oporou. Nakoniec medzi januárom a voľbami neprišiel už ani raz. Koncepcia tejto zmeny bola postavená na politickej dohode nie s poslancami, ale so Schusterom, že sa Schuster vzdá. Vychádzala z faktu, že dvaja členovia KSČ na najvyšších postoch nerealizovali líniu VPN a z faktu, že na výmenu bez dohody nemáme dost hlasov v NR SR. Zostávala cesta politickej dohody o vzdaní sa funkcie predsedu SNR. Každá dohoda sa dá zradiť. To aj vysvetľuje, že sme neprikladali až taký význam presvedčovaniu jednotlivcov NR SR, pretože v prípade, že by sa Schuster vzdal, bol by zvolený kandidát VPN. Teda výmena bola postavená na Schusterovom postoji. V poslednej chvíli som evidoval z istých náznakov, že ide o pascu a poslal som tento lístok Schusterovi. Nerešpektoval to, zrealizoval svoje neodvolanie. Iná kapitola je, ako sme na takúto situáciu mohli reagovať. Osobne som cítil spoluzodpovednosť za to, že sme neurobili iné poistky.

Peter Zajac: Ja som vedel do volieb v júni 1990 o troch Mečiarových návrhoch. Prišiel na VPN s ponukou, že má materiály na Schustera. Odmietli sme ich. Po druhé, prišiel s tým, že má lustračné záznamy na Jána Budaja, čo sme odmietli. A po tretie prišiel za mnou s tým, že Demikát nám môže poskytnúť materiály na komunistov. Muselo to byť ešte pred volebnou kampaňou, keď sme boli s Václavom Havlom na letisku v Poprade, keď sme chodili po východnom Slovensku.

A ešte jeden detail. Mečiar navrhoval rozdeliť peniaze pre politické strany a hnutia tak, aby to bolo výhodné pre VPN, KDĽ a DS. Odrádzali sme ho od toho, lebo sme vedeli, že pre ostatné strany to bude neprijateľné. Aj bolo, a mediálne to riadne rozmazali.

Igor Cibula: K osobe Jána Demikáta by vám mohol okrem kpt. Čima poskytnúť informácie Dezider Kóňa. A okrem toho ešte jedno meno tu nepadlo — a to je Vladimír Borodovčák, ktorý veľmi intímne ovládal pomery na ministerstve vnútra, a preto by vedel viac povedať aj o Jánovi Demikátovi.

22. február 1997 — popoludnie

Štefan Hríb: Je zhruba pol druhej, môžeme tu byť do šiestej, máme skoro štyri a pol hodiny. Ak sme už vyčerpali tému okolo Schustera a Čiča, zostali témy: voľby '90, to znamená kandidátky, volebná stratégia a Mečiar predsedom vlády, potom blok jazykový a kompetenčný zákon, a potom rozdelenie VPN. Teda tri témy na štyri a pol hodiny, čo je dosť veľa času. Voľby '90. Má slovo Peter Zajac.

Peter Zajac: Ja pri voľbách '90 vidím tri kľúčové problémy. Prvý je zostavenie kandidátok za VPN. Druhý problém, ako sme už v podstate hovorili, je problém lustrácií, ktoré vypukli tesne pred voľbami a tretí problém, pravdepodobne kľúčový, ako dôšlo k tomu, že sa Vladimír Mečiar stal predsedom vlády.

Keď sa zostavovali kandidátky, tak sa vytvorili dve skupiny ľudí. Jedni boli ochotní na kandidátku ísť a druhí vôbec neboli ochotní na kandidátku ísť, alebo sme ich museli o tom veľmi ťažko presviedčať. A potom bola tretia skupina, ktorú tvorila aj Soňa Szomolányi, ktorá na kandidátku išla a potom z parlamentu odišla. Ja to dnes dodatočne cítim aj zo svojej vlastnej strany ako politickú chybu, že Fedor Gál, Juro Flamik, Martin Bútora, Milan Šimečka a ďalší nešli na kandidátku. Musím to povedať tak, ako mi to vtedy hovoril Milan Šútovec. Povedal: „Starý, to robíš naprostú sprostosť, pretože či budeš chcieť, alebo nechcieť, aj tak sa okolo politiky budeš motať.“ Ja som išiel do VPN preto, že som to cítil ako vnútornú potrebu, ale vedel som, že nechcem ísť do politiky, chcem sa vrátiť do roboty. Reálny fakt bol ale taký, že som sa tie dva roky po voľbách okolo politiky motal a vlastne tá pozícia bola aj pre mňa osobne stále nevýhodnejšia a nevýhodnejšia. Veľmi rýchle zaviedol Vladimír Mečiar taký slogan, že sú nejakí ľudia, ktorí chcú robiť politiku a nemajú pritom na to mandát, neprešli voľbami. Samotný ten slogan pokladám za nezmyselný, ale zabral. Zvláštne bolo pre mňa, že medzi tých ľudí, ktorí išli veľmi ťažko na kandidátku, patril aj Jano Budaj, ktorý naozaj do poslednej chvíle odolával. Mali sme veľmi dlhé rozhovory na tému jeho vstupu na kandidátku. Vždy sa predpokladalo, že bude v nejakej vysokej ústavnej funkcii a v podstate sa rávalo s tým, že pokiaľ dopadnú voľby úspešne, mal by byť, pokiaľ nám to dovoľia výsledky, predsedom alebo podpredsedom SNR alebo v tejto rovine. Nakoniec sa na poslednú chvíľu rozhodol. Nechcel ísť vyššie ako na štvrté miesto na východnom Slovensku. Zaujímavé sú dnes osobné motívy, prečo?

K lustráciám. My sme dali prvé vyhlásenie, podpísal ho Jano Langoš, Roman Zelenay a ja, že sme proti lustráciám. My sme zaviazali našich kandidátov iba k tomu, aby každý z nich potvrdil, že nespolupracoval. Ako sa neskôr ukázalo, tá situácia sa bez našej vôle vyvíjala oveľa dynamickejšie, ako sme si mysleli, a ako sme pôvodne chceli. Jednoducho, vo federálnom parlamente to už potom vrelo. Občianske fórum ako prvé dalo lustrovať svojich poslancov a my sme sa k tomu pridali. Dodnes pokladám ten spôsob a formu za nešťastné, preto, že zasiahla aj tých ľudí, ktorí na tú kandidátku nešli preto, že chceli ísť do parlamentu, ale preto, že vlastne chceli podporiť VPN a vlastne sa stali v istom zmysle obeťami vlastnej ochoty. To ma dnes mrzí, to hovorím osobne.

Chcem povedať ešte jednu vec, že koncom mája 1990 mi volal Václav Havel, pretože nemohol zastihnúť Jána Langoša. Volal ku mne na byt v hlbkej noci s tým, že sa práve dozvedeli výsledok lustrácií Jána Budaja a žiadal ma, aby som zohnal Jána Langoša. Čo som aj urobil. Jano Budaj bol potom aj v Prahe a celú vec s Havlom preberali. My sme na základe výskumov verejnej mienky vedeli asi týždeň pred voľbami, že VPN tie voľby vyhrá, pretože všetky výsledky na to ukazovali a začali sme u nás doma na Búdkovej uvažovať v neformálnej zostave o personálnych riešeniach. Pokiaľ si to dobre pamätám, bolo tam asi desať alebo dvanásť ľudí, tie rokovania boli dve alebo tri. Ja sa na to pamätám tak, že naším kandidátom číslo jeden bol Stračár. Keď sme hovorili o ďalších kandidátoch, tak sa to točilo asi tak, že sme hovorili ako o ďalšom možnom kandidátovi o Mirovi Kusom, o ďalšom možnom kandidátovi o Lacovi Košťovi a o ďalšom možnom kandidátovi o Lacovi Kováčovi. Jozef Kučerák odmietol. Všetliako sa to točilo. Hovorili sme, že to môže byť ktokoľvek z týchto ostatných, ale nemá to byť Vladimír Mečiar. Videli sme proste isté osobné vlastnosti a vedeli sme, že je tam istá prchkosť, neuvážlivosť... Viac sme v tom čase veľmi ani nevedeli. Nebol to ani nejaký zvláštny prejav nedôvery voči nemu. Predpokladali sme, že by mal byť ministrom vnútra a dokonca sme uvažovali, že by mal byť ministrom federálnym, ale hovorili sme, že predsedom vlády s tými povahovými vlastnosťami nie. Pre mňa sa ten príbeh so Stračárom skončil vtedy, keď prišiel na stretnutie k nám domov a bol neuveriteľne hysterický. Nevedel odpovedať pokojným spôsobom na nijakú z otázok, ktoré sme mu priateľsky kládli a musím povedať, že ešte raz to isté zopakoval potom už po voľbách v zasadačke na Jiráskovej. Po tom rozhovore sme mali, pravdu povediac, taký dosť blbý pocit. Ako môže byť predsedom vlády človek, ktorý reaguje absolútne odmietavo na všetky naše poznámky, ktorý hovorí: „Nebudem sa s vami o ničom baviť, ja si všetko urobím sám, ako budem chcieť.“ Nebol ochotný hovoriť ani o svojej predstave, ako by mala tá vláda vyzeráť. Keď sme hovorili o Mirovi Kusom, tak sa to skončilo tak, že starý Milan Šimečka povedal, keď sa už Miro veľmi dlho trápil: „Miro, keď si taký nejaký neistý, neurčitý, radšej to nechaj tak.“ Laco Košta, pokiaľ sa pamätám, to odmietol na začiatku. Laco Kováč sa nechal nominovať za ministra školstva, ale odmietol kandidatúru na predsedu vlády. Fakticky teda ostali len dvaja kandidáti. Bol to Stračár a ...

Hlas: Mečiar.

Peter Zajac: Mečiar ani nie, vtedy ani nie, pretože stále sme hovorili, že Mečiar nie. Jeho meno sa objavilo až po voľbách v Dome odborov, keď sme začali rokovať s KDH. Druhým kandidátom, možno budete prekvapení, bol Jano Langoš. Existuje z toho zápis. Existuje z toho zápis, ktorý robil Jozef Mikloško. My sme v jednej chvíli veľmi vážne uvažovali o Langošovi ako o predsedovi vlády v rámci koalíčných pomerov s KDH a Jano Langoš sa sám vyslovil asi tak, že áno, že by tú funkciu prijal. Ale potom dostal ponuku od Havla na federálneho ministra vnútra, povedal, že sa mu zdá, že tá funkcia je dôležitejšia a bude robiť ministra vnútra. Ja sa na to pamätám, pretože prvý týždeň koalíčných rokovaní s KDH po voľbách vlastne na tie koalíčné rokovania Mečiar vôbec nechodil. Fero Mikloško tam chodil, Marcel Strýko tam chodil, Jano Langoš, Fedor Gál, ktorý potom odišiel do USA, a ešte dvaja, chodili

sme šiesti a šiesti. Mečiar na tie rokovania prvý týždeň vôbec nechodil, pretože na to vlastne nebol nijaký dôvod. Medzitým ale zasadal v Istropolise snem VPN a ten už Mečiara do tejto funkcie tlačil, ale ešte stále to nebolo koalíčné rozhodnutie. Na tie rokovania začal chodiť až druhý týždeň. Pamätám sa, že keď prišiel na prvé rokovanie, ja som mu ešte vo dverách hovoril: „Pán Mečiar, musíte si byť vedomý toho, že prvým kandidátom za VPN na funkciu predsedu vlády je Langoš, pretože to vychádza z našich koalíčných rozhovorov.“ Mečiar odpovedal: „Samozrejme, ja tomu rozumiem, je mi to jasné a budem držať túto líniu.“ Pokiaľ si to dobre pamätám, vlastne o tom rozhodnutí, že Mečiar bude kandidátom na predsedu, sa rozhodlo v dvoch takých kolách. Prvé kolo, to bolo zasadnutie, predpokladám, Republikovej rady VPN a ďalších ľudí v kinosále, kde vystúpili vlastne dvaja ľudia. Prečo tam vystúpil Mečiar, neviem. Hovorím, do dnešného dňa neviem, prečo tam vlastne vystúpil.

František Mikloško: Ja viem, prečo vystúpil.

Peter Zajac: Vystúpil Stračár, ktorý nepresvedčil. Znova opakoval to isté, ako u nás doma. Jednoducho, ten integrujúci človek, veľmi radostný, veľmi kolektívny Stračár tam vystupoval naprosto hystericky a hysterik Mečiar tam vystúpil pokojne, povedal štruktúru vlády a získal si ľudí. Ja sa pamätám na to tak, že dokonca tam vtedy vystúpil Milan Kňažko veľmi emotívne, a povedal: „Keď nebude Mečiar kandidátom na predsedu, tak budem kandidovať na predsedu vlády ja.“ Tak si to ja pamätám. Už iba posledná veta. Potom prebiehali koalíčné rokovania a ešte stále nebolo rozhodnuté o tom, kto bude kandidátom na predsedu vlády. Ešte raz zasadala Rada VPN a ja sa pamätám, že my sme sa ešte stále nevedeli rozhodnúť a že tam už potom povedal starý Šimečka, že to sa nedá takto ťahať, treba to rozťať. A tým rozťať sa stal Vladimír Mečiar.

František Mikloško: Bezprostredný dôvod, prečo tam bol Mečiar. Dostala sa nám do uší správa od Sachera, že Mečiar povedal Sacherovi, že má na nás všetkých informácie a že nás všetkých drží pod krkom. A ja som Mečiarovi v tom bufete na druhom poschodí povedal, že teda čo je na tom pravdy. A to som videl, že on zostal úplne hotový, a preto vystúpil, vzápätí šiel do tej kinosály, kde to dementoval. Problém bol práve v tom, že my sme sedeli večer u Petra Zajaca a ja sa pamätám, že najprv sa navrhoval za predsedu vlády Čič. Ale potom padol tip na Stračára, my sme mu zavolali niekde, on tam prišiel a my sme s ním hovorili o tom, že bude predseda vlády. Ale medzitým sa rokovalo nejako s Mečiarom. On sa dozvedel, že poza jeho chrbát sa rokuje, a preto bol taký rozčúlený, že vlastne teda čo sú to za spôsoby, že s ním rokujeme a on to zobral vážne a medzitým sa... Čiže to boli tie dva výstupy v kinosále. Stračár bol rozčúlený, že sa rokovalo za jeho chrbtom s Mečiarom a Mečiar, že sa mu povedalo o tom Sacherovi.

Soňa Szomolányi: Skôr než prejdem priamo ku kandidátke, k voľbám, tak ešte predsa len k tomu, čo bolo doobeda, ale súvisí to práve aj s voľbami. K problému či bola nepolitická politika dlhšie, alebo nebola. Existovali už spomínané diskusné sedenia pod označením politický klub VPN, ktorý prakticky nemal okrem nejakého poradného hlasu žiadnu inú právomoc a viem, že ešte v marci 1990 sa celkom vážne debatova-

lo o tom, či VPN má ísť do volieb, alebo nemá ísť ako politický subjekt. Vtedy Fedor (Gál) zastával názor, že VPN ukáže, nový model politiky, že získame moc, a aj ju odovzdáme. Ja musím povedať, že som na to reagovala: „Fedor (Gál), mne je to ako osobne veľmi sympatické, pretože tiež, bohužiaľ, po tej moci netúžim a nechce sa mi ju preberať, ale komu ju odovzdáme?“ To som ešte netušila skutočne, komu ju odovzdáme. Chcem len povedať, že aj keď to nebol fenomén nepolitickej politiky v takej vyhranenej podobe, ale nejaké dedičstvo, dosť dlho, až príliš dlho vo VPN pretrvávalo a príliš dlho trvalo, kým sa začalo uvažovať a potom aj konať v zmysle pretransformovania sa na politický subjekt formálnej organizácie, t. j. strany.

Ku kandidátke. Peter (Zajac) tie kategórie dobre vymedzil. Jednoznačne, a teraz, samozrejme, hovorím do vlastných radov, považujem za chybu, že sme nešli do funkcií, ja som dokonca bola zvolená do SNR. Ale musím povedať inú vec. O spôsobe, akým sa ten nábor alebo akým sa tá kandidátka obsadzovala. Poviem o mojom prípade, neviem, či bol ojedinelý, alebo nie. Ja som súhlasila ísť na kandidátku s tým, že budem robiť takzvané to „křoví“ s tým, že s plným nasadením pôjdem do volebnej kampane, aby sa teda VPN dostala do parlamentu, ale nechcem ísť priamo do parlamentu, t. j., že chcem byť na nižších nevoliteľných miestach. To bola dohoda. Keď som sa vrátila z dvojtyždňového služobného pobytu z USA, tak Martin Bútora, ktorý tu nie je, mi veľmi v rozpakoch oznamoval: „No vieš, dostala si sa na tej kandidátke na druhé miesto.“ A mňa to, priznám sa, mňa to tak našťavlo, ako porušenie dohody za neprítomnosti a občas som zaťatá, a vtedy vyslovene zo zaťatosti som si povedala, že keď so mnou ani komunisti nevybabrali, tak tým menej VPN bude so mnou manipulovať. Čiže potom som bola dôsledná a po voľbách som rezignovala. Je to tak ako Peter (Zajac) povedal. Bolo to nedocenenie, nepredvídavosť, čo bude nasledovať, pretože aj tak som z tej politiky nemohla vycúvať, alebo presnejšie nechcela vycúvať. No a myslím, že toto bol prípad viacerých, myslím tá nechut, neuvedomenie si skutočnej roly parlamentu. Je to smutné, ale bolo to tak. Hovorí to tiež o nevyjasnenom vzťahu k politickej moci, ktorý pretrvával dosť dlho.

A ešte k tej voľbe alebo rozhodnutiu o premiérovi. Pamätám sa na to sedenie v Mozartovom dome v kinosále, kde sa predstavoval Stračár. Presne tak si to pamätám, že vlastne nás úplne znechutil a tým pádom neprichádzal do úvahy. Potom, keď prehovoril Mečiar, sedela som vedľa Jana Budaja a komentovala som to vtedy: „Vieš, pre mňa to nie je kandidát, až príliš túži po moci.“ Jano hovorí: „Ale to je dobre, keď muž túži po moci.“ Ja hovorím: „Áno, ale nie až tak príliš ako Mečiar.“ Takže tak, samozrejme, to nebolo rozhodujúce, ale tie pochybnosti boli jasné už vtedy. Ale ja považujem zvolenie Mečiara za premiéra za dôsledok absencie alternatív, s ktorým sa, bohužiaľ, Slovensko nevysporovalo doteraz.

Fedor Gál: Nemali by sme zabúdať na to, že vtedy mal rytmus času iné parametre než dnes. Ja za seba hovorím toto: „Áno, na kandidátku VPN som nešiel preto, že som si chcel odísť robiť svoju robotu.“ Ale súčasne hovorím: „Ano, keď som bol neskôr predsedom koordinačného centra alebo predsedom Slovenskej rady VPN, moje nazeranie na túto tému bolo úplne iné.“ Ak sme vtedy hovorili o tom, že nepôjdeme do ústavných funkcií, malo to úplne inú motiváciu. Nie vrátiť sa na akadémiu vied alebo do ateliéru, ale skutočne sme sa bránili kumulácii moci v jedných rukách.

A po druhé, dnes hovorím naprosto záväzne, že tí ľudia, ktorí sedeli na Jiráskovej, to boli ľudia na dvadsaťhodinový úväzok. Neprichádzalo do úvahy, že by Flamik, Bútor, Zajac, alebo Gál ešte vysedávali v Prahe v parlamente. Museli by rezignovať proste na tú rolu, ktorú v tej chvíli mali.

Ad lustrácie. S Martinom Bútorom sme navštívili už tesne predtým, ako to vybuchlo, Rumla. Autom sme šli do Prahy a požiadali sme ho o výklad, pretože my sme naozaj nevedeli, z akých zdrojov, akým spôsobom, aká je tá procedúra, aká je jej vieryhodnosť. Ruml nám vtedy položil na stôl niekoľko parametrov lustračného procesu, ktoré sa nepotvrdili vo výsledku. Povedal nám, že vylustrovaní budú ľudia, ktorí poberali odmenu, potom nám povedal, že ten proces lustrácií postihuje aj zahraničné rozvedky, povedal nám, že nie je treba pochybovať o tom, ak niekto je pozitívne lustrovaný, že skutočne s tou štátnou bezpečnosťou nespolupracoval, bla, bla, bla. A napokon sme dostali do rúk obálku, kde bol Sacherov sprievodný list, kde on sám píše, že nedá ruku do ohňa za to, čo dostávame do ruky, to po prvé. Po druhé tam boli dôvernici štátnej bezpečnosti. A po tretie nebolo tam potvrdené, že poberali odmenu. Túto obálku sme dostali do rúk v čase, keď po a) všetci kandidáti VPN podpísali prehlásenie, že nespolupracovali a po b) VPN sa rozhodlo, že bude kandidátov lustrovať a nebolo možné toto rozhodnutie meniť. Bolo dve hodiny pred finále! Ešte Langoša sme potom poslali za Rumlom, ale lustračný proces už bežal. Súhlasím s Petrom (Zajacom) vo všetkom, čo povedal o tom spôsobe a o tých dopadoch, ale ja aj s odstupom siedmich rokov dnes prehlasujem, že lustrácie boli potrebné. Iným spôsobom, ale boli potrebné. Ja o tomto nepochybujem ani po siedmich rokoch. Že prebehli, ako prebehli, spústa vecí prebehla proste veľmi hekticky, veľmi nepripravene a veľmi amatérsky, možno aj toto.

Ďalšie osobné svedectvo. Musím povedať, že keď sa Vladimír Mečiar zúčastnil prvého rozhovoru s KDĽ, v Carltone, v prestávkach sme vyšli na balkón, potiahol ma nabok a povedal mi: „Urobme menšinovú vládu.“ Hovorím to iba pre úplnosť. Prvá minúta koalície a mne predseda koalíciej vlády ako predsedovi VPN navrhuje vytvoriť menšinovú vládu. To znamená poslať niekde aj KDĽ, aj Demokratickú stranu a Soňa (Szomolányi), to je posledná moja poznámka. Tie politické kluby, samozrejme, neboli na to, aby nám dávali softwary na praktické politické konanie. Posedieť si s univerzitnými politológmi dve hodiny večer bolo veľmi príjemné a malo taký terapeutický dopad. Kde inde ako tam si, proste, človek môže dovoliť trochu sa uvoľniť. Podobný charakter mali aj iné sedenia, nielen politické kluby. Ja si spomínam na Martinov (Bútorov) hapening u Milana Kňazka, keď vymýšľal Hainburg. Nám to všetko pripadalo proste skutočne ako hapening a potom sa to stalo skutočnosťou. Okrem toho, Eugen Gindl ti (Soni Szomolányi) môže ukázať článok, ktorý som napísal s Paľom Fričom začiatkom roku 1990 vo Verejnosti. Ty, ako sociológ, musíš vedieť, že hnutie, akým bola Verejnosť proti násiliu, bolo odsúdené k zániku vo chvíli, keď vzniklo. Jediné, čo z neho mohlo zostať, bola štandardná politická strana, partikulárne sociálne hnutia a nezávislé inštitúcie.

Vladimír Ondruš: Ja mám štyri poznámky. Nerozumiem tomu, čo hovoril Peter Zajac. Vraj bolo dohodnuté s Čičom, že pôjde na kandidátku VPN, ale bol uzročený s tým, že nebude kandidovať potom na funkciu predsedu vlády. Pamätám si, že hneď po oznámení výsledkov volieb nás pozval Čič do svojej kancelárie. Bol tam

Miro Kusý, bol tam Milan Šimečka starší, myslím, že Jano Uher a ešte niekto z jeho poradcov. Čič začal hneď rozprávať o voľbách, o výsledku a o tom, ako sa bude zostavovať vláda. On bol na sto percent presvedčený, že bude zostavovať túto vládu a začal rozvíjať svoje predstavy. Na to mu Šimečka povedal: „Ale s tebou KV VPN na túto funkciu nepočíta.“ Zostal ako obarený. A my s ním. Ja som to počul prvýkrát, takisto som s tým na sto percent počítal, keď som videl jeho nasadenie vo volebnej kampani, tak som bol o tom presvedčený. To je po prvé.

Po druhé, k tomu stretnutiu v kinosále. Tam sa predstavovali kandidáti, to bol zas akoby konkurz na ministra vnútra. Opakoval sa na predsedu vlády. Traja ľudia tam mali povedať svoju predstavu o vykonávaní funkcie. Miro Kusý vystúpil, nie všetkých presvedčil o riešení ústavnoprávnych problémov. Vystúpil Stračár. Stračár nozaj vystúpil z hľadiska nie veľmi širokého spoločenského rozhl'adu, ak by som to mal tak povedať. Milan Šútovec poznamenal, že to bolo vystúpenie podnikového metalurga, a nie predsedu vlády. No a keď vystúpil Mečiar, tak predstrel svoju predstavu o ústavách, o ekonomickej reforme, skrátka o tých najdôležitejších otázkach a väčšinu ľudí presvedčil. Tam sa to síce nerozhodlo, ale zostal ako jediný kandidát, ktorý mal skúsenosti s vykonávaním vládnej funkcie a mal aj svoju predstavu, ktorá dosť zodpovedala aj našej. Však on vtedy vystupoval ako federalista, ako zástanca ekonomickej transformácie, ako človek nielen bažiaci po osobnej moci.

A po tretie. Ja som sa dozvedel o jeho nominácii, keď som sedel u Michala Kováča ako ministra financií spolu s Mečiarom. Tam sme boli prerokovať otázky budúceho rozpočtu, pretože viete, že životné prostredie patrilo vtedy do ministerstva vnútra čiže k Mečiarovi a malo prejsť do samostatného rezortu, tak sme boli tú rozpočtovú kapitolu prerokovávať a naraz sa otvorili dvere, Roman Zelenay sa vrhol k Mečiarovi a povedal: „Vlado, si predsedom vlády.“ Čiže Mečiar mal už vtedy na VPN svoju agentúru, ktorá s ním úzko spolupracovala.

A po štvrté, k lustráciám. Z môjho dnešného pohľadu, pri tých znalostiach, čo sme o lustračných materiáloch mali, bol absolútny nezmysel a veľká chyba, že sme na ne pristúpili. Najviac doplatila na celé lustrácie VPN. Najviac doplatili na lustrácie tí ľudia, ktorí nás podporovali, ktorí boli našou súčasťou a skončilo sa to doslova osobnými tragédiami. Podľa mňa tých pár ľudí, ktorí sa nedostali kvôli lustračným osvedčeniam do štátnych funkcií, je zanedbateľných oproti tomu, čo sa stalo. Ja sa s tým nemôžem zmieriť a považujem to za veľkú chybu. Skutočne sme naleteli. Keď sa to už stalo, Mečiar stále tvrdil, že on môže potvrdiť vyjadrenie Jána Budaja, že k žiadnej spolupráci neprišlo, o čom som ja nikdy nepochyboval a tvrdil, že dokumenty o tom existujú. Mne osobne tvrdil, že ich má Ciklamini a že sa ich usiloval získať, že s ním aj vyjednával, že mu slúbil miesto vojenského prideľenca na veľvyslanectve, keď mu tieto materiály odovzdá, čo Ciklamini odmietol. Potom mi Mečiar povedal, že poslal svojich ľudí, aby mu vybrali byt, ale, žiaľ, materiály tam nenašiel, takže asi ich má niekde dobre ukryté. To mohlo byť niekedy v lete 1990. Sám som mal osobný záujem na tom, aby sa Jano Budaj očistil aj v očiach verejnosti. Len sa mi zdá úplne scestné vnímanie tejto kauzy Jánom Budajom, ktorý v tom videl nejakú intrigu z našej strany, zo strany KV VPN a intrigu z českej strany. Pretože nie je pravda, že my sme sa proti nemu postavili. Všetci členovia KV VPN verejne vystupovali v jeho prospech, verejne všade niesli kožu na trh.

Lenže verejná mienka sa vtedy už zmenila. Celá tlač, médiá, štváli proti Budajovi a štváli proti celej VPN. To sa už nedalo zmeniť, to sa už nedalo zvrátiť. V tom bola podstata veci a nie v tvrdení, že v rámci VPN mal niekto záujem na jeho politickej poprave a podobné nezmysly.

Miloš Žiak: Tiež by som postupoval tak, ako určil postupnosť Peter Zajac. Po prvé. Dostal som takisto ponuku ísť na kandidátku do SNR, odmietol som ju. Dal mi ju Milan Šimečka hneď na prvom stretnutí po mojom návrate z USA. Odmietol som ju z jednoduchého dôvodu, ešte stále som mal určité ambície odísť pracovať na Izraelskú ambasádu. Laco Szigeti o tom veľmi dobre vedel. Skončil som s tým až v septembri 1990, dva dni pred smrťou starého Milana Šimečku. Dva dni pred smrťou sme boli so starým Milanom (Šimečkom) v Bratislave. On mal odísť o tri alebo štyri dni do Kanady. Vtedy mi starý Milan povedal, aby som nikam nešiel, aby som ostal s mladým Milanom v Bratislave a vtedy sme sa vlastne dohodli, že tu zostanem a od tej doby som už bol voľný aj pre širšie politické použitie, by som povedal. Potom bola tá kancelária prezidenta atď. Jednoducho v tom čase som uvažoval v inom horizonte, i keď profesionálne vlastne, ale netýkalo sa to parlamentu, netýkalo sa to ani vlády, ani ničoho takého.

Druhá vec, pokiaľ ide o lustrácie. Je pravda, hlasoval som za to, aby tieto lustrácie prebehli, hlasoval som aj za to, aby Jano Budaj odstúpil z kandidátky potom, ako sa udiali tie veci, ktoré sa udiali, to všetko je pravda. Keď som ale hlasoval za lustrácie, mal som na mysli v prvom rade dôstojníkov ŠtB. Nikdy mi nenapadol rozsah tej akcie, ktorá sa rozbehla. Nechcem sa teraz hlbšie venovať oblasti strojárkej výroby, ani oblasti obchodu so zbraňami. Profesionáli, ktorí tam pracovali, naozaj ďalej kontrolovali časť priemyslu, ktorá pokračovala vo svojich starých šľapajách. Nespomínam si ani, že by boli zverejnené zoznamy dôstojníkov ŠtB so zaradením atď. Pamätám si zoznamy agentov, dôverníkov, kandidátov tajnej spolupráce, tie boli masovo distribuované, ale zoznamy dôstojníkov, teda činných ľudí si vôbec nepamätám.

K tretej téme. Faktom je, že ja som hlasoval za Stračára na post predsedu vlády pri tom hlasovaní u Petra Zajaca na byte. Tam sa uvažovalo ešte aj s Fedorom Gálom. Hlasoval som vtedy za Stračára. Neskôr som ale nadobudol pocit, že ten človek je vnútorne veľmi nevyrovnaný, psychicky labilný. Skutočne mnohokrát vystúpil tak, že bol na pokraji plaču, ja si to presne pamätám. Skutočne až prehnane energicky odmietal o niektorých veciach hovoriť. Najviac ma presvedčila, pokiaľ si dobre spomínam, táto príhoda. Prišiel fax z Košíc na podporu Stračára, kde bolo napísané, že Košice trvajú na kandidatúre Stračára. Bol tam podpísaný Stračár. To bol vlastne pre mňa posledný bod, ktorý ma presvedčil, že som nehlasoval dobre. Boli tam podpísaní traja: Marcel Strýko, ešte niekto a Stračár. To bol pre mňa ten bod. Toto si pamätám, a to ma presvedčilo, že nie, že ten Stračár nie je úplne, by som povedal, to najlepšie, čo môže byť. Aký mal Stračár ďalší osud, to všetci vieme, o tom nechcem hovoriť. Chcem len upozorniť na jedno. Po Stračárovi nikto z nás, lebo Stračár bol vlastne katapultovaný VSŽ-kou, nikto z nás nemal tú potrebu, aby cielene udržiaval kontakty s VSŽ-kou, pokúšal sa orientovať v štruktúre vzťahov VSŽ, pokúšal sa orientovať v záujmoch tejto skupiny. Musím povedať, že ten, kto ich začal kontaktovať, bol Mečiar. Komunikoval najskôr s Berghauerom. Veľmi kompli-

kovane, pretože Berghauer, vtedajší riaditeľ VSŽ, sám mal ambície byť premiérom pred voľbami v roku 1992. Počas návštevy s prezidentom Havlom v Košiciach, kde som bol za kanceláriu prezidenta, Berghauer jasne počas stretnutia, na ktorom bol aj Rudolf Bauer, dal najavo svoje sympatie ku konfederácii, a ambíciu byť premiérom. Ak o niečom hovoril, hovoril o tomto. Nepodarilo sa mu to, ale fakt je, že vzápätí po ňom katapultoval do vlády Mečiar Tótha, ako ministra financií. To bol rok 1992. Ja len hovorím, aby sme si uvedomili, že po tom, ako sme odmietli Stračára, sme VSŽ vôbec nekontaktovali, pustili sme ju jednoducho z dohľadu, celú skupinu, ktorá existovala a ďalej pôsobila. Mečiar sa na ňu nakontaktoval, najskôr mal ťažkosti s Berghauerom, ale potom už išli vlastne spoločne.

František Mikloško: Ja by som chcel len na dokreslenie tvorby kandidátky povedať svoju skúsenosť. Ja si do dnešného dňa nepamätám, že by som bol vnímal, že som líder na prvom mieste do SNR za Bratislavu. Ja som to nevnímal vôbec, ani sa na to nepamätám. Viem, že som bol na jednom mítingu, lebo už sa tomu nedalo vyhnúť s Húskom a Kresánkom vo Vajnorochoch. Ja neviem, kto ma dal na kandidátku, kto ma dal na prvé miesto, na to si nespomínam.

Peter Zajac: Ja by som chcel ešte doplniť svoju prvú výpoveď o nejaké ďalšie detaily, myslím, že dôležité. Dôležitý fakt spočíva v tom, že my sme videli vlastne už v marci, najneskôr v apríli, že VPN prudko klesá dole a KDH ide prudko hore. VPN mala v tom čase koncom marca asi deväť percent a KDH malo hádam okolo tridsať percent. Vtedy sme sa rozhodli, a to bolo politické rozhodnutie, že zoberieme na kandidátku vlastne tých politikov, ktorí sú pragmatickí. A to bol Čič, to bol Čalfa, to bol Dubček. S Dubčekom prebiehali siahodlhé rokovania, ktoré trvali hrozne dlho, lebo on sa nevedel rozhodnúť. Vyjadril sa úplne na konci snemu v Banskej Bystrici, kde rozprával asi dve hodiny. Nakoniec po tých dvoch hodinách to nejak zo seba vymáčkol, že teda áno. Báli sme sa jednoducho toho, že KDH, ktorého jedna časť bola ľudácka, bude na slovenskej scéne priveľmi dominovať. My sme ako protiakciu zobrali na kandidátku obrodných a neobrodných komunistov. Ľudáci potom rozbili KDH a bývalí komunisti VPN, lebo tiahli s Mečiarom. Ja by som už nikdy v živote takýto model opakovať nechcel.

Druhá vec, chcel som ešte predsa len niečo povedať, ako došlo k tomu, že sa stal Fero Mikloško predsedom Slovenskej národnej rady, lebo to pokladám tiež za dôležitý faktor. Problém bol v tom, že po voľbách, pri koalíčných rokovaniach s KDH bolo KDH dosť šokované. Teda vedenie KDH bolo šokované, lebo oni si predstavovali, že vysoko vyhrajú a že budú môcť zostavovať vládu. KDH kládlo veľmi vysoké požiadavky vzhľadom k svojim volebným výsledkom. Napríklad, že ak bude predseda vlády z VPN, predseda SNR má byť z KDH, ak bude predseda vlády z VPN, minister vnútra má byť z KDH a ďalší rad takýchto požiadaviek. Po voľbách bol prvý kandidát na funkciu predsedu SNR Miro Kusý. Dokonca sa pamätám, že sme mu volali do Španielska, a Miro Kusý aj skutočne z toho Španielska prišiel, ale jednoducho sa ukázalo, že niekedy rozhodujú nie želania, ale koalíčné dohody a reality. Tak sa ukázalo, že dvojica Mečiar-Kusý je u KDH nepriechná. Hľadali sme niekoho vo VPN, kto by bol priechný, a vychádzalo nám, že tým možným preklenutím by mohol byť František Mikloško. A Fero Mikloško bol skutočne pre KDH priechný, a tak sa

stal predsedom SNR. A teraz poviem svoj osobný názor, lebo niekedy počúvam, či nebol Fero Mikloško piatou kolónou KDH vo VPN atď. Ja za svoju vlastnú osobu môžem povedať, že vždy som Fera Miklošku pokladal, pokiaľ bol vo VPN, za predstaviteľa VPN, za človeka, ktorý v krízových situáciách, ku ktorým dochádzalo vo vzťahu VPN a KDH, pomohol. Bol svorníkom VPN vo vzťahu ku KDH a naozaj tú rolu toho svorníka plnil, a plnil ju veľmi statočne. To je moja druhá poznámka, ktorá sa týka voľby predsedu SNR.

Chcel by som ešte povedať tretiu poznámku, ktorá sa týka federálnej vlády, aj keď hovoríme, že o vzťahu Občianske fórum a VPN budeme hovoriť inde. Ja by som len pripomenul rokovania, ktoré sme mali s Václavom Havlom a iba jednu vec by som pripomenul, že vláda bola zostavená v dosť veľkej zhode. O tom, že Marián Čalfa má byť predsedom vlády, neboli nejaké veľké pochybnosti. Už len pre pamätníkov dodávam, že za Mariánom Čalfom sme išli kvôli jeho účasti na kandidátke VPN na odporúčanie Stračára do Prahy s Janom Budajom. Obedovali sme v Slovenskom kultúrnom stredisku a on tú kandidátku prijal. Išli sme ho nahovárať na kandidátku VPN, čo sprostredkoval Stračár, ak si to dobre pamätám. Nie? Tak to bolo nejako.

Ján Budaj: Neskôr sa k tomu vyjadrím.

Peter Zajac: Zvláštnym bodom našich rokovaní vo Vikárke, kde chodil aj Jozef Kučérák, Martin Bútora a Fedor Gál bolo, že tam prišiel Petr Kučera a navrhoval Havlovi, aby Václava Klauza nemenoval do funkcie ministra financií, ale šéfa banky. A on skutočne aj s Václavom Klausom na túto tému hovoril, čo Václav Klaus neprijal. Pokiaľ si to dobre pamätám, tak pri tých rokovaniach, bol Jožo Kučérák z tých, to musím povedať kvôli historickej spravodlivosti, ktorí sa veľmi tvrdo zasadzovali za to, aby Václav Klaus bol ministrom financií, aby nešiel niekde inde.

Už iba posledná poznámka, ak dovoľíte. Ako sa stal Martin Bútora Havlovým poradcom. Podľa mojich vedomostí to bolo tak, že Milan Kňažko poprosil Martina Bútoru, aby u Havla vybavil, že sa chce vrátiť na Slovensko. Martin Bútora mu to sľúbil, ale tým vyvstala potreba nájsť niekoho, kto by tam išiel. Najprv nahováral Soňu Szomolányi. Keď Soňa nakoniec po dosť dlhom váhaní...

Soňa Szomolányi: Nie, Martin ma nahováral vtedy, keď vlastne tam už bol.

Peter Zajac: Skončilo sa to tak, že Martin (Bútora) mi povedal, už keď bola voľba Havla za prezidenta: „Vieš čo, poď so mnou do Prahy, povieme, že ja nie.“ Aby mal nejakú podporu v tom rozhodnutí, tak ma tam pribral. A musím povedať, že pre mňa to bol veľmi pôsobivý zážitok, lebo sme sedeli vo Vladislavskej sále v rade, kde sedeli Havlovi poradcovia. Keď Havel odchádzal z voľby, tak tam boli také špagáty. V tom rade sa špagát otvoril a my sme vlastne z toho radu, z toho otvoreného špagátu kráčali do nejakej malej miestnosti, kde bol Havel, kde mu každý gratuloval, vrátane Martina Bútoru a mňa. Vedľa Havla stál starý Milan Šimečka a keď Martin gratuloval Havlovi, tak povedal, myslím Šimečka alebo Havel: „Vítej na palubě.“ Martin zbledol, sfialovel, a tak sa stal Havlovým poradcom. Tak som to ja vnímal.

Ján Budaj: Chcem podčiarknuť, že z dôležitých tém sme mnohé obišli. Napríklad situáciu so vznikom nového názvu štátu, tzv. pomlčkovú vojnu. O čom by mohol Jozef Kučerák veľmi veľa povedať. Tam vznikala jedna zásadná zmena vzťahov Čechov a Slovákov a on bol jedným z hlavných aktérov. Nikto nereagoval na môj návrh vyjadriť sa k tomu, aké boli diskusie o zrušení zákazu majorizácie vo Federálnom zhromaždení a prvé diskusie medzi VPN a OF, týkajúce sa ústavy. Znovu podčiarkujem, že je to zlom, kedy podľa môjho názoru Pithart prišiel k názoru, že „...so Slovákmi budú proste politické problémy“. Myslím, že boli pokusy aj o separátne debaty s rôznymi členmi KV VPN, ale každý Čechom povedal, že to je chybná línia, že to na Slovensku nejde. Obišli sme aj spor, ktorý sa dostal medzi mňa a Fedora (Gála), odchod VPN z pracovísk, ktorý potom on vyriešil tým, že proste išiel a povedal na mikrofón do Rádiožurnálu, aby všetci odišli z pracovísk. Nebudem komentovať, aké to malo dôsledky, ale v každom prípade som mu to vtedy zazlieval, pretože to nebol výsledok žiadnej dohody v žiadnom kolektívnom orgáne VPN. Takisto by sme sa mali pýtať na otázky týkajúce sa zvláštnych vzťahov v Prahe, v tom centre, ktoré Bratislava, zahľadená do seba nevnímala. Napr. vzťahy Mariána Čalfu k ministerstvu vnútra, ktoré mal na starosti, až kým sa stal Sacher ministrom, do januára, presnejšie povedané, mali ho na starosti Čalfa, Komárek a Čarnogurský. Všetci traja. V tomto období tam ale bol zrejme jediný Čalfa, ktorý chcel ministerstvo vnútra nielen „strážiť“, ale aj mocensky využívať. Keďže tu nie je Jano Langoš, nemôžeme sa venovať celému radu vecí, ktoré sa týkajú ministerstva vnútra. Snáď to niekedy urobíme.

Teraz k zostaveniu kandidátky do volieb 1990. Ja si pamätám, že v predvečer pred odovzdávaním kandidátnych listín sa väčšina členov KC vzdávala svojich miest na kandidátke. Ich kandidovanie, samozrejme, celé hnutie už vtedy konštituované, očakávalo. Očakávala to aj verejnosť, očakával som to aj ja. Pamätám si, že Milan (Šimečka ml.) hovoril: „No tak toto ma našťvali, lebo ja som tam napísaný tiež a oni hovoria, že do toho nejdú, tak to každý môže povedať, tak ja potom tiež nejdem.“ Nerozumel som tomuto signálu. Nevedel som, či je to prejav nejakej novej taktiky, o ktorej som sa proste nedozvedel. Fedor Gál a ostatní však podporovali kandidatúru Kňažka a aj moju. Mňa však umiestňovali na východ. Nechcel som kandidovať na východnom Slovensku, chcel som kandidovať v Bratislave. V Bratislave z dvoch dôvodov, že som bol autor Bratislavy/nahlas, druhý dôvod bol, že ako podpredseda Slovenskej národnej rady som sa stal predsedom komisie životného prostredia a chcel som tam aj niečo rukolapné urobiť. Kandidovať na východnom Slovensku, to znamenalo, že budem dosť izolovaný od života VPN. Aj Milan Kňažko, aj ja sme pozorovali s istým sklamaním už vtedy, že sme neboli pozývaní na dôležité rokovania. Boli to zásadné rokovania, na ktorých sa debatovalo, kto bude predseda vlády, kto bude minister. U Milana Kňažka to vyvolalo dosť nevrľú reakciu. Zákulisnosť politiky KC VPN pod vedením Fedora Gála potom pre mňa ilustrovalo množstvo iných vecí. Napríklad mňa s Kňažkom posielali oznamovať Dubčekovi jeho novú rolu, dajme tomu v decembri, ale niektorí ste celkom vážne s Milanom Šimečkom diskutovali o jeho liste, ktorý adresoval Havlovi, v ktorom sa celá tá koncepcia mala zmeniť a Havel nemal ašpirovať na funkciu prezidenta. My sme o tom však nevedeli. Ja som takéto neoficiálne rokovania nerobil a pokiaľ viem, nerobil ich ani Kňažko. Napokon pri odstúpení členov KC z kandidátky, vrátane Gála, nik nevysvetlil dôvody.

Dodnes. KC VPN trvalo na tom, že „niekto musí ísť na ten východ“. Ak odhliadnem od vyššie spomenutých výhrad, bol tu ešte jeden aspekt. Nechcel som uraziť východniarsky lokalpatriotizmus. A z toho vznikla myšlienka, pustiť na prvé tri miesta východniarov. Napokon, existovali preferenčné hlasy, ktoré som skutočne potom dostal. Ale nepáčil sa mi spôsob ako prišlo k môjmu kandidovaniu na východné Slovensko, nepáčilo sa mi to, že nekandiduje prakticky celé jedno názorové krídlo VPN, a že nekandiduje pre mňa bez logických argumentov. Táto politická chyba potom, samozrejme, prispela k napätiu medzi KC VPN a ministrami, zvlášť Mečiarom, ktoré by bolo aj tak, ale malo by asi iný charakter a asi aj iný priebeh.

K voľbe Mečiara. Obchádzame jeden fakt, ktorý nakoniec vystihol zrejme Šimečka senior pri tom spomínanom citáte. Jedna politická sila akou bola VPN, po svojich krízach a svojich zakopnutiach, potrebovala ťah, potrebovala muža, ktorý je naozaj vodca. Naša takpovediac priateľská generačná skupina, nazvime to takto, sa nevedela dohodnúť. Bola to kríza našej vzájomnej dôvery, ktorá potom vynášala iného muža. To, že musí byť osobnosť, ktorá má ťah, ktorá to chce robiť, v tom sme si boli viac-menej načistom a svojím spôsobom Mečiar vyhovoval obom krídlam. V predošlých spomienkach viacerí identifikovali vo VPN takzvané profederálne krídlo a krídlo národné, kde za to národné bol považovaný Kňazko a ja, možno ešte Milan Zemko, zo začiatku Kučerák. Druhé krídlo vtedy zosobňoval Gál, Bútor a Zajac. Osoba Vladimíra Mečiara vyhovovala obidvom názorovým skupinám. My sme si boli predsa vedomí toho, že nemôžeme do tejto funkcie postaviť človeka, ktorý by nemal popularitu, ktorého odniekiaľ vyťahujeme ako odborníka alebo experta. Chceli sme tam silného človeka, presvedčivého a Mečiar pre federálnu skupinu v KC VPN v podstate vyhovoval. Predpokladali, že ako bývalý komunista bude skôr federalista a internacionalista, že bude nenávidieť ľuďákov. Čo aj dával najavo, a tým si získaval body aj u Fedora (Gála) a Martina (Bútoru) a ďalších ľudí. Ja som ho zase považoval za dosť silného muža, aby federácia, pokiaľ má byť, bola partnerská. Tam totiž ústupčivosť, ktorú prezentoval Milan Čič, nevedla k ničomu.

Na záver k získaniu Mariána Čalfu na kandidátku VPN. Na rokovanie s Čalfom som išiel veľmi nerád. Marián Čalfa nás, aj s Petrom Zajacom ohúrili ochráncami, zavrel nás do nejakej zadnej miestnosti v Slovenskom kultúrnom stredisku, niekde v podzemí. Povedal nám: „Ja na východnom Slovensku kolenačky prejdem z pravoslávneho do gréckokatolíckeho kostola a modliť sa budem aj tam, aj tam a poplačem si a ruku pobožkám popovi.“ V každom prípade som si nemyslel, že Marián Čalfa by mal byť predsedom federálnej vlády. Šokovalo ma, keď Václav Havel hneď po voľbách vyhlásil, že on si nevie predstaviť svoje prezidentovanie, ak by tento muž nebol po jeho boku. Povedal to v Košiciach, na svojej prvej povolebnej návšteve, čím opäť raz postavil bratislavskú VPN-ku pred hotovú vec. Ja som sa domnieval, že Marián Čalfa, vzhľadom na jeho schopnosti, isteže v parlamente môže byť veľmi užitočný, ale bol som za to, aby sa kontinuita personálneho prepomenia s bývalým režimom postupne uvoľňovala. Napriek ich báječným schopnostiam a obrovským ťahom za mocou.

K lustráciám sa tu vyjadrovali viacerí. Nevie, že či sa to dá uzavrieť. Fedor (Gál) hovorí, že nikdy a ja len konštatujem, že to tu k tomu nespeje. Chcem sa preto opäť len pýtať — keď si VPN stanovila podmienky, ktoré som ja rešpektoval, prečo boli vo vláde a v poslaneckých zboroch novej povolebnej koalície ľudia, ktorí mali

lustračný záznam? Po druhé, prečo z existujúceho „Z“ archívu boli niektoré lustračné materiály vyňaté, medzi nimi aj môj? Iné naopak, zostali v tajnom archíve. Ďalšia otázka — boli vydané nepravé, respektíve zavádzajúce lustračné osvedčenia v dobe, keď sa vyžadovali od nášho ministra Langoša? Ďalšia otázka — kedy, a prečo bol prijatý opäť do zamestnania na ministerstve Jána Langoša pán Ciklamini? Napokon zaujímavá je aj otázka, či bolo, alebo je dokázateľné, že Vladimír Mečiar bol agentom Štátnej bezpečnosti? Mňa by to zaujímalo, pretože kampaň proti Mečiarovi, do istej miery aj za udržanie federácie, utrpela porážku okrem iného aj tým, že koalícia KDH-ODÚ-DS vystupovala, akoby si tým bola istá, ale vzápätí pred voľbami to neboli v stave dokázať. Ukázalo sa, že bol kandidátom tajnej spolupráce a keď Václav Havel pripustil, že aj on, tak pre slovenských voličov vznikla veľmi výrečná situácia. Teda, podľa všetkého bolo nedokázateľné, že bol Mečiar agentom, ale iba kandidátom, teda tým istým, čo pripúšťa nečakane aj Václav Havel. Čo už vtedy podľa ústavným súdom opraveného lustračného zákona nebola záhada.

Martin Bútora: Vtedy ešte nebol opravený.

Ján Budaj: Bol opravený. Václav Havel by inak svoju registráciu v archívoch ŠtB zrejme nezverejnil. Dovtedy to nezverejnil, a tiež by ma zaujímalo, Martin (Bútora), či si vedel, ako poradca prezidenta, o týchto problémoch? Ale túto otázku pokojne nechaj nezodpovedanú. Chcem sa ďalej spýtať, prečo VPN hlasovala za protiústavný zákon o lustráciách? Ten zákon bol protiústavný a ústavný súd, vedený členom VPN musel viaceré ustanovenia zrušiť. Zle sa dnes argumentuje proti nejakému Macuškovi a ďalším ignorantom ústavy, keď je to takto od samého začiatku. Že sa ide niekedy v mene politického záujmu aj proti ústave. To už nebola komunistická ústava, tam boli ľudské práva, ktoré sme tam my sami zakomponovali. Ďalšia otázka a hádam aj posledná: aký postoj zaujalo vedenie VPN neskôr, keď už ja som to nemohol ovplyvňovať k tým, ktorých prinútili, alebo priviedli, alebo presvedčili, aby odstúpili z kandidátky vo voľbách 1990? Mám na mysli Kamila Procházku, Kompánka, Dušana Hanáka a ďalšie osobnosti, ktoré sme predtým presvedčili, aby nás podporili. Gálovo vedenie VPN sľubovalo, že odčiní každú krivdu, ktorá takto vznikla. Niektorým z tých ľudí to absolútne zmenilo život... Uisťujem vás, vy, ktorí sa pozeráte na lustrácie zvonku, že si neviete predstaviť, čo to znamená, keď sa človeku siahne na meno alebo na česť. A keď sa to urobí voči ľuďom, ktorí okrem toho vlastne iný majetok nikdy nemali. Po čase som pochopil, že tí, čo robili lustrácie, si to neuvedomovali. Nikdy som sa jednoznačne nedozvedel, ako to bolo s vlastníctvom materiálov ŠtB niekoho z VPN pred voľbami 1990. Vy sa vo svojich...

Fedor Gál: Akých materiálov?

Ján Budaj: Konkrétne tých, čo ŠtB viedla na mňa. Vy, ktorí ste boli o veci informovaní, sa vo výpovediach nezhodujete, niektorí hovoria, že ste boli informovaní v máji, iní hovoria, bolo to inokedy. Jeden muž ťa stretol na chodbe u Vladimíra Mečiara v deň, keď vám tie materiály ukázal. Teba Fedor (Gál), Milana Šimečku...

Fedor Gál: Nikdy som nevidel žiadne materiály.

Ján Budaj: Alebo keď vás o nich informoval.

Fedor Gál: To je niečo iné. Žiadne materiály sme ani nevlastnili, ani nevideli a do dneska som nevidel jediný agentúrny zväzok.

Ján Budaj: Generál Sámel bol pri tom, keď telefonoval Ciklamini s Alexandrom Dubčekom o týchto záležitostiach vo februári, takže celý proces využívania alebo zneužívania materiálov rôznych ľudí mal úplne iný priebeh, než ako o tom hovoríme pri tomto stole.

Milan Zemko: Tri poznámky. Prvá k Petrovi Zajacovi. Peter, zdá sa mi, že naozaj priveľmi zľahčuješ legitimovanie špičkových politikov prostredníctvom volieb. To predsa nebol výmysel ad hoc nejakého Mečiara. Patrí k elementárnym pravidlám v demokratických krajinách, že špičkoví politici sa legitimizujú aj prostredníctvom volieb. Napríklad v takom Francúzsku, kde členovia vlády zásadne nemôžu zostať poslancami, aj tam ministri idú do volieb a ak sú po voľbách znova vymenovaní za ministrov, vzdajú sa poslaneckého mandátu. A naopak, ak minister vo voľbách prepadne, veľmi vážne to ohrozí jeho politickú budúcnosť. Čiže ide o starú tradíciu v demokratických krajinách a niet dôvodu to bagatelizovať alebo zvaľovať všetko na Mečiara. Druhá vec je, ako Mečiar v rámci svojich možností túto argumentáciu využíval a zneužíval.

Po druhé, k tým ad hoc rozhodnutiam o personálnych veciach. Soňa (Szomolányi) povedala, že kde nič tu nič, ocitla sa na kandidátke na druhom mieste. Podobne to bolo so mnou. Ja som sa, kde nič tu nič, ocitol na štvrtom mieste, hoci som tiež prosil, aby som nebol tak vysoko umiestnený. A ešte vážnejšia bola ďalšia vec. Hneď po voľbách som musel ísť do nemocnice a v nemocnici som sa dozvedel, nie že kandidujem na podpredsedu Slovenskej národnej rady, a teda že sa ma príde niekto opýtať, či prijímam kandidatúru, ale že som už bol zvolený za podpredsedu. Isteže, v roku 1992 bola za to ani nie tak VPN ako ODÚ tak trochu potrebaná, ale to je už iná záležitosť. Môj prípad, keďže hovoríme o osobných svedectvách, iba dokresľuje istý spôsob, povedzme, ad hoc politiky VPN v personálnych otázkach.

A tretia vec týkajúca sa budúcnosti. Inge (Antalová) hovorila, že sa pripravuje v rámci oral history stretnutie s predstaviteľmi bývalého OF. Ja by som veľmi prosil tých, čo na to stretnutie pôjdu, a zrejme to budú tí, ktorí sa zúčastňovali na rokovaníach, aby si dobre premysleli odpoveď na už publikované tvrdenie Petra Pitharta, že Slováci, resp. predstavitelia VPN chodili na tieto rokovania nepripravení. Jeho slová vyznievajú — trochu zveličene povedané — asi tak, že VPN-kári, to boli tí blbci z Bratislavy, ktorí k vážnym veciam nemali čo meritórne povedať. A oni v Prahe im to museli vysvetľovať a museli im veci predžuť. Táto otázka sa na pripravovanom stretnutí iste otvorí, ide o rokovania na prelome rokov 89/90.

František Mikloško: Ja mám len jednu poznámku, jednu vetu. Do tej nemocnice som prišiel ja, ako predseda SNR a doniesol som ti kvetiny. S kvetinou som ti oznámil, ...

Milan Zemko: Ba čo viac, odovzdala mi ich naša milovaná koalíčníčka Olinka Keltošová.

František Mikloško: Ale tu by som chcel poopraviť, zdá sa mi, že Petra (Zajaca). Mne sa zdá, že keď bol Miro (Kusý) v Španielsku, uvažovalo sa nie o predsedovi vlády, keď som volal do Španielska, ale predsedovi SNR.

Eugen Gindl: Teraz som sa zastavil pri Milanovi Šimečkovi, chcel som si overiť jeden dátum. Bol to dátum v poslednej dekáde apríla 1990, keď Šimečkovci prišli na VPN, bolo nás v miestnosti jedenásť. Milan Šimečka senior povedal: „Situácia je vážna, máme sedem percent, víťazstvo vo voľbách je čoraz nepravdepodobnejšie. Ak neurobíme zásadné zmeny, je zle.“ A vtedy povedal: „Tieto tri postavy musia ísť hore.“ Nebol spor o Dubčeka, ak sa ho podarí získať, ani o Čalfu, o ktorom sa vedelo, že chce, išlo o Čiča. A pamätám sa, že vtedy sa vyskytli takéto názory. Väčšina z nás, aj sa hlasovalo, bolo nás tam jedenásť, myslím, že aj Milan Zemko tam bol prvýkrát. To hlasovanie dopadlo päť ku šiestim proti Čičovi na kandidátke. Potom sa zdôvodňovali ďalší. Hovorili: „Čiča nemôžeme dať na kandidátku, pretože váha.“ Nieкто vydal informáciu o tom, že Čičovi ponúkli popredné miesto na kandidátke SDĽ, ba dokonca i KDH a navyše štruktúry VPN v zázemí budú proti Čičovi ako komunistovi na kandidátke VPN oveľa ostrejšie vystupovať, a tak Čič ešte v tento deň cez hlasovanie v KC VPN neprešiel. Povedalo sa, treba hovoriť s ľuďmi dolu, po týždni sa rozhodneme. Telefonovalo sa, čo povie báza, chodilo sa atď. Nakoniec sa v tomto centrálnom orgáne opäť hlasovalo a už sa hlasovalo aj za Čiča, pričom sa pamätám, a teraz prepáč, ak sa mýlim, lebo si to pamätáme viacerí tak, ty si bol, Miro (Kusý), so Šimečkom starším poverený, že pôjdete za Čičom sa ho spýtať, či teda je ochotný pristúpiť na podmienku, že položí preukaz predtým, ako bude na kandidátke. To bola jedna z podmienok, že mu to ponúknete. Môžem sa myliť, ja sa pamätám dokonca, že voľakto z vás už hovoril, že viete, že dostal ponuku od Weissa za svojho kandidáta. Nieкто dokonca hovoril, že KDH už s ním rokovalo ako so svojím kandidátom. Teda, to je taká prvá spomienka.

Túto „story“ by bolo dobre tiež dôslednejšie zrekonštruovať, pretože ani ja napríklad dodnes neviem, či sme Čičovi sľúbili aj po eventuálne víťazných voľbách kreslo premiéra, alebo nie. Vlado Ondruš o dva roky neskôršie písal o tom, že s Čičom ako premiérom by sa veci vyvíjali inakšie ako s Mečiarom a že jeho vytesnenie, na ktorom, ak sa dobre pamätám, najtvrdšie trval Peter Zajac, nebolo politicky najšťastnejšie. Na druhej strane už vtedy sme mali v rukách dôkazy, že Čič vo viacerých veciach neľahal s nami za jeden povraz a robil prinajmenšom dvojtvrnú politiku. Napríklad kauza Výmeny podľa zásad atď.

Čič podľa všetkého hral kľúčovú rolu aj v zdanlivo nevelmi významných natáhovalkách okolo fúzie Verejnosti s Národnou obrodou, ktorá sa z Čičovej iniciatívy a pod jeho patronátom pripravovala. Táto ponuka prišla z Obrody, prezentovali ju Vereš, Čomaj, Polák a Cibula a po dvoch rokovaníach s takmer kompletným KC VPN došlo k dohode. Vtedy sa už v novinách pravidelne objavoval slogan o čiernej totalite, akože nastupujúcej v podobe KDH, pričom na tejto lodi čiernej totality videli ľavičari všetkých odtieňov aj Budaja a Langoša. Existuje veľa výpovedí, ktoré už vtedy, ale aj dnes, po siedmich rokoch svedčia o tom, že ako protiváha k tejto

imaginárnej čiernej totalite vznikol pomerne široký, ale zanorený ľavicový front, ku ktorému patrili aj viacerí komunisti zo starých štruktúr, napr. Poldo Podstupka, celá špička „esdelákov“, Mečiarovi ľudia a z pozadia aj on sám, emblémové osobnosti ako Mňačko, Karvaš, tzv. „starí novinári“ — spoluzakladatelia Obrody a celý rad ďalších, vtedy ešte nepriznaných štruktúr. Ponuku o fúzii ešte len zakladajúcej sa Obrody a Verejnosti spískal Čič, možno ani nie s úmyslom likvidovať Verejnosť, ale získať pomocou vplyvných ľudí vo Verejnosti kvalitnú budovu pre budúcu redakciu.

Po dvoch jednaniach o fúzii, ktoré skončili podpísaním dohody, za VPN ju podpísal Juraj Flamik, za vládu Čičov tajomník menom Kolek, mali sme sa stretnúť na pracovnom stretnutí, kde sa mala z kolektívov oboch periodík založiť redakcia denníka a redakcia týždennej prílohy. Stretnutie sa konalo na vláde. Z našej strany sme tam boli v zložení Budaj, Gál, Feldek, Horský, Valo, ja a zrazu sme zistili, že sa nebude konať nijaké pracovné sedenie ale tribunál s nami, ako silou, ktorá chce zabrániť vzniku nezávislého časopisu. Bola to vyslovená provokácia, ktorú jej osnovatelia aj vynachádzavo zmedializovali, ba Juraj Vereš, ten ktorý prišiel s ponukou fúzie, tento mýtus šíril celé roky a iba nedávno priznal, že to všetko spískal Čič.

Pripomínam to preto, lebo išlo o jednu z intríg Čiča, o ktorej sme tušili, takže Zajak mal dobré dôvody Čičovi nedôverovať. Na druhej strane chcem pripomenúť, že na tom „tribunále“, kde nás siedmich, alebo koľkí sme tam boli, obvinili, že hrdúsime pluralitu tlače, sedel tam aj Milan Šimečka senior. Spočiatku sme mysleli, že na našej strane, ale neskôr sa ukázalo, že aj on mal svojou váhou podporiť tézu Obrodárov, že im chceme anektovať denník, proti čomu sa aj Šimečka senior jednoznačne, proti nám vyslovil, z čoho sme boli všetci pať. A práve toto nás potom primálo k tomu, že sme sa rozhodli vydávať Verejnosť ako denník sami. Zdalo sa mi vtedy, že aj Šimečka senior, muž, ktorého váha v tom čase zo dňa na deň narastala, mal v tom čase pocit, že sa rodí čosi ako „čierna totalita“ a možno sa usiloval tento trend do istej miery neutralizovať, čo ho priviedlo prinajmenšom na platformu ľavicovo-liberálnych kruhov. Ale o tom by mal možno čosi povedať Milan Šimečka junior.

Milan Žitný: Skôr než začnem s faktami. Evidujem tu, že mnohí z vás viac rozprávate svoje subjektívne pravdy, než objektívne fakty, ktoré sa stali, ktorých ste boli účastníkmi, prípadne ich máte zadokumentované. Nie je to dobre. Držme sa faktov. Predstavujem si to tak, že každý hovorí o tom, čo zažil, alebo nejak zadokumentoval vo svojej evidencii, má svedeckými výpoveďami podporené. A nie interpretovať činy niekoho iného. To by bolo dobre nechať bokom. A teraz k tým všelijakým hrám. Jano (Budaj), ty si to tu naznačil, že vznikali isté väzby, vzťahy, o ktorých si nevedel. Ja zase viem o inom. Veľmi ma mrzí, že tu dnes nie je Milan Kňažko. Ja mám vo svojej evidencii svedectvo Leonarda Číma, o tom, že narazil na Milana Kňažka, u Vladimíra Mečiara na služobnej vile ešte začiatkom roku 1990, keď bol Milan poradcom na Hrade. Mal by vysvetliť, čo tam robil. Jedna vec.

Otázka Vladimír Mečiar ako agent. VPN nikdy netvrdila, že Mečiar je agent. Tvrdili to isté médiá. Bol to Slovenský denník, Lidové noviny. To boli maličké články, ktoré sa objavili. To, že sa tomu dala taká publicita, nie je pre mňa podstatné. Pre mňa v tom čase bolo podstatné, že som zistil koncom roka 1991, že Vladimír Mečiar

akonáhle nastúpil do funkcie ministra vnútra, dal Čimovi príkaz vybrať materiály z Tisovej vily v Trenčíne. Čimo nevie, čo v tých materiáloch bolo. Táto otázka už bola dostatočne popísaná, ťažko už k tomu niečo dodať. Ale opakujem, VPN netvrдила, že Vladimír Mečiar je agent.

Niektoré otázky by mal osvetliť Jano Langoš ako minister, tie ja neviem zodpovedať, či boli vydané falošné lustračné osvedčenia. Môžem len poslúžiť jediným príkladom. Marián Tkáč, ktorý je v registračných protokoloch zapísaný administratívnu pracovníčkou Štátnej bezpečnosti ako Marian, ale v žiadosti ministerstva financií pri lustráciách je uvedený ako Marián s dlhým á. Operátor to hodí do počítača, počítač to jednoducho neviduje, pretože to interpunkčné znamienko tam chýba. Alebo prevyšuje. To je jedna oblasť. Keď Vladimír Mečiar hovoril o tých dvestotridsiaticich piatich, či koľkých vydaných falošných osvedčeniach pre slovenské územie, ja som ten záznam zo zasadania vlády, kde bol ešte vtedajší šéf Slovenskej informačnej služby pán Mitro, čítal a môžem povedať, že to, čo tam odoznelo, bolo veľmi zavádzajúce, pretože Vladimír Mečiar hovoril: „Napríklad je tam taký Rádio, krycie meno Rádio, a on má čistý lustrák.“ Treba k tomu povedať toľko, že krycie meno Rádio sedelo kúsok od Vladimíra Mečiara. Bol to Vojtech Bacho. Slovenský generálny prokurátor. Evidovaný ako dôverník, ale od októbra 1992 neplatila kategória dôverník, ústavný súd to zrušil. Viem, o čom hovorím. Ten spis bol o ničom, to bola žiletka, Bacho ani nevedel, že bol niekde zaevidovaný. Ale to, že Vladimír Mečiar o tom hovoril a týmto argumentoval, že vydali dvestotridsaťpäť falošných osvedčení, to, bohužiaľ, netreba brať ako bernú mincu.

Protiústavný zákon o lustráciách. Tam išlo vlastne o písmeno C. Tá formulácia bola zlá. Človek, ktorý bol evidovaný pod písmenom C, to znamená kandidát tajnej spolupráce, dôverník, dôverný styk, tak ten človek dostal osvedčenie, že toto osvedčenie neosvedčuje jeho spoluprácu. V tom bol rozpor, a preto to aj ústavný súd dal preč. Aj na základe nášho zhodnotenia nezávislej komisie, že sme prebrali asi tritisíc päťsto prípadov, z ktorých som nehlasoval v podstate ani v jednom prípade za to, že niekto z týchto ľudí bol vedomým spolupracovníkom.

Ako vôbec vznikli lustrácie a kandidáti VPN pred voľbami v roku 1990, ktorí sa objavili v evidencii? Údajne ich to poškodilo, hovoril si aj ty, Johnny (Ján Budaj), o svojej vlastnej osobnej traume. Treba povedať to, čo už sme si, mal som pocit, vydiskutovali na stránkach Domina v roku 1993, 1994, ale asi to treba zopakovať ešte raz. Lustrácie nevyvolala VPN a OF, lustrácie vyvolali Ciklaminiho skupina v Prahe a Mečiarova skupina v Bratislave. Myslím Jaroslava Svěchotu na Úrade na ochranu ústavy a demokracie. Toto, keď sa začalo objavovať v prípade Sachera, keď odcestoval do Londýna v marci 1990, tak sa lustrácie stali jedným silným fenoménom, o ktorom politickí reprezentanti OF a VPN usúdili, že bude významným faktorom vo voľbách. Ale manipulácia s lustračnými materiálmi bola v ich réžii. Ciklaminiho skupina v Prahe, Mečiarova v Bratislave. Je pravda, že Sámel ako druhý Sacherov námestník, neskôr prvý, bol pri tom, keď Ciklamini organizoval túto hru s tvojím zväzkom. Ciklamini vydal príkaz z Prahy Svěchotovi do Bratislavy, aby vybral tvoj zväzok. Najprv omylom vybrali vyšetrovací, potom zobrali druhý a odviezli ho do Prahy. Ten zväzok bol niekoľkokrát okopírovaný. Jedna z tých kópií sa našla u Ciklaminiho v trezore, druhú odovzdal Dubček Langošovi po voľbách v roku 1990 v Prahe. Na to existuje aj svedok, Milan Šútovec. Takže je pravda, že Ciklamini v tomto evidentne išiel a hral túto

hru. A Sámela priebežne informoval o tom, ako sa bude situácia vyvíjať. Ak by sa predsa len podarilo vymeniť predsedu parlamentu, tak ten zväzok sa dostane na verejnosť v príhodnej chvíli pred voľbami. Nie náhodou sa potom Ciklamini, ktorý prišiel o svoje miesto na ministerstve vnútra, usiloval dostať naspäť. O tom niečo vie aj tu pán Ondruš. Ale to, že sa Ciklamini vrátil na ministerstvo vnútra do Prahy, vrátil sa z jednoduchého dôvodu. Sacher ho prepustil v rozpore so zákonom. A Ciklamini sa cez súd obrátil naspäť a museli ho za Langoša prijať naspäť. Potom mu dali výpovednú lehotu, ale tá bežala nejaký čas, to je celé.

Vysoký predstaviteľ VPN v marci, ktorý vedel o tebe Johnny (Ján Budaj), to bol Dubček. Povedal to Langošovi po voľbách v roku 1990 v Prahe. Vybral ten zväzok, tú kópiu a povedal: „Vidíte, ja nie som taký, za akého ma považujete, ja to tu mám od marca a nepoužil som to.“ Iste, tá situácia nenastala, Schuster zostal vo funkcii.

A ešte jedna vec. My sme sa 6. decembra 1994 po tom druhom veľkom mítingu tu v Bratislave po voľbách, rozprávali aj na túto tému. Ty si mi vtedy vravel, že Mečiar ti odovzdal originál zväzku po voľbách v roku 1990 a že si ich odovzdal na FVM. Ja som si to overoval, ten zväzok tam nikdy nedorazil. Ale vtedy som sa zabudol spýtať jednu vec. Možno by si to mohol vysvetliť teraz. Prečo, ak ti Mečiar dal originál zväzku, si ho nepoužil v súdnom procese proti Ciklamini, ktorého si žaloval za jeho výroky na tlačovkách? Všetko.

Milan Šimečka: Niekoľko osobných spomienok. Keď hovorí Eugen Gindl o rozhodovaní v politickom klube, to považujem aj ja, z hľadiska spätnej perspektívy na celý vývoj VPN, za jeden z kľúčových okamihov, kedy sme sa vážne rozhodovali o tom, či vôbec ako hnutie pôjdeme do volieb a keď do nich pôjdeme, v tom prípade ich musíme vyhrať. Od toho sa odvodzovala logika celej veci. Ak budeme politickým hnutím a budeme súťažiť vo voľbách, tak ich musíme vyhrať. Iba vtedy to má cenu. Mať deväť percent sme považovali za irelevantné, v tom prípade sme do volieb ani nemuseli chodiť. To, že sme sa rozhodli pre to, aby na kandidátke bol aj Milan Čič to nebola otázka Milana Čiča, to bola otázka všetkých exkomunistov. To bolo racionálne rozhodnutie, za ktoré som tiež hlasoval. Ja som bol v prvej časti proti tomu, aby sme vôbec do tých volieb išli, ak ich nemáme vyhrať. A vedeli sme, že by sme ich nevyhrali, keď máme deväť percent a KDH tridsať. Viem, že Jano Budaj bol veľmi ostro proti komunistom na kandidátke VPN. Osobne som s ním o tom diskutoval, že či sme tu na to, aby sme ťahali komunistov naspäť k moci.

K samotnému výberu predsedu vlády. Spomínam si na niekoľko drobných detailov, ktoré tu neboli povedané. My sme prebrali jedného po druhom, a nielen tých ľudí, o ktorých ste tu hovorili. Hovorili sme aj o Fedorovi Gálovi. Takýchto mien tam bolo viac, ktoré boli neprijateľné. Peter Zajac, aj o ňom boli úvahy. Fedor (Gál) neprichádzal do úvahy, ani Peter Zajac neprichádzal do úvahy, pretože neprešiel dôverou občanov vo voľbách. To bol jeden základný argument, okrem iných. A zostávali vlastne len tí, ktorí na tých kandidátkach boli. To je ďalší logický vývoj chýb, ktoré sme urobili v apríli. Jano Langoš odmietol do poslednej chvíle čo len uvažovať o tom, že by bol predsedom vlády, okrem iného, to je už naozaj iba komicke doplnenie týchto historiek, povedal, že on sa neostrihá. Bolo jasné, že predsedom vlády nemôže byť, keďže sa nechce ostrihať. Aj v takom duchu prebiehali niekedy diskusie. Ale po voľbách sme išli s Fedorom Gálom, s Langošom a s Lacom

Szigetím na Vikárku do Prahy, kde sa malo rozhodovať o podobe federálnej vlády. Jano Langoš išiel s nami v aute. Ten deň na to, čo sme sa fakticky dohodli na Mečiarovi v Petrovom Zajacovom byte, keď môj otec povedal, že „Keď nemáte nikoho, tak vám zostáva len Mečiar.“ Jano Langoš tam vtedy tuším nebol v ten večer, a ja som zdesený hovoril Langošovi, že ak to nezoberie on, len kvôli takej blbosti, že sa nechce dať ostrihať, že to bude teda Mečiar. Jano Langoš vtedy povedal po ceste do Prahy, že ak to má byť Mečiar, tak to teda zoberie on, Jano Langoš. Prišli sme do Prahy a tam Václav Havel ponúkol Langošovi ministerstvo vnútra. V tom okamihu Jano Langoš prijal. Pre mňa to bolo obrovské sklamanie. Jano Langoš mi povedal: „Vieš, sú dôležitejšie úlohy, ako byť predsedom vlády na Slovensku.“

László Szigeti: Veľmi krátko. Pred rokom alebo pred rokom a pol, keď bol naposledy Havel v Maďarsku, sedeli sme večer o desiatej s Gönczom a vyčítal som Havlovi tento moment. „Václav,“ vravel som, „ty si ponúkol Langošovi, aby robil ministra vnútra.“ Totiž mal nejaké problémy, nepamätám sa aké s Rumlom, a Ruml to nemohol robiť. Nevieť kvôli čomu, čo tam bolo, neviem presne.

Ján Budaj: Vystúpil v televízii v zakázanom období a denuncoval predsedu Ľudovej strany. Porušoval tým zákon.

László Szigeti: Nevieť presne, bolo tam niečo okolo Rumla a Havel mi vravel: „Né, to není pravda, vy jste přinesli Mečiara a ja jsem neměl co vybrát.“ Proste, že dostal meno Mečiara.

Ale keď už mám slovo, pár poznámok. Jano (Budaj), ty si hovoril, že si bol prekvapený, keď Havel zverejnil, že Čalfa mal byť predsedom federálnej vlády. Ja si myslím, tak si pamätám aspoň, ale hovoríme o tom viacerí, že keď sme hovorili o tom, že Čalfa sa dostane na našu kandidátku, tak sme hovorili zároveň o tom, že by mal robiť predsedu federálnej vlády. Možno, že sa mýlim.

Mečiar a jeho post predsedu vlády. Z úst Eugena Gindla tu odoznelo, že tam boli dva smery. Jeden lojálny s Čičom, vymenoval si Ondruša a Zajaca. Ja si myslím, že to tak nebolo. Ja to mám v hlave dodnes tak, že to boli tí, ktorí sedeli vo vláde, to bola jedna skupina ľudí, lebo videli zblízka. Členovia KC VPN videli presne, čo robí Čič, a prečo sme ho chceli vymeniť. A Mečiar. Ja som nebol veľmi presvedčený, že tam potrebujeme razantného, silného človeka. Pamätám si niekoľko vecí, v ktorých mi Mečiar šialene vadil, okrem toho, čo ste tu hovorili. Napr. prvé zasadnutie vlády v Komárne. Mňa posadili medzi členov vlády, ako člena KC VPN a naraz vyskočil s tou známou vetou, že však basy sú otvorené, alebo neviem čo vravel, že môžeme, veľmi tvrdo sformuloval, že ten, kto nebude lojálny, dá sa to citovať z tlače, takže budeme veľmi prísni. Už vtedy ako minister vnútra. Ja som sa ho spýtal: „Bolo to dohodnuté? Všetci si medzi Maďarmi, tak to si nemal takto sformulovať. To je lapsus.“ Jeho prvá politická chyba, ale tých je smerom k národnostiam viac.

To, čo hovoril Milan Zemko na Pitharta, že Slováci boli dosť často nepripravení, to je do istej miery pravda. Nemali sme žiadne informácie z Prahy.

Peter Zajac: Ešte raz by som sa vrátil k situácii pred voľbami. Nerád používam terminológiu národnári, pokladám ju za zavádzajúcu. Ak už mám o niečom hovoriť,

môžem použiť opozíciu federalisti, konfederalisti a tí, čo boli za samostatný štát. Mňa to uráža, keď niekto používa slovo národný v zmysle „ten, čo bol za samostatný štát“, a viem, čo hovorím, lebo sa národom, národnou kultúrou zaoberám intenzívne tridsať rokov. Ak sa teda vyhnem tej opozícii národniari, federalisti, vrátim sa k tej, ktorá zodpovedá faktom, to znamená federalisti, konfederalisti a separatisti, tak sa nepamätám, žeby v roku 1990 bol vo VPN jediný človek, ktorý by bol konfederalista alebo separatista. Neboli takí. Rozprávať o Milanovi Kňažkovi ako o národnom, pokladám v tejto súvislosti jednoducho za zavádzajúce. Boli možno rozličné koncepcie a rozličné predstavy o tom, ako má vyzerat' federácia a tie vo vnútri VPN určite boli. Ale aj tí ľudia, ktorí potom v rámci VPN a potom, samozrejme, v rámci HZDS zmenili názor, tak to bolo neskoro po voľbách 1990, až niekedy v druhej polovici 1991. Myslím, že takí ľudia, teraz to nemyslím nejako pejoratívne, aj keď porušili dohody ako Milan Zemko, ktorý sa nakoniec verejne rozhodol pre samostatnosť, tak to bolo na konci roku 1991.

Na tie stretnutia, ktoré boli u nás doma, chodil aj Milan Kňažko. Nebol len na prvom stretnutí. Ale keď povedal, že pri tom chce byť, bez akýchkoľvek problémov na tie stretnutia chodil a nikomu to neprekážalo. Že tam nechodil Jano Budaj, to je pre mňa celkom pochopiteľné, z jednoduchého dôvodu, že bola v kole lustračná kauza. Na jednom ale aj tak bol.

Nechcel by som sa vracat' k lustráciám z nejakých emotívnych dôvodov. Ale historicky by som chcel povedať, že v tých postkomunistických štátoch, kde lustrácie prebehli a kde sa lustračný zákon dodržiaval, nech bol akýkoľvek zlý, lepší alebo neviem aký, a to je Nemecko, a to je Česká republika, tie krajiny sú dnes šťastnejšie. Sú šťastnejšie, pretože sa tam vytvoril istý právny poriadok a ten právny poriadok tam proste platí. V tých krajinách, kde lustračný zákon vznikol a nedodržiaval sa nikdy, ako je Slovenská republika, sa jednoducho to nedodržiavanie lustračného zákona stalo prvým významným podmínovaním právneho štátu. Ten právny štát sa už potom podmínovával vo všetkých možných rovinách a verziách, ale pri lustračnom zákone to bol prvý príklad. Čiže ja, sám za seba, pokladám to, že sa na Slovensku lustračný zákon fakticky okrem obdobia 1991–1992 nikdy nedodržiaval za horšie ako to, že ten lustračný zákon existoval a že sa dodržiaval. V ostatných štátoch, v Poľsku či Maďarsku majú s lustráciami problém podnes.

Čo sa týka lustrácií samotných. Ja sa na to nepozieram ako na osobný problém, ani som sa na to nikdy nepozeral ako na osobný problém, teraz myslím na Jána Budaja. Ja som pokojne v jednom rozhlasovom moste debatoval hneď po voľbách s Petrom Uhlom na túto tému, kde som obhajoval Jána Budaja ako osobu. A Peter Uhl bol veľmi tvrdý, čo je z hľadiska jeho dnešných postojov troška paradoxné. Ale bolo to tak, on bol vtedy veľmi tvrdým zástancom lustračného zákona. To, čo ale pokladám za problém a problém najmä pre neskorší vývin VPN, bola Jánova Budajova politická zodpovednosť za to, že ako líder revolúcie, ako predseda Slovenskej rady VPN, lebo nezabúdajme na to, že bol vlastne až do septembra '90 predsedom Slovenskej rady VPN, vzal na seba a tým pádom aj na celú VPN, toto obrovské riziko. Politické riziko a to politické riziko sa od leta 1990 premenilo vlastne na jeden veľký konflikt vnútri VPN. Víťazom v tom konflikte nebol ani Ján Budaj, ani Fedor Gál, víťazom v tom konflikte sa stal Mečiar. To je pre mňa politický problém.

Už iba dve veci. Ja teda, keď hovoríme o ľútosti nad tým, že niektorých ľudí na kandidátke VPN to postihlo a to aj v takých prípadoch, keď boli naozaj z dobrej vôle na štyridsiatom mieste alebo na tridsiatom siedmom mieste, tak to tak aj myslím. Ľudsky mi to je ľúto, ale musím povedať aj to, že to nie je žiadne fátum. My vieme, ako tí ľudia ďalej existovali. Vieme, aký je rozdiel medzi životnými osudmi jednotlivých ľudí. Mrzelo ma to aj vtedy a mrzí ma to aj dnes, ale teším sa z tých a s tými, ktorých to ľudsky nezlomilo.

Miroslav Kusý: Peter, ale to sme už preberali niekoľko hodín, budeme to znovu rozoberať?

Peter Zajac: Nie, nejde o to znovu to rozoberať, ale mňa zaujíma ten politický moment a vidím ho v tom, že vlastne celý problém s lustráciami sa stal pre VPN obrovským politickým problémom.

Posledná poznámka je k Čalfovi. Jano (Budaj), ty si povedal, že sme boli všetci šokovaní tým, že sa stal Čalfa predsedom federálnej vlády. Neboli sme všetci šokovaní. To bola normálna politická dohoda, ktorá nebola ani konfliktná, ani neočakávaná. Samozrejme, že sa s tým rátalo od tej chvíle, keď Čalfa išiel na kandidátku, kandidátku VPN, veď prečo iné by išiel na tú kandidátku, ak nie preto, aby sa stal federálnym premiérom, ak VPN vyhrá voľby? A po voľbách vôbec nikto z vedenia VPN, vrátane teba, jeho nomináciu nespochybňoval. Neboli na to ani nejaké dôvody.

Štefan Hríb: V tejto chvíli je prihlásených ešte sedem ľudí, zrejme k tej istej téme. Ešte pripomínam, že máme kompetenčný zákon a vôbec slovensko-české vyrovnanie a rozdelenie VPN. Takže, zväzťe, či sú dlhé vstupy potrebné. K tejto téme Miloš Žiak.

Miloš Žiak: Skúsím veľmi krátko. Po prvé, už iba kvôli fakticite. Raz používame KV VPN, raz KC VPN, dokonca Lászlo Szigeti použil KV VPN, keď hovoril o júli. To nie je presné. KV VPN skončilo začiatkom roka, potom už je KC VPN, tak si to ujednotíme. V marci skončilo, potom už bolo KC VPN.

Druhá vec. Jano Budaj hovorí, že som ho považoval za nacionalistu v januári, vo februári. Peter Zajac hovorí, že si vtedy ešte nepamätá na nejaké vážne napätie v KV VPN, ktoré by sa týkalo nejakého národného rozmeru atď. Ja sa pokúsim priblížiť jednu situáciu z prelomu decembra/januára, kedy sa prvýkrát vyrojili tie obrovské nápisy po celej Bratislave: „Maďari za Dunaj,“ „Židia do plynu,“ „Cigán a Žid je jeden hid“ atď. Jeden deň bolo celé mesto popísané od nového mostu, Námestie 4. apríla, všetko to bolo pomalované. Ja som bol z toho šokovaný práve preto, lebo som pomáhal v tom čase obnovovať židovskú obec a jednoducho robil som aj človeka, ktorý kontaktoval priamo ľudí a ktorý pomáhal formovať nové vedenie židovskej obce. Na mňa bol vyvíjaný najväčší nátlak ľudí, ktorí sa vrátili z koncentráku, ktorí mi telefonovali, za mnou chodili a žiadali, aby sme niečo proti tomu robili. Keď som túto tému nadhodil, práve v rozhovore s Jánom Budajom, Jano Budaj mi vtedy povedal, a odvtedy je veľká trhlina medzi mnou a Janom, ktorú si dodnes držím a neviem ju vlastne prekonať, vtedy mi povedal takúto formuláciu: „Ty si pre-

citlively, ide o prirodzený proces emancipácie slovenského národa.“ To bol január 1990. Od tej chvíle, Jano (Budaj), tvoje meno je u mňa v čiernom rámečku. Pre mňa bolo nepochopiteľné, aby vnímal niekto nápis „Židia do plynu“ ako prirodzený proces emancipácie slovenského národa. To je pre mňa dodnes neprijateľné. Takže dovoľm si upozorniť na to, že tam už v januári, februári práve takéto napätie vzniklo a to sa prejavilo aj v iných aktivitách a nakoniec vyvrcholilo aj v rozpade, keď sa teda už formovalo takzvané národné krídlo a druhé bolo obviňované z prisluhovania Prahe.

Martin Bútor: Miro Kusý poukázal na to, že sa k niektorým veciam znovu vraciame, ale domnievam sa, že ak chceme pochopiť rozpad VPN a následne aj rok 1991 a 1992, nedá sa dosť dobre k niektorým témam nevrátiť. Vraciame sa k tomu trochu aj preto, lebo to niektorí z nás, Jano Budaj napríklad, ale aj iní, do diskusie vnášajú, takže nie je možné úplne tieto témy obísť.

Najprv jednu vecnú opravu, ktorá súvisí s debatou o lustráciách. Ústavný súd vyniesol nález požadujúci zmenu lustračného zákona nie v roku 1991, ani pred voľbami 1992, ale až na jeseň 1992. To na margo Milana Žitného a ďalších príspevkov. Iná vec je, že lustračný zákon v tej podobe, v akej bol schválený, bol napadnutý, že vlastne sám prezident Havel kritizoval niektoré jeho pasáže, konkrétne sa vyslovil za to, aby sporné prípady posudzovali súdy, a nie komisia, a tiež aby bola vypustená kategória „C“ čiže kandidátov spolupráce, po právnej stránke však zákon stále platil v schválenom znení a ústavný súd tento stav zmenil až po voľbách v roku 1992. Federálny ústavný súd pomaly sa rozpadávajúceho štátu.

Ďalej by som sa chcel vrátiť k tomu, čo predchádzalo otázke kompetencií i tomu štiepeniu na „federalistov“ a „národne orientovaných“. Petr Pithart píše o tom, že slovenská strana nebola pripravená. Ponechám bokom určitú našu základnú nepripravenosť, o ktorej sme tu už veľa hovorili, Soňa Szomolányi o tom napísala, k tomu niet veľmi čo dodať, je to pravda, Vlado Ondruš to na začiatku ešte skonkretizoval. Pithartov postreh možno vzťahovať najmä na jednu okolnosť. V tom čase vlastne z českej strany prichádzali dva druhy podnetov na budúcu úpravu ústavnoprávnych vzťahov. Prvý z okruhu českých ústavných právnikov a ich spolupracovníkov, ktorí sa zamýšľali nad podobou novej ústavy, niektorí z nich, ako napríklad Zdeněk Jičínský, sa podieľali na ústavnom dodatku o federácii v roku 1968, za ďalšieho odborníka sa považoval Pavel Rychetský, boli to legitímne úvahy o budúcej podobe ústavy. My sme však podľa mňa neboli náležite pripravení skôr na iný podnet, na podnet prichádzajúci od Josefa Vavrouška, ktorý dnes spätne hodnotím ako pozoruhodný. Vavrouškov návrh naznačoval také štátoprávne usporiadanie, v ktorom by sa obidve národné rady, obidva republikové parlamenty, stali konštitučnými prvkami nejakého spoločného federálneho zhromaždenia. Myslím si, že na tento moment, na takéto nóvum sme skutočne neboli pripravení, teraz by som sa ani nechcel vyjadrovať, či sa s touto Vavrouškovou koncepciou dalo súhlasiť alebo nie, prejavovali sme voči nej určitú rezervovanosť.

Pokiaľ si však spomínam, táto iniciatíva bola nová i pre českú stranu, ani v Občianskom fóre sa o nej rozsiahlejšie nediskutovalo, treba popravde povedať, že pri najmenšom časti našich českých partnerov sa nevelmi chcelo púšťať do takýchto debát, neprikladali tejto téme vážnosť, v duchovnej produkcii Charty a českého di-

sentu takéto témy nerezonovali. Navyše, v danom období — hovoríme o zime 1989 a jari 1990 — mali prioritu iné záležitosti. Vôbec ešte nebolo jasné, ako by mala vyzerať ekonomická reforma, v OF a vo vedení štátu sa zaoberali vecami, ktoré mohli ovplyvniť a ktoré zrejme považovali za významnejšie, pričom mladšia generácia na českej politickej a intelektuálnej scéne mala voči národným témam vyslovenú nechuť, vnímala ich skôr ako relikť minulosti, pozostatok z epochy niekdajších nacionalizmov konfliktnej strednej Európy, čosi, čo nepatrí do demokratického pohybu, a tento intuitívny odpor sa ešte utvrdil počas pomlčkovej vojny, kde česká strana žasla nad slovenským správaním a naopak. Koncepcia VPN sa rodila iba postupne, spočiatku mala skôr podobu tézy o rovnoprávnejšom partnerstve a o princípe tvorby suverénit zdola, očakávalo sa, že nové štátoprávne usporiadanie bude dielom nových parlamentov. Ani na našej strane sme sa však v tom čase touto témou podrobne nezaoberali, akurát že sme reagovali na nacionalistické výstrelky, sčasti aj preto, aspoň tak som to ja videl, že sme pociťovali iný prístup k týmto otázkam zo strany Jána Budaja, a keďže od čias, ako odišiel do SNR, sme s ním už nemali celodenný pracovný kontakt, v tých chvíľach, keď sme mohli spolu na niečom vecne robiť, sme zrejme radšej nevyhľadávali témy, kde sa dal očakávať konflikt, ale skôr body, kde sme mohli nájsť spoločnú reč a začať postupne dvíhať oslabenú pozíciu VPN.

Po tretie by som sa chcel vysloviť k volebnej kampani, najmä ku kritike niektorých rozhodnutí volebného štábu, je tu už aj Michal Horský, môže ma doplniť. Chcem pripomenúť, že my sme nemali 9 %, VPN v jednom prieskume už klesla dokonca na nejakých 5,5-6 %. 5,6% preferencií sme tuším mali práve v čase, keď nás prišiel navštíviť Ivan Gabal z Prahy, a rovno sa nás opýtal, či chceme udržať nekomunistický rozvoj tohto štátu a či teda VPN chce ísť seriózne do volieb. Fedor Gál si možno na tú diskusiu spomenie. Po rozhodnutí o tom, že VPN ide do volieb, sme začali budovať volebný štáb, ale začiatky prípravy na voľby neboli veľmi šťastné. My sme to totiž chceli zveriť manažérom. Viacerí ľudia pomáhali na začiatku, napríklad sme dostali odporúčanie na pána Moroviča ako experta na manažment a organizáciu, prišiel na jedno zo stretnutí, poskytol nejaké schémy. Istý čas sa črtala možnosť, že by šéfa volebnej kampane robil Vlado Strnisko, to napokon padlo. Za Koordinačný výbor VPN to mal na starosti Juraj Zářiš, to nebola jeho parketa, on bol vhodnejší typ na iné úlohy. Dosť dlho to celé viazlo, taká kampaň má veľa prvkov, nemalo to systém. Potom sme urobili rozhodnutie, že politicky sme sa za celú prípravu volieb a kampane stali zodpovední Peter Zajac a ja, organizačným šéfom kampane sa stal Michal Horský. Ako som už naznačil, spočiatku to malo dosť nedostatkov, chvíľu trvalo, kým celý tím vôbec začal pracovať ako tím, všetko sa muselo rodiť naraz, súčasne, súčasťou toho boli aj rôzne texty, od programového dokumentu „Šanca pre Slovensko“ až po rôzne materiály pre noviny, texty písal Milan Šimečka mladší a ďalší, pripravovali sa volebné klipy pre televíziu, pre rozhlas, inzeráty, plagáty, brožúrky, odznamenky, všetko to muselo spolu hrať dokopy, a navyše to bolo treba koordinovať s politickými partnermi v Prahe, pretože sme išli do kampane spoločne s OF, nemali sme síce spoločnú kandidátku, ale mali sme spoločné porady, na čele volebného štábu OF bol Daniel Kroupa, pôsobil tam Ivan Gabal a mnoho ďalších ľudí, mali sme niektoré spoločné akcie, spoločné heslá, spoločné časovanie niektorých krokov, spoločné výjazdy a najmä spoločne vyznávané

hodnoty, ktoré sme v kampani prezentovali. Vedenie volebného štábu VPN malo značné kompetencie a keď už raz začal pracovať relatívne zohratý tím, museli sa robiť rozhodnutia práve s pomyslením na celok, na celkovú stratégiu a taktiku predvolebného zápasu, a to sa týkalo aj rozhodnutí o presunoch na kandidátke. Bolo v tom aj množstvo improvizácií, mohla sa opomenúť, alebo zanedbať komunikácia s kandidátmi, to pripúšťam, vznikli prirodzene rôzne napätia, pretože niektoré rozhodnutia a pokyny volebného štábu mohli vyznievať autoritatívne, ale v zásade sa to inak nedalo, všetko bolo treba koordinovať, všetko sa robilo s cieľom dosiahnuť volebný úspech a to sa podarilo.

Rád by som tiež dodal, že sa nejednalo iba o percentá, o úspech VPN, išlo o niečo väčšie, o charakter štátu. Tento moment sme myslím, vo vedení VPN vnímali dosť jasne. Išlo o charakter československého štátu a v jeho rámci o charakter, o podobu Slovenskej republiky, o tvár slovenskej demokracie na sklonku 20. storočia. Pravdou je, že onen, povedal by som, staroľudácky duch, aký občas zavanul z prostredia KDH a ktorý sa objavil aj na kandidátke KDH, spôsobil, že časť VPN začala mať obavy z toho, aký charakter by mohla Slovenská republika nadobudnúť po voľbách a ako by v tomto kontexte vyzeralo česko-slovenské spolužitie. To ovplyvnilo tvorbu našej kandidátky, na ktorú sa dostali aj bývalí reformní komunisti, ich spolupracovníci či protežanti. Na druhej strane sme v zásade vnímali KDH ako nášho potenciálneho demokratického partnera, určite vďaka Jánovi Čarnogurskému a Ferkovi Mikloškovi a hneď po voľbách sme ich prizvali k spolupráci, do koalície, nedávali sme najavo našu prevahu, nikoho sme neponižovali. Bolo to veľmi náročné, pretože okrem koalície na slovenskej pôde bolo treba KDH, prevrapené, roztrpčené, možno aj urazené, dotknuté svojimi slabšími volebnými výsledkami, s črtajúcou sa tendenciou stiahnuť sa do izolácie, bolo treba toto KDH zapojiť do budovania demokratického štátu, a to nielen Slovenskej republiky, ale aj Československa, vtiahnuť ich do spoluzodpovednosti za československý politický život. To znamená, že okrem iného bolo treba pripraviť celú tú operáciu s príchodom Havla na Žabotovu ulicu do sídla KDH a požiadať, poprosiť KDH, aby si uvedomilo, že je dôležitým a dôstojným partnerom a zapojilo sa do konštrukcie federálnej vlády. Keby sa tak nestalo, obe republiky by sa ešte väčšmi začali od seba oddeľovať hneď po voľbách.

Chcel by som tiež potvrdiť, čo hovoril Peter Zajac, že totiž kandidátúra Mariána Čalfu na predsedu federálnej vlády bola normálne politicky vydiskutovaná, dohodnutá a odsúhlasená, nebolo to nijaké prevrapenie. Ďalej chcem potvrdiť výrok Laca Szigetihó o tom, že do Prahy na prvé väčšie rokovanie o federálnej vláde a ďalších federálnych funkciách sme prišli už s tým, že za VPN bude na predsedu vlády navrhnutý Vladimír Mečiar, takže prezident ponúkol Janovi Langošovi kreslo ministra vnútra v situácii, keď už od nás vedel, že Jano nie je kandidátom na predsedu slovenskej vlády, ale že tam je navrhnutý Mečiar. Konkrétne sa to presne dozvedel odo mňa, spolu sme tam vtedy sedeli a musím povedať, že Václav Havel bol z nášho rozhodnutia prevrapený, samozrejme ho rešpektoval, ale prevrapenie neskrýval, zrejme ani ja som nepôsobil veľmi presvedčivo, pretože som patril medzi tých, ktorí boli proti tejto voľbe. Prezident sa vypytoval na Míru Kusého, zaujímal sa, aká bude jeho pozícia, ďalších ľudí navrhovaných na kľúčové posty na Slovensku prakticky nepoznal. Čalfovo menovanie nebolo nijakým prevrapením, po-

čítali sme s tým, rovnako ako sme počítali s Alexandrom Dubčekom vo funkcii predsedu Federálneho zhromaždenia. A nemali sme problém s naším návrhom zapojiť do federálnej koalície KDĽ, túto konštrukciu každý ľahko pochopil.

Pár slov o postavení Milana Kňažka, ako som ho ja vnímal. Určite to nemal ľahké, tiež som pracoval na Pražskom hrade v podobnej pozícii, dlhšiu dobu ako Milan, nebolo to ľahké pre nikoho zo Slovenska, robili sme si nádeje, že keď tam nastúpi Milan Šimečka starší, ktorého hlas u prezidenta a vôbec v českých kruhoch zavážil, mal kredit ešte z predchádzajúceho obdobia, že sa veci pravdepodobne trochu zmenia, bohužiaľ, on už túto šancu nedostal, pretože zomrel krátko po svojom nástupe. Podotýkam, že v skupine prezidentových poradcov sa pre Šimečku črtal post akéhosi vedúceho koncepcnej skupiny, formálne bol predsedom kolégia Havlových zahraničných poradcov a spolupracovníkov, výhľadovo by však bol mohol zaujať inú, vnútropoliticky významnejšiu rolu. Ale vrátim sa k Milanovi (Kňažkovi). Spomínam si, že na jednu z porad, ktorá sa konala u Petra Zajaca a kam Milan prišiel neskôršie, prakticky už ku koncu, tak na túto konkrétnu poradu, neviem už, o čom sa tam presne hovorilo, sme ho jednoducho zabudli zavolať. Toto možno málokto uverí, ale proste naozaj sme na to zabudli, bolo to všetko organizačne nesmierne náročné. Lenže nemôžem si pomôcť, podľa mňa táto naša zábudlivosť čosi naznačovala aj o jeho politickej pozícii. Každý z nás prekonal v období medzi novembrom 1989 a júnom 1990 určitý vývoj, Milan spolu s Jánom Budajom mali veľkú charizmu v prvom období revolúcie, časom sa zmenil charakter práce, posunuli sa roly, jednoducho politicky bol na Slovensku menej prítomný, menej významný, politika je nemilosrdný mlyn, vždy v nej zaváži reálny mocenský vplyv, postavenie. Na ďalšie takéto stretnutia, pokiaľ viem, už chodieval. Pokiaľ ide o Jána Budaja, spomínam si, že si bol na stretnutí, kde sa o tebe hovorilo ako o jednom z možných kandidátov na podpredsedu vlády.

Ďalej by som sa chcel dotknúť citlivej veci medzinárodných kontaktov Slovenska. Na Slovensku sa po voľbách ustanovilo ministerstvo medzinárodných vzťahov, kde post ministra po svojom návrate z Prahy zastával práve Milan Kňažko, neskôr po odvolaní Mečiara a Kňažkovom odchode s ním zastával tento post Pavol Demeš. Aj keď podľa Demešovho vyjadrenia za jeho čias bola kooperácia s Federálnym ministerstvom zahraničných vecí bezproblémová, od začiatku tento krok vzbudzoval na českej strane určité rozpaky, okrem iného si vyžadoval zriadiť obdobné ministerstvo pre Českú republiku, nikomu sa tam do toho veľmi nechcelo. Avšak ani ponuka našich českých partnerov nebola veľmi šťastná. Konkrétne, keď sme prišli k prezidentovi rokovať o ďalších, dovtedy ešte neobsadených alebo neutvorených miestach, ako bol predseda ústavného súdu, generálny prokurátor atď., Jiří Dienstbier ako dezignovaný minister zahraničných vecí nám spomenul, že zahraničné kontakty Slovenskej republiky chce zlepšiť vytvorením akéhosi školiaceho centra, inštitútu pre budúcich pracovníkov v zahraničných službách. To len potvrdzovalo, že na českej strane nebolo nejaké extra pochopenie pre to, čo sa neskôr nazývalo medzinárodné zviditeľnenie Slovenska. Mimochodom, dnes viacerí politológovia súdia, píše o tom napríklad profesor Michael Kraus, že už len vznik takéhoto samotného ministerstva medzinárodných vzťahov bolo možné chápať ako signál budúceho rozpadu štátu. Dnes sa mi vidí, že ani jedno z týchto riešení nebolo šťastné, avšak

každé iné riešenie, každý systémový krok sa mohol odvíjať len od novej politickej dohody, od novej ústavy, a na dosiahnutie takejto dohody, ako sa ukázalo, na prijatie novej federálnej ústavy nebolo dosť politickej vôle.

Moja posledná poznámka sa týka lustrácií, nie je možné sa nevrátiť k tejto otázke, hoci ja netrvám na tom, aby Jano Budaj na čokoľvek odpovedal. Faktom však ostáva, že ani vtedy, keď sme sa to dozvedeli a rokovali s ním, či má na kandidátke zostať alebo nie, keď sme naňho vykonávali nátlak, aby odstúpil, ani vtedy, ani potom neskôr ani teraz, nikdy jasne nevysvetlil, prečo sme sa teda o tých okolnostiach nedozvedeli od neho skôr. Povedal len, že to nepovažoval za také dôležité — ukázalo sa, že politicky to dôležité bolo, až priveľmi. Nazdávam sa, že pre úplný obraz, pre kompletnosť príbehu VPN by tam takéto vysvetlenie predsa len patrilo. Nemusí to byť dnes, ale raz by sa to tam malo dostať. Nie je vylúčené, že v tom čase už medzi nami panovala značná nedôvera, že sa medzi nás začal stavať múr, že sme už začínali vyznávať odlišné vízie. Musím potvrdiť, že to, čo vyslovil Miloš Žiak citáciou výroku o prirodzených emancipačných snahách, sme počuli viackrát. Je možné, že Jano mal obavu sa nám zveriť, je možné, že to podcenil, rovnako ako sme my ostatní podcenili tisíce iných vecí, ale faktom je, že sme to jednoducho nevedeli a ocitli sme sa prostredníctvom lustrácií zapletení do Escherovej slučky...

Vladimír Ondruš: Ak má mať toto naše rozprávanie zmysel, tak by sme sa mali snažiť objasniť, čo sa stalo. Ja považujem za absolútne falošnú interpretáciu celých lustrácií, ak sa tu rozdeľujú ľudia na obeť a na tých, čo lustrovali. A zo strany Jána Budaja to považujem za nehoráznosť. Pretože ty sám si bol členom KV VPN, ty sám si súhlasil s lustráciami. My všetci sme lustrovali, aj ty si lustroval. Ty si lustrátor, pretože si s tým súhlasil. My všetci tým máme zaťažené svedomie. Každý kto bol v KV VPN a súhlasil s lustráciami, tak sa stal lustrátorom. Ale nie je možné rozdeliť ľudí na tých, čo neprešli a cítili sa obeťami a na tých, čo prešli, a mali by sa považovať za vinníkov. Dnes môžeme mať rozdielne názory. Či lustrácie mali zmysel, či boli prínosom, alebo či boli naozaj iba politickou chybou. Ale nemôžem súhlasiť s tým, aby si nás stále staval do pozície vinníkov a hovoril, že vy ste robili lustrácie. Ty si ich robil tak ako my. A my môžeme hovoriť len o tom, čo sa stalo po lustráciách. Či sme mohli ozaj urobiť viac pre ľudí, ktorých sme považovali za obeť, či sme sa ich mohli nejak viac zastat', či sme mohli po právnej stránke viac urobiť. Ale po ľudskej stránke sme nemohli urobiť nič viac, pretože verejná mienka bola taká. Všetci keď si spomeniete na hysterické útoky, čo sa vtedy viedli aj proti Jánovi Budajovi, aj proti všetkým ľuďom, čo neprešli. Všetci práve lustrácie využila celá opozícia, nacionalisti. Brýzgali na VPN v jednom kuse. A ja som ti vtedy povedal, celé leto sme o tom hovorili, však to boli nekonečné rozhovory. A vtedy som ti povedal: „Počkaj dva roky, ľudia vychladnú, zmení sa verejná mienka, ľudia sa budú pozerat' na celý ten proces lustrácií triezvejšie.“ A presne to sa aj stalo. Dnes už je to pre ľudí dávna minulosť, len ty si sa vôbec nezmenil. Ty nás stále obviňuješ a ja nie som už ochotný o tomto viac hovoriť, pretože ty si za to rovnako vinný, rovnako si s tým súhlasil ako my všetci.

Igor Cibula: Nový časopriestor venovaný lustráciám dokazuje, že je to politický problém, samozrejme aj etický, chápem, prečo sa vlastne vynoril. Možno by bolo uží-

točné venovať tomuto problému jedno osobitné sedenie, aby na takéto stretnutie prišli ešte nejakí ďalší ľudia, ktorí poznajú vecnú stránku tohto problému, lebo myslím si, že s Milanom Žitným sme tu dnes azda jediní, ktorí vieme, čo sú to zväzky Štátnej bezpečnosti. Pretože všetky ostatné informácie, ktoré vy máte, vám boli nejakým spôsobom sprostredkované. Ale nie je jednoduché posudzovať tento politický, etický i právny problém bez znalostí, bez vecných znalostí, čo to je lustrácia, lustračný akt atď. Najprv odpoviem, môj názor je ten, že to bol problém. Tu sa spomínajú dve postkomunistické krajiny: Česká republika a východné Nemecko. Ale zoberme si iné postkomunistické štáty — Poľsko a Maďarsko, kde v súvislosti s lustráciami tiež nastali rôzne problémy. V Poľsku sa siahalo až po prezidentovi a nakoniec to všetko zabalili. Ja tu nenavádzam k tomu, aby sme povedali, že bolo chybou otvoriť problém lustrácií. Ale neznalosť technológie, ako fungovala štátna bezpečnosť, viedla k vážnym chybám. Ide o to, kedy malo byť prijaté rozhodnutie o lustráciách. Myslím si totiž, že pretože neboli ľudia, ktorí by vedeli kvalifikovane narábať so zväzkami ŠtB, tým vlastne vznikla „bomba“, ktorá „vybuchla“ a vybuchla napríklad aj v rukách VPN.

Chcem odpovedať Jánovi Budajovi na otázku týkajúcu sa Vladimíra Mečiara. Môžem kompetentne povedať, že bolo vykonané strašne veľa preto, aby sa zistilo všetko o jeho kontaktoch na ŠtB. Vladimír Mečiar bol evidovaný ako kandidát tajnej spolupráce. Dostal som informáciu, ktorú mi tlmočil priamo plk. Ciklamini, bolo to v lete 1992, po voľbách, keď sa znovu u Mečiara uchádzal o nejakú funkciu, ale Mečiar ho neakceptoval. Vtedy ma stretol roztrpčený Ciklamini a povedal mi, že on vedel, že Mečiar bol agentom Štátnej bezpečnosti. Hovoril som o tom s veľmi kompetentnými ľuďmi v Československu — zdôrazňujem, nie na Slovensku, nie v Čechách — ktorí mi povedali, že neexistuje nič, čo by dokazovalo tvrdenie, že Mečiar bol agentom Štátnej bezpečnosti. Počul som niekoľko svedectiev o tom, že mal kontakt na KGB, ale boli to svedectvá a nie sú preukázané.

Teraz k pravosti lustračných osvedčení. Škoda, že tu nie je exminister Ján Langoš, lebo by bolo lepšie hovoriť o tejto téme v jeho prítomnosti. Faktom je jedno, že boli vydané aj nepravé lustračné osvedčenia. Tie, o ktorých viem ja, tie boli vydané vďaka tomu, že Úrad pro zahraničné styky a informácie FMV, teda federálna rozviedka — pokiaľ to bolo v štátnom záujme — zabezpečil, aby určité osoby dostali takéto lustračné osvedčenia. Na Slovensku to boli napr. pán Jozef Šesták, terajší štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí SR a šéfredaktor denníka Práca Michal Berko — on to dokonca aj publikoval. Nechcem sa vyjadrovať k ďalším osobám, ale číslo, ktoré uviedol premiér Mečiar o počte vydaných falošných lustračných osvedčení, to číslo vzniklo tak trochu v jeho hlave a tak trochu z informácií, ktoré mu poskytol vtedajší šéf kontrarozviedky SIS Ing. Eduard Kerti. Pokiaľ ide o pravé — či nepravé lustračné osvedčenia, tak si myslím, že tie nepravé lustračné osvedčenia nespochybňujú zákon. Napr. existujú aj iné zákony, ktoré sa porušujú, ale to neznamená, že o týchto zákonoch pochybujeme. Ale fakt je ten, že takéto lustračné osvedčenia, ako dostal napr. Jozef Šesták alebo iní, boli vydané. V tejto súvislosti neuviediem žiadne číslo, ale mohol by som povedať aj ďalšie mená. Neviem, či viete, že zákon číslo 451/1991 Sb. — tzv. lustračný zákon — hovorí, že informácie z archívu Štátnej bezpečnosti možno publikovať iba so súhlasom osôb, ktorých sa týkajú. A my sme — pokiaľ sme boli s generálom Vladimírom Mitrom v SIS, lustračný

zákon rešpektovali aj v takých prípadoch, keď premiér Mečiar od nás chcel, aby sme mu poskytli informácie z archívu ŠtB o niektorých osobách. My sme neposkytovali jednoducho takéto informácie ani jemu. Nemali sme dôvod.

Teraz by som chcel odpovedať Eugenovi Gindlovi na otázku týkajúcu sa Národnej obrody tak, ako ja poznám okolnosti jej vzniku a tých prvých mesiacov.

Eugen Gindl: Ja nechcem, aby si hovoril o Národnej obrode. Ja som sa ťa spýtal, či Národná obroda, ako jeden zo symptómov existencie čohosi ako je ľavicový blok, ktorý sa formoval proti nástupu čiernej totality, ktorú si sám takto nazval, hej? A ktorý sami, však sme tu počuli, čo urobili. Čo tento ľavicový blok urobil. Zmocnili sa týchto zväzkov na to, aby destabilizovali porevolučné štruktúry. Zabránili zmene v SNR. Národná obroda bola tiež jeden z vedľajších prejavov. Čiže ja sa ťa pýtam a môžeš začať zasa od Národnej obrody, či toto bol fakt?

Igor Cibula: Myslím si, že to je asi trocha podobný mýtus ako mýtus o Mečiarovi. Budem hovoriť o vzniku Národnej obrody, budem uvádzať faktografiu a interpretovať ju môžeme rôzne. Idea založenia Národnej obrody vznikla niekedy medzi Vianocami a Novým rokom 1989. Premiér Čič požiadal o pomoc Ing. Juraja Králiku a Jána Čomaju, ako aj Juraja Vereša — lebo Juraj Králik bol kamarát s Verešom — že treba vydávať noviny, pretože vláda vlastne nemá žiadny svoj tlačový orgán. A boli v tom ešte nejaké ďalšie osoby, na ktoré si teraz rýchlo nespomeniem. Možno povedať, že toto spoločenstvo vzniklo na základe kamarátskeho vzťahu medzi Králikom, Verešom a Čomajom. Juraj Vereš mi zavolať 1. januára 1990, že sa chce so mnou rozprávať. Stretli sme sa teda na Nový rok a povedal mi, že by sa mal založiť denník a že by to mali byť noviny vlády. Takéto poslanie by však nemali jasne deklarovať, politickou orientáciou by to mali byť noviny centristické, ktoré budú udržiavať nejakú politickú rovnováhu v spoločnosti. Ich predobrazom mal byť denník Národná obroda, ktorý vychádzal do roku 1948, kým ho nezastavili komunisti. Tak sa tieto noviny zakladali a takto vznikli. Ďalší „krstní otcovia“ novín boli Ladislav Mňačko, Peter Karvaš, docent Jozef Weisser, ktorý pôsobil do roku 1968 na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave a iné osobnosti slovenskej žurnalistiky, ktoré boli perzekvované za ich politické postoje v roku 1968. Vzhľadom na toto zázemie možno povedať, že to boli noviny ľudí ľavicovej orientácie, pretože všetci boli vlastne „osemašesťdesiatnici“. NedoVOLIL by som si však konštatovať, že tam existovalo také prepojenie, o ktorom hovorí Eugen Gindl. I keď ja som sa zúčastnil iba jedného rokovania medzi KC VPN a vedením Národnej obrody, ktorá ešte nevychádzala, tak tam pri diskusiách neštála ako principiálna otázka, či podporujeme pravicu, ľavicu alebo chceme bojovať proti „čiernej totalite“. Pre nás stála otázka poslania našich novín tak, že sme chceli robiť naozaj noviny takého typu, aké komunisti zakázali po februári 1948. Denník VPN sme považovali za stranické noviny. My sme však chceli, aby Národná obroda bola novinami všetkých občanov. Taká bola naša politická filozofia. Nie je celkom objektívne v tomto smere nám niečo podsúvať. Ide o spájanie určitých vecí, ktoré nemajú žiadny súvis s politickým vývojom, ktorý potom nasledoval. A my sme sa len preto bránili tomu, čo od nás chcelo KC VPN, lebo sme chceli robiť noviny podľa našich predstáv.

László Szigeti: Iba jednu faktickú otázku. 1. januára 1990 sa zišla skupina ľavicovo orientovaných novinárov s tým, že založia vládny denník. A moja otázka je, že kto zostavil vládu? Či tú vládu nemala v rukách VPN-ka? Tomu nerozumiem. S kým bola tá dohoda, s kým bolo dohodnuté, že to bude vládny denník? Je to pre mňa veľmi zaujímavé.

Štefan Hrfb: Komu bola položená tá otázka?

László Szigeti: Pánovi Cibulovi. Nevieť si to vysvetliť.

Milan Šimečka: Laco, ty chceš interpretáciu, však to je úplne zbytočné. Však to je úplne jasné. Nepovažovali tú vládu za vládu VPN. Vtedy nakoniec ani nebola.

Igor Cibula: Na vysvetlenie by som ešte dodal, že záujem KC VPN o denník Národná obroda sme si vysvetľovali tým, že VPN-ka trpela nedostatkom kvalitných novinárov. Národná obroda vznikla na báze potenciálne najlepších novinárskych osobností, ako boli napríklad Ján Füle, Július Gembický a ďalší, ktorí profilovali tento denník. Sám som sa podieľal na výbere redaktorov a autorov Národnej obrody, a preto som hrdý, že aj mojím príspevom z nich vyrástli uznávaní mienkotvorní komentátori. Názory politikov a ich osobností sme prezentovali iba na základe žurnalistických úvah, i keď sa nám pripisovali nejaké stranícke zámery. Priznám sa, že i v redakcii sa často na túto tému viedli diskusie. Napr. keď Národná obroda uverejnila vo svojom prvom čísle na prvej strane môj rozhovor s predsedom KDH Jánom Čarnogurským, čo niektorí považovali za politický signál pravicovej orientácie novín, ba dokonca za určité zaznávanie Alexandra Dubčeka.

Fedor Gál: V čase, keď sa mala ujať vlády VPN a vznikala nejaká idea vládnych novín, ktoré som ja nevnímal v tom čase ako noviny VPN, v tom istom čase boli naše noviny Verejnosť vyhadzované z vlakov po ceste k distribútorom a stánkom, nemali sme tú silu dostať tie noviny po Slovensku, bojovali sme s elementárnymi existenčnými problémami. V tom istom čase sa skoncipovala bojová jednotka pod Mjartanovým vedením v Rádiožurnále. Ja tvrdím, že v tom období január až marec 1990 sa VPN stalo predmetom neuveriteľne intenzívneho a tvrdého mediálneho tlaku. O nejakých ďalších novinách, okrem Verejnosti, kde umierali štyria ľudia, neviem.

Milan Žitný: Technická poznámka. Nemôžeme hovoriť o rozpade VPN pokiaľ nebude hovoriť o októbri 1990 — prípad Andráš — porušenie stoštyridsaťtrojky — ústavného zákona o Československej federácii. Bez toho sa to nedá.

František Mikloško: Ja sa ospravedlňujem, ale za hodinu musím odísť. Pri jazykovom zákone som bol dosť blízko, niečo viem aj o kompetenčnom zákone, bol by som rád keby sme to už dnes nehovorili, ale keby sme hovorili o rozpade.

Štefan Hrfb: Ešte posledný Jano Budaj a potom k rozpadu VPN.

Ján Budaj: Myslím, že diskusia o lustráciách sa v tejto chvíli vyčerpala. To je v poriadku. Pri minulom stretnutí si to bol ty, Fedor (Gál), ktorý si preskočil niekoľko mesiacov, len aby sa hovorilo o lustráciách. Hovorilo sa. A na adresu Vlada Ondruša chcem pripomenúť, že ja som sem nevniesol túto tému. Debatuje sa o nej, týka sa ma, tak sa vyjadrujem. Nikoho neobviňujem, kladiem otázky. To nie sú interpretácie. Boli vydané falošné osvedčenia, alebo neboli? To sú vecné otázky. Chcem, aby sa hovorilo o tom, čo sa dlho obchádzalo.

Po druhé. Považujem za nesprávne, hodnotiť môj postup po voľbách 1990, akoby som ja ignoroval budúci, vtedy ešte ani nepripravovaný lustračný zákon. Ja som odišiel z parlamentu dobrovoľne. Vedenie VPN, aj vy obaja osobne ste to boli, kto odo mňa žiadal, aby som zostal predsedom Rady VPN. Žiadal to odo mňa po lustráciách aj prezident Havel. Odišiel som napriek tomu, že všetky legitímne grémia ma žiadali, aby som zostal na kandidátke. A potom neskôr všetky legitímne grémiá, ktoré boli počas leta 1990, potvrdzovali, aby som zostal aj predsedom Republikovej rady VPN. Mal som príležitosť postaviť sa na čelo Trnavskej iniciatívy, neurobil som to. Takže, prosím, aby ste vnímali fakty také, aké boli. Aféra okolo lustrácií veľmi skoro utíchla. Až kým nevystúpil Ciklamini. O tom, kým bol iniciovaný, kto mu dal garancie, aby takto vystúpil, lebo to je profesionálny pracovník, ktorý to nerobil zo zábavy, o tom nevieme a akoby to ani nikoho nezaujímalo. Celkom určite nevystúpil kvôli tomu, aby očistoval verejný život.

Igor Cibula: Pardón, poviem jednu vetu. Plk. Ciklamini mal osobné politické ambície, najprv ako funkcionár Obrody, ktoré sa mu nenaplnili, a preto takto konal, je to pre neho charakteristické. On vlastne dodnes vedie nejakú spravodajskú „subverznú“ činnosť, vymýšľa si atď. Je to jeho psychická deviácia.

Ján Budaj: Dobré. To je jedna interpretácia. Ja pripomínam, že boli zverejnené a nedementované vyjadrenia Ciklaminiho tesne po návšteve Jána Langoša, ktorého bol požiadať o splnenie sľubu, ktorý dostal pred voľbami, a to, že pôjde naspäť za prvého námestníka federálneho ministra vnútra. Kto mu tie sľuby dal, prečo ich žiadal plniť od nášho zástupcu, to je opäť jedna nezodpovedaná otázka. Na margo toho spisu. Ja som nemal originál. Mám pocit, že som to netvrdil. Ak som to tu tvrdil omylom, upresňujem: nemal som, mal som len kópiu a tú som odovzdal Rumlovi. Pokiaľ ide o falošné osvedčenia, divím sa, že doteraz mlčí Fero Mikloško, ktorý tvrdil, že sa vydalo viacero falošných lustračných osvedčení, keď sa zostavovala Moravčíkova vláda. Išlo o jedného kandidáta na predsedu vlády, o ktorom si všetci mysleli, že nie je lustrovaný a Fero Mikloško povedal, že je, pretože jeho osvedčenie bolo nepravé. A bolo vydané proste z určitých dôvodov. Pokiaľ ide o...

František Mikloško: To je strašne jednoduché. Ten problém je v tom, že popri Federálnom zhromaždení a Federálnom ministerstve vnútra lustrovala aj SNR. A pri tej príležitosti niektorí ľudia prešli lustráciami, o ktorých som vedel, že prejsť nemali.

Ján Budaj: Ty si to vtedy zdôvodnil tým, že Jano Langoš to podpisoval ako na bežiacom páse a niekedy sa stávalo, že mu tam niekto niečo podstrčil.

František Mikloško: Ja si to iba myslím, že Jano Langoš nepodpisoval každé podľa mena, ale že by podpísal bianko, na to bol opatrný.

Ján Budaj: Viete, ak sa vtedy postavili lustrácie ako morálna očista politiky, tak potom ja mám právo sa pýtať, aká bola vaša principiálnosť pri dodržiavaní línie, ktorú som ja rešpektoval. A to nie je len moja otázka. Túto otázku nám všetkým kládla verejnosť. Čo to bola za principiálnosť, keď vo všetkých vládach demokratov boli lustrovaní ľudia? Naopak, Vladimír Mečiar môže povedať, že v jeho vládach nie. Je to kuriózne, ale lustračný zákon porušovala Moravčíkova vláda, aj vláda Jána Čarnogurského. My sme ho nikdy nerešpektovali, v Čechách sa takisto nerešpektoval. Ty (Peter Zajac) si hovoril, že Čechy a Nemecko sú šťastné krajiny, lebo tam sa realizoval lustračný zákon. No nemyslím si, že preto sú to šťastné krajiny. Navyše, nie je to pravda.

Poznámku k vyjadreniam Miloša Žiaka. Miloš (Žiak), toto je nepravda, že som ti na tvoju otázku, takto absurdne odpovedal. Nakoniec ja som bol terčom šovinistických nápisov a hesiel, a nie ty. Pred národnou radou sa nekričalo „Žiak za Dunaj,“ ale „Budaj za Dunaj“. Ja som ako jeden z prvých na svojej koži zažíval, čo znamená nacionalizmus a šovinizmus. Okrem toho ten údajný výrok by bol dosť nelogický, že na antisemitské nápisy poviem, že to je národná emancipácia. Antisemitizmus je antisemitizmus. Svoj názor som za tie roky neraz dal najavo. Ale, samozrejme, môžeš tvrdiť, že si to takto pamätáš.

Miloš Žiak: Nie, nie. Tak to bolo dokonca neskôr publikované, tvoje interview zo Smeňy na nedeľu, presne z novembra 1991.

Ján Budaj: Prines mi to, určite to tak nie je.

Vavrouškova koncepcia vznikla veľmi horúcou ihlou, ale bola neprijateľná. Podľa nej sa zachovával princíp ochrany pred majorizáciou v zúženom množstve zákonov. Slováci by neboli prijali, pravdepodobne ani KDH, ani iné politické sily, to zúženie, ktoré Vavroušek navrhoval. Národné rady mali spolu sedieť len občas a tam sa potom mal uplatniť zákaz majorizácie. To mali byť len ústavné zákony. Dovtedy sa však zákaz majorizácie vzťahoval na všetky zákony, ktoré išli cez FZ. Vavrouškova koncepcia bola snahou nájsť riešenie, ale nebolo to reálne riešenie.

Pokiaľ ide o Čalfu, ja si nepamätám, že by nejaký kolektívny orgán bol rozhodol, že Marián Čalfa má byť po voľbách federálnym premiérom za VPN. Nepamätám si, že by sme ho boli nominovali takým spôsobom ako Vladimíra Mečiara, že by sme boli hľadali kandidátov. A nerobili sme to preto, že Vašek Havel urobil v Košiciach spomínanú operáciu.

Martin Bútora: Kedy, povedz mi, kedy bol Václav Havel po voľbách 1990 v Košiciach a oznámil, že Čalfa bude premiérom?

Ján Budaj: Prepáč, ale odpovedz mi, či bolo dohodnuté, že on takto postaví svojho kandidáta? To je jedno, kedy to spravil. Bolo to možno tesne pred voľbami, ale skôr tesne po voľbách.

Martin Bútora: Výrok na stretnutí s občanmi a politické rozhodnutie VPN sú dve iné veci.

Ján Budaj: Kde sa to rozhodlo?

Martin Bútora: O tom sú predsa záznamy.

Ján Budaj: Dobre, tak ja by som bol rád, keby bol pre tieto účely konečne aj mne dostupný archív VPN. Žiaľ, netuším, aký bol záver fungovania VPN a neviem ani, kde je archív dokumentov VPN. Môže mi to niekto vysvetliť?

Martin Bútora: Prezident Havel — to len pre historické upresnenie — nebol v Košiciach po voľbách, ale pred voľbami. Informácia, o ktorej sa hovorí, mohla odznieť na niektorom predvolebnom stretnutí.

Štefan Hríb: Poprosím o posledné technické pripomienky k tejto téme.

Milan Žitný: Opäť to nie sú technické, ale faktické. Stretnutie Langoš a Ciklamini, opakujem, k týmto veciam sa musí vyjadriť Ján Langoš, ak takéto stretnutie bolo. Ja viem, ako sa Ciklamini obrátil na súd kvôli tomu, že bol Sacherom v rozpore so zákonom pozbavený funkcie prvého námestníka. Čiže netreba to znovu vnášať. Jano Budaj tu stále vnáša isté podozrenia, že niekto robil proti nemu akési sprisahanie.

Ján Budaj: Ale prosím ťa, to vylučujem takéto...

Milan Žitný: Ale hovoríš to, naznačuješ to. Ja tento pocit mám, ale musím otvoriť aj iné pocity. My môžeme hovoriť o prípadoch sprisahaní v iných veciach. Ako sa Jaroslav Svěchota v lete 1990 dostal na funkciu námestníka. O tom by si mohol rozprávať niečo ty a Ferko Mikloško. Môžeme hovoriť o vzniku Trnavskej iniciatívy, ktorú si mal v rukách s Arpádom Matejkom. To ja by som mohol hodnotiť ako sprisahanie, ale nehodnotím to ako sprisahanie. Môžeme o tom hovoriť úplne vecne. Kto sa s kým stretol, na čom sa dohodli, do čoho to vyústilo. Opakujem, že Ciklamini nepiekol s Langošom žiadnu hru, pretože nemusel. Ciklamini si z vlastnej iniciatívy, presne ako pán Cibula povedal, cítil sa byť urazený, pretože chcel naspäť buď prvého námestníka na FMV, s tým chodil za Vladimírom Mečiarom po voľbách v roku 1990, to vie pán Ondruš, alebo ministra vnútra Slovenskej republiky. Tam zaznela tá slávna Mečiarova veta: „Dočerta, dvakrát sme sa mu vlámali do bytu a nenašli sme tvoj zväzok.“ Ciklaminimu sa do bytu dvakrát vlámali, vieme, že za tým stála partia bratislavských bytových vlamačov. Tá pani žila, pracovala s jedným z týchto ľudí. Pracovala na KC VPN na hospodárskej správe a vynášala isté materiály hospodárskeho charakteru istým smerom. Večer pred Trnavskou iniciatívou si sa (Ján Budaj) stretol v kaviarni Grand s touto paňou a s ďalšími ľuďmi. Bol tam aj istý Pepo Šotl a o týchto veciach ste hovorili.

Peter Zajac: Ak dovoľíte, ja by som sa skúsil vrátiť k niektorým základným bodom, ktoré viedli podľa môjho názoru k rozdeleniu VPN. Ja myslím, že takým prvým problé-

mom v lete 1990 bolo to, že sa vytvoril konflikt v Slovenskej rade VPN, konflikt, v ktorom išlo o snem, ktorý mal byť v septembri a išlo o to, či má byť Jano Budaj naďalej predsedom VPN aj potom v septembri alebo nie. Názor koordinačného centra bol taký, že celé leto má byť šéfom Slovenskej rady VPN, ale po septembri nie. Že by to v situácii, ktorá sa vytvorila po lustráciách, nebolo z politického hľadiska rozumné.

V tej situácii sa naozaj vytvorili dva tábory. Jeden tábor podporoval Jána Budaja a ten druhý tábor podporovateľov Fedora Gála, keď to mám takto personifikovať. Výsledky boli jasné. Fedor Gál sa stal predsedom VPN. Dávam do zátvorky to, že Vladimír Mečiar si robil už vtedy isté šance, o tom viem, lebo mi to v osobnom rozhovore povedal, že sa stane predsedom VPN, keď sa Fedor Gál s Jánom Budajom vybijú ako dva koly. To znamená, že už vtedy rátal s tým, že sa stane predsedom VPN. Nestal sa. Prečo to pokladám za kľúčový bod? Pretože tam sa vytvorila skupina ľudí, ktorá najprv podporovala Jána Budaja, potom sa pretransformovala na to, čomu sa hovorilo Trnavská iniciatíva a bola to tá istá skupina, ktorá bola hlavným podporovateľským jadrom Vladimíra Mečiara už pred snemom v Topoľčanoch, pretože všetky dnešné fakty hovoria o tom, že Mečiarov odchod sa pripravoval už pred snemom v Topoľčanoch a pripravoval sa už pred stretnutím Slovenskej rady VPN, z ktorej Vladimír Mečiar odišiel. Čiže v tom lete 1990 sa vytvorilo isté jadro, ktoré sa v priebehu polroka premotivovalo, a nakoniec sa stalo jadrom vznikajúceho HZDS.

Druhý kľúčový moment. Miro Kusý prvý upozornil už v lete 1990 na Mečiarovu voluntárnosť. Vladimír Mečiar sa v jeden deň rozhodol, že zoberie celé vedenie VPN do lietadla a hybaj ideme rokovať do Prahy. S Pithartom, s Havlom a ešte s niekým tretím, už som zabudol s kým. Miro Kusý bol vtedy zúrivý, na to sa pamätám, a hovoril, že tu sú normálne mechanizmy, normálne politické štruktúry, je tu parlament, sú tu politické strany, sú tu lídri tých politických strán, a to bolo prvýkrát, čo som si uvedomil, že Vladimír Mečiar má vo svojich osobných vlastnostiach politickú svojvôľu.

Za tretí kľúčový moment považujem príbeh okolo odvolania ministra Andráša. Vidím ho ako kľúčový preto, že sa tam znova prejavila základná politická vlastnosť Vladimíra Mečiara, a to bola naprostá neochota spolupracovať a naopak pripravenosť vymknúť sa z akýchkoľvek normálnych dráh. Myslím na to, že jeden deň bol v Bratislave prezident Havel, o dva dni na to mal ísť Vladimír Mečiar na návštevu maďarského prezidenta Göncza. A len preto, ako to on sám hovoril, len preto, že sme pristúpili pri tom odvolávaní ministra vnútra Andráša nie na 31. októbra, teda na dátum, ktorý on verejne a bez toho, že by sa vôbec s kýmkoľvek poradil, verejne v televízii oznámil a nás postavil do neuveriteľnej situácie. V televíznom vystúpení oznámil, že buď odíde Andráš, alebo on, čo nekonzultoval s nikým z vedenia VPN, urobil to absolútne svojvoľne a celú koalíciu tým vystavil do neuveriteľnej polohy. Trval na tom termíne, a keď sme s odretými ušami vybavili s KDH, že to nebude 31. októbra, pretože KDH v sobotu, to bolo 1. alebo 2. novembra, malo snem, a nechceli to oznámiť rovno na sneme ale v pondelok, on proste nerešpektoval politické dohody a podal demisiu. Podal demisiu spôsobom, že Ferovi Mikloškovi ako predsedovi SNR dodal list, v ktorom bolo napísané, že ho zradilo celé hnutie, že ho zradili všetci ministri a že jediný, čo mu ostáva, je ľud a že on podáva demisiu.

siu a odchádza. Fero Mikloško ma k sebe zavolať, aby som sa ho pokúsil nejako zastaviť. Naozaj som tam prišiel, práve odchádzal aj so svojou ochrankou. Ja som na neho ešte kričal, že predsa nemôže takto odísť, veď je zodpovedný politik, a on povedal, nech ho máme radi a odišiel. To bolo všetko ešte spojené s kauzou okolo jazykového zákona, čiže sa tam kumulovalo vlastne niekoľko udalostí. V tej kauze jazykového zákona Mečiar najprv sľúbil podporu koalíčnému návrhu zákona, vystúpil dokonca na mítingu, ktorý bol pre neho špeciálne zorganizovaný. Akonáhle o tom začal hovoriť, ľudia začali písať, nechal to tak, nehovoril o tom. Zaviazal sa, že vystúpi na podporu tohto zákona v Slovenskej národnej rade. Keď videl, že nastala tvrdá diskusia, nevystúpil. Potom, keď bol koalíčný návrh zákona prijatý, potom si celú zlosť vylial na Markušovi vo večernej televíznej diskusii. My sme až vtedy videli, že Mečiar je absolútne politicky neschopný akejkolvek záväznej spolupráce. Preto teda pokladám ten čas okolo odvolávania Andráša a jazykového zákona z hľadiska rozdelenia VPN za kľúčový, vtedy pre nás začalo byť jasné, že premiér Mečiar je nespoľahlivý politický partner. Toto mohla vidieť celá slovenská vláda, pretože to mala na očiach a toto mohol vidieť každý vnútri VPN, kto do tých problémov troška videl. Kto do toho videl, vedel, kto do toho nevidel, nevedel. Každý sa rozhodol podľa svojej vlastnej vôle.

Kompetenčný zákon pokladám z tohto hľadiska za dôležitý preto, že pri tom rokovaní o kompetenčnom zákone sme sa dohodli, že to je posledná ústavnoprávna záležitosť pred voľbami. Dohodli sme sa s premiérom Mečiarom, že po prijatí kompetenčného zákona sa ústavnoprávne problémy odložia. Vedeli sme, že tretíkrát už nie je možné, aby česká politická scéna ten problém dokázala zvládnuť. To napätie bolo také obrovské, že už by to proste ďalej nešlo. Treba povedať aj to, že Vladimír Mečiar pred rokovaním kompetenčného zákona nebol schopný, doslova nebol schopný zotrvať nikdy do konca tých rokovaní. Odišiel z Koloděj, kde zostal Fero Mikloško, ktorý ako sám rád hovoril, riešil potom ekonomické kompetencie. Nezvládal, absolútne nezvládal rokovania okolo kompetenčného zákona vo Federálnom zhromaždení. Je reálnym faktom, že zobral úplne voluntárne šesť členov svojej vlády, navštívili predstaviteľov českej vlády na čele s Petrom Pithartom, kde oznámil Pithartovi, že na Slovensku bude vyhlásená zvrchovanosť. Nebolo to absolútne konzultované s vedením VPN, nebola to jednoducho pravda a vytvoril tým situáciu, v ktorej česká vláda, pretože nemala dôvod predsedovi slovenskej vlády nedôverovať, začala veľmi vážne uvažovať o tom, ako sa na taký krok prípadne pripraviť. V podstate, dnes to vyznieva už takmer až ironicky, v podstate najväčšími vyjednávačmi za kompetenčný zákon sme boli my s Fedorom Gálom. Obiehali sme všetky české politické kluby, až kým sme ich doslova nedohnali k tomu, aby vlastne ten kompetenčný zákon prijali približne v tom variante, v ktorom sme ho navrhovali. Pre nás, ako pre vedenie VPN, to bola súčasť nášho volebného programu. To, čomu sme hovorili partnerská federácia, bola pre Mečiara zrejme iba jedna zastávka na jeho ďalšej ceste.

Ďalším kľúčovým bodom bolo obdobie január – február 1991, keď premiér Mečiar slovo, na ktorom sme sa dohodli, že nebude ďalej česko-slovenské vzťahy napínať a nebude vytvárať ďalšie konflikty, nedodrжал. Reálne urobil dve veci. Po prvé si zvolal komisiu ústavných právnikov, kde bol Ernest Valko, kde bol Marián Posluch, Pavel Holländer, doktor Trimaj, doktor Kresák a ďalší a oni nám začali hlásiť, že sa

vytvára nejaký kancelársky typ ústavy, to po prvé, a po druhé, že vlastne od nich žiada Mečiar, aby vytvárali taký typ ústavy, ktorý môže byť ústavou samostatného štátu. To už bol pre nás vyslovene konfliktný prvok. Druhým takým konfliktným prvkom bolo to, že Mečiar v každodenných nedelňých príhovoroch, vlastne bez toho, že by to s kýmkoľvek konzultoval, začal ostreľovať verejnosť rozličnými nezmyselnými informáciami typu, že nedovolí Pálffyovcom získať naspäť majetok.

A tretia vec, kde kolízia prerástla do veľmi tvrdého konfliktu, bola ekonomická transformácia, pretože od 1. januára 1991 sa začala liberalizácia cien, a tým sa začala faktická ekonomická transformácia, Mečiar zrazu úplne zmenil rétoriku. Z predchádzajúcej rétoriky tvrdého ekonomického radikála zrazu začal hovoriť o spomaľovaní, zmäkčovaní a to bol bod, kde narazil na ekonomickú časť VPN, najmä na Jozefa Kučera.

Okrem toho tam bol štvrtý bod s vydieraním vlastných členov vlády rozličnými pseudolustračnými alebo lustračnými kauzami. To boli teda štyri motívy, pre ktoré vlastne došlo k reálnemu konfliktu medzi Vladimírom Mečiarom a VPN.

Druhá vec, čo sa týka samotného priebehu konfliktu. Ja osobne pokladám za kľúčovú celú Mečiarovu stratégiu dezinformácií, podvrhov, štvavých kampaní, pokladám ju za dôležitú najmä v prípade vystúpenia Milana Kňažka v televízii. Pokladám to za dôležité preto, že podľa mňa to bolo poprvýkrát, čo sa po roku 1989 na Slovensku naozaj verejne presadila v médiách čistokrvná lož. Ja môžem podať iba ten variant toho mediálneho vystúpenia, ktorý mám z osobných svedectiev, a jedno z nich je osobné svedectvo Igora Cibulu, ktorý hovoril, že to naozaj bolo pripravené, že v nedeľu predobedom na úrade vlády to vystúpenie aj text pripravoval Vladimír Mečiar, Jano Budaj a Milan Kňažko s pani Nagyovou a že Igora Cibulu prizvali vlastne k nejakej apretúre toho textu. To je to, čo ja viem, to Igor Cibula potvrdí, alebo nepotvrdí, alebo podá svoju vlastnú verziu. Musím povedať, že naozaj nedošlo k nijakej Mečiarovej cenzúre, ani nemohlo dôjsť k nijakej cenzúre. Musím naozaj zopakovať to, že na ministerskom klube, ktorý bol dva dni predtým, než prišlo k tomu televíznemu vystúpeniu, sme diskutovali s Petrom Zemanom, riaditeľom televízie, ktorý tam bol jedinýkrát v živote a bola to zhoda okolností, o tom, ako sa tie vystúpenia pripravujú. On nám rozprával, že Mečiar im chodí nahrávať v nedeľu poobede, že ho nahrávajú na kazetu a potom to večer púšťajú. My sme uvažovali o tom, či by sme ešte tú kazetu prípadne nemohli vidieť pred vysielaním. To sme zavrhlí, pretože sme si povedali, aký to má zmysel, či uvidíme tú kazetu hodinu predtým alebo hodinu potom. Nakoniec sme vlastne prišli k tomu, že tam neexistuje žiadny nástroj, iba taký, že skúsiť sa dohodnúť s Vladimírom Mečiarom na tom, aby tieto svoje vystúpenia predtým konzultoval s vedením VPN. Poverili sme Rudolfa Filkusa, Augustína Húsku a Michala Kováča, aby sa stretli v sobotu predobedom s Vladimírom Mečiarom, aby mu túto ponuku vedenia VPN tlmočili s tým, že jediná požiadavka zo strany vedenia VPN bola naozaj predbežná konzultácia o charaktere tých večerných vystúpení. V sobotu poobede som prišiel do domu Rudolfa Filkusa, kde sedeli s Húskom a Michalom Kováčom, ktorí mi referovali o tom, že tá misia bola úspešná, že Vladimír Mečiar s týmto návrhom vedenia VPN súhlasí a že tak to bude prebiehať. O to väčší bol náš šok v nedeľu večer, keď sa ukázalo, že vlastne všetko je úplne ináč.

Určite je okolo toho času ešte veľmi veľa detailov, o ktorých má zmysel hovoriť. O jednom detaile by som chcel ešte povedať, pretože svedčí troška o našej práci vo VPN, a to je detail s listom Alexandra Dubčeka, ktorý je smutný, aj komický zároveň. Komický preto, že vlastne v tom zmätku, ktorý tam bol, ho jednoducho Ďuro Flamik, ktorý mal ten list k dispozícii, nechal niekde na stole a Roman Zelenay, ktorý všade snoril a všade kutral, ten list našiel. Kým sa Ďuro Flamik dostal cez celú agendu k tomu listu, Roman Zelenay ho už vytiahol. Bol to jeden z hlavných alebo akože jeden z hlavných argumentov „nepoctivosti“ vedenia VPN. Ja to dnes hodnotím ako naozaj zanedbanie, pretože tá predstava, že list predsedu Federálneho zhromaždenia niekto v chvate strčí naspodok agendy, sa mi zdá varovná.

Hlas: Aký list?

Peter Zajac: List od Dubčeka, v ktorom vyjadruje podporu Mečiarovi v rámci VPN.

František Mikloško: Prosím vás, ja si myslím, že Vladimír Mečiar vedome alebo podvedome išiel tromi líniami. Tá prvá línia je, že on od prvého momentu likvidoval všetkých súčasných aj možných konkurentov. Do telefónu mi hovoril, to nebola kauza Andráš, do telefónu mi hovoril osobitnou linkou, že musí odísť Čarnogurský a Andráš. Keď som mu povedal: „To nejde,“ tak povedal: „Tak ja donesiem tri milióny ľudí do ulíc a pôjde to.“ Proste likvidoval všetkých možných svojich oponentov. To je jeho povahová vlastnosť, že neznesie nikoho, kto pri ňom trošku vyrastie, stane sa individualitou. Likviduje. Robí to dodnes. Toto určovalo jeden jeho smer.

Druhý. Ja si dovoľm povedať, že on v podvedomí vedel a išiel za rozbitím štátu. Práve pri tejto svojej ašpirácii — mať moc. On sa tej Prahy bál, on vedel, že Praha je silným konkurentom. Ja som presvedčený, že za tým ťahal. Mám na to tieto dôkazy alebo nepriame dôkazy. Nie je náhodou, že v tom apríli 1991 sa okolo neho zhromaždili ľudia, ktorí boli naprosto informovaní, čo sa týka národného programu a oddeľovali sa od VPN-ky. Myslím, že to bola hlavná deliaca čiara. On si to podľa mňa budoval postupne. Ja sa pamätám, že ešte pred voľbami 1990 ma Jano Čarnogurský oslovil. Mal tú víziu, že by sa naša legislatíva česko-slovenská postupne prispôbovala Európskej únii. A chcel, povedal mi, že či by som nepovedal Kočuchovi a Húskovi, že im vybaví u kresťanských strán, že pôjdu do Bruselu, nech to študujú, nech sa toto začne robiť, že to je to plávanie tej hviezdičky. Vtedy to zaspalo, ale v každom prípade potom po voľbách 1990 ma začal Húska oslovovať, čo sa týka týchto národných vecí. Tak isto Mečiar ma dvakrát oslovil. V druhom prípade išlo o to, tesne predtým došiel z Ríma a povedal, že kardinál Tomko odkazuje, že traja ľudia môžu v tejto chvíli zachrániť Slovensko, to je Mečiar, Čarnogurský a Mikloško. Proste hral s touto kartou. Ja si myslím, že on evidentne ťahal nakoniec za rozdelením. Hoci, a to by som rád aj počul, na jeseň 1990 navštívil Havla, Schwarzenberga, ešte niekoho a pritom upozornil Havla, že Čarnogurský a ja sme tajní separatisti. Martin (Bútora), ty si s tým potom prišiel, trošku ste ma aj tak vyšetrovali, že ako to vlastne je a že aby si Havel dal na nás pozor. Ale to všetko bol jeho federalizmus, to všetko bol len spôsob, ako likvidovať súperov a ja si myslím, že on musel cítiť, že to nakoniec skončí odtrhnutím od Čechov. A tretí. Do tohto patrí aj to, že chcel byť predsedom strany a chcel mať vlastnú stranu. To bola otázka času, že sa vyčlení.

Ja si myslím, že život mu určovali niektoré udalosti, ktoré ho potom už určovali osudovo. On stretnutie s Václavom Havlom na Kamennom mlyne osobne nezvládol. V každom prípade som presvedčený, že tam znenávidel Havla. Potom znenávidel Jozefa Kučeráka. V apríli 1990 som ho prosil: „Nájdime riešenie.“ Nie, on ultimatívne stál na tom, že osem ministrov VPN musí odísť z vlády. Osem ministrov mi menoval, všetci ste v tom boli. V apríli 1991. Čiže jeho už potom situácie, do ktorých sa kvôli svojej povahe dostal, oddeľovali od ľudí, čo sa stáva aj teraz. Čiže mne sa zdá, že ten najhlavnejší ťah smeroval uňho k moci, tá moc ho viedla k rozdeleniu štátu, v konečnom dôsledku podvedome k rozdeleniu hnutia, a tak sa stával, keď bolo treba, nacionalistom a podobne. To je moje vysvetlenie všetkého.

Jozef Kučerák: Nechcem hovoriť svoj osobný príbeh, ale predsa len poviem, ako som ja osobne prežíval ten rozchod, ale z tej stránky, dá sa povedať ekonomického pozadia, pretože ten rozchod má veľa rozmerov. Najprv poznámku k tomu rokovaniu s českou vládou. Ja som tam bol osobne tiež a sedel som vedľa Mečiara z jednej strany, z druhej strany sedel Čarnogurský. A Mečiar hovorí, že: „Keď sa nepodarí zabezpečiť kompetenčný zákon v tej podobe, ako ho má slovenská vláda, tak v tom prípade má za sebou rozhodnutie politického vedenia VPN, aby sa vyhlásila samostatnosť.“ Bol som z toho šokovaný, pretože som nevedel o takom politickom rozhodnutí VPN, ale bol som ticho, možno som nebol informovaný. Ale zaujímavé, že ani Čarnogurský na to vôbec nenamietal, napriek tomu, že Mečiar povedal, že je to aj po dohode s KDH. No a keď sme sa vrátili do Bratislavy, mali sme zasadnutie a vtedy som vystúpil, že či je to pravda, že takéto politické rozhodnutie padlo. Mečiar tam bol. Vtedy trochu začal aj osobný konflikt medzi nami, že vlastne som to dal navonok, že takéto rozhodnutie nebolo.

Ale vrátim sa k tým ekonomickým záležitostiam. Ako som bol vo vláde, tak som zisťoval, že Mečiar urobí čokoľvek preto, aby si zvýšil svoju osobnú moc. On nemal pôvodne žiadne ciele rozbiť federáciu. On urobil čokoľvek, len aby si zvýšil svoju osobnú moc. A prejavilo sa to prvýkrát, dá sa povedať, v ekonomickej oblasti v jeden januárový večer v roku 1991 v Trenčianskych Tepliciach, keď ja ako podpredseda vlády som si zavolať ekonomických ministrov VPN, aby sme sa dohodli. Debatovali sme dosť často, ako robiť ekonomickú reformu. Bol tam Filkus, Húska, Dolgoš, Kováč, zdá sa mi, že Vlado Ondruš bol vtedy chorý. A tak sme voľne debatovali a naraz prišiel nečakane Mečiar. Vtedy som si uvedomil, že zrejme neznáša, keď sa radia iní. Možno si myslel, že sa niečo deje za jeho chrbtom, proti nemu. Okamžite prebral vedenie tej schôdzky. To je proste jeho štýl. A vtedy začal hovoriť svoje predstavy o tom, že on ako predseda vlády si predstavuje, že vláda bude rozhodovať o tom, kde pôjdu zahraniční investori, ktoré podniky sa budú rozvíjať, ktoré odvetvia treba rozvíjať atď. A ja som vtedy začal namietat, že to je proste v protirečení s koncepciou liberalizácie ekonomiky, že predsa na to treba zákony, anonymné riadenie atď., a nie osobné riadenie. Ale on postupne začal sondovať tieto názory a nakoniec som zistil, že som bol sám proti nemu a na jeho strane bol Filkus, Húska, Kováč, Dolgoš. A vtedy, hneď na druhý deň na to mi povedal, že z Prahy prišlo oznámenie, že som agentom ŠtB a mám konšpiratívny byt. Priznám sa, že som v živote nevedel, čo to znamená konšpiratívny byt, považoval som to za žart. A tak som to nechal. Asi o týžden po tomto upozornení ma zavolať, že údajne som bol agentom. A zároveň

spomenul, že bude mať stranu, silnú stranu, ktorá bude mať najmenej štyridsať percent a už si získal k tomu na podporu Čiča, aj Dubčeka. To bol asi začiatok februára. A ak si pamätáš, Fedor (Gál), tak niekedy potom o pár dní som prišiel hneď večer za tebou a hovoril som ti to, že to proste nie je normálne, že jeden predseda vlády, ktorý má reprezentovať VPN, chce robiť takúto politiku. Potom sa to dozvedel aj Peter Zajac a Mečiar za to kritizovali. Mečiar napriek tomu pokračoval ďalej vo svojich útokoch. Poslal mi list cez dve schodištia, úradný list, asi tohto znenia: „Vážený pán podpredseda vlády, žiadam Vás, aby ste mi oznámili, či ste boli agentom ŠtB, alebo nie.“ No a vtedy som pochopil, že to so svojimi útokmi myslí vážne. Myslím, že mali cestu do Prahy, dvaja alebo traja ľudia z VPN a na ministerstve vnútra zistili, že Mečiar, používajúc zväzky agentov ŠtB, asi sa dozvedel od parlamentnej komisie alebo priamo z tých zväzkov, že niekde vraj v Považskej Bystrici existuje nejaký môj menovec, s dátumom narodenia tým istým a on to šikovne vedel využiť. To mi potom povedali poslanci federálneho parlamentu. No a toto vlastne on využíval a ja som sa dostal do pozície obrany. Viete, v takejto pozícii sa brániť nie je jednoduché. A zistil som, že keď vznikali takéto konflikty, tak nikto z novinárov, nikto z médií nebol ochotný prijať absolútne nijaké informácie o tom, že mi poslal nejaký list, o tom, čo som mu odpovedal. Dokonca hneď na to začal hovoriť verejne, že som učil marxizmus, a preto nemám ani právo hovoriť do ekonomiky počas transformácie a zase, keď som sa ja chcel ozvať, tak na Slovensku nebolo novinára, ktorý by bol ochotný niečo uverejniť. Jedine federálna televízia uverejnila asi polminútový šot, kde ja, ako podpredseda vlády SR, dementujem, že som niekedy učil marxizmus. Mečiaru to ešte viac iritovalo, a proste takto tie konflikty pokračovali ďalej. Ešte je zaujímavé, že medzitým, to len dokrešľuje povahu a metódy Mečiaru, ak si pamätáte, vznikla aféra Tatragate, a on vlastne chránil nás, alebo mňa pred novinármi, že novinári by si zaslúžili na gate, áno? On sa domnieval, že v pozadí je naozaj nejaká aféra, kde ja som možno niečo urobil a keď ma on bude chrániť, tak si ma niečím zaviazne. To bola jeho metóda. Potom ďalší krok, zase na dokreslenie musím povedať, že odkázal po Vladovi Borodovčákovi, ktorý už bol jeho ochotnou hlásnou trúbou, aby som si dal pozor, lebo na svojom predchádzajúcom pracovisku som podpísal nejakú hospodársku zmluvu, kde som prepísal tisíce asi na milióny. Vtedy som pochopil, že on hrá takúto hru, že to skúša, že sú to balóniky. Pretože Fedor (Gál) dobre vie, keď sme robili vo výskumnom ústave, že výskumný pracovník nikdy v živote nepodpisuje žiadnu zmluvu. A že Mečiar skúša, či náhodou ten človek niečo nemá naozaj za ušami, aby si ho takto zaviazal. No a vtedy som si vlastne uvedomil, že takúto hru nemožno ďalej hrať, chcel som sa dokonca vzdať funkcie podpredsedu vlády, pretože to bolo dosť veľké psychické zaťaženie. On doslova deptal ľudí. Ešte ste ma presviedčali vo VPN, že to treba vydržať, že sa to všetko vyrieši atď., ale hovorím, bolo to veľké psychické zaťaženie. A tých ľudí, ktorých si získal na svoju stranu v ekonomickej reforme, tak potom potreboval nejako zviditeľniť alebo zvýrazniť. Svoj zámer v transformácii ekonomiky respektíve v ekonomickej politike urobil veľmi takým taktickým spôsobom. Vyhlásil, že zvolá konferenciu o ekonomickej reforme. A tak sa 4. apríla 1991 konala konferencia o ekonomickej reforme, kde sa vlastne pod jeho aranžmá už pozývali ľudia, ktorí vystupovali v mene NEZES-u, v mene KDH, bohužiaľ, atď., ktorí spochybnili celú ekonomickú reformu a vlastne ekonomická reforma sa tam

dostala na lavicu obžalovaných. Bránili ju tam prakticky ľudia, ktorých som ja zavolať osobne z Prahy — Dlouhý, Kočárník, Tošovský. Ja som tam tiež vystúpil, ale cítil som sa absolútne osamotený na Slovensku, takže už som vedel, že to je beznádejné a vlastne tou konferenciou sa skončila ekonomická transformácia na Slovensku a vedel som, že Mečiar potom bude postupne všetky tie prvky ekonomickej transformácie rozkladať.

Ešte pokiaľ ide o jeho metódy. To deptanie bolo napríklad, že prišiel do parlamentu, sadol si vedľa mňa a pýta sa ma: „Pán podpredseda, koľko vážite?“ Ja mu hovorím: „Osemdesiat kíľ.“ Reakcia: „Tak to ste osemdesiatkilogramové hovno.“ To boli jeho metódy. Vo vláde sa vytvorila taká psychóza, že keď sme sa napríklad chceli rozprávať so Zászlosom, tak sme šli do parku a tam sme sa rozprávali, lebo sme mali pocit, že nás odpočúvajú, čo asi bola aj pravda. A dokonca, keď si Mečiar vytváral protivníkov vo vláde, tak používal napríklad také metódy, že o štvrtý šiel kontrolovať sekretárky Gaba Zászlosa, či sú na pracovisku. A keď neboli, tak dal ústne pokarhanie Zászlosovi, že si neplní funkcie podpredsedu vlády. Bolo neuveriteľné, aby predseda vlády kontroloval podpredsedu vlády, či jeho sekretárky robia v pracovnej dobe.

Ale vrátim sa ešte k tej tlačii. Tu sa hovorilo napríklad o afére s páskou. Iste si pamätáte, že na ministerskom klube všetci ministri podpísali, vrátane Húska a Filkusa, že nešlo o žiadnu cenzúru, ale šlo iba o konzultáciu, čo bude hovoriť Mečiar. Dokonca...

Peter Zajac: Húska nepodpísal.

Jozef Kučerák: Húska nepodpísal? Ale podpísal to Filkus, Kováč atď. Dokonca ani tam sa nenašla nejaká podpora od novinárov, aby sa to publikovalo. Nikto nebol ochotný o tom hovoriť. Proste, už vtedy nebola vôbec žiadna podpora zo strany tlače. A tu zase musím poznamenať, že keď som ako podpredseda vlády chodil večer domov z úradu, tak som stretával približne každý týždeň pána Cibulu, ako odchádza z kancelárie Vladimíra Mečiara.

Igor Cibula: Nie, raz sme sa stretli.

Jozef Kučerák: No nebolo to raz. Nebolo to raz, pán Cibula. Ja som vás tam viackrát videl, vy o tom neviete. A skrátka vtedy sme konštatovali, že všetky tie komentáre, ktoré robíte v Národnej obrode, sú vlastne predzvesťou toho, čo bude Mečiar robiť, čo bude robiť o týždeň. Tak sme vlastne aj konštatovali, že Národná obroda, tvrdiac, že sa stáva nejakým nezávislým žurnálom, sa vlastne stáva v tom období doslova hlásnou trúbou nástupu Mečiara. A ja osobne vo svojej reči, keď sa zišlo to rozlúčkové stretnutie na Ventúrskej, v tú osudnú noc, keď do nás chceli hádzať kamene, tak som aj povedal, že Mečiar namiesto toho, aby robil politiku vnútri VPN, aby chodil na zasadnutia, tak robí politiku prostredníctvom vás. Spomenul som to verejne v tom svojom prejave.

No a ešte snád, aby som nehovoril dlho. Keď sme sa rozdelili, dosť ma prekvapilo, keď prišiel faxom pokyn na VPN na Ventúrsku, aby sa zakladali bunky HZDS. Keď sme potom telefonovali na úrad vlády, k Mečiarovi, že čo to má byť,

tak povedali, že sa pomýlili, pretože nás mali v rozdeľovníku, a že vlastne oni posielali tieto faxy do okresných sídiel ako pokyn na zakladanie buniek HZDS. Sekretárka, ktorá nám to oznámila, uviedla, že to posielal pán Budaj. Tie pokyny k zakladaniu buniek HZDS.

Ešte snád' jednu zaujímavosť, ktorú možno nepoznáte, lebo sa to málo publikovalo. V tom vyrábaní konfliktov medzi Mečiarom a VPN, bolo množstvo takých, ktoré Mečiar umelo vyvolával. Spomeniem jeden, pomerne dôležitý. Má ekonomický rozmer. Vláda svojho času rozhodovala o tom, či do BAZ-ky má vstúpiť General Motors alebo Volkswagen. A Mečiar veľmi presadzoval, aby to bol Volkswagen. Predtým tam cestoval, sľuboval veľa, viete, že prídu na Slovensko milióny atď. Ale nám sa zdalo z ekonomického hodnotenia, Vlado Ondruš to môže potvrdiť, že General Motors je výhodnejší. A bolo to aj paradoxné, že práve my, ktorých považovali za federalistov, sme boli práve za to, aby to bol General Motors, nie Volkswagen. Bolo pre nás nelogické, aby Volkswagen vstupoval aj do Českej republiky, aj do Slovenskej. Predpokladali sme, že jedna z nich bude možno iba filiálkou tej druhej, čo sa v podstate možno aj stalo. Tak preto sme si mysleli, že General Motors je ekonomicky síce náročnejší, je prísnejší, striktnnejší, dá sa povedať rigoróznejší, ale že je výhodnejší z ekonomického hľadiska. Zhodou okolností Mečiar odišiel niečo súrne vybavovať a počas jeho neprítomnosti, už sa nepamätám, či vládu viedol Čarnogurský alebo ja, sa naraz stalo, že sme odhlasovali, aby to bol General Motors. Vzniklo uznesenie, že General Motors vstúpi do Bratislavy. O pár dní na to už bol aj článok v New York Times, že General Motors ide na Slovensko. Ale, keď sa po krátkom čase doslova rozzúrený Mečiar vrátil, tak sa mu podarilo zvrátiť toto rozhodnutie a podarilo sa mu presadiť Volkswagen. Ale chcem teraz povedať o tom konflikte. On to využil na to, aby poslal fax na VPN, kde tvrdo napísal Gálovi, že si vyprosuje, aby sa Gál staral do toho, či vstúpi na Slovensko General Motors alebo nie. A Fedor Gál vôbec nevedel, o čo ide. Tým len chcem povedať to, že VPN nevstúpila celá do vlády, a tak Mečiar vyvolával takéto konflikty. S tým žil, takto profitoval a vytváral si popularitu.

Fedor Gál: Ja sa pokúsím povedať iba to, čo sa, myslím, Petrovi (Zajacovi) nepodarilo povedať. Prvá vec, prečo ten konflikt s Mečiarom zrel tak dlho. Často musím čeliť otázke, prečo nedošlo k odvolaniu alebo k eskalácii toho konfliktu skôr. Na toto odpovedám dvoma vetami. Prvá, rozpadlo sa Občianske fórum a v istom krátkom období bola Verejnosť proti násiliu v podstate jedinou garanciou stability a príchodnosti zákonov vo Federálnom zhromaždení. Bol to najsilnejší poslanecký klub a garantoval, že tam prechádzali transformačné zákony. Netrvalo to dlho.

A druhá je, že zhodou okolností celá vláda za VPN v čase konfliktu medzi KC VPN a Mečiarom stála za Mečiarom. Bohužiaľ. Keď došlo k tomu nárazu v kauze Andráš, pamätám si ako dnes, ako sa Jožko Kučerák rútil so všetkými ministrami za nami, aby sme preboha toho Mečiara neodvolali. Tieto dva momenty, ten pocit zodpovednosti a tá vnútorná tenzia medzi exekutívou za VPN a politickým centrom VPN spôsobili, že sa ten konflikt ťahal, ako sa len dalo ďaleko.

Ďalšia vec je moja osobná výpoveď. Kedy došlo k zlomu. K zlomu, v ktorom som sa ja osobne rozhodol, že do toho konfliktu pôjdem. A bolo to, Jožko (Kučerák), vtedy, keď som dostal ten list od Mečiara, že si spolupracovníkom Štátnej bezpečnos-

ti, keď sme zobrali špeciálne lietadlo s Ferom Mikloškom a leteli na Federálne ministerstvo vnútra overiť si, ako to je. Zistilo sa, že to tak nie je. Nerád do toho zanášam rušivé momenty, ale musím sa aj teba, Ferko (Mikloško), niečo opýtať. Mne Pišta Glezgo povedal nedávno v Prahe, že Mečiar tú informáciu dostal od teba.

František Mikloško: Ja sa k tomu môžem vyjadriť.

Fedor Gál: Ešte to dokončím. A tam mi už bolo jasné, že toto treba doviest' do konca, že nie je iná možnosť.

A teraz ešte jedna vec, o ktorej chcem hovoriť. Čo ma fascinuje, čo prišlo hneď po tom rozpade. Tak po prvé, chcem povedať, že mafianizácia slovenskej politiky je úzko spojená s rozpadom VPN. Po prvýkrát sa stalo, že Zruneková a Čermáková, informáciu mám zase od Ferka Mikloška a ešte z ďalších zdrojov, navštívili Vladimíra Mečiara s tým, že mu doniesli balík nakradnutých dokumentov z VPN od účtov cez čerta a diabla. Iste viete, že sme Čermákovú oznámili na polícii, že ju držali dvadsaťštyri hodín vo väzbe, že našli jednu krabicu nakradnutých dokumentov pod posteľou, že ju za dvadsaťštyri hodín prepustili a že vyšetrovateľ mne na chodbe, medzi štyrmi očami povedal: „Pán Gál, nehnevajte sa, ale do tohto ja nejdem.“ Predseda vlády Slovenskej republiky využíval služby zlodejov.

A ešte chcem povedať ďalšiu vec. Tej pamätnej noci, keď zasadala Slovenská rada VPN a keď Jožo Kučerák povedal absolútne všetko, keď Vlado Ondruš povedal absolútne všetko a keď som ja ako predseda Slovenskej rady VPN navrhol odvolanie Kňazka, Mečiara a Húsku... Všimnite si kto signoval založenie HZDS. Mária Filková, Kamil Procházka, ale aj Čermáková, Zruneková, aj Matejka.

S Petrom Zajacom sme sedeli u Ruda Filkusa v noci dlhé hodiny. Ja som s ním hovoril na svojom poslednom vystúpení v Co týden dal. Michal Kováč a Rudolf Filkus nás navštívili na Jiráskovej a poviem to jednou vetou. Vedeli všetko a napriek tomu zakladali HZDS. Vedeli všetko. Vedeli o manipulácii s diskretnými informáciami, vedeli o vydieraní ľudí, vedeli o Mečiarových lžiach, vedeli všetko. Všetci tí ľudia, ktorí zakladali HZDS, vedeli na akého koňa sadajú a sadli naňho.

František Mikloško: Mal by som sa vyjadriť k tomu, čo povedal Fedor (Gál). Pozrite, keď začal problém lustrácií, tak si asi pamätáte, že ako predseda SNR som vystupoval proti nim. Dištancovali sme sa od lustrácií a zašlo to tak ďaleko, že pri jednej príležitosti, keď sme boli vo Federálnom zhromaždení, tak ma pozval Standa Devátý, Glezgo a Bačinský do tej ich budovy a tu ma proste presviedčali, že to je vážna vec. A tam mi ukázali fascikel Bartončíka, tam mi ukázali ďalších ľudí a tam mi povedal vtedy Devátý, že je tu kauza Jozef Kučerák. Na to potom povedal, že ide o prepožičaný byt v Trenčíne, ale tiež povedal, že dátum narodenia nesedí. A s týmto som ja odišiel do Bratislavy. Ja priznám celkom otvorene, že som spravil jednu chybu, že ma navštívil Mečiar a ja som mu toto povedal ako klebetu, ale pokiaľ sa pamätám, nepovedal som to podstatné, že dátum narodenia je iný. Ovšem, my sme potom išli do Prahy, naozaj tým špeciálom, Fedor Gál, Ján Langoš a ja. My sme potom pozerali všetky tie materiály. Tam sa objavili dvaja Jozefovia Kučerákovia. Jeden bol prepožičaný byt v Trenčíne a druhý bola nejasnosť v mesiaci narodenia. Pretože, ja už to teraz nechcem kombinovať, ale bol takisto Jozef Kučerák, bol tam pod názvom

pravicový oportunist. Pamätáte, to bolo vtedy, keď sme navštívili Fedor Gál, ja a myslím Peter Zajac Mečiara, keď nechcel najprv prijať Fedora, ale potom nás prijal a povedali sme mu, že to nesedí. On žiadal, že to sa dá vyriešiť tým, že sa urobí celoštátne zisťovanie, že či mesiac... Proste vylučovacou metódou sa to zistí. Lebo tam bolo písané rukou a boli tam nejaké také nejasnosti. Čiže, áno, ja som tu jednu chybu spravil, ale vzápätí sme to išli nejakým spôsobom riešiť a o celej informácii, o všetkom sme Mečiara potom vzápätí informovali, lebo sa z toho stal neúnosný prípad.

Milan Žitný: Skôr než začnem s takou faktografickou rekapituláciou. Ja chcem poprosiť pána Porubjaka, ak môže, vyrozprávať príbeh, ktorý mu vyrozprával svojho času Václav Havel, o tom rozhovore na Kamennom mlyne medzi ním a Vladimírom Mečiarom.

Rozpad VPN v marci 1991. Je to výsledok fakticky celého balíka udalostí, ktoré majú svoju mocensko-politickú rovinu, ústavnoprávnu, ekonomicko-transformačnú. Ja chcem hovoriť viac o konkrétnych udalostiach. Rozpad VPN v marci je dôsledkom vystúpenia Milana Kňažka v marci 1991. Jeho vystúpenie v Slovenskej televízii je vlastne dôsledkom výsledkov snemu vo februári v Topoľčanoch. Snem VPN v Topoľčanoch má zase svoju predchádzajúcu následnosť a tam už je toho viac. Je to septembrový snem VPN, jeho výsledky a medzitým Trnavská iniciatíva, Trnavská iniciatíva ako výsledok septembrového snemu. A septembrovému snemu predchádzal ešte takzvaný malý, augustový snem VPN v Mozartovom dome. Väčšinou tam v tom čase sedeli nie predsedovia z okresov, ale skôr podpredsedovia a veľa manažérov. Pamätám sa, ako títo ľudia upozorňovali na to, čo sa vlastne deje na Slovensku po voľbách 1990, ako sú aktivisti VPN vyhadzovaní zo zamestnania a pamätám sa na to, Janko (Budaj), ako si vtedy hovoril, že je problém dnes už nejakým právnym spôsobom tomuto zamedziť, že je to proces, ktorý je dnes v réžii manažmentov podnikov. Toto sa opakovalo vlastne aj na septembrovom sneme, ale už v stlmenej rovine, pretože tam už išlo o politický zápas medzi tebou Fedor (Gál), medzi Janom (Budajom) a prípadne akousi ešte časťou VPN, ktorá hľadala inú pozíciu, ale viac išla k Janovi Budajovi a tá v tom čase prehrala. Poviem svoju osobnú skúsenosť. Bol som delegátom septembrového snemu, takisto ako aj februárového. Na začiatku pred snemom v septembri v Bratislave prišiel za mnou Roman Zelenay a vraví mi veľmi hekticky: „Milan, potrebujeme tlačového hovorca k Milanovi Kňažkovi na ministerstvo medzinárodných vzťahov do Bratislavy. Berieš?“ A ja hovorím: „Prepáč, ale to je strašne rýchle, to je ohurujúce, ja nie som dostatočne jazykovo vybavený, aby som to mohol zastávať.“ „Berieš, alebo neberieš?“ Hovorím: „Prestaň s tým, to teraz neriešme, povedzme si to po sneme.“ „Dobre, ako chceš.“ A odišiel. Šiel k môjmu bratovi, ktorý sedel na kraji o jeden rad nižšie a hustil niečo aj do neho. Odmietal ho, nakoniec ho nejak tak odstrčil rukami a Roman (Zelenay) odišiel von. Tak som šiel za bratom a pýtam sa ho: „Čo ti ponúkol?“ „Ako vieš, čo mi ponúkol, alebo ako vieš, že mi niečo ponúkol?“ „Aj mne ponúkol.“ „Námestníka u Milana Kňažka.“ To na ilustráciu. Jednoducho tam prebiehal mocenský zápas a dôležité bolo získať ešte pred začiatkom snemu na svoju stranu pre svoj politický ťah dostatočný počet delegátov. On nevedel, že ja už som bol informovaný jedným človekom z nášho výboru z Bratislavy 3,

ktorý mi ešte večer volal a povedal mi: „Bol u mňa Roman Zelenay a povedal: ‚Bratia Žitní rozbíjajú VPN, idú proti nám, musíme ich eliminovať.‘“ To len hovorme o tom zákulisnom zápase, ktorý som mal na očiach. Niečo podobné sa potom opakovalo aj vo februári 1991, ale tam už to bolo veľmi jasne a zreteľne vyprofilované. Bol som v tej chvíli za Bratislavu 3 sám, všetci ostatní, štyria či piati delegáti už boli na strane Vladimíra Mečiara. Opäť pre ilustráciu, môj kolega Štefan Cifra z trojky, ktorý sa neskôr stal predsedom trojky, vo funkcii predsedu striedol Romana Zelenaya a prišiel deň alebo dva dni predtým za Karolom Ježíkom do Smeny a ponúkol mu článok, ktorý útočil na teba Fedor (Gál). Karol povedal, že to nezoberie a na to Cifra povedal: „Ponúkam dvadsaťtisíc za ten článok.“ Karol ho odmietol. Môže to potvrdiť. Zároveň v lete 1990 bežal proces s týmito hospodárskymi, ekonomickými podkladmi z hospodárskej správy VPN. Pani Č. a pani Z. boli trestané, ale to ide skôr na hlavu vedenia VPN, že tam tieto ženy prijali, že tam mohli pracovať. Pani Č. má, ako policajti hovoria, register čierny ako najtemnejšia noc. Ako oni hovoria, známa bratislavská bytová zlodejka. Deň pred Trnavskou iniciatívou, to som tu už naznačil, sa stretli v kaviarni Grand svedok Pepo Šotl, pani Č., niektorí ďalší ľudia, Janko Budaj a tam pani Č. opäť hovorila o nejakých materiáloch, ktoré by bolo možné získať. V ten deň, deň pred Trnavskou iniciatívou, mi volal menežér z Bratislavy, ktorý bol koordinátorom bratislavských menežérov a odkazoval mi od Ďura Flamika, aby som nešiel v sobotu do Trnavy. Nato som povedal, že toto neprijímam, ja na tú iniciatívu chcem ísť, jednoducho to vidieť. Tiež som to považoval v tej chvíli za manipuláciu KC VPN. Na Trnavskej iniciatíve ma zaujal jeden, jediný človek — Arpád Matejka. Nevedel som do tej chvíle, kto to je, nejako sme sa bližšie nikdy nespoznali, ale zaujal ma jednou vetou. Tam, samozrejme, prebiehalo to isté, čo na takzvanom malom augustovom sneme. Sťažnosti z celého Slovenska, čo sa deje s bývalými aktivistami VPN, alebo teda s vtedajšími aktivistami VPN v ich podnikoch. Nato Arpád Matejka povedal: „Vás vyhadzujú, máte problémy s riaditeľmi, ja,“ on bol v tom čase kooptovaný predseda Okresného národného výboru v Trnave, „ja si zavolám riaditeľa podniku a spýtam sa ho, alebo mu dám na výber. Buď odstúpiš, alebo sa do zajtra obešíš.“ Arpád hovorí: „A viete, ako odstupujú?“ Tento výrok mal obrovský aplauz a v tejto chvíli som sa pýtal Ďura Flamika, kto to je. Na tom stretnutí Trnavskej iniciatívy bola veľmi výrazná nespokojnosť s prácou hnutia, s jej politickým ťahom. Zároveň sa tam tí ľudia prezentovali ako silní antikomunisti. Preto bolo pre mňa veľmi paradoxné, že sa potom dali dohromady, keď prechádzali do HZDS s bývalými komunistami.

Snem VPN v Topoľčanoch 1991. Ja by som rád počul od vás, pán Cibula, aká bola vaša predstava. Máme tú slávnu fotku, kde sedíte vy vo vestibule s Ivanom Laluhom, s Vladimírom Mečiarom, nejaký človek ide okolo, ktorý prechádza a niečo sa pýta. Pán Laluha to potom prezentoval tak, že to bolo celé náhodné, to zoskupenie za stolom. Mali ste nejakú predstavu o tom, čo by sa malo na sneme VPN odohrať? Ja len predpokladám, že Vladimír Mečiar sa mal stať novým predsedom, ale ako to malo celé prebehnúť, neviem. Bolo by zaujímavé to počuť. Myslím, že to je všetko.

Martin Bútora: Igor (Cibula), ty si tam vtedy hral rolu politickú alebo spravodajskú?

Ján Budaj: Gálovské vedenie VPN nevidelo a odmietalo vidieť, že reálne nastáva negatívny dopad ekonomickej reformy na Slovensku. Principiálne odmietalo, keď niekto vyslovil, že na Slovensku sú určité špecifiká v ekonomike, v politickom chovaní ľudí, v politickom myslení, že by bolo treba iný prístup. To všetko považovalo za prejav nacionalizmu, za populizmus. Ale častokrát to, čo hovoril Mečiar, bola proste len ľudová reč, ktorá bola príťažlivá, ktorá zjednodušovala a trochu demagogizovala práve tak, ako to robil v iných podmienkach premiér Klaus. Ty si to, Fedor (Gál), vtedy vnímal veľmi kriticky. Ale medzi nami, ty si potom naozaj predstavoval opačný spôsob komunikácie, dokonale vzdialený reči ľudí z lazov a dediniek, v podobe akademickej a akejsi nazlostenej reči. Až potom, keď sa zjavil víťazne usmiaty premiér Mečiar, tak VPN im začala byť zrozumiteľná. Takže ekonomická politika vtedajšieho vedenia VPN neuznala dopad reformy na Slovensko, pretože vychádzala s tézou, že Slovensko špecifiká nemá. A národný pohyb odmietla uznať, pretože vychádzala z tézy, že národného pohybu niet. Že zmizne, zlomí sa, rozplynie sa.

Pred voľbami však nacionálna téma získavala na politickej výbušnosti. Ja som to v diskusiách vtedy prirovnával ku kufríku, v ktorom je nálož. Leží na zemi a čaká na to, kto ho zoberie do rúk. Gálovo vedenie VPN tvrdilo, že tam kufřík nie je, a že nič nemôže vybuchnúť. Ďalší problém bolo prudké zhoršovanie dôveryhodnosti nových demokratov ako celku. To začalo ešte pred voľbami. Zhoršovanie dôveryhodnosti sa potom znásobilo po voľbách, po našich konfliktoch vo vnútri VPN. Proti vtedajšej politike VPN boli médiá, aj ten spomínaný Karol Ježík a Smena, nevraviac o iných. Odvolanie Mečiara tak, ako to urobilo KC VPN, bolo chybným politickým krokom, za ktorý niesla zodpovednosť potom vzniknutá koalícia a tá zodpovednosť sa rovnala tomu, že dve z troch koalíčných strán neprešli vo voľbách. To sú fakty. Môžeme rozprávať, že ľudia boli pobláznení médiami, ale pozrite sa, tie médiá neboli súčasťou spiknutia. Ja si proste myslím, že politický establišment, ktorý vznikol z volieb 1990, mal relatívny pocit úspechu a jediný problém videl celé leto 1990 v konflikte so mnou. A na to ste vyčerpali obrovské množstvo času. Zatiaľ ale realita na okresoch už prinášala dôsledky niekdajších krátkozrakých riešení, ako bol napríklad prudký odchod VPN z podnikov na výzvu Fedora Gála. Áno, čoskoro riaditelia vyhadzovali VPN-károv. Videli, že VPN robí bezzubú politiku. Mali iné technické a ekonomické možnosti než my tam, na sekretariáte VPN. Nespokojnosť členov VPN ale neplynula len z toho, že vtedy začali byť prenasledovaní na pracoviskách. Neplynula len z toho, že sa báli bezradnosti vedenia VPN voči nacionalizmu. Ale plynula z toho, že dostávali spätnú reakciu, že voliči VPN sú sklamaní a VPN klesá popularita. V ktorej strane by nevznikla nejaká platforma, nejaká iniciatíva, keby jej sila a dôveryhodnosť klesali tak prudko, ako klesali u VPN? Vo voľbách sme mali dvadsať deväť a v období toho konfliktu, o ktorom hovoríme, sme mali okolo šesť percent, ak si to dobre pamätám. Ty osobne Fedor (Gál), si bol posledný v rebríčku politických osobností a mal si dve percentá podpory. Vladimír Mečiar bol prvý a mal osemdesiatštyri. Jeho politika, ktorú ste vnímali ako nepredvídateľnú, bola neustálym testovaním vašej odvahy a schopnosti ho udržať. To, čo robil s Jozefom Kučerákom, robil s celým KC. Keď tam nenachádzal odpor, tak išiel ďalej. KC VPN bolo zahľadené do seba. Zdalo sa vám, že proste „víťazstvo je naše“.

ru viedlo vtedy VPN ku skaze. A veril som, že kríza sa dá vyriešiť, že je ešte šanca napríklad tým, že sa urobí výmena na čele vedenia VPN. Ja som to aj kdesi verejne hovoril, že kolízia štyridsiatnikov by bola priviedla zákonite do vedenia VPN šesťdesiatosmičkára Alexandra Dubčeka. Ale bola by vznikla protiváha osobností, proti osobnosti Vladimíra Mečiara by stál Dubček, VPN by sa opäť zjednotila. Bolo načas uznať, že ani Fedor (Gál), ani Kučerák, ani Martin Porubjak nemôžu byť protiváhou. To, čo Mečiar neskôr robil, to bol dôsledok jeho absolútnej suverenity na politickej šachovnici, ktorú sme my „vyčistili“. Nemal protivníka. Ponuka platformy diskutovať nebola vedením VPN akceptovaná, tým sa jej existencia uzavrela. Niektorí zobrali názov, pridali „H“ a založili HZDS. Iní, napríklad ja a Alexander Dubček, zostali mimo HZDS, aj mimo ODÚ.

Martin Porubjak: Mňa vyzval Milan Žitný, ale ešte by som rád povedal jednu vetu k tomu, čo hovoril Jano Budaj, že vymyslel ten názov „Za demokratické Slovensko“. Nič viac. Zdá sa mi, že to je dosť symptomatické a navyše sa to viaže aj na to, čo predtým zdôvodňoval. Sú to tie národné aspekty, alebo už neviem ako to nazýva a myslím si, že je typické, že zárodok novej politickej strany mal to Slovensko už v názve. Uvedomte si, že takmer nijaká politická strana národný aspekt vo svojom názve neobsahovala. Ani VPN, ani KDĽ, ani SDĽ ani Demokratická strana. Iba maďarské strany a Slovenská národná strana. A prvá ďalšia strana, ktorá vznikla, zárodok HZDS, vtedy ešte ako ZDS-VPN, akcentovala Slovensko v názve. Pre mňa je to symptomatické a je to vlastne zárodok toho separatizmu, ktorý vyústil do rozpadu republiky. Iba toľko k tomu názvu, ktorý sa mi tak celkom nevinný nezdá a možno práve v tom názve je obsiahnuté to, čo potom nastalo na jeseň 1992.

Milan Žitný ma vyzval, aby som niečo povedal ku Kamennému mlynu. Zhodou okolností mal Václav Havel takú chvíľu, kedy bol vlastne súkromnou osobou. Bolo to na jeseň 1992, kedy už nebol federálny prezident, ale nebol ešte ani český prezident, a kedy tu bol v Bratislave na pohrebe Alexandra Dubčeka. Mesiac si nepamätám, ale bolo to deň po pohrebe. Pozval nás na večeru, tuná pod hrad. Veľmi súkromne, len Milan Lasica tam bol, Julo Satinský a ja. Neskôršie ešte prišiel Agnes (Ladislav Snopko). No a tak sme vtedy veľmi voľne debatovali, ja som si s ním dokonca potykal. V ten večer spomínal tú kauzu Kamenného mlyna dosť rozsiahlo a dosť podrobne. Hovoril, ako sa tu náhodou ocitol v situácii, kedy bolo zrazu Slovensko bez premiéra. O tom vie Ferko (Mikloško) pomerne veľa, dostal vtedy predsa od Mečiara abdikačný list. Mečiar proste neexistoval, bol kdesi schovaný, u nejakých medveďov, ako to zvykol nazývať. Nikto nevedel kde je, dokonca ani pani Nagyová a na telefonáty odpovedala, že nevie, kde Mečiar je. A vtedy, pod tlakom, zrejme aj Ferkovým (Mikloškovým) a ďalších ľudí, aby sa Havel s Mečiarom stretol a pokúsil sa ho nejakým spôsobom prehovoriť, aby tú svoju demisiu oficiálne odovzdanú predsedovi Slovenskej národnej rady stiahol, prejavil Havel ochotu a zvolil si podvečerný termín a miesto stretnutia: Kamenný mlyn. Snopko potom telefonoval Nagyovej, oznámil jej, že Havel bude vtedy a vtedy, o tej a tej hodine na Kamennom mlyne. Nagyová tvrdila, že ona nevie, kde Mečiar je, že mu to nemôže nijakým spôsobom oznámiť. Snopko povedal, že to je jej problém, že on je presvedčený, že to vie a nech mu dá teda na vedomie, že o tej a tej hodine bude Havel na Kamennom mlyne a buď tam Mečiar v tom

termíne príde, alebo nie a potom Havel bude pokračovať na ceste do Prahy. No a skutočne prišla tá hodina „H“, kedy sa Mečiarovo auto podľa Havlových slov vynorilo mysteriózne, ako z mafiánskeho filmu nie zo strany od diaľnice, ale z nejakého borovicového lesa a prišlo ku Kamennému mlynu z neočakávanej svetovej strany. A miestnosť na rokovanie, ktorá mala byť taká, že tam mali byť len oni dvaja, tak tá sa našla v nejakom odkladacom priestore, v nejakej umyvárni riadov, v tom motoreste a tam teda sedeli. Tam sa Mečiar Havlovi zdôveril so všetkým, s celým svojím „curriculum vitae“, so všetkými svojimi traumami, i so zradou svojej prvej ženy, o zúfalom blúdení so zubnou kefkou autom po slovenských luhoch a hájoch, hovoril aj o tom, aký je opustený, ako ho všetci zrádzajú a ako jediným človekom, ku ktorému on mal vždy dôveru, bol a aj je práve Václav Havel. Havel vtedy spomínal, že aj predtým mu Mečiar niekoľkokrát pri stretnutiach oznamoval, že nikomu nedôveruje a komu jedine môže dôverovať, to je práve on — teda Václav Havel — a prejavoval mu to dokonca aj nejakými fyzickými objatiami, čo Havlovi nikdy príjemné nebolo. Aj v ten večer na Kamennom mlyne Mečiar Havlovi zdôrazňoval, že on je jediný človek, ktorému dôveruje a ktorému sa môže zdôveriť. A skutočne sa mu vtedy v priebehu toho pomerne dlhého rozhovoru zdôveril so všetkými svojimi najsúkromnejšími zážitkami zo svojho detstva, hovoril o vzťahu k matke, k rodine, o svojich vzťahoch k ženám a potom, samozrejme, o svojej politickej minulosti a o zradách, ktorých sa voči nemu dopustili mnohí ľudia, aj tí najbližší. Hovoril o všetkom, od tých najintímnejších citových väzieb až po politické väzby. Až to napokon uzavrel, že jemu v tejto situácii nezostáva nič iné, ako človeku, ktorý bol všetkým sklamaný, a všetkými oklamáný iba Abdikovať. Havel hovoril, že to nebola ani forma rozhovoru, pretože on len vždy položil nejakú otázku a Mečiar, ako už má vo zvyku, mu potom veľmi dlho na tú otázku odpovedal a veľmi intímne a súkromne mu vlastne zdelil všetko zo svojho života, zo svojho hlbokého podvedomia, čo by za normálnej situácie naozaj nikomu nebol býval povedal. Mečiar bol vraj v takom stave depresie, že Havla použil ako akéhosi psychoanalytika alebo spovedníka. Havel si to všetko vypočul a rozišli sa s tým, že mu Mečiar prisľúbil, že demisiu stiahne. Čo vzápätí naozaj urobil, ale potom o deň alebo o dva sa stretol s Petrom Pithartom a povedal mu — to je tá historická veta, ktorú mi Petr Pithart potvrdil — že doteraz bol vraj on, Mečiar, presvedčený, rovnako ako veľká väčšina ľudí, že Havel je anjel a svätý človek s charizmou humanistu, ale v skutočnosti je vraj Havel diabol, že ako diabol z neho všetko vytiahol a že je to človek, ktorý v sebe skrýva nejaké temné sily a diabolské moci. No proste Havla démonizoval a Havel hovoril, že tak ako mu predtým Mečiar prejavoval tie svoje náklonnosti a sympatie až neúmerným spôsobom, tak od toho večera na Kamennom mlyne sa vlastne začala tá hlboká Mečiarova animozita voči Havlovi. Od tej chvíle Mečiar verejne i súkromne považoval i označoval Havla za svojho nepriateľa, hoci Havel na tom nemal nijaký podiel. Jediná jeho chyba bola tá, že si od neho musel vypočúť to najúprimnejšie a to najintímnejšie, čo Mečiar v tej chvíli vlastne potreboval niekomu zdeliť. Preto potom Havla začal nenávidieť a považoval ho za človeka, ktorý o ňom vie toľko, ako nikto iný. Možno sa vám to zdá smiešne, poviete si, že teraz to priveľmi preceňujem, že v tej zmene vzájomného vzťahu zohrali úlohu aj iné motívy, ale aj tento psychologický motív možno v takomto prípade nehrá nevýznamnú rolu.

A ešte som chcel spomenúť jednu dodatočnú informáciu k tomu sporu, o ktorom už hovoril Jožko Kučerák. To je kauza General Motors versus Volkswagen a ako to celé prebehlo a nazdávam sa, že to napokon malo nie najlepšie dôsledky pre slovenskú ekonomiku. Keď som sa ocitol vo funkcii podpredsedu vlády, tak po niekoľkých dňoch u mňa vykonala takú tú „povinnú návštevu“ aj americká veľvyslankyňa z Prahy Shirley Templová. Vtedy sa už síce tá kauza nedala nijakým spôsobom zvrátiť, ale dosť dlho a dosť podrobne mi o tej kauze rozprávala. Hovorila, že podľa jej názoru a podľa názorov jej ekonomických expertov to bola generálna chyba, ktorá sa vtedy na Slovensku stala, pretože investícia General Motors do BAZ-ky, a teraz ma možno Jožko (Kučerák) opraví, ak to nie je pravda, bola oveľa väčšia, než investícia Volkswagenu. Tu sa mali vtedy vyrábať prevodovky pre všetky závody GM a Opel v Európe. Po nečakanej zmene rozhodnutia Slovenskej vlády, ktoré inicioval Vladimír Mečiar, vybuďovalo GM potom túto továreň v Rakúsku a v Maďarsku a obidve dnes mimoriadne prosperujú a rozširujú svoju výrobu. Keďže bol tento projekt investične veľmi náročný a predstavoval veľmi veľkú investíciu, vtedy dokonca nebývalú americkú investíciu do postkomunistického teritória, bol by podľa názoru Shirley Templovej poslužil ako signál aj pre iné americké podniky a investorov, bol by zafungoval ako akási lokomotíva, ktorá by pritiahla ďalšie americké investície. General Motors, zdôrazňovala Shirley Templová, je taká veľká firma, a že keď sa táto firma rozhodne niekde vstúpiť s takou významnou investíciou, tak to teritórium zároveň získa veľkú dôveryhodnosť aj u iných podnikateľov a investorov. Keď však Mečiarova vláda urobila také nezvyčajné salto, že najprv rozhodla v prospech General Motors a potom svoje rozhodnutie nečakane a proti všetkým pravidlám zmenila, spravila Slovensko totálne nedôveryhodným pre amerických investorov. Podľa Shirley Templovej získať za týchto okolností americké investície pre Slovensko bude veľmi ťažké. Táto situácia sa po nečakanom kroku slovenskej vlády nebude dať ľahko zmeniť ani za cenu výrazného diplomatického úsilia.

Vladimír Ondruš: Hovorilo sa tu o vládnej podpore Mečiara v spore s Andrášom. Treba to vidieť v širších súvislostiach, pretože vláda, i keď začala pracovať ako koalíčná, tak v skutočnosti KDH vtedy predstavovalo vo vláde doslova opozíciu. Však to bolo hnutie, ktoré je neporovnateľné s dnešným KDH. Ešte nebolo vykryštalizované a viac tam ovládalo pozície krídlo, ktoré nakoniec odišlo, extrémistické, postľudácke. Vtedy bola známa kauza s Tisovou tabuľou, separatistické tendencie, ktoré KDH presadzovalo a samozrejme celý jeho postoj k ekonomickej reforme. Ten ich slávny ekonomický klub KDH na čele s Ivanom Čarnogurským, však to boli doslova odporcovia ekonomickej transformácie. Celá privatizácia, ktorú dnes robí HZDS, je podľa receptu Ivana Čarnogurského, ktorý nám predkladal na zasadnutí ich ekonomického klubu. To bola jeho predstava, že len Slováci majú privatizovať, manažéri majú dostať na úvery podniky a budú ich splácať zo zisku. Presne to, čo dnes robí HZDS. Takže, samozrejme, že členovia vlády z VPN boli v pozícii v akej boli, keďže Mečiar sa vtedy ešte štylizoval do pozície federalistu, obhajcu ekonomickej transformácie, bol úplne iný ako dnes. Bolo to v období jazykového zákona, kde bol Mečiar tak isto zameraný proti Markušovi, proti Matici slovenskej. To, že vláda sa takto rozhodla, považujem dnes, samozrejme, za chybu. Podporili sme Mečiara v spore s Andrášom a vlastne sme Andráša odpísali bez toho, aby sme vedeli, o čo ide.

Potom sa tu hovorilo o kauze Volkswagen. Samozrejme, že postoj Mečiaru voči VPN, ako ho interpretoval Jožo Kučerák, zodpovedá skutočnosti. Ale to, čo hovoril Maroš Porubjak, to je troška ináč. Lebo ja som všetky tieto materiály do vlády predkladal, o Volkswagene, aj o GM. Viedol som tieto rokovania a podstata veci bola v tom, že GM malo také podmienky, ktoré sme my vtedy nedokázali splniť. Podľa našej legislatívy sa to nedalo. Oni potrebovali rozhodnutie veľmi rýchlo, lebo sa rozhodovali, či závod postaví u nás alebo v Maďarsku. Ja som návrh konzultoval ešte deň pred rokovaním vlády s Klausom, aj s Kočárnikom v Prahe, ale v podstate to bolo nepriechodné, lebo by sme tam museli vstúpiť s obrovskými investíciami. Nechcel som si zobrať sám na svedomie, že by som ja odmietol ponuku GM, tak som dal materiál do vlády a nie celkom zorientovaní členovia vlády rozhodli v prospech GM. Ale v podstate s takou podmienkou, že len ak sa vyriešia legislatívne okolnosti. Čo bolo neuskutočniteľné. My sme si uvedomovali, že by bolo lepšie, keby sem prišla americká firma, ale v podstate z toho nič nemohlo byť. Mečiar už nemohol rozhodovanie ovplyvniť. Nakoniec zostal jediný uchádzač Volkswagen. Takže to nebola nijako Mečiarova zásluha.

Hovorilo sa tu o Filkusovi a Kováčovi, že všetko vedeli a zakladali HZDS. Tak skutočne pre mňa Filkus zostal stelesnením nemorálnosti v politike, pretože to bol človek, ktorý v podstate chápal, o čo ide v ekonomickej transformácii, chápal postoje Mečiaru a čiste zo zisťných dôvodov, pretože mu Mečiar sľúbil ministerské kreslo, sa postavil proti nám a čiste zo zisťných dôvodov vstúpil do HZDS.

Potom sa tu hovorilo o odvolaní Mečiaru ako o chybnom kroku. Ja si vôbec nemyslím, že to bol chybný krok, ale strašne chybná bola interpretácia odvolania. Uznesenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady, čo sa prijalo, tak to bola hotová katastrofa. Tam sa prijala koncepcia KDĽ, ktorá predznamenalala odvolanie Kučeráka z funkcie podpredsedu vlády zodpovedného za transformáciu, pretože Predsedníctvo Slovenskej národnej rady sa doslova stotožnilo s opozíciou. Celé uznesenie smerovalo proti Mečiarovi s tým, že ho odvolávajú z funkcie, lebo spôsobil hospodársky rozvrat. A to boli priam citáty z Weissa, z SNS-ákov, z opozície. A tým bolo celé nedôveryhodné a nemohlo vzbudiť pochopenie verejnosti. Tá sa pýtala, prečo my toho Mečiaru odvolávame, a prečo vlastne chceme pokračovať v tej istej politike transformácie? To považujem za jednu z obrovských chýb VPN.

Martin Bútora: Prvá vec, ktorej sa chcem dotknúť, je výklad udalostí, aký podal Jano Budaj. Mám pocit, že dnešné stretnutie je veľmi dobré okrem iného aj preto, lebo len dokumentuje, že rozpad VPN, rozchod niektorých z nás bol oprávnený a prirodzený. Potvrdzuje odlišné predstavy o politike, o štýle práce, o smerovaní spoločnosti. Jano (Budaj) vykreslil, ako to on videl, a to mi vlastne dodatočne potvrdzuje istú, akoby až fatálnu nevyhnutnosť rozchodu, pretože viacerí sme to videli úplne inak. Je podľa mňa dobré, ak o tom hovoríme z rôznych perspektív a tá tvoja (Budajova) perspektíva je legitímna, mal si právo to takto vidieť. Ja si však myslím, že bolo po voľbách, tie voľby rozhodli pre najbližšie dva roky, boli to pre nás víťazné voľby a hovoriť za takejto situácie o politickom úpadku a takým dramatickým spôsobom vykreslovať pomery, aké panovali v hnutí dolu, čo sa tam dialo, to, myslím, nesedí preto, lebo to opomína zásadne zmenený charakter doby. Ty si tiež povedal niečo také, že si odmietol ponuku z okresov, aby si sa postavil do čela revolúcie proti KC VPN. Lenže podľa

mňa to už nebola revolučná situácia, to bola podstatne iná situácia. Navyše ľudia, ktorí sa po voľbách v roku 1990 dostali do nejakých pozícií, tí toto obdobie vnímali ako obdobie budovania štátu, ako obdobie postupnej, ale zásadnej zmeny, prestavby spoločnosti, od zákonodarstva až po najmenšie detaily spoločenského života. Iná otázka je, že sa na Slovensku v spoločenskom vedomí nepresadil koncept radikálnej ekonomickej reformy — podľa prieskumov si polovica ľudí na Slovensku ešte dlho potom myslela a vlastne dodnes myslí, že neboli potrebné radikálne zmeny, že slovenskej ekonomike stačili drobné, kozmetické úpravy. Možno viesť spory o tom, či vôbec bolo možné a vhodné uskutočňovať ekonomickú reformu, ktorá by väčšmi prihliadala na situáciu Slovenska, to je možno trochu iná otázka. Ale vykresľovať situáciu ako potenciálne revolučnú, ako situáciu drastického, dramatického úpadku — to sa takto dalo vidieť len z tvojej perspektívy. Je ale dobre, že o tých perspektívach hovoríme, je dobre vidieť veci z rôznych strán.

Mojou druhou témou je skôr otázka ako poznámka. Chcem ju položiť viacerým z vás, Janovi (Budajovi), možno Márii (Filkovej), možno Jožkovi Kučerákovi. VPN bolo od samého začiatku vystavené kritike za všetko možné, aj za to, že sme Mečiaru vôbec pripustili do funkcie ministra vnútra. Sme nepochybne všetci vo vedení spoluzodpovední za to, že sa stal predsedom vlády. Postupne sme sa však v celom rade konkrétnych udalostí mohli presvedčiť o jeho konaní, o jeho manieroch, o jeho klamaní a tak či onak sme ho postupne, každý po svojom a každý v inej chvíli, prehliadli. Mňa by zaujímalo, ak sa to dá zhrnúť do pár viet, že napríklad vy vo vláde, Jožko (Kučerák), ty si to dnes veľmi výstižne vykreslil, niektoré veci, priznám sa, boli pre mňa nové, ale dôležité je, že ten výklad celkom jasne popisoval Mečiaru ako politicky nespoľahlivého partnera, ako voluntaristu, dobrodruha, ako človeka, ktorý klame a podobne — prepáč, že sa to takto pýtam, ale vy ste to vtedy vo vláde, keď bol konflikt s dohrou na Kamennom mlyne, vy ste to vtedy nevedeli? Ja sa to, preboha, nepýtam preto, že by som sa chcel vyvyšovať, stavať sa do polohy múdrejšieho. Môžem sa opýtať Márie (Filkovej): ty, keď si sa zaňho postavila, ty si to o ňom nevedela? Jano (Budaj), ty si hovoril o podpore, akú si dostával od rôznych tých ľudí: ty si necítil, že sú to ľudia takpovediac inej krvnej skupiny? Nielen iní ako my. My sme možno mali plno chýb, boli sme intelektuáli, akademici, čo ja viem čo ešte. Ale oni boli proste ľudia z iného cesta, neraz aj takí, čo už akoby v sebe mali zakódovaný patologický vývoj, ktorí sa nešťítia ničoho, veď dnes aj tebe samému pripadajú cudzí. To je podľa mňa zaujímavá otázka z historického pohľadu: kedy kto z nás si uvedomil, že s týmto človekom spolupráca nie je možná?

Ešte dve poznámky. Nepopieram ekonomicke argumenty či právne okolnosti, aké v kauze General Motors uvádzal Vlado Ondruš, ale keď som pôsobil u prezidenta, stretol som sa s ľuďmi z bezpečnostných štruktúr i z amerických hospodárskych kruhov, ktorí to komentovali zo svojej pozície a považovali toto rozhodnutie za chybné. Česká republika mala záujem na investovaní Volkswagenu, pokiaľ ide o Slovensko, prítomnosť General Motors nebola len ekonomická záležitosť, celkom nepochybne mala aj svoj potenciálny politický a bezpečnostný rozmer. Mne to niečo hovorí, to sa samozrejme netýka len teba (Vlada Ondruša), to sa týka nás všetkých, mne to niečo hovorí o nedostatočne vyvinutom zahranično-politickom cítení u nás. V iných krajinách, s rozhladenejšími politickými elitami, by takúto ponuku nenechali padnúť, bez ohľadu na to, či by bola pri moci pravicová alebo ľa-

vicová vláda. Jednoducho nemám dostatočne zažitý ako samozrejmosť určitý spôsob obhajoby národných a štátnych záujmov. Tvrdím, že prítomnosť General Motors na Slovensku v tom čase bola súčasťou otázky národných záujmov Slovenska, vtedy ešte v Československu, dnes povedzme samostatného Slovenska. Myslím si, že sa v tom predsa len dalo niečo urobiť, mohli sa podniknúť ďalšie kroky, ďalšie iniciatívy. Ak si dobre spomínam, preberali sme to na Hrade aj s kolegom Zámečníkom, prezidentovým ekonomickým poradcom. Bola to jasná ponuka zakotvenia americkej prítomnosti na Slovensku.

Nakoniec drobný psychologický dovetok, perlička. To, o čom hovoril Maroš Pobrjak, poukazuje na dôležitosť ľudského prvku, potvrdzuje, že politika má vždy aj svoje osobné, ľudské, psychologické stránky. Chcem k tomu len dodať, že ten deň, o ktorom sa tu už všeličo pohovorilo, ten deň prezidentovej návštevy na Slovensku, keď sa stretol s premiérom, prebiehal spočiatku veľmi dobre. Nevieť teraz, kto z vás vtedy pri tom bol, súčasťou programu bola návšteva v Harmónii, spoločný obed, ktorý prebehol v úplne idyllickej atmosfére, po dobrom obede sa za prítomnosti Čalfu, Havla, Mečiara nôtli ľudové pesničky. To naznačuje neuveriteľné psychické zlomy, ruptúry, kde v jednej chvíli panuje veľká pohoda, ktorá môže až vzbudiť podozrenie, môže aktivovať neočakávaný afekt v konaní, ten je neskôr vystriedaný depresívnou fázou, sú to dramatické náladové výkyvy, pritom oficiálne nič nevieme o eventuálnom farmakologickom, medikamentóznom pozadí takýchto zmien, poznáme iba vyústenie toho dňa v priam mytologickej scenérii, ten človek sa skutočne vynoril z hôr, z borovic, z bočnej cesty, rozhovor sa skutočne odohral v kuchynskom kúte, kde sa umýva riad, a mal klasickú podobu spovede, na druhej strane to však nebolo vyznanie tvora naplneného pokorou, ale skôr životná anamnéza človeka ukrivdeného, zradeného, ktorý sa prekvapujúco zdôveruje niekomu, kto po tom netuší, kto to nevyžaduje, kto je od neho celou svojou ľudskou, rodovou a kultúrnou skúsenosťou na míle vzdialený, rozhovor tak trochu v duchu Dostojevského, „vyspovedal som sa ti a teraz ťa za to nenávidím,“ za prítomnosti mlčanlivého svedka, kniežaťa Schwarzenberga...

Igor Cibula: Nadviazal by som na to, čo hovoril Martin Bútora práve preto, lebo by som sa podpísal pod niektoré charakteristiky, ktoré uvádzal. Keďže hovoril o politike, že je osobná a individuálna, tak by som začal tým, že napr. moje politické postoje súviseli aj s mojím osobným videním politiky, ako som ju chcel ovplyvňovať. Považujem za mylné videnie, ktoré tu teraz bolo prezentované aj niektorými otázkami na moju adresu. Napríklad na sneme VPN v Topoľčanoch som zhodou okolností sedel s Vladimírom Mečiarom a s Ivanom Lалуhom v predsálí, kde sme sa spolu zhovárali. Bol som tam ako novinár a náš rozhovor nemal žiadnu inú súvislosť. Tak isto by som reagoval na to, čo hovoril pán Kučerák o mojich návštevách na úrade vlády. Takéto informačné aktivity o mojej osobe ma politicky zatlačali kdesi inde, ako bola moja skutočná pozícia. Pretože nikdy som sa nestotožňoval s Mečiarom a mnohé veci v politike som videl podobne, ako tu hovorili Martin Bútora alebo aj Jano Budaj. Zastával som však kritický názor, že VPN robí v politike práve to, čo sa v politike nemá robiť. Cieľom politiky je ľudí získavať a nie ich odrádzať. A myslel som si — o tom som stále presvedčený, že to tak bolo — že VPN robilo niektoré chyby, ktoré občanov odrádzali. Dovolím si v tejto súvislosti adresovať

pánu Kučerákovi poznámku, že v situácii, v akej sa nachádzalo Slovensko po páde komunistického režimu, možno verbálne deklarovanie toho, o čo sa usilovala VPN, bolo pre mnohých ľudí nepochopiteľné. Pre pochopenie tejto poznámky uvediem, že napr. premiér Václav Klaus aj napriek tomu, že je fundamentalistickým zástancom trhovej ekonomiky, v mnohých ohľadoch akceptoval sociálno-demokratické ponímanie aktuálnych spoločenských problémov, ustúpil od mnohých predsavzatí a stal sa dokonca i euroskeptikom, ako trebárs John Major.

Inak často opakujem pri diskusiách o problémoch VPN, že tieto problémy vznikali aj tým, že väčšina, prakticky všetci, ktorí tu sedia, sú intelektuáli povoláním, zdôraznil by som povoláním. To znamená, že to do značnej miery dáva takýto sociálny uhol pohľadu a dokonca aj táto diskusia mi viac pripadá ako politologická — čo nie je od vecí — ale myslím si, že ak by sme si z nej chceli brať nejaké závery pre súčasnú a budúcu politiku, tak by sme mali uvažovať aj trochu ako politici, pragmatici. Mám teraz na mysli konkrétne aj to, že pokiaľ išlo o situáciu, keď bol Mečiar na vrchole svojej popularity, tak bolo treba zvažovať iné politické kroky. Zastávam názor, že by boli vhodné iné politické kroky. Napr. si myslím, že premiér Mečiar nemal byť odvolaný, ale mal — čo mu teraz želá opozícia — dokončiť vtedy svoju vládu. O tom som hlboko presvedčený a líšim sa tým od mnohých názorov, ktoré som tu dnes počul. To bola vlastne moja základná politická nezhoda s vedením VPN. Bola ovplyvnená skutočnosťou, že na začiatku vývoja po novembri 1989 som sa pokúšal o nejaký politicky intímnejší kontakt s vedením VPN, ale nepodarilo sa mi takýto kontakt nadviazať. Možno je to moja chyba, môj nedostatok, ale potom som sa usiloval tento nedostatok odstraňovať, vybalancovať svojou žurnalistickou pôsobnosťou.

Keďže som sa dotkol môjho vzťahu k VPN, vyjadriť sa k tejto téme trochu podrobnejšie. Bol som informovaný o tom, že vedenie VPN pripravuje proti mne propagandistickú kampaň, aby ma škandalizovalo, ale keď sa KC VPN vo februári 1991 dalo do takého masívneho útoku proti mne, sám som bol prekvapený. Ešte predtým som sa pokúšal dokonca s Fedorom Gálom na túto tému hovoriť, keď bol na návšteve v Národnej obrode, ale povedal mi, že má povinnosti, takže k rozhovoru nedošlo. Hľadal som možnosti veci si vzájomne vysvetliť, pretože som bol informovaný o tom, že Federálna bezpečnostná informačná služba ma začala rozpracovávať. Stalo sa to ešte na jeseň 1990 a povedali mi to vysokí funkcionári federálnej rozviedky. V mojom zväzku „Scarabeus“ bol zaznamenaný presný dátum, kedy ho študoval príslušník FBIS. Poznám meno tohto bývalého dôstojníka FBIS. Chcem tým povedať iba to, že som vedel o všetkých takýchto aktivitách. Dokonca Jano Čarnogurský, ako môj kamarát, mi povedal v januári 1991, že beží proti mne takáto akcia, ja som povedal, že o tom viem. V tejto súvislosti chcem uviesť, že keby sa boli našli medzi nami nejaké psychologické premostenia, tak možno, že moja komunikácia s politikmi VPN by bola iná a aj moja úloha v politike by bola iná. K tomu poznamenávam, že toto súvisí s tým, čo tu povedal o politike Martin Bútora.

Fedor Gál: Igor, prepáč, ale čo okolnosti s Kňazkovým prejavom?

Igor Cibula: Myslím, že to popisoval už Peter Zajac, ale ja to ešte raz zopakujem presne. Ešte k tomu dám predohru. Deň predtým mi zavolala Nagyová, aby som prišiel na úrad vlády. Bola tuším sobota a na sekretariáte premiéra boli Michal Kováč, Ru-

dolf Filkus, Hvezdoň Kočtúch, Augustín Marián Húska, Ján Morovič, Vladimír Borodovčák, ja a ešte nejaká ďalšia osoba. Nevieť si rýchle spomenúť, kto to bol, ale možno, že mi príde na um. Na úvod Mečiar povedal, že predmetom nášho stretnutia je to, že má byť zhoďený z funkcie predsedu vlády. Vtedy som o podvodoch Mečiara ešte nevedel. Bol som zavádzaný tak, ako hocikto iný na Slovensku, ako aj vy. Tam Mečiar povedal: „No, tak ma idú zhoďiť.“ Zaujímavé, že na stretnutí boli prítomní ekonomickí ministri a diskutovalo sa o fanfarónských plánoch. Rozprávalo sa o tom, koľko korún je v bankách vo Viedni a podobne. Celkom na začiatku som nechápal zmysel tohto stretnutia, až nakoniec som začal chápať jeho zmysel. Pardon, myslím, že Jano Budaj tam bol. Ale bol tam ešte niekto okrem neho. Nie som si totiž istý, preto neviem. Cieľom stretnutia bolo prijať záver, čo sa má robiť, aby Mečiar nepadol. Nebol prijatý žiadne záver. Vtedy — keď som odchádzal — stretol ma pred úradom vlády pán Kučerák. Na druhý deň, keď som mal službu v redakcii Národnej obrody, zavolala mi asi okolo piatej večer Nagyová, aby som prišiel na úrad vlády. Povedal som jej, že v redakcii nemáme teraz žiadne auto. Tak poslala pre mňa šoféra, ja som prišiel na sekretariát premiéra a bola tam tá zostava, o ktorej hovoril Peter Zajac a dali mi ten prejav...

Fedor Gál: To bola zostava: Jano Budaj, Milan Kňažko, Mečiar, ty a Nagyová?

Igor Cibula: Nagyová a Poliaková. No a oni mi poskytli ten výklad situácie, ktorý bol potom aj prezentovaný verejnosti. Strčili mi do ruky prejav pre televízne vystúpenie Milana Kňažka. Premiér Mečiar ma požiadal, aby som text prejavu prečítal a upravil. Ja som zobral ten prejav, čítal som ho, urobil som tam nejaké štylistické vstupy, a kde sa mi zdali nejaké silné slová, adjektíva, tak som povedal, že to je silné, ale už sa to nestihlo dopísať, a tak som išiel s Kňažkom do televízie, pretože som mal na starosti to, aby som zabezpečil uverejnenie tohto prejavu, a to po dvoch líniách: poslať ho do ČTK a zároveň uverejniť v Národnej obrode. To sú fakty. V tomto smere si dovoľm povedať, že Fedor Gál sa opakovane dopustil nepravdivého vyjadrenia na moju adresu, dokonca ma vyzýval v denníku Smena, že ak to nie je pravda, tak nech ho zažalujem. Ale ja som pátral, odkiaľ tieto informácie pochádzajú. Myslím, že všetky tieto informácie pochádzali z vyjadrenia Jána Fülleho, lebo s Jánom Füllem sme o tom debatovali, ja som mu túto epizódu popísal. On zrejme k tomu pridal ešte aj svoj ďalší výklad, v domnení, že som mu asi nepovedal pravdu. To je všetko, pokiaľ ide o tento prejav.

Fedor Gál: Týmto sa ti Igor (Cibula) verejne ospravedlňujem. Ale poviem ešte jednu vetu. K rozkladu VPN. Som šťastný, že som nemusel zostať v jednom spolku s Hnutím za demokratické Slovensko, som šťastný, že ani vy, moji kamaráti ste tam nemuseli zostať a myslím, že to je dobre pre Slovensko, že ste tam nezostali. Ten rozpad bol naprosto funkčný, zmysluplný a etický. Nevidím v tom proste nič. A spomínam si na Ferka Mikloška, ktorý po tej dramatickej noci, keď odišlo HZDS povedal, že sa mu ľahšie dýcha.

Igor Cibula: Chcel by som však povedať — a Fedor Gál mi v tom prihral — že toto by nemala byť len nejaká kolektívna psychoanalýza, lebo tak to tu občas zaznieva. Ale

čo je však pochopiteľne prirodzené. No, myslím si, že by bolo potrebné naozaj urobiť aj závery, ktoré tu niektoré boli formulované v tom zmysle, že popri subjektívnych chybách, ktoré spôsobilo VPN a jednotliví politici, tak že tu boli objektívne trendy, ktoré vyradili VPN z hlavného prúdu vývoja na Slovensku. Moja zásadná, kardinálna, kritická výhrada voči politikom VPN bola tá, že nevníмали realitu v jej zložitostiach a súvislostiach, čo bolo však dané aj ich postavením v spoločnosti a ich vlastným hodnotovým systémom, ktorý bol odlišný od bežného štandardu a stále tento systém odlišný je. Myslím si, že práve táto diferencia spôsobila to tragické zlyhanie VPN. To je moje hodnotenie.

Milan Šimečka: Spomeniem môjho otca, lebo to by malo podľa mňa zaznieť. V septembri 1990 som bol s otcom na chalupe. Bolo to začiatkom septembra, keď mal ísť Mitterand na návštevu do Československa a nechcel ísť do Bratislavy. Mečiar sa vtedy zaťal a povedal, že keď nepríde Mitterand do Bratislavy, tak on nepôjde do Prahy. To hodnotenie jeho postavenia je teraz irelevantné, môj otec vtedy povedal: „Tento človek je blázon.“ A povedal to s naprostým zdesením, pretože si uvedomoval, že je zodpovedný za to, že Mečiar je v tom kresle, v ktorom je.

Druhá poznámka, možno by bolo dobre urobiť niekedy ešte sumár toho, komu všetkému povedal Mečiar, že ho idú zabiť. Mne to povedal na Topoľčianskom snehne, keď sme sa zhodou okolností ocitli v jednom aute, kde sme sa presúvali na obed alebo kam. Nevieť, či si tam bol so mnou Miloš (Žiak) ty, alebo tam bol Ivan Hoffman v tom aute. Mečiar mi na Topoľčianskom zjazde hovorí, neviem prečo práve mne, na sedadle zadného auta, že ho idú zabiť. Kto všetko máte tieto skúsenosti, bolo by dobre sa prihlásiť.

Poznámka k tomu, čo hovoril teraz pán Cibula. Je naprostá pravda všetko to, čo tu bolo povedané na adresu VPN a politických chýb VPN. Ja ale mám dojem, že základný problém, ktorý sme cítili vo VPN, nebol problém národného sporu, sporu o národnosť, o smerovanie Slovenska, dokonca si myslím, že mnohí z nás by neboli ani proti rozdeleniu Československa, pokiaľ by to neznamenaló tú hrozbu, ktorú to znamenalo. Bol to problém morálky v politike. Vidím to dodnes ako naprosto zásadný problém. Problém platformy vtedajšej HZDS alebo vznikajúcej Trnavskej iniciatívy. My sme ich vtedy vnímali úplne jednoznačne ako niečo, s čím nemôžeme súhlasiť. Postavili sme sa proti tomu všetkými svojimi silami, aj keď sme vedeli, že prehráme. Všetky iné problémy transformácie alebo toho, aký je akcentovaný národný program, boli hlboko pod tým problémom, ktorý predstavovala osoba Mečiara, ale potom aj celá garnitúra, ktorá sa k nemu pripojila. Podľa mňa dnešok dáva za pravdu nášmu videniu politiky. Dnes, ani nikdy predtým nešlo len o to, aké bude mať Slovensko smerovanie, ale akými prostriedkami bude to smerovanie dosahovať. Takáto bola optika vtedajšieho Koordináčného výboru VPN.

Peter Zajac: Ja by som sa chcel vrátiť ešte k dvom veciam, lebo som na ne vo svojom predchádzajúcom vstupe zabudol. Pokladám ich za dosť dôležité. Ešte predtým, než bol Vladimír Mečiar odvolaný, sa začalo hovoriť o jeho a o Milanovej Kňazkovej ceste do Talianska. Vznikla komisia, ktorá mala tú cestu prešetrovať. Ja sa dodnes na tom smejem, pretože tak, ako vtedy Milan Kňazko tvrdil, že vlastne o nič nešlo, tak o niekoľko rokov neskôr ten istý Milan Kňazko presne tými istými slova-

mi, ako sme my hodnotili jeho zahraničnú cestu, hodnotil, keď už odchádzal z HZDS, iné Mečiarove zahraničné cesty. Takmer tými istými slovami vlastne hodnotil správanie sa Vladimíra Mečiara ku Kňažkovi.

Jednu vec pokladám ale za dôležitejšiu, a to bola otázka bezpečnostno-branného výboru. Po marci 1991 vznikla komisia bezpečnostno-branného výboru, aby preskúmala činnosť ministerstva vnútra za Mečiarovho aj za Pittnerovho ministrovania. A tá správa bola prečítaná, ak sa dobre pamätám na dvakrát, raz v zime 1991, potom druhý raz niekedy začiatkom roku 1992. Bola to Javorského správa a ja si osobne myslím, že tá správa bola veľmi dôležitá, podstatná ani nie v otázke, či bol Mečiar kandidát alebo nebol kandidát ŠtB, ale prvýkrát absolútne presne popísala spôsob činnosti Vladimíra Mečiara ako ministra vnútra a všetko to, ako šiboval eštebákmi z jedného okresu na druhý. Ukázalo sa, že čo nám nahovoril niekedy v marci 1990, že je veľký eštebákobijca, tak to boli všetko rozprávky. On ich jednoducho popresúval z jedného okresu na druhý, tým si ich neuveriteľne zaviazal, pretože mu boli vďační a vlastne ich mal všetkých pod kontrolou. Toto pokladám za podstatné, pretože ten, kto mal prístup k Javorského správe, a to bol každý poslanec a fakticky všetky politické strany, aj poslanci HZDS, už v tom čase jasne museli vedieť, ako Mečiar pracuje. Buď to niekto videl a vyvodil si z toho záver, alebo šiel s Mečiarom, aj keď vedel o jeho manipulácii. Okrem toho bol v tej správe jasne popísaný protizákonný spôsob, ktorým boli zo záznamov ŠtB vyrezané strany s Mečiarovým menom.

Ešte jedna vec. Pokladám to za naprosto kľúčovú záležitosť. Dost' často sa stretávame, aj teraz, s argumentáciou o dobrom programe HZDS a o tom, ako to vlastne všetko išlo strašne fajn až do roku 1993. Milan Kňažko sa na prvom stretnutí v Harmónii pýtal, prečo vtedy teda nikto nezaúradoval. Ja som to hovoril zhodou okolností potom Jánovi Langošovi a ten mi povedal: „Ako, veď ja ako federálny minister vnútra som žiadal generálneho prokurátora Gašparoviča o zahájenie trestného stíhania,“ čo ten zahral pod koberec. V tom je, samozrejme, logika príbehu Gašparoviča a jeho vstupu do HZDS. To sú logické kroky, ktoré vytvárajú jasný reťazec. Ten generálny prokurátor, ktorý založí prípad pod koberec, tak sa okamžite stáva potenciálnym spojencom takého politika, akým je Mečiar.

Ešte jedna vec. Jedna veľmi dôležitá vec, o ktorej sme doteraz nehovorili, bol divoký a protiústavný štrajk v Žiari nad Hronom. Iniciátorom tohto štrajku bol Ľudovít Černák, vtedajší riaditeľ závodu. A ja to nehovorím len tak. Pre mňa sa tu spája istý typ politického správania, ktorý vytvára klímu v štáte. Nedodržiavanie, podmínovávanie právnosti v štáte. Protiústavný štrajk. Mediálna kampaň v televízii. Jednoducho to bolo prvýkrát a odvtedy si už verejnoprávna televízia môže vytvárať príbehov a rozprávok, koľko chce a akých chce. Lebo ten vzor sa na Slovensku vytvoril, usadil sa ako hrdza a funguje. A to je pre mňa vlastne kľúčový problém. Milan Šimečka už o tom rozprával a ja nerád moralizujem, ale toto je pre mňa morálny problém toho príbehu.

A posledná vec. Toto nikto nepovedal. Prečo sme vlastne nakoniec toho Mečiara odvolali? My sme si veľmi dobre uvedomovali, že je rok do volieb. Veľmi dobre sme videli, že sme na dne s popularitou. Mne to potom nevedeli mnohí kamaráti odpustiť, mali sme tri celé, dve percentá a ja som v jednej malej spoločnosti povedal, že to je dobre, že vieme, na čom sme, že to je to dno a že od toho dna už sa nedá ísť hlbšie.

Mečiar mal vtedy, ja neviem koľko, vyše tridsať percent. To sme všetko vedeli a to odvolávanie trvalo mesiac, čiže to nebolo pre nás tajomstvom. Ale jednoducho, ja si neviem predstaviť, že naše rozhodovanie mohlo dopadnúť inak. Nezabúdajte na to, že za ten rok sa presadili mediálne zákony, zákon o pôde, začala sa veľká privatizácia, pokračovali všetky tie procesy, ktoré keby vtedy neboli išli ďalej, kde by Slovensko dnes bolo? Veď ešte dnes má Mečiar problém odstrániť množstvo vecí, ktoré sa vtedy uskutočnili. A vy si myslíte, že keby Mečiar zostal vo vláde po marci 1991, že by sa všetky tie zákony prijali a všetky tie transformačné procesy prebiehali? My sme si to nemysleli. My sme si to nemysleli a pre nás toto bolo kľúčom, základom, z ktorého sme neboli v stave ustúpiť. Proste sme chceli získať ten rok a urobili sme pre to naozaj všetko, aby sme ten rok na Slovensku získali na to, aby sa tie procesy pohli dopredu. Aj za cenu vlastného politického zničenia. To je všetko.

Martin Porubjak: Len jednu vec k tomu štrajku. To bolo naozaj predvolebné obdobie v roku 1992. Nie je pravda, že ten štrajk bol protiústavný, lebo vtedy už bola listina základných práv a slobôd inkorporovaná v ústave a zaručovala právo na štrajk. Zákonná úprava práva na štrajk je veľmi sporná dodnes, teraz som sa tým trochu zaoberal v súvislosti so štrajkom divadiel, čo je zákonné, čo je ústavné a neústavné. Aj vtedy právnici tú expertízu práva na štrajk spravili pre Jána Čarnogurského. Čarnogurský mal jednoducho dve možnosti. Prikázať Belcákovi, aby odvolal Černáka, alebo ho ponechať vo funkcii. Bola to kuriózna situácia, že riaditeľ štátneho podniku, lebo to bol vtedy štátny podnik, sa postavil do čela štrajku. Ten motív bol, samozrejme, politický. Ale efekt odvolania riaditeľa Černáka ministrom vlády by bol v tom čase zrejme kontraproduktívny. Viem, že Vavro bol za odvolanie Černáka, Čarnogurský bol. Belcák, samozrejme, Černáka odvolať nechcel, pretože Belcák s tým viac-menej súhlasil. To bola ešte tá špeciálna situácia konfliktu medzi KDH a SKDH. SKDH bolo ďalšie politické hnutie inšpirované HZDS a zasa malo slovo „slovenské“ nie náhodou aj v názve odštiepenej strany. To len nadväzujem na to, o čom som hovoril v súvislosti s tým Budajovým názvom pre odštiepenú Mečiarovu frakciu VPN-ZDS.

Michal Horský: Tak ako na Slovensku nemožno vysvetliť príčiny vzostupu Mečiara a mečiarizmu bez toho, aby sme nehovorili o rozpade VPN, tak rozpad VPN nemožno vysvetliť iba mečiarizmom. VPN spoločne s OF bola politickým garantom všetkých transformačných zmien v celom štáte, bola najexponovanejším predstaviteľom rodiacej sa demokracie nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Mimoriadne na ňu preto vplývali aj udalosti polarizácie českej a slovenskej politickej scény. Dokumentujem to aspoň na dvoch príkladoch.

Ako jedni z mála sme sa spoločne s Fedorom Gálom zúčastnili na oboch snehoch Občianskeho fóra na prelome rokov 1990/91. Bolo úplne evidentné, že česká politická scéna na jednej strane naberá kurz radikálneho antikomunizmu, a zároveň sa polarizuje do ľavo-právneho zoskupenia. Na pôde Federálneho zhromaždenia sa na jar 1991 vytvorili tri nové poslanecké kluby: radikálno-konzervatívny ODS, konzervatívci z ODA a umiernení liberáli OH. Práve OH dostalo zároveň nálepku, že sa v ňom presadili predovšetkým vylúčení straníci z rokov 1968/69, a hoci mali najvýraznejšie zastúpenie vo FZ, ich politický vplyv prudko klesal.

Druhá moja poznámka súvisí s tým, že na Slovensku sme faktor 68-ho roku nečítali, a prví ho zaznamenali päťdesiat dvaja poslanci VPN vo FZ. Ešte k deleniu VPN. Ešte o VPN nebolo ani reči, a predseda FZ, ktorého nominovalo VPN, mal už obavu, či nebude odvolaný z predsedníckej funkcie.

Ak rozpad OF bol odrazom radikalizácie českej politickej scény, tak rozpad VPN na Slovensku je rovnako výsledkom radikalizácie, nie však antikomunistickej, ale nacionalistickej. V počiatočnom štádiu sa však na ňom podieľali politici spojení s rokom 1968. A opäť uvediem príklad.

Keďže som bol členom skupiny pre prípravu snemu v Topoľčanoch a predseda vlády Mečiar už tvrdo zahájil kampaň za získanie funkcie predsedu VPN na tomto sneme, bol som poverený, aby som konzultoval s predsedom FZ Alexandrom Dubčekom aký má na to názor. Za miesto stretnutia si určil obed v jedálni parlamentu, na ktorý zároveň pozval pánov Zdenka Jičínskeho, Ivana Lалу, Pavla Ryčetského. Môj argument proti Mečiarovej kandidatúre bol v podstate jediný. Tvrdil som, že Mečiar je politicky nebezpečný, pretože nikto, ani on sám, nevie predvídať, čo urobí zajtra. Zároveň som tvrdil, že je nečitateľný a nevyspytateľný človek, ktorý nedodržiava žiadne pravidlá politiky. Dubček predovšetkým hovoril o jeho skvelom rečníckom umení a o dôvere, ktorú vzbudzuje u jednoduchých ľudí. Keď sa rozhovor blížil ku koncu, a vyzeralo to tak, že od svojej podpory Mečiara neodstupuje, rezignovane som poznamenal: „Tak ako vám Česi a Slováci nezabudnú, že ste podpísali moskovské protokoly, tak vám nezabudnú, ak podporíte Mečiara.“ Tvrdosť tej poznámky som si nijako zvlášť neuvedomoval, bola to skôr moja rezignácia. Dubček však zbledol, vstal a z celej sily uderil do stola — podotýkam, že uprostred jedálne plnej poslancov — a začal na mňa kričať, že on národy ani nezradil, ani nezradí a potom hovoril už iba o tom, že potrebuje politika, ktorý zintegruje ľavicovú socialistickú, ale nekomunistickú silu na Slovensku. Fakt je ten, že celý rad ľudí, ktorých zjednocovala stranícka minulosť verilo, že s pomocou Vladimíra Mečiara vytvorí novú ľavicu na Slovensku. Z 52 poslancov VPN vo FZ, myslím, že 18 vytvorilo nový klub HZDS, v ktorom bolo 15 ľudí vylúčených z KSS v roku 1968. V klube VPN-ODÚ boli takí iba dvaja.

A na záver ešte jeden príklad. Spoločne s Jurajom Flamikom sme navštívili okresný žilinský snem, ktorý nominoval delegátov na snem v Topoľčanoch. Keďže na ňom vystupoval vtedajší minister hospodárstva Michal Kováč, po sneme sme s ním hovorili aj o možnej kandidatúre predsedu vlády Vladimíra Mečiara na predsedu VPN. Celkom otvorene sme formulovali všetky dôvody pre aj proti. Dnešný prezident už vtedy celkom vecne argumentoval, prečo nemožno odovzdať všetky dispozíčné práva autority a moci jednej osobe — Mečiarovi. V rozhodujúcich chvíľach sa však potom celkom jednoznačne priklonil na jeho stranu.

Rudolf Sikora: Som síce jeden zo zakladateľov hnutia, ale z Koordinačného výboru som odišiel asi vo februári — marci 1990. Môj pohľad na rozpad až zánik hnutia je preto skôr pohľad prostého občana.

Voľby v roku 1990 sme vyhrali paradoxne práve tým, čo sa neskôr stalo základom rozpadu: veľmi široké spektrum predvolebných lídrov: Budaj, Kňazko, ale aj Čič, Dubček, Čalfa, Mečiar atď. Nebolo sily, čo by tieto rozličné energie na dlhší čas zjednotila.

Zákonný a logický vývoj a vznik nových hnutí a strán. Tie nám prirodzene odoberali percentá.

Kauza lustrácie. Možno to preceňujem, ale ako občan mimo veľkej politiky som videl a cítil dopad pozitívnej lustrácie Budaja na verejnosť.

Vývoj VPN v mestách mimo Bratislavy. Pokiaľ sa mohli zakladať hnutia a strany v podnikoch, továrňach — často medzi sebou súperili aj dve-tri VPN-ky, boli nečitateľné a často v nich bolo plno kariéristov. Ľudia si svoj postoj formovali cez tieto najbližšie organizácie — začali strácať vieru aj v politiku samotného hnutia VPN.

Z koordinačného výboru, centra odišlo veľa kvalitných ľudí do vlády a zostala tu po nich diera. Môžem to ilustrovať svojou vlastnou skúsenosťou: v apríli 1991 po oddelení HZDS som bol zvolený do Republikovej rady VPN, a tak som sa na čas, do založenia ODÚ ocitol znovu aj keď nie v centre, tak pri VPN. Bol som zhrozený — tak som to cítil po roku neprítomnosti — bola tam nejaká divná byrokracia, zrútená do seba, nevedeli sme reagovať ani na to, čo sa okolo vyvíjalo, nie ešte niečo nové, závažné iniciovať.

Tých drobných chýb bolo iste viac — napr. v apríli 1991 sme nijako nevedeli postaviť premiéra z vlastných radov — možno bol Ján Čarnogurský naozaj najlepší — ale bol vo voľbách zo súperiaceho hnutia. Veľmi veľa ľudí bolo vtedy sklamaných — telefonovali aj mne: „My sme volili vás a nie KDĽ.“

Alebo zmena „značky“ VPN na ODÚ. Sedem mesiacov do volieb bolo veľmi málo na to, aby všetci, ktorých sme chceli osloviť, túto zmenu vôbec zaregistrovali. Poznám som vtedy naozaj aj vzdelaných, najmä starších ľudí, ktorí ani po voľbách nevedeli, že ODÚ bola bývalá VPN.

Soňa Szomolányi: Spomienka Vlada Ondruša na to, ako mu Mečiar vyčítal jeho príklon k pravicovým kamarátom, mi pripomenula, že vlastne topolčianskemu snemu predchádzalo ešte niečo iné. Myslím, že to bolo vo februári. Také dva-tri týždne pred topolčianskym snemom bol, dá sa povedať, summit v Papierničke, kde malo Slovensko unikátne stretnutie piatich špičiek politickej moci od federálneho ministra, predsedu federálneho parlamentu, premiéra atď. Päť predsedov, skutočne Slovensko nikdy nemalo v jednom hnutí takéto špičky. A tam som ja vo svojom príspevku zameranom na analýzu politickej scény formulovala, že mi to tak vychádza, že VPN, ak skutočne má byť garantom ekonomickej transformácie, sa musí profilovať ako pravicová strana. A vlastne tam som zaregistrovala, odpustím si teraz argumentáciu, či to bolo správne, nesprávne, ale tam prvýkrát sa vlastne artikuloval spor na úrovni týchto špičiek. A pamätám sa, Dubček na to zareagoval, že on nepôjde už ani doprava, ani doľava, on pôjde stále rovno. A Mečiar, náhoda chcela, že som sa vlastne prvýkrát s ním viedla v ten večer autom do Bratislavy, Ladislav Snopko to nejak vtedy sprostredkoval, a on na mňa tak, že čo tým myslím, a že vlastne ako, a prečo, a teda veľmi ma spovedal. Ja som mu vyložila svoju predstavu, samozrejme som ho nepresvedčila. Bolo na ňom vidno dosť takú rozhorčenosť a za tým nasledovala ponuka nejakého námestníckeho postu na ministerstve sociálnych vecí a práce. Trošku som ho asi prekvapila, keď tá bežná metóda na mňa neplatila s tým, že iné posty som odmietala a nie na taký pôjdem. Na to, keď sa tu Milan Šimečka pýtal, že komu všetkému povedal, sa postažoval, že ho chcú zabiť. Mne síce nepovedal, že ho chcú zabiť, ale zrazu prišiel taký moment, už keď sme boli v Bratislave, že však vlast-

ne, čo on z takého života má, on to všetko už zloží a ako právnik si zarobí viacej. Skrátka upadol do takého žalostného stavu. Dostali sme sa do Bratislavy a tým to skončilo. Takže len to chcem povedať, že VPN bolo skutočne úžasne amorfné hnutie, teda širokorozchodná trať. V tej Papierničke sa možno začalo jasne artikulovať a mohlo to prispieť potom k tomu, že v tých Topoľčanoch sa to prejavilo aj iným spôsobom.

Druhá vec, ku ktorej by som chcela povedať pár slov. Je to odvolanie Mečiara a rola médií. Jano Budaj to obrátil skôr na zlyhanie a neschopnosť VPN, že médiá reagovali, ako reagovali. Ale môžem uviesť, že práve ľudia zo Smeny, aj napríklad Robo Kottian už dnes prizná, že to správne nevideli, nechápali. Čiže neobhajujú ten postoj, aký mali vtedy. Akým spôsobom, povedzme, referovali o tom nočnom zasadaní Rady VPN, kedy sa vlastne tá platforma oddelila. Aj keď som na to zareagovala veľmi zjednodušene, že bola v tom skoro hlúposť, skutočne rola médií stojí za osobitnú analýzu. Nevidím, nevysvetľujem to žiadnym spiknutím, ale jednoducho v médiách robili ľudia, akí tu boli. A tí ľudia boli zaťažení tým svojím predchádzajúcim vývinom a pre nich skutočne radikálna ekonomická transformácia aj v takej forme, stále nie šokovej, bola ťažko stráviteľná. Čiže tam bol skôr tento problém.

K rozpadu VPN a ešte k tým médiám. Vonku som položila Igorovi Cibulovi otázku. Ja som aj Mečiarovi priamo položila na jednej Rade VPN túto otázku asi tak, že vo verejnosti nám blízkej sa ľudia pýtajú, či nie je Igor Cibula akosi hlásnou trúbou politiky Vladimíra Mečiara, že vlastne v tom svojom eštebáckom okienku, ako to bolo vo verejnosti nazývané, často formuluje program, ktorý sa neskôr realizuje. To je nehodnotiace povedané, ale mnohé jeho články boli vnímané skutočne ako práca profesionála, ktorá tú verejnú mienku pripravovala v smere nejakého rozpadu Československa... Vtedy Mečiar prvýkrát na mňa veľmi ostro vyskočil, zareagoval teda veľmi afektívne. Poprel to.

K rozpadu VPN. Ja si myslím, že to nebolo žiadne špecifikum Slovenska, v podstate tým prešli všetky krajiny. Osobitosť Slovenska bola skôr v tom, akým spôsobom to prebehlo. Myslím si, že, povedzme, od OF v Čechách sa práve oddelilo ODS, teda pravicovo profilovaná strana, a to takým spôsobom, akým sa oddelila, čo zodpovedalo zase, povedala by som, tomu sociokultúrnemu backgroundu, ktorý v Čechách bol. A to, že na Slovensku sa od VPN, liberálno-demokratického občianskeho hnutia oddelilo nacionálno-populistické hnutie, v ktorom sa skôr sporiли dva prúdy tradične existujúce v slovenskej spoločnosti, t. j. ten ľudácky prúd a ten červený prúd, tieto dve dedičstvá totalitnej politickej kultúry, to tiež nie je úplne náhoda. Je náhoda, že povedzme na čele toho bola práve osobnosť V. M. a nie povedzme X. Y. Doteraz si myslím, že to rozhodnutie odvolať Mečiara, a nakoniec aj nebrániť sa tomu rozchodu, bolo správne. Súhlasím s Petrom (Zajacom), že aj ten rok existencie vo vláde položilo základy transformácie. A to oceňujú aj ľudia, ktorí už dnes z odstupu analyzujú to obdobie, že vďaka poslancom VPN a ODÚ sa položili základy ekonomickej transformácie na Slovensku a to, že sa hnutie rozdelilo, bolo niečo prirodzené. Boli tam prúdy odlava doprava, čo je možné iba v prvom štádiu po nejakom politickom zvrate, ale dlhodobo to trvať nemôže. Problém Slovenska bol snáď skôr v tom, že to trvalo príliš dlho, ale to zase odrážalo to, čo všetci vedeli, alebo dnes nám už je známe, že skutočne pred Novembrom tu neboli zárodky nejakých politických subjektov a nebolo na čo naväzovať. Aj si mys-

lím, že tých sedem rokov vývinu mi potvrdzuje správnosti toho rozhodnutia, aj keď sme boli tou rohožkou histórie, ako to Peter (Zajac) nazýva. Že to stálo za to, pretože Mečiar mal vtedy popularitu osemdesiatpäť percent, VPN malo vtedy, alebo to riešenie, za ktorým stálo VPN, malo možno päť percent, tak dnes je ten pomer iný. Mečiarova osobná popularita je dnes dvadsaťdva percent, takže to považujem za celkom slušnú rýchlosť politického učenia sa slovenskej populácie.

František Mikloško: Budem veľmi stručný. Len chcem nadviazať na to, čo povedal Jan-ko Budaj a chcem povedať jeden svoj pocit, za ktorý ma možno zatratíte, ale ho vyslovím. Ja, tak ako som bol úplne rozhodnutý, presvedčený, že v tom októbri 1990 treba Mečiara odvolať, tak v apríli 1991, musím úprimne povedať, že som mal vnútornú dilemu. Tá vnútorná dilema spočívala v tom, že naozaj už sme mali plné zuby toho, čo on robí a už to bolo treba skončiť. To sa nedalo jednoducho už ďalej ťahať v tej atmosfére, čo on robil. Z druhej strany, a teraz neviem, či nájdem správny výraz, som mal pocit a neviem, či už to rozdeľovanie VPN prichádzalo, ale ja už som nejak videl aké skupiny vzniknú, aké zstanú. A mal som pocit, že tá, v ktorej zostanem, a v ktorej som bol bez problému rozhodnutý zostať, že jej bude chýbať trošku toho niečoho slovenského. Mal som pocit, že to je príliš napojené na ten Pražský hrad, že je to spojenie veľmi silné a že to nebude dobre. Toto bola moja dilema.

Ján Budaj: Prvé voľby priniesli krízu hodnôt, s ktorými VPN začínala, s ktorými sme my, zakladatelia VPN, žili predtým, než sme išli do politiky. Už tá kríza, ktorá bola v lete, naučila niektorých ľudí z VPN, že politika je taká, antihodnotová. V roku 1992 to vyzeralo, že VPN prehrala preto, že dodržiavala princípy a hodnoty, s ktorými v novembri prišla pred spoločnosť. Nie je to celkom tak. Už to, čo sa v Prahe udialo pred voľbami s Bartončíkom, nás postavilo pred rozhodnutie, či sme za protiprávne metódy v politickom zápase. Potom sa niektorí moji spolupracovníci z KC VPN zúčastnili na kompromitačnej akcii, chystanej údajne Vladimírom Mečiarom, minimálne tým, že utajili svoje rozhovory s Vladimírom Mečiarom. Neskôr mlčky súhlasili, že Mečiar išiel do televízie vydierať alebo zastrašiť Jozefa Markuša lustračnými materiálmi. Toto všetko sa stávalo súčasťou upadajúcej politickej kultúry vo VPN. Do toho zapadajú aj spomínané problémy, že niektorí zostávali vo vláde po roku 1990, aj keď mali záznam ŠtB alebo iné resty. Do toho zapadá aj to, že už sme demagogizovali a tá demagógia bola pred verejnosťou čitateľná. Napríklad keď Gálovo vedenie VPN deklarovalo vo februári 1991, že nesmie prísť ku kumulácii moci predsedu hnutia a predsedu vlády a o chvíľu sa to stalo s Janom Čarnogurským. To bolo nepresvedčivé, účelové tvrdenie, ako to už v politike bez zásad vlastne veľmi často býva. Takže politika hodnôt dostala po prvých voľbách obrovskú ranu. Politický neúspech línie ODÚ je spôsobený okrem iného aj týmto. Dnes tu ale opäť zaznievalo, že dôvody sú len v spoločnosti: vymeňme občanov, budeme víťazi.

Milan Žitný: Bude to asi len jedna poznámka. Pán Cibula hovoril o tom, že Mečiar nemal byť odvolaný, ale hovorme v reálnej politickej rovine. Aká bola vtedy situácia? Čo by to znamenalo keby VPN... VPN by vlastne musela odísť po rozdelení na HZDS a VPN, ak by mal Vladimír Mečiar zostať vo vláde, do opozície. To znamená, že

HZDS by muselo ísť s niekým na Slovensku do koalície. Bolo by to KDH? Bola by to SNS? Bola by to SDL? Nastala by kvalitatívne úplne iná situácia vzhľadom k tomu, že ešte vtedy bolo Slovensko súčasťou Československa, a tým pádom by došlo k veľkému rozporu medzi programom federálnej vlády a programom slovenskej vlády. Už len preto, že za Vladimírom Mečiarom stála v tom čase ekonomická formácia s menom NEZES, ktorá mala úplne iné predstavy o transformácii. Žiadna kupónová privatizácia, ale tá, ktorá sa potom realizovala na Slovensku zhruba od roku 1994, najmä po voľbách, ktorej výsledky tu dnes máme. Ten zošup by bol asi rýchlejší. Možno by to bolo z dnešného pohľadu aj lepšie, pretože k tomu rozpadu by tak či tak došlo, možno dramatickejšie, ale možno by sme mali dnes už tie zlé skúsenosti kúsok viac za sebou. Každopádne, ak by vtedy VPN nechala Vladimíra Mečiara vo vláde, muselo by ísť hnutie do opozície a nastala by naozaj kvalitatívne nová situácia v transformácii, v štátoprávných otázkach, aj v politickej kultúre.

Martin Bútora: Dve veci, tú prvú už vlastne povedal Milan Žitný. To nebola situácia nechať Mečiara vyhnúť ako za Moravčíkovej vlády v roku 1994, to by proste došla k moci celkom iná vláda. A po druhé, Janko (Budaj), ty si teraz hovoril o tom, že podľa teba politika hodnôt a morálky dostala v tých voľbách úder a vymenoval si niekoľko takých prípadov. Možno teda, keď tu takto spolu sedíme a spomíname a snažíme sa vydať svoje osobné svedectvá, perspektívy, azda by si nám mohol niečo povedať o tej sobote a nedeli, o čom som teda, ja sa priznám, aspoň ja som o tom počul prvýkrát. O tej sobote a nedeli, keď sa zostavoval Kňazkov prejav. Pretože ten spôsob prípravy, to je pre mňa konkrétnym prejavom politického štýlu, politickej kultúry, prejavom vyznávania istých hodnôt.

Milan Zemko: Ja som tiež hlasoval v Predsedníctve SNR za Mečiarovo odvolanie. Myslím si, že to bolo potrebné, že Mečiar mal odísť z vlády, ale stále si kladiem otázku, či sa to malo urobiť tak, ako sa to urobilo. Aj keď to bolo formálne v poriadku, Predsedníctvo Slovenskej národnej rady malo podľa platného rokovacieho poriadku na to právo. Ale začínali sme fungovať v parlamentnej demokracii, v ktorej je tým vrcholným orgánom predsa len plénum parlamentu. Zoči-voči tomuto plénu sa mala postaviť vláda, jej predseda, ktorý bol taký, aký bol. Nevieť, ľahko sa mi to hovorí dnes, keď sme už vzdialení od toho obrovského stresu, ktorý vtedy pôsobil. No napriek tomu si stále kladiem otázku: Nestálo vtedy za to väčšmi popracovať v poslaneckých kluboch, viac pracovať s poslancami namiesto tých predsa len príliš zákulisných bojov na úrovni straníckych sekretariátov? Ísť s tým rizikom do pléna parlamentu a pokúsiť sa v hlasovaní čo aj najtesnejšie poraziť Mečiara. Viem, že ani to by neznamenal zásadný zvrät v politickom vývoji, pretože nálada na vtedajšom Slovensku bola taká, aká bola. Ale je to predsa len rozdiel či o osude premiéra rozhodne dvadsať ľudí v predsedníctve, alebo celý parlament.

Milan Žitný: Ja len vlastne doplním to, čo som povedal predtým a naviažem na pána Zemku. Vladimír Mečiar postupoval takto. Spoliehal sa na to, že zápas na sneme VPN v Topoľčanoch vyhrá. Nevyhral ho. Jednoducho to bolo politicky legitímne rozhodnutie snemu, ako politického orgánu, ktorý rozhodol o tom, že Vladimír Mečiar prehral. Keď toto konštatoval, opustil pôdu politiky a išiel to urobiť nepolitic-

kým spôsobom, jednoducho spôsobom, ktorý bol pre neho vlastný. Preto, že ho potom odvolali z funkcie predsedu vlády a to v súlade so zákonom 143 Československej federácie.

Milan Zemko: Ale aká to bola ústava?

Milan Žitný: Bola to v tej chvíli platná ústava. Toto považujem za veľmi významný moment, čo pán Zemko povedal. Aká to bola ústava? Aká je dnešná naša ústava? Môžeme povedať, že dnešná ústava je rovnako zlá, alebo inak zlá, ale veľmi zlá. Ale máme ju nerešpektovať? Jednoducho, predsedníctvo, vtedajšia vládna koalícia v parlamente postupovala v zmysle zákona, pokiaľ viem, tak to ešte aj potvrdilo plénum. Vladimír Mečiar prehral na topolčianskom sneme, na politicky legítimnom fóre v orgáne, ktorý rozhoduje, ktorý je medzi obdobiami, teda raz za rok, rozhodujúcim orgánom, ktorý stanovuje úlohy. Tam prehral, tak preto išiel mimo. Oficiálny, prirodzený politický spôsob riešenia problémov.

Peter Zajac: Ja by som sa ešte vrátil iba k jednej odpovedi, ktorú by som chcel dať Igorovi Cibulovi, lebo som na to zabudol. Igor, ty si hovoril niečo o akejsi exkluzivite VPN, ktorá bola akoby mimo slovenských reálií alebo nejak tak. Treba povedať aj druhú stranu tej mince. Že fakticky všetko to, čo sme hovorili v roku 1990, 1991 je dnes po siedmich rokoch zrejme nadpolovičnej väčšine obyvateľov. To hovorím, povedal by som, ako z hľadiska normálneho historického optimizmu. Optimizmu v tom zmysle, že aj ak sme sa ocitli na začiatku roku 1991 v istom rozpore s tým, ako ľudia vtedy uvažovali, ja som celkom spokojný s tým, že to netrvalo dlhšie ako sedem rokov, že tí istí ľudia, hoci tie veci už dnes nespájajú s VPN, a pravdaže, nespájajú to ani s nami a s našimi menami, ale tým hodnotám, ktoré tam boli zasiaté, tým hodnotám dôverujú podstatne viac ako v tom roku 1990.

Mária Filková: Ja sa nehlásim celé poobedie, ale vyzval ma Bútora, aby som... Povedal mi, že som podporovala Mečiara. Takže ja som Mečiara nepodporovala. Keď sa rozišla VPN, keď sa rozdelila, ja som bola sama, ktorá som bola proti deleniu VPN, ani som nešla tam, kde išlo potom HZDS a nikdy som sa potom v ich radoch neobjavila. Takže to si vyprosím, že som podporovala Mečiara.

Ján Budaj: Po prvé. Bol som presvedčený, že je potrebné vo VPN vytvoriť alternatívu, pretože tú politiku, ktorú robilo vtedajšie vedenie VPN, som považoval za mylnú. Z tých hľadísk, ktoré tu už boli spomenuté.

Po druhé. Bol som presvedčený, že špička VPN sa čiastočne vzdala zvrchovanosti a že preto sa vŕšia chyby. To sa potom prejavovalo v celej tej hre so zmluvou medzi SR a ČR a s nie veľmi presvedčivými a už potom dosť nedôstojnými debatami o zavŕšení našich vzťahov vo federácii. Keď ma Mečiar pozval v onen marcový deň na úrad vlády, pozval ma ako predseda vlády VPN. Bolo to v období, keď veľká časť ľudí VPN a voličov VPN nesúhlasila s tým, ako to riadi stranícka špička VPN. Aj mnohí ministri VPN boli rovnako nespokojní a hovorili rovnaké argumenty, ako ja. Niektorí z vás ešte Silvester 90/91 strávili s Mečiarom a pred Topolčianskym snemom, rovnako ako ja, hodnotili chyby KC VPN a trápil ich pokles tohto hnutia. Ja

som v danom okamihu vychádzal z toho, že Vladimír Mečiar prišiel odkiaľsi z televízie. Bol veľmi rozrušený a povedal, že ho cenzurovali, že mu to urobil Zeman a že proste to je absolútny škandál, že má toho dosť a že to mieni povedať. V televízii.

Štefan Hrb: Čože mu urobil Zeman?

Ján Budaj: Že pásku s jeho príhovorom tajne odovzdával na KC VPN. Bol s ním Milan Kňažko a ten mi to potvrdil. Za týchto okolností som to v tej chvíli zobral ako fakt a poviem vám otvorene, zobral som to ako fakt preto, že som sám zažil, že manipulácia tohto druhu sa na KC VPN môže stať. Milan (Kňažko) sa teda odhodlal ísť a povedať prejav, ktorý mohol byť vnímaný ako demagogický, ale ktorý obsahoval vecné obvinenie v tom, že KC VPN nejde dobrým smerom, že stratilo zvrchovanosť voči Prahe a že KC VPN robí kabinetnú politiku. V týchto základných politických hodnoteniach som sa s ním stotožňoval. Myslím si, že je chyba, že sa táto téma dnes otvorila bez Milana (Kňažka), ktorý bol ministrom vlády, bol tým, ktorý pri Mečiarovi pracoval. Ďalej by ma zaujímalo, prečo nikto z vás nereagoval? To nie je pravda, že nebolo možné ten proces zastaviť. Tak, ako to bolo pred chvíľou postavené Milanom Žitným, to je len z pohľadu, že Mečiar už nie je vo VPN. Mečiar, s ktorým som ja komunikoval, bol VPN. Mečiar kritizoval podobné veci, aké som kriticky cítil ja, tisíce členov a státisíce voličov, ktorí odchádzali od VPN. On to artikuloval, samozrejme, svojím spôsobom, a preto som navrhoval dialóg. Chcel som predísť rozbitiu VPN.

Ešte jednu faktickú poznámku. Mečiar nechcel založiť stranu. Uvažoval o tom, ale bál sa toho. Nevedel, kde by zobral svojich stúpencov. Ja som mal záujem udržať VPN a nie založiť HZDS. Keď však vzniklo, treba pripomenúť, že HZDS „prvej hodiny“ bolo úplne iné než je HZDS tretej vlády Vladimíra Mečiara a tak bolo aj vnímané tlačou. Väčšina tlače verila, že v danej chvíli sa dynamickejšie zložky VPN prebrali, dali si cieľ, ktorý už nie je proti ničomu, ale za niečo a chcú realizovať takú politiku, ktorá nebude mať 4,5 %.

Fedor Gál: Ja vám doporučujem prečítať si ten jeho prejav ešte raz. Jeho dikcia, jeho duch, to je proste neuveriteľné. To je o sprisahaní proti Slovensku riadenom zvonka. O tom bol ten Kňažkov prejav. A tieto tri veci chcem povedať: Po prvé — bolo to urobené konšpiratívnym spôsobom. Po druhé — stojí to na lži. Po tretie — autori tohto prejavu zotrvali na tejto lži aj v čase, keď už vedeli, že išlo o lož. Dodnes na tom zotrvali, dodnes. A že vedeli, že je to lož, o tom niet čo diskutovať. Prečo sa od toho nedištancovali? Pre mňa je to niečo tak neuveriteľne nemorálne, ten 3. marec 1991, že o tom škoda debatovať.

František Mikloško: Ja veľmi rýchlo. To, čo povedal Igor Cibula, že to je istá kolektívna psychoterapia, myslím, že to má svoj význam. Ja si myslím, Jano (Budaj), že aj ty, aj Milan (Kňažko), si budete musieť ešte v sebe vypovedať jednu otázku. Nakoľko platí to, čo si povedal, že si mal kritický pohľad voči VPN a to, čo si tu vymenoval a nakoľko si si s VPN vybavoval vnútorné účty? Lebo to nebolo povedzme len toto stretnutie, ale to bolo potom pôsobenie s Mjartanom v Rádiožurnáli, ktoré nás rozložilo, ktoré nás doslova položilo na zem, a to si nikdy neodtajil, že si tam chodil

a že si s tým Mjartanom veľmi komunikoval a myslím, že toto si bude musieť aj Milan Kňažko... Ja si myslím, že to si viacerí budeme musieť, alebo aj budú musieť vypovedať, nakoľko v našich koreňoch bola aj vnútorná frustrácia, nevybavené účty. Kde ten Mečiar bol na niečo dobrý a vybaví to aj za mňa.

Vladimír Ondruš: Jano (Budaj), prosím ťa, ty si hovoril, že nebol záujem o komunikáciu. Však s Mečiarom už nebolo o čom hovoriť! Ja by som ešte uveril, že ty si nebol celkom informovaný o tom, čo sa dialo a aký ten Mečiar bol. Ale, že Kňažko, ktorý sedel na rokovaní vlády a podrobne poznal vystupovania Mečiara a zažil do konca apríla, kým odstúpil, ako vyčíňal ako psychopat a stále ho podporoval... Ja ti poviem, prečo ho podporoval. Bol posadnutý nacionalizmom. Z rovnakého dôvodu sa k ním pridal Mišo Kováč. Však on bol úplne zaľúbený do toho Mečiara. Tí ľudia stratili doslova súdnosť. Pretože tie kroky, čo Mečiar robil, tie už mohol vidieť každý. To jeho primitívne klamanie, tie provokácie, ktoré pripravoval, tie jeho vystúpenia v televízii a v rozhlase, kde očividne klamal, každú vec obrátil a to ten Milan (Kňažko) videl, lenže bol úplne zaslepený.

Jozef Kučerák: Malú poznámku. Jedna vec je tu zvláštna Jano (Budaj), v tom čo si povedal. Že VPN robilo určité chyby, že išlo o nejaké bazálne otázky atď. Ale všetci členovia vo vláde za VPN pochopili, že Mečiar robí podvody, že je klamár, že nerobí politiku VPN. Všetci v politickom vedení VPN to už pochopili, pochopili to konferencie, snemy, proste, že Mečiar nemal podporu. A naraz tu vznikla skupina ľudí, ktorí tvrdili, že VPN sa pomýlila, že robí zásadové chyby v hodnotovom systéme a prakticky na jednom podvode si chceli realizovať svoje zásady. A s Mečiarom. Ale však ten Mečiar nemal absolútne žiadne zásady, žiadne ciele. Raz bol federalista, raz bol nacionalista, raz bol občan, raz bol demokrat, raz nebol demokrat. A títo ľudia, vy, hovoríte, že ste chceli tvoriť svoje ušľachtilé ciele a budovať ich na platforme HZDS, s týmto človekom. No, nehnevaj sa, to je moje podozrenie, že vlastne všetci títo ľudia, ktorí sa dali na túto vlnu s HZDS, to nerobili z ušľachtilých cieľov, ale len preto, aby sa dostali na vlnu realizácie svojich určitých osobných záujmov. Prepáčte, keď to takto poviem.

Milan Žitný: Poviem len jednu poznámku. Jožko (Kučerák), zabúdame na to, že vtedy ešte Slovensko existovalo v Československu a že to bola ďalšia komplikácia, ktorá komplikovala vzťahy na slovenskom teritóriu, v slovenských politických stranách. Ale ja mám len poznámku k Jankovi Budajovi. To tvoje vysvetlenie je absolútne logické, prečo si sa zúčastnil písania tohto textu, ale nechápem, prečo si tak dlho o tom nehovoril. To je všetko.

Michal Horský: Aj ja mám krátku poznámku: neverím, že existovalo zdravé jadro, ktoré kohosi tlačilo zospodu a vyjadrovalo nespokojnosť v radoch VPN s jej vedením. Ak by to bola pravda, tak potom nevysvetlíme, že napriek tomu, že v čele radikálov stál Vladimír Mečiar, v tichosti ho podporovali takmer všetci vplyvní členovia VPN vylúčení zo strany v roku 1968, a k nim sa pridávali národní radikáli a všetci nespokojenci, a napriek tomu nezískali prevahu v hnutí VPN. Jednoducho, v grémiu delegátov oboch snemov – topolčianskeho a košického – napriek tvrdému tlaku mé-

dií sa počet stúpecov Trnavskej iniciatívy nezvyšoval. Pre vznik HZDS hádam najväčšiu službu urobila vtedajšia sieť volebných manažérov z volieb roku 1990, ktorá sa cítila zradená vo svojich ambíciách vo VPN. Ostatne, veľmi podobnú úlohu zohrali volební manažéri OF pri zakladaní ODS. Je faktom, že títo ľudia nevedeli, čo činia, a bola to politická chyba a amaterizmus tých, ktorí ich nechali napospas. Nie je však pravdou, že politická línia vedenia vlády a ďalších orgánov VPN bola beznádejná. Veď, povedzme si pravdu, hoci sa ju pokúšali umoriť aj takí ľudia ako Mečiar, a aj ty (Ján Budaj), tvrdím, že tá línia bola dosť jasná a štruktúra dosť silná. Na vlnu radikalizmu, ktorá sa v tom čase začala šíriť v Česko-slovensku i na Slovensku, bolo však všetko málo.

Prilohy

Životopisy účastníkov diskusie

(Poznámka: Životopisy vyhotovili jednotliví účastníci diskusie v roku 1997)

JÁN BUDAJ

Narodil sa 10. februára 1952. Strednú školu ukončil v roku 1970, v rokoch 1972–1975 študoval na PdF UK, odbor matematika—fyzika. V rokoch 1975–1989 pracoval ako kurič. V rokoch 1975–1989 bol aktívny v neoficiálnej kultúre (performance, populárne akcie, fotografia). Svoju tvorbu vystavoval na neoficiálnych výstavách doma a v zahraničí.

Bol organizátorom kultúrnych akcií a neoficiálnych výstav. Za niektoré z nich sa stal terčom politickej perzekúcie (akcia 3SD v roku 1980). Bol vydavateľom samizdatových politicko-kultúrnych periodík KONTAKT (1978) a „K“ (1979). Ako publicista publikoval od roku 1977 eseje, politické analýzy a články v domácich samizdatoch, v exilových a v zahraničných periodikách.

V rokoch 1977 a 1978 sa zúčastňoval na organizovaní tzv. ilegálnej univerzity (prednášky režimom zakazovaných filozofov a politológov).

Od roku 1979 sa stal aktívnym členom bratislavskej ochranárskej organizácie a popri aktivitách v neoficiálnych štruktúrach začal pracovať na projektoch na záchranu prírody a pamiatok. Organizoval ochranársku akciu na záchranu Ondrejského cintorína, ktorá prvý raz predstavila verejnosti ochranárstvo, ale zároveň sa stala predmetom útokov komunistického tlače a represíí voči aktivistom. Jeho aktivita na pôde ochránarstva vyvrcholila v roku 1987 vydaním zborníka Bratislava/nahlas, ktoré vyvolalo aktivizáciu verejnosti, ale aj vlnu represíí a verejnú kampaň voči tvorcom a autorom. V rokoch 1987–1989 bol zostavovateľom ďalších ochranárskych publikácií a zakladateľom občianskych iniciatív (napr. ochrana spotrebiteľov).

V novembri 1989 patril k zakladateľom občianskeho hnutia VPN, neskôr sa stal jeho hovorcom, predsedom KV VPN a na prvom sneme VPN predsedom hnutia. V marci 1990 sa stal poslancom SNR a jej prvým podpredsedom. Vo voľbách 1990 odstúpil z kandidátky VPN. Vo voľbách roku 1992 kandidoval do SNR na kandidátskej listine Strany zelených. Po rozdelení VPN nevstúpil ani do jednej z nástupníckych strán. Medzi marcom 1993 a marcom 1997 pôsobil ako nezávislý publicista. V marci 1993 sa stal spoluzakladateľom liberálne orientovanej strany Aliancia demokratov SR, ktorá sa o rok transformovala do strany Demokratická únia Slovenska. V súčasnosti je podpredsedom Demokratickej únie.

MARTIN BÚTORA

Narodil sa 7. októbra 1944 v Bratislave. Vyštudoval filozofiu a sociológiu na FF UK v Bratislave, kde v roku 1980 získal aj PhDr. zo sociológie; habilitoval sa na Karlovej univerzite v Prahe v roku 1992.

Koncom 60-tych rokov bol redaktorom študentských časopisov Echo a Reflex a týždenníka Kultúrny život. V rokoch 1971–1977 pracoval ako dokumentarista v Československom výskumnom ústave práce a sociálnych vecí. V rokoch 1977–1988 bol sociológom a terapeutom v bratislavskej protialkoholickej poradni. V rokoch 1988–1989 bol v slobodnom povolání. V rokoch 1990–1992 pracoval ako poradca prezidenta Václava Havla a riaditeľa sekcie pre ľudské práva v Kancelárii prezidenta ČSFR. V rokoch 1991–1996 vyučoval najprv na Fakulte sociálnych vied KU v Prahe, neskôr na Katedre politológie Trnavskej univerzity. Od roku 1997 stojí na čele Inštitútu pre verejné otázky v Bratislave.

Je autorom troch prozaických knížiek („Lahkým perom“, 1987; „Posolené v Ázii“, 1990; „Skok a kuk“, 1990), autorom televíznych a filmových scenárov, prekladateľom (divadelné hry). Dve sociologické monografie sa zaoberajú sociológiou a psychoterapiou alkoholizmu („Mne sa to nemôže stať. Sociologické kapitoly z alkoholizmu“, 1989) a fenoménom svojpomocných skupín a hnutí („Překročit svůj stín“, 1991). Ďalšie štúdie a články z kníh i časopisov v rokoch 1990–1997 sa venujú otázkam spoločenskej transformácie, česko-slovenským vzťahom, verejnej mienke, problémom nacionalizmu a antisemitizmu, mimovládnych organizáciám a tretiemu sektoru. V rokoch 1996–1997 bol editorom „Súhrnnej správy o Slovensku“. V rokoch 1995–1997 bol predsedom Slovenského centra P.E.N.-klubu.

V novembri 1989 bol spoluzakladateľom Verejnosti proti násiliu. Od novembra 1989 bol členom Koordinačného výboru VPN. Na jar v roku 1990 bol spoluzostavovateľom a redaktorom programu hnutia VPN „Šanca pre Slovensko“. V rokoch 1990–1991 bol členom Slovenskej rady VPN a v rokoch 1991–1992 členom Slovenskej rady Občianskej demokratickej únie (ODÚ).

IGOR CIBULA

Narodil sa 24. septembra 1942 v Spišskej Novej Vsi. Po maturite v roku 1959 pracoval ako robotník v Lokomotívnom depe Spišská Nová Ves ako robotník. V rokoch 1960–1965 vyštudoval žurnalistiku na FF UK v Bratislave. V roku 1975 obhájil rigoróznu prácu o využití prognostických metód pri výskume a tvorbe medzinárodných vzťahov.

V roku 1965 pôsobil ako redaktor zahranično-politickej rubriky v denníku Hlas ľudu v Bratislave. Od roku 1966 do roku 1971 bol redaktorom bratislavského Večerníka. V roku 1968 bol vylúčený z KSČ. Po roku 1970 nemohol z dôvodu svojich politických postojov v rokoch 1968–1969 publikovať. V rokoch 1971–1988 bol redaktorom odborného vedeckého časopisu Informačné systémy, ktorý vydávalo Výskumné výpočtové stredisko – Program OSN v Bratislave. Od júna 1988 do februára 1990 bol sekretárom časopisu Literárny týždenník.

Dňa 30. novembra 1989 bol medzi zakladateľmi Strany demokratického socializmu, v ktorej pôsobil do marca 1990. Potom až do decembra 1992 pracoval ako politický komentátor denníka Národná obroda. Medzitým v máji 1991 založil súkromnú článkovú agentúru Slovenská tlačová služba, ktorá vydávala periodikum Aktuality STS pre potreby zastupiteľských úradov a zahraničných novinárov v Prahe a v Bratislave. Od apríla do júla 1993 vykonával funkciu poradcu ministra zahraničných vecí SR Jozefa Moravčíka.

Osobitnou kapitolou jeho života je jeho činnosť v rozviedke. V období od 1. októbra 1969 do 31. januára 1971 absolvoval spravodajskú prípravu ako dôstojník 1. správy ZNB. Po svojej politickej a služobnej rehabilitácii v roku 1990 začal pracovať ako spravodajský dôstojník — legalizant Úradu pre zahraničné styky a informácie FMV. Od augusta 1993 do februára 1995 pôsobil ako riaditeľ rozviedky SIS. V súčasnosti sa prezentuje pred verejnosťou ako expert Slovenskej demokratickej koalície pre brannú a bezpečnostnú politiku.

MIROSLAV CIPÁR

Narodil sa 8. januára 1935 v osade Semeteš v obci Vysoká nad Kysucou. Maturoval na Reálnom gymnáziu v Žiline v roku 1953. Prvé kresby začína uverejňovať v slovenských novinách a časopisoch v roku 1955. V tom istom čase je prijatý na vysokú školu Výtvarných umení. Študuje v ateliéri Prof. D. Millyho, neskôr u V. Hložníka a P. Matejku. V roku 1959 stál spolu s inými pri vzniku Mladej tvorby, neskôr sa stáva jej výtvarným redaktorom. Vysokú školu výtvarných umení končí v roku 1961, nasledujú výstavy doma i v cudzine.

Prvú výstavu ilustrácií mal v roku 1964 v Dome knihy v Bratislave, prvú samostatnú zahraničnú výstavu v Pallacio Bellas Artes v Havane. V roku 1971 odišiel spolu s rodinou ako expert vybraný na základe medzinárodného konkurzu do Indie, kde pôsobil v knižnom vydavateľstve Children's Book Trust v New Delhi. Prichádzajú prvé ocenenia. Rok 1972 mu prináša Cenu Zlatého Orla na festivale v Nice za ilustrácie Aristofanesovej knihy *Lýsistrata*, rok 1973 Zlatú medailu na Bienále ilustrácií v Bratislave za ilustráciu knihy R. Jonssona *Viking Vike* a jej zaradenie medzi najkrajšie knihy sveta, rok 1977 Európsku cenu (Univerzita Padova) za knihu *Márie Ďuríčkovej Zlatá brána*, Zlatú medailu BIB a Bronzovú medailu IBA Lipsko. Celé roky pracoval v porotách medzinárodných festivalov, ako napríklad IBA Lipsko, BIB Bratislava, Cena H. CH. Andersena. V roku 1987 získal na základe medzinárodného konkurzu študijný pobyt v USA a zároveň možnosť vystavovať a prednášať.

19. novembra 1989 sa v jeho byte stretáva 13 umelcov, aby sa uzniesli na protestnom prehlásení, ktoré umelci predniesli na protestnom mítingu v Umeleckej besede. Po založení VPN sa stáva členom Koordinačného výboru VPN. V roku 1990 pokračuje v príprave svojich výstav v Paríži, kde vystavuje spoločne s dcérou, v roku 1993 organizuje výstavu v Japonsku, v roku 1994 v Belgicku. V roku 1995 získava cenu MK SR za typography v súťaži Najkrajšie knihy roka.

LUBOMÍR FELDEK

Narodil sa 9. októbra 1936 v Žiline. V Bratislave vyštudoval v rokoch 1954—1958 Vysokú školu pedagogickú, odbor jazyk slovenský. V rokoch 1957—1958 pracoval ako redaktor v Mladých letách. Spolu s ďalšími básnikmi založil Trnavskú skupinu — časopis *Mladá tvorba* jej dal na vystúpenie k dispozícii aprílové číslo 1958. Skupinové číslo zastavila cenzúra a vyšlo len jeho torzo. V tom čase bol jeho otec väznený ako obeť jedného z posledných procesov päťdesiatych rokov, žilinského procesu s protištátnou skupinou „Kauzál a spol“. Po previerkach v roku 1958 musel odísť z re-

daktorského zamestnania v Mladých letách do výroby. V roku 1959 pracoval ako pomocný robotník v tlačiarni. Jeho debut Hra pre tvoje modré oči, ktorý mal byť publikovaný v roku 1959, bol zošrotovaný. Po úraze v tlačiarni pracoval v rokoch 1960—1961 ako redaktor závodného časopisu v Tesle Orava v Nižnej nad Oravou. V rokoch 1961—1973 žil ako spisovateľ v slobodnom povolání. V rokoch 1973—1986 pôsobil ako vedúci redaktor oddelenia pôvodnej a prekladovej poézie vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. V roku 1979 sa stal zaslúžilým umelcom a členom KSČ. V roku 1986, po previerke, ktorú v redakcii poézie urobil ÚV KSS, odišiel z vydavateľstva. V rokoch 1986—1989 žil znova ako umelec v slobodnom povolání. V roku 1989 bol spoluzakladateľom hnutia VPN a až do volieb v roku 1990 členom Koordinačného výboru VPN. V roku 1990 viedol týždenník Ahoj, Európa (kultúrnu prílohu Verejnosti, denníka VPN). V roku 1991 spoluzaložil s Milanom Sládkom Divadlo Aréna a stal sa jeho dramaturgom. Zároveň pôsobil ako člen Slovenskej rady pre rozhlasové a televízne vysielanie. Keď sa hneď v prvý deň po voľbách v roku 1992 stalo Divadlo Aréna objektom škandalózneho útoku, vzdal sa miesta dramaturga. V septembri 1992 ho zažaloval vtedajší minister kultúry Dušan Slobodník pre urážku na cti. Súdna kauza trvala päť rokov a prakticky dodnes sa neskončila — čaká na svoju dohru pred Medzinárodným súdom pre ľudské práva v Štrasburgu. V auguste 1995 sa Ľubomír Feldek presťahoval do Prahy, kde žije ako umelec v slobodnom povolání.

MÁRIA FILKOVÁ

Narodila sa 19. septembra 1942. V Bratislave študovala v rokoch 1959 až 1964 na FF UK históriu a jazyk slovenský. Po ukončení štúdia pracovala ako stredoškolská profesorka slovenského jazyka a neskôr ako manažérka avantgardného výtvarného umenia. V 80-tych rokoch vstúpila do Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny a v rokoch 1985 až 1989 bola volenou tajomníčkou mestskej organizácie SZOPK a členkou Mestského výboru SZOPK v Bratislave až do vstupu SZOPK do Národného frontu v roku 1989.

Počas jej pôsobenia zaznamenala MO SZOPK v Bratislave svoj najväčší rozmach čo do počtu členstva i druhu a rozsahu aktivít. Mnohé z týchto aktivít (vydávanie časopisu Ochranca prírody, demonštrácia Deti za primátora na MDD, boj za záchranu historickej lipy na Drotárskej ulici, organizovanie každoročných týždenných Ekofilmov v Bratislave, boj za záchranu najväčšieho stromu Starého Mesta pagaštanu konského na Kapitulskej ul., akcia „CO vo výfuku vášho auta“, Bratislava/nahlas...) boli na okraji „prípustnosti“ vtedajšej moci. Bratislavskej organizácii priniesli sympatie verejnosti, šikanovanie od mocenských štruktúr a pre Máriu Filkovú ešte aj to, že bola jedinou okresnou tajomníčkou SZOPK na Slovensku, ktorej nebol schválený plat. Mimoriadne zasadanie MV SZOPK dalo v novembri 1989 mandát M. Filkovej, J. Buda- jovi a P. Tatárovi zastupovať organizáciu vo VPN.

Tak sa stala jednou zo zakladateľov VPN a členkou prvého KV VPN. Tu pôsobila ako vedúca sekretariátu VPN. Jej zásluhou získalo VPN Mozartov dom. V roku 1990 bola členkou dislokačnej komisie vlády SR, na jej návrh vysťahovali ÚV KSS z „Bieleho domu“ na Hlbokej ulici. V tom istom roku bola členkou Výboru ľudovej kontroly SR za VPN. V marci 1990 ju zvolili aj za tajomníčku vtedajšieho Národného výboru mesta

Bratislavy. Tam bola až do novembra 1990. V tejto funkcii viedla — ako jedna zo štyroch na Slovensku — prípravu a vykonanie prvých parlamentných a komunálnych volieb. Po rozpade VPN pre nesúhlas so spôsobom vedenia politiky nezostala v pôvodnom VPN, ale ani sa nepridala k HZDS a stiahla sa z politiky.

Ohrozenie objektu pri Horskom parku bolo impulzom pre založenie Nadácie Horský park v roku 1994. Odvtedy sa venuje na dobrovoľnej báze práci riaditeľky tejto nadácie. Je členkou MV SZOPK. Na jeseň roku 1997 ju zvolili za členku Grémia tretieho sektoru.

FEDOR GÁL

Narodil sa 20. marca 1945 v koncentračnom tábore Terezín v Čechách, kam bola deportovaná jeho tehotná matka a brat Egon na sklonku vojny z malej slovenskej dediny Lupča pri Liptovskom Mikuláši cez zberný tábor vtedajšieho slovenského štátu v Seredi. Otec sa zúčastnil protifašistického odboja, na konci vojny bol zajatý a pri transporte zastrelený.

Je absolventom štvorročnej chemickej priemyslovky s maturitou (1963) v Gottwaldove (dnes Zlín). Až do roku 1972 pracoval v rôznych chemických fabrikách ako robotník, majster, dispečer, racionalizátor výroby a popri zamestnaní vyštudoval Chemicko-technologickú fakultu Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Od roku 1972 začal pracovať vo výskume a až do roku 1989 sa venoval predovšetkým prognostike. Absolvoval vedeckú prípravu zo sociológie (1977) a získal doktorát vied z ekonómie (1992). V rokoch 1987 až 1989 vykonával svoju profesiu v slobodnom povolání. V tomto čase sa zapojil aj do slovenského ochranárskeho hnutia a stal sa spoluautorom Bratislavy/nahlas — štúdie, ktorá vzbudila intenzívnu pozornosť vtedajších represívnych orgánov.

V novembri 1989 sa stal jedným zo zakladateľov hnutia Verejnosť proti násiliu a členom jeho prvého Koordinačného výboru. Neskôr bol predsedom Koordinačného centra VPN a Slovenskej rady VPN. V čase keď bol predsedom KC VPN toto politické zoskupenie vyhralo parlamentné voľby. V marci 1991 inicioval prvé odvolanie Vladimíra Mečiara z postu premiéra vlády Slovenskej republiky a po ostrej kampani s antisemitským podtónom sa presťahoval zo Slovenska a Bratislavy do Čiech a Prahy, kde krátko prednášal politológiu na Fakulte sociálnych vied Karlovej univerzity. Tu tiež získal hodnosť docenta. Je jedným zo zakladateľov a spolumajiteľov spoločnosti CET 21, ktorá svojím projektom zvíťazila v konkurze na licenciu prvej privátnej celoplošnej televízie v postkomunistických krajinách (TV NOVA). Spolu so synom Róbertom vlastní nakladateľstvo G plus G, je spoluzakladateľom Nadácie Milana Šimečku, Hnutia občianskej solidarity a tolerancie, Fondu Josefa a Petry Vavrouškových.

Je autorom desiatok odborných a popularizačných článkov a niekoľkých kníh, ako „Možnosť a skutočnosť“, Obzor, Bratislava 1990; „Z prvej ruky“, Archa, Bratislava 1991; makrointerview s Janou Klusákovou „Na doraz“, Primus, Praha 1992; „Násilie“, Egem, Praha 1994 (spoluautor); „Hodnoty pre budúcnosť“ G plus G, Praha 1996 (v spoluautorstve s Pavlom Fričom a Janom Kellerom); „O inakosti“ G plus G, Praha 1998.

EUGEN GINDL

Narodil sa 2. februára 1944. Základnú školu a gymnázium absolvoval v Liptovskom Mikuláši. V roku 1962 ho prijali na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Rok pred nástupením štúdia na Katedru novinárstva FF UK pracoval v rámci povinnej ročnej výrobnnej praxe ako stavebný robotník v Kožiarskych závodoch a ako pomocný robotník v Tlačiarňach SNP. Na FF UK promoval roku 1968. V tom istom roku získal štipendium na Freie Universität v Západnom Berlíne (publicistika, politológia), odkiaľ sa vrátil v lete 1970. V roku 1971 nastúpil ako reportér do obrázkového týždenníka Život, kde pôsobil do jesene 1983. Až do roku 1989 sa živil ako novinár a scenárista v slobodnom povolání. V roku 1989 sa ako člen Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny podieľal ako jeden zo šiestich členov užšieho redakčného tímu na príprave publikácie Bratislava/nahlas i ďalších publikácií, ktoré dve bratislavské skupiny tohto zväzu vydali do roku 1989. V januári 1989 nastúpil do redakcie časopisu Kozmos.

Bol spoluzakladateľom VPN a do mája 1990 členom Koordinačného výboru a centra VPN. Bol poverený založením občasnika Verejnosť a túto funkciu vykonával do mája 1990, keď sa občasník zmenil na denník. Od júla 1990 pracuje ako šéfredaktor populárnovedeckého časopisu Kozmos, od apríla 1994 ako redaktor slovenskej prílohy Stredoeurópskych novín, ktorá raz do mesiaca vychádza v denníku SME (Sme v strednej Európe) a od marca 1997 je i redaktorom mesačníka OS.

LAJOS GRENDEL

Narodil sa 6. apríla 1948 v Leviciach. Je maďarskej národnosti. Vyštudoval odbor maďarský jazyk—anglický jazyk na FF UK v Bratislave. Od roku 1973 bol redaktorom vo vydavateľstve Madách v Bratislave, od roku 1988 zástupca šéfredaktora. V rokoch 1990—1992 pracoval ako šéfredaktor literárneho mesačníka Irodalmi Szemle. V roku 1991 bol jedným zo zakladateľov vydavateľstva Kalligram a do roku 1996 jeho vedúcim. Od roku 1997 vyučuje na Katedre maďarského jazyka a literatúry FF UK v Bratislave.

V rokoch 1979—1989 bol členom KSS. V novembri 1989 sa stal jedným zo zakladateľov Maďarskej nezávislej iniciatívy, dnes je členom Maďarskej občianskej strany a podpredsedom Csemadoku. V rokoch 1989—1990 bol členom KV VPN. V rokoch 1990—1992 bol predsedom Spoločnosti maďarských spisovateľov v Československu. Od roku 1997 je predsedom Slovenského centra P.E.N.-klubu.

Je spisovateľom. Od roku 1979 vydal tri zbierky poviedok, sedem románov, zbierku esejí a zbierku publicistiky v maďarskom jazyku. Romány Ostrá strelba, Odkundesí, Odvodeniny vyšli v roku 1985 v slovenskom preklade Karola Wlachovského pod spoločným názvom Odtienené oblomky. Ďalej v slovenskom preklade vyšli jeho dve zbierky poviedok — Obnažená batožina, 1989; Okno po erotických snoch, 1991. Za svoju literárnu tvorbu získal literárne ceny v Slovenskej republike, v Maďarskej republike a v Slovinsku. Niektoré jeho diela boli preložené do cudzích jazykov.

MICHAL HORSKÝ

Narodil sa 1. júla 1943 v Trnave. V rokoch 1961–1967 vyštudoval FF UK v Bratislave odbor filozofia—história. V rokoch 1965–1968 pracoval ako výkonný redaktor novin ECHO bratislavských vysokoškolákov.

Od roku 1970 do 1990 bol pracovníkom Štátneho pamiatkového ústavu v Bratislave. V uvedenom období publikoval práce doma i v zahraničí z oblasti využitia výpočtovej techniky v odbore evidencie a dokumentácie pamiatkovej starostlivosti.

V roku 1990 bol jedným zo zakladateľov denníka Verejnosť a vedúcim volebnej kampane VPN. V rokoch 1990–1992 bol poslancom — členom ústavno-právneho výboru v Snemovni národov FZ ČSFR, členom poslaneckého klubu VPN a VPN-ODÚ.

V roku 1992 sa stal zriaďovateľom a členom Správnej rady Nadácie Universitas Tyrnaviensis a vysokoškolským učiteľom Katedry politológie Fakulty humanistiky Trnavskej Univerzity.

V roku 1996 absolvoval ročný študijný pobyt na Georgetownskej univerzite vo Washingtone D.C. zameraný na oblasť politických vied a občianskeho vzdelávania.

Ako nestranník a nezávislý kandidát sa v roku 1990 zúčastnil parlamentných volieb do FZ ČSFR na kandidátke VPN, v roku 1992 na kandidátke ODÚ, v roku 1994 do Národnej rady SR na kandidátke DÚ.

MIKULÁŠ HUBA

Narodil sa 24. marca 1954 v Bratislave. V roku 1978 absolvoval Prírodovedeckú fakultu Univerzity Komenského, Katedru regionálnej geografie. Vedeckú hodnosť získal v roku 1987. Odvtedy až dosiaľ je vedeckým pracovníkom Geografického ústavu SAV, kde v súčasnosti vedie vedecký projekt na tému indikátorov trvalej udržateľnosti. V júni 1990 bol zvolený za nezávislého poslanca SNR, člena jej predsedníctva a predsedu Výboru pre životné prostredie a ochranu prírody SNR. V tom istom čase bol vymenovaný za člena kolektívneho vedenia dvoch ústredných orgánov — Federálneho výboru pre životné prostredie a Slovenskej komisie pre životné prostredie. Začiatkom roka 1992 bol zvolený za predsedu Rady štátneho fondu kultúry — Pro Slovakia. Od roku 1969 sa angažuje v hnutí ochrancov životného prostredia. Od decembra 1989 do apríla 1993 vykonával čestnú funkciu predsedu SZOPK ako aj funkciu predsedu Rady česko-slovenských ochranárskych zväzov.

V roku 1992 sa stal spoluzakladateľom Spoločnosti pro trvale udržateľný život (STUŽ), na jar nasledujúceho roku bol zvolený za predsedu jej slovenskej časti a čestného podpredsedu českej. Je tiež členom Českej asociácie Rímskeho klubu a spoluzakladateľom i členom predsedníctva Slovenskej asociácie Rímskeho klubu.

Je členom Národného komitétu pre IUCN, SCOPE, Pugwash a Grémia 3. sektoru. V roku 1995 bol vymenovaný za člena Užšej skupiny expertov pre indikátory pri Komisii OSN pre trvalo udržateľný rozvoj, za jedného zo spravodajcov procesu „Environment for Europe“ pre problematiku Národných environmentálnych akčných programov a národného koordinátora projektu Smerovania k trvalo udržateľnej Európe. Angažoval sa v procese príprav paralelných mimovládnych konferencií, správdzajúcich konferencie ministrov životného prostredia v Bergene, Dobříši, Luzerne, Sofii a Aarhus.

V rokoch 1993—1995 bol regionálnym koordinátorom programu Global Security Fellows Initiative — Global Security Programme — University of Cambridge. Od roku 1995 je členom Poradného zboru tohto programu.

Okrem početných monografií a štúdií vedeckého, resp. odborného charakteru vydal niekoľko knižných publikácií, edične pripravil viacero čísel časopisov (Ochranca prírody, Životné prostredie) a publikoval cca 300 článkov populárno-vedeckého či príležitostného charakteru.

Od začiatku 80-tych rokov prednáša nepravidelne na vysokých školách a školách postgraduálneho charakteru v SR a ČR.

PÉTER HUNČÍK

Narodil sa 25. mája 1951 v Šahách. V Bratislave vyštudoval všeobecné lekárstvo na LF UK. V rokoch 1979—1985 pracoval ako školský, resp. obvodný lekár. V roku 1981 získal atestáciu zo všeobecného lekárstva.

Od roku 1985 pracuje ako psychiater. Atestáciu z psychiatrie získal v roku 1988. Ako lekár sa zaoberá problematikou komunikácie, interpersonálnych vzťahov, samovrážd a sexuálnych problémov. Publikoval viacero prác týkajúcich sa tejto tematiky.

V roku 1989 sa stal zakladajúcim členom prvého politického subjektu v ČSFR — Maďarskej nezávislej iniciatívy. V decembri 1989 bol zakladajúcim členom a stal sa šéfredaktorom prvého nezávislého periodika v slobodnom Československu — Nap.

V rokoch 1990—1992 pracoval v Kancelárii prezidenta Václava Havla ako poradca pre menšinovú problematiku.

Od roku 1990 pôsobí ako riaditeľ Nadácie Sándora Máraiho v Bratislave.

V roku 1992 bol zakladajúcim členom a spoluvlastníkom spoločnosti CET 21. V roku 1992 vyhral licenciu na slovenskú nezávislú televíziu. V tom istom roku však vláda SR túto licenciu stiahla.

V roku 1993 sa stal zakladajúcim členom a získal licenciu na nezávislú televíziu NOVA v Českej republike.

V roku 1995 bol zakladateľom Centra pre riešenie etnických konfliktov na Slovensku.

V roku 1997 sa stal zakladateľom Centra pre riešenie etnických konfliktov v Strednej Európe. Centrum začalo fungovať v januári 1998.

JOZEF JANKOVIČ

Narodil sa 8. novembra 1937 v Bratislave. V rokoch 1952—1956 študoval na strednej škole umeleckého priemyslu v Bratislave a v rokoch 1956—1962 na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave odbor sochárstvo.

V rokoch 1962—1964 učil na Ľudovej škole umenia v Bratislave. V rokoch 1964—1990 bol v slobodnom povolaní. V roku 1984 bol hosťujúcim profesorom na Hochschule für angewandte Kunst vo Viedni. V roku 1991 sa habilitoval na docenta a v roku 1994 bol menovaný profesorom. V rokoch 1990—1994 bol rektorom VŠVU.

V novembri 1989 patril k zakladateľom Verejnosti proti násiliu a v roku 1990 bol kooptovaným poslancom vo Federálnom zhromaždení ČSSR. V máji 1990 sa vzdáva politickej činnosti a naďalej sa venuje len umeleckej a pedagogickej práci.

Zúčastnil sa viacerých medzinárodných sympózií, ako napr. Forma viva Portorož, Slovinsko 1971, Mediteranski kiparski simpozij Labin, Chorvátsko 1985, Open—air Sculptur Symposium Olympic Parc Seoul, Korea 1987.

Realizoval pomník SNP v Kováčovej 1968—1969, bol spoluautorom pamätníka SNP v Banskej Bystrici 1964—1969.

Získal viacero cien, ako napr. Cenu Cypriána Majerníka 1968, Cenu Gottfrieda von Herdera, Viedeň 1985, Cenu Martina Benku 1997.

MILAN KŇAŽKO

Narodil sa 28. augusta 1945 v Horných Plachtinciach. V rokoch 1959—1963 študoval na SPŠ stavebnej v Lučenci a v Bratislave. V rokoch 1964—1968 bol poslucháčom herectva na Divadelnej fakulte VŠMU v Bratislave a v rokoch 1968—1970 Divadelnej akadémie v Nancy vo Francúzsku.

Milan Kňažko bol členom Divadla Korzo, činohry Novej Scény a SND. Stvárnil desiatky úloh vo filmoch, TV inscenáciách na Slovensku, v Čechách a aj v koprodukcii so zahraničnými filmovými štúdiami.

Do politického života vstúpil v novembri roku 1989. Stal sa spoluzakladateľom Verejnosti proti násiliu. V roku 1990 bol poradcom prezidenta ČSFR Václava Havla. Po voľbách v roku 1990 zastával funkciu ministra medzinárodných vzťahov SR.

V rokoch 1991—1993 bol podpredsedom HZDS. Podpredsedom vlády SR a ministrom zahraničných vecí sa stal po voľbách v júni 1992. Na jar 1993 odišiel Milan Kňažko z vlády a stal sa jedným zo zakladateľov Aliancie demokratov Slovenskej republiky. V novembri 1993 bol zvolený za predsedu AD SR. V Národnej rade SR bol predsedom Klubu nezávislých poslancov. V apríli 1994 ho na ustanovujúcom sneme Demokratickej únie Slovenska zvolili za prvého podpredsedu strany.

V súčasnosti je podpredsedom DÚ pre zahraničné vzťahy, poslancom Národnej rady SR, kde je členom Výboru pre životné prostredie a členom delegácie NR SR pre Parlamentné zhromaždenie Rady Európy. Je korešpondentom inštitútu EURO '92 v Paríži a členom správnej rady Inštitútu liberálnych štúdií v Bratislave.

JOZEF KUČERÁK

Narodil sa 18. apríla 1939 v Hronci. V roku 1961 absolvoval Vysokú školu ekonomickú v Bratislave, v roku 1967 ukončil aspirantúru na Obchodnej fakulte VŠE.

Od roku 1961 pracoval ako asistent, neskôr ako odborný asistent na Obchodnej fakulte Vysokej školy ekonomickej v Bratislave. Od roku 1967 pracoval vo výskume (Výskumný ústav životnej úrovne v Bratislave, neskôr Výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce). Za aktívnu činnosť proti sovietskej okupácii v roku 1968 bol vylúčený z KSČ. Vo výskume organizoval a viedol prvé výskumy chudoby a životného minima v československej spoločnosti, neskôr sa zaoberal medzinárodným porovnávaním ekonomiky a životnej úrovne.

V novembri 1989 sa už v začiatkoch zapojil do vytvárania a činnosti Verejnosti proti násiliu. Od januára do júna 1990 (v tzv. piatom volebnom období) pôsobil ako poslanec Federálneho zhromaždenia za hnutie VPN. Od júna 1990 pracoval ako

podpredseda vlády SR pre ekonomickú reformu, kde ho nominovalo hnutie VPN. V období silnejúcich tlakov proti ekonomickej reforme a formovania HZDS bol poslancami hnutia HZDS a ľavicovými poslancami odvolaný z vlády. Zotrval v pôvodnom hnutí VPN, kde v roku 1991 pôsobil ako predseda, neskôr ako podpredseda Slovenskej rady VPN.

Od roku 1993 pracuje v súkromnej ekonomickej sfére.

Patril medzi zakladajúcich členov SKOI, od roku 1996 je členom Demokratickej strany.

MIROSLAV KUSÝ

Narodil sa 1. decembra 1931 v Bratislave. Je absolventom Filozofickej Fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Dlhé roky prednášal epistemológiu, politickú filozofiu, kritické prístupy k marxizmu a ľudské práva. Je jednou z najznámejších osobností Pražskej jari 1968. Po Pražskej jari bol za svoje postoje zbavený všetkých pozícií, vylúčený z verejného a akademického života, perzekvovaný a väznený. Ako jeden zo zakladajúcich signatárov Charty 77 sa profesor Kusý stal aktívnym účastníkom disidentského hnutia, ktoré vyvrcholilo nežnou revolúciou 1989. Po revolúcii 1989 bol zvolený do prvého Federálneho parlamentu, stal sa rektorom Univerzity J. A. Komenského a šéfom Kancelárie prezidenta Československej republiky Václava Havla.

Vedeckovýskumné aktivity profesora Kusého sú zamerané na problematiku ľudských práv, mieru a štúdium sociálnych pohybov v strednej a východnej Európe. Z jeho početných publikácií sú najznámejšie *Filozofia politiky* (1967), *Európska skúsenosť s reálnym socializmom* napísaná spolu s Milanom Šimečkom (1964), *Inštitucionálna revolúcia* (1968), *Závadné písomnosti* (1990), *Na vlně rádia Slobodná Európa* (1990) a *Eseje* (1991). Publikoval viac než 400 článkov a esejí.

V súčasnosti profesor Kusý pracuje ako vedúci Katedry politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a vedúci katedry UNESCO pre vyučovanie ľudských práv. Profesor Kusý je aktívnym členom exekutívy Medzinárodného helsinského výboru a tiež prezidentom Európskej kultúrnej nadácie pre Českú a Slovenskú republiku a Nadácie Milana Šimečku. Nedávno bol menovaný do Komisie pre ľudské práva Rady Európy.

FRANTIŠEK MIKLOŠKO

Narodil sa 2. júna 1947 v Nitre. Tu v roku 1966 ukončil Strednú priemyselnú školu stavebnú. V roku 1971 ukončil Prírodovedeckú fakultu UK, odbor matematika. V rokoch 1971 až 1983 pracoval na Ústave technickej kybernetiky SAV v Bratislave. V rokoch 1983 až 1989 striedavo pracoval ako robotník, striedavo nepracoval. Od svojich vysokoškolských štúdií až do nežnej revolúcie sa angažoval v tzv. tajnej cirkvi. Pracoval medzi vysokoškolskou mládežou, podieľal sa na tvorbe samizdatov, bol jedným zo zvolávateľov Sviečkovej manifestácie 25. marca 1988 v Bratislave. V novembri 1989 sa stal členom Koordinačného výboru VPN. Za toto hnutie kandidoval vo voľbách 1990 do Slovenskej národnej rady a v tomto volebnom období 1990–92 bol predsedom SNR. V roku 1992 prestúpil do Kresťansko-demokratického hnutia. Za toto hnutie je poslancom Národnej rady Slovenskej republiky až podnes. V roku 1991 vyšla vo vyda-

vateľstve Archa jeho kniha *Nebudete ich môcť rozvrátiť* (Z osudov katolíckej Cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–89). V roku 1996 mu vyšla vo vydavateľstve Kalligram v edícii *Domino* ďalšia kniha *Čas stretnutí* (reflexie o ponovembrovej dobe).

MARTIN NODL

Narodil sa 9. novembra 1968 v Náchode. Vyštudoval históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v rokoch 1988–1996. V roku 1994 študoval na univerzite v Berne, v roku 1995 vo Varšave.

V rokoch 1995–1996 pracoval v Nadácii Heinricha Bölla. V tomto čase sa podieľal v rámci projektu nadácie na výskume premien politického systému na prelome rokov 1989–1990. Od roku 1996 pôsobí ako odborný redaktor historickej literatúry vo vydavateľstve ARGO, kde riadi vydávanie edičných rád *Historické myšlení* a *Každodenní život*. Od roku 1997 je redaktorom časopisu *Listy filologické*. Zaoberá sa dejinami neskorého stredoveku, dejinami mentality, antropológie, prosopografie, českými dejinami 14. a 15. storočia. Publikoval niekoľko odborných štúdií v časopisoch: *Český časopis historický*, *Dejiny a súčasnosť*, *Listy filologické*, *Souvislosti*, *Minulosti západočeského kraje*. Pravidelne prispieva recenziami historickej literatúry do kultúrnej rubriky *Lidových novin* a do týždenníka *Nové knihy*.

VLADIMÍR ONDRUŠ

Narodil sa 23. mája 1942 v Bratislave. Po maturite na strednej všeobecnovzdelávacej škole v roku 1959 – vzhľadom na väznenie otca z politických dôvodov – pracoval ako robotník, neskôr technik. V roku 1967 ukončil štúdium organizácie a ekonomiky stavebníctva na Stavebnej fakulte SVŠT v Bratislave.

V rokoch 1967–1969 pracoval v Bratislave ako ekonóm v stavebnom podniku. Od roku 1970 pracoval vo Výskumnom ústave životnej úrovne v Bratislave ako výskumný pracovník v odbore bývania a bytovej politiky. Po vylúčení z vedeckej prípravy pracoval v rokoch 1978–1980 ako vedúci technického úseku v obchodnom podniku. V rokoch 1981–1989 pracoval ako vedecko-výskumný pracovník, neskôr vedúci odboru životného prostredia, vo Výskumnom ústave sociálneho rozvoja a práce v Bratislave.

V rokoch 1976–1989 bol členom komunistickej strany. V druhej polovici osemdesiatych rokov sa zúčastnil protitotalitných aktivít v rámci ochranárskeho hnutia a stal sa predsedom bratislavskej organizácie Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny. Patril k okruhu autorov a lektorov publikácie *Bratislava/nahlas*, bol signatárom podpisových akcií v prospech väznených disidentov, zapojil sa do činnosti nezávislej inteligencie Československa, organizovanej J. Vavrouškom. V súvislosti s jeho aktivitami navonok a dovnútra KSS narastali jeho konflikty so straníckymi štruktúrami KSS, z ktorej v novembri 1989 vystúpil.

V novembri 1989 bol účastníkom prvého televízneho dialógu s výzvou ku generálnemu štrajku, stal sa členom Koordinačného výboru VPN, bol vyslaným zástupcom VPN pri OF v Prahe. V decembri 1989 bol menovaný podpredsedom vlády SR pre životné prostredie, vo voľbách v roku 1990 bol zvolený za poslanca SNR, v júni 1990 bol vymenovaný za podpredsedu vlády SR pre riadenie ekonomiky. V parlamentnom

prejave v marci 1991 obvinil V. Mečiara z porušovania demokratických princípov a z úsilia o nastolenie systému osobnej moci v štáte. Po sporoch s vtedajším prededom vlády bol v apríli 1991 odvolaný z funkcie podpredsedu vlády.

V rokoch 1990—1991 bol členom Slovenskej rady VPN. Po rozdelení VPN bol v rokoch 1991—1992 členom ODÚ až do jej zániku. Pôsobil vo funkcii člena Republikovej rady a vedúceho kancelárie ODÚ. V roku 1993 bol zakladajúcim členom SKOI, od roku 1995 je členom Demokratickej strany. Po roku 1992 sa venoval politickej publicistike, je autorom seriálu článkov Slovensko, na môj povel...! Pracuje ako súkromný podnikateľ v stavebníctve.

JARMILA POLÁKOVÁ

Narodila sa 26. novembra 1956 v Chebe. Maturovala v roku 1976 na Strednej priemyselnej škole strojníckej v Písku. V rokoch 1976—1977 pracovala ako plánovačka v Elektropřístroji Písek. V rokoch 1973—1982 pracovala aktívne s deťmi v pionierskej organizácii. Od roku 1977 do roku 1982 študovala na ČVÚT a od roku 1982 bola zamestnaná ako konštruktérka v Kovofiniši Leděč nad Sázavou. Zároveň aktívne pracovala vo filmovom klube, Klube mládeže zameranom na folkovú a rockovú hudbu a v roku 1984 stála pri zrode folkového festivalu Písni za mír v Lipnici nad Sázavou. Organizovala jeho dva ročníky a celých päť rokov jeho trvania bola jeho dramaturgičkou.

Dramaturgicky a organizačne sa podieľala na troch ročníkoch Rockfestu — celoštátnej prehliadky rockových súborov v Prahe.

V rokoch 1985—1988 bola technickou pracovníčkou na generálnom riaditeľstve továrni strojárenskej techniky v Prahe. V rokoch 1988—1990 pracovala ako tlačová redaktorka v propagácii hudobného vydavateľstva Panton. V rokoch 1991—1993 začala pracovať v Krátkom filme Praha a. s., kde sa stala spoluzakladateľkou Nadácie Film a Sociologie. Nadácia podporuje a vyrába filmy a sociologické štúdie zachytávajúce spoločenské dianie v Československu a teraz hlavne v Českej republike.

ANTON POPOVIČ

Narodil sa 10. júla 1965 v Bratislave. V rokoch 1987—1994 študoval na VŠMU v Bratislave odbor dirigovanie. V rokoch 1992—1994 študoval na Kráľovskej akadémii v Haagu dirigovanie a skladbu. Ako dirigent spolupracoval s telesami Mladí bratislavskí sólisti, Komorní sólisti Bratislava, Musica aeterna, Bratislavský symfonický orchester, Symfonický orchester Slovenského rozhlasu, Orchester Štátnej opery Banská Bystrica.

Je zakladajúcim členom súboru pre interpretáciu hudby 20. storočia Veni. Spolupracoval so slovenskými autormi hudby takými ako Vladimír Godár, Peter Zagar, Martin Burlas, Marek Piaček, Miloš Betko, Vladimír Bokes, Daniel Matej, Miroslav Bázlik, Michal Ničík, Peter Mankovecký, Pavol Hammel, Marián Varga. Koncertoval v Českej republike, v Nemecku a v Holandsku. Ako autor hudby spolupracoval s divadlami Astorka — Korzo '90, DPOH, Divadlo Andreja Bagara v Nitre, Trnavské divadlo. Spolupracoval s režisérmi Jurajom Nvotom, Vladimírom Strniskom, Martinom

Hubom, Antonom Šulíkom, Martinom Šulíkom, Stanislavom Párnickým. Autorsky a režijne spolupracoval s umeleckou skupinou Jána Kopytu a Radošínskym naivným divadlom.

V roku 1996 pracoval ako kreatívny riaditeľ v reklamnej agentúre Mark/BBDO. Je spolumajiteľom spoločnosti Protos Productions.

V novembri 1989 patril k lídrom študentského hnutia na Slovensku. V roku 1990 bol poslancom Slovenskej národnej rady. Spolupracoval s VPN, ODÚ a DS.

MARTIN PORUBJAK

Narodil sa 18. mája 1944 v Bratislave. V rokoch 1961—1966 študoval divadelnú vedu a dramaturgiu na Divadelnej fakulte VŠMU v Bratislave. Rok pôsobil na tejto fakulte ako asistent, v roku 1968 patril k zakladateľom Divadla na korze v Bratislave, kde bol dramaturgom až do zrušenia divadla Ministerstvom kultúry SSR v roku 1971, kedy bol vylúčený zo Zväzu slovenských dramatických umelcov za politické postoje v roku 1968. V rokoch 1971—1975 bol štipendistom na Oddelení divadla a filmu v Umenovednom ústave SAV. V rokoch 1975—1983 pracoval na Divadelnom oddelení Osvetového ústavu v Bratislave. Od roku 1983 do roku 1990 bol dramaturgom v Divadle SNP v Martine, od roku 1990 je dramaturgom Činohry SND v Bratislave. V rokoch 1992—1994 pôsobil aj ako dramaturg v Národnom divadle v Prahe. Po roku 1990 sa vrátil na VŠMU (ktorú musel opustiť v sedemdesiatych rokoch), v roku 1993 sa habilitoval a pôsobí na Katedre dramaturgie a réžie ako docent. Je členom Umeleckej rady Divadelnej fakulty JAMU v Brne. Okrem dramaturgie sa venuje aj divadelnej réžii (doteraz 12 inscenácií v divadlách v Martine, Trnave, Bratislave, vo Viedni a v Prahe). Preložil vyše tridsať dramatických textov z nemčiny. Je autorom troch divadelných hier, viacerých filmových a televíznych scenárov. Od roku 1995 je prezidentom Slovenského centra ITI (International Theatre Institute pri UNESCO).

V novembri 1989 patril k zakladateľom hnutia Verejnosť proti násiliu. Bol členom prvého Koordinačného výboru VPN. Po rozdelení zostal členom VPN a po transformácii VPN na politickú stranu ODÚ (Občianska demokratická únia) v roku 1991 sa stal jej predsedom a bol ním až do zániku strany 31. decembra 1992. Od marca 1991 do júna 1992 bol prvým podpredsedom vlády Slovenskej republiky v kabinete Jána Čarnogurského.

V roku 1993 bol zakladajúcim členom SKOI, v parlamentných voľbách v roku 1994 kandidoval za SKOI na kandidátke KDH.

KAMIL PROCHÁZKA

Narodil sa 8. augusta 1935. V Bratislave vyštudoval Strednú priemyselnú školu strojnícku a neskôr Strojnícku fakultu SVŠT. Ako strojní inžinier pracoval na HC Orlík, pri konštrukcii vodných turbín v Blansku a na vývoji železníc. Nasledujúcich šesť rokov pracoval ako stredoškolský profesor na Strednej priemyselnej škole strojníckej v Bratislave.

Sedemnást rokov pôsobil ako novinár v Technických novinách, predovšetkým v oblasti životného prostredia. V tomto období sa aj vďaka nemu podarilo vydať rad materiálov, ktoré vyniesli na verejnosť vtedajšiemu režimu nepríjemné fakty a redakcii Technických Novín nepríjemné sankcie. Pracoval dvadsať rokov ako novinár a šéf tlačového strediska na medzinárodných filmových festivaloch Ekofilm, Techfilm a Agrofilm. Viedol vydávanie festivalových denníkov. Najmä na Agrofilme 88 išlo už o publicistiku priamo namierenú proti súdobej poľnohospodárskej a výživej politike.

Pôsobil vo vrcholovom športe (veslovanie, orientačný beh) a získal viaceré majstrovské tituly.

Napísal publikácie Mapa—terén—buzola, Orientačné preteky a Bicykel. Ako novinár sa prezentoval stovkami článkov najmä v oblasti občianskych práv a životného prostredia.

V osemdesiatych rokoch vstúpil do SZOPK a viedol jej bratislavskú základnú organizáciu číslo 7. Okrem toho zabezpečoval niektoré celobratislavské akcie ochranárov. Spolupodielal sa na zvrhnutí starého — nomenklatúrneho — Ústredného výboru SZOPK v novembri 1989. Po návrate zo snemu ČSOP v Prahe sa v tom istom čase zapojil do práce centra VPN. Stal sa členom KV VPN a prvým tlačovým tajomníkom VPN, zaviedol systém pravidelných tlačových brífingov. Zároveň vydával a zabezpečoval distribúciu týždenníka pre pracovníkov hnutia VPN — Telefax.

Pre nesúhlas so spôsobom vedenia politiky VPN odišiel z tohto hnutia a z rovnakého dôvodu sa nezúčastnil ani zakladania HZDS. V auguste 1990 prešiel na Úrad vlády SR, kde viedol Expozíturu pre Expo 1996.

V roku 1994 sa angažoval pri založení Nadácie Horský park, ktorej sa podarilo zachrániť objekt v Horskom parku pred premenou na herňu a vybudovať v ňom centrum komunikácie s ľuďmi. Pomáhal rozbehnúť lokálny nadačný projekt Vnútorne hory Bratislava.

RUDOLF SIKORA

Narodil sa 17. apríla 1946 v Žiline. V rokoch 1963—1969 študoval na VŠMU maľbu.

Od roku 1969 do roku 1990 pracoval v slobodnom povolání — akademický maliar. S mnohými ďalšími výtvarníkmi oficiálne vystavovať nemohol — tak „neoficiálne“ — väčšinou „tajne“ — komunikovali s podobnými alternatívnymi štruktúrami v Čechách, Maďarsku, Poľsku, NDR a cez nich s celým svetom. Od 19. novembra 1989 do marca 1990 pracoval v KV VPN. Od decembra 1989 do marca 1990 pracoval v akčnom výbore, ktorý zmenil starý Zväz slovenských výtvarných umelcov (ktorého nikdy nebol členom) na Slovenskú výtvarnú úniu. V januári 1990 pracoval v konkurznej komisii na Akadémii výtvarných umení v Prahe. V marci 1990 odišiel z KV VPN. Do VPN sa na šesť mesiacov vrátil 27. apríla 1991 v Košiciach, kedy ho pri delení VPN zvolili do Republikovej rady VPN. V marci 1990 sa zúčastnil konkurzu na miesto pedagóga Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave. Od apríla 1990 doteraz pedagogicky pôsobí na VŠVU (Otvorený ateliér Rudolfa Sikoru).

Zúčastnil sa mnohých medzinárodných výstav, napr.: 40 artistes Tcheques et Slovaques (1960—1990), Paris, 1990; Tschechoslowakische Fotografie der Gegenwart (Köln, Erlangen, Metz, Luxembourg, Strassbourg, New York, Washington, Boston atd.), 1990/1995; Kunst, Europa — 63 deutsche Kunstvereine zeigen Kunst aus 20 Ländern, 1991; EUROPA, EUROPA (Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel — und Osteuropa), Bonn, 1994; Der Riss im Raum (Positionen der Kunst seit 1945 in Deutschland, Polen, der Slowakei und Tschechien), Berlin, 1994;

8. septembra 1996 sa zúčastnil založenia Otvoreného fóra Zachráňme kultúru. 20. februára 1997 na otvorení vlastnej výstavy v Zichyho paláci v Bratislave verejne oznámil, že na protest proti zvrhlej kultúrnej politike vlády je toto jeho posledná účasť na výstave na území Slovenska: „Nebudem vystavovať na žiadnej výstave na Slovensku, pokiaľ nevykoreníme Mečiarizmus...!“

LADISLAV SNOPKO

Archeológ, dramaturg a publicista. Od roku 1975 autor multimediálnych projektov a organizátor alternatívnej umeleckej scény v Československu. Oficiér rádu umenia a literatúry Francúzskej republiky. Narodil sa 9. decembra 1949 v Košiciach, vyrástol vo Vysokých Tatrách. Vyštudoval archeológiu na Katedre všeobecných dejín a archeológie Filozofickej fakulty UK v Bratislave (1970—1976). V rokoch 1978 až 1988 viedol archeologický výskum a pamiatkovú obnovu antickej lokality Gerulata v Rusovciach pri Bratislave. V rokoch 1988 až 1989 bol vedúcim sekretariátu Kruhu priateľov českej kultúry na Slovensku. V októbri 1989 bol členom prípravného výboru a hovorca za Slovensko pri tvorbe medzinárodného Európskeho kultúrneho klubu, zároveň spoluzakladateľ a predseda Združenia Gerulata, prvého nezávislého združenia výtvarných umelcov a teoretikov na Slovensku.

V novembri 1989 bol zakladajúcim členom hnutia Verejnosť proti násiliu. Od roku 1989 až po transformáciu VPN na ODÚ v roku 1991 bol členom Koordinačného centra VPN. V rokoch 1990 až 1992 bol ministrom kultúry Slovenskej republiky, poslancom Slovenskej národnej rady a hlavným koordinátorom kultúry, vzdelávania, športu a turistiky krajín Stredoeurópskej iniciatívy (Taliansko, Rakúsko, Maďarsko, Poľsko, Juhoslávia, Československo). V tomto období pripravil a realizoval novú koncepciu správy vecí verejných v kultúre na Slovensku. Je zakladateľom fondu kultúry Pro Slovakia a časopisu Profil súčasného výtvarného umenia. V rokoch 1993 až 1995 bol čestným členom a hovorcom Klubu primátorov miest Slovenskej republiky. V tomto období edične pripravil publikácie „Práva miest a ich ochrana — Decentralizácia Slovenska“. Od roku 1991 je autorom projektu Mosty—Gesharim. V súčasnosti je riaditeľom Kultúrnych zariadení v Petržalke (Bratislava), predsedom Európskeho kultúrneho klubu na Slovensku a členom Grémia tretieho sektora.

LÁSZLÓ SZIGETI

Narodil sa 26. mája 1949 v Dunajskej Strede. Po neprijatí na Karlovu Univerzitu pracoval v rôznych národnostných novinách. V roku 1979 vstúpil do KSČ. Od roku 1981—1982 pracoval ako dramaturg a umelecký šéf v divadle Thália v Košiciach. Až

do roku 1989 pracoval ako redaktor časopisu NÖ. V novembri roku 1989 sa stal členom Koordinačného výboru VPN. Je jedným zo zakladateľov Maďarskej nezávislej iniciatívy. Neskôr sa stáva jej prvým podpredsedom. Po prvých voľbách v roku 1990 odchádza z politiky. Od roku 1991 je riaditeľom vydavateľstva Kalligram.

SOŇA SZOMOLÁNYI

Narodila sa 5. decembra 1946 v Poprade. V rokoch 1966–1971 študovala sociológiu na FF UK v Bratislave. V rokoch 1968–1969 absolvovala dva semestre štúdia sociálnej vedy v Londýne. Po skončení štúdia a internej ašpirantúry, v rokoch 1975–1991 pracovala na Katedre sociológie FF UK. V rokoch 1992–1994 viedla Inštitút stredo európskych štúdií na UK. Po likvidácii tohto Inštitútu vtedajším vedením FF UK a krátkodobej nezamestnanosti, pracovala na Sociologickom ústave SAV ako vedúca vedecká pracovníčka. V roku 1994 habilitovala pre odbor politológie. Od júla 1997 je vedúcou Katedry politológie FF UK v Bratislave. V čase pôsobenia na Katedre sociológie prednášala históriu sociológie a problematiku súčasných sociologických teórií. V posledných rokoch prednášala často aj v zahraničí a je členkou mnohých medzinárodných odborných komisií. Bola koordinátorkou a riešiteľkou niekoľkých medzinárodných výskumných projektov. Jej práce z oblasti politickej sociológie sú zamerané na problematiku postnovembrovej tranzície Slovenska v komparatívnom rámci východnej a strednej Európy, s dôrazom na problematiku štruktúracie systému politických strán, formovanie politických elít a problémy konsolidácie demokracie. Je autorkou a editorkou, resp. koeditorkou nasledovných prác: Sociálne a politické premeny Slovenska na začiatku 90. rokov a scenár zmien. 1994; The Slovak Path of Transition – to Democracy? 1994; Slovakia: Parliamentary Elections 1994, Causes—Consequences—Prospects, 1995 (koeditor Grigorij Mesežnikov); Slovensko. Problémy konsolidácie demokracie. Spor o pravidlá hry pokračuje, 1997. Do novembra 1989 bola členkou KSČ.

V novembri 1989 patrila k zakladateľskej skupine Verejnosti proti násiliu. Ako členka politického klubu VPN vypracovávala analýzy a programové dokumenty. V rokoch 1990–1991 bola členkou Slovenskej rady VPN. Po rozdelení zostala členkou VPN a v rokoch 1991–1992 až do zániku členkou ODÚ vo funkcii členky Slovenskej rady a predsedníčky Politického grémia. V rokoch 1991–1992 bola poradkyňou podpredsedu vlády SR Martina Porubjaka. V období 1991–1992 bola členkou Rady pre vedu pri vláde SR a Akreditačnej komisie pri Ministerstve školstva SR. Pred voľbami 1994 bola členkou konzultačného zboru Demokratickej strany. V súčasnosti je bez straníckej príslušnosti.

MILAN ŠIMEČKA

Narodil sa 3. novembra 1957 v Bratislave. V rokoch 1972–1977 sa vyučil v Slovnafte v odbore potrubár a chemik s maturitou.

Po absolvovaní dvojročnej vojenskej služby pracoval od roku 1979 do roku 1989 v rôznych zamestnaniach (inštruktor športu, predavač, údržbár, ošetrovateľ v nemocnici, kurič). V rokoch 1990–1997 bol šéfredaktorom vydavateľstva Archa, od septembra 1997 je šéfredaktorom týždenníka Dominofórum. Do roku 1989 vydal

niekoľko noviel v samizdate v edícii Petlice, ktoré vyšli oficiálne v roku 1990 pod názvom Džin. V roku 1997 vyšiel jeho román Zúujem a kniha politických esejí Hľadanie obáv. Po roku 1990 publikoval eseje a články v rôznych novinách a časopisoch doma aj v zahraničí.

V novembri 1989 patril k zakladateľom hnutia Verejnosť proti násiliu, bol členom Koordinačného výboru VPN a členom Republikovej rady VPN.

PETER TATÁR

Narodil sa 10. septembra 1953 v Bratislave. V roku 1979 ukončil štúdium na Lekárskej Fakulte UK v Bratislave. V rokoch 1980–1986 pracoval vo Fakultnej nemocnici v Bratislave ako internista, v rokoch 1986–1989 na Ústave experimentálnej endokrinológie Slovenskej akadémie vied. V osemdesiatych rokoch patril k popredným bratislavským ochranárom, bol organizačným tajomníkom publikácie Bratislava/nahlas. V rokoch 1989–1990 bol členom Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu, predsedom parlamentného klubu VPN – ODÚ, členom Predsedníctva SNR a predsedom výboru pre zdravotníctvo a sociálne veci. V roku 1993 založil Stálu konferenciu občianskeho inštitútu, v ktorej pôsobí ako aktivista a lektor. Od roku 1995 je tajomníkom Republikovej rady a členom predsedníctva Demokratickej strany.

PETER ZAJAC

Narodil sa 3. februára 1946 v Bratislave. V Bratislave vyštudoval v rokoch 1963–1968 slovenský jazyk–nemecký jazyk na FF UK. V rokoch 1967–1968 študoval v Tübingene tri semestre germanistiku.

V rokoch 1969–1972 pracoval v Bratislave vo vydavateľstve Smena ako vydavateľský redaktor. Po prepustení pracoval v rokoch 1972–1980 na Pedagogickej fakulte v Nitre. Od roku 1981 bol na štúdiomnom pobyte v Literárnovednom ústave SAV, kde od roku 1985 pracoval ako odborný a od roku 1989 ako vedecký pracovník. Od júla 1990 bol riaditeľom Literárnovedného ústavu SAV, od roku 1991 je riaditeľom Ústavu slovenskej literatúry SAV. Od roku 1996 je aj profesorom slavistiky na Humboldtovej univerzite v Berlíne. Je literárnym teoretikom, historikom a venuje sa problémom súčasnej slovenskej literatúry. Je autorom literárnoteoretických prác Tvorivosť literatúry (1990), Pulzovanie literatúry (1993), Auf den Taubenfüßchen der Literatur (1996). Spolu s básnikom Jánom Štrasserom je autorom vyše desiatky prekladov z nemčiny.

V oblasti súčasných dejín je autorom knihy Sen o krajine (1996) a seriálu Päť rokov po (1994–1996).

V novembri 1989 patril k zakladateľom Verejnosti proti násiliu. Bol členom prvého Koordinačného výboru VPN a v rokoch 1990–1991 členom Slovenskej rady VPN a jej predsedníctva. Po rozdelení zostal členom VPN a v rokoch 1991–1992 až do zániku členom ODÚ vo funkcii člena Slovenskej rady. V rokoch 1991–1992 bol poradcom predsedu SNR Františka Mikloška.

V roku 1993 bol zakladajúcim členom SKOI, za ktorú sa zúčastnil parlamentných volieb v roku 1994 na kandidátke KDĽ. Od roku 1995 je členom Demokratickej strany a ako predseda Konzultačného zboru aj členom jej predsedníctva.

PAVEL ZEMAN

Narodil sa 25. decembra 1966 v Táboře. Na pedagogickej fakulte v Českých Budějoviciach vyštudoval v rokoch 1985–1990 český jazyk a históriu. V rokoch 1990–1993 študoval na Filozofickej Fakulte Univerzity Karlovy históriu a archívniectvo.

V novembri a v decembri 1989 bol členom štrajkového výboru Pedagogickej fakulty a Vysoké školy poľnohospodárskej v Českých Budějoviciach a členom juhočeského Koordinačného centra Občianskeho fóra v Českých Budějoviciach.

Od roku 1993 pracuje v Prahe na oddelení teórie a dejín filmu Národného filmového archívu ako historik. Zaoberá sa dejinami českého filmu v jeho historicko-politických súvislostiach v prvej polovici 20. storočia a modernými československými dejinami so zameraním na česko–nemecké vzťahy do roku 1945. Publikoval veľa štúdií a menších edícií prameňov k dejinám českej kinematografie a moderným československým dejinám do roku 1945.

Spoločne s Martinom Nodlom a Josefom Sukom sa v rokoch 1994–1996 podieľali na výskume premien politického systému v Československu na prelome rokov 1989/1990 v rámci projektu Nadácie Heinricha Bölla.

MILAN ZEMKO

Narodil sa 7. júla 1944 v Čiernom Balogu. V rokoch 1961–1966 absolvoval Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave odbor filozofia – dejiny. V rokoch 1966–1970 bol interným aspirantom na Filozofickej fakulte UK v odbore dejiny estetiky. V rámci „čistky“ po sovietskej okupácii bol vylúčený z postgraduálneho štúdia a v rokoch 1970–1989 pôsobil ako redaktor v literárnom mesačníku Slovenské pohľady. V marci 1990 bol kooptovaný do Slovenskej národnej rady za VPN a vo voľbách 1990 bol zvolený za poslanca a následne za podpredsedu Slovenskej národnej rady. Po rozdelení VPN a jej transformácii na politickú stranu pôsobil v SNR ako nezávislý poslanec. Po voľbách v roku 1990 sa vrátil do redakcie Slovenských pohľadov a od septembra 1992 do marca 1993 bol pracovníkom Politologického kabinetu Slovenskej akadémie vied. Od marca 1993 je riaditeľom odboru vnútornej politiky Kancelárie prezidenta SR. V parlamentných voľbách 1994 kandidoval v bratislavskom volebnom kraji za Demokratickú úniu ako nezávislý kandidát.

Publikoval odborné state, články, recenzie z oblasti estetiky, histórie a politológie, v zborníkoch a periodikách, ako napr. Filozofia, Medzinárodné otázky, Slovenské pohľady, Romboid.

MILOŠ ŽIAK

Narodil sa 13. septembra 1959 v Bratislave. V roku 1984 ukončil štúdium na Katedre estetiky a vied o umení FF UK v Bratislave.

V roku 1982 vydal knihu básní Oheň až požiar. V roku 1989 vydal dve knihy: filozoficko-kulturologickú analýzu Goetheho tragédie Faust pod názvom Svet v názoroch Goetheho a knihu veršovaných tragigrotesiek Don Quijote v pekle.

V roku 1988 pripravil na vydanie pre samizdatovú knižnú edíciu časopisu Fragment K prozaický rukopis Bojím sa mať strach (oficiálne vyšiel v roku 1990). V roku 1997 vydal prózu Jewropean.

Vydal aj dve knihy politických analýz: Pád komunizmu na Slovensku (1994); Slovensko: Od komunizmu — kam? (1996).

Pred novembrom 1989 sa zúčastnil viacerých protirežimne zameraných aktivít. Bol jedným z mála slovenských iniciátorov vzniku Československého centra P.E.N.-klubu, vzápätí samostatného centra P.E.N. na Slovensku, bol zakladajúcim členom Európskeho kultúrneho klubu, zúčastnil sa spoločnej československej aktivity umelcov Otvorený Dialóg, s Ladislavom Snopkom pripravil na vydanie polosamizdatový časopis Literárne konfrontácie (vychádzal od novembra 1988 do januára 1989, kedy bolo vydávanie zastavené).

Profesionálne sa zaoberal teóriou vedomia a teóriou komunikácie.

V novembri 1989 patril k zakladateľom hnutia Verejnosť proti násiliu. Bol členom Koordinačného výboru VPN. V roku 1991 začal pracovať v kancelárii prezidenta ČSFR Václava Havla s cieľom vytvoriť pracovisko prezidenta ČSFR v Bratislave. Do apríla 1992 bol zástupcom, od mája do zániku ČSFR (31. decembra 1992) bol vedúcim Kancelárie prezidenta ČSFR so sídlom v Bratislave.

Po transformácii hnutia VPN na politickú stranu (ODÚ) si z profesionálnych dôvodov (práca v kancelárii prezidenta ČSFR) uchoval nestraničku pozíciu. Po zániku ODÚ a zániku ČSFR sa v roku 1993 stal členom iniciatívnej skupiny pre vznik Strany konzervatívnych demokratov (SKD), politickej platformy, ktorej cieľom bolo zlúčiť pred voľbami v máji 1992 zdeštruovanú a rozloženú členskú základňu strán DS, SDSS a zánikutej ODÚ. Po zlúčení začali tieto strany pôsobiť pod spoločnou značkou DS.

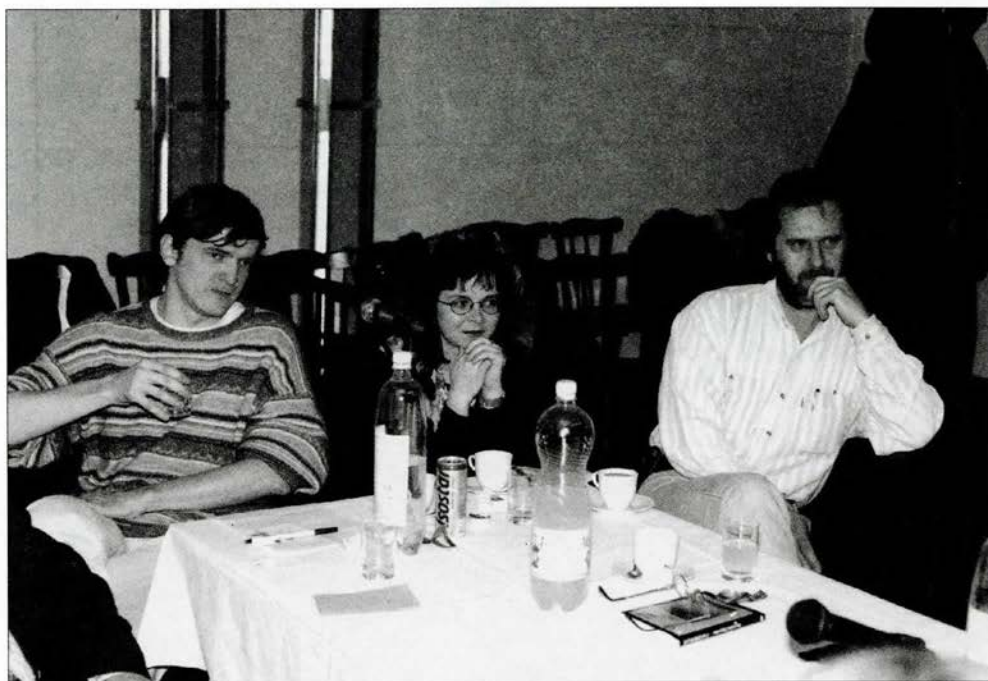
Po druhom vyslovení nedôvery premiérovi Mečiarovi (marec 1994) zastával funkciu poradcu predsedu vlády SR Jozefa Moravčíka. V roku 1995 (po treťom návrate Mečiara do funkcie premiéra vlády SR) odišiel z aktívnej politiky. Dnes pôsobí v súkromnom sektore.

Od roku 1990 do roku 1993 bol členom prezídia Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku. Od roku 1996 je členom predstavenstva Židovskej náboženskej obce Bratislava. V roku 1992, spolu s manželkou, patril k zakladajúcim členom bratislavskej organizácie Bnai Brith s názvom Tolerancia.

MILAN ŽITNÝ

Narodil sa 9. júla 1952 v Bratislave. Pred novembrom 1989 bol povolaním slobodný umelec (textár, dramaturg). Cez revolúciu absolvoval výjazdy po celom Slovensku, bol volebným manažérom VPN Bratislava III. Od júna 1990 bol spolupracovníkom dvojtyždenníka Echo, od januára 1991 jeho šéfredaktorom, v rokoch 1990—1992 — komentátorom týždenníka Respekt. V roku 1992 podpredsedom Nezávislej komisie pri FMV (komisia bola zriadená zákonom č. 451/91 Zb. tzv. lustračným zákonom). Od roku 1993 je korešpondentom českého vysielania Rádio Slobodná Európa.

Obrazová příloha

Štefan Hríb — Ingrid Antalová — Milan Žitný

Milan Šimečka — Eugen Gindl — Fedor Gál

László Szigeti

Péter Hunčík — Lajos Grendel

Mária Filková — Vladimír Ondruš — Miloš Žiak

Miloš Žiak — Anton Popovič — Péter Hunčík

Milan Horáček — Soňa Szomolányi — Ingrid Antalová

Peter Zajac — Martin Porubjak

Marián Huba

Peter Zajac — Jozef Jankovič

Miroslav Cipár — Kamil Procházka

Miroslav Kusý — Rudolf Sikora

Ľubomír Feldek — Ján Budaj

Igor Cibula — Miroslav Cipár

Ladislav Snopko

Jozef Kučerák — Eugen Gindl

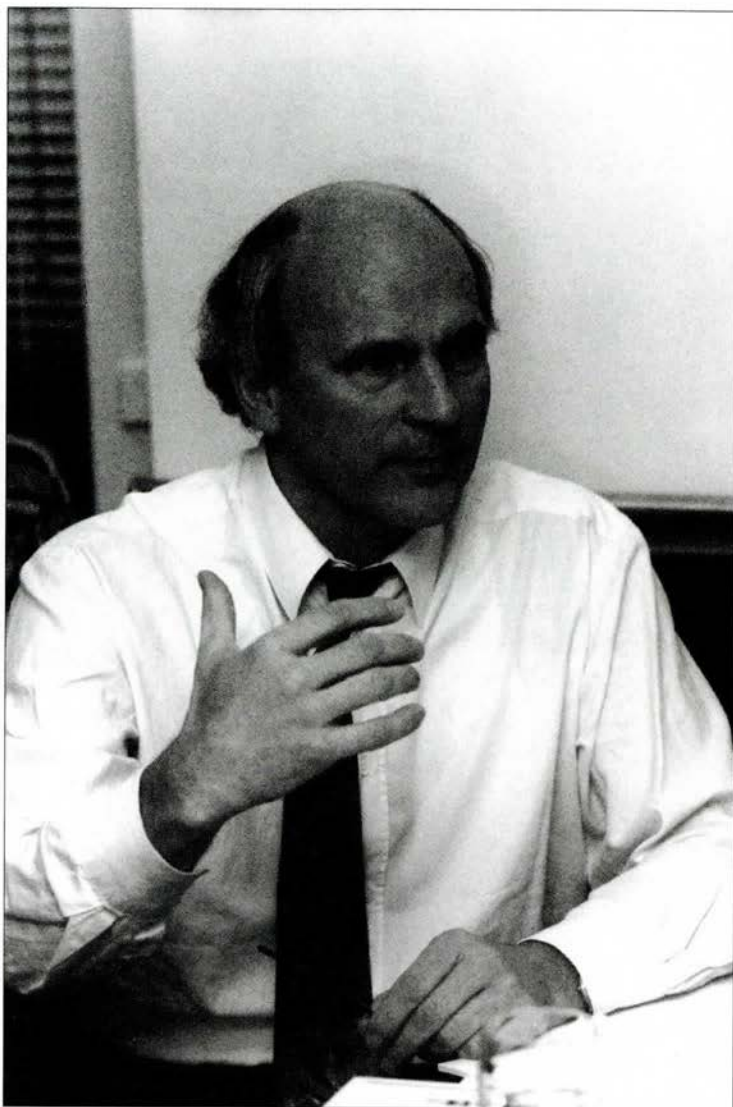
Soňa Szomolányi

Martin Bútor – Milan Kňažko

Milan Horáček

František Mikloško

Peter Tatár

Milan Kňažko

Chronologický prehľad udalostí v Československu od 17. (16.) novembra 1989 do parlamentných volieb 8. a 9. júna 1990

NOVEMBER '89

16. 11.

v Bratislave „pochod“ vysokoškolákov k budove Ministerstva školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR zorganizovaný študentmi Filozofickej fakulty Univerzity Komenského pri príležitosti Medzinárodného dňa študentstva; účastníci „pochodu“ žiadali dialóg o problémoch školstva;

17. 11.

v Prahe na Národni třide potlačená študentská manifestácia policajným zákrokom;

18. 11.

v Prahe vyhlásený štrajk študentov a divadelníkov;

v Šali nezávisle od udalostí v Prahe založená Maďarská nezávislá iniciatíva;

19. 11.

v Bratislave v Umeleckej besede stretnutie umelcov, kultúrnych a vedeckých pracovníkov, ktoré znamenalo de facto vznik občianskeho hnutia Verejnosť proti násilliu; v Prahe založené Občianské fórum;

na Malej scéne a Novej scéne (Štúdio Novej scény) v Bratislave herci miesto večerného predstavenia oznámili divákovi, že sa pripájajú k štrajku pražských divadiel; opera SND a Štúdio S malo voľný deň;

20. 11.

v Prahe mimoriadna schôdza vlády ČSSR, ČSR a SSR; v spoločnom stanovisku označili udalosti z posledných dní za protisocialistické vystúpenie, vyjadrili súhlas so zásahom polície na Národni třide;

Predsedníctvo ÚV KSČ vyzvalo k okamžitému obnoveniu výučby na školách;

Sekretariát Ústredného výboru Socialistického zväzu mládeže na mimoriadnom zasadaní podporil požiadavku vytvorenia komisie FZ ČSSR na vyšetrovanie udalostí na Národni třide, odmietol „extrémne prejavy a prístupy“ zo strany študentov i štátnych orgánov;

študenti Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a VŠMU v Bratislave sa pripojili k štrajku pražských vysokoškolákov;

2. stretnutie v Umeleckej besede; Verejnosť proti násiliu vydala svoje prvé vyhlásenie, v ktorom vyjadrila hlboké znepokojenie nad súčasným stavom československej spoločnosti a vyzvala zobrať „...ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk“;

– opera SND a Štúdio S sa pripájajú k štrajku českých kolegov a činohry SND; miesto plánovaných večerných predstavení prebieha v oboch divadlách diskusia;

21. 11.

– v Bratislave zasadalo Predsedníctvo ÚV KSS: vyjadrilo podporu spoločnému stanovisku vlády ČSSR, ČSR a SSR, nutnosť „zabezpečiť poriadok a pokoj“ a „obnoviť výučbu na školách a prácu v divadlách“;

– v Bratislave sa zišlo na mimoriadnej schôdzi Predsedníctvo SNR (stotožnilo sa so stanoviskami vlády ČSSR, ČSR a SSR a ÚV KSČ a KSS k vnútropolitickému situácii);

– v Bratislave sa uskutočnil mimoriadny aktív činoherného súboru SND; diskusie s členmi činohry a zástupcami opery SND sa zúčastnil aj člen Predsedníctva a tajomník ÚV KSS Gejza Šlapka a minister kultúry SSR Pavol Koyš;

– v Čs. televízii vystúpil minister školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR Ľudovít Kilár; vyjadril sa za „dialóg na pôde školy, SZM či ministerstva, nie však na ulici“;

– 3. stretnutie v Umeleckej besede prerástlo v spontánne zhromaždenie na Gottwaldovom námestí, z ktorého sa potom zhromaždený dav ľudí presunul na Hviezdoslavovo námestie;

– člen Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu Peter Zajac sa stretol v Prahe s Václavom Havlom; priniesol príhovor Václava Havla Bratislavčanom, v ktorom V. Havel označil Verejnosť proti násiliu za „slovenský náprotivok... Občianskeho fóra“ a vyjadril nádej, že „federalizovaná totalita sa zmení na demokratickú federáciu“;

22. 11.

v ranných hodinách vystúpil v Čs. rozhlase primátor Bratislavy Štefan Barták; vo svojom príhovore varoval pred „nežiaducimi udalosťami“, ku ktorým by mohlo dôjsť na nepovolenom verejnom zhromaždení, ktoré sa má v Bratislave uskutočniť;

– na Úrade vlády SSR stretnutie predsedu vlády SSR Pavla Hrivnáka so zástupcami Koordinačného výboru slovenských vysokých škôl; na stretnutí prítomní tiež minister školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR Ľ. Kilár, člen Predsedníctva ÚV KSS G. Šlapka, rektori SVŠT, UK a VŠMU a predstavitelia SZM;

– v Bratislave pokračovalo verejné súdne pojednávanie v trestnej veci JUDr. Jána Čarnogurského; pred Justičným palácom, v ktorom pojednávanie prebiehalo, sa zhromaždil dav ľudí žiadajúcich pre Jána Čarnogurského slobodu;

– 1. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný Verejnosťou proti násiliu;

23. 11.

– mimoriadne zasadanie Predsedníctva Ústredného výboru Národného frontu SSR; P ÚV NF SSR označilo masové demonštrácie za priestor „na pôsobenie aj protisocialistických síl, ktoré zneužívajú mladých ľudí“, vyjadrilo odhodlanie nedopustiť „aby výdobytky februára 1948 boli zvrátené“, vyzvalo obyvateľstvo nepripustiť „narušenie chodu hospodárstva“;

– 2. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný VPN; o. i. na ňom vystúpil Alexander Dubček;

– minister kultúry SSR P. Koyš v televíznom prejave znevážil umelcov za ich postoje k súčasnej situácii v spoločnosti;

24 11.

v Prahe sa konalo mimoriadne zasadanie ÚV KSČ; vo večerných hodinách odstúpil generálny tajomník ÚV KSČ Miloš Jakeš, za nového generálneho tajomníka bol zvolený Karel Urbánek;

3. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný VPN;

1. televízny dialóg — v bratislavskom televíznom štúdiu diskutovali o súčasnej spoločenskej situácii v priamom vysielaní zástupcovia VPN a študentov s riaditeľmi rádióvodov a Petrom Weissom;

25 11.

prezident ČSSR Gustáv Husák zastavil trestné stíhanie proti Jánovi Čarnogurskému, Miroslavovi Kusému, Jiřímu Rumlovi, Petrovi Uhlovi, Rudolfovi Zemanovi a odpustil trest odňatia slobody uložený Ivanovi Jirousovi, Ivanovi Polanskému a Františkovi Stárkovi;

občianska iniciatíva Verejnosť proti násiliu vydala svoje programové vyhlásenie,

4. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný VPN;

26 11.

ÚV KSČ na mimoriadnom zasadaní rozhodol o zvolaní mimoriadneho zjazdu KS na 26.1.1990;

5. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný VPN;

26. -27. 11.

v Bratislave mimoriadne zasadanie ÚV KSS; (rozhodol o zvolaní mimoriadneho zjazdu KSS na 20.1.1990, schválil „akčné opatrenia na riešenie súčasnej situácie“, ktorých bod 1. znel: „Nedeklamovať vedúcu úlohu strany ústavne ani inak, ale uskutočňovať ju v zápasoch za záujmy ľudu...“; do funkcie člena Predsedníctva ÚV KSS zvolil o. i. Rudolfa Schustera);

27 11.

od 12,00 do 14,00 hod. generálny štrajk;

6. míting (manifestácia, demonštrácia) na Námestí SNP v Bratislave moderovaný VPN; o. i. vystúpil prvý podpredseda vlády SSR Š. Murín, po úvodných slovách sa ozval piskot, prejav nedokončil;

minister školstva, mládeže a telesnej výchovy SSR L. Kilár rokoval so zástupcami Koordinačného výboru slovenských vysokých škôl o poskytnutí záruk zo strany ministerstva, že voči študentom, ktorí sa zúčastňujú politického diania, nebudú vykonané represálie;

28 11.

rokovanie delegácie OF (a VPN) s delegáciou vlády ČSSR a ÚV NF ČSSR; (VPN zastupuje na rokovaní Ján Čarnogurský);

29. 11.

rokovanie delegácie VPN s prvým podpredsedom vlády SSR Š. Murínom;

v Prahe stretnutie predstaviteľov OF a VPN; v komuniké zo stretnutia konštatovali, že „sa navzájom chápu ako suverénni reprezentanti českého a slovenského občianskeho hnutia“;

— v Slovenskom národnom divadle v Bratislave stretnutie predstaviteľov VPŇ so zástupcami štrajkových výborov z celého Slovenska; na stretnutí prítomný aj Václav Havel;

— Predseda Federálneho zhromaždenia ČSSR Alois Indra podal demisiu; Federálne zhromaždenie ČSSR zrušilo ústavný článok č. 4 — o vedúcej úlohe KSČ v spo- ločnosti a zmenilo ústavné články týkajúce sa určujúceho postavenia KSČ v ná- rodnom fronte a monopolného postavenia marxizmu-leninizmu vo výchove a vzdelávaní;

30. 11.

— rokovanie delegácie VPŇ s predsedom vlády SSR P. Hrivňákom, 1. podpredsedom vlády SSR Š. Murinom a ministrom spravodlivosti SSR M. Čičom;

— 17. (mimoriadna) schôdza SNR; odštúpil predseda SNR Viliam Šaligovič, za nového predsedu Slovenskej národnej rady zvolený Rudolf Schuster;

— Jan Čarnogurský, Anton Selecký, Hana Ponická... podpísali výzvu na zakladanie kresťanskodemokratických klubov;

— predstaviteľia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny a prípravného výbo- ru Strany zelených v spoločnom vyhlásení k vzniku Strany zelených na Slovensku označili za najbližšie úlohy premenu SZOPK na demokratickú organizáciu, konšti- tuovanie Strany zelených a orientovanie hnutia VPŇ na riešenie palčivých ekolo- gických problémov;

v Bratislave sa konala ustanovujúca schôdza koordináčnej skupiny na založenie Strany demokratickeho socializmu;

DECEMBER '89

3. 12.

— prezident G. Husák vymenoval nových členov vlády ČSSR; OF a VPŇ zloženie re- konštruovanej vlády (15 kresiel členovia KSČ, 5 kresiel členovia iných strán a bez stránkej príslušnosti) odmietli;

4. 12.

— prvá tlačová porada Verejnosti proti násiliu;

5. 12.

— rokovanie delegácie OF (a VPŇ) s predsedom a podpredsedom vlády ČSSR L. Adamcom a M. Čalom o zložení federálnej vlády; (za VPŇ sa rokovania zúčast- nili J. Budaj, J. Čarnogurský, M. Kňažko, M. Kusý a V. Ondruš);

— 18. (mimoriadna) schôdza SNR; zvolené nové Predsedníctvo SNR (8 členov KSČ, 4 členovia Strany slobody, 4 členovia Strany slovenskej obrody, 7 bez politickej prí- slušnosti);

— „vlak nežnej revolúcie“ — mimoriadny rýchlik na trase Bratislava — Košice a späť so študentmi, hercami a aktivistami VPŇ;

7. 12.

— L. Adamec podal demisiu; riadením vlády a zostavením novej vlády ČSSR povere- ný M. Čalo;

8 12.

rokovanie zástupcov OF a VPN s delegáciou Národného frontu o zložení federálnej vlády (za VPN na rokovaní J. Čarnogurský a M. Kusý);

Predsedníctvo SNR odvolalo vládu SSR; zostavením novej vlády poverilo Milanom Čičom; rokovanie zástupcov VPN, KSS, Strany slobody, Strany slovenskej obrody s predsedom SNR Rudolfom Schusterom a Milanom Čičom o zložení vlády SSR; (došlo k dohode o pomere v zastúpení členov komunistickej strany a ostatných strán a straníkov: 6 členov KSČ, 1 člen Strany slobody, 1 člen Strany slovenskej obrody, 9 bez straníckej príslušnosti);

1. stretnutie Fóra ochrancov a tvorcov životného prostredia na Slovensku; účastníci sa o. i. vyslovili za vznik nadrezortného ústredného orgánu štátnej správy pre ochranu a tvorbu životného prostredia a predložili návrh na obsadenie príslušnej funkcie vo federálnej vláde Josefom Vavrouškom a v slovenskej vláde Mikulášom Hubom;

9 12.

rokovanie zástupcov OF, VPN, ČSL, ČSS, Obrody a KSČ s M. Čalfom o zložení federálnej vlády (za VPN sa rokovania zúčastnil J. Čarnogurský);

stretnutie predstaviteľov VPN so zástupcami Koordinačných výborov VPN zo závodov, škôl, organizácií a inštitúcií z celého Slovenska v Bratislave v športovej hale na Pasienkoch;

na hraničnom priechode v Bergu rozdávané slovenským turistom letáky Národnej rady za oslobodenie Slovenska;

10. 12.

prezident G. Husák vymenoval novú federálnu vládu (vládu národného porozumenia) a odstúpil;

predstavitelia OF a VPN oznámili kandidatúru Václava Havla do funkcie prezidenta republiky;

Alexander Dubček vo vyhlásení k možnosti svojej kandidatúry uviedol, že by ho „potešilo“, keby ho Predsedníctvo ÚV NF SSR navrhlo za kandidáta na funkciu prezidenta ČSSR;

pochod Devín—Hainburg (pochod vyše 100.000 Bratislavčanov na rakúsky breh Dunaja a späť ako symbolický „krok do Európy“);

na mimoriadnom zjazde Strany slovenskej obrody v Bratislave prijatý návrh, aby sa strana po 41 rokoch vrátila k svojmu pôvodnému názvu: Demokratická strana;

11. 12.

Predsedníctvo ÚV NF SSR podporilo návrh kandidatúry A. Dubčeka na funkciu prezidenta republiky;

rokovanie predstaviteľov VPN s predsedom SNR R. Schusterom o voľbách do SNR a doplnovacích voľbách poslancov SNR za tých, ktorí sa vzdali mandátu;

12. 12.

Predsedníctvo SNR vymenovalo novú vládu SSR (9 ministrov bez politickej príslušnosti, 6 členov KSČ; Verejnosť proti násiliu v nej zastúpená podpredsedom vládny V. Ondrušom);

Predsedníctvo SNR prijalo uznesenie navrhnuť Federálnemu zhromaždeniu za kandidáta na funkciu prezidenta republiky Alexandra Dubčeka;

za nového predsedu FZ ČSSR bol zvolený Stanislav Kukrál (bez straníckej príslušnosti);

15. 12.
vyšlo 1. číslo občasníka VPN a MNI Verejnosť a NAP;
16. 12.
— zástupcovia fakultných štrajkových výborov VŠ sa na stretnutí v Bratislave dohodli na vytvorení združenia Slovenská vysokoškolská únia;
— na mimoriadnej celoslovenskej vysokoškolskej konferencii SZM v Bratislave založený Slovenský vysokoškolský spolok;
17. 12.
— v Dunajskej Strede celoštátne stretnutie zástupcov miestnych organizácií MNI;
— v Bratislave mimoriadny zjazd KSS; novozvolený Ústredný výbor KSS zvolil 11-člený Výkonný výbor ÚV KSS, predsedom VV ÚV KSS sa stal Ján Široký;
— ministri zahraničných vecí ČSSR a Rakúskej republiky Jiří Dienstbier a Alois Mock v priestore hraničného priechodu pri Hevlíne symbolicky prestrihli hraničné drôty;
19. 12.
— 19. schôdza SNR; premiér Milan Čič predniesol programové vyhlásenie vlády SSR; ako hosť sa rokovania zúčastnil a vystúpil s prejavom zástupca Verejnosti proti násiliu Ján Budaj;
— začiatok nepokojov a protestných vystúpení väzňov v nápravno-výchovných ústavoch na Slovensku;
20. 12.
Václav Havel s Milanom Kňažkom v Košiciach a v Prešove; cestou do Košíc počas medzipristátia v Bratislave navštívil V. Havel v sprievode M. Kňažka Alexandra Dubčeka;
20. 21.12.
mimoriadny zjazd KSČ; za predsedu KSČ zvolený Ladislav Adamec;
22. 12.
na rokovaní zástupcov „rozhodujúcich politických síl“ (NF, OF, VPN, KSČ, Československej strany socialistickej, Československej strany ľudovej, Demokratickej strany, Strany slobody, Strany kresťanskej demokracie, Strany sociálne demokratickej, Celostátniho koordinačného výboru stávkujúcich študentů, Slovenského koordinačného výboru VŠ a SZM vo Valdštejnskom paláci v Prahe sa dospelo k dohode, podľa ktorej sa V. Havel stáva kandidátom na funkciu prezidenta a A. Dubček kandidátom na predsedu Federálneho zhromaždenia;
23. 12.
— na Námestí SNP v Bratislave míting „za slobodné Rumunsko“ zvolaný KV VPN;
24. 12.
— predseda vlády SSR Milan Čič navštívil Koordinačný výbor slovenských vysokých škôl;
27. 12.
— Koordinačný výbor VPN prijal Stanovy občianskeho hnutia Verejnosť proti násiliu;
28. 12.
— do FZ na uvoľnené mandáty kooptovaných 23 nových poslancov; za predsedu Federálneho zhromaždenia zvolený Alexander Dubček;
— Ministerstvo vnútra a životného prostredia SSR vydalo „rozhodnutie o povolení vytvorenia zvláštneho združenia s názvom Verejnosť proti násiliu“;

29. 12.

za prezidenta republiky zvolilo Federálne zhromaždenie jednomyselne Václava Havela, Milan Křažko vymenovaný novozvoleným prezidentom republiky V. Havelom do funkcie poradcu prezidenta;

30. 12.

ministrom vnútra ČSSR menovaný R. Sacher;

JANUÁR '90

1.

prezident V. Havel rozhodol o udelení rozsiahlej amnestie;

1.

rokovanie zástupcov KV VPN s predsedom SNR R. Schusterom a predsedom vlády SSR M. Čičom o realizácii zrušeného článku ústavy o vedúcej úlohe komunistov v strane v spoločnosti v praxi;

9. 1.

zástupcovia KC OF a KV VPN na stretnutí v Bratislave diskutovali o rekonštrukcii parlamentov, volebných systémoch a pravdepodobných smeroch ďalšieho rozvoja politických hnutí;

11. 1.

na rokovaní „rozhodujúcich politických síl“ vo Valdštejskom paláci v Prahe sa dospelo k dohode, že vo voľbách do zákonodarných zborov, ktoré by sa mali uskutočniť do konca júna 1990, by sa mal uplatniť systém pomerného zastupenia, Predsedníctvo SNR vymenovalo do funkcie ministra vnútra a životného prostredia SSR Vladimíra Mečiara (bez politickej príslušnosti), do funkcie ministra zdravotníctva a sociálnych vecí SSR MUDr. Stanislava Nováka (DS), do funkcie ministra predsedu Výboru ľudovej kontroly SSR Silvestra Minaroviča (Strana Slobody), do funkcie generálneho prokurátora SSR JUDr. Tibora Böhma;

12. 1.

prezident Václav Havel na oficiálnej pracovnej návšteve v Bratislave;

20. schôdza SNR: do SNR kooptovaných 19 nových poslancov;

15. 1.

na pôde ÚV NF SSR v Bratislave rokovanie zástupcov „rozhodujúcich politických síl na Slovensku“ (DS, KSS, Strana Slobody a VPN) o rozsahu a spôsobe druhej etapy rekonštrukcie SNR a FZ; tiež k dohode, že na rokovaníach za okrúhlym stolom sa budú zúčastňovať aj zástupcovia KDĽ;

18. 1.

do funkcie prvého námestníka ministra kultúry SSR vymenovaný Ladislav Štorko

20. 1.

za nového predsedu Výkonného výboru ÚV KSS zvolený Peter Weiss;

21. 1.

Verejnosť proti násiliu a Maďarská nezávislá iniciatíva vydali spoločné vyhlásenie o spoľužití národov, národnostných menšín a etnických skupín na Slovensku;

22. 1.
- rokovanie zástupcov „rozhodujúcich politických síl na Slovensku“ (DS, KSS, Strana slobody, KDH, VPN) na pôde ÚV NF SSR v Bratislave; prerokovali návrhy na uvoľnenie poslancov zo SĽ a SN FZ a SNR, dohodli sa, že jedným z podpredsedov SNR bude zástupca VPN;
23. 1.
- na 22. spoločnej schôdzi Snemovne ľudu a Snemovne národov FZ schválený vládny návrh zákona o politických stranách; V. Havel predložil FZ návrhy na zmenu názvu štátu (Československá republika) a štátnych znakov;
26. 1.
- v Bratislave stretnutie zástupcov nových politických strán pôsobiacich na Slovensku (Čs. strany poľnohospodárskej, Liberálnodemokratickej strany, Strany demokratického socializmu, Sociálnodemokratickej strany na Slovensku, Strany nezávislých demokratov, Strany zelených, strany Trend tretieho tisícročia); v prijatom stanovisku požadujú zastúpenie nových politických strán na všetkých politických rokovaníach, účasť na príprave zákonov, predovšetkým nového volebného zákona, zaručiť politické, materiálne a ekonomické zrovnoprávnenie strán existujúcich pred 17. novembrom a novovzniknutých, umožnenie vstupu nových politických strán do masovokomunikačných prostriedkov;
27. 1.
- v Bratislave 1. celoslovenský snem VPN;
 - v Banskej Bystrici 1. zjazd Strany zelených na Slovensku (za predsedu strany zvolený Juraj Mesík);
 - v Bratislave zakladajúci zjazd Strany nezávislých demokratov; Občianske fórum a Verejnosť proti násiliu označené v prijatom vyhlásení za novovzniknutý monopol moci;
30. 1.
- do Snemovne ľudu FZ kooptovaných na uvoľnené mandáty 75 nových poslancov, do Snemovne národov FZ 45 nových poslancov; Ján Langoš zvolený za podpredsedu Snemovne ľudu FZ ČSSR;
 - v Bratislave ustanovujúca oblastná konferencia Československej strany socialistickej na Slovensku;

FEBRUÁR '90

3. 2.
- v Bratislave obnovovací zjazd Sociálnodemokratickej strany;
4. 2.
- na pôde ÚV KSS sa uskutočnilo rokovanie medzi predstaviteľmi VV ÚV KSS a KV VPN; témami rokovania: súčasná situácia na pracoviskách a zrušenie hegemonie KSS v oblasti periodickej tlače; k dohode pre rozdielne stanoviská nedošlo;
6. 2.
- rokovanie „rozhodujúcich politických síl na Slovensku“ (DS, Strany slobody, KSS, VPN, KDH, Sociálnodemokratickej strany, Strany demokratického socializmu) o rekonštrukcii SNR;

7 2

do funkcie predsedu českej vlády vymenovaný Petr Pithart;

8 2.

Predsedníctvo SNR vyjadrilo znepokojenie nad spôsobom prípravy viacerých návrhov zákonov FZ ČSSR, keďže tieto návrhy podľa neho i vyjadrenia Legislatívnej rady vlády SSR v mnohom prekračujú kompetencie FZ a zasahujú do kompetencií národných rád;

9 2.

predseda českej vlády Petr Pithart navštívil Slovensko; v Bratislave rokoval s predsedom vlády SSR Milanom Čičom a s predstaviteľmi KV VPŇ; do SNR kooptovaných na uvoľnené mandáty 42 nových poslancov;

10 2.

v Bratislave 2. celoslovenský snem VPŇ; schválil stanovy politického hnutia VPŇ zvolil 21-člennú Slovenskú radu VPŇ, jej predsedom sa stal Ján Budaj;

17 2.

v Nitre zakladajúci zjazd Kresťanskodemokratického hnutia; za predsedu zvolený Ján Čarnogurský;

23. 2.

na pôde FZ pod vedením predsedu FZ ČSSR A. Dubčeka porada vedúcich funkcií národov ČNR, SNR a FZ; prediskutovali harmonogram prerokovania návrhov zákonov v orgánoch FZ v období do volieb a úlohu národných rád;

23.—24. 2.

v Komárne 1. valné zhromaždenie MŇI; prijatý program a stanovy, za predsedu MŇI zvolený Károly Tóth;

26. 2.

začal odsun sovietskych vojsk z územia Československa;

27. 2.

do FZ kooptovaných na uvoľnené mandáty 12 nových poslancov (rekonštrukcia tím dokončená); FZ schválilo návrh zákona o voľbách do FZ;

28. 2.

za primátora hlavného mesta SSR Bratislavy zvolený Roman Hofbauer;

MAREC '90

3.

22. schôdza SNR; do SNR kooptovaní 3 noví poslanci; neprešiel návrh na odvolanie R. Schustera z funkcie predsedu SNR, čím sa stala kandidatúra J. Budaja na tento post bezpredmetná a J. Budaj bol zvolený za 1. podpredsedu SNR; SNR navrhla aby názov ČSSR bol zmenený na Federácia Česko-Slovensko, schválila návrh vlády SSR používať názov Slovenská republika;

denník KSS Pravda začal vychádzať na polovičnom, tabloidnom formáte;

3.

v Šuranoch zhromaždenie Slovákov južného Slovenska zorganizované Maticou slovenskou a Zväzom slovenských učiteľov;

v Bratislave 3. snem VPŇ;

5. 3.
 — výjazdové zasadanie vlády SR v Komárne; za účasti zástupcov SNR a okresov sa zaoberalo problémami v národnostne zmiešaných oblastiach;
6. 3.
 — na Námestí SNP v Bratislave míting „Povedzme si pravdu“ usporiadaný VPN a študentským hnutím ako reakcia na zmenu Schusterovho rozhodnutia odstúpiť z funkcie predsedu SNR po konzultáciách v klube komunistických poslancov SNR;
- 8.—9. 3.
 — predseda federálnej vlády M. Čalfa na pracovnej návšteve v Bratislave; počas svojho pobytu navštívil tiež KC VPN (8.3.); témou rozhovorov s predstaviteľmi VPN boli problémy vnútropolitického charakteru;
10. 3.
 — predseda vlády SR Milan Čič vo svojom televíznom vystúpení oznámil, že sa vzdáva členstva v KSČ;
12. 3.
 — vláda SR schválila Zásady personálnej politiky a riešenia personálnych zmien v riadiacich štruktúrach štátnej správy a hospodárskej sféry na Slovensku;
16. 3.
 — Slovenská národná rada schválila návrh zákona SNR o voľbách do SNR;
17. 3.
 — v Banskej Štiavnici sa konal zakladajúci zjazd strany Trend tretieho tisícročia; predsedom sa stal Peter Múdry;
- v Bratislave sa konal zakladajúci snem Maďarského kresťansko-demokratického hnutia; predsedom MKDH sa stal Kálmán Janics;
18. 3.
 — v Bratislave 1. valné zhromaždenie Liberálnodemokratickej strany; podľa predsedu Miroslava Janeka sa VPN a KDH sami vyhlásili za rozhodujúce politické sily;
23. 3.
 — v Banskej Bystrici 4. snem VPN; ústrednou témou volebný program a ďalšie otázky súvisiace s prípravou hnutia na parlamentné voľby;
24. 3.
 — v Bratislave ustanovujúci kongres Strany demokratického socializmu; schválil zmenu názvu strany na „Strana demokratických socialistov“; predsedom strany sa stal Igor Cibula;
28. 3.
 — denník Pravda uverejnil vyhlásenie predsedu SNR R. Schustera, ktoré poskytol ČSTK so žiadosťou o uverejnenie; R. Schuster v ňom oznamuje a zdôvodňuje svoje rozhodnutie ukončiť členstvo v KSČ;
29. 3.
 — Predsedníctvo SNR vymenovalo za ministra kultúry SR Ladislava Snopka;
- Federálne zhromaždenie schválilo dvojjazyčný názov republiky (Československá federatívna republika a Česko-Slovenská federatívna republika);
- 1. deň rokovania 24. schôdze SNR: do SNR kooptovaných 17 nových poslancov; predseda vlády SR M. Čič predniesol správu o stave a vývoji Slovenskej republiky;

zástupcovia KC OF a KC VPN rokovali v Prahe o spoločnom postupe vo voľbách do najvyšších zastupiteľských orgánov; konštatovali, že volebné programy oboch hnutí sa v hlavných smeroch a cieľoch zhodujú;

30. 3.

pred budovou SNR v Bratislave demonštrácia proti rozhodnutiu FZ o názve štátu a o postoji slovenskej časti poslancov zorganizovaná Slovenskou národnou stranou a Štúrovou spoločnosťou;

SNR a vláda SR v spoločnom vyhlásení vyslovili poľutovanie, že FZ neprijalo slovenskou národnou radou navrhnutý názov spoločného štátu, navrhli trojstranné rokovanie predsedníctiev FZ, SNR a ČNR, federálnej a republikových vlád a rozhodujúcich politických síl; zároveň vyzvali politické sily, aby nezneužívali národné pocity občanov;

predstavitelia VPN a KDĽK vydali spoločné vyhlásenie k prejavom extrémneho nacionalizmu vyvolaného prijatím dvojjazyčného názvu republiky FZ 29. 3.;

predstavitelia MKĽK a Spolužitia podpísali zmluvu o predvolebnej koalícii (koalíčná zmluva);

31. 3.

k spoločnému vyhláseniu VPN a KDĽK sa pripojila MNI;

konala sa zakladajúci snem Együttélés-Spolužitia; predsedom Spolužitia sa stal Miklós Duray;

APRÍL '90

2. 4.

— zástupcovia OF a VPN rokovali v Bratislave o probléme názvu štátu a ďalších otázkach česko-slovenských vzťahov; zo stretnutia vydali spoločné komuniké;

5.—6. 4.

— VPN a MNI v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR a rakúskym Federálnym ministerstvom pre vedu a výskum a Inštitútom pre humánne vedy vo Viedni usporiadali pod záštitou prezidenta Václava Havla na Bratislavskom hrade sympóziium o kultúre a politike;

6. 4.

— predstavitelia Federálneho zhromaždenia a vlády a národných rád a vlád diskutovali v Lánoch s prezidentom Havlom o politických, jazykových, historických, štátoprávných a medzinárodných aspektoch názvu republiky;

— VPN a MNI podpísali dohodu o predvolebnej koalícii;

7. 4.

— v Bratislave sa konalo ustanovujúce zhromaždenie Hnutia československého porozumenia;

9. 4.

— Meeting '90 (Stretnutie '90) — schôdzka prezidentov a premiérov ČSFR, Maďarskej republiky a Poľskej republiky a ministrov zahraničných vecí ČSFR, Maďarskej re

publiky, Poľskej republiky, Rakúskej republiky, Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie a Talianskej republiky v Bratislave; cieľom stretnutia bolo posúdiť možnosti koordinovaného „návratu ČSFR, MR a PR do Európy“;

10.—11. 4.

— v Lnářoch prvé spoločné zasadanie vlády ČR a SR; v spoločnom vyhlásení o. i. konštatovali, že „základným princípom spolužitia našich národov je prvotnosť, svojbytnosť a integrita národných republík“;

13. 4.

— vyšlo nulté číslo Ľudových novín (denníka Sociálnodemokratickej strany na Slovensku);

14. 4.

— vyšlo nulté číslo Slovenského denníka (denníka Kresťanskodemokratického hnutia);

20. 4.

— FZ schválilo nový názov republiky: Česká a Slovenská Federatívna Republika;
— v Bratislave sa napriek zákazu Obvodného národného výboru Bratislava I. konal míting Hnutia Národnej rady za oslobodenie Slovenska; približne dvetisíc účastníkov podporilo Memorandum HNRzOS predstaviteľom SR požadujúce usporiadať referendum o samostatnosti Slovenska;

22. 4.

— pápež Ján Pavol II. (v rámci svojej dvojkoľnovej návštevy ČSFR) na Slovensku;

27. 4.

— SNR schválila zriadenie Výboru SNR pre národnosti a zvolila jeho členov; predsedom výboru sa stal František Mikloško;

28. 4.

— v Martine 5. snem VPN; v prijatom vyhlásení k problému lustrácií poslancov a kandidátov politických strán a hnutí sa vyslovil „za demokratické a ústavné riešenie“;

MÁJ '90

6. 5.

— za účasti najvyšších predstaviteľov ČSFR prezidenta V. Havla, predsedu FZ A. Dubčeka a predsedu federálnej vlády M. Čalfu sa na Bradle konali oslavy česko-slovenskej štátnosti;

15. 5.

— vyšlo prvé číslo denníka Verejnosť (denníka hnutia Verejnosť proti násiliu);

16. 5.

— prezident Václav Havel na pracovnej návšteve vo Východoslovenskom kraji;

19. 5.

— v Žiline sa konal 1. snem Slovenskej národnej strany;

20. 5.

— v Bratislave na Námestí SNP míting zorganizovaný Slovenskou národnou stranou, Stranou slobody, Nezávislou stranou Slovákov, Maticou slovenskou, Zväzom slovenských učiteľov a Štúrovou spoločnosťou; vo vyhlásení adresovanom SNR a vláde SR

jeho účastníci žiadali, aby na prvom rokovaní po voľbách SNR prijala zákon o slovenskom jazyku ako úradnom jazyku na celom území SR;

22 5.

vláda ČSFR vyslovila súhlas s požiadavkou politických strán, aby ich kandidáti do nadchádzajúcich volieb boli preverovaní z hľadiska ich prípadnej spolupráce s bývalou ŠtB za predpokladu, že kandidáti budú s lustráciou súhlasiť a informácie budú poskytnuté len vedeniu príslušnej strany;

JÚN '90

6.

spoločnú delegáciu VPN a MNI prijal úradujúci prezident Maďarskej republiky Árpád Göncz;

4 6.

prezident Václav Havel na pracovnej návšteve v Západoslovenskom kraji a v Bratislave;

8.—9. 6.

voľby do FZ, SNR a ČNR; v SR sa volieb zúčastnilo 16 strán, hnutí a koalícií (Strana slobody, Demokratická strana, Československá strana socialistická, Verejnosť proti násiliu, Slobodný blok (Republikánska únia, Strana ústavnej demokracie, Strana česko-slovenskej neutrality, Strana slobodných demokratov), koalícia Všetudovej demokratickej strany a Združenie pre republiku — Republikánska strana Česko-Slovenska, Komunistická strana Slovenska, Spojenectvo poľnohospodárov, vidieka a zoskupenie Perspektíva, Együttélés-Spolužitie-Wspólnota-Soužití a Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, Československé demokratické fórum, Rómovia (Strana demokratickej únie Rómov, Strana integrácie Rómov na Slovensku), Slovenská národná strana, Kresťanskodemokratické hnutie, Strana zelených, Hnutie česko-slovenského porozumenia, Sociálna demokracia); výsledky (SR FZ, SN FZ, SNR): VPN — 32,54 %, 37,28 %, 29,34 %; KDH — 18,98 %, 16,66 %, 19,20 %; KSS — 13,81 %, 13,43 %, 13,34 %; SNS — 10,96 %, 11,44 %, 13,94 %; Spolužitie-MKDH — 8,58 %, 8,49 %, 8,66 %; DS — 4,39 % (do FZ nezískala potrebných 5 % hlasov); SZ — 3,48 % (do FZ nezískala potrebných 5 % hlasov); na Slovensku sa volieb zúčastnilo 95,39 % oprávnených voličov;

Chronologický prehľad udalostí v Československu od parlamentných volieb 1990 do rozpadu VPN a ZDS

JÚN '90

9. 6.
– vo večerných hodinách na stretnutí predstaviteľov VPN s novinármi Ján Budaj oznámil, že sa vzdáva svojej kandidatúry do SNR, pretože lustrácie ukázali, že bol v spisoch ŠtB vedený ako spolupracovník;
10. 6.
– stretnutie zástupcov VPN, KDH a DS; zhodnotili predbežné výsledky volieb, vyjadrili pripravenosť spoločne vytvoriť koaličnú vládu SR;
11. 6.
– na Námestí SNP v Bratislave sa konal míting VPN na podporu Jána Budaja;
12. 6.
– na rokovaní prezidenta V. Havla s dvoma najsilnejšími subjektmi OF a VPN sa dospelo k dohode, že zostavením novej federálnej vlády bude poverený M. Čalfa;
13. 6.
– Slovenská rada VPN navrhla poveriť zostavením vlády SR Vladimíra Mečiara;
17. 6.
– v Bratislave sa konal snem VPN; delegáti diskutovali o postupe hnutia po voľbách a o budúcnosti hnutia;
22. 6.
– v Bratislave rokovanie prezidenta V. Havla a dezinovaného predsedu federálnej vlády M. Čalfu so zástupcami KDH, VPN, OF a DS; účastníci dospeli k zásadnej dohode o personálnom zložení novej federálnej vlády;
26. 6.
– ustanovujúca schôdza SNR (VPN obsadilo 48 poslaneckých kresiel, KDH 31, SNS 22, KSČ 22, Spolužitie-MKDH 14, DS 7, SZ 6); za predsedu SNR bol zvolený František Mikloško (VPN), podpredsedami SNR sa stali Ivan Čarnogurský (1. podpredseda, KDH), Milan Zemko (VPN), László Nagy (VPN-MNI), Ján Klepáč (KDH), Oľga Keltošová (DS);
27. 6.
– ustanovujúca schôdza FZ (Snemovňa národov FZ – Slovenská republika: VPN 33 mandátov, KDH 14, KSČ 12, SNS 9, Spolužitie-MKDH 7; Snemovňa ľudov FZ – Slo-

venská republika: VPN 19 mandátov, KDĽ 11, KSČ 8, SNS 6, Spolužitie MKDĽ 5), za predsedu FZ bol zvolený Alexander Dubček, predsedom Snemovne národov sa stal Milan Šútovec (VPN), predsedom Snemovne ľudu Rudolf Battěk (OI); prezident Václav Havel vymenoval novú vládu ČSFR (predsedom vlády Martin Čalfa – VPN); Predsedníctvo SNR vymenovalo novú vládu SR (predsedom vlády Vladimír Mečiar – VPN);

JÚL '90

5. 7.

FZ zvolilo za prezidenta ČSFR na ďalšie funkčné obdobie Václava Havla navrhnutého za kandidáta na úrad prezidenta republiky poslancami OF a VPN;

9. 7.

v Luhačovicích spoločné rokovanie delegácií vlád ČR a SR na čele s premiérom P. Pithartom a V. Mečiarom; predmetom rozhovorov boli otázky rozdelenia právomocí a pôsobností federácií a republik;

AUGUST '90

1. 8.

predstavitelia KC VPN a KC OF rokovali v Bratislave o aktuálnych vnútorných a celospoločenských problémoch; dohodli sa rozšíriť vzájomnú informovanosť formou pravidelných osobných stretnutí raz za 14 dní;

4. 8.

v Bratislave sa konal celoslovenský pracovný snem VPN; schválil návrh novej organizačnej štruktúry VPN; v závere rokovania opäť otvorený problém J. Budajcu opätovne nastolená požiadavka vyjadrenia podpory J. Budajovi;

7. 8.

na rokovaní vlády SR schválený návrh zákona SNR o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR; na základe stanoviska väčšiny členov Legislatívnej rady vlády SR sa navrhuje zriadiť aj Ministerstvo medzinárodných vzťahov SR;

rokovanie predstaviteľov VPN a DS o jazykovom zákone;

8. 8.

rokovanie predstaviteľov VPN a KDĽ o jazykovom zákone a ďalších aktuálnych problémoch Slovenska;

8.–9. 8.

v Trenčianskych Tepliciach stretnutie predstaviteľov vlády ČSFR, ČR a SR; témou rokovania boli otázky vymedzenia kompetencií medzi federálnou a národnými vládkami,

10. 8.

— rokovanie predstaviteľov VPN a SNS; ako hlavnú tému navrhlo VPN problematiku jazykového zákona; diskusia ukázala, že obe strany stoja vo svojich názoroch na riešenie otázok štátoprávneho usporiadania na odlišných pozíciách;

10.—11. 8.

— v Martine sa po 18 rokoch zišlo valné zhromaždenie Matice slovenskej; predsedom novozvoleného Výboru MS sa stal Jozef Markuš;

13. 8.

— rokovanie predstaviteľov VPN a KSS; témami rokovania — jazykový zákon, štátoprávne usporiadanie a návrh zákona o voľbách do samosprávy obcí;

14. 8.

— rokovania predstaviteľov VPN a Strany zelených; obe strany sa zhodli na tom, že v otázke zákona o jazyku niet medzi nimi rozporných stanovísk; v štátoprávnych otázkach podporujú koncepciu federácie, v ktorej právomoci budú delegovať republiky;

— na stretnutí 10 slovenských politických strán a hnutí (Nezávislá strana Slovákov, Slovenská národná strana, Kresťanskodemokratické hnutie, Slovenské národnodemokratické hnutie, Národnoliberálna strana, Slovenská strana ľudová, Strana slobody, Strana kresťanskej demokracie, Strana národnej prosperity a ako pozorovateľ Sociálnodemokratická strana na Slovensku), ktoré sa uskutočnilo z iniciatívy Nezávislej strany Slovákov a SNS, prijaté vyhlásenie, v ktorom vyjadrili účastníci stretnutia nesúhlas so závermi z rokovania federálnej a národných vlád v Trenčianskych Tepliciach 8. a 9. 8. 1990 (budúcnosť Slovenska vidia „vo vytvorení svojbytnej, zvrchovanej a nezávislej Slovenskej republiky“), žiadajú prijať zákon o slovenskom jazyku ako štátnom a úradnom jazyku na území Slovenska bez výnimky a neodkladné prijatie Ústavy SR; federálnu vládu považujú za zbytočnú;

— vo večerných hodinách sa zišli členovia Predsedníctva Rady KDH, členovia vlády SR za KDH a Predsedníctva SNR za KDH; konštatovali, že pozvaný zástupca KDH sa zúčastnil na stretnutí 10 slovenských politických strán a hnutí 14. 8. 1990 ako pozorovateľ a KDH sa od vyhlásenia prijatého na stretnutí dištancuje;

15. 8.

— na rokovaní predstaviteľov VPN, KDH a DS vyjadrili zúčastnení odhodlanie rozvíjať svojbytnú SR v rámci ČSFR;

16. 8.

— rokovanie predstaviteľov VPN so zástupcami MKDH a Spolužitia; témami rokovania bol jazykový zákon a situácia na národnostne zmiešaných územiach;

17. 8.

— na Pražskom hrade za prítomnosti prezidenta Václava Havla rokovanie zástupcov federálnej, českej a slovenskej vlády a predstaviteľov KC OF a KC VPN o kompetenciách (pôsobnosti federácie a republík) a štátoprávnom usporiadaní;

21. 8.

— na pravidelnom pracovnom stretnutí sa predstavitelia VPN a MNI dohodli, že spolu s ostatnými koalíčnými stranami budú spolupracovať pri tvorbe zákona o úradnom jazyku tak, aby sa prijal komplexný zákon v súlade s ústavou a medzinárodnými záväzkami ČSFR;

25. 26. 8.

celoslovenská spomienka na A. Hlinku v Ružomberku; vystúpenie podpredsedu vlády SR Jána Čarnogurského a predsedu SNR Františka Mikloška sa stretlo s búrlivým nesúhlasom a slávnostné zhromaždenie sa zmenilo na míting prívržencov SNS; jeho účastníci prijali memorandum požadujúce o. i., aby SR bola suverénnym štátnym útvarom, zakotviť v ústave sebaurčovací právo slovenského národa, „neodkladné uzákonenie slovenského jazyka ako jediného úradného a štátneho jazyka na celom území SR bez výnimky“;

28. 8.

SNR (na svojej 3. schôdzi) schválila vládny návrh zákona SNR o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR a vládny návrh zákona SNR o voľbách do orgánov samosprávy obcí; v súlade so Zákonom SNR o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR Predsedníctvo SNR pozmenilo svoje uznesenie o vymenovaní členov vlády SR a o. t. poverilo na návrh predsedu vlády V. Mečiara M. Kňažka riadením Ministerstva medzinárodných vzťahov SR;

29. 8.

za účasti prezidenta V. Havla, predsedu FZ A. Dubčeka, predsedu federálnej vlády M. Čalfu, predsedov ČNR a SNR D. Burešovej a F. Mikloška a predsedov vlády ČR a SR P. Pitharta a V. Mečiara sa v Banskej Bystrici konali oslavy 46. výročia SNP;

30. 8.

vláda ČSFR schválila scenár ekonomickej reformy a poverila svojho predsedu, aby ho predložil FZ;

SEPTEMBER '90

3. 9.

4. schôdza SNR; poslanci prerokovali a schválili vládny návrh zákona SNR o obecnom zriadení;

podpredsa vlády ČSFR a minister zahraničných vecí J. Dienstbier sa stretol v Bratislave s premiérom SR V. Mečiarom; témou rokovania boli otázky jednotnej zahraničnej politiky ČSFR a útvár pre medzinárodné vzťahy riadený ministrom vlády SR;

6. 9.

Predsedníctvo SNR prijalo demisiu ministra školstva, mládeže a športu Ladislava Kováča a vymenovalo za ministra školstva, mládeže a športu Jána Pišutu;

8. 9.

v Bratislave sa konal Republikový snem VPŇ; schválil nové stanovy, zvolil novú Slovenskú radu VPŇ; predsedom SR VPŇ sa stal Fedor Gál, predsedom KC VPŇ Juraj Flamik; Roman Zelenay dal v mene časti delegátov pozmeňujúci návrh k volebnému poriadku, podľa ktorého by delegáti snemu mali voliť nielen členov SR VPŇ, ale aj jej predsedu — návrh nezískal potrebnú väčšinu hlasov;

v Košiciach sa konal 2. snem SNS; schválil nové stanovy, za predsedu SNS bol opäť zvolený Vítazoslav Moric; v diskusii vystúpil Anton Hrnko s vyhlásením podpísaným

- ným skupinou 15 poslancov SNR za SNS žiadajúcich odstúpenie predsedu SNS V. Morica „za jeho nekompetentné prejavy a neschopnosť zjednotiť stranu“;
- 10.—11. 9.
- v Piešťanoch sa uskutočnilo stretnutie vlád ČSFR, ČR a SR; cieľom rokovania bolo rozpracovať a spresniť závery z rokovania v Trenčianskych Tepliciach;
14. 9.
- pri KC VPN oficiálne ustanovený ministerský klub; predsedom ministerského klubu sa stal Peter Zajac;
27. 9.
- v Kroměříži sa uskutočnilo za účasti prezidenta V. Havla rokovanie vlád ČSFR, ČR a SR; témou rokovania bola stratégia ekonomickej reformy;
- 29.—30. 9.
- v Žiline sa konal 4. zjazd DS; schválil nové stanovky; novým predsedom DS sa stal Ján Holčík;
 - členovia poslaneckých klubov FZ a SNR za VPN rokovali v Tatranskej Lomnici s predstaviteľmi vlády a hnutia o stave spoločnosti a o prioritách, ktoré stoja pred vládami, parlamentmi a hnutím;

OKTÓBER '90

3. 10.
- v Prahe na Úrade Predsedníctva vlády ČSFR podpísaná dohoda o zriadení Rady hospodárskej a sociálnej dohody ČSFR;
 - na Pražskom hrade sa uskutočnilo stretnutie prezidenta V. Havla s predsedom federálnej vlády M. Čalfom, predsedom vlády ČR P. Pithartom a predsedom vlády SR V. Mečiarom; za účasti ekonomických ministrov vlád a poradcu prezidenta pre ekonomiku rokovali o otázkach súvisiacich s ustavične klesajúcimi dodávkami ropy zo ZSSR;
5. 10.
- v Bratislave na Námestí SNP sa konalo celonárodné zhromaždenie na podporu prijatia zákona o slovenskom jazyku ako o jedinom štátnom a úradnom jazyku na území SR; organizátorom zhromaždenia bola Matica slovenská; vo Vyhlásení prijatom na zhromaždení figuruje tiež požiadavka, aby SNR bezodkladne prijala deklaráciu o zvrchovanosti SR;
7. 10.
- predseda KSČS Vasil Mohorita na zasadaní ÚV KSČM o. i. vyhlásil, že „sa končí národné porozumenie a začína sa tvrdý a nekompromisný zápas“, že „pracujúci tejto krajiny, aj robotníci, doteraz príliš veľa nepovedali na to, čo sa tu odohráva“, že „by odporúčal, aby sa začali zase organizovať komunistické organizácie v závodoch“;
13. 10.
- v Prahe sa konal celorepublikový snem Občianskeho fóra; za predsedu OF bol zvolený Václav Klaus;
- 13.—14. 10.
- v Olomouci sa konal 1. zjazd Komunistickej strany Čiech a Moravy; predsedom strany sa stal J. Svoboda;

počas vikendu sa v Bánovciach nad Bebravou konali oslavy 103. výročia narodenia Jozefa Tisu; o. i. na nich vystúpil poslanec FZ za SNS Stanislav Pánis;

16. 10.

vznikla Demokratická platforma SNS; jeden z jej zástupcov, Milan Janičina, odvodnil vznik platformy tým, že SNS nepredložila slovenskému národu nijakú koncepciu, len radikálne vyhlásenia;

20. 10.

pracovné stretnutie aktivistov a funkcionárov VPN v Trnave zvolané s úmyslom utajiť ho pred členmi KC VPN a SR VPN; účastníci stretnutia vyslovili plnú podporu premiérovi Vladimírovi Mečiarovi a výhrady k politickej práci SR VPN a KC VPN stretnutie vošlo do povedomia verejnosti ako „Trnavská iniciatíva“;

v Prešove sa konal zjazd KSS; prijatý nový názov (KSS-SDL), za predsedu strany bol zvolený Peter Weiss;

21. 10.

premiér V. Mečiar vo svojom pravidelnom nedeľnom televíznom príhovore povedal, že v sobotu vyzval ministra vnútra Antona Andráša, aby odstúpil zo svojej funkcie pre nekompetentnosť;

predstavitelia VPN vydali stanovisko k problému zákona o slovenskom jazyku a vyzvali k jeho podpore všetkých demokraticky zmýšľajúcich občanov;

22. 10.

na tlačovej besede usporiadanej ministrom vnútra SR A. Andrášom I. podpredseda vlády SR J. Čarnogurský oznámil, že KDH požiadavku premiéra na odstúpenie ministra A. Andráša odmieta;

v Bratislave sa konalo zasadanie Slovenskej rady VPN rozšírenej o predsedov okresných KV VPN; SR VPN zdôraznila potrebu súdržnosti hnutia, prijala návrh usku točniť dialóg medzi zástupcami určenými na Pracovnom stretnutí aktivistov a funkcionárov VPN v Trnave 20. októbra 1990 a členmi SR VPN a KC VPN, momentálne za najzávažnejšie spoločenské problémy označila prijatie koaličného návrhu jazykového zákona, prijatie kompetenčných zákonov a prípravu komunálnych volieb;

23. 10.

vláda SR schválila návrh ústavného zákona, ktorým sa mení ústavný zákon č. 14 / 1968 Zb. o česko-slovenskej federácii a splnomocnila premiéra V. Mečiara a ústavných členov vlády prerokovať návrh zákona s vládou ČR a ČSFR; delegovaní členovia vlády SR sa rozhodli odcestovať na rokovania do Prahy ihneď po zasadnutí, neočakávanú náhlu cestu do Prahy boli prizvaní aj predstavitelia Slovenskej rady a Koordinačného centra VPN;

24. 10.

v Bratislave na Námestí SNP sa konal míting VPN na podporu premiéra V. Mečiara v spore s ministrom A. Andrášom;

69 poslancov FZ zvolených v SR podpísalo výzvu, v ktorej vyjadrujú podporu koaličnému návrhu jazykového zákona a vyzývajú svojich kolegov zo SNR k jeho prijatiu;

25. 10.

SNR schválila tzv. koaličný návrh jazykového zákona; dav ľudí, ktorý sa počas rokovania jazykového zákona zhromaždil pred budovou SNR, žiadal v prípade

- neprijatia tzv. matičného návrhu jazykového zákona odvolanie vlády, rozpustenie SNR a vyhlásenie nových parlamentných volieb, na zhromaždení pred budovou SNR vystúpil aj predseda SNS poslanec FZ V. Moric;
- v neskorých večerných hodinách (zhruba hodinu po prijatí koalického návrhu) skupinka ľudí pred budovou SNR vyhlásila hladovku na podporu uzákonenia tzv. matičného návrhu jazykového zákona;
27. 10.
- v Umeleckej besede v Bratislave sa konalo prvé zo série stretnutí občanov a osobností vedy, kultúry a umenia na podporu demokracie a tolerancie;
28. 10.
- v Slavkove sa uskutočnilo stretnutie prezidenta V. Havla s predsedom federálnej vlády M. Čalfom, predsedami vlády ČR a SR P. Pithartom a V. Mečiarom a predstaviteľmi OF, VPN a KDĽH – V. Klausom, F. Gálom a J. Čarnogurským; účastníci stretnutia prijali Deklaráciu k 72. výročiu vzniku Československej republiky, v ktorej vyjadrili vôľu zachovať a rozvíjať spoločný štát;
30. 10.
- v Bratislave podpísaná dohoda medzi Konfederáciou odoborových zväzov Slovenska, Radou podnikateľských zväzov a združení SR a slovenskou vládou, ktorou sa zriaďuje Rada hospodárskej a sociálnej dohody SR;
- 30.10.–1.11.
- prezident Václav Havel na trojdňovej pracovnej návšteve na Slovensku;
31. 10.
- na koalíčných rokovaníach (KDĽH, VPN, DS) sa dospelo ku konsenzu v otázke odstúpenia ministra Andráša (premiér Mečiar na koalíčných rokovaníach prítomný nebol);
 - V. Mečiar listom z 31. októbra 1990 podal demisiu na funkciu predsedu vlády SR (s úmyslom odstúpiť z funkcie premiéra k 1. novembru 1990);

NOVEMBER '90

2. 11.
- A. Andráš podal demisiu na funkciu ministra vnútra SR;
 - Predsedníctvo SNR neprijalo demisiu predsedu vlády SR V. Mečiara, prijalo demisiu ministra vnútra SR A. Andráša a určilo, aby Ministerstvo vnútra SR do vymenovania ministra vnútra dočasne viedol prvý podpredseda vlády SR J. Čarnogurský;
3. 11.
- delegácia SNR a vlády SR (F. Mikloško a V. Mečiar) mala odcestovať na trojdňovú oficiálnu návštevu Maďarskej republiky; vzhľadom na vnútropolitický vývoj požiadala slovenská strana o odloženie návštevy;
 - v Košiciach sa konal 2. celoslovenský snem KDĽH; snem sa vyslovil za zakotvenie práva slovenského národa na sebaurčenie a práva na vystúpenie z federácie v novej ústave a za vlastný daňový systém, emisnú banku, ministerstvo zahraničných

vecí atď. ako predpokladu pre vstup Slovenskej republiky do ES; za predsedu KDH bol opätovne zvolený Ján Čarnogurský, za podpredsedu Anton Andráš;

3 11.—4.11.

v Prahe sa konal XVIII. zjazd Komunistickej strany Česko-Slovenska; schválil nový organizačný poriadok (na federálnej úrovni bude stranu reprezentovať 24-členný koordinačný výbor Federálna rada); predsedom Federálnej rady sa stal Pavol Kanis;

5. 11.

v Prahe v Hrzánskom paláci sa uskutočnilo stretnutie predsedov vlád ČSFR, ČR a SR M. Čalfu, P. Pitharta a V. Mečiara; témou rokovaní bolo dopracovanie spoločného vládneho návrhu ústavného zákona o rozdelení kompetencií medzi republiky a federáciu;

7. 11.

Predsedníctvo SNR rozhodlo o zriadení osobitnej parlamentnej komisie, ktorá by mala sledovať dodržiavanie a uplatňovanie zákona SNR o úradnom jazyku v SR;

8. 11.

- v Bratislave pokračuje po týždňovom prerušení hladovka na protest proti prijatému zákonu o úradnom jazyku na Slovensku;
- federálna vláda po prerokovaní otázky kompetencií ako boli formulované 5.11.1990 na stretnutí troch premiérov konštatovala, že jednotlivé články návrhu sú posunuté proti výsledkom práce komisií, ktoré pracovali nad problematikou kompetencií od stretnutia troch vlád v Trenčianskych Tepliciach; rozhodla, že vypracuje a schváli vlastný návrh kompetencií, ktorý bude rešpektovať výsledky pracovných komisií;
- na obvodnom súde Bratislava II sa začalo občianske súdne pojednávanie vo veci J. Budaj — V. Ciklamini; predmetom sporu je žaloba J. Budaja (navrhovateľ) na bývalého 1. námestníka ministra vnútra ČSFR V. Ciklaminiho (odporca) o nezákonné zneužitie jeho osobných spisov;

9. 11.

- v Bratislave za účasti predsedu FZ A. Dubčeka, predsedníčky ČNR D. Burešovej a predsedu SNR F. Mikloška rokovanie osobitných poslaneckých komisií FZ ČSFR, ČNR a SNR o návrhoch SNR a ČNR na prijatie ústavného zákona o ľudských právach a slobodách;

10.—11. 11.

- v Modre pri Bratislave sa z iniciatívy KC VPN uskutočnilo stretnutie politickej a štátnej reprezentácie oboch republík; účastníci sa dohodli na opätovnom stretnutí premiérov vlád a predstaviteľov národných rád po prerokovaní vlastného návrhu o rozdelení kompetencií vládou ČSFR, na ktorom spoločne posúdia návrh spracovaný federálnou vládou;

13. 11.

- pred sídlom KC VPN na Jiráskovej ulici v Bratislave sa (už po druhý raz) zhromaždil dav ľudí skandujúcich heslá: „Totalita VPN“, „Judáši“, „Dost' bolo Prahy“, „Samostatné Slovensko“ a pod.; časť davu na sídlo KC VPN (bránu Mozartovho domu) tentoraz zaútočila aj fyzicky;

- v Prahe v Hrzánskom paláci sa uskutočnilo druhé rozšírené stretnutie predstaviteľov ČSFR, ČR a SR, aby (po ôsmich dňoch) opätovne posúdili návrh na zmeny a doplnenie ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii;
16. 11.
- predseda Výboru Matice slovenskej Jozef Markuš sa stretol so zástupcami účastníkov protestnej hladovky proti schválenému zákonu SNR o úradnom jazyku v SR; v rozhovore so spravodajcom ČSTK J. Markuš uviedol, že sa mu nepodarilo účastníkov presvedčiť, aby hladovku okamžite skončili;
17. 11.
- v Prahe na pozvanie prezidenta V. Havla na oficiálnej pracovnej návšteve ČSFR prezident USA George Bush; popoludní zavítal na Václavské námestie, kde pred 100-tisícovým zhromaždením k výročiu 17. novembra predniesol prejav;
 - v Bratislave na Námestí SNP pri príležitosti 1. výročia 17. novembra zorganizovaný spoločný míting VPN, DS, KDH, Strany zelených, ochranárov, Humanu, EUROUNI, Helsinskej občianskej iniciatívy, študentskej Iniciatívy na obranu demokracie, Charty 77, KAN-u, Občianskej platformy-spoločný problém; míting piskotom, krikom i fyzickými útokmi rušila militantná skupina nacionalistov, ktorí v časovom predstihu obsadili priestor okolo tribúny;
20. 11.
- SNR schválila návrh ústavného zákona o rozdelení kompetencií medzi republiky a federáciu (novelizáciu ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii), ktorý vošiel do povedomia verejnosti ako tzv. kompetenčný zákon;
21. 11.
- predstavitelia VPN, KDH a DS podpísali Dohodu o usporiadaní vzájomných vzťahov;
22. 11.
- do funkcie ministra vnútra SR bol vymenovaný Ladislav Pittner;
- 23.—24. 11.
- komunálne voľby (z celkového počtu zapísaných voličov sa ich v SR zúčastnilo 63,75 %); výsledky (starostovia a primátori, poslanci v samosprávach miest a obcí): VPN — 17,5 %, 20,4 %; KDH — 19,9 %, 27 %; KSS — 24,2 %, 13,6 %; SNS — 1,6 %, 3,2 %; v Bratislave získala VPN 31 mandátov, KDH 11, KSS 2, SNS 18, DS 5, 4 mandáty získali nezávislí kandidáti; za primátora Bratislavy bol zvolený Peter Kresánek (VPN);
- 29.—30. 11.
- prezident Václav Havel na dvojďňovej pracovnej návšteve Slovenska;

DECEMBER '90

6. 12.
- Slovenská republika bola v Štrasburgu prijatá za riadneho člena Združenia európskych regiónov;
 - v Prahe rokovalo rozšírené predsedníctvo vlády ČR a SR; predmetom rokovania opäť otázky kompetencií, pretože z výrokov slovenskej vlády v posledných dňoch podľa českej strany vyplynulo, že slovenská strana zvažuje, kde je hranica tolerovateľných zmien návrhu kompetenčného zákona;

7 12.

v Bratislave na pôde SNR sa uskutočnilo rokovanie predsedu FZ ČSFR A. Dubčeka s predsedom SNR F. Mikloškom, predsedom vlády SR V. Mečiarom a členmi Predsedníctva SNR; témou rokovania bola konečná podoba legislatívnej úpravy kompetenčného zákona, keďže pri prerokovávaní v ČNR a FZ bola podoba návrhu už na schválenie v SR v ČNR a FZ ešte pripomienkovaná;

8 12.

Ústredná rada SNS na svojom zasadnutí v Trenčíne vzala na vedomie vyhlásenie V. Morica, že sa vzdáva funkcie predsedu SNS;

10. 12.

prezident V. Havel predniesol vo FZ prejav, v ktorom navrhol, aby poslanci nkladne (ešte pred kompetenčným zákonom) prerokovali zákon o zriadení ústavného súdu a o referende, ktorých návrhy odovzdal ráno predsedovi FZ; ďalej uviedol, že v najbližších dňoch predloží do FZ návrh zákona, ktorý by až do dňa prijatia novej federálnej ústavy rozšíril právomoci prezidenta republiky; svoje návrhy odôvodnil neexistenciou ústavných prostriedkov, ktorými by bolo možné čeliť hrozbu ústavnej krízy; návrh rokovať prednostne o zákonoch predložených prezidentom neschválilo;

12. 12.

– FZ veľkou väčšinou hlasov schválilo novelu ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o federácii, tzv. kompetenčný zákon;

JANUÁR '91

1. 1.

– začiatok liberalizácie cien;

19.–20. 1.

– v Častej-Papierničke sa uskutočnilo 3. stretnutie predstaviteľov VPN, členov vlád poslancov parlamentov a členov Slovenskej rady VPN; účastníci sa vyslovili „ďalšie formovanie VPN ako politického hnutia“, „zdôraznili význam efektívnej komunikácie a spolupráce najvyšších politických reprezentantov hnutia VPN (A. Dubčeka, F. Mikloška, M. Čalfu, V. Mečiara, F. Gála)“;

30. 1.

– prezident V. Havel na jednodňovej pracovnej návšteve v Bratislave;

FEBRUÁR '91

3. 2.

– v Prahe stretnutie najvyšších predstaviteľov ČSFR, ČR a SR s prezidentom V. Havelom; témou rokovania boli otázky prípravy ústav;

17. 2.

- na Pražskom hrade (v Prahe) druhé kolo rokovaní najvyšších predstaviteľov za účasti prezidenta V. Havla o príprave nových ústav federácie a republík; (KDH trvá na zmluve medzi ČR a SR, resp. ČNR a SNR);

20. 2.

- predstavitelia VPN, KDH, DS a MNI podpísali Dodatok k Dohode koalíčných strán VPN, KDH a DS; MNI sa pripája ku koalícii VPN, KDH a DS ako samostatný partner;

23. 2.

- v Piešťanoch sa konal 1. riadny zjazd Strany zelených; novým predsedom Strany zelených na Slovensku sa stal Peter Sabo;

23. 2.

- v Prahe sa uskutočnil posledný Republikový snem OF; schválil nové stanovy, podľa ktorých budú tvoriť OF dva samostatné politické subjekty (občianska politická strana a občianske politické hnutie), ktoré bude zastrešovať paritne zložený 10-členný koordinačný výbor;

23.—24. 2.

- v Topoľčanoch sa uskutočnil Republikový snem VPN; návrh, aby snem priamo volil predsedu SR VPN, nezískal potrebný počet hlasov; predsedom Slovenskej rady VPN zostal naďalej Fedor Gál;

MAREC '91

2. 3.

- v Galante sa konalo VII. valné zhromaždenie MNI; za predsedu MNI zvolený László A. Nagy;

3. 3.

- vystúpenie Milana Kňažka v Slovenskej televízii v čase vyhradenom pravidelným nedel'ným príhovorom predsedu vlády SR, v ktorom obvinil KC VPN o. i. z pokusu premiérove prejavu cenzurovať;

4. 3.

- v Prahe na Vikárke sa uskutočnilo za účasti prezidenta V. Havla tretie kolo rozhovorov o príprave nových ústav;
- mimoriadne zasadanie ministerského klubu VPN; jeho účastníci (Michal Kováč, Rudolf Filkus, Ján Pišút, Jozef Kučerák, Miroslav Kusý, Peter Zajac, Štefan Nemeš, Juraj Flamik, Peter Tatár, Vladimír Čečetka) odmietli tvrdenie Milana Kňažka v televíznom príhovore 3.3.1991, že by ministerský klub na svojom zasadaní 1. 3. 1991 dal riaditeľovi televízie nejaký pokyn vo veci kazety s televíznym príhovorom predsedu vlády SR, ako aj úvahy o cenzurovaní premiéra zo strany orgánov či reprezentantov VPN;

5. 3.

- v Bratislave v Ružinove v nočných hodinách založená platforma VPN-Za demokratické Slovensko;

5.—6. 3.

- mimoriadne zasadanie Slovenskej rady VPN;

11. 3.

v Bratislave sa uskutočnilo celonárodné zhromaždenie Matice slovenskej na podporu návrhu Deklarácie o štátnej zvrchovanosti SR;

14. 3.

prezident Václav Havel na jednodňovej pracovnej návšteve na Slovensku; na Námestí SNP v Bratislave bol inzultovaný účastníkmi zhromaždenia, ktoré zorganizovala v rámci osláv 52. výročia vyhlásenia slovenského štátu Slovenská národná jednota;

16. 3.

Slovenská rada VPN na svojom zasadaní v Bratislave o. i. konštatovala, že V. Mečiar a M. Kňažko vo svojich funkciách ústavných činiteľov už nereprezentujú hnutie VPN, ktoré ich do nich navrhlo;

23. 3.

v Nových Zámkoch sa konal 2. snem SNS — predsedom strany sa stal Jozef Prokeš; v Martine sa uskutočnilo pracovné stretnutie zástupcov platformy VPN Za demokratické Slovensko; v prijatom uznesení sa o. i. hovorí, že platforma ZDS zostáva súčasťou hnutia VPN a bude sa usilovať o vyriešenie vzniknutej krízy; na stretnutí bol prítomný aj Vladimír Mečiar;

APRÍL '91

10. 4.

— zástupcovia hnutia Za zvrchované Slovensko, Štúrovej spoločnosti, Spolku slovenskej inteligencie Korene odovzdali predsedovi vlády SR V. Mečiarovi deklaráciu Za zvrchované Slovensko a požiadali o jej prerokovanie na pôde SNR;

17. 4.

— stretnutie predstaviteľov slovenskej politickej reprezentácie (F. Mikloško, V. Mečiar, J. Čarnogurský, F. Gál) s prezidentom V. Havlom v Lánoch; témou rozhovorov bola ústava republiky a vnúropolitická situácia na Slovensku;

20. 4.

— predseda SNR F. Mikloško rokoval s predstaviteľmi politických strán a hnutí zastúpených v parlamente o riešení krízy vo vláde SR;

20.—21. 4.

— v Olomouci sa konal ustanovujúci kongres Občianskej demokratickej strany; za predsedu ODS zvolený Václav Klaus;

23. 4.

— Predsedníctvo SNR odvolalo V. Mečiara z funkcie predsedu vlády SR, V. Ondruška z funkcie podpredsedu, A. M. Húsku, L. Košťu, M. Džatka, S. Nováka, M. Kňažka a J. Dubníčka z funkcie ministrov; do funkcie predsedu vlády SR vymenovalo Ján Čarnogurského (KDH);

24. 4.

— v Bratislave na Námestí SNP sa uskutočnil celonárodný míting na protest proti odvolaniu V. Mečiara z funkcie predsedu vlády SR; na mítingu, ktorý moderoval Milan Kňažko, sa zúčastnila aj podpredsedníčka SNR Oľga Keltošová;

začala 13. schôdza SNR; počas jej zasadania vo večerných hodinách skupina de monštrantov z davu zhromaždeného na protest proti odvolaniu Vladimíra Mečiarra z funkcie predsedu vlády SR pred budovou SNR rozbila okno na kancelárii predsedu parlamentu a zaútočila na dvere budovy SNR;

- poslanci SNR v tajnom hlasovaní odvolali Jozefa Kučeráka z funkcie podpredsedu vlády SR (za odvolanie hlasovalo 75 poslancov, 65 proti, 5 poslancov sa zdržalo hlasovania);

27. 4.

- v Košiciach sa konal mimoriadny Republikový snem VPN, ktorý oficiálne potvrdil rozchod oboch platforiem — rozdelenie na dva samostatné politické subjekty: VPN a ZDS; dohodli sa na rozdelení majetku (1:1), k politickej dohode nedošlo;

Poznámka: Prehľady boli zostavené podľa dobovej tlače a stenografických záznamov zo zasadaní SNR

Členovia vlády národného porozumenia — vlády ČSSR vymenovanej prezidentom G. Husákom 10.12.1989:

Marián Čalfa (KSČ), predseda vlády

Valtr Komárek (KSČ), 1. podpredseda vlády

Ján Čarnogurský (bez politickej príslušnosti), 1. podpredseda vlády

František Reichel (ČSL), podpredseda vlády a predseda Štátnej komisie

pre vedecko-technický a investičný rozvoj

Vladimír Dlouhý (KSČ), podpredseda vlády a predseda Štátnej plánovacej komisie

Oldřich Burský (ČSS), podpredseda vlády, poverený riadením

ministerstva poľnohospodárstva a výživy

Jiří Dienstbier (bez politickej príslušnosti), minister zahraničných vecí

Václav Klaus (bez politickej príslušnosti), minister financií

Petr Miller (bez politickej príslušnosti), minister práce a sociálnych vecí

František Pinc (KSČ), minister palív a energetiky

Ladislav Vodrážka (KSČ), minister hutníctva, strojárstva a elektrotechniky

Róbert Martinko (bez politickej príslušnosti), minister vlády

Richard Sacher (ČSL), minister vlády

Členovia (zloženie) vlády ČSFR vymenovanej prezidentom V. Havlom 27. 6. 1990:

Marián Čalfa (VPN), predseda vlády

Václav Valeš (bez politickej príslušnosti), prvý podpredseda vlády

Pavel Rychetský (bez politickej príslušnosti), podpredseda vlády

Jozef Mikloško (KDH), podpredseda vlády

Jiří Dienstbier (OF), podpredseda vlády a minister zahraničných vecí

Miroslav Vacek, minister národnej obrany
Ján Langoš (VPN), minister vnútra
Václav Klaus (OF), minister financií
Slavomír Stračár (VPN), minister zahraničného obchodu
Vladimír Dlouhý (OF), minister hospodárstva
Pavel Hoffman (bez politickej príslušnosti), minister vlády
Petr Miller (OF), minister práce a sociálnych vecí
Jiří Nezval (bez politickej príslušnosti), minister dopravy
Theodor Petrík (bez politickej príslušnosti), minister spojov
Josef Vavroušek (OF), minister vlády
Květoslava Kořínková (bez politickej príslušnosti), ministerka vlády

Vláda národného porozumenia — vláda SSR vymenovaná Predsedníctvom SNR 12. 12. 1989:

Milan Čič (KSČ), predseda vlády, dočasne poverený riadením
ministerstva vnútra a životného prostredia
Josef Markuš (bez politickej príslušnosti), prvý podpredseda vlády,
dočasne poverený riadením ministerstva zdravotníctva a sociálnych
Vladimír Ondruš (bez politickej príslušnosti), podpredseda vlády,
dočasne poverený riadením ministerstva vnútra a životného prostredia
Alexander Varga (bez politickej príslušnosti), podpredseda vlády,
dočasne poverený riadením ministerstva vnútra a životného prostredia
Vladimír Lexa (KSČ), prvý podpredseda vlády a predseda
Slovenskej komisie pre plánovanie a vedeckotechnický rozvoj
Michal Kováč (bez politickej príslušnosti), minister financií, cien a miezd
Ladislav Chudík (bez politickej príslušnosti), minister kultúry
Ivan Veselý (KSČ), minister lesného a vodného hospodárstva
a drevospracujúceho priemyslu
Matej Rolko (bez politickej príslušnosti), minister obchodu a cestovného ruchu
Miroslav Belanský (KSČ), minister poľnohospodárstva a výživy
Ján Ducký (KSČ), minister priemyslu
Ladislav Košťa (bez politickej príslušnosti), minister spravodlivosti
Ladislav Kováč (bez politickej príslušnosti), minister školstva,
mládeže a telesnej výchovy
Ivan Šteis (KSČ), minister výstavby a stavebníctva
Mária Kolaříková (bez politickej príslušnosti), ministerka vlády SSR,
dočasne poverená riadením Výboru ľudovej kontroly SSR

Vláda SR vymenovaná Predsedníctvom SNR 27. 6. 1990:

Vladimír Mečiar (VPN), predseda vlády
Ján Čarnogurský (KDH), prvý podpredseda vlády
Josef Kučerák (VPN), podpredseda vlády pre ekonomickú reformu

Vladimír Ondruš (VPN), podpredseda vlády, riadenie ekonomiky
Gábor Zászlós (VPN-MNI), podpredseda vlády
Anton András (KDH), minister vnútra
Jozef Belcák (KDH), minister hospodárstva
Jozef Dubníček (DS), minister výstavby a stavebníctva
Michal Džatko (KDH), minister poľnohospodárstva a výživy
Rudolf Filkus (VNP), minister/predseda Slovenskej komisie
pre plánovanie a vedecko-technický rozvoj
Ján Holčík (DS), minister priemyslu
Augustín Marián Húška (VPN), minister/predseda pre privatizáciu
a správu národného majetku
Martin Hvozdík (VPN), minister/predseda VĽK
Jozef Chren (KDH), minister obchodu a cestovného ruchu
Milan Křažko (VPN), minister vlády
Ladislav Košta (VPN), minister spravodlivosti
Ladislav Kováč (VPN), minister školstva, vedy, mládeže a športu
Michal Kováč (VPN), minister financií, cien a miezd
Stanislav Novák (DS), minister práce a sociálnych vecí
Viliam Oberhauser (KDH), minister lesného a vodného hospodárstva
Alojz Rakús (KDH), minister zdravotníctva
Ladislav Snopko (VPN), minister kultúry
Ivan Tírpák (KDH), minister/predseda Slovenskej komisie pre životné prostredie

**Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom
o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným
na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989,
zvolení (kooptovaní) za volené obvody na Slovensku 28. 12. 1989:**

do SĽ FZ:

Róbert Harenčár
Slavomír Stračár
Konstantín Viktorín

do SN FZ:

Alexander Dubček
Juraj Mesík

**Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom
o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným
na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989,
zvolení (kooptovaní) za volebné obvody na Slovensku 30. 1. 1990:**

do SĽ FZ:

Ján Langoš
Milan Šútovec
Ernest Valko
Peter Zeman
Eleonóra Sándor

do SN FZ:

Jozef Kučerák
Gyula Popély
Miklós Duray
Zsuzsa Némethová
Ivo Novák

Ladislav Vrba
Oszkar Világi
Karol Hranai
Pavel Šremer
Pavol Balgavý
Ľudovít Baldovský
Július Minka
Anton Juriš
Štefan Kováč
Dušan Macuška
Miroslav Tahy
Michal Geci
Pavol Kanis
Rudolf Filkus
Alfréd Haško
Karol Honner
Jozef Habovštiak
Jozef Bakšay
Ivan Marton
Vladimír Klimeš
Jozef Jankovič

Peter Orban
Magdaléna Kačicová
Karol Seman
Mojmír Kovář
Juraj Holčík
Pavol Sucháň
Marián Posluch
Pavol Hrušovský
František Šulka
Alojz Duha
Štefan Glezgo
Martin Kontra
Peter Rašev
Jozef Olej
Zdenek Červenka
Peter Kulan
Roman Zelenay
Igor Mičieta
Jaroslav Lentvorský
Vladimír Janočko

Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989, zvolení (kooptovaní) za volebné obvody na Slovensku 27. 2. 1990

do SĽ FZ:
Imrich Takács
Karol Gémesi
Ivan Lалуha
Miroslav Kusý

do SN FZ:
Hvezdoň Kočtůch
Peter Gecko
Michal Sýkora

Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989, zvolení (kooptovaní) do SNR 12. 1. 1990:

Sveťo Bombík
Peter Bristenský
Peter Brňák
Ivan Čarnogurský
Jozef Dubníček
Ján Jančík

Martin Krajčovič
Vladimír Krivý
Ivan Laučik
Ivan Lupták
Dalibor Maďar
Miroslav Maxon
Ignác Richter
Marcel Strýko
Edita Šabová
Milan Šimečka
Ján Uher
Ján Vosček
Gábor Zászlós

**Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom
o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným
na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989,
zvolení (kooptovaní) do SNR 9. 2. 1990:**

František Asher (VPN)	Jozef Hübel (VPN)
Ján Bakiča (VPN)	Augustín Húska (VPN)
Viktor Bauer (KSČ)	László Kovács (VNP-MNI)
Ján Bicko (VPN)	Jakub Krigovský (KDH)
Eva Borovská (KDH)	Alica Kršáková (VPN)
Jozef Brilla (KDH)	Stanislav Kunda (DS)
Jozef Csáky (Strana slobody)	Ladislav Leco (DS)
Erika Csekesová (VPN-MNI)	Jozef Lukáč (KSČ)
Dušan Dobrovodský (KDH)	Daniel Macák (VPN)
Samuel Falťan (KSČ)	Ján Masarik (KDH, VPN)
Mária Fialová (Strana slobody)	László Nagy (VPN-MNI)
Milan Ftáčnik (KSČ)	Ján Paučo (VPN)
Eduard Granec (DS)	Ladislav Pirovita (VPN-MNI)
Miroslav Grečný (VPN)	Jozef Pribilinec (KSČ)
Lajos Grendel (VPN-MNI)	Jozef Prokeš (Nezávislé slobodné odbory)
Rudolf Hamerlik (KDH)	Anna Šantová (VPN)
Ľubomíra Haršányová (KDH)	Anton Ťažký (ÚV NF SSR)
Ľubomír Hausdorf (VPN)	Tibor Vecan (DS)
Jiří Hering (VPN)	Peter Weiss (KSČ)
Mikuláš Hirjak (VPN)	Milan Volf (KSČ)
Ivan Hudec z Bratislavy (KSČ)	
Ivan Hudec z Rožňavy (VPN)	

Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989, zvolení (kooptovaní) do SNR 1. 3. 1990:

Ján Budaj (VPN)

František Mikloško (VPN)

Boris Zala (Sociálnodemokratická strana)

Menoslov poslancov, ktorí boli v súlade s ústavným zákonom o voľbe nových poslancov zákonodarných zborov, schváleným na 19. spoločnej schôdzi SĽ a SN FZ ČSSR 28. 12. 1989, zvolení (kooptovaní) do SNR 29. 3. 1990:

Eduard Barány (KSČ)

Ján Bunčák (KSČ)

Pavel Delinga (Československá strana poľnohospodárska)

Juraj Hrabko (VPN)

Michaela Klimanová-Trizuljaková (VPN)

Erika Krčová (KDH)

Jozef Moravčík (VPN)

Pavol Okres (VPN)

Anton Popovič (VPN)

Július Puškár (Strana slobody)

Stano Radič (VPN)

Helena Rozinajová (KDH)

Gabriela Rothmayerová (KSČ)

František Slušný (DS)

Milan Šikula (KSČ)

Peter Tatár (VPN)

Milan Zemko (VPN)

Výber dobových dokumentov

Pobúrení násilnými zákrokmi proti nedávnej pokojnej študentskej manifestácii v Prahe, sa stretli zástupcovia kultúrnej a vedeckej verejnosti a rozhodli sa utvoriť združenie

VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU.

Naším cieľom je prispieť k ukončeniu násilností a k nevyhnutným spoločenským zmenám.

Hlboko nás znepokojuje súčasný stav československej spoločnosti. Už pridlho sme svedkami deformácií v spoločenskom a politickom živote, chronických chorôb ekonomiky, klesania úrovne sociálnej a zdravotníckej starostlivosti, školstva a kultúry, rôznych prejavov sociálnej nespravodlivosti, nedodržiavania platných zákonov, devastácie životného prostredia, narastajúcich napätí medzi jednotlivými skupinami obyvateľstva, generáciami, medzi národmi a národnosťami ČSSR a prehlbujúcej sa mravnej krízy. Nespravodlivo sa odmeňuje práca, existuje množstvo neodôvodnených privilégií, chýba pravdivé informovanie verejnosti.

Doterajšie spôsoby riešenia problémov zlyhávajú. Rastie nespokojnosť ľudí a súčasne i ľahostajnosť a pocit sklamanania.

Chybné hodnotenie vzniknutej situácie vedie napokon k násiliu na uliciach. Sme presvedčení, že z tohto stavu sa nedostaneme bez aktivity nás všetkých.

Zasadzujte sa spolu s nami za otvorenie spoločenského dialógu, za skutočnú, nie iba predstieranú demokraciu. Vstupujme so svojou iniciatívou za zlepšenie pomerov, každý na svojom mieste, na pracovisku, v škole, na verejnosti. Apelujme v tomto duchu na spoločenské a politické organizácie, ktorých sme členmi. Žiadajme všetci, aby nás a naše záujmy na všetkých úrovniach zastupovali čestní ľudia, ktorí majú našu dôveru.

Dnes, na prahu posledného desaťročia tohto tisícročia, sa aj pre našu krajinu otvára reálny priestor pre demokraciu a cestu za dôstojným životom, ktorú už nastúpili okolité krajiny.

Je pre nás neprijateľné, aby naša krajina so svojimi demokratickými tradíciami a miliónmi tvorivých ľudí ostala ostrovom stagnácie a úpadku.

Zoberme ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk!

*VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU,
Bratislava 20.11.1989*

**Stanovisko združenia „Verejnost' proti násiliu“ (ďalej VPN)
k vyhláseniu vlády ČSSR, ČSR, SSR k udalostiam 17. 11. 1989 v Prahe
(uverejnené 21.11.1989)**

1. VPN žiada zmenu vládneho stanoviska, pokiaľ ide o hodnotenie udalostí 17.11.1989. Žiadame, aby sa vlády dištancovali od brutálneho násilia a vinníci boli potrestaní podľa zákona, pretože tento zásah vyvolá atmosféru konfrontácie a násilia.
2. Násilnosti poriadkových síl sú v rozpore s proklamovaným vládnyim stanoviskom o „jednoznačne politickom riešení problému“. Je absurdné, že ho vlády dodatočne ospravedlnili. Žiadame zmenu vládneho stanoviska k pražským násilnostiam, žiadame odstúpenie všetkých predstaviteľov strany a vlády priamo zodpovedných za eskaláciu násilia a vnútropolitickú krízu. Žiadame vytvorenie nezávislej parlamentnej komisie doplnenej zástupcami nezávislých iniciatív, sociálnych hnutí i ostatnej občianskej verejnosti.

Súčasne žiadame:

- Chceme viesť dialóg, no nie v atmosfére represíí. Preto prepust'ite politických väzňov.
- Žiadame, aby sa zástupcovia VPN, študentov a iných spoločenských skupín mohli stretnúť s predsedom vlády SSR.
- Žiadame okamžitý priestor v prostriedkoch masovej komunikácie. Všetky fungujú z našej práce a z našich daní. Musia slúžiť občanom.
- Oceňujeme fakt, že poriadkové sily na Slovensku nevyvolávajú nepokoje. Požadujeme však vytvorenie technických podmienok, umožňujúcich pokojný priebeh mítingov (vylúčenie dopravy, primerané kryté priestory, zosilovače a pod.).
- Ak sa vláda SSR zreteľne politicky nevysloví, ak ostane v týchto dňoch vo vyčkávacej pozícii, morálne sa diskvalifikuje.
- Obraciame sa na všetkých šéfredaktorov v prostriedkoch masovej komunikácie — umožnite šíriť iba pravdivé informácie. Šírením lži a poloprávd staviate sa na stranu násilia.
- Vyzývame všetkých členov KSČ, aby neodkladne zaujali vo svojich organizáciách jasný postoj k súčasnej politickej situácii.
- Plne sa stotožňujeme so stanoviskom Občianskeho fóra, ustanoveného v Prahe.

V Bratislave 21. 11. 1989

Vyhlasenie radových komunistov.

Podpísaní radoví komunisti oboznámili sme sa s vyhlásením združenia Verejnosť proti násiliu a bez výhrad sa k tomuto postoju pripájame.

Zároveň vyslovujeme svoju nespokojnosť so stanoviskom, aké k represáliám v Prahe a k následným reformným iniciatívam mládeže a celej verejnosti zaujalo stranícke a štátne vedenie.

Vlády ČSSR, ČSR a SSR vo svojom spoločnom vyhlásení označili tieto reformné iniciatívy za činnosť protištátnych živlov. Domnievame sa, že vlády, ktoré označia mládež a verejnosť svojej krajiny za protištátne živly, nemajú morálne právo nazývať sa ďalej vládami.

Vedenie komunistickej strany označilo kritiku, smerujúcu na jeho adresu a na adresu konkrétnych funkcionárov, za ohrozovanie socializmu. Domnievame sa, že vedenie strany, ktoré megalomansky stotožnilo samé seba so socializmom, nemá morálne právo byť ďalej vedením strany.

Ako radoví členovia strany odmietame ďalej robiť španielsku stenu vedeniu, ktoré si už roky uzurpuje právo vládnuť bez kontroly v našom mene a zneužíva proti nám tzv. stranícku disciplínu, ktorou nás zaväzuje k mlčaniu. V Sovietskom zväze bola takto chápaná stranícka disciplína zneužitá na spáchanie 40 000 000 vrážd a o ďalších miliónoch zničených životov a zmarených existencií ani nehovoriac. A podobne to bolo a dodnes je u nás.

Preto sme presvedčení, že ak treba hľadať protištátne živly, treba ich hľadať odhora. Preto sme presvedčení, že ak treba hovoriť o ohrození socializmu, treba hovoriť o jeho ohrození zhora.

Ako radoví členovia strany pokladáme v tejto chvíli a po represáliách 17. novembra 1989 v Prahe nielen za svoje právo, ale aj za svoju povinnosť žiadať, aby sa Komunistická strana Československa očistila jediným možným spôsobom — a to tým, že sa dobrovoľne a ihneď vzdá svojho protiprávneho a iba násilím udržiavaného¹ vedúceho postavenia v spoločnosti.

*Lubomír Feldek
V Bratislave 21.11.1989*

Rezolúcia zo zhromaždenia občanov dňa 22. 11. 1989 na Námestí SNP v Bratislave predsedovi vlády SSR

Vedení snahou povedať definitívne nie akémukoľvek násiliu a odvrátiť krízové javy vo všetkých oblastiach nášho života, pripájame sa k hnutiu českých občianskych iniciatív a prijímame túto rezolúciu, ktorou požadujeme:

1. Zmeňte svoje stanovisko k brutalite 17.11.1989 v Prahe.
2. Okamžité odstúpenie tých politikov, ktorí sú úzko spátiť so stalinizmom a neostalinizmom a sú politicky zodpovední za stagnáciu a úpadok našej spoločnosti.
3. Dôsledne prehodnotiť snahu o reformu našej spoločnosti, ktorej dôsledkom boli udalosti rokov 68—69. Otvoriť diskusiu o vstupe spojeneckých vojsk do Československa v auguste 1968.
4. Politicky a právne rehabilitovať všetky osoby nespravodlivo prenasledované a umožniť im vstup do verejného a politického života. Prepustiť všetkých odsúdených a súdených z politických dôvodov.
5. Prijať už dlho odkladaný zákon o zhromažďovaní a spolčovaní na demokratických princípoch a umožniť tak slobodnú politickú, názorovú a záujmovú diferenciaciu našich občanov.
6. Uskutočniť dôslednú reformu volebného systému, prostredníctvom ktorého si ľud bude voliť svojich zástupcov s reálnou možnosťou ich odvolania. Zákonne zaručiť účasť občanov a ich organizácií pri navrhovaní kandidátov a pri kontrole priebehu volieb.
7. Zaručiť zástupcom iniciatívy Verejnosť proti násiliu bezprostredný prístup do tlače, rozhlasu a televízie, aby mohli osloviť všetkých našich občanov.

Občianska iniciatíva VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU

Vznikla na pôde mestskej organizácie Zväzu slovenských výtvarných umelcov. Združuje aktivistov a signatárov z radov slovenskej vedeckej a kultúrnej obce, ochranárov, novinárov, spisovateľov, ale aj robotníkov a zamestnancov — občanov, ktorí odmietajú násilie v politickom, kultúrnom a verejnom živote.

Prvé prehlásenie iniciatívy, rozhodne odmietajúce násilie v pražských uliciach a žiadajúce očistu verejného života od stalinistov a ich metód podpísalo zatiaľ (za 3 dni) už tisíce občanov. VPN verí, že prerastie do celospoločenského hnutia proti všetkým formám násilia v našom živote.

Pracovný koordinačný výbor tvoria: Miroslav Cipár, maliar, Ľubomír Feldek, spisovateľ, Milan Kňažko, herec, Ján Budaj, ochranár, Fedor Gál, prognostik, Laco Snopko, dramaturg, Eugen Gindl, novinár, Peter Zajac, literárny vedec, Vladimír Kompánek, sochár, Martin Bútora, sociológ, Rudo Sikora, maliar. Medzi jednatelmi iniciatívy sú okrem nich: Valér Mikula, kritik, Peter Tatár, ochranár, Martin Šimečka, spisovateľ, Miroslav Kusý, politológ, Miloš Žiak, spisovateľ, Jozef Kučerák, ekonóm, Mária Filková, ochranárka, Martin Porubjak, dramaturg, Bohuslav Kraus, architekt, Juraj Záriš, pedagóg, Jozef Jankovič, sochár, Alfréd Zimmerman, programátor — iniciatíva je otvorená, aktivisti sa môžu prihlásiť denne o 17,00 hod. vo výstavnej sieni MO SZVU na Dostojevského rade 2, (Umelecká beseda pri starom moste) alebo na sekretariáte MV SZOPK na Markušovej č. 2.

Doteraz VPN: zbiera podpisy proti násiliu, usiluje sa zabrániť incidentom pri pouličných demonštráciách, žiada prepustiť politických väzňov, žiada priestor v masmédiách a zabezpečenie technických zariadení na demonštrácie (dokument z 21. 11. 1989).

VPN podporuje požiadavky študentov vysokých a stredných škôl celého Československa a stanovisko Občianskeho fóra.

Bratislava 22. 11. 1989

**PROGRAMOVÉ VYHLÁSENIE občianskej iniciatívy
VEREJNOSŤ PROTI NÁSILIU a KOORDINAČNÉHO VÝBORU
SLOVENSKÝCH VYSOKOŠKOLÁKOV**

25. 11. 1989

1. Žiadame vytvoriť zo Slovenskej národnej rady skutočný parlament slovenského národa, v ktorom budú mať zastúpenie všetky zložky našej spoločnosti.
2. Žiadame zaručiť úplnú slobodu tlače. Novinári, zvolte si už dnes také vedenia redakcií, ktoré túto slobodu zaručia.
3. Žiadame zaručiť slobodu podnikania, zhromažďovania, spoločovania, pohybu, svedomia a ďalšie občianske práva a slobody.
4. Žiadame zrušiť vedúcu úlohu KSČ zakotvenú v ustave a v tomto zmysle zmeniť ústavu.
5. Žiadame odideologizovať školstvo a kultúru a oddeliť kultúru od štátneho riadenia.
6. Žiadame zaručiť nestrannosť súdov a prokuratúry a vytvoriť skutočný právny štát.
7. Žiadame dôslednú odluku cirkvi od štátu.
8. Žiadame slobodné odborové hnutie a nezávislé študentské organizácie.
9. Žiadame zrovnoprávniť všetky formy vlastníctva.
10. Žiadame dôsledne demokratickú federáciu Čechov a Slovákov a zákonné upravenie práva a postavenie národností na princípe plnej a faktickej rovnoprávnosti.
11. Žiadame reálne zaručiť právo na zdravé životné prostredie.
12. Žiadame zaručiť rovnakú šancu pre všetkých pri voľbe povolania a naplnení životnej dráhy.

**Vyhlasenie občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu
zo dňa 26. novembra 1989, 13.00**

- V súčasnej krízovej politickej situácii prijala VPN toto stanovisko:
- VPN vyjadrilo svoje programové požiadavky v dvanásťbodovom stanovisku, ktoré zverejnilo 25. novembra 1989.
 - VPN pokladá za najzásadnejšie dve požiadavky:
 - a) zrušenie ústavného zakotvenia vedúcej úlohy strany
 - b) urýchlené vyhlásenie slobodných volieb
 - VPN žiada, aby sa politické vedenie krajiny, stranícke a štátne orgány ČSSR a SSR k týmto požiadavkám neodkladne vyjadrili a nepredlžovali súčasnú politickú krízu.
 - VPN plne podporuje iniciatívu Občianskeho fóra. Člen Koordinačného výboru VPN Milan Kňažko je súčasne členom Koordinačného výboru Občianskeho fóra.
 - VPN vyzýva všetkých občanov v mestách a obciach Západoslovenského, Stredoslovenského a Východoslovenského kraja, aby slobodne vyjadrili svoju vôľu a vzali svoje záležitosti do vlastných rúk. Buďte slobodní! Buďte s nami!
 - Podporte nás generálnym štrajkom 27. novembra 1989 od 12.00 do 14.00 hod.

Verejnosť proti násiliu Vyjadrenie KV VPN k zloženiu vlády SSR

Zloženie novej slovenskej vlády zodpovedá tomu, s čím nás oboznámil zostavovateľ vlády akademik Milan Čič pri včerajšom stretnutí. Domnievame sa, že niektoré kreslá dostali schopní odborníci. Sú však i rezorty obsadené narýchlo a rezorty bez ministra. Kandidáti na zatiaľ neobsadené kreslá ministra vnútra a životného prostredia, ministra zdravotníctva a sociálnych vecí a ministra predsedu Výboru ľudovej kontroly sa budú musieť predstaviť verejnosti so svojím programom.

Verejnosť tiež čaká na urýchlené predstavenie programov ostatných ministrov, ktorí boli zvolení.

Do tretice, koordinačný výbor a celá slovenská verejnosť očakáva v najbližších dňoch konkrétny politický, sociálny a ekonomický program slovenskej vlády.

Pokiaľ ide o zastúpenie VPN v novej vláde — súhlasili sme s účasťou jedného z členov KV VPN, Ing. Vladimíra Ondruša, ktorý je vo vláde akademika M. Čiča podpredsedom povereným nadrezortnou problematikou životného prostredia. Považujeme ho zároveň za pozorovateľa, ktorý nám bude sprostredkovať priame informácie o situácii vo vláde Slovenska.

VPN v budúcnosti bude spolu s celou slovenskou verejnosťou pozorne sledovať počinanie nového predsedu vlády a ministrov jeho vlády.

☉čakávame neodkladné legislatívne zmeny, ktoré dajú právne garancie (dali sme konkrétne návrhy prijatých opatrení).

Očakávame otvorenú hru.

Očakávame odbúravanie starých rezortných aparátov, ktoré brzdia štrukturálne zmeny na jednotlivých ministerstvách.

Očakávame maximálne posilnenia samostatnosti a iniciatívnosti slovenskej vlády voči federálnej.

Očakávame nový prístup vo vzťahu medzi vládou a občanmi.

Očakávame odvážne, netradičné rozhodnutia, nový priestor pre každého aktívneho občana — politický i ekonomický.

Očakávame odstránenie bariér, ktoré bránia podnikavosti a rozvoju tržného hospodárstva.

Očakávame, že vláda zaradí národné výbory pod svoju pôsobnosť a v zhode s požiadavkami miestnych občianskych iniciatív preverí odbornú a občiansku spôsobilosť funkcionárov na všetkých stupňoch štátnej správy.

(Verejnosť, 15. 12. 1989, s. 3)

Téma dňa: prezident

Po dvadsiatich rokoch prezidentstva človeka, ktorý stratil našu dôveru, ocitli sme sa zrazu v opačnej situácii — zdá sa, že stratíme zo zreteľa jedno z hlavných hesiel Nežnej revolúcie — „Všetci spolu“. Máme naraz dvoch kandidátov na funkciu prezidenta, oboch s dôverou občianstva. KV VPN v časoch jedného uchádzača podporilo kandidatúru V. Havla. Keď sa ukázalo, že A. Dubček sa zrejme môže stať ďalším kandidátom, KV VPN doplnil svoje stanovisko o žiadosť, aby sa všetci kandidáti mohli o funkciu prezidenta rovnoprávne uchádzať s tým, že im bude umožnené vystúpiť v masmédiách s politickým programom.

Čoskoro sa ukázalo, že existencia dvoch kandidátov na funkciu prezidenta sa môže stať spôsobom, ako vraziť klin do jednoty demokratických síl. Tomu malo zrejme poslúžiť i nepravdivé tvrdenie redaktora Pravdy, podpisujúceho sa skratkou (fm), ktorý 12.12.1989 napísal, že KV VPN je zásadne proti kandidatúre A. Dubčeka.

Čoraz častejšie sa kandidatúra A. Dubčeka stavia vo vyhláseniach niektorých jeho zdanlivých priaznivcov ako kandidatúra Slováka proti Čechovi. Hádám ani netreba pripomínať paralelu s rokom 1968, keď sa demokratizácia stavala do protikladu s národnou samostatnosťou — s federalizáciou. Tento recept vtedy spôsobil veľa zla: po potlačení demokratizácie sa nepodarilo dovŕšiť ani federalizáciu. Rovnako pochybné sú dnes rady našepkávačov, ktorí volajú po konfrontácii s českým kandidátom. V atmosfére, ktorú sami vytvárajú, chcú referendum. Akoby nechceli vidieť, že v nacionalisticky ladenej kampani nemôže v žiadnom referende zvíťaziť kandidát 5 miliónového národa voči 10 miliónom českých hovoriacich občanov ČSSR.

KV VPN sa v tejto situácii obrátil na obe politické osobnosti a vyzval ich k vzájomnému dorozumeniu. Pre zmierenie vznikajúceho napätia sme tiež zastavili volebnú kampaň pre ktoréhokoľvek kandidáta na prezidentský úrad.

Naša výzva priniesla ovocie: ako sme sa dozvedeli zo sobotňajšieho príhovoru V. Havla, osvojil si náš názor a prehlásil, že svoju kandidatúru na prezidenta viaže na postoj A. Dubčeka.

*Koordináčny výbor VPN
pondelok 18. 12. 1989, 7.00*

Téma dňa: KÁDRE

Koordináčny výbor k tomu zaujíma toto stanovisko:

1. Národné výbory všetkých stupňov

- a) Je potrebné oddeliť kontrolnú funkciu od vládnej. Znamená to, že v aparáte NV nemajú byť žiadni poslanci.
- b) Urýchlene je potrebné novelizovať zákon o voľbách do NV tak, aby funkcionári NV boli volení občanmi tej oblasti, ktorú spravujú, a to priamymi voľbami.

2. Inštitúcie a podniky

Zamestnanci môžu vedúcim a riadiacim pracovníkom vyjadriť dôveru, alebo nedôveru. Spôsob, akým má tento proces prebiehať, treba stanoviť (pre podniky riadené federálne, rezortne i pre podniky riadené NV) a zverejniť. Zodpovednosť za vysvetlenie, ktoré sa oneskoruje za vývojom situácie, leží na vláde, resp. na jednotlivých ministroch. Výdatnou pomocou tu môže byť spolupráca so spontánne vznikajúcimi fórami odborníkov jednotlivých profesií. Upozorňujeme, že ďalšie zatváranie očí pred situáciou môže spôsobiť škody. Rovnako je potrebné určiť spôsob preskúmania v prípade, keď sa vedúci pracovník po vyslovení nedôvery zo strany pracovníkov svojej funkcie dobrovoľne nevzdá a tiež spôsob, ako budú obsadzované vedúce posty. Doporučujeme konkurzné konania. Ešte raz zdôrazňujeme, že k realite masového vyjadrovania sa pracujúcich ku kompetencii vedenia jednotlivých podnikov a inštitúcií sa neodkladne musia vyjadriť ministri jednotlivých rezortov, resp. vláda.

3. Kontrolné orgány

Domnievame sa, že by mali byť obsadzované výlučne osobami bez straníckej príslušnosti. Voľba riadiacich pracovníkov kontrolnej sféry (Výbor ľudovej kontroly), by sa mohla diať priamym spôsobom (podobne ako do NV) s tým, že na túto činnosť by mohli kandidovať práve aktivisti z radov VPN.

Poznámka: Prosíme vás, aby ste vyjadrenia nedôvery (aj kópie hárkov s podpismi) okrem patričného rezortného ministerstva posielali tiež na KV VPN, Jiráskova 10, 811 01 Bratislava.

(Verejnosť, 19.12.1989, s. 1)

Stanovisko VPN k väzenskej problematike

Aktuálna situácia v našich väzniach, ktorú považujeme v mnohých ohľadoch za dôsledok deformovaného spoločenského vývoja v uplynulých desaťročiach, kulminovala v posledných dňoch. VPN v tejto situácii poskytla „prvú pomoc“ tým, že sprostredkovala styk väzňov s vládou, bola prítomná pri jednaniach a zabezpečila aj niektoré celkom konkrétne akcie (späté napríklad so zdravotnou pomocou pre uväznených). Konali tak v duchu svojho presvedčenia, že treba predchádzať násiliu v každej forme. KV VPN je presvedčený, že prejavy nespokojnosti v niektorých NVÚ sú vyvolané často neľudskými pomermi, v ktorých žili odsúdení, ba i príslušníci ZNV a ktoré bude treba zmeniť.

V tejto súvislosti však treba zdôrazniť: Otázky amnestie nespádajú do oblasti kompetencie VPN, ale vlády. Amnestiu považujeme za závažný krok a KV VPN upozornil kompetentné orgány na zložitosť tohoto kroku, ktorý predpokladá, že je uváženy nielen rozsah a spôsob prevedenia amnestie, ale i riešenie sociálnych predpokladov návratu odsúdených do civilného života.

Podobne otázky späté s primeranosťou trestov a správnosti postupov, ktoré začína riešiť špeciálna vládna komisia a ministerstvá spravodlivosti. Nie sme tiež schopní poskytovať jednotlivcom a inštitúciám odborné vysvetlenia. Čo však chceme, môžeme a musíme urobiť, je riešenie problémov spätých s humanitárnymi otázkami väzenského života.

(Verejnosť, 29.12.1989, s. 6)

Čas skúšky

Pred niekoľkými týždňami bolo Československo v centre pozornosti svetovej tlače a vďaka svojej nenásilnej revolúcii sa znovu vrátilo medzi kultúrne národy Európy. Každý vedel, aký balík problémov (ekonomických, politických, národnostných, sociálnych) sa nazbieral v Československu za polstoročie od Mníchova. Každý vedel, že v Československu vládne mocenská mafia, ktorá je neschopná, ale bezohľadná. Práve preto svetu vyrazila dych rýchlosť a nenásilnosť nežnej revolúcie.

A potom prišiel každodenný život. Svetová tlač má svoje svetové senzácie a my máme svoje balíky problémov. Sú také veľké, že sa samé roztvárajú.

A samozrejme, stáva sa, že problémom na svet pomôže ktosi, komu vyhovuje, že sa teraz zvyšuje napätie.

Tak sa napríklad snažili niektorí vniesť rozkol medzi Slovákov a Čechov pri voľbe prezidenta. Alebo využiť amnestiu na šírenie strachu a na rozdelenie spoločnosti na dva tábory. Alebo rozoštváť proti sebe Maďarov a Slovákov. Komunistov a nekomunistov.

Konštruktívne skupiny a jednotlivci sa zo všetkých síl bránia tomu, aby sa namiesto budovania novej občianskej dohody začala u nás dlhodobá spoločenská hádka — napriek tomu rastie spoločenské napätie. Prečo?

Najmä preto, že nahromadených problémov je naozaj priveľa. Kým sme spolu stáli na blúciach a námestiach a zvonili zväzkami kľúčov — boli sme zajedno.

Potom sa revolúcia začala rozmieňať na drobné. Jednoznačne sa to prejavilo na našej korešpondencii: po listoch vyjadrujúcich podporu nás verejnosť zahrnula žiadosťami o pomoc. Každý chce vyriešiť svoje problémy.

Najťaživejším problémom súčasnosti je „kádrová vojna“. Ako k nej vlastne prišlo?

Na začiatku stojí oprávnená požiadavka občanov, aby sa to, čo sa dialo na úrovni centrálnych orgánov, udialo i na nižších úrovniach. Teda, aby sa vymenili skompromitované vedúce kádre. Pokrivený spôsob výberu kádrov je prapôvodcom spoločenských, politických, výrobných, ekologických atď. problémov. Ľudia v televíznych prenosoch videli, ako sa rekonštrukcie vlád ukončujú a mnohí sa zľakli, že všetko je vlastne uzavreté, že u nich už zmeškali vlak. Mnohí začali byť netrpezliví. Chýbali informácie o tom, ako bude postupovať vláda, ľudia sa oprávnené pýtali, či KSČ hodlá plniť v praxi zrušenie svojej vedúcej úlohy a oprávnené otázky vyvolávali i nedostačujúce informácie z KV VPN. K hodnoteniu postupu všetkých týchto troch rozhodujúcich politických síl v prvých týždňoch tohoto roku sa vrátíme v budúcom čísle. Treba sa však — nám z hnutia VPN — zaoberať otázkou ako sa zachovať v situácii, keď spontánna vlna ľudového odporu voči vedúcej úlohe KSČ, zrušenej podľa zákona, ale nezrušenej v praxi radikalizuje hnutie, na mnohých miestach sa začali používať nedemokratické metódy, do hnutia sa dostávajú kariéristi... Vyzývame všetkých, ktorí sú odhodlaní vytrvať v boji za demokraciu — nepripustíme, aby sa v radoch aktivistov VPN zahniezdilo násilie, ktoré chceme z verejného života vyhnať. Chovajme sa ako občania, nie ako kádrováci. Nech našimi nepriateľmi nie sú jednotlivci — ale systém, ktorý nás všetkých krivil. Za jeho dlhoročnú existenciu nenesú všetci rovnakú zodpovednosť — ale všetci máme na nej akýsi svoj podiel zodpovednosti. Straníci, ale aj nestraníci. Hnutie VPN nie je iniciatívou za nahradenie komunistov nekomunistami. Sme hnutím za pozdvižnutie kvality slovenského občianskeho života, za kriesenie de-

mokratickej tradície Slovákov. Boj proti totalitnému systému sa nesmie premeniť na boj o osobné výhody — kto si to zamieňa, nemá nič s naším hnutím.

Vyzývame prebudené občianstvo Slovenska — nedovoľme rozbiť naše hnutie. Prišiel čas skúšky. Vieme, že sme na ňu málo pripravení. Veď s demokraciou v praxi nemáme žiadnu skúsenosť. Predsa, ak v nej neobstojíme, šancu, na ktorú sme čakali toľké desaťročia, premárnime.

KV VPŇ

(Verejnosc', 23.1.1990, s. 1)

Vyhlásenie VPN a MNI (o spolužití národov, národných menšín a etnických skupín na Slovensku)

Dňa 6. januára 1990 sa uskutočnilo na pôde Maďarskej nezávislej iniciatívy stretnutie Koordinačného výboru VPN, zboru a tlačových predstaviteľov MNI, na ktorom sa prerokovali spôsoby budúcej spolupráce a koordinácie činnosti oboch iniciatív. V rámci tejto spolupráce predstavitelia VPN a MNI vypracovali spoločné stanovisko o spolužití národov, národných menšín a etnických skupín na Slovensku ako východisko riešenia tohto problému v Československu a v Strednej Európe.

V minulom roku sme boli svedkami vzniku nových, demokratických spôsobov riešenia spoločenskej krízy vo východnej a strednej Európe. Treba si **však uvedomiť, že životnosť a perspektívy vzniku nových demokratických štruktúr závisia vo veľkej miere od schopnosti prekonať národné a nacionalistické predsudky, koreniace v historických nánosoch regiónu.**

Nová situácia nášho regiónu si vyžaduje nové prístupy nielen v oblasti rovnoprávných vzťahov jednotlivých štátov a národov, ale aj v problematike národných menšín a etnických skupín, a to aj v medzinárodných súvislostiach. Treba **skončiť s „národnostnou politikou“ totalitárnych režimov, prekonať dedičstvo stalinizmu, starých nedorozumení a rozporov, ktoré vznikli v dôsledku dlhodobej chybnej politiky nedemokratických štátnych útvarov, neuznávajúcich rovnoprávnosť všetkých národov, národných menšín a etnických skupín. Pripravovaný program občianskeho hnutia VPN, ako aj program MNI bude obsahovať popri kapitolách o politickom systéme, ekológii, hospodárstve, sociálnych istotách, zdravotníctve, školstve, kultúre a ostatných oblastiach spoločenského života aj podrobný návrh na riešenie a spôsoby spolužitia našich národov, národných menšín a etnických skupín. Riešenie by malo vychádzať z týchto zásad:**

- Východiskovým bodom a cieľom úsilí vo všetkých sférach spoločenského života je občan, jednotlivec. Štátotvornými subjektami sú všetci občania štátu.
- VPN a MNI sa zasadujú za plné rešpektovanie suverenity štátov a nedotknuteľnosť štátnych hraníc v Európe pri súčasnom zvyšovaní priechodnosti a priepustnosti hraníc. Odmietajú zároveň princíp reciprocitu v riešení otázok národných menšín, uvedomujúc si, že uplatňovanie takéhoto princípu by dostalo všetky menšiny do vzájomného postavenia rukojemníkov. Zaručenie občianskych a k nim prislúchajúcich menšinových práv nemôže byť ani u nás závislé na politike a praxi iných štátov. Prekonať nacionalistické predsudky možno len demokratickým, kultúrnym spôsobom, vzájomnou úctou a rešpektovaním. U príslušníkov všetkých národov a národných menšín Československa treba vytvoriť vedomie tolerancie a vzájomného rešpektovania.

Príslušnosť k národu je základným ľudským právom. Národom, národným menšinám a etnickým skupinám prislúchajú kolektívne práva. Z týchto kolektívnych práv vyplývajú každému ich príslušníkovi práva individuálne.

Vychádzajúc zo spolupatričnosti a vzájomnej podmienenosti ľudských a občianskych práv a slobôd, resp. národných, menšinových a etnických kolektívnych práv **odmietame minulosť a súčasnú prax a pokusy uplatňovať kolektívnu zodpovednosť a obviňovať národné, menšinové či etnické skupiny ako celky. Stalinizmus a nacizmus**

dávali hrôzostrašné príklady toho, čo znamená „kolektívne potrestanie“ tej ktorej skupiny obyvateľstva.

Na základe kolektívnych práv národov, národných menšín a etnických skupín im prislúcha samospráva vo všetkých záležitostiach, týkajúcich sa ich výlučne ako aj rovnoprávne spolurozhodovanie vo všetkých záležitostiach, týkajúcich sa aj ich.

Pri sledovaní realizácie kolektívnych práv národov, národných a etnických menšín treba vychádzať z ustanovení záverečného dokumentu KBSE v Helsinkách a záverov následných konferencií a z priority medzinárodného nad vnútroštátnym právom — táto zásada sa premietla do Viedenského následného dokumentu KBSE. Viedenský dokument umožňuje vzájomnú kontrolu štátov pri dodržiavaní ľudských práv a v tomto rámci aj práv národov, národných a etnických menšín. V Európe sa tak postupne vytvára nadštátny systém kontroly dodržiavania ľudských práv. Tento systém by sa mal stať medzinárodnou zárukou ochrany práv národov, národných a etnických menšín.

Závažnosť problematiky národov, národných a etnických skupín nezávisí od ich početnosti.

Tieto zásady priamo nadväzujú na dvanásťbodové programové vyhlásenie VPN z 25. novembra 1989, ktoré sa zasadzuje za plnú a faktickú rovnoprávnosť národov, národných menšín a etnických skupín v Československu.

Základné skupiny VPN a MNI — podobne ako KV VPN a zbor predstaviteľov MNI — budú spolupracovať v duchu a záujme demokratických princípov, pluralizmu, ochrany ľudských a občianskych práv a slobôd.

VPN a MNI zároveň vstupujú do rokovania s maďarskými štátnymi predstaviteľmi o rovnoprávnom postavení Slovákov v Maďarsku. Doriešenie rovnoprávného postavenia národov, národných menšín a etnických skupín je jedným zo základných kľúčov, otvárajúcich Československu cestu do demokratickej Európy.

*Bratislava 21. 1. 1990
(Verejnôst', 23. 1. 1990, s. 1)*

KOMUNIKÉ o stretnutí politických strán a hnutia VPN

14. februára 1990 sa stretli za okrúhlym stolom predstavitelia VPN, Demokratickej strany, Strany slobody, Kresťanskodemokratického hnutia s predstaviteľmi KSS, aby prerokovali aktuálny problém spravodlivejšieho prerozdelenia novinového papiera. Toto stretnutie sa uskutočnilo preto, že z celkového množstva novinového papiera — 7191 ton používaného na politickú tlač — 6658 ton patrí KSS (Pravda, Új Szó). Prídel papiera na občasníky Verejnosť a Nap pri periodicite dvakrát za týždeň stačí iba do konca februára. Ostatné politické strany a hnutia majú dohromady iba 160 ton (Demokratická strana 147 t, Strana Slobody 13 t, KDH 0 t).

Predstavitelia KSS navrhli, že sú ochotní vzdať sa 2 000 t, ale až od 1. apríla 1990. Zároveň navrhli, že deficit papiera na Slovensku by sa nemal riešiť na úkor KSS, ale by sa mal získať prerozdelením celoštátnej bilancie papiera.

Predstavitelia VPN, Demokratickej strany, Strany slobody a KDH navrhli, aby si KSS ponechala toľko papiera, koľko potrebuje na nezmenšené náklady denníkov Pravda a Új Szó, za predpokladu, že sa Pravda zmenší na stredoeurópsky formát a zastaví vydávanie týždenníkov politicky riadených KSS.

Predstavitelia KSS tento návrh neprijali.

• Ostatné politické strany, ktoré sa zúčastnili stretnutia za okrúhlym stolom, konštatovali, že ich postoj nerešpektuje zrušenie vedúcej úlohy KSS. Neodôvodnene trvá informačný monopol KSS v tlači.

Účastníci stretnutia (okrem predstaviteľov KSS) sa dohodli, že sa obrátia na slovenskú vládu s požiadavkou, aby urobila potrebné opatrenia k tomu, aby od 1. marca 1990 poklesla spotreba papiera denníkov Komunistickej strany Slovenska zo súčasných 9002 na 2663 ton, čo predstavuje cca 40 percent spotreby novinového papiera určeného pre denníky politických strán. Súčasne sa rozhodli požiadať vládu, aby zastavila od 1. 3. 90 vydávanie týždenníkov KSS Nové slovo, Vasarnapi Új Szó a Nedejné Pravda.

(Verejnosť, 16. 2. 1990, s. 1)

Prehlásenie OF a VPN

Vo štvrtok 29.3.1990 sa v Prahe zišli zástupcovia koordinačných centier VPN a OF, aby sa dohodli na spoločnom postupe vo voľbách do najvyšších zastupiteľských orgánov. Konštatovali, že sa vo svojich volebných programoch v hlavných smeroch zhodujú, a prijali nasledujúce prehlásenie:

Obom našim hnutiam ide predovšetkým o návrat Československa medzi vyspelé európske krajiny. Ďalším našim spoločným cieľom je demokratické naplnenie českej a slovenskej štátnosti v spoločnom, federatívne usporiadanom štáte. Základom pre to je pre nás európska demokratická tradícia vyjadrenia vôle národov Európy v dokumentoch helsinskej konferencie, a predovšetkým nedotknuteľnosť štátnych hraníc a dôsledné dodržiavanie ľudských a menšinových práv. Chceme jednať, a preto aj voliť ako slobodní, a teda zodpovední občania rovnoprávných republík v spoločnom, suverénnom, demokratickom a prosperujúcom štáte. Chceme presadiť zásadné ekonomické zmeny a im zodpovedajúce sociálne programy. Sociálna politika musí byť prednostne zameraná na tých, ktorí sociálnu podporu skutočne potrebujú. Chceme riešiť ekologické problémy, dbať o životné prostredie, zdravie, kultúru a vzdelanosť obyvateľstva. Z občanov tohto štátu by sa mali stať svojbytní jedinci, žijúci v zhode so svojim presvedčením, ktorí budú spravovať svoje obce a svoj štát.

V Prahe, dňa 29. marca 1990

KC VPN a KC OF

(Telefax VPN)

Nemôžeme mlčať

Po 17. novembri sa pred nami otvorili možnosti novej budúcnosti. Veľká väčšina občanov si túto budúcnosť predstavuje ako budúcnosť demokratickej, prosperujúcej, slobodnej federácie dvoch národne i štátne suverénnych republík.

Vízia takejto nádejnej budúcnosti sa dnes, žiaľ, komplikuje hlučným rozruchom, aký bol na Slovensku vyvolaný v súvislosti s pripravovaným názvom republiky. Svoj politický postoj k novému názvu i k potrebe ďalšieho rokovania sme už vyjadrili na pôde SNR. Ako hnutia, ktoré iniciovali revolučné premeny, však nemôžeme mlčať k demagogickým spôsobom, akými sa nastoľujú také závažné otázky, akou je ďalší osud slovenskej štátnosti. Nemôžeme mlčať k tomu, ak sa pri tom uráža osoba prezidenta Václava Havla, ktorý sa svojím občianskym a politickým zápasom tak významne podieľal na povolení totality a ktorý dnes rovnako významne prispieva k nášmu návratu do demokratického sveta. Nemôžeme mlčať k rozdúchavaniu vášní a k prejavom extrémistického nacionalizmu, ktoré oslabujú naše šance pre ustanovenie fungujúcej pluralitnej spoločnosti. Nie je nám ľahostajné, ako na nás hľadia ostatné demokratické krajiny. Sme za naplnenie našej suverenity; môžeme ho však dosiahnuť iba cestou dohody.

Odporúčame, aby stúpenci akýchkoľvek riešení závažných národných a štátnych otázok realizovali svoje predstavy normálnou politickou cestou. Sme presvedčení, že dôležité politické pomery takéto postup umožňujú. Obe naše hnutia majú dosť síl, aby rozumné a oprávnené požiadavky podporili a presadzovali. Rovnako však máme dostatok odhodlanosti a zodpovednosti, aby sme čelili všetkým pokusom o riešenia, ktoré naším vyhlídkam väčšmi škodia než prospievajú.

Vyzývame občanov Slovenska k zdržanlivosti, k rozumu a zodpovednosti.

V Bratislave 30. 3. 1990

Za Kresťansko-demokratické hnutie

Ján Čarnogurský

Ivan Čarnogurský

Vladimír Horváth

Za Koordinačné centrum VPN

Ján Budaj

Fedor Gál

Peter Zajac

Martin Bútora

(Verejnosť, 3. 4. 1990, s. 1)

Spoločné stanovisko OF a VPŇ

S vedomím, že kričať je v politike jednoduchšie ako myslieť, sa zhodujeme v tom, že problémom vo vzťahoch medzi našimi národmi je treba predchádzať včasným a vecným jednaním.

Preto vyzývame vlády a zastupiteľské orgány oboch republík, aby v čo najkratšej možnej dobe vytvorili spoločný výbor, ktorý by vypracoval pevné zásady a etapy k novému poňatiu federácie ako spojenie dvoch suverénnych štátotvorných národných republík.

Navrhujeme, aby bola predovšetkým koordinovaná činnosť pri príprave ústav národných republík a ústavy federácie tak, aby bola dosiahnutá zhoda v rozsahu delegovania právomoci z ústav národných republík do ústavy federácie.

Žiadame, aby federálne a národné vlády urýchlene a spoločne dopracovali zásady postupu prechodu k tržnému hospodárstvu a rozsiahlo o nich informovali všetkých občanov.

Vyjadrujeme nespokojnosť so spôsobom, akým o problémoch vzťahov medzi našimi národmi referujú niektoré oznamovacie prostriedky, hlavne Československá televízia a rozhlas, a považujeme za nutné, aby došlo k rýchlemu a výraznému zlepšeniu informovanosti občanov o situácii v oboch republikách. Žiadame preto vlády, aby sa situáciou v oznamovacích prostriedkoch urýchlene zaoberali.

Navrhujeme, aby Československá televízia a Československý rozhlas neodkladne začali vysielat rad diskusií rešpektovaných predstaviteľov českej a slovenskej kultúry a spoločenského života o vzťahoch oboch našich národov, aby verejnosť bola oboznámená s rôznosťou možných názorov a poznala možnosť a nutnosť spoločného východiska.

Zhodli sme sa na tom, že otázka názvu spoločného štátu nás nesmie rozdeľovať. Sme rozhodnutí spoločne a v krátkej dobe napomôcť dorozumeniu všetkých aj v tejto otázke. Pre naše národy existuje na ceste do Európy len jedna — spoločná cesta.

Za OF: Jan Urban, Věnek Šilhan, Petr Kučera, Libor Prudký

Za VPŇ: Ján Budaj, Fedor Gál, Peter Zajac, Juraj Flamik, László Szigeti

*V Bratislave 2. 4. 1990
(Telefax VPŇ č. 6/1990)*

Vyhlásenie VPN k lustrácii

Piaty snem VPN, ktorý sa uskutočnil 28.4. v Martine, prijal toto vyhlásenie k problému lustrácií.

Verejnosť proti násiliu je za demokratické a ústavné riešenie akéhokoľvek závažného spoločenského problému — teda aj problému lustrácie poslancov a kandidátov politických strán a politických hnutí v Česko-slovensku — ktoré vychádza z Charty ľudských práv a základných demokratických práv.

V tejto súvislosti vychádzame z toho, že VPN je principiálne proti lustráciám, ktoré sú neprípustné. Lustrácie poslancov, kandidátov za poslancov i iných osôb môžu byť zneužiteľné na manipuláciu, vydieranie osôb a zneisťovanie spoločenskej situácie v ČSFR. Narušujú základné práva človeka, žijúceho v demokratickom štáte.

V rukách starých štruktúr, v ktorých boli ostatných 42 rokov, boli podobným spôsobom použité a zneužitú už v rokoch 1946—1948, a veľmi výrazným spôsobom najmä po tzv. Víťaznom februári, začiatkom päťdesiatych a koncom šesťdesiatych rokov a v období tzv. normalizácie. Lustrácie priniesli v mene „ušľachtilých“ ideí a cieľov politické procesy a v začiatkoch tzv. socialistickej revolúcie u nás i hrdelné rozsudky a smrť nevinných ľudí.

Na základe sfaľovaných dokumentov, polopráv, psychického i fyzického nátlaku a nemožnosti brániť sa proti tomu i proti fámam, rozširovaných na základe takýchto dokumentov, zneužitých starými štruktúrami, trpeli ďalšie státisíce ľudí, celé rodiny, ženy i deti. Nechceme zafažiť budúcnosť tejto krajiny praktikami, ktoré takto používala štátna bezpečnosť i vládnuce štruktúry v minulosti na diskreditáciu a likvidáciu nielen všetkých politických protivníkov, ale i všetkých nepohodlných či ináč z priemeru sa vymykajúcich ľudí, nechceme aby niečo z týchto praktík prežilo do budúcnosti.

Chceme konečne a definitívne prerušiť bludný kruh, do ktorého by nás mohli vmanipulovať a zamotať tieto štruktúry, ktoré prežívajú pod povrchom a chcú ťažiť zo svojej moci aj teraz.

Uvedomujeme si vážnosť situácie, preto sa Verejnosť proti násiliu bude zasadzovať o vznik účinného systému spoločenskej kontroly vrátane vyrovnávania sa s problémom existencie a fungovania štátnej bezpečnosti za uplynulých 42 rokov.

*Kamil Procházka
tlačový predstaviteľ KC VPN*

*Martin, 28.4.1990
(Verejnosť, 4. 5. 1990, s. 2)*

Čo sme a čo nie sme, alebo čo verejnosť nevle

Vyhlásenie Rady VPN Slovenska zo dňa 26.5.1990

Sme od začiatku revolúcie spojení s celou demokratickou verejnosťou. Spojení bojom za dôstojný život, toleranciu a porozumenie.

Naša spolupráca s Maďarskou nezávislou iniciatívou spočíva na spoločnom konštruktívnom dialógu. Je to dialóg aj na riešenie situácie Slovákov obývajúcich naše pohraničie a Slovákov žijúcich v Maďarsku. Sme presvedčení, že tieto problémy možno riešiť len vzájomnou rozumnou dohodou. Náš dialóg je otvorený a sme pripravení na návrhy celej verejnosti.

Dištancujeme sa od tých názorov Spoluzitia a Slovenskej národnej strany, ktoré dezinformujú verejnosť a usilujú sa radikalizovať celú situáciu. Rovnako pokladáme za dezinformáciu spájanie MNI so Spoluzitím. MNI už viackrát protestovala proti neoprávneným zásahom maďarských oficiálnych miest do národnostných problémov u nás a zasadzovala sa za skoré a účinné riešenie problémov Slovákov žijúcich v Maďarsku. Riešenie národnostných problémov vyžaduje hlbokú a pravdivú analýzu a serióznou prípravu. Považujeme to za jednu z najnaliehavejších úloh dneška. Je však nesprávne zneužívať tieto problémy na predvolebnú kampaň.

Náš národný program je obsiahnutý v našom volebnom programe. Jeho cieľom je, aby sa slovenský národ stal ekonomicky, ekologicky, duchovne, kultúrne, vzdelaním a kvalitou života rovnocenným partnerom európskych národov. Jeho základnou súčasťou je dôsledná ochrana a obnova nášho kultúrno-historického dedičstva ako základného predpokladu obnovy národného a kultúrneho vedomia Slovákov.

V našej tlači sa budeme vyjadrovať k najpálčivejším národnostným, kultúrnym a sociálnym otázkam, ktoré však nemožno riešiť konfliktom bez prihliadnutia na historické a ekonomické súvislosti. Len to môže byť zárukou, že problémy Slovenska sa budú riešiť na úrovni dnešnej doby.

(Verejnosť, 28. 5. 1990, s. 2)

Vyhlásenie OF a VPN k občanom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky

Konajme hneď

Stojíme pred okamihom, ktorý rozhodne o budúcnosti našej vlasti. Volebným ak-
tom v dňoch 8. a 9.6.1990 rozhodneme o základných hodnotách a smeroch nášho
ďalšieho vývoja — o demokracii, o politickom a hospodárskom systéme, o sociálnych
istotách a záchrane nášho životného prostredia. Rozhodneme o tom, aká bude spo-
ločná vlasť Čechov, Slovákov a príslušníkov ďalších národností, o zachovaní nášho
spoločného domova.

Spojenectvo OF a VPN nie je spojenectvo len pre voľby, ale spojenectvom pre roz-
voj spolužitia českého a slovenského národa v demokratickej federácii. Pri vytváraní
takejto federácie nemôžeme čakať na prijatie nových ústav. VPN a OF hneď po voľ-
bách predloží Federálnemu zhromaždeniu návrh na zmenu ústavy federácie tak,
aby republiky spravovali všetko, čo je potrebné pre ich ekonomickú, kultúrnu a po-
litickú svojbytnosť. Hneď po voľbách chceme takú federálnu vládu, ktorá bude
zodpovedne rešpektovať záujmy a práva národných republík nielen svojím zložením,
ale predovšetkým svojím programom a schopnosťou realizovať ho. Navrhujeme, aby
v budúcej federálnej vláde zostali len tie ministerstvá, ktorých práca prináša obom
republikám prospech, ktoré sú pre ne výhodné. Potvrdenie svojbytnosti a štátnosti
republik sa musí prejavíť aj v novom stanovení ich zákonodarných právomocí. Zmys-
lom týchto zmien je samospráva obcí a miest, posilnenie občianskej zodpovednosti
každého z nás.

Nečakajme dva roky do budúcich volieb — konajme hneď! Zodpovedne prehlasu-
jeme, že chceme žiť v spoločnej vlasti, ktorá nám zaručí všetky podmienky pre de-
mokraciu, humanizmus a toleranciu nielen pre obe republiky, ale predovšetkým pre
každého občana a jeho slobodný rozvoj.

Za OF: Petr Kučera, Jan Urban, Ivan Havel, Ivan Fischera

Za VPN: Fedor Gál, Peter Zajac, Juraj Flamik, Ján Langoš

(Verejnosť, 4. 6. 1990, s. 1)

Vyhlasenie Rady VPN Slovenska k lustráciám kandidátov na poslancov

Je známe, že hnutie VPN patrilo medzi tie politické strany a hnutia, ktoré sa nakoniec rozhodli podrobiť svojich kandidátov lustrácii. Je známe, že sme tak urobili až po dlhšom váhaní. Naše pôvodné stanoviská k lustráciám, uverejnené v tlači, boli odmietavé. Svoj pôvodný nesúhlas sme zmenili v tom najlepšom úmysle chrániť našich voličov a v maximálne možnej miere zabezpečiť, aby sme v nultom bode demokracie zasadli k čistému stolu. Chceli sme taktiež ochrániť našich kandidátov a budúcich poslancov, dosiahnuť, aby nik nemohol s nimi nijako manipulovať alebo ich vydierať, aby nijaká cudzia rozviedka nezasahovala do našich dejín.

Všetky rozhodnutia, ktoré sme k tejto záležitosti urobili, boli rozhodnutia kolektívne. Kandidáti s lustráciou súhlasili.

Dnes zisťujeme, že čisté úmysly a dobré zásady, s akými sme k tomuto kroku pristúpili, nás postavili pred hlbokú mravnú dilemu. Namiesto toho, aby sme dosiahli vytúženú stopercentnú spravodlivosť, dosiahli sme iba to, že nás všetkých ovanul mftvolný pach hydry Štátnej bezpečnosti, ktorá tak vlastne dodatočne ešte raz zasiahla do ľudských osudov. Pri postupnom oboznamovaní sa s jednotlivými prípadmi sme jednoznačne zistili, že materiály a podklady bývalej ŠtB môžu byť zavádzajúce a skresľujúce. Zistili sme, že popri iných sa do evidencie mohli napríklad dostať aj osoby, ktoré o tom vôbec netušili, od ktorých jednoducho ich kolega, ich známy alebo ich vedúci, sám spolupracovník ŠtB, systematicky získaval informácie a potom ich bez ich vedomia uviedol ako dôverníkov. Čo je ešte paradoxnejšie, v evidencii sa mohli ocitnúť aj ľudia, ktorých režim tak či onak prenasledoval či sledoval a ktorí sa tak v dôsledku svojej aktivity ocitli v záznamoch. A napokon, v evidencii mohli byť aj ľudia, ktorí sa síce formálne k spolupráci zaviazali, v skutočnosti však nespolupracovali, nijaké udania neposkytovali, nikomu neublížovali.

Toto všetko sme sa, pravda, dozvedeli až postupne. Niekedy, žiaľ, aj neskoro: pre časovú tieseň sme už totiž nemohli postupovať inak než podľa spoločne dohodnutej zásady, ktorou bolo tých niekoľko kandidátov s evidenčnými záznamami z kandidačnej listiny stiahnuť. Namiesto žiadúcej ochrany sme tak v skutočnosti niektorých čestných a bezúhonných ľudí ohrozili.

Pri tejto príležitosti pripomíname, že z kandidátky VPN odstúpili tiež mnohí jednotlivci z dôvodov pracovných, rodinných, zdravotných či osobných. V našom oznámení adresovanom jednotlivým krajským volebným komisiám sme všetkých odstupujúcich uviedli v abecednom poradí, a samozrejme, bez udania dôvodu, pre ktorý z kandidátky odstúpili. No ani u tých pár kandidátov, ktorí boli stiahnutí v dôsledku toho, že neprešli lustráciou, nemožno na základe dokumentov vždy jednoznačne povedať, či skutočne s ŠtB spolupracovali, alebo či ŠtB použila nekalé praktiky na to, aby týchto ľudí diskreditovala.

Chceme s týmto dedičstvom raz navždy skoncovať. Nechceme večne žiť v tieni kartoték ŠtB. Urobíme všetko pre to, aby sa dosiahli právne záruky pre skutočnú likvidáciu tohto dedičstva. Urobíme všetko pre to, aby sme očistili občiansku česť a bezúhonnosť každého, komu právom náleží, komu bolo v týchto súvislostiach nevďak ublížené. Za každým takým človekom plne stojíme.

Nejde len o našich kandidátov. Ide o to, aby sa namiesto komunistického kádrovania nerozvinul akýsi nový druh kádrovania, ktorý by udeľoval ľuďom visačku pre

lustrovaných a neprelustrovaných. Na našom vlastnom príklade sa možno poučiť, aké zhubné by mohlo byť veriť i v ďalšom desaťročí bývalej štátnej bezpečnosti.

Základy našej politiky nemožno stavať na dokumentoch bývalého režimu, ale na dôvere a prirodzených vzťahoch overených spoločnou skúsenosťou.

(Verejnosť, 11. 6. 1990, s. 1)

Za Koordinačné centrum hnutia Verejnosti proti násiliu máme k vyhláseniu súdruha Mohorita nasledovnú stanovisko:

Od začiatku nežnej revolúcie sme hovorili o porozumení. Nekompromisný zápas sa odohrával na poli ideí, v záujme ekonomickej reformy, v záujme demokracie, v záujme nových zákonov, v záujme vybudovania skutočnej parlamentnej demokracie, v záujme pluralitnej politickej scény. Ak sa má skončiť národné porozumenie a začať tvrdý a nekompromisný zápas, tak ako to povedal súdruh Mohorita, tak kto s kým povedie tento zápas — komunisti a všetok ostatný ľud? Na takýto nekompromisný zápas pristupujeme.

Aký zápas a o čo zápas chce viesť súdruh Mohorita a jeho komunisti s nami všetkými? Má to byť zápas o peniaze, ktoré doposiaľ nelegálne vlastnia? Má to byť zápas o pozície, ktorých sa doposiaľ nevzdali? Má to byť zápas o moc, ktorú sme znášali 42 rokov a ktorá nás dovedla tam, kde sme? Má to byť zápas o ideológiu, ktorá má násilie priamo vo svojich základných tézach, ktoré sme konečne vyhnali zo škôl a armády? Má to byť zápas o novú štátnu bezpečnosť, ktorá nás všetkých terorizovala celé desaťročia? Alebo o čo máme zápasiť, súdruh Mohorita? Mysleli sme si, že tu zvádzame spoločný zápas o novú spoločnosť, o zdravú ekonomiku, o otvorenie sa voči svetu, o konvertibilnú menu, o morálne školstvo, o fungujúce zdravotníctvo. Zdá sa, že sme sa mylili.

Bolo to hnutie Verejnosť proti násiliu, ktoré naliehalo na vládu Národného porozumenia, aby vypracovala zásady pre normálnu personálnu prácu v podnikoch. Bolo to hnutie VPN, ktoré odvolalo svojich aktivistov z podnikov, aby sa v podnikoch nepolitikárčilo, ale pracovalo. Ale súdruh Mohorita v situácii, keď sa naša republika, vďaka režimu, ktorý on reprezentuje, ocitá na pokraji ekonomickej katastrofy, volá naspäť do podnikov organizácie komunistickej strany. Cimry pre nich nepotrebuje, potrebuje pre nich oveľa viac — potrebuje odbory, potrebuje ľudí, ktorí budú šíriť sociálnu demagógiu vo chvíli, keď my vieme, čo nás čaká, keď všetci vieme, že ekonomická prosperita si musíme vybojovať sami a to po desaťročiach komunistickej ekonomiky, ktorá žila na úkor nás všetkých.

Najväčšou nehoráznosťou bola veta: „Pracujúci tejto krajiny, aj robotníci doteraz príliš veľa nepovedali na to, čo sa tu odohráva.“ A kto stál pod tribúnami po 17. novembri? Kto volil v prvých slobodných voľbách, ktoré boli v júni? Kto dodnes trpí všetkými zločinmi, čo sa podarilo komunistom v tejto krajine napáchať?

Za SR VPN a KC VPN Fedor Gál, Juraj Flamik, Peter Zajac

Závery

z pracovného rokovania zástupcov okresných a mestských rád a koordinačných výborov VPN, zvolaného na základe podnetov z jednotlivých regiónov Slovenska. Rokovanie sa konalo dňa 20.10.1990 v Trnave.

Rokovanie zástupcov okresných rád a koordinačných výborov VPN Slovenska potvrdilo potrebu stretnutia, ktoré sa podľa účastníkov stalo podnetným faktorom zjednotenia a ďalšej aktivizácie činnosti hnutia VPN.

Rokovania sa zúčastnilo 91 zástupcov z 32 okresných Rád a Koordinačných výborov zo Slovenska.

Prítomní účastníci vyslovili plnú podporu premiérovi Vladimírovi Mečiarovi a jeho vláde.

V diskusii sa formulovali konkrétne pripomienky ku kvalite politickej práce Rady VPN Slovenska a KC VPN, a to hlavne v oblastiach:

1/ Vnútornej demokracie v hnutí VPN

2/ Defenzívneho prístupu k národnej dimenzii hnutia VPN

3/ Poklesu príťažlivosti hnutia VPN v očiach občanov

4/ Zanedbávanie ofenzívnosti hnutia proti pretrvávajúcim štruktúram bývalého režimu a voči marxistickej ideológii

5/ Riešenie konkrétnych sociálnych, personálnych a iných problémov na pracoviskách a návrhoch ich riešenia

Zlepšenie situácie vidíme:

– V tvorbe operatívnejších krátkodobých a strednodobých politických stratégií, v pružnej informovanosti verejnosti z centra o vznikajúcich problémoch

– v personálnych zmenách a rekonštrukcii centrálnych orgánov VPN, tak, aby mali okresy a regióny podiel na tvorbe a realizácii politiky VPN

– vo vytvorení predpokladov na obnovenie morálneho kreditu hnutia v očiach slovenskej inteligencie, umelcov, študentov, robotníkov, roľníkov a všetkých občanov, ktorí vkladali a vkladajú nádeje do ideálov hnutia VPN

– v sústreďení včasnej pozornosti na predpokladané sociálne dopady ekonomickej reformy na občanov

– v uplatnení morálnej a právnej zodpovednosti voči osobám, ktoré sú konkrétne zodpovedné za stratu štátnej suverenity Slovenska i za nevyčísliteľné škody na osudoch jeho občanov

Navrhujeme:

1/ Uskutočniť dialóg medzi zástupcami dnešnej pracovnej rady VPN so Slovenskou radou VPN a Koordinačným centrom VPN s cieľom vecne a konkrétne prerokovať návrhy a požiadavky účastníkov rokovania do 27.10.1990, s dôrazom na prítomnosť členov vlády SR.

Rokovania sa zúčastnia:

pani Bartošová, Kucová, pán Kaščák, Matejka, Mačura, Bauman, Macuška, Fabian, Olejár, Majtán a Cifra.

Stanovisko predstaviteľov VPN k jazykovému zákonu Verní demokratickému presvedčeniu

Zdalo by sa, ako keby celý slovenský národ riešil dnes jeden jediný problém, problém zákona o slovenskom jazyku. Naši priaznivci nám telefonujú, píšú, prichádzajú za nami a sú nespokojní s tým, že málo výrazne artikulujeme tento problém, že nás je málo počuť a že sa málo hlásime k slovenskému národu. A my hovoríme: od januára naši experti pracujú na Ústave Slovenskej republiky a v tomto kontexte riešia aj problém zákona o slovenskom jazyku. Požiadali sme Ministerstvo zahraničných vecí o si-tuačnú správu o riešení tejto problematiky v demokratických krajinách Európy.

Predložili sme Slovenskej národnej rade v niekoľkých verziách návrh, ktorý prechádzal novými a novými vylepšeniami, korektúrami, legislatívnymi úpravami, koalíčnými dohodami medzi hnutím Verejnosc' proti násiliu, Kresťanskodemokratickým hnutím a Demokratickou stranou. Naše úsilie spojené s formuláciou návrhu zákona o slovenskom jazyku je v tejto chvíli ukončené. Podarilo sa nám zostaviť zá- kon, ktorý neoberá nikoho z obyvateľov Slovenska o jeho prirodzené práva a ktorý nie je v rozpore s medzinárodnými štandardami a normami. Považujeme v tejto chvíli za svoju povinnosť povedať, že náš boj o jazykový zákon nie je bojom o moc, veď tolerancia a istá pokora bola vždy súčasťou platformy hnutia.

Náš boj o jazykový zákon je bojom o vstup do 21. storočia. Je nesplnením tézy o tom, že Slovensko nachádza svoju tvár, svoju identitu, že sa stáva demokratickou krajinou v pravom slova zmysle. Prečo si to myslíme? V tejto chvíli je možné celkom jednoznačne konštatovať, že odlišnosti medzi matičným a koalíčným návrhom sú odlišnosťami v chápaní slova tolerancia. Sila a sloboda národa sa nepotvrduje tým, že práva, ktoré sú mu prirodzené a neodňateľné, si potvrduje potlačením práv iných. Máme pocit, že pod pokrývkou boja o formuláciu jazykového zákona sa skrýva omno- ho širší zápas. Máme pocit, že za tézami o zvrchovanosti SNR sa skrýva téza o sa mostatnom Slovenskom štáte, ktorý by mal autoritársku podobu. Sme presvedčení, že úsilie o samostatný Slovenský štát, je inšpirované z týchto zdrojov, je zasa iba krokom, ktorý by viedol k izolácii nášho národa a k jeho vyčleneniu sa z kontextu moderného demokratického sveta.

Boj o jazykový zákon nemôžeme teda prehrať, pretože by to bola prehra slovenskej veci, bola by to prehra na ceste do normálnej civilizovanej spoločnosti. Naše presvedčenie sa neopiera o emócie, opiera sa o výsledky výskumov verejnej mienky, z ktorých usudzujeme, že je presvedčením väčšiny Slovákov. Niekoľko konkrétnych príkladov: samostatný Slovenský štát podľa týchto prieskumov považuje za riešenie štátoprávnych otázok v našej republike niečo vyše 8 percent obyvateľstva, zatiaľ čo viac ako dve tretiny obyvateľov Slovenska chcú žiť v autenticknej federácii. Vieme ďa- lej, že výbuch národnostného napätia na juhu Slovenska je spätý s udalosťami po- sledných týždňov a mesiacov, že roky a desaťročia tam žila prevažná väčšina ľudí v pokoji. Vieme, že centrá nacionálne orientovaných politických ambícií sú situované ďaľe, veľa kilometrov od oblastí, kde žijú Maďari a Slováci spolu.

Áno, 82 percent Slovákov chce jazykový zákon. Ale toto číslo predsa nehovorí nič o konkrétnej podobe jazykového zákona, nehovorí nič o tom, koľko percent Slovákov si uzákonenie slovenčiny ako úradného jazyka spája vo svojom vedomí s uberaním práv národnostných menšín. A toto číslo nehovorí tiež nič o tom, že väčšina Slovákov

si celkom jasne uvedomuje, že ani ten najlepší zákon o jazyku slovenskom nie je konečným riešením problémov, ktorých korene sú hlboko v minulosti problémov kultúrneho, sociálneho, ekonomického a politického charakteru, ktorých riešenie sa týmto dlhotrvajúcim a podľa nás zbytočným a vyčerpávajúcim bojom odďaľuje.

Nechceme byť patetickí, ale vo štvrtok sa v budove SNR odohrá udalosť mimoriadneho významu. V tejto súvislosti celkom jednoznačne vyhlasujeme, že sme za skutočne demokratický zákon o jazyku, ktorý dá prirodzené práva slovenskému národu, ale nevezme ich menšinám. V mene jedinej veci: v mene vlastnej morálky, vlastnej tváre, vlastného presvedčenia a vlastnej pravdy. Veríme totiž, že v krajine, ktorá bola skúšaná tak ako naša krajina, nerozhodujú v tejto chvíli vášne a emócie, ale vzory správania. Jeden sme ukázali v prvých dňoch revolúcie, sme pripravení ukázať ďalší. Vzor správania ľudí, ktorí nepodľahli tlaku, ale ostali verní demokratickému presvedčeniu.

Martin Bútora, Peter Zajac, Fedor Gál, Juraj Flamik, Peter Tatár, Pavol Balgavý, Jozef Kučerák, Juraj Záriš, Vladimír Ondruš, Milan Šútovec, Ernest Valko, František Mikloško, Ingrid Antalová, Vlado Duchoň, Martin M. Šimečka, Ladislav Snopko, Ján Budaj, Milan Zemko, Martin Porubjak, Ján Langoš, Miroslav Kusý, Miloš Žiak, Terézia Grellová, Ivan Hoffman, Rudolf Sikora.

* * *

Tento text bol napísaný 21. 10. 1990. Podpísali ho ľudia, ktorí stáli pri zrode a formovaní hnutia Verejnosť proti násiliu v novembri 1989 a ktorých sme zastihli doma v túto nedeľu. Vyzývame všetkých demokraticky zmýšľajúcich občanov v celom ČSFR, aby sa k tomuto stanovisku pripojili.

(Verejnosť, 22.10.1990, s. 1 a 1)

Vyhlásenie SR VPN zo zasadnutia rozšíreného o predsedov okresných KV VPN, uskutočneného 22.10.1990 v Bratislave

Rozšírená SR VPN zaujala k súčasnému stavu a politickým problémom v hnutí toto stanovisko:

Hlavnou potrebou hnutia v tejto chvíli je jeho súdržnosť, ktorá je predpokladom riešenia najzávažnejších spoločenských problémov dneška. Za ne považujeme:

- prijatie koaličného návrhu jazykového zákona
- prijatie kompetenčných zákonov
- prípravu komunálnych volieb

Pri riešení týchto úloh SR VPN a predsedovia OR VPN podporujú predsedu Slovenskej vlády p. V. Mečiara a všetkých predstaviteľov hnutia vo vládach SR a ČSFR, vo FZ a SNR.

SR VPN sa na svojom rozšírenom zasadnutí zaoberala Pracovným stretnutím aktivistov a funkcionárov VPN, ktoré sa uskutočnilo 20.10.1990 v Trnave.

SR VPN pokladá diskusiu za prirodzenú súčasť vnútornej demokracie v hnutí. Prijíma návrh uskutočniť dialóg medzi zástupcami určenými na stretnutí v Trnave a členmi SR VPN a KC VPN.

SR VPN ako i účastníci stretnutia v Trnave prítomní na tomto rozšírenom zasadnutí považujú názory publikované v článku *Vybuchla v Trnave bomba? (Verejnosť č.137)* a vysielať v Rádiožurnále za osobné vyhlásenia, ktoré nie sú v súlade so Závermi z pracovného rokovania... (z 20.10.1990 v Trnave).

Rozšírená SR VPN, na ktorej bolo 48 prítomných, odhlasovala prijatie tohto stanoviska 46-timi hlasmi, 2 sa zdržali hlasovania.

(Telefax VPN, č. 24/1990, s. 1)

Výzva Koordinačného centra VPŇ Okresným koordinačným výborom hnutia VPN a všetkým ľuďom, ktorým sa prieči násilie a demagógia

Priatelia,

opäť nastal čas zásadných rozhodnutí. Treba povedať jasné slovo: áno, alebo nie. Sme svedkami stupňovaného nátlaku, výziev, ktoré sa pokúšajú poprieť legitimitu našich predstaviteľov vo vláde a v parlamente, poprieť platnosť výsledkov prvých slobodných volieb po štyridsiatich dvoch rokoch, v ktorých slobodne a podľa svojho presvedčenia volilo vyše 90 percent obyvateľov Slovenska.

Nezakrývajme podstatu vecí — sme svedkami boja dvoch ciest. Na jednej strane demokratické sily a ľudia, ktorí odzvonili starému režimu a na strane druhej zjavná snaha rozbiť republiku, vyhrotiť národný a národnostný problém a tým destabilizovať krajinu. Predstavitelia SR VPN a KC VPN v tejto súvislosti vyhlasujú:

Dňa 25.10. slovenský parlament schválil zákon o slovenskom jazyku ako úradnom jazyku na celom území Slovenska. Televízia, rozhlas a niektoré noviny vytvorili taký obraz z tohto zhromaždenia, akoby ľudia pred budovou SNR reprezentovali všetkých Slovákov.

Stojíme pred radikálnou ekonomickou reformou. Riešime celý rad závažných sociálnych problémov a ktosi sa nám v tejto chvíli snaží podsunúť ďalší problém. Formuluje ho ako osudovú chvíľu slovenského národa, ako problém jeho znovuzjednotenia na národnom princípe. Vedomí si tejto hrozby sa dnes opäť stávame verejnosťou s malým „v“. Verejnosťou, ktorá v mene násillia vyzýva všetkých — rodičov, dôchodcov, pracujúcich, inteligenciu, ženy a študentov, aby ukázali postoj tejto vládciny v konfrontácii s novým nebezpečenstvom.

Vyzývame ľudí v podnikoch, aby oddelili vôľu pokračovať v demokratickej ceste od totalitného, mocenského myslenia založeného na princípe „bez výnimky“. Zabráňte štrajkom, ktorým nejde o práva pracujúcich, ale majú slúžiť vodcom, zneužívajúcim národné cítenie ľudí a ich prirodzenú lásku k jazyku. Obraciame sa na novinárov, aby čestne odpovedali na otázku, čo znamená nezávislosť. Čo znamená zodpovednosť vo chvíli, keď už nejde o zákon, ale o spochybnenie slobodne zvolených reprezentantov, o eskaláciu emócií a politický boj.

(Verejnosť, 27. 10. 1990, s. 1)

DOHODA o usporiadaní vzájomných vzťahov uzatvorená medzi koaličnými partnermi — Verejnou stranou proti násiliu, Kresťanskodemokratickým hnutím a Demokratickou stranou

Predstavitelia Verejnosti proti násiliu, Kresťanskodemokratického hnutia a Demokratickej strany sa zišli dňa 21. novembra 1990 za účelom uzatvorenia tejto koaličnej dohody.

Čl. I.

Koaliční partneri vyjadrili svoje odhodlanie:

1.1. Rozvíjať doterajšie vzájomné vzťahy tak, aby sa ich spolupráca stala trvalým procesom, rešpektujúcim etické normy.

1.2. Vziať na seba zodpovednosť za rozvoj demokracie, politickej plurality a ekonomickej prosperity Slovenskej republiky.

1.3. Pri riešení problémov, ktoré zaťažujú ich vzťahy, postupovať vecne a konštruktívne s cieľom uzavretia dohody.

Čl. II.

Za účelom dosiahnutia horeuvedených cieľov účastníci dohody uznávajú:

1. Za súčasnú formu štátoprávneho usporiadania pomerov českého a slovenského národa federatívny štát.

V tejto súvislosti budú:

1.1. V maximálnej miere prispievať k vybudovaniu takého federatívneho usporiadania, ktoré vychádza z koncepcie pôvodnej, originálnej suverenity republík.

1.2. Pracovať na príprave a prijatí Ústavy Slovenskej republiky, v koordinácii s prípravou a prijatím Ústavy Českej republiky a Ústavy ČSFR.

2. Koaliční partneri vedomí si svojej zodpovednosti za prosperitu Slovenskej republiky považujú za prioritu svojho snaženia podporu ekonomickej reforme založenej na trhovom hospodárstve.

S cieľom zabezpečiť ekonomickú samostatnosť Slovenskej republiky budú okrem iného:

2.1. Podporovať a prostredníctvom členov vlády zabezpečovať plnenie programového vyhlásenia vlády.

2.2. Podporovať vládu v jej úsilí o presun právomocí v ekonomickej sfére z federálnej na republikovú úroveň.

Čl. III.

Účastníci dohody sa zaviazali k nižšie uvedenému spôsobu spolupráce:

Účasť

3.1. Koaličných rokovaní sa môžu zúčastniť len štatutárni zástupcovia koalície a nimi písomne poverení zástupcovia.

3.2. Ak nebolo vopred dohodnuté inak, koaličných rozhovorov sa zúčastňuje maximálne 6 zástupcov každého z koaličných partnerov. Najmenší prípustný počet zástupcov na koaličných rozhovoroch sú traja za každú zúčastnenú stranu.

Konanie koaličných rozhovorov

3.3. Koaličné rozhovory sa uskutočňujú najmenej dvakrát mesačne, a to pravidelne v dohodnutom termíne na dohodnutom mieste.

3.4. Mimoriadne koaličné rozhovory môže zvoliť ktorýkoľvek z koaličných partnerov najmenej 24 hodín pred termínom ich uskutočnenia.

3.5. Koaličných rozhovorov v zmysle bodov 4.1. a 4.2. sú povinní zúčastniť sa všetci koaliční partneri.

Právoplatnosť koaličných dohôd

3.6. Koaličná dohoda je právoplatná, ak s ňou účastníci vyslovili súhlas a potvrdili ju podpisom štatutárnych alebo splnomocnených zástupcov.

3.7. Každý zo zúčastnených partnerov obdrží jedno vyhotovenie zápisnice koaličnej dohody bezprostredne po skončení koaličných rozhovorov. Neoddeliteľnou súčasťou zápisnice tvorí prezenčná listina a písomné poverenia účastníkov, podpísané štatutárnymi zástupcami.

čl. IV.

Zúčastnené strany v snahe predísť prípadným sporom budú:

4.1. Postupovať pri obsadzovaní funkcií vo vláde v koordinácii a po vzájomnej dohode.

4.2. Rešpektovať ako základné kritérium pri obsadení príslušnej funkcie, ktorá pripadá koaličnému partnerovi, odbornú spôsobilosť. Odbornú spôsobilosť posudí splnomocnení zástupcovia koaličných partnerov.

4.3. V prípade preukázateľného zistenia nekompetentnosti určitého člena vlády riešiť túto otázku politickou dohodou koaličných partnerov.

4.4. Vyššie uvedené zásady sa v plnom rozsahu vzťahujú aj na ostatné štátne funkcie v štátnych orgánoch, ktoré sú obsadzované na základe koaličných dohôd.

čl. V.

V intenciách tejto dohody budú primerane postupovať aj kluby poslancov koaličných partnerov vo Federálnom zhromaždení a Slovenskej národnej rade.

čl. VI.

Táto dohoda je základným dokumentom koalície, od ktorej sa odvodzuje obsah príslušných dohôd uzavretých medzi koaličnými partnermi v konkrétnych prípadoch. Porušenie tejto dohody a ostatných dohôd sa považuje za vážne narušenie koaličných vzťahov.

čl. VII.

Táto dohoda nadobúda účinnosť podpísaním štatutárnymi zástupcami.

(Verejnosť, 23. 11. 1990, s. 1 a)

Vyhlasenie Slovenskej rady VPN, prijaté na spoločnom zasadnutí predsedami Okresných koordinačných výborov VPN dňa 8. 12. 1990

Naša spoločnosť je pred uzavretím významného obdobia vo svojom živote. Federálne zhromaždenie stojí tesne pred záverom rokovania o kompetenčných zákonoch, ktoré nanovo partnersky upravujú kompetenčné vzťahy v rámci federatívneho usporiadania spoločného štátu. Je to nevyhnutný krok, od ktorého sa bude odvíjať priebeh celej ekonomickej transformácie od začiatku budúceho roku. Kompetenčný zákon pripravovali takmer pol roka rokovania všetkých troch vlád, politických partnerov VPN a OF, ako aj rokovania koalíčných partnerov VPN, KDĽ a DS. Vďaka iniciatíve vlády SR a ČR a po spoločných rokovaníach s federálnou vládou za integračnej funkcie prezidenta ČSFR mohli kompetenčný zákon prerokovať a Federálnemu zhromaždeniu na schválenie odporučiť Slovenská národná rada a Česká národná rada.

Výbory Federálneho zhromaždenia končia prerokúvanie predloženého návrhu zákona. Na príprave kompetenčného zákona sa zúčastnili všetky významné politické hnutia, výkonné a zákonodárne orgány SR, ČR a ČSFR tak, ako to významu tohto zákona prislúcha.

Federálne zhromaždenie ako vrcholný zákonodárny orgán ČSFR stojí tesne pred rozhodnutím. Jeho poslanci sú v tejto chvíli zodpovední nielen vlastnému svedomiu, ale aj výsledkom práce svojich hnutí a politických strán, výsledkom práce vlád, prezidenta republiky a zákonodárnych orgánov Slovenskej a Českej republiky. Oni budú dovršovať proces nového základného vymedzenia partnerského vzťahu medzi oboma republikami. Ich zodpovednosť je zodpovednosťou osobnou, politickou a štátnotvornou. Slovenská rada VPN rozšírená o predsedov OKV VPN je aj na základe rokovania jednotlivých výborov presvedčená, že poslanci jednotlivých strán a hnutí si túto politickú zodpovednosť jasne uvedomujú a že pristupujú ku schváleniu zákona s maximálnou vážnosťou, bez toho, že by sa nechali zviešťať častou kampaňou proti kompetenčnému zákonu v tlači či politickou licitáciou na okraji prerokúvania kompetenčného zákona. Slovenská rada VPN pokladá činnosť vlády SR na čele s Vladimírom Mečiarom za realizáciu svojho predvolebného programu. Od začiatku sa Slovenská rada VPN zúčastňuje na iniciatíve vlády SR, ako aj na všetkých politických rokovaníach o kompetenčnom zákone so svojimi partnermi. Slovenská rada VPN rozšírená o predsedov OKV VPN je presvedčená o tom, že priesťahy pri prerokovávaní alebo prípadné neschválenie kompetenčného zákona by mohlo viesť k hlbokej kríze v našej spoločnosti a k nepredvídaným následkom. Vyzýva svojich poslancov vo Federálnom zhromaždení, aby sa s celou zodpovednosťou postavili za schválenie kompetenčného zákona spracovaného tromi vládami. Slovenská rada VPN rozšírená o predsedov OKV VPN je presvedčená, že rovnaký postoj zaujmú aj poslanci jej koalíčného partnera KDĽ, politického partnera OF, ako aj všetci poslanci tých strán a hnutí, ktorí si uvedomujú, že naša spoločnosť nepotrebuje krízový vývoj plný ustavičných dramatických napätí, ale pokojnú prácu v prospech každého občana našej vlasti.

(Telefax VPN, č. 29/1990, s. 1)

Vyhlasenie Koordinačného centra VPN

Prešlo takmer desať mesiacov odvtedy, čo bol sformulovaný program Šanca pre Slovensko, v ktorom sme zaujali celkom jednoznačné stanovisko k podobe a povahe štátoprávneho usporiadania federácie. Prešlo takmer šesť mesiacov odvtedy, čo sme začali presadzovať nové poňatie kompetencií medzi republikami a federáciou.

Prijatie kompetenčného zákona je úspechom reálnej politiky VPN a otvára novú epochu existencie spoločného federatívneho štátu a oboch republík. Považujeme v tejto chvíli za dôležité poďakovať tímu slovenského premiéra za jeho pracovné úsilie, všetkým reprezentantom výkonnej a zákonodarnej moci za Verejnú protinásilnu, ktorí vytrvali v takmer polročnom politickom rokovaní so všetkými partnermi. S hrdosťou sme sledovali priebeh prerokúvania zákona vo Federálnom zhromaždení, kde väčšina slovenských poslancov dokázala pokojnou a rozvážnou argumentáciou pozitívne ovplyvniť atmosféru a výsledok rokovania oboch snemovni najvyššieho zákonodárneho zboru ČSFR.

Otvárajú sa zákonné podmienky pre rovnoprávny vzťah Českej a Slovenskej republiky v spoločnej federácii, vytvára sa základ pre uspokojujúce fungovanie nášho štátu a možnosti realizácie ekonomickej reformy.

Hodnotíme politickú kultúru a vyspelosť našich občanov a ich politických reprezentantov podľa činov. Sme radi, že ju nemusíme hodnotiť podľa slov, ktoré často týmto činom v prehnanej miere predchádzali.

Vyjadrujeme poďakovanie všetkým, ktorí pochopili, že jestvujú problémy, riešenie ktorých je spoločnou vecou nás všetkých a že jedinou cestou do budúcnosti je cesta dialógu a dohody, cesta spolupráce.

*Bratislava, 12. 12. 1990 – Koordinačné centrum VPN
(Telefax VPN, č. 29/1990, s. 2)*

Stanovisko k lustráciám

PRAHA (ČSTK) — V Prahe sa včera stretli predstavitelia VPN a OF a zaujali k problému lustrácií nasledujúce stanovisko, ktoré poskytli ČSTK. Uvádza sa v ňom: „Je súčasťou zodpovednosti parlamentných strán a hnutí, aby zabezpečili funkčnosť a akcieschopnosť všetkých orgánov zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci. Sme zhodného názoru, že výkon funkcií v týchto orgánoch nie je zlučiteľný s aktívnou spoluprácou s bývalou ŠtB. Súčasne sme však presvedčení, že treba postupovať v súlade s právnym poriadkom, ktorý vychádza z prezumpcie neviny, ochrany integrity a súkromia občanov. O korektnosti a priebehu lustrácií by mali rozhodnúť zákonodarné zbory a ich orgány. Domnievame sa, že by v tejto súvislosti bolo užitočné prijať zákonnú normu, ktorá by zabezpečovala regulárnosť i rozsah procesu lustrácií bez vyvolávania spoločenského napätia.“

Za VPN: J. Flamik, F. Gál, M. Strýko

Za OF: V. Klaus, D. Havlová, P. Kučera, V. Sedláček

(Verejnosť, 11. 1. 1991, s. 1)

Jasný postoj VPN k lustráciám

Stanovisko Slovenskej rady VPN prijaté na zasadnutí dňa 27. 1. 1991

Udalosti posledných dní znovu posunuli do centra pozornosti otázku lustrácií z archívov ŠtB. Hnutie Verejnosc' proti násiliu k nej zaujalo postoj už niekoľkokrát. Rozhodnutie o lustrácii kandidátov VPN v parlamentných voľbách 1990 bolo motivované tým, že pre VPN bolo neprípustné, aby v ústavných funkciách pracovali ľudia, ktorí by mohli úsilie o demokraciu vedome ohrozovať, alebo by boli pre svoju minulosť vydierateľní. Lustrácie v minulom roku však ukázali, že zdroje informácií boli v tom čase pochybné a dostatočne nerozlišovali medzi dokázateľným spoluprávnikom a objektom záujmu bývalej ŠtB. Odohralo sa niekoľko ľudských drám, zapríčinených zamiešaním obetí a vinníkov. A preto VPN odmietla zneužívanie lustrácií ako prostriedku politického boja.

Slovenská rada VPN si však plne uvedomuje, že pôsobenie v ústavnej funkcii je nezlučiteľné s aktívnou spolupracou s bývalou ŠtB. Rovnaký postoj však zaujímame aj k ďalším činnostiam, ktoré sú takisto nezlučiteľné s funkciou ústavného činiteľa.

Slovenská rada VPN preto navrhuje pripraviť mravný kódex ústavného činiteľa. Tento by sa mal týkať nielen občianskej bezúhonnosti, ale aj profesionálnej etiky a zabraňoval by zneužívať tieto funkcie a s tým spojené zdroje informácií na osobný prospech. Preto by súčasťou tohto mravného kódexu mala byť aj lustrácia trestného registra, otázky neoprávneného obohacovania sa, zneužívanie verejnej funkcie a podobne. Pri jeho vypracovaní využijeme skúsenosti parlamentov vyspelých demokratických krajín.

Pokiaľ ide o vlastné lustrácie z archívov ŠtB, mali by sa uplatňovať iba v rámci navrhovaného kódexu pre ústavných činiteľov a kandidátov na tieto funkcie. VPN navrhuje vypracovať zákonnú normu pre spôsob využívania materiálov bývalej ŠtB. Iný spôsob využívania týchto materiálov mimo zákonnej normy Slovenská rada VPN odmieta. Poslanci v SNR za VPN tento kódex i uvedenú zákonnú normu navrhnu v krátkom čase s tým, aby sa uplatnili na nové poslanecké zbory, ktoré vzídu z najbližších volieb. Slovenská rada VPN bude odporúčať predstaviteľom hnutia VPN, aby mravný kódex aplikovali na seba už v tomto funkčnom období.

Slovenská rada VPN chce týmto spôsobom zabrániť šíreniu neodôvodnených dohadov, neoprávnených obvinení i politického zneužívania lustrácií.

Slovenská rada VPN bude požadovať, aby bola objektívne vyšetrená a zverejnená činnosť a metódy bývalej štátnej bezpečnosti, najmä jej zložky na boj proti vnútornému nepriateľovi.

(Verejnosc', 28. 1. 1991, s. 1)

(1) Vážení spoluobčania,

v týchto chvíľach sa Vám mal prihovárať premiér slovenskej vlády pán Mečiar. Bol som svedkom udalosti, ktorú Vám popíšem a vysvetlím, prečo dnes na obrazovke nevystupuje.

(2) Dnes o 16.30 hod. prišiel premiér Mečiar do Slovenskej televízie, aby nahral svoj obvyklý televízny príhovor. Doprevádzal som ho. Pred budovou Slovenskej televízie ho vítal riaditeľ Slovenskej televízie, šéfredaktor Televíznych novín, tlačový tajomník predsedu vlády a ďalší pracovníci televízie. Ešte pred vstupom do objektu sa pán premiér spýtal riaditeľa televízie, či je pravda, že v piatok na Koordinačnom centre VPN dostal za úlohu byť prítomný pri nahrávke príhovoru predsedu vlády a túto nahrávku dať hneď k dispozícii KC VPN. Pán riaditeľ priznal, že takúto úlohu dostal. Keď sa ho premiér slovenskej vlády opýtal, aké je jeho stanovisko, považoval vec za nemorálnu, neetickú, ale napriek tomu Koordinačnému centru sľúbil, že úlohu splní. Za takýchto okolností premiér vyhlásil, že nemôže v televízii vystúpiť, ak má byť jeho prejav cenzurovaný. Premiér upozornil pána riaditeľa Zemana, že jeho počínanie je v rozpore s etikou, demokratickou politikou aj s úlohami a postavením riaditeľa televízie.

(3) Milí priatelia, skúsme sa teda zamyslieť nad tým, kto začína hrať rolu novodobého cenzora, kto hovorí dnes o kumulovanej moci, o takzvanej silnej ruke a takzvanej integrite hnutia. Kto sa stavia do pozície bývalého Ústredného výboru Komunistickej strany a osobuje si právo rozhodovať a neniesť pritom ústavnú a politickú zodpovednosť. Kto sa pokúša oddeľovať právomoc od zodpovednosti, kto robí z ministrov slovenskej vlády iba akýchsi úradníkov štátnej správy.

Po celoslovenskom sneme mnohí funkcionári VPN tvrdia, že síce prišlo k istej názorovej diferenciacii, ale integrita hnutia zostala zachovaná. Chcel by som zdôrazniť, že diferenciacia názorov prebieha už dlhé mesiace a v žiadnom prípade nemožno hovoriť o jednoliatosti a jednomyselnosti hnutia VPN. Tieto pojmy mi pripomínajú smutne známu stranícku disciplínu z obdobia vlády predchádzajúceho režimu. Zásadný spor v hnutí VPN spočíva v prístupe k suverénnej slovenskej politike. Premiér Mečiar je zástancom svojprávnej slovenskej politiky a túto cestu pokladá za jedinou možnosť, ako sa stať partnerom vlády Českej republiky a vlády federálnej.

Koordinačné centrum VPN a jeho sympatizanti sú len realizátorom koncepcie niektorých politických reprezentantov federálu. Keď hovorím o federále, uvedomujem si, že je to len krycí názov pre niečo, čo aj po kozmetických kompetenčných úpravách zostáva naďalej byrokratickým centrálnym dedičstvom posledných dvadsiatich rokov. Koncepcia svojprávnej politiky rešpektujúca špecifiká Slovenska je prívržencami tohto prúdu VPN demagogicky označovaná ako nacionálny populizmus.

Dnešná smutná skúsenosť s existenciou cenzúry, na ktorú si osobuje právo akési politbyro vo vzťahu k predsedovi slovenskej vlády, ma donútilo k tomu, aby som sa verejne dištancoval od takýchto postupov.

(4) Vážení občania, náš politický vývoj sa ocitá na križovatke. Stojíme pred prijatím Ústavy Slovenskej republiky a pred zásadným riešením mnohých, desaťročia odkladaných spoločenských a ekonomických problémov. Už vyše roka prebieha úporný boj o to, aký charakter bude mať slovenský politický život. Či bude dôsledne riešiť problé-

my Slovenskej republiky a obhajovať jej záujmy, alebo či bude tak ako už toľkokrát v histórii len odrazom cudzích záujmov. Myslím, že neprezradím žiadne tajomstvo, ak otvorene poviem, že existujú vplyvné sily, ktoré majú snahu urobiť z VPN i z vlády Slovenskej republiky nástroj svojich záujmov. Je tu teda boj o to, či bude VPN iba po bočkou inej politickej sily alebo či zostane tým, čím bola v časoch revolučných tribun

Žiaľ, v centre nášho hnutia sa vytvorila taká situácia, že osobnosti zasadzujúce sa za suverénny charakter VPN sú postupne odstraňované a v centre VPN vzniklo akési politbyro zložené z osôb, ktoré nemajú ústavnú zodpovednosť ani mandát voličov Slovenska.

Možno si teraz povie, že hovorím o problémoch, ktoré by sme si mali vyriešiť sami vo VPN. Máte pravdu. No je skutočnosťou, že už pred časom začala kampaň, ktorej cieľom je nasadiť slovenskému premiérovi akúsi psiu hlavu. Táto kampaň nepôsobí len na členov VPN, ale aj na celú verejnosť. Jeho ohováranie v pražskej tlači sa deje takmer každodenne a najaktívnejšie sú, žiaľ, práve periodiká blízke Hradu a Občianskemu fóru. Aj na Slovensku sa už začalo hmlisté, ale vytrvalé ovplyvňovanie verejnej mienky. Premiér Mečiar je čoraz častejšie vykresľovaný ako príliš silný, hovorí sa o akýchsi tendenciách kumulovať moc, o jeho údajne nekoordinovanom postupe a podobne. Demagogické argumenty sa sústavne opakujú podľa zásady, že tisíckrát opakovaná lož sa stane pravdou. Tieto argumenty sa použili napríklad v nedávnom vyhlásení predstaviteľov vysokoškôľakov. Verejnosť má byť takto postupne pripravovaná na odvolanie Vladimíra Mečiara z funkcie premiéra. Tu treba povedať priamo, že Koordinačné centrum jeden pokus o odstránenie Vladimíra Mečiara už urobilo.

Málokto sa vtedy dozvedel, že Slovensko bolo 48 hodín bez premiéra. Myslím si, že niet vecného dôvodu, prečo by Slovensko malo vyhnať premiéra Mečiara od jeho práce a takto sa mu odvdáčiť za výsledky, ktoré doteraz dosiahol.

Chcel by som tu, v tejto chvíli, povedať takýmto manipuláciám svoje dosť. Nie preto sme sa všetci namáhali v tých ťažkých mesiacoch od revolúcie, aby sme sa stali bábkami v rukách zákulisných síl.

Autori jednotlivých častí textu:

Milan Kňažko (1), Vladimír Mečiar (2), Milan Kňažko (3), Ján Budaj (4)

(Dominofórum č. 37/1997, s. 5. Vtedy som nevedel to, čo viem dnes — rozhovor M. M. Šimečku a Š. Hríba s Milanom Kňažkom)

VYHLÁSENIE

zástupcov Trnavskej iniciatívy VPN

Súčasná politická situácia v našom hnutí nás núti vydať nasledujúce vyhlásenie:

1. **Stotožňujeme sa** s vystúpením pána ministra medzinárodných vzťahov SR Milana Kňažka v televízii dňa 3. 3. 1991 a vyjadrujeme mu plnú dôveru.
2. **Jednoznačne sa staviame** za politiku vlády SR na čele s premiérom Vladimírom Mečiarom.
3. **Odmietame** zámerne vedenú kampaň proti tzv. nacionalizmu, separatizmu, šovinizmu, snahám o koncentráciu moci atď., usilujúcu sa zdiskreditovať tých reprezentantov nášho hnutia, ktorí dôsledne presadzujú národné záujmy Slovenska.
4. **Protestujeme** proti nedemokratickým metódam práce niektorých čelných predstaviteľov hnutia, najmä Fedora Gála, Petra Zajaca, Petra Tatára, Juraja Flamika v oblasti vnútornej demokracie hnutia a tendenčnej informovanosti občanov.
5. **Vyhlasujeme**, že program VPN šanca pre Slovensko je našou základnou platformou a že za jediných a skutočných garantov jeho plnenia považujeme súčasnú vládu SR a jej premiéra Vladimíra Mečiara.
6. **V obavách** o ďalší vývoj hnutia VPN, verní ideálom 17. novembra 1989 a v intenciách obrodných úsilí Trnavskej iniciatívy VPN oznamujeme všetkým priaznivcom demokratického odkazu hnutia VPN, že v rámci nášho hnutia zakladáme našou spontánnou vôľou pôvodnú platformu VPN.
7. **Vyzývame** všetkých členov VPN, ktorí stáli pri zrode hnutia VPN v Bratislave a v regiónoch Slovenska, ako aj sympatizantov, aby vytvárali kluby pôvodnej platformy Verejnosti proti násiliu.
8. Konštituční členovia prípravného výboru pôvodnej platformy VPN: Filková Mária, zakladajúci člen VPN; Mihalík Juraj, člen pôvodného KV VPN; zástupcovia Trnavskej iniciatívy — pp. Cifra, Majtán, Rusnáková, Olejár, Matejka, Kabát, Fabián J., Fabián L., Bartošová, Kaščák, Mačura, Bauman, Macuška.
K pôvodnej platforme Verejnosti proti násiliu sa pripojili: pp. M. Kňažko, V. Mečiar, A. Húska, R. Filkus, R. Zelenay a ďalší.

V Bratislave dňa 5. 3. 1991, 23.30 h.

Uznesenie SR VPN zo dňa 6. 3. 1991

Na svojom prvom zasadnutí po Republikovom sneme v Topoľčanoch Slovenská rada VPN kooptovala týchto členov: Alexander Dubček, Zuzana Mistríková, Ján Pilař, Milan Šútovec, Ernest Valko.

SR VPN zvolila svoje predsedníctvo. Jeho členmi sa stali: Fedor Gál, František Mikoško, Jozef Kučerák, Marcel Strýko, Marián Čalfa, Vladimír Čečetka, Peter Zajac, Miroslav Kusý, Martin Bútora, Juraj Flamik, Daniel Brezina.

SR VPN potvrdila Fedora Gála do funkcie predsedu SR VPN. Konštatovala, že legitimita a činnosť SR VPN je daná závermi Republikového snemu VPN.

Slovenská rada VPN na svojom mimoriadnom zasadnutí riešila i vzniknuté problémy v súvislosti s vyhlásením ministra Milana Kňažka dňa 3.3.1991 v ST a s tým súvisiace vyhlásenia premiéra Mečiara v rozhlasе a televízii. SR VPN vidí v svojvoľnom a neodôvodnenom konaní pána Kňažka a pána Mečiara porušenie zásad spolupráce v hnutí. SR VPN prejavila veľkú snahu o zistenie skutkovej podstaty a riešenie problémov. Pán minister Kňažko s pánom premiérom Mečiarom kritiku neprijali a namiesto snahy o riešenie problémov opustili rokovaciu sieň. Ďalej rokovanie rady opustilo 13 členov rady, 5 členovia SR boli ospravedlnení. SR VPN počtom 55 z celkového počtu 75 zostala uznášaniaschopná a pokračovala vo svojom programe.

Slovenská rada VPN bude vo svojej práci naďalej vychádzať z programu *Šanca pre Slovensko*. Kľúčovými bodmi tohto programu sú:

- Suverénna Slovenská republika v rámci federácie.
- Celistvosť územia SR premietnutá do územného členenia na princípe historickej kontinuity.
- Pokračovanie v radikálnej ekonomickej reforme.
- Budovanie pluralitného politického systému na Slovensku a spolupráca s koalíčnými partnermi.
- Budovanie hnutia VPN na demokratických princípoch.

Vychádzame z priority mravnosti, pravdy a tolerancie pred lacným získavaním popularity.

Podporujeme svojich zástupcov v SNR, FZ, v republikovej a federálnej vláde, ktorí zostávajú na týchto princípoch.

Koordináčne centrum VPN

(Smena /mimoriadne vydanie/, 6.3.1991, s. 4)

VYHLÁSENIE zástupcov OR VPN pri konštituovaní pôvodnej platformy VPN zo dňa 5. 3. 1991 v Bratislave

So zámerom obnoviť pôvodný charakter a ciele hnutia VPN, ktoré nás zjednocovali, dohodli sa dolupodpísaní zástupcovia OR VPN vytvoriť dňom 5.3.1991 pôvodnú platformu

VPN – Za demokratické Slovensko,

ktorá plne rešpektuje prijatý program Šanca pre Slovensko.

Vytvorenie platformy v rámci hnutia VPN nemá za cieľ rozbiť toto hnutie, naopak, chce mu vrátiť jeho tvár a zachovať identitu.

Pôvodná platforma VPN sa dištancuje od postupov a praktík niektorých čelných predstaviteľov hnutia VPN a plne podporuje politiku vlády na čele s premiérom Mečiarom.

V Bratislave dňa 5. 3. 1991

Ing. Martin Pado – Michalovce, Eva Bartošová – Michalovce, Arpád Matejka – Trnava, Eduard Šušina – Žilina, Polák Juraj – Čadca, Mrenka Milan – Čadca, Ševcín Pavol ← Martin, Zámeška Ľubomír – Prievidza, Haviarčák Imrich – Svidník, Vladimír Kovalčík – Bratislava—mesto, JUDr. Miloš Kaščák – Vranov nad Topľou, Anton Michale – Bratislava II, Danko Roskošová – Vranov n. Topľou, Vlastimil Vicen – Nové Zámky, Dušan Mäsiar – Bratislava 4, Milan Matejovič – Michalovce, Štefan Cifra – Bratislava III, Fabián Lad. – Bratislava V, Olejár Jozef – Bratislava II.

Zakladajúca listina platformy VPN

Bratislava 5.3.1991

Roman Zelenay FZ SN, Rudolf Filkus minister SR, Milan Kňažko minister SR, Jozef Olejár starosta – Ružinov Blava, Michal Majtán Bratislava IV, Augustin Marian Húska Bratislava, Vladimír Mečiar, Vladimír Kovalčík Bratislava-mesto, Arpád Matejka Trnava, Andrej Hryc Bratislava, František Gaulieder Galanta, Radúz Salaj Hlohovec, Michal Blažek Trnava, Pavol Javor Hlohovec,, Hamarčák Stropkov, Eduard Brychta Bratislava II, Ivan Spiška Bratislava 3, Pavol Šovčík Martin, Anna Bródyová Martin, Július Hadár Martin, Viliam Soboňa Nové Zámky, Vlastimil Vicen Nové Zámky, Miloš Kaščák Vranov/Topľou, Marta Čermáková Bratislava, Erika Zbuneková Bratislava, Peter Vozňak Stará Ľubovňa, Mária Romanovská Kremnica, Alena Palovičová Lučenec, Macuška Dušan Lučenec, Rusnáková Eva Lučenec, Marián Pado Bratislava,, Eduard Šušina Žilina, Polák Juraj Čadca, Hrenko Milan Čadca, Gálisová Ľubica Prievidza, Zoričák Alfonz Poprad—SNR, Mäsiar Dušan Bratislava IV, Fabián Ladislav Bratislava IV, Zámeška Ľubomír Prievidza, Michale Anton Bratislava II, Eva Bartošová Michalovce

(Smena, mimoriadne vydanie, 6. 3. 1991, s. 3)

Poznámka: Nečitateľné podpisy sú nahradené bodkami.

Uznesenie Slovenskej rady VPN

Slovenská rada VPN na svojom zasadnutí dňa 9.3.1991 prijala tieto uznesenia:

1. V súlade s priebehom topoľčianskeho snemu sa potvrdzuje, že Slovensko a ČSFR stoja v tomto období na križovatke. Musíme riešiť naliehavé úlohy:

- dlhodobo riešiť štátoprávne usporiadanie Slovenska a ČSFR prijatím všetkých troch ústav,
- presadzovať radikálnu ekonomickú reformu,
- očistiť verejný život od skompromitovaných činiteľov minulosti.

Táto línia bola narušená známym vystúpením ministra Milana Kňažku v nedelju 3. 3. 1991.

Na prvom zasadnutí Slovenskej rady VPN po Republikovom sneme VPN dňa 6. 3. 1991 sa názorové rozpory vyhrotili natoľko, že z rady odišli jej členovia: Vladimír Mečiar, Milan Kňažko, Eva Bartošová (Michalovce), Arpád Matejka (Trnava), Juraj Polák (Čadca), Pavol Ševčík (Martin), Ľubomír Zámeška (Prievidza), Imrich Hamarčák (Svidník), Miloš Kaščák (Vranov nad Topľou), Rudolf Goča (Bratislava II), Vlastimil Vicen (Nové Zámky), Peter Vozňák (Stará Ľubovňa), Dušan Mačuška (Lučenec).

2. Skupina, ktorá sa označila ako platforma „Za demokratické Slovensko“ (ZDS), sa správa spôsobom, ktorý vedie k rozkolu hnutia. Trnavská iniciatíva, ku ktorej sa nová platforma prihlásila, nereprezentuje nové myšlienkové prúdy v hnutí.

3. Doterajšie vystúpenia členov platformy ZDS svedčia o tom, že im ide o:

- spomalenie a ohrozenie reformy,
- neodôvodnenú „nacionalizáciu“, ekonomických a ďalších problémov,
- sociálne sľuby, ktoré nemožno naplniť.

4. Odchod Vladimíra Mečiara a ďalších delegátov Slovenskej rady VPN z jej zasadnutia v utorok 5. 3. 1991 spôsobil trieštenie síl politickej reprezentácie Slovenska vo lderálnom zhromaždení ČSFR, rovnako ako aj v Slovenskej národnej rade a slovenskej vláde.

Chaotické preskupovanie názorov v poslaneckých kluboch ohrozuje najmä:

- prijatie zákona o pôde,
- prijatie zákona o majetku obcí,
- pripravované zverejnenie výsledkov vyšetrovacej komisie 17. novembra 1989, ktorých cieľom je očista verejného života od spolupracovníkov Štátnej bezpečnosti,
- prípravu Ústavy Slovenskej republiky, ako aj podieľanie sa slovenských reprezentantov na príprave Ústavy ČSFR.

Uvedené celospoločenské hľadiská si vyžadujú urýchlené riešenie situácie, ako na to dňa 7.3.1991 upozorňuje skupina poslancov za VPN vo FZ a SNR, hlásiacich sa k záverom topoľčianskeho snemu.

Slovenská rada VPN žiada poslancov za VPN, aby sa zasadili za urýchlené lustrácie.

5. Osobitne nás znepokojujú niektoré príznaky súčasnej politickej krízy na Slovensku, ktoré môžu mať nepredvídateľný dopad nielen na VPN, ale pre celé Slovensko, ČSFR a strednú Európu.

V tejto súvislosti požadujeme, aby poslanci za VPN v SNR a FZ, ktorí sa neprihlásili k platforme „ZDS“, interpelovali u členov vlády v týchto otázkach:

- zneužívanie materiálov ŠtB,

- prípád „Demikát“,
bývalá expozitúra Úradu na ochranu ústavy a demokracie v Bratislave,
– prípad predchádzajúceho náčelníka bezpečnosti v Michalovciach.
6. Slovenská rada VPN konštatuje, že dostala informáciu od Alexandra Dubčeka, že nemá námietky proti kooptácii za člena Slovenskej rady VPN, ktorá sa uskutočnila na predchádzajúcom zasadnutí rady.
7. Slovenská rada VPN vyzýva všetkých členov hnutia Verejnosc' proti násiliu, aby rešpektovali legitimitu volených orgánov a podporovali ich súdržnosť.
8. Slovenská rada VPN vyhlasuje:
- sme odhodlaní prispievať k stabilite a rozvoju ČSFR,
 - podporujeme návrh zákona o referende, ktoré preukáže vôľu obyvateľov Slovenskej republiky a Českej republiky žiť v spoločnom štáte.

V Bratislave 9.3.1991 (Verejnosc', 11. 3. 1991, s. 3)

Závery Slovenskej rady VĽN

Na svojom zasadnutí 16.3.1991 SR VPN zhodnotila vnútropolitickú situáciu na Slovensku a jej česko-slovenské medzinárodné súvislosti. Považuje ju za nebezpečnú pre demokratický vývin, pre existenciu federácie a stabilitu v strednej Európe. Diskusia potvrdila, že veľký podiel na vzniknutej situácii má konanie niektorých predstaviteľov, ktorí boli navrhnutí hnutím VPN do vlády SR. Z tohto dôvodu SR VPN konštatuje, že:

1. Činnosť hnutia sa bude i naďalej riadiť programom VPN „Šanca pre Slovensko“, uzneseniami Republikového snemu VPN v Topoľčanoch a závermi doterajších zasadnutí SR VPN, ktoré sa uskutočnili po tomto sneme;
2. Základom vnútorného konfliktu v hnutí VPN sú popri niektorých odlišnostiach v interpretácii programových zásad VPN predovšetkým odlišné postupy v politickej práci. Ide najmä o nerešpektovanie demokratických princípov v činnosti Vladimíra Mečiara a Milana Kňažku;
3. Osobitne Vladimír Mečiar sústavne pracuje metódou zverejňovania poloprávdy a dokazateľne nepravdivých informácií, ktorými dezinformuje verejnosť a vytvára sústavne obraz nepriateľa zodpovedného za všetky naše problémy a ťažkosti.

SR VPN napríklad konštatuje, že:

- a) v súlade s písomným vyhlásením 12 účastníkov Ministerského klubu VPN zo dňa 4.3.1991 (M. Kováč, R. Filkus, M. Kusý, P. Zajac, J. Pišút, J. Flamik, V. Čečetka, J. Kučerák, Š. Nemeš, P. Tatár) nie je pravda, že by ktorékoľvek grémium VPN chcelo cenzurovať vystúpenie Vladimíra Mečiara, respektíve žiadala kazetu s jeho prejavom pred vysielaním.
 - b) zobrala na vedomie vyhlásenie 3 podpredsedov vlády SR (J. Kučeráka, V. Ondruša a G. Zászlósa), ktorí potvrdili, že Vladimír Mečiar v ich prítomnosti spochybnil ďalších dvoch ministrov vlády SR v súvislosti s údajmi o lustráciách. SR VPN pokladá takéto konanie Vladimíra Mečiara za neprijateľné. Vladimír Mečiar namiesto pozitívneho hľadania riešení teda vytvára nátlakové situácie, pri ktorých odmieta dialóg, spoluprácu a dohodu. Treba tiež pripomenúť jeho sústavnú kampaň, ktorou znevažuje a spochybňuje činnosť VPN pred slovenskou verejnosťou a vytvára tak dojem, akoby orgány hnutia VPN neslúžili záujmom Slovenska.
4. Vladimír Mečiar a Milan Kňažko prestali spolupracovať s legitímnymi orgánmi hnutia VPN a opakovane a verejne odmietajú svoju politickú zodpovednosť voči hnutiu, ktoré ich navrhlo do vládnych funkcií. Svojím konaním vyvolávajú konfliktné situácie nielen vnútri hnutia, ale aj v spoločnosti, vo vzťahu ku koalíčným partnerom na slovenskej i federálnej úrovni, voči zastupiteľským orgánom i ústavným činiteľom. Ich vystupovanie značne vyhrotilo napätie v spoločnosti.

Slovenská rada VPN dňa 16. 3. 1991 prijala tieto závery:

1. Odporúča poslancom VPN v Slovenskej národnej rade, aby sa na najbližšom zasadnutí Predsedníctva SNR zaoberali zodpovednosťou a oprávnenosťou krokov predsedu vlády SR.
2. Obracia sa na poslancov VPN v SNR, aby na najbližšom zasadnutí pléna SNR iniciovali prácu komisie, ktorá by preskúmala používanie materiálov bývalej ŠTB na

Slovensku vysokými štátnymi činiteľmi, ako aj činnosťou Ministerstva vnútra SR od novembra roku 1989.

3. Odporúča poslancom SNR za VPN, aby vyvodili dôsledky z politickej zodpovednosti ministra vlády SR Milana Kňažka, ktorý svojím prejavom v ST dňa 3.3.1991 hrubo dezinformoval verejnosť a spôsobil vystupňovanie spoločenského napätia a ktorý svojím politickým vystupovaním vo funkcii ministra medzinárodných vzťahov SR spochybňuje principiálny postoj VPN k otázke štátoprávneho usporiadania, ako je formulovaný v programe Šanca pre Slovensko.
4. Slovenská rada VPN konštatuje, že Vladimír Mečiar a Milan Kňažko vo svojich funkciách ústavných činiteľov nereprezentujú hnutie VPN, ktoré ich do nich navrhlo.
5. Slovenská rada VPN poveruje skupinu členov SR VPN (Gál, Strýko, Brezina, Čečetka, Kusý, Zajac, Szomolányiová), aby nadviazali kontakt s Vladimírom Mečiarom s cieľom oboznámiť ho s uzneseniami SR VPN zo dňa 16.3.1991.

Slovenská rada VPN ďalej poveruje Koordinačné centrum VPN, aby organizačne zabezpečilo pravidelné zasadnutia odborných skupín snemu. Je potrebné urýchlene zvolať najmä skupinu pre zahraničné styky VPN a skupinu pre štruktúru a rozvoj hnutia, aby pripravili podklady na rokovanie vrcholných orgánov VPN.

Slovenská rada VPN ukladá okresným radám VPN, aby do 30.3.1991 predložili doklady oprávňujúce disponovať s kontom v banke, resp. sporiteľni. V opačnom prípade má KC VPN poverenie vykonať zablokovanie bankových kont od 1.4.1991.

(Verejnosť, 18. 3. 1991, s. 1)

Peter Zajac, Slovenská rada VPN:

Chcel by som zopakovať niektoré veci, ktoré sú už staršieho dáta, ale možno, že sú — povedal by som — primálo zafixované.

Bol by som veľmi rád, keby sme hovorili stále o vecných argumentoch, o faktoch, pretože len to nám môže pomôcť rozlíšiť aspoň na elementárnej úrovni interpretácie a dezinterpretácie od faktov.

Ak dovoľíte, uvediem teda ešte raz niekoľko základných faktov.

Fakt číslo 1 — povedal to tu pán Cifra. Po topoľčianskom sneme nespokojná skupina — teda trnavská iniciatíva — začala pracovať na svojej platforme a robila to súbežne s vystúpením Milana Kňažku. To je myslím fakt. Proti tomuto fakt, ktorý tu dnes predniesol sám pán Cifra, stojí tvrdenie, že nedeľňajšie vystúpenie Milana Kňažku bolo dôsledkom nejakého kolapsu, ktorý sa prihodil v nedeľu poobede. Stojí tu teda fakt proti tvrdeniu.

Fakt číslo 2. Členovia ministerského klubu — ešte raz to prečítam, pretože na verejnosti sa to prehliadlo — vydali takéto vyhlásenie: „Podpísaní členovia ministerského klubu VPN týmto vyhlasujú, že toto grémium na svojom riadnom zasadnutí dňa 1. 3. 1991 nedalo riaditeľovi televízie pánovi Petrovi Zemanovi žiadny pokyn vo veci kazety s pravidelným televíznym príhovorom predsedu vlády SR dňa 3. 3. 1991. Zároveň odmietajú akékoľvek úvahy o možnosti cenzúrovať obsah vystúpenia Vladimíra Mečiara zo strany jednotlivých reprezentantov či orgánov hnutia Verejnosc' proti násiliu. Na mimoriadnom zasadnutí ministerského klubu VPN dňa 4. 3. 1991. Podpísaní: minister Michal Kováč, minister Rudolf Filkus, minister Ján Pišút, podpredseda vlády Jozef Kučerák, Miroslav Kusý, Peter Zajac, Štefan Nemeš, Juraj Flamik, Peter Tatár, Vladimír Čečetka.“ Beriem to teda ako fakt. Ako fakt beriem aj vyhlásenie Petra Zemana: „Vyhlasujem, že voči mne nebola vyslovená požiadavka vedenia Slovenskej rady VPN, ani ministerského klubu VPN, ani zo strany Koordinačného centra VPN, aby som akýmkoľvek spôsobom cenzuroval prejav predsedu vlády pána Vladimíra Mečiara v Slovenskej televízii. Nie je taktiež pravda, že by som od uvedených grémíí dostal pokyn, aby som prejav Vladimíra Mečiara nahral na kazetu a dal k dispozícii predstaviteľom VPN ešte pred jeho vysielaním. Rovnako vyhlasujem, že som nikomu nikdy nedal nijaký príkaz na to, aby sa takéto kazeta nahrala. Všetky tvrdenia, ktoré by čokoľvek z vyššie uvedených okolností naznačovali, sú lživé.“ Toto sú dva fakty, ktoré sa navzájom potvrdzujú. Oproti tomu stojí tvrdenie — opakované aj v poslednom televíznom príhovore premiéra Mečiara — ktorý povedal, že bohdá na Slovensku nebude, aby bol premiér cenzurovaný. Premiér teda nebol cenzurovaný, nemal byť cenzurovaný a ani by nemohol byť cenzurovaný. Napokon vystúpenie Milana Kňažku — necenzurované — to dosvedčilo. Skôr by sme sa mohli pýtať na to, kto poveril Milana Kňažku, aby vystupoval v mene premiéra Mečiara v relácii vyhradenej premiérovi Mečiarovi, v ktorej nikto iný nevystupuje? Bolo to po dohode s premiérom? Urobil to Milan Kňažko sám? A ak to urobil sám, kto v televízii odobril, aby vystúpil v čase premiéra Mečiara?

(Verejnosc', 18. 3. 1991, s. 5. — Vystúpenie Petra Zajaca na zasadnutí Slovenskej rady VPN 16. 3. 1991)

Uznesenie platformy VPN-ZDS Dokument z Martina

Platforma VPN ZDS na svojom pracovnom stretnutí v Martine dňa 23. 3. 1991 prijala toto uznesenie:

1. Potvrdzujeme, že zostávame súčasťou hnutia VPN a že sa chceme snažiť o vyriešenie vzniknutej krízy.
2. Potvrdzujeme obhajovanie a realizáciu programu Šanca pre Slovensko.
3. Platforma VPN ZDS odporúča poslancom a členom vlád, ktorí sa k nej hlásia, aby neprerušili spoluprácu so všetkými partnermi v týchto ústavných orgánoch a neprenášali problémy hnutia VPN do ich činnosti.
4. Platforma VPN ZDS považuje doterajších koalíčných partnerov na národnej i federálnej úrovni naďalej za partnerov a spolupracovníkov pri riešení konkrétnych problémov.
5. Platforma VPN ZDS podporuje plnenie vládneho programu slovenskej vlády pod vedením Vladimíra Mečiara.
6. Platforma VPN ZDS chce obnoviť otvorenosť v politike VPN, solidaritu v našom hnutí a spoluprácu s občanmi a občianskymi iniciatívami.
7. Obraciame sa na odborníkov, inteligenciu a celú verejnosť s výzvou, aby pomohli stabilizovať politickú situáciu a aby prispeli k urýchleniu riešenia konkrétnych problémov občanov Slovenska a ČSFR.
8. Odmietame konfrontačnú politickú atmosféru a stupňovanie nepodložených obvinení, kampaní a najmä prenášanie vnútorných sporov v hnutí na pôdu parlamentov a vlád.
9. Odmietame konfrontačný prístup súčasného vedenia VPN voči predstaviteľom vzniknutej platformy VPN ZDS.
10. Odmietame útoky proti premiérovi Mečiarovi a ministrom Kňažkovi.
11. Odmietame odklon politického smerovania VPN doprava alebo doľava a obhajujeme pôvodnú líniu širokého streda.
12. Nestotožňujeme sa s uznesením ostatných zasadnutí SR VPN vzhľadom na ich konfrontačný obsah a charakter, ktorý sa prieči základným ideám hnutia VPN. Odmietame ich aj preto, lebo sa netýkajú ústavných kompetencií a volebného programu VPN, ale rozdielných názorov a postupov pri realizácii programu Šanca pre Slovensko. Tieto uznesenia sú v rozpore s princípmi pluralizmu a demokracie vo VPN.
13. VPN ZDS podporuje všetky pozitívne zoskupenia vyplývajúce z konštruktívneho dialógu so všetkými parlamentnými i mimoparlamentnými stranami a hnutiami.
14. Platforma VPN ZDS je za: rozvoj spolupráce s politickou reprezentáciou ČR na základoch rovnosti tak pri realizácii volebného programu federálnej vlády, ako aj pri tvorbe ústav a riešení spoločných politicko-ekonomických otázok.

Účastníci martinského stretnutia vyzývajú verejnosť:

1. V súlade s platnými stanovami VPN zakladať kluby VPN ZDS. Ich vznik oznámte organizačnému výboru platformy VPN ZDS Radvanská 50, 811 01 Bratislava a kópiu zašlite KC VPN Bratislava, Jiráskova 10.

2. Zvolať mimoriadne okresné snemy do 14 dní od martinského stretnutia.
3. Obraciame sa na všetky okresné výbory, aby svojimi uzneseniami iniciovali podľa stanov zvolanie mimoriadneho republikového snemu VPN, na ktorom by malo prísť k zavŕšeniu názorovej diferenciacie VPN. (ČSTK)

(Verejnosť, 27. 3. 1991, 1)

List Predsedníctva Slovenskej rady VPN: Predstaviteľom, členom a priaznivcom platformy ZDS

Predsedníctvo Slovenskej rady VPN poskytlo ČSTK Otvorený list predstaviteľom, členom a priaznivcom platformy ZDS, v ktorom sa konštatuje:

Hnutie VPN stojí pred svojím mimoriadnym snemom. V súvislosti s ním sa najčastejšie otvára otázka demokratických postupov v rámci hnutia. Často sa — najmä zo strany ZDS — argumentuje tým, že žijeme v časoch, ktoré si vyžadujú revolučné postupy.

Vráťme sa preto k skutočnému odkazu 17. novembra. Všetko, čo sa odohrávalo po 17. novembri, bolo totiž spojené s cestou od štátu, ktorý porušoval základné ľudské práva, k právnemu štátu, rešpektujúcemu základné demokratické zásady. Dvanásť bodov, ktoré predložila VPN občanom, bolo dvanásť bodov prechodu od bezprávia k právnemu štátu. Demokratické voľby, nové zákony prijímané — často tak namáhavo — v SNR a vo FZ sú neoddeliteľnou súčasťou tohto prechodu. Kompetenčný zákon, príprava ústav, to všetko sú nevyhnutné kroky na to, aby sme utvorili demokratický právny štát. V Česko-slovensku a na Slovensku zvolila VPN od začiatku cestu legitímnych, teda zákonných krokov k demokracii. Tým sa stalo pred voľbami garantom demokratických premien na Slovensku a po voľbách spolu s koalíčnými partnermi ochrancom a vykonávateľom demokratických princípov. K týmto princípom patrí aj to, že až do budúcich volieb zastupuje svojimi poslancami v SNR a vo FZ záujmy tridsiatich percent voličov, ktorí dali VPN svoj hlas. To platí bez ohľadu na výsledky verejnej mienky medzi voľbami, ktoré vyjadrujú momentálnu popularitu jednotlivých strán a hnutí, odozvu ich politiky vo verejnosti, ale nemenia výsledky volieb.

Ak je VPN celou svojou doterajšou existenciou spojená s tvorbou demokracie prostredníctvom zákonných krokov, nemôže tento princíp opustiť ani v samotnom hnutí. Z toho vychádzajú aj uznesenia poslednej Slovenskej rady VPN v Trenčianskych Tepličiach 6.4.1991. Vymedzujú jediný možný spôsob, ako vo vzniknutej situácii postupovať demokraticky, rešpektujúc stanov a organizačné princípy hnutia. Uznesenia z Trenčianskych Teplíc zároveň vymedzujú legitímny postup utvárania platformy ZDS pred mimoriadnym snemom aj po ňom. Nie sú cestou konfrontácie, ale návrhom rozumného riešenia, rešpektujúceho princípy VPN, ako aj reálnu situáciu v hnutí. Spochybňovať ich znamená spochybňovať všetko, čo je charakteristické pre VPN od čias jej vzniku. V mene základných princípov VPN Vás, predstaviteľov a členov platformy ZDS, verejne žiadame, aby ste vo svojom ďalšom konaní dôsledne rešpektovali zásady, ktoré ste po novembri 1989 sami pomáhali spoluutvárať.

15. 4. 1991 Predsedníctvo Slovenskej rady VPN

(Verejnosť, 16. 4. 1991, s. 2)

Mimoriadny republikový snem VPN, ktorý sa zišiel v Košiciach 27. 4. 1991 schvaľuje toto uznesenie:

1. Delegáti mimoriadneho republikového snemu VPN sa dňa 27.4.1991 rozdelili na dva samostatné politické subjekty v súčasnosti používajúce názov VPN a platforma VPN-ZDS. Platforma VPN-ZDS sa zaregistruje ako samostatný právny subjekt. Súčasná platforma VPN-ZDS po tomto zaregistrovaní vstupuje do majetkových práv a povinností podľa zásad a dohody uvedených v bode 2. tohto uznesenia.
2. Výrazom tejto skutočnosti je hospodárska dohoda tohto znenia:
 - a) Vytvorí sa Hospodársky výbor VPN a VPN-ZDS zo šiestich členov. VPN a VPN ZDS doňho delegujú každý po troch členoch. Na platnosť uznesení Hospodárskeho výboru VPN a VPN-ZDS sa vyžaduje súhlas aspoň dvoch zástupcov VPN a VPN-ZDS.
 - b) Hospodársky výbor VPN a VPN-ZDS vykoná rozdelenie doterajšieho majetku VPN medzi VPN a VPN-ZDS, a to v rovnakom pomere v lehote troch mesiacov od prijatia tohto uznesenia. Hospodársky výbor VPN a VPN-ZDS zabezpečí inventarizáciu majetku. Okresné orgány VPN a VPN-ZDS menujú okresné komisie zložené z rovnakého počtu zástupcov VPN a VPN-ZDS. Táto komisia navrhne rozdelenie majetku v okrese a predloží tento návrh Hospodárskemu výboru VPN a VPN ZDS, ktorý rozhodne s konečnou platnosťou. Majetok vrátane pohľadávok a ostatných majetkových práv a finančných prostriedkov sa rozdelí podľa stavu ku dňu 27. 4. 1991.
 - c) Kluby, obecné a regionálne orgány, okresné a oblastné orgány VPN a VPN-ZDS naďalej užívajú zverený majetok až do rozhodnutia Hospodárskeho výboru VPN a VPN-ZDS. Finančné prostriedky možno použiť po predchádzajúcom súhlase komisie vytvorenej podľa odseku B).
 - d) Všetky finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu určené pre VPN za výsledky parlamentných volieb roku 1990 sa rozdelia v rovnakom pomere.
 - e) Pre členov VPN-ZDS dňom 27.4.1991 strácajú platnosť Stanovy VPN.

Vyhlásenie prijaté na záver Republikového snemu VPN

Republikový snem VPN dňa 12. 4. 1991 ukončil rozpor v hnutí Verejnosť proti násiliu. Politické hnutie VPN sa rozdelilo na dva subjekty, ktoré sa dohodli na rozdelení majetku, nedošlo však k spoločnej politickej dohode. VPN a ZDS sa síce hlásia k programu Šanca pre Slovensko, ale ZDS ho chce realizovať v opozícii voči vládnej koalícii VPN, KDĽ, DS a MNI. Platforma ZDS nemala záujem podpísať politickú dohodu, ktorá by obsahovala odmietnutie predčasných volieb a používanie mimoparlamentných prostriedkov na politickú činnosť.

VPN bude naďalej pokračovať v plnení programu Šanca pre Slovensko, ako je včlenený do vládneho programu. VPN vyvinie úsilie, aby do konca dvojročného volebného obdobia dovŕšilo proces prechodu na právny štát spojený s prijatím ústav Slovenskej republiky a Českej a Slovenskej federatívnej republiky a zabezpečilo prechod

hospodárstva na trhový mechanizmus. Na to nevyhnutne potrebujeme spoločensku, politickú a sociálnu stabilitu. Preto sa hlásime k ústavnosti a parlamentarizmu a budeme sa usilovať vytvárať pokojnú atmosféru v našej spoločnosti tak, aby sa konečne mohla orientovať na pozitívnu konkrétnu prácu. V tejto práci sa budeme opierať o vládnu koalíciu v SR a ČSFR, ako aj o spoluprácu s našimi politickými partnermi na Slovensku a v rámci federácie.

(Verejnosť, 29.4.1991, s. 3)

Druhá časť uznesenia Mimoriadneho Republikového snemu VPN, ktorý sa zišiel v Košiciach 27. 4. 1991

Po odchode delegátov Republikového snemu VPN, hlásiacich sa k platforme ZDS, mandátová komisia snemu konštatovala, že snem zostal uznášaniaschopný (z pôvodne prítomných 349 sa po odchode platformy ZDS prezentovalo 206 delegátov).

Republikový snem VPN potom prijal ďalšie dokumenty:

1. Republikový snem VPN schvaľuje tieto zmeny a doplnky Stanov VPN:
 - a) ruší sa písmeno d/ods. 3 čl. 6,
 - b) ruší sa písmeno c/ods. 3 čl. 7,
 - c) nové znenie písmena f/ods. 4 čl. 6 je: „ruší registráciu klubov, obecných (mestských) alebo regionálnych výborov VPN“,
 - d) dopĺňa sa písmeno j/ods. 7 čl. 7 v znení: „ruší registráciu okresných alebo oblasťných výborov VPN“,
 - e) nové znenie ods. 1 čl. 7 je: „Najvyšším orgánom VPN je Republikový snem VPN, ktorý sa uskutočňuje ako riadny alebo mimoriadny. Riadny snem zvoláva Slovenská rada VPN najmenej raz za rok. Na prerokovanie závažných problémov môže Slovenská rada zvolať mimoriadny snem, ktorý tvoria delegáti posledného riadneho snemu. Ak o zvolanie mimoriadneho snemu požiada viac ako 1/3 okresných výborov VPN, Slovenská rada VPN ho zvolá do 4. týždňov.“
2. Republikový snem VPN berie na vedomie odstúpenie pána Alexandra Dubčeka zo Slovenskej rady VPN a Beaty Szilágyiovej z Ústrednej kontrolnej komisie VPN.
3. Republikový snem VPN odvolal Jána Budaja, Milana Kňazka, Michala Kováča a Vladimíra Mečiara zo Slovenskej rady VPN, Jána Husku, Karola Kabáta, Eriku Michalíkovú, Ľubomíra Mlynára a Darinu Kašperovú z Ústrednej kontrolnej komisie VPN.
3. Republikový snem VPN tajnou voľbou zvolil za členov Slovenskej rady VPN Michala Horského, Cypriána Juráňa, Miroslava Dziaka-Košického, Rudolfa Sikoru a Helenu Wolekovú.
4. Republikový snem ukladá
 - a) Slovenskej rade VPN zabezpečiť preregistráciu členov, klubov a orgánov VPN v termíne do 30. 6. tohto roku.

- b) Okresným radám VPN po oddelení členov platformy ZDS v zmysle čl. 7 ods. 6 písm. b/ Stanov VPN doplniť svojich zástupcov do Slovenskej rady VPN najneskôr do 10. 5. 1991.
- c) členom a orgánom hnutia VPN v okresoch, kde po oddelení sa platformy VPN nie sú Okresné rady VPN uznášaniaschopné, vytvoriť prípravné výbory okresných snemov a oznámiť Koordinačnému centru VPN najneskôr do 20.5.1991
- zloženie prípravného výboru
 - zástupcu prípravného výboru, ktorý sa bude zúčastňovať zasadnutí SR VPN
 - termín a miesto konania okresného snemu VPN

(Verejnosť, 30. 4. 1991, s. 3)